INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ŞI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ CC. AL P.C.R.

OONSFWHN DOBROGEANU GHERBX

OPERE COMPLETE

5

vol. 3

EDITURA POLITICĂ

BUCUREŞTI, 1977

CONCEPȚIA MATERIALISTĂ A ISTORIEI

Conferință ținută la „Cercul studiilor sociale[1] din București[1]

Titlul conferinței mele este, precum s-a anunțat, despre „Concepția materialistă a istoriei". Titlul însă, ca toate titlurile de altmintrelea, nu corespunde în totul ou conferința ce voi dezvolta înaintea dumneavoastră. Ar fi fost mai bine, poate, s-o intitulez „Concepția materialistă^comomică a istoriei" ori şi mai bine „Momentele hotărîtoare în istorie după concepția materialistă a istoriei". Dar în acest caz titlul ar fi fost, precum vedeți, prea lung şi de aceea am preferat pe cel dintîi.

Acum, înainte de a aborda subiectul ce mi-am propus, înainte de a vorbi despre concepția *materialistă* a istoriei, sînt nevoit să spun cîteva cuvinte despre alte concepții care au precedat-o ori care acuim chiar îi dispută dominarea în filozofia istoriei.

Prima concepție istorică e, desigur, concepția teologică. După această concepție, acela oare guvernează într-un mod arbitrar şi absolut istoria omenirii e dumnezeu. Orice întîmplare istorică, orice schimbare în mersul omenirii îşi găsea explicația în voința dumnezeiască.

Să-mi dați voie să nu mă ocup deloc de această concepție : ea şi-a trăit traiul ; a o combate ar fi, cum zice francezul, *enfoncer des portes ouvertes.* *

A doua concepție, oare a domnit multă vreme în filozofia istoriei, e concepția idealistă, metafizică, spiritualistă. Aceasta vedea cauza întregii istorii, momentul hotă-

*** [A forța uşi deschise.]**

rîtor în mişcarea istorică a omenirii, în *idee* ori în *spirit,* un spirit mai mult sau mai puţin transcendental, absolutamente liber, nesupus legilor universale, nesupus determinismului universal, ci mai curînd guvernînd el, spiritul, aceste legi.

în parte, greşeala acestei teorii se explică prin următoarea iluziune psihică.

Cine e chemat să ne dea explicare tuturor fenomenelor naturale şi 'Sociale ? Cine e chemat să explice, să judece oare e factorul hotărîtor în istoria omenirii ? Evident că intelectul, spiritul omului. Spiritul trebuie să chibzuiască, să judece, să hotărască. Şi românul, cum ştiţi, are o vorbă : „cine-mparte, parte-şi face". Aşa a făcut şi intelectul. Chemat să judece oare e factorul hotărîtor în mersul omenirii, el s-a erijat pe sine în acest factor, ba, mai mult, prin aceeaşi iluziune psihică s-a erijat în factorul suprem al universului întreg, nesupus legilor universale, ci cîrmuind *el* aceste legi.

Despre această concepţie iarăşi nu voi vorbi, căci şi dînsa şi-a trăit traiul, e, cum ar zice germanul, *„ein uberwundener Standpunkt".* *

Nu mă voi ocupa deci decît de concepţiile ştiinţifice, ştiinţifice cel puţin în metoda lor.

Care este caracteristica acestor din urmă concepţii ? Ceea ce caracterizează concepţiile ştiinţifice ale istoriei şi le deosebeşte de concepţiile teologice şi metafizice e că cele ştiinţifice admit determinismul universal. Ele admit că tot universul e supus unor legi imuabile, nestrămutate şi că omenirea, intelectul ei, istoria, totul nu face excepţie, fenomenele sociale ca şi cele naturale sînt deopotrivă supuse legilor universale, determinismului universal.

Dar determinismul universal nu ne dă încă răspunsul la cele ce ne interesează acum în special. Căci determinate sînt toate fenomenele, fie fizice, chimice, biologice, fiziologice ori psihologice ; determinate sînt şi fenomenele istorice. Ceea ce însă ne interesează acum în special este *cum* şi *de cine* sînt determinate fenomenele acestea istorice. Sau, cu alte cuvinte, oare sînt oauzele sau care e cauza prefacerilor sociale, schimbărilor istorice ; care e esenţa procesului istoric, oare e resortul istoriei, dacă mă pot exprima astfel ? Ei bine, răspunsurile date acestor întrebări se cheamă tocmai *concepţii istorice.*

[Un punct de vedere depăşit.]

Dar concepţiile istorice ştiinţifice sînt şi ele felurite. Să trecem în revistă cîteva din ele înainte de a ajunge la aceea care ne interesează în special.

După unii, cauza principală şi determinantă a întregii mişcări a omenirii sînt factorii istorici ei înşişi; prin acţiunea şi prin influenţa lor reciprocă, ei dau direcţia, ei hotărăsc mersul istoric al omenirii. De exemplu : Morala e un factor istoric, intelectul şi cunoştinţele ştiinţifice sînt si ele un factor, politica, instituţiunile politice asemenea şi aşa mai departe. Toţi aceşti factori influenţează unul asupra altuia ; morala influenţează asupra intelectului, intelectul asupra moralei, amîndouă asupra politicii, politica asupra lor şi aşa mai departe.

Precum vedeţi, această concepţie cuprinde un adevăr netăgăduit, aproape banal ; dar nu ne dă nici un răspuns ia întrebarea noastră, ci numai o tautologie banală. în adevăr, ce căutăm noi ? Căutăm factorul hotărîtor al istoriei. Or. mişcarea istorică constă tocmai din suma factorilor istorici şi din reciproca lor influenţă. Astfel dar, când la întrebarea : „Care e factorul hotărîtor al istoriei ?" ni se răspunde : „Factorii istorici şi influenţa lor reciprocă" e totuna ca şi cum ni s-ar răspunde : „Factorul hotărîtor al istoriei e istoria !".

Dar, dacă această concepţie ne dă un răspuns fals, metodul întrebuinţat de ea, căutînd răspunsul chiar în istorie, e foarte adevărat. Pentru că, în adevăr, în ierarhia ştiinţelor, istoria şi filozofia ei e ştiinţa cea mai superioară. O ştiinţă mai înaltă în care am putea căuta răspunsul nu există, deci tot în ea trebuie să-1 căutăm. Concepţia teologică şi idealistă nu face tot astfel, ci, negăsind o ştiinţă superioară care să dea explicaţia fenomenelor istorice, ea a inventat *ceva* superior, pe dumnezeu. Dar noi, care nu mai credem în iluzii, sîntem nevoiţi să căutăm explicaţia în înşişi factorii istorici. Şi, dacă, *cu toţi factorii,* ajungem la o tautologie banală, trebuie să căutăm *un* factor ori o grupă din ei, nu suma tuturor.

Cam aşa au şi făcut într-un mod conştient ori inconştient mai toţi istoricii, filozofii istoriei, sociologii ori simplii diletanţi. Toţi au căutat acel factor oare ar putea da explicaţia întregii istorii a omenirii. Aşa, spre pildă, pentru unii *factorul politic* e momentul hotărîtor ; insti-

tuțiunile politice, pentru aceștia, domineazǎ și hotǎrǎsc întregul mers al omenirii. Pentru un Comte, Mill ori Buckle e dezvoltarea intelectului, spiritului, cunoștințelor. Buckle, afară de factorul intelectual, mai adaugă și un alt factor, mediul climatic, pozițiunea geografică.

După Spencer, factorul hotărîtor e nu intelectul, ci pornirile, sentimentele, pasiunile ; după Fustei de Coulanges, credințele religioase sînt acelea oare în Roma veche au hotărît felul familiei, relațiile economice între stăpîn și rob, instituțiunile politice etc.

După Taine, principalul e mediul, rasa, caracterul fiziologic și psihologic al oamenilor dintr-o anumită societate. Acest ^caracter hotărăște forma instituțiilor, credințelor, moralei, dreptului, literaturii etc.

Pentru Cumplowicz, factorul hotărîtor care determină mișcarea istorică a omenirii e lupta între grupele sociale (grupe etnice, de rasă, clase sociale etc).

Pentru Bastiat, cugetarea e factorul primar și esențial, însă nu cugetarea individuală, ci cugetarea socială, cugetările popoarelor (Volkergedanken, Gedanke, der Gesellschaft).

Pentru darviniști, care au introdus darvinismul în sociologie *tale-quale,* factorul de căpetenie e lupta pentru trai, selecțiunea naturală.

încît, precum vedeți, concepțiile istorice oare tind a ne lămuri factorul principal, cauza întrucâtva a întregului mers al omenirii, sînt multe, și nici nu le-am enumerat pe toate.

Una din aceste concepții, cea mai adîncă și cea mai vastă, după părerea mea, e concepția materialistă, care va face subiectul acestei conferințe.

Acum 40 de ani, concepția aceasta a fost formulată de Karl Marx, genialul fondator al socialismului științific, împreună eu Friedrich Engels, colaboratorul său ; iar peste 20 de ani marele savant antropolog american Lewis Morgan a descoperit aceeași teorie — fără să cunoască pe Marx — și i-a dat o bază de fapte, o bază inebranlabilă în marea-i lucrare *„Ancient Society"...* (Societatea veche).[2]

După concepția materialistă, factorul hotărîtor în mersul istoric al omenirii n-a fost nici intelectul, nici

pornirile și pasiunile omenești, ci bazele materiale ale societății, modul de producere și de împărțire a produselor trebuincioase traiului. După cum psihologul caută și găsește explicarea vieții psihice în organizația fiziologică a individului, tot astfel un sociolog poate găsi explicația vieții sociale în economia socială, care e fiziologia societății. Și, după cum toată viața sufletească a unui individ e condiționată de organizația lui fiziologică, tot astfel întreaga viață a societății (morala, gîndirea, instituțiile ei juridice și politice etc.) sînt condiționate și hotărîte de organizația economică a societății, de modul cum se produc și se distribuie bogățiile în societate, într-un cuvînt, mersul economic, procesul economic hotărăște întreg procesul istoric al omenirii.

La o anumită treaptă de dezvoltare economică, atunci cînd munca devine mai rodnică, atunci cînd bogățiile ajung mai îmbelșugate, se creează clasele sociale cu interese potrivnice și intrînd în luptă între ele.

Lupta acestor clase dă conținutul istoriei. Dar clasele ele însele și lupta aceasta a lor la fiecare epocă sînt hotărîte de modul cum la epoca aceea se produc și se distribuie bunurile materiale.

Astfel dar, procesul economic hotărăște viața socială de-a lungul istoriei întregi și o parte din vremea preistorică.

Iar întrucît privește începuturile cele mai depărtate ale omenirii, vremea cînd nici nu exista un proces economic propriu-zis, pentru această depărtată preistorie momentul hotărîtor, factorul principal al dezvoltării a fost însăși producerea oamenilor, felul relațiunilor sexuale, forma organizației familiale.

Iată, în cîteva cuvinte, concepția materialistă. Ea poate părea la prima vedere foarte stranie, după cum foarte stranie a părut și teoria darvinistă.

înainte de a urma cu dezvoltarea acestei concepții, să vă citez în cîteva rînduri cum unul din creatorii ei chiar, Friedrich Engels. o formulează :

„După concepția materialistă, momentul hotărîtor în istorie este de două feluri : pe de o parte, producerea de lucruri trebuincioase pentru trai : lucruri de hrană,

îmbrăcăminte, locuit şi uneltele trebuitoare pentru îndeplinirea altor scopuri, pe de altă parte, producerea oamenilor înşişi, reproducerea speciei. Instituţiile sociale sub care trăiesc oamenii dintr-o perioadă istorică anumită şi dintr-o ţară anumită sînt hotărîte prin amîndouă felurile de producere : prin treapta de dezvoltare a muncii, pe de o parte, şi pe de alta prin familie. Cu cît munca este mai puţin dezvoltată, cu cît este mai mărginită cîtimea producerilor ei, cu atît organizaţia socială se arată mai predominată de legătura sexuală".[3]

Iar cu cît se dezvoltă forţele economice, instrumentele de muncă, productivitatea muncii, cu atît factorul acesta rămîne esenţialul care condiţionează întregul mers istoric al omenirii. Acesta e, după concepţia materialistă a istoriei, factorul hotărîtor, ori — cum zice Engels — momentul hotărîtor în istorie. Acest moment e deci de la început : mai ales organizarea relaţiilor sexuale, organizarea familiei ; pe urmă : mai ales viaţa economică, felul de producere şi distribuire a bogăţiilor.

Să spunem cîteva cuvinte despre cel dintîi :

De la începutul omenirii, un început care se pierde în întunericul trecutului şi asupra căruia nu putem avea decît indicaţiuni indirecte, relaţiunile sexuale între sălbaticii ce se strîngeau într-un fel de trib n-au fost supuse la nici o regulă. Toţi bărbaţii trăiau cu toate femeile, părinţii cu copiii, fără nici o regulă, ca la animale. Cîte puţin însă a-nceput să se organizeze familia.

Prima formă a familiei organizate a fost familia între rude de sînge. Toţi membrii tribului dintr-o generaţie constituiau o familie. Toţi bărbaţii acestei generaţii aparţineau tuturor femeilor aceleiaşi generaţii şi femeile aparţineau bărbaţilor. Copiii acestei familii mixte erau socotiţi de fraţi şi surori între ei, şi aceasta mai mult sau mai puţin pe drept cuvînt, deoarece copiii puteau să ştie cine le e mamă, dar nu şi cine le e tată. Aceşti fraţi şi aceste surori formau între ei o a doua familie : iarăşi toţi bărbaţii şi toate femeile din această generaţie aparţineau unii altora. Copiii lor, iarăşi fraţi şi surori între ei, formau a treia familie şi aşa mai departe. Aşa că, dacă luăm trei generaţii, toţi bunicii şi toate bunicile în trib formează o familie, toţi taţii şi toate mamele altă familie, toţi copiii o alta. Astfel dar, în această primă familie

Drganizată, părinţii sînt excluşi deja din relaţiile sexuale cu copiii lor.

Această excludere merge mai departe şi încep să fie excluşi din convieţuirea sexuală fraţii cu surorile din aceeaşi mamă, pentru că, precum am zis, în această familie primitivă nu se putea şti cine cu cine e frate ori soră după tată. Această a doua excludere, puţin cîte puţin, a produs familia *punalua,* pe care o găsim în Hawai.

Familia aceasta e următoarea :

Un număr de femei surori, vere primare, secundare etc. sînt femeile comune unei grupe de bărbaţi, oare sînt bărbaţii comuni ai lor. între aceşti bărbaţi însă nu poate figura nici un frate de sînge al vreunei femei ; pe de altă parte, un grup de bărbaţi fraţi, veri primari, secundari etc. sînt bărbaţii comuni unui grup de femei, dar între aceste femei nu este nici o soră a vreunui bărbat. Astfel, în familia punalua sînt excluşi din relaţiile sexuale fraţii şi surorile.

Această excludere a mers mai departe şi, spre pildă, la irochezi şi alte triburi convieţuirea sexuală e interzisă intre toate rudele, oricît de depărtată ar fi fost înrudirea. Aşa la barbari excluderea convieţuirii între rude a ajuns mult mai departe decît chiar la noi, unde e permisă căsătoria nu numai între veri mai depărtaţi, dar chiar între veri primari.

Care a fost acea forţă oarbă care a hotărît începuturile organizării familiei ? A fost o lege naturală din domeniul biologiei, *selecţiunea naturală,* lege formulată de Darwin. Triburile în care a-nceput să se organizeze familia şi să excludă de la relaţii sexuale mai întîi pe părinţi, apoi pe fraţi, produceau membri de ai tribului mai puternici, mai înarmaţi în lupta pentru existenţă decît triburile în care nu se organizase familia, în care nu se făcuse excluderea aceasta.

Aşadar, organizaţia familiei şi evoluţia ei au fost factorul hotărîtor în dezvoltarea vieţii societăţilor omeneşti de la începutul dezvoltării lor.' Mulţumită acestui factor, specia omenească a ajuns mai puternică fiziceşte şi intelectualiceşte, a-nceput să aibă influenţă asupra naturii înconjurătoare, de care era stăpînită într-un mod absolut, a-nceput o serie de victorii asupra naturii, o serie de invenţii de instrumente de muncă : arcul şi săgeata, olăria, domesticirea animalelor etc. Şi cu cît creşte

productivitatea muncii, cu cît cresc bogățiile, cu atît acest factor economic devine într-un mod hotărîtor factorul principal, momentul hotărîtor al istoriei, iar familia — deși fiind, bineînțeles, un factor de o mare importanță — începe totuși să joace deja un rol mai supus. Factorul hotărîtor însă devine, încă o dată, baza materială-economică a vieții sociale, modul de producere și de distribuire a bogățiilor, relațiunile economice. Și, pentru a fi mai scurt, am să numesc această viață economică *procesul economic* al societății.

Pentru a dovedi înrâurirea și forța acestui factor în dezvoltarea istorică, ar trebui să facem împreună analiza întregii istorii a omenirii, aplicînd la această analiză concepția materialistă. Bineînțeles, aceasta n-o putem face într-o singură conferință. De aceea ne vom mulțumi cu cîteva exemple și încă dezvoltate cît se poate de scurt.

Să luăm ca prim exemplu pozițiunea femeii în familie și societate.

Timp foarte îndelungat, toți istoricii au crezut că pozițiunea femeii în familie și societate a fost cu atît mai rea, cu cît ne adîncim mai mult în trecut ; că familia s-a început prin aservirea, prin sclavia femeii. Bachofen a fost cel dintîi care a demonstrat falsitatea acestei credințe, descoperind așa-numitul de el „Mutterrecht" (gynaikokratie). Bachofen a descoperit o stare a familiei în oare capul familiei nu era bărbatul, ci femeia.

Marea cantitate de fapte strînse de Bachofen pentru sprijinirea tezei sale, lucrările de mare însemnătate făcute în urma lui au întărit această descoperire, au arătat că precăderea femeii în familia primitivă nu e un fapt exclusiv, găsit la vreun trib și datorit unor împrejurări excepționale, ci e o stare anumită prin care a trecut omenirea în general, au arătat că la un anumit grad de dezvoltare în familii primitive stăpîna e femeia, și nu bărbatul.

Să vedem cum s-ar putea explica faptul acesta atît de straniu la prima vedere. Cum s-ar explica faptul că la un trib sălbatic, în vechime, pozițiunea femeii în familie și societate a fost mai bună decît pozițiunea ei în cea mai mare eflorescentă a civilizațiunii grece ; cum s-ar explica faptul că pozițiunea femeii în familie și societate la irochezii de azi e superioară pozițiunii femeii în unele națiuni civilizate tot de azi ?

Evident că faptul acesta, straniu la prima vedere, nu poate fi explicat prin teoriile lui Buckle ori Spencer; evident că, dacă progresul cunoștințelor ori al simțămintelor ar fi factorul hotărîtor în dezvoltarea omenirii, atunci pozițiunea familială și socială a femeii ar trebui să fie mult mai bună la popoarele civilizate decît la cele barbare, pe cînd de fapt, în parte cel puțin, se întîmplă contrariul.

Explicarea însă ne-o dă concepția materialistă a istoriei.

După cum ați văzut, în familia primitivă : promiscuă, punalua etc, prin felul organizării familiale, se putea ști cu siguranță numai cine e mama copiilor din trib, nu însă și cine e tatăl. Evident dar că femeile trebuiau să aibă o pozițiune superioară în familie față cu bărbații. De altă parte, factorul material, economic, viața materială a triburilor primitive, nu se opunea, ci chiar lucra în aceeași direcție ; cită vreme munca a fost foarte puțin productivă, cîtă vreme n-au existat încă instrumente mai puternice, atîta vreme munca bărbatului în afară de casă n-a fost mai rodnică, mai importantă decît munca femeii din casă ; vînătoarea foarte puțin sigură cu arcul și cu săgeata era tot așa de puțin roditoare ca și munca femeii acasă ; astfel dar, femeia în gospodăria triburilor era un factor economic tot așa de important — dacă nu și mai important — ca și bărbatul.

Dar oamenii au progresat economicește și cu cît se îmbunătățeau instrumentele de muncă, instrumentele de vânătoare, domesticirea animalelor, instrumentele de agricultură etc. etc, cu cît deci munca făcută de bărbat ajungea mai importantă față cu cea făcută de femeie, cu cît bărbatul se făcea un factor economic mai însemnat decît femeia și cu cît creșteau bogățiile economice, cu atît scădea înrîurirea femeii în familie și societate (trib), pînă ce, la un anumit grad de dezvoltare economică, precumpănirea femeiască face loc precumpănirii bărbătești, moștenirea în linia femeiască se preface în moștenire în linie bărbătească, spița neamului *(Abstammung),* în loc să se socotească după femeie, începe să se socotească după bărbat; într-un cuvînt, ,,das Mutterrecht" se schimbă în „das Vaterrecht", „Gynaikokratie" în „Androkratie" — și astfel se săvîrșesc robirea și aservirea sexului femeiesc prin sexul bărbătesc, aservire oare durează de-

mii de ani. Distrugerea dreptului femeii a fost ruina istorică a sexului femeiesc : „Der Umsturz des Mutterrechts war die weltgeschichtliche Niederlage des weiblichen Geschlechts" zice cu drept cuvînt Engels.

Iar pornirea către emanciparea femeii, către egalizarea socială a sexurilor, care după mii de ani de robie începe să se agite în vremea noastră, se datoreşte tot dezvoltării economice.

Marea industrie modernă distruge familia patriarhală, scoate pe fată şi pe femie din casă şi le aruncă în fabrici, unde le face factori economici tot aşa de importanți ca şi bărbații ; aceasta se întâmplă în proletariatul muncitor. în proletariatul intelectual se petrece acelaşi proces : proletare intelectuale devin profesoare, funcționare, doctori etc, etc, deci ajung iarăşi factori economici tot aşa de însemnați ca şi bărbații. Astfel dar, prin dezvoltarea economică modernă în proletariatul modern fie muncitor, fie intelectual, femeia devine un factor economic tot aşa de important ca şi bărbatul; de aci deci principalmente porneşte mişcarea de emancipare a femeii, o mişcare ce, desigur, se va încorona cu un deplin succes, însă într-o altă organizare socială.

Astfel dar, concepția materialistă a istoriei ne arată cauzele care au determinat preponderența sexului femeiesc la triburile primitive (gynaikokratie) ; cauzele care au determinat distrugerea preponderenței femeieşti şi înlocuirea ei prin preponderența bărbătească (androkratie) şi, în sfîrşit, cauzele care, în societatea contemporană nouă, determină mişoarea spre egalizarea sexelor.

Să luăm acum un alt exemplu, şi anume *dezvoltarea Americii,* ori mai ales a Statelor Unite din America.

Dezvoltarea socială a Americii e mai uşor de studiat, pentru că s-a făcut într-o vreme mult mai scurtă, s-a făcut dinaintea ochilor cîtorva generații.

Primii coloni debarcați în America au găsit pămînt întins, roditor, nestăpânit de nimeni. Fiecare a luat atâta pămînt cît putea lucra cu familia lui. S-ar părea că nici nu se poate mai mare fericire. însă după cinci, şase generații aceşti coloni se lasă de proprietățile individuale, se asociază în comune semicolectiviste, asemănătoare cu

C. DOBROGEANU-GHEREA

CONCEPȚIA MATERIALISTA A ISTORIEI

CONFERINȚĂ

TTOTA LA «CERCUL STUDIILOR SOCIALE» DIN BUCURESCI

EDIȚIUNEA I.

BUCURESCI
STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECO
50 atrad* B«r»«l 68
1802

Marca germană. După cîteva generații, aceste comune se desfac iarăşi în folosul proprietății individuale şi, totodată, ia o colosală întindere robia negrilor, care — după alte cîteva generații — sînt liberați după un război sîngeros al unei părți din America împotriva celeilalte.

încercați acum dacă puteți să explicați acest proces istoric prin concepția lui Buckle, Spencer etc, etc. O proprietate individuală, care în curînd trece în proprietate colectivă care iarăşi trece în individuală, şi urmaşii colonilor puritani —• oare fugiseră de apăsare politică şi religioasă —, oameni care cei dintîi au declarat drepturile omului, libertate, fraternitate etc, introduc şi organizează o robie şi un comerț de robi pe care l-ar fi invidiat şi barbarii vechi. Ce explicație ar putea să ne dea Buckle, care crede că factorul hotărîtor în istorie e progresul cunoştințelor, ori Spencer, pentru care acelaşi factor e progresul sentimentelor ?

Explicarea o găsim numai studiind acest proces istoric, numai socotind ca factor hotărîtor procesul material, economic.

într-adevăr.

Primii coloni debarcați, cu toate că aveau la dispoziție atîta pămînt cît puteau lucra, nu puteau trăi decît în mizerie, din cauza izolării, din cauza lipsei de diviziune a muncii. Lupta cu natura înconjurătoare, oa şi lupta cu indienii (Pieile Roşii), trebuia deopotrivă să-i silească a se grupa în comune semicolectiviste, în felul *Mărcii* germane, care s-a alcătuit cam în aceleaşi condițiuni.

Odată alcătuite, aceste comune au început să prospere, s-^au îmbogățit, s-a mărit diviziunea muncii, s-a împuternicit schimbul, deci comerțul, şi totodată s-a născut o neegalitate de averi chiar în sînul comunei, ceea ce era cu putință pînă la un punct, din cauză că comuna era numai pe jumătate colectivistă.

Dar tot aceşti factori economici (îmbunătățirea instrumentelor de muncă, creşterea populației, a diviziunii muncii, a schimbului, neegalitatea relativă a averilor) *au* fost principalii factori care au dizolvat *Marca* germană ; tot ei au dizolvat şi comuna americană. La distrugerea comunei au lucrat acei membri ai comunei americane colectiviste care erau mai puternici, mai bogați, pentru că proprietatea individuală le servea numai lor.

însă, după dizolvarea comunei, aceşti privilegiați s-au găsit într-o pozițiune mult mai dezavantajoasă decît cei din Europa de altădată.

în Germania, spre pildă, după oe s-a dizolvat *Marca* (comuna), cei mai privilegiați, mai bogați, mai puternici — aceia care aveau instrumente de muncă, ateliere, pămînt acaparat — au găsit imediat forțe exploatabile în membrii mai săraci ai fostei comune, care ajungeau cu atîta mai mlădioşi cu cît nu mai era comuna cu instituțiile comunale pentru a-i ocroti. în America însă, după dizolvarea comunei se găseau încă atîtea întinderi colosale de pămînt liber încît cei săraci puteau lucra şi preferau chiar să lucreze pentru dînşii, nu pentru stăpîni. încît cei ce acaparaseră moşii întinse, cei ce aveau plantații de trestii de zahăr, ateliere etc, etc. aveau acum instrumente de muncă, dar n-aveau brațe, pentru că n-aveau de unde să le ia. Fată cu această colosală lipsă de brațe, fată cu această nevoie economică, strănepoții puritanilor, republicani *pur sang,* au ajuns cei mai aprigi sclavagişti şi au organizat robia cu o cruzime şi pe o soară atît de întinsă încît au lăsat în urmă pe sălbatici şi pe barbari.

Sub regimul sclavagist au început iarăşi să crească enorm bogățiile americanilor (de astă dată numai ale unei minorități, stăpînii de robi), populația a prins a creşte foarte tare şi cu atît mai tare, ou cît o ajuta la creştere şi imigrația din Europa, industria a luat un avînt foarte mare. Dar cu cît creştea populația, cu cît producția se făcea mai sistematică şi mai ştiințifică, cu atît sclavagiul negrilor ajungea mai puțin folositor, ajungea mai de prisos : un sclav şi mai ales un sclav negru e un lucrător prost, ou atît mai mult într-o producție mai înaintată, mai ştiințifică. Afară de aceasta, pentru sclavi trebuie o mulțime de supraveghetori la lucru, de paznici, să nu fugă etc. ; apoi pieirea unui sclav e o pierdere mare pentru stăpîni. în toate aceste privințe, un lucrător salariat e mai convenabil. Cînd deci înmulțirea populației prin naşteri şi imigrare a creat un stoc mare de proletari liberi de rasă albă, sclavajul a trebuit să cadă, nemaifiind economic. Şi ou cît ajungea sclavajul mai de prisos — şi chiar vătămător economiceşte —, cu atîta creştea

şi mişcarea aboliţionistă, care s-a sfîrşit prin desfiinţarea robiei.

Savantul şi mult talentatul economist italian *Achille Loria,* oare a făcut această analiză a dezvoltării Americii, cu drept cuvînt găseşte că această dezvoltare americană distruge teoria lui Buckle după care evoluţia economică a societăţii e determinată de evoluţia cunoştinţelor, a ştiinţei, a inteligenţei. Un fervent aderent însă al lui Buckle, un tînăr învăţat, Guglielmo Ferrero, răspunde lui Loria că chiar faptele expuse de acesta arată că Buckle a avut dreptate, pentru că, zice Ferrero, „dacă englezii care s-au dus în America ar fi avut toţi geniul unui Spencer, ei ar fi avut cu totul altă istorie... Greşeli făptuite sînt inevitabile pentru omenirea prezentă, dar o omenire de zece ori mai inteligentă nu le-ar fi săvîrşit". De aici urmează, după Ferrero, că Buckle a avut dreptate crezînd că inteligenţa şi progresul cunoştinţelor sînt factorul hotărîtor al întregii vieţi istorice, în general, şi al vieţii economice, în special.

De multe ori şi slăbiciunea argumentelor potrivnicilor unei teorii arată, într-un mod indirect, puterea şi veracitatea teoriei.

în adevăr.

Loria, examinînd dezvoltarea istorico-socială a Americii, arată că dezvoltarea aceasta a fost condiţionată de procesul economic, şi nicidecum de inteligenţa oamenilor ori de dezvoltarea cunoştinţelor omeneşti. „Da, zice Ferrero, dai dacă oamenii ar fi fost de zece ori mai inteligenţi ori dacă ar fi fost toţi genii, atunci ar fi fost altfel". „Foarte bine, ar putea să-i răspundă Loria, se înţelege că dacă toţi oamenii ar fi genii ori semizei, atunci ar fi altă socoteală, dar noi nu observăm şi nu studiem procesul istoric al unei omeniri imaginare, ci al omenirii reale, aşa cum a fost ea, aşa cum a trăit ea în realitate. Şi în această omenire reală procesul economic hotărăşte mersul istoric al omenirii".

Cum vedem, argumentele lui Ferrero sînt nu slabe, ci naive şi copilăreşti. Şi, dacă un om cult nu găseşte alte argumente, apoi şi aceasta vorbeşte în folosul teoriei pe oare o combate.

Să trecem acum la un exemplu de altă natură.

Să luăm societatea medievală la un timp anumit al dezvoltării sale, cu comunele ei rurale, în care se păstraseră încă rămăşiţe din comunismul primitiv.

în aceste comune rurale se produceau mai toate cele necesare comunei. Ceea ce se producea se consuma în mare parte în comună ; cu alte cuvinte, în comună se produceau valori de întrebuinţare, şi nu valori de schimb, nu mărfuri. Aceste comune rurale erau foarte izolate unele de altele din cauza lipsei de căi de comunicaţie. Meseriaşii şi micile stabilimente manufacturiale existau în oraşe. Patronii acestor stabilimente şi comercianţii formau începuturile clasei burgheze, menită să ajungă în viitor clasa precumpănitoare. Clasa dominantă de atunci sînt feudalii.

Ce a hotărît prefacerea acestei societăţi feudale în societatea burgheză modernă ? Să vedem. în această societate feudală începe ori, mai bine zis, urmează a se dezvolta producţiunea economică ; producţiunea agricolă se îmbunătăţeşte, tot astfel se îmbunătăţesc puţin cîte puţin instrumentele de muncă în meserii. Ca rezultat : creşterea populaţiei, îmbunătăţirea căilor de comunicaţie, creşterea diviziunii muncii şi, împreună cu aceasta, creşterea bogăţiilor, creşterea producerii de mărfuri şi deci creşterea schimbului lor.

Prin acest proces economic se produc două fenomene importante : mai întîi se sfarmă puţin cîte puţin instituţiile semicomuniste rurale, care nu se pot împăca deloc cu noua stare economică — cu producerea de mărfuri —, se sfarmă relaţiunile patriarhale de la sate şi populaţia crescîndă se concentrează mai ales în oraşe. Pe de altă parte, cu cît creşte producţiunea, mai ales în oraşe, în manufactură, şi cu cît creşte schimbul mărfurilor — comerţul —, cu atîta creşte şi puterea burgheziei, care reprezintă şi stăpîneşte *ea* această producţiune orăşenească manufacturieră şi acest comerţ. Şi, de aci-nainte, orice descoperire, orice înaintare a procesului economic slujeşte la întărirea clasei burgheze contra clasei feudale.

Aşa, spre pildă, cînd progresul producţiunii a permis să se construiască vase de mare puternice, corăbii mari, cînd s-a inventat compasul, atunci, prin acest progres al producţiunii, s-au făcut posibile călătorii depărtate şi descoperirea Americii ; iar această din urmă descoperire,

acest nou continent, consumând atîtea mărfuri şi mai ales vărsând atîta aur în Europa, a avut o influenţă colosală asupra mersului economic al societăţii europene, mărind diviziunea muncii, producerea de mărfuri, comerţul şi deci puterea burghezimii. Marile invenţiuni economice, cum e *Jenny Mill,* maşina de tors, au făcut o întreagă revoluţie în producţiune, au distrus pe producătorii mici, pe torcători şi ţesătorii-meseriaşi, au concentrat ramura aceasta de producţiune în oraşe în mina bogătaşilor manufacturişti, au deplasat populaţia de la sate la oraşe, şi acestea toate au fost, negreşit, în folosul burghezimii 'orăşeneşti, care devenea din ce în ce mai puternică.

Pe de altă parte, cu cît se dezvolta, cu cît creştea această nouă stare economică, cu atîta ea se împăca tot mai puţin cu instituţiunile politice-sociale feudale. De aceea, cînd burghezimea, reprezentanta acestei stări economice, s-a simţit destul de tare, ea a intrat în luptă cu feudalismul şi 1-a distrus, zidind pe ruinele lui o .altă stare socială — societatea burgheză modernă. Schimbarea dar a societăţii feudale, a instituţiunilor feudale în instituţiuni burgheze moderne se explică prin procesul economic, prin dezvoltarea economică a societăţii.

Aici mă aştept la obiecţiunea următoare :

„Bine, vor zice unii, e incontestabil că dezvoltarea producţiunii, perfecţionarea instrumentelor de muncă, care merge de la perfecţionarea unui simplu instrument din meserie pînă la *Jenny Mill* ori pînă la maşina cu abur, schimbă întreaga alcătuire socială ; dar chiar aceste perfecţionări de instrumente, chiar invenţiunile şi progresul procesului economic, condiţionat de aceste perfecţionări de instrumente, e datorit intelectului ; doar intelectul, spiritul omenesc e acela oare face aceste îmbunătăţiri şi perfecţionări în producerea economică ; este el deci factorul principal, resortul, dacă vreţi, al omenirii".

Cum vedeţi, obiecţiunea e foarte serioasă. Cu toate acestea, nu-i mai puţin greşită. Şi iată de ce :

Numai atunci intelectul ar putea fi socotit ca resortul istoriei cînd el ar fi ajuns din factor individual un factor social, adică intelectul social, şi, ca atare, ar fi hotărât într-un mod conştient mersul istoric al omenirii. Cu alte cuvinte, cînd societatea *s-ar fi înţeles* asupra mersului economic ; cînd, prevăzînd toate rezultatele ul-

terioare ce ar da orice schimbare economică, orice îmbunătăţire sau perfecţionare de instrumente, ar fi dirijat în armonie cu această prevedere mersul ei economic, atunci, bineînţeles, intelectul social ar fi fost numaidecât resortul, factorul determinant al istoriei omenirii.

Dar oare aşa a fost ? Oare meşteşugarul care a perfecţionat instrumentul pricepea el, prevedea el toate schimbările sociale ce vor reieşi din această perfecţionare ? Oare acela care a inventat maşina *Jenny Mill* pricepea el revoluţia ce va • face invenţia lui ? Oare pricepea aceasta societatea ? Şi, mai ales, dacă ar fi priceput-o întrucîtva, *condus-a societatea în concordanţă cu aceasta mersul ei istoric ?* Nimic din toate acestea !

Meşteşugarii care au perfecţionat instrumentele de muncă, creînd şi prefăcînd manufactura, nu s-au condus în aceste perfecţionări decît de propriul şi imediatul lor interes : habar n-aveau nu numai ei, dar chiar cei mai geniali din contemporanii lor de rezultatele sociale îndepărtate ce vor produce perfecţionările acestea, cu atît mai mult habar n-avea de toate acestea societatea contemporană lor, astfel încît societatea *suferea* rezultatele procesului economic, dar *nu-l dirija.*

Se-nţelege că intelectul, că spiritul, a fost un factor absolut necesar pentru producerea unui instrument, unei invenţiuni economice ; dar tot aşa de necesar factor pentru producerea acestei invenţiuni au fost şi ochiul omului, şi musculatura lui, şi circulaţia sîngelui, în sfîrşit, tot organismul lui fiziologic şi psihologic. Oare nu cumva din, cauză că vederea omului a fost un factor absolut trebuincios pentru producerea perfecţionărilor economice trebuie să socotim vederea ca resortul vieţii istorice a omenirii, ca principalul factor istoric ? Evident că nu. Şi acelaşi lucru trebuie să-1 spunem şi despre intelectul individual din evul mediu.

Dar faptul acesta îl voi lămuri mai bine mai la urmă.

Acum, daţi-mi voie, după această întrerupere pe care am crezut-o foarte necesară, să urmez mai departe cu aplicarea concepţiei materialiste la exemple reale istorice.

Am văzut în cîteva cuvinte cum materialismul economic explică trecerea societăţii feudale în societate bur-

gheză modernă. Să vedem acum cum, după aceeaşi concepţie, se lămureşte trecerea societăţii moderne burgheze într-o altă formă socială, superioară celei moderne. Nici timpul, nici cadrul acestei conferinţe nu mă iartă sa mă-ntind pe larg, cum aş fi dorit, asupra acestei părţi ; de aceea îmi veţi da voie să explic totul în cîteva cuvinte.

Procesul economic început şi urmat în epoca medievală îşi continuă mersul în veacul nostru *cu iuţeala aburului.* Aceasta nu-i o expresie figurată. Prefacerea aburului în motor a accelerat într-un mod colosal procesul economic al societăţii. Manufactura mare din veacul trecut, unde lucrau sute de lucrători, s-a prefăcut în fabrici colosale, unde lucrează mii şi, cîteodată, zeci de mii de oameni ; drumurile şi şoselele de odinioară s-au prefăcut în drumuri de fier ; telegraful transmite cu iuţeala fulgerului gîndirile noastre la distanţe nemăsurate ; diviziunea muncii, din naţională, a ajuns internaţională ; producţiunea mărfurilor a crescut enorm ; debuşeul naţional a devenit şi el, din naţional, internaţional; productivitatea muncii s-a mărit enorm şi enorm s-a mărit populaţiunea şi mai ales enorm s-au mărit oraşele. Astfel dar, precum vedeţi, societatea contemporană nouă e aproape altă societate decît cea din veacul trecut, de pildă.

în societatea aceasta se dezvoltă contrazicerea următoare, care o sapă din temelii : cu cît societatea se dezvoltă economiceşte, cu cît creşte populaţia, cu atîta viaţa se socializează, se colectivizează, ca să zic aşa, tot mai mult şi mai mult cu atît, prin urmare, şi organismul social devine tot mai concret, tot mai agregat — din dezagregat, cum era altădată.

Ca să pricepem adevărul acesta mare, să comparăm societatea contemporană nouă cu o societate din urmă, s-o comparăm, de pildă, cu veacul de mijloc, în care populaţia era puţină, în care şi acei puţini locuitori n-aveau cum să comunice între ei din cauza căilor de comunicaţie rudimentare. Un locuitor dintr-un sat — din pricina unor asemenea căi de comunicaţie — n-avea idee şi nu-şi avea viaţa legată nu numai de concetăţenii lui mai depărtaţi, dar de multe ori nu cunoştea nici chiar pe locuitorii unui sat mai apropiat, nu avea idee de ei. într-o asemenea societate, viaţa era în adevăr foarte individualizată, foarte dezagregată. în ziua de azi însă,

viaţa unui om e legată de viaţa societăţii întregi. în unele ţări, populaţia a ajuns aşa de deasă încît am putea zice că — în Belgia, de exemplu — locuitorii se ating cu cotul unul de altul ; căile de comunicaţie, telegraful, gazetele, colosala împărţire a muncii pun în legătură nu numai pe locuitorii aceleiaşi ţări, dar pe locuitorii continentelor întregi. în acelaşi timp, interdependenţa, ca să zic aşa, a cetăţenilor unei ţări între ei ajunge cît se poate de mare. Aşa, spre pildă, un om care ar aduce o boală epidemică, precum e ciuma, în Londra ar pune în primejdie viaţa a cinci milioane de suflete ; o mie de oameni care călătoresc cu un tren îşi încredinţează viaţa lor unui om pe care nici nu l-au văzut vreodată, mecanicul, şi care, printr-o simplă mişcare din mînă, poate distruge trenul întreg. Mai departe, dacă se va inventa un explozibil mai puternic decît nitroglicerina, atunci un om rău va putea face să sară în aer, din odaia lui, străzi întregi, dacă nu un întreg oraş.

Aşadar, încă o dată viaţa se socializează, se colectivizează aşa de mult, legătura socială devine aşa de intimă, interdependenţa membrilor societăţii devine aşa de mare încît cu drept cuvînt putem zice că acuma viaţa unei societăţi atîrnă de fiecare individ şi viaţa fiecărui individ atîrnă de societate. Cu drept cuvînt putem zice iarăşi că societatea poate fi numită acum un organism ale cărui părţi sînt intim legate între ele.

Şi, totdeodată, în acest organism socializat se socializează, se colectivizează şi producţiunea economică. în industrie, în fabrici, sînt mii, sînt zeci de mii de oameni care lucrează colectiv în aceeaşi fabrică, după acelaşi plan, pentru facerea unui product economic. In agricultura mare sînt iarăşi mii de oameni care, tot după acelaşi plan, lucrează colectiv pe o moşie întinsă pentru a scoate un product agricol.

Ei bine —• pe cînd întreaga viaţă socială se colectivizează, pe cînd producţia economică se colectivizează şi ea din ce în ce mai mult —, *aproprierea productelor, aproprierea instrumentelor de muncă nu e socializată, nu e colectivă, ci rămîne individualistă.* Fabrici, mine, moşii, producţia întreagă nu aparţine întregului organism social, societăţii, ci... aparţine la indivizi deosebiţi.

Aceasta e marea, e colosala contrazicere ce se dezvoltă prin procesul, prin progresul economic în societățile moderne.

Această *contrazicere și anomalie e cauza marilor anomalii sociale de astăzi.* De aci, proletarizarea maselor muncitoare, concentrarea de bogății imense în mîinile unora și înfiorătoarea sărăcie la alții ; de aci, acest egoism strimt, această luptă de clase, acea luptă între indivizi în societatea modernă etc. etc.

Toate aceste crude anomalii vor dispare împreună cu marea anomalie ce le slujește de obîrșie.

Căci cu cît se va dezvolta mai mult socializarea, colectivizarea vieții sociale și a producției, cu atît mai imperioasă va deveni și colectivizarea aproprierii.

Precum la un anumit grad de presiune aburul sfarmă în bucăți cazanul, astfel, sub presiunea socializării vieții și producției (ajunsă la un anumit grad de dezvoltare), se va sfărîma-n bucăți aproprierea individualistă, cu întregul ei edificiu politic și juridic. Și acea societate unde vor fi colectivizate nu numai producția, ci și instrumentele de muncă și toată gospodăria națională, socială, acea societate se numește societatea socialistă.

Iată pentru ce, domnilor, societatea socialistă este nu o dorință deșartă, nu un vis, ci o *necesitate neînlăturabilă,* provocată de procesul economic al societății înseși, provocată de absoluta nevoie de a se armoniza socializarea întregii vieți, socializarea producției, care există deja, cu socializarea aproprierii.

Spun aceste cîteva cuvinte la adresa acelora care văd în socialiști niște utopiști, niște vizionari. Dealtfel, despre societatea socialistă nu voi vorbi acum, pentru că nu mă iartă cadrul ce voi să dau acestei conferințe. Voi insista totuși asupra unei singure deosebiri dintre societatea actuală și societatea socialistă, deosebire care intră perfect în subiectul acestei conferințe. Această deosebire e următoarea :

Pe cînd în societatea de astăzi procesul economic stăpînește societatea, pe cînd producătorii nu stăpînesc productele lor, ci sînt stăpîniți de ele, în societatea socialistă, dimpotrivă, societatea va stăpîni procesul economic, producătorii vor stăpîni productele.

Dați-mi voie să insist mai mult asupra acestui punct, asupra acestui mare adevăr, căci el e de o mare însemnătate pentru subiectul conferinței mele.

In orice societate producătoare de mărfuri, marfa, odată produsă, scapă de sub stăpînirea producătorului. Productul, nefiind creat pentru întrebuințarea producătorului, ci pentru vînzare, pentru schimb, pleacă de la producătorul său în lumea largă a mărfurilor. în aceste călătorii, adeseori el face multe șotii creatorului său. Iată cîteva exemple.

Presupuneți o fabrică de tunuri. Tunurile, odată produse, sînt vîndute și poate revîndute. Ei bine, într-un caz de rezbel se poate întîmpla foarte ușor ca aceste tunuri să se întoarcă tocmai împotriva acelora care le-au produs, să omoare tocmai pe producătorii lor.

Alt exemplu : o fabrică de mașini. Lucrătorii produc o mașină perfecționată. Această mașină, introdusă în industrie, poate arunca pe drumuri, făcînd de prisos, pe 0 mulțime de lucrători care mai înainte înlocuiau cu brațele lor mașina. Ei bine, printre acești lucrători rămași pe drumuri pot fi chiar aceia care au produs-o, în tot cazul frați de-ai lor, frați de suferință și de muncă.

Altă pildă. Cunoașteți cu toții greva generală a minerilor din Anglia. 500 000 de lucrători au rămas pe drumuri. Dacă socotim și copiii lor, avem un număr de 1 000 000 de suflete aruncate în valurile sărăciei. Cauza acestei nenorociri e supraproducția de cărbuni. Și aci trebuie să explic în două cuvinte ce este această supraproducție.

în societatea actuală se produce fără nici o socoteală ; societatea nu știe nici cît, nici cum trebuie să se producă. Ci singura putere care hotărăște modul și cuantumul producțiunii e o putere oarbă care se numește concurența, *starea pieței.* în cazul nostru, minerii au produs, să zicem, la un moment dat, o cantitate de x milioane de tone de cărbuni. Acești cărbuni se prezintă-n piață pentru vînzare ; însă piața este, după expresia economiștilor, saturată de cărbuni, așa că aceste x milioane de tone sînt de prisos și, fiind de prisos, vor scoborî, prin prezența lor netrebuincioasă, prețul cărbunilor în general. Atunci... patronii minieri vor fi siliți să coboare salariul muncitorilor ori să înceteze producțiunea și deci să concedieze pentru o vreme oarecare pe producătorii

acelor x milioane de tone de cărbuni, care vor rămîne muritori de foame. Productul contra producătorilor.

Alt exemplu.

Să presupunem, domnilor, un agricultor mare, cu o mare energie, cu o mare știință, cu foarte mare talent. Acest agricultor genial, să presupunem, a pus tot : energia, cunoștințele, geniul său, într-o moșie oarecare, nu tocmai favorabilă agriculturii, dar, prin calitățile intelectuale extraordinare, a învins toate greutățile, a învins natura, a făcut natura să producă bine. Agricultorul nostru strînge recolta și o scoate în vînzare. Dar iată că în vremea aceasta s-a întîmplat că recolta din America și India a fost mare. Din această cauză, prețurile cad enorm, productele agricultorului nostru, apărute în piață, nu pot fi vîndute sau vor fi vîndute cu preț scăzut, și genialul nostru agricultor, fără cea mai mică vină din partea lui, e ruinat, rămîne pe drumuri. Și astfel un om care a învins natura e învins, la rîndul lui, de propriul său product ori, mai bine zis, de *modul social* cum se produc și se distribuie bogățiile în societatea modernă.

Aș putea înmulți exemplele de asemenea natură, dar cred că și acestea sînt de ajuns pentru a arăta cum în societatea modernă producțiunea stăpînește pe producători.

Nu tot astfel se va întîmpla în societatea socialistă, într-o societate în care instrumentele de muncă aparțin societății întregi, nu la indivizi deosebiți, această societate înfățișează un fel de gospodărie unitară, o mare familie. O societate ca aceasta nu mai produce mărfuri de vînzare, valori de schimb, ci valori de întrebuințare pentru *ea.* Și, ca urmare logică, o asemenea societate hotărăște prin anumite organe (comitete de statistică, delegațiuni etc.) *ce* trebuie de produs, *cum* și *după care plan;* ea hotărăște ce mașini trebuie introduse, ea hotărăște toată gospodăria socială. Cu alte cuvinte, *într-o așa organizație, societatea începe să dirijeze mersul economic, și începe să-l dirijeze într-un mod conștient și chibzuit.*

Este dar clar că-n societatea socialistă momentul hotărîtor al vieții sociale este nu procesul economic, ci intelectul, spiritul omenesc, dar nu spiritul supranatural al metafizicienilor, ci spiritul natural, productul natural

al evoluției. Da, aceea ce un Buckle credea adevărat pentru întreaga istorie a omenirii, de la începutul dezvoltării ei, va fi adevărat... însă numai pentru societatea socialistă.

Și tocmai aci este deosebirea, măreața deosebire între era socialistă și toate celelalte epoci pe care le-a suferit omenirea. După mii de ani de robie, după mii de ani în care societatea a fost stăpînită și condusă de niște puteri oarbe, pentru întîia oară atunci ea va deveni cu desăvîrșire conștientă, adevărat liberă, perfect stăpînă conștientă peste destinele ei. Faptul acesta e de o însemnătate colosală.

Dar concepția materialistă a istoriei a fost învinuită de imoralitate, i s-a imputat că e fatalistă, că subordonează întreaga mișcare a omenirii condițiunilor materiale, procesului economic, *stomacului,* că ea reduce intelectul, morala la un rol supus.

E stranie învinuirea, cum vedeți.

Dar ce vină poate avea concepția materialistă a istoriei de faptul că *pînă astăzi* intelectul ori morala omenească nu a putut avea un rol preponderent în mișcarea istorică a lumii ?

De cînd o concepție, o teorie, poate fi învinuită de faptele pe care ea *le constată numai ?*

Este o altă teorie, domnilor, care a fost tot în modul acesta criticată. Această teorie este *darvinismul.* I s-a imputat că e imorală, pentru că găsea originea omului în maimuță. Dar la acestea cu drept cuvînt ar putea răspunde un darvinist :

„Da, e foarte umilă originea omului ; dar cu cît mai umilă este ea, cu atît mai multă cinste face omenirii faptul că a ajuns acolo unde o vedem azi ; da, omul *a fost* maimuță, dar în lungul șir al veacurilor el ne-a dat un Shakespeare, un Newton, un Laplace, un Darwin, un Marx ; ce viitor sublim așteaptă deci pe om !"

Și aceea ce darvinismul zice despre om poate să zică, de bună seamă, concepția materialistă a istoriei despre societate :

„Da, sînt umile începuturile societăților omenești ; factorul hotărîtor în dezvoltarea societății de la început a fost organizarea relațiilor sexuale, un fel de selecțiune animalicească ; da, mii de ani, de la barbarie pînă ia civilizație și în toată perioada civilizației, momentul ho-

tărîtor în istorie a fost procesul economic — o forță inconştientă şi oarbă — ...şi cu toate acestea societatea a ajuns acolo unde o vedem astăzi, devenind, de la un trib sălbatic, o Franță ori o Engliteră modernă ! Ce va fi dar atunci cînd momentul hotărîtor în dezvoltarea istorică a omenirii va fi nu o forță oarbă, nu o forță inconştientă, ci intelectul omenesc, conştiința socială ! ? In cazul acesta, viitorul luminos ce aşteaptă societatea e aşa de mare şi aşa de strălucit cît cea mai genială fantezie nu-l poate concepe".

Precum vedeți, concepția materialistă a istoriei nu numai că nu e o concepție pesimistă, descurajatoare, ci, dimpotrivă, dătătoare de curaj în cel mai mare grad.

Aci mi s-ar putea face o întrebare :

„Incepînd de la forma socialistă pe care o va îmbrăca societatea, cînd intelectul omenesc, intelectul social şi conştiința socială vor ajunge momentul hotărîtor în istoria omenirii, va rămîne oare esențial veşnic acest factor ? Va hotărî el oare definitiv, totdeauna, istoria omenirii ?"

A căuta răspuns la această întrebare ar fi să ne afundăm cu mintea în lumea ipotezelor îndrăznețe, a fanteziei, a utopiei ! Căci ce putem noi şti astăzi despre un viitor atît de îndepărtat ? Dar, dacă mi-ar fi permis mie să fac o asemenea ipoteză îndrăzneață, aş zice următoarele :

Spencer, în admirabila lui carte *Evoluția moralei,* face o profeție pentru care, de altmintrelea, are multe argumente şi date ştiințifice. Spencer prevede o vreme cînd omenirea întreagă va forma o singură societate, un mare, un colosal organism social. Şi acest organism va fi aşa de armonic, interesele şi sentimentele tuturora vor fi atît de armonizate, acest organism va fi atît de simțitor încît fiecare bucurie a unora va găsi un răsunet *fericit* în inima tuturora, după cum o bucurie ori o durere ce ne loveşte acum individual e resimțită viu de întregul nostru organism.

Ei bine, cînd omenirea va ajunge la gradul acesta de dezvoltare, atunci momentul hotărîtor în societate, afară de intelect, vor fi sentimentele sociale şi altruiste, momentul hotărîtor în dezvoltarea acelei societăți vor fi iubirea şi simpatia universală.

Dar — cum am zis — a specula asupra viitorului îndepărtat este a te afunda ou mintea în lumea vagă a utopiei. Şi cred că noi, cei de astăzi, ne putem mulțumi cu acele înălțimi amețitoare la care *ştiințificeşte* ne ridică analiza economică a societăților şi concepția materialistă a istoriei cînd ne arată că momentul hotărîtor în societatea viitoare vor fi intelectul şi conştiința socială.

Şi aceasta nu într-o societate grozav de depărtată, ci într-o societate foarte apropiată de noi, oare bate la porțile societăților moderne şi nu aşteaptă decît ea popoarele muncitoare conştiente şi luminate să-i strige : *„Intră*

C. DOBROGEANU-GHEREA, CONCEPȚIA MATERIALISTA A ISTORIEI, ***CONFERINȚA ȚINUTA LA CERCUL STUDIILOR SOCIALE DIN BUCUREŞTI, ED. I, BUCUREŞTI, 1892, STABILIMENTUL GRAFIC „I. V. SOCEC"***

FARSE LUGUBRE

In număru-i de la 1 aprilie, *L'independance Roumaine* tipăreşte o farsă, o păcăleală obişnuită de data aceea. Şi trebuie să recunoaştem că farsa e spirituală, deşi răutăcioasă, în termeni umflaţi, oare seamănă perfect cu stilul romanelor şi ştirilor de senzaţie ale gazetelor franceze, *L'independance* povesteşte un *interviu* oe ar fi avut cu misteriosul anarhist Mathieu, pe oare poliţia din Bucureşti l-ar fi arestat la hotel „Regal". Toate acestea le povesteşte organul francez în termeni aşa de gravi şi înfricoşaţi încît probabil multora din obişnuiţii săi cititori le-iau trecut fiori prin spate, mulţi şi-au făout cruce şi se pregăteau deja să fugă din Bucureşti.

Repet, farsa e făcută cu spirit, dar e un lucru de care, desigur, nu se îndoieşte cronicarul gazetei franţuzeşti, şi anume că întreaga reprezentaţie dinamitardă ce se dă acuma în Europa e de .asemenea o farsă, nu o farsă inocentă, ci o farsă mare, sinistră, lugubră. Şi această farsă sinistră e făcută nu în vederea zilei de 1 aprilie, ci mai ales în vederea zilei de 1 Mai. Şi, dacă cronicarul a păcălit pe unii cititori lesne credincioşi şi naivi, în schimb el singur e păcălit de farsa dramatică ce se joacă în Europa şi pe care o crede adevărată împreună cu marele public lesne credincios şi naiv.

E cunoscută maxima de guvernământ, de oare s-^au slujit toţi tiranii şi aventurierii, *divide et impera* — dezbină şi domneşte. Deşi această maximă e şi acuma foarte întrebuinţaită, dar — fie că sna învechit, fie că ea nu mai e de ajuns spre a. cîrmui neascultătoarele turme populare — s-a găsit în vremea noastră o altă maximă de guvernămînt, oare-i dispută supremaţia, şi anume . sperie şi domneşte ! Un om speriat e mai uşor de supus, o naţiune îngrozită de pericole, oricât de imaginare ar fi ele, e mai uşor de îngenuncheat. Aceasta o ştiu bine aventurierii şi reacţionarii sângeroşi de orice fel şi se folosesc perfect de Învăţământ. Se ştâe folosul ce trăgea Napoleon al III-lea din „bluzele albastre", din comploturile imaginare ori reale făurite de agenţii provocatori. Atentatul săvîrşit de doi fanatici exaltaţi .asupra lui Wilhelm dă prilej lui Bismarck să ia măsuri excepţionale, să introducă legi reacţionare şi, agitând spectrul socialismului Înaintea ochilor Germaniei, să-şi prelungească domnia nefastă **cu** 12 ani. Şi acelaşi spectru socialist slujeşte de prilej pentru măsuri reacţionare în Italia şi Spania.

Acum în urmă însă, cu socialismul nu mai poţi speria pe nimeni. Socialismul s-^a arătat nu numai **ca** o formă neînlăturabilă de vieţuire a viitorului apropiat, socialismul s**-a** arătat nu numai oa o putere mare şi invincibilă, dar partidele socialiste **iau** dezvoltat un tact, o disciplină şi o moderaţiune în tactică încît **au** uimit şi pe potrivnicii lor ; socialismul deci nu mai putea fi bun de sperietoare. Şi poliţia a 'descoperit repede una parcă înadins făcută pentru scopurile ei, *anarhismul !*

Cîţiva indivizi, desperaţi de mizeriile existente, buni la inimă, dar slabi la cap, nepricepînd că prin tactica lor fac jocul reacţiunii şi spionajului internaţional. în loc de a sluji cauza celor umiliţi şi apăsaţi, aceşti indivizi foarte puţini la număr, anarhiştii, au fost în adevăr *une trouvaille* pentru reacţiunea europeană.

Anarhiştii, foarte puţin numeroşi şi fără nici o însemnătate intelectuală, făceau însă un zgomot infernal şi azvîrleau în aer cuvinte sunătoare, violente — şi mai ales violente —, în oare era vorba numai de revoluţie, sînge, dinamită etc. Poliţia a văzut imediat ce folos poate să tragă din aceşti exaltaţi, şi în curînd rîndurile anarhiş-

tilor au început să se umple ou spioni polițienești. Poliția a îndrăgit așa de mult anarhismul încît Andrieux, celebrul prefect din Paris, pentru oa să nu piară sămânța anarhismului, a fondat el singur ziare anarhiste pentru a propaga teoriile dinamitei. De aci încolo, la orice întâmplare cînd poliția avea nevoie de vreun atentat, el era imediat efectuat, fie de poliție, ea însăși pe socoteala anarhismului, fie de naivii exaltați conduși de agenții provocatori.

După Andrieux, Bismarck trimite agenți de poliție să facă .atentate de dinamită în Elveția și Londra cu scop de a implica în ele pe emigranții social-democrați germani ; guvernul belgian însărcinează pe cunoscutul agent de poliție Pourbaix cu facerea atentatelor.

Dar toate acestea au fost făcute răzleț, fără nici o sistemă. Și în curînd poliția și spionajul internațional au introdus sistema în toată lucrarea .asta. Aveau și nevoie, în Rusia se 'clatină grozav domnia țarului; în Franța se tem grozav de manifestațiile pașnice, dar impunătoare, pentru 1 Mai, afară de asta agenții lui Constans vor să arate că fără el republica e pierdută ; în Spania populația e desperată, mai ales după atrocitățile săvârșite de guvern la Xeres ; în Italia mizeria e nemăsurată și nemulțumirea e la culme; în Belgia sufragiul universal care bate la porțile vieții politice belgiene amenință să deplaseze puterea politică din mîna claselor dominante ; în Germania sodalismul devine tot mai mult și mai mult o putere precumpănitoare.

Față cu o pozițiune atît de critică, spionajul internațional, mânat de reaețiunea internațională, s-a pus pe lucru, și era atentatelor și a dinamitei a început. în Paris. Madrid, Bruxelles, Roma, peste tot dinamită. Pe străzi e împrăștiată dinamită, în locuințele magistraților dinamită, la granița Germaniei 12 lăzi cu dinamită, cutii cu dinamită, scrisori cu dinamită, baloane în aer cu dinamită, pe uscat, pe apă, în aer dinamită, dinamită, dinamită !

Poliția, care o împrăștie prin .anarhiști ori prin ea însăși, găsește, bineînțeles, toată dinamita înainte ca ea să facă vreun rău ; câteodată numai spre a salva aparențele lasă să pocnească vreun cartuș la vreo fereastră, și într-un singur oaz, Rue de Clichy, a făcut chiar câțiva răniți, ceea ce arată că nu trebuie să te joci cu focul.

Și pe cînd spionii initernaționali, prin ei singuri ori prin instrumentele lor inconștiente, înscenează toată dinamităria aceasta, din zgomotul pocnetelor de cartușe și din zgomotul și mai mare al știrilor senzaționale, se aude cîte o știre mică, mică, spusă ou un glas care de abia se aude și care zice : Regele Urnberto propune o alianță internațională contra 'anarhismului ; guvernul francez are de gînd să oprească manifestația pentru 1 Mai ; guvernul austriac a dat ordin s-o oprească ; guvernul spaniol propune măsuri internaționale contra anarhismului ; țarul Rusiei propune un tratat internațional 'de extrădare a anarhiștilor. Și, cum anarhismul e un cuvînt foarte elastic, aceste măsuri pot fi întinse nu numai asupra socialiștilor, dar chiar și .asupra radicalilor și democraților în general. Și aicea tocmai e explicația adevărată a acelei farse mizerabile și lugubre ce se joacă acum în Europa cu dinamita.

înapoia spectrului 'anarhist .ce se agită înaintea ochilor popoarelor stă ascuns un alt spectru hidos, spectrul scârbos al reacțiunii europene, oare crede prin toată această dinamitărie să întoarcă societățile moderne înapoă.

Dar degeaba ! Și socoteala reacțiunii poate să iasă foarte rea pentru ea chiar, căci cine seamănă vînt culege furtună !

C.D.G.

DEMOCRAȚIA SOCIALA ***(PLOIEȘTI), ANVL I, NR. 14 DIN S APRILIE 1892***

1-IU MAI

Contemporanilor unui eveniment mare le e foarte greu să judece importanța acestui eveniment. Ei sînt prea aproape de dânsul, trebuie să treacă ani și ani pentru ca marele eveniment să apară tuturora in toată uriașa lui însemnătate. Aceasta e adevărat pentru orice eveniment mare, aceasta e adevărat și pentru marele eveniment care se cheamă *serbarea zilei de 1 Mai.* Ar fi foarte greu de arătat toată importanța acestei zile, măcar atîta cît ea se arată chiar astăzi, cu atît mai greu într-un articol de ziar. De .aceea, în aceste rânduri voi atrage atenția asupra a două aspecte ale acestui eveniment, cele mai însemnate, după opinia mea.

Acum trei ani, la congresul socialist din Paris[5] s-a hotărât ziua de 1 Mai ca sărbătoare a Muncii, pentru toți muncitorii conștienți de interesul și de idealul lor. Toată importanța acestei hotărâri a «scăpat chiar unora din membrii congresului, iar potrivnicii sooalismului au rîs chiar cu poftă de această „nouă poznă a utopiștilor". Glumele și rîsul au dispărut însă la cea dintîi serbare a lui 1 Mai. Zeci de mii, sute de mii de muncitori au răspuns la hotărârea congresului și, în rînduri dese, au făcut uriașe defileuri pașnice, dar nu mai puțin impunătoare, dar nu mai puțin semnificative. Și în al doilea an numărul manifestanților a .crescut și, neîndo-

ielnic, va crește din an în an, astfel că sutele de mii se vor preface în milioane și milioane.

Și astfel s-a arătat că după o hotărâre luată de un modest congres al muncitorilor socialiști pot fi puse în mișcare ân aceeași zi, în aeelașî ceas chiar, pentru același scop, milioane și milioane de muncitori din toate țările civilizate, și aceasta nu cu forța, nu cu legi coercitive — congresul din Paris n-a avut nici o putere executorie —, ci numai și numai prin puterea ideii, a idealului. Și tocmai aicea e marea însemnătate a serbării de 1 Mai, mai ales din punctul de vedere al relațiunilor de forțe dintre clasele muncitoare și clasele stăpînitoare.

*

A doua mare însemnătate a acestei zile e mai ales de ordine morală. Sînt multe zile de sărbătoare care au tendința de a solidariza întrucâtva pe oameni. Așa sînt sărbătorile religioase și sărbătorile naționale. Este însă 0 mare deosebire între sărbătorile acestea și serbarea lui 1 Mai. Dintru-ntîi, chiar cele mai mari sărbători religioase au tendința de a lega numai popoarele de aceeași religie și exclud cu totul popoarele de alte religiuni, ca vrăjmașe, necurate etc. Zilele de sărbători religioase au fost de multe ori- zile de persecuțiuni și de măceluri religioase, pe cînd serbarea de 1 Mai tinde la înfrățirea tuturor muncitorilor de orice naționalitate și religie ar fi ei. Aceasta e cea dintîâ deosebire mare.

A doua deosebire e și mai mare. Cum am zis, sărbătorile au tendința de a lega unele grupuri de oameni ; dar chiar în mijlocul acelor grupuri sînt departe de a reuși. Ura, invidia, lupta de interese nu încetează nici un moment între membrii aceleiași religiuni. Și stînd în biserică creștinul se gîndește cum să înșele pe coreligionarul lui, și de cîte ori, dezbrăcînd haina de sărbătoare, o națiune n-a încins sabia pentru a se război cu altă națiune de aceeași religie ! Cele mai oribile masacre între națiuni, chiar de aceeași religie, au fost sfințite de popi, de religie.

Cu totul altceva e sărbătoarea de 1 Mai. In această zi, muncitorii de pe diferite continente, din Australia, America, Europa, muncitorii din .toate țările civilizate, din Franța, Germania, Englitera, Belgia, Italia, Spania,

România etc. etc., întind mîinile peste granițe unii spre alții, pentru o strângere frățească.

Serbarea de 1 Mai e prima şi adevărata manifestare a păcii, iubirii şi frăției între popoare.

Aceasta e a doua mare însemnătate a zilei de 1 Mai.

Vor trece şi ani, şi — cînd peste evenimente care acum par multora peste măsură de importante se va aşterne valul veşnicei uitări — hotărârea modestului şi sărăcăciosului congres din Paris de a serba internaționaliceşte ziua de 1 Mai va fi socotită oa una din cele mai strălucite date ale dezvoltării istorice a omenirii spre progres şi lumină.

C.D.G.

DEMOCRAȚIA SOCIALA ***(PLOIEŞTI), ANUL I, NR. 16 DIN 19 APRILIE 1892***

INTERNAȚIONALISMUL

Una din cele mai obişnuite învinuiri aduse partidului muncitorilor, mai ou seamă cu ocazia serbării de întâi Mai, e că partidul muncitorilor e internaționalist, nu e naționalist, patriot. Această învinuire arată o mare doză de sfruntare ori de nepricepere din partea burghezimii, boierimii, din partea claselor dominante. Mai întâi, internaționalismul şi patriotismul în sensul cel bun şi adevărat al cuvânihilui nu numai că nu se exclud, dar sânt legate necesarmente unul de altul. Şi, afară de aceasta, cine ne acuză de internaționalism, de cosmopolitism? Burghezimea, boierimea ! Dar cine e mai cosmopolit decât ea ? Burghezul bogat sau boierul, de la naştere pînă ce închide ochii, trăieşte o viață eminamente cosmopolită. Burghezul poartă haine străine, se plimbă în trăsură făcută în străinătate, cu cai aduşi tot de acolo, voiajează în vagon adus din străinătate, pe şine aduse de acolo, mănâncă mâncări străine, bea vinuri străine, învață după cărți străine dacă nu chiar în străinătate, citeşte cărți străine, gazete străine, îşi formează învățătura după cea străină, se plimbă ân străinătate, se curariseşte la băi străine, şi pentru toate ce le are din străinătate *exportează din țară grîne, exportează hrana națională pe piața cosmopolită, pe cînd țăranul, producătorul național, moare de foame.*

De dând burghezul bogat se naşte şi se leagănă într-un leagăn străin, sugând de multe ori lapte de la o doică străină, o unguroaică oarecare, şi pînă ce moare în vreun

loc de curarisit din străinătate, burghezul, boierul trăieşte o viață eminamente cosmopolită. Dar se vede că cosmopolitismul e permis numai boierilor, nu şi muncitorilor. De altmintrelea e şi o deosebire esențială între internaționalismul muncitorilor şi [cel] al claselor dominante. Cosmopolitismul claselor dominante nu numai nu exclude lupta şi ura între națiuni, ci chiar o cere cu tot dinadinsul. Ura, invidia, lupta de interese, războiul vamal, care se sfîrşeşte prin războiul sîngeros prin arme, sînt fenomene absolut necesare întocmirii burgheze moderne, fenomene caracteristice cosmopolitismului burghez. Internaționalismul, coismopolitismul muncitorilor, însă e bazat pe înfrățirea popoarelor şi va fi realizat completamente de muncitori într-o altă întocmire socială, întocmirea socialistă. Astfel dar, era burgheză, burghezimea, creează eondițiunile materiale necesare pentru internaționalism, pentru înfrățirea popoarelor ; de realizat însă, această înfrățire o va realiza poporul muncitor. Iată de ce serbarea tuturor muncitorilor la 1 Mai, ca o manifestație de înfrățire a tuturor muncitorilor din lumea întreagă, e unul din cele mai mari evenimente iale secolului nostru.

C.D.G.

MUNCA ***(BUCUREŞTI), NUMĂR FESTIV, ANUL III, NR.*** **9** ***DIN 19*** **APRILIE** ***(1 MAI) 1892***

PUTEREA LEGENDELOR

în opiniiunea publică burgheză s-a format o legendă cu privire la sooiialişti, şi anume ***„că socialiştii, fiind contra alcătuirii societății de azi, în contra instituțiilor burgheze şi feudale, sînt gata a lua parte la orice manifestație, a lupta împotriva oricărei instituții în orice timp şi cu oricine".***

Cînd e vorba de o manifestație, de vreun scandal de stradă pe care ar vroi să-1 facă vr-un partid burghez, sînt siguri că vor fi sprijiniți de socialişti, aceasta nici nu voiesc s-o mai discute.

„Haideți, veniți grabnic, v-am procurat o mică plăcere, vom avea manifestație, scandal, nițică' scărmănătură, o mică răscoală de stradă, veniți, căci aveți prilejul de a fi nițel în elementul vostru", pare a ne zice burghezia, cînd micile ei combinații cer aceste ***lucruri de ordine.***

Şi, cînd noi, socialiştii, rămînem nepăsători şi le întoarcem spatele, ei rămîn cu gura căscată şi zăpăciți se întreabă. „Ce fel de socialişti sînt aceştia? A! aceştia nu mai sînt socialişti dacă au prilejul să facă scandal şi nu-1 fac". Astfel încep a ne denunța opiniei publice că nu mai sîntem socialişti, că sîntem nişte renegați, nişte transfugi. Fără îndoială că **du** sîntem socialişti şi nici nnam fost, nici nu vom fi aşa precum creierul burghez îşi plăsmuieşte tipul unui socialist.

Această legendă, adînc săpată în creierii burghezilor, pe lingă partea ei caraghioasă de care râzi cu hohote şi oare a juoat cîteva feste partidelor burgheze şi care va

mai juca încă, are şi o parte dăunătoare pentru socialism, căci noi, socialiştii din pătura cultă, burghezi prin naştere şi prin educaţie, trăiţi aproape numai la mediul burghez, fără voia noastră şi fără să ne dăm seama, căpătăm o mulţime de credinţe burgheze şi începem a lua în serios diferite legende născocite şi a lucra în consecinţă.

Astfel e cu chestiunea regelui şi a regalităţii.

Socialiştii sînt în contra instituţiei regalităţii ; fiind aşa, toţi se aşteaptă oa oricine va ataca pe rege ne vom uni cu acela, orice scandal, orice insulte s-ar aduce regelui, socialiştii să fie în frunte, deoarece sînt contra regalităţii.

Cînd însă s-a văzut contrariul, uimirea tuturora a fost fără seamăn, ba chiar unii 'din prietenii noştri au început a privi ou întristare la noi şi au început a ne bănui că noi sîntem prea fricoşi ori am ajuns oportunişti din cale afară.

Aceasta nu-i numai o părere, iată un fapt concret, un tovarăş de idei, un colaborator al ziarului *Munca,* prietenul E. Dioghenide, ne aduce această învinuire prin *Adevărul* d-lui Beldiman, la oare prietenul nostru e unul dintre redactori.

De aceea, chestiunea aceasta trebuie dezbătută şi lămurită deoarece chiar tovarăşi de^ai noştri sînt încă nedumeriţi în privinţa tacticii pe care o urmează socialiştii români, care e aceeaşi în toată lumea muncitoare.

D-l Dioghenide, după ce arată superioritatea formei republicane, zice : „Cînd fostul director al ziarului *Lupta,* d-l G. Panu, şi directorul *Adevărului,* d-l A. V. Beldiman, au arborat, între 'altele, *pentru prima oară* drapelul republican în România (aici trebuie să aducem aminte tovarăşului nostru că drapelul republican îi arborat mult mai înainte, încă de la '48 de Rosetti şi de liberalii democraţi), s-au găsit unele spirite democratice să combată ideea republicană, speriaţi de unele pericole imaginare, astfel susţinând indirect monarhia.

Ştiţi ce obiecţie făceau formei de guvernămînt republicane. Ascultaţi ! Pentru moment noi, democraţii, nu putem lua parte şi la o agitaţie republicană, voim să organizăm mai ântââ poporul. Monarhia nu ne Împiedică in lucrarea noastră democratică, dovadă Germania, unde este monarhie şi ideile democratice sint mai tari decît

în Franţa republicană. Şi totuşi în Germania nu se gîndeşte nimeni la Republică.

Această obiecţiune cuprinde neexactităţi şi erori de fapte" — adaugă d-sa.

D-l Dioghenide aici vorbeşte de democraţii-socialişti, deoarece ceilalţi democraţi, după d-sa, fac agitaţie republicană, numai ne mirăm de ce nu ne numeşte cu adevăratul nostru nume de sooialişti--democraţi şâ ne confundă cu numele generic de democraţi, căci d-sa ştie *că nu-i tot una.*

în ceea ce priveşte că obiecţia de mai sus „cuprinde neexactităţi şi erori de fapte", ne unim cu d-sa, căci nu-mi închipui ca vreun socialist să fi formulat obiecţiunea de mai sus în chipul arătat de d-sa, 'dar, în fond, afară de cîteva neexactităţi ce cuprinde şi pe care socialiştii nu le-au enunţat, corespunde unei realităţi, corespunde tacticii socialiste. De aceea trebuie să o discutăm cu toată liniştea, precum se cuvine între tovarăşi.

Să faoem presupunerea că socialiştii ar urma sfatul tovarăşului Dioghenide şi al democraţilor în general şi ar începe o luptă înverşunată împotriva regelui şi *chiar a regalităţii,* să mai presupunem că printr-un complex de împrejurări am putea, împreună ou toţi democraţii, răsturna pe rege şi am proclama republica. Crede cineva că cîrma republicii o va avea vreun' democrat ? Cred că chiar oel mai entuziast repuiblicah, fiind date starea claselor sociale şi slăbiciunea democraţilor în total, nu-şi va închipui un asemenea lucru.

Preşedinţia republicii şi cîrma ţării vor cădea ori în mina conservatorilor, ori în mina liiberalilor, şi atunci preşedintele, fiind al unui partid, va favoriza mult mai tare interesele partidului său decît însuşi un rege, căci de acel partid e legată existenţa sa.

Nu trebuie să uiţi, prietene Dioghenide, că sub republica franceză, sub preşedinţia generalului Mac-Mahon, nu numai socialiştii, dar nici democraţii nu puteau măcar să sufle de democratism şi chiar actualul preşedinte al Franţei, blândul Carnot, a intervenit aproape pe faţă în favoarea clericalismului: şi papalităţei ca oricare rege.

Cum dar vă puteţi închipui că un preşedinte de republică român, care nu poate fi decît un şef de partid oa d-l Catargul ori d-l Vernescu, ori d-l Sturdza, ar lucra

mai puțin în interesul partidului său ? încît formula că un preşedinte de republică ar favoriza mai puțin interesele unei clase cade la cea dintîi analiză.

Dar ni se poate răspunde : noi trebuie să *„organizăm poporul,* să facem agitație pe chestia republicană şi în această privință vom fi. ajutați şi de democrații burghezi şi atunci, fiind *organizat* poporul, cîrma țării va cădea în mîna democraților".

Tocmai aici este greşeala cea mare şi nu îi iertat unui om care cunoaşte puțin mateiialismul economic şi istoria să cadă în asemenea greşeală decît doar ținînd seama că, *„fie prin atavism, fie prin ereditate directă sau prin influența mediului,* nu se poate dezbăra de multe prejudecăți, de multe prevențiuni".

A organiza poporul îi o frumoasă utopie democratică, dar rămîne utopie. înțelegem că se pot organiza muncitorii ori mica burghezie, ori marea burghezie, ori nobilimea feudală, dar a organiza poporul, care se alcătuieşte din clase deosebite, cu interese vrăjmaşe, nu avem încă nici un exemplu în istoria omenirii.

în Franța încă s-a făcut revoluție în contra monarhiei, pe tema poporului şi monarhia răsturnată şi republica întemeiată, această republică s-a întors tocmai împotriva acelui *„popor"* care luptase la întemeierea ei, căci poporul era neorganizat şi nu putea fi, pe cînd burghezia era organizată.

Iată motive destul de temeinice pentru care partidul muncitorilor, socialiştii, nu se pot pasiona pentru republică în înțelesul burghez şi nu pot să-şi cheltuiască prea multă putere pentru un lucru care nu le-ar aduce mare folos.

De aceea, socialiştii stau în rezervă față cu agitațiile pentru republica burgheză, dar privesc cu multă simpatie la toți aceia din tabăra burgheză care lovesc în instituțiile existente şi caută să le slăbească, căci prin aceasta se aduce un serviciu şi muncitorilor, şi totdeauna .am avut cea mai mare simpatie şi chiar .admirație pentru d-l Beldiman şi ceilalți democrați oare au luptat cu atîta curaj. Dar oricum republica cum se înțelege de democrați este o instituție burgheză, şi noi nu putem să ne cheltuim puterea pentru republică.

„Monarhia dacă e vorba să se transforme în republică burgheză, atunci tot burghezii trebuie să facă această transformare". „Ale tale dintru ale tale".

Legenda că „socialiştii trebuie oricînd şi în orice împrejurare să lucreze împotriva monarhiei" nu trebuie să aibă putere asupra noastră. Acestea pot fi bune pentru anarhişti, pentru socialiştii democrați nu.

Dar ne zice tovarăşul Dioghenide : „Nu vedeți că prin o asemenea tactică ajutați indirect monarhia ?". Nu, prietene, căci şi noi sîntem republicani, dar înțelegem altfel a face agitația pentru republică şi tocmai aici e miezul chestiunii, dar pe care vom trata-o într-un număr viitor.

I, Vasiliu

MUNCA (BUCUREŞTI), ***ANUL III, NR. 12 DIN 10 MAI 1892***

SOCIALISMUL ŞI REPUBLICA[7]

Dacă un grădinar voind să-şi curețe grădina sa de buruienile rele s^ar apuca să taie cu foarfecele vîrfurile acelor buruiene cu gîndul de a le stîrpi, toată lumea ar rîde de chipul cum îşi cunoaşte meseria, căci ştiut e că acele buruieni vor da vlăstari mai puternici şi *pentru a le stîrpi ar trebui să scoată rădăcinile cu cazmaua şi atunci şi vîrful se va usca de la sine, jără a se fi ocupat de acest vîrf cîtuşi de puțin.*

Ei bine, ceea ce în toate lucrurile pare atît de elementar în politică cei mai mulți nu voiesc sau nu pot ține seamă de fapte şi cred că dacă au observat unul din relele ce bînituie societatea noastră e de ajuns să loveşti în acel rău pentru ca el să dispară fără a te uita că acel rău are rădăcini mai adînci, că acel rău nu e decît un rezultat, o urmare a altor rele.

Aşa e chestia cu regalitatea. Regalitatea face mult rău *poporului,* deci hai să răsturnăm regalitatea şi toate relele, toate nenorocirile ea prin vrajă vor dispărea.

De aceea eşti iubitor de *popor,* vrei dezrobirea şi emanciparea lui şi, fiindcă eşti socialist, fireşte că vrei dezrobirea muncitorilor ; atunci trebuie să te năpusteşti cu toată furia .asupra regelui.

Ca socialist eşti republican ori nu ? Fireşte că socialiştii nu primesc ființa unei monarhii.

Atunci, dacă eşti republican, trebuie să te arunci asupra regelui, să faci agitație împotriva lui etc. etc.

Dacă nu faci aşa, eşti „un îngust la minte, eşti doctrinar, eşti oportunist, poate chiar 'trădător", şi învinuirea prinde, căci *nu poate fi ceva mai simplu de închipuit* decît că dacă eşti împotriva regalităţii să ataci pe rege.

Chipul simplist de a judeca în chestiile politice şi sociale a dat naştere unei secte, de altmintrelea foarte înrudită cu poliția, a dat naştere sectei anarhiste, *care e cea mai înaltă expresie a cugetării burgheze.*

Un anarhist observă că poliția aduce o mulțime de rele, deci lucru foarte simplu după el să pună o bombă în palatul poliției şi să-1 arunce în aer, să ucidă [pe] prefectul de poliție şi eîțiva comisari şi-şi închipuie că a făcut mare treabă, că a nimicit poliția, şi aşa mai departe.

Cu toate acestea, faptele dovedesc că poliția a rămas în picioare şi încă mai tare şi mai viguroasă în urma fiecărui atentat, în urma distrugerii unui palat sau a uciderii unui polițai.

Noi, socialiştii democrați, însă observăm că poliția şi regalitatea şi o mulțime de .alte instituții sînt rele şi pricinuiesc o mulțime de alte neajunsuri *poporului* şi prin urmare sîntem contra lor şi luptăm împotriva lor, dar mai observăm eă şi poliția şi regalitatea şi preşedinția republicii (între rege şi preşedintele de republică burghez noi nu vedem mare deosebire, după cum am arătat în articolul precedent, şi nu e o deosebire decît de grad şi de formă, nu însă şi de fond) *sînt instituții fatale şi necesare ale alcătuirii societății de azi.*

Pe cîită vreme vor fi clase deosebite, vrăjmaşe unele altora, pe cîtă vreme unele clase vor stăpîni prin silnicie pe .altele, pe atîta vreme vor fi şi poliție şi regalitate sau o preşedinție de republică apropiată de regalitate.

Cum vă puteți închipui societatea burgheză, care trăieşte din produsul muncii lucrătorilor, oare ține în stăpînire pe muncitori prin mijloace silnice, *prin intervenția statului în favoarea clasei burgheze,* să poată trăi fără armată, fără poliție, fără regalitate sau ceva .asemănător regalităţii ?

Cum ar mai putea atunci burghezia ține în stăpînire şi a se folosi de roadele muncii lucrătorilor fără aceste instituții ? Fără îndoială că atunci puterea ei ar fi spulberată în o singură zi.

Dar aceasta-i o utopie pe cită vreme va trăi societatea burgheză şi statul burghez, aceste instituţii vor cădea odată cu burghezimea.

De aceea, burghezii, cînd văd nemulţumirile muncitorilor crescînd împotriva stăpînirii şi jafurilor burgheze, oaută să întoarcă privirile muncitorilor asupra unor chestii care nici într-un chip nu-i pot duce la dezrobirea lor.

Acele chestii la oare vor să întoarcă privirile muncitorilor pot fi, după ţări, ori regalitatea, ori biserica, ori altceva.

Bine, le zice burghezul, sînteţi nemulţumiţi, aveţi dreptate, o mulţime de rele bîntuie societatea, dar ştiţi de unde vin relele? De la regalitate, răsturnaţi regalitatea, înlocuiţi regele cu un preşedinte de republică, şi toate relele de care suferiţi vor dispărea. Dar cînd monarhia e răsturnată atunci vine burghezul, legiuieşte cum îi place, face oa statul şi preşedintele republicii să fie în mîna lui şi, dacă te uiţi să vezi ce schimbare s-a făcut, vezi că *in fond nimic nu s-a schimbat,* ci numai puterea burgheziei a mai crescut.

Burghezul *n-are nimic sfînt,* el nu ţine la formă, nu-i pasă de regalitate, el nu caută decît să adune capital, să exploateze pe muncitori şi dacă aceasta o poate face tot aşa de bine sau poate chiar mai bine sub republică e cel dintîi care să dea cu piciorul în regalitate.

La un lucru însă ţine : *oricare ar fi forma de guvernămînt, el să poată exploata şi stăpîni pe muncitori, forma poate să se schimbe, fondul însă nu.*

Aşa s-au petrecut lucrurile în Franţa şi oriunde avem o republică burgheză.

Ne mirăm cum un socialist, un tovarăş poate să-şi închipuiască că putem noi împinge pe muncitori într-o luptă atît de stearpă, oare nu poate da nici un rezultat practic, nici o îmbunătăţire pentru muncitori ?

Noi, socialiştii-democraţi, dacă *voim sincer* dezrobirea muncitorilor, dacă voim desfiinţarea monarhiei, fie în oapul ei un rege sau un preşedinte, atunci trebuie să căutăm să distrugem rădăcinile, temeliile acestor instituţii.

Dacă noi vom putea organiza pe muncitori şi a-i face să capete stăpînirea politică, dacă prin această stăpînire politică vom putea reuşi ca mijloacele de producere, unelte şi pămînt, să nu fie în mîna unei singure clase,

ci în mîna naţiunii întregi, dacă prin aceste mijloace am pus în neputinţă ***de a se exploata şi*** *jefui* ***om*** *pe om* ***şi*** *prin urmare* ***atunci*** *nici* ***o*** *clasă* ***nu*** *mai atîrnă de alta, nici o clasă nu mai poate stăpîni prin silnicie pe alta, atunci domnia burgheziei va dispărea, domnia silniciei şi a jafului nu vor mai fi, alcătuirea societăţii de azi va pieri cu toate instituţiile ei: cu armată, regalitate, poliţie etc.*

Iată, tovarăşe Dioghenide, cum se poate realiza idealul d-tale de republică, cane e şi al nostru, dar o republică care să folosească întregii naţiuni, nu o republică care să folosească unei clase, ca republica burgheză.

Nimiceşte temeliile şi stâlpii edificiului, şi întreg edificiul va cădea împreună cu vîrful lui oricît ar fi de înalt el.

Noi am mai spus-o : avem toate simpatiile pentru burghezii republicani şi ne-**iam** bucura mult dacă i-am vedea înmulţindu-se, ceea ce însă ne pare curios şi nu pricepem e că unii socialişti care sînt siliţi să scrie la alte gazete, în loc de a căuta să facă aderenţi şi propagandă pentru o idee, care nu priveşte socialismul decît foarte de departe, printre burghezi şi să mărească armata pentru acea idee cu recruţi burghezi, îşi dau toată osteneala să întoarcă pe socialişti din calea lor şi să-i facă campionii exclusiv ai acelei idei.

Aceasta nu-i nici corect, nici practic. Nu-i corect fiindcă ştii că înturnînd pe muncitori din calea lor şi făcîndu-i să lupte pentru chestii lăturalnice nu le aduci nici un folos, ba prelungeşti robia.

Nu-i practic fiindcă n-ai câştigat nimic, nu ţi-ai mărit armata, căci în cazul cu republica, de exemplu, socialiştii sînt pentru republică şi totdeauna vor da sprijinul unei republici. De ce dar să nu-ţi întorci privirile în câmpul opus oa să-ţi măreşti oastea ?

Lasă socialiştii să lucreze pentru nimicirea temeliei, împinge pe alţii care nu vor această lucrare să lucreze asupra vârfului clădirii, şi mai degrabă vom ajunge la rezultat.

Dar nu vedeţi, ne zice tovarăşul Dioghenide, că regalitatea vă împiedică de a organiza *poporul* şi că nu puteţi face nimic din pricina regalităţii ?

Te înşeli, prietene, sub o republică burgheză organizarea muncitorilor se face mai greu decît în Germania, cu monarhie de drept divin.

Dar dacă organizarea muncitorilor în Germania se face mai uşor, aceasta se datoreşte altor pricini, iar nu monarhiei, ne spune tovarăşul Dioghenide.

A ! altor cauze ! Fireşte că nimic nu se face fără o cauză, fireşte că nu sîntem aşa de naivi să credem că monarhiei i se datoreşte mersul măreţ şi ameninţător al social-democraţiei germane, dar *tocmai aceasta ne face să vedem că organizarea muncitorilor nu e datorită nici monarhiei, nici republicii, ci „altor cauze".*

Dar de ce, prietene Dioghenide, nu vrei să arăţi tocmai aceste cauze ? Desigur că ştii că ţi^ai zdrobi toată argumentarea. Dar aceasta o vom face noi într-un număr viitor.

I. Vasiliu

MUNCA *(BUCUREŞTI), ANUL III, NR. 12 DIN 10 MAI 1892*

POPOR ŞI DEMOCRAŢIE

Popor şi democraţie ! cît farmec în aceste 2 cuvinte ! Care politician, care gazetă nu s-a servit de mii de ori cu aceste 2 cuvinte ? Dacă ai cerceta rînd pe rînd pe toate partidele politice, pe toţi oamenii politici, ai afla că nici o partidă, nici un om politic, dar nici unul care să nu fie ou poporul, oare să nu fi fost democrat cel puţin în opoziţie. Nu mai vorbesc de liberali, care de la '48 şi pînă astăzi n-au încetat de a fi eu „poporul", n-au încetat de a fi „democraţi", dar chiar partidele reacţionare, ea conservatorii şi junimiştii, ne-au împuiat urechile cu democraţia şi cu poporul. Cine nu^şi aduce aminte de „elita socială" de la *Epoca;* cîte lacrimi a vărsat pentru popor şi democraţie cînd era la opoziţie ?

Pe vremea guvernului liberal[8], conservatorii, cu d-l Lascăr Catargiu în frunte, erau democraţi, tinerii conservatori, aşa-zisa *elită socială,* cei mai vajnici democraţi, liberalii, radicalii, republicanii şi socialiştii tot democraţi, încît nu găseai în ţara aceasta un singur om politic care să nu fie democrat.

Deci urmare firească că ţară mai democratică ca Ţara Românească nu se mai pomeneşte ! Şi din acest democratism ne-am trezit cu un guvem conservator-reacţionar[9], a cărui şedere la cîrmă ne va costa foarte mult. Aceasta din pricină că ne^am lăsat amăgiţi de farmecul cuvintelor *popor* şi *democraţie* fără a căuta să cercetăm care puncte şi cereri din programul celor ce aspirau la putere sînt în adevăr democratice şi sînt folositoare po-

porului său, mai drept să cercetăm *cărei părţi din popor avea să folosească* acel democratism al boierilor vechi.

Această şcoală nenorocită de a face politică numai pe tema poporului şi a democraţiei am împrumutat-o din Franţa, cu toate că acolo această politică a avut urmări foarte dăunătoare pentru poporul muncitor şi chiar pentru mica burghezie, singurele elemente adevărate ale democraţiei.

Prietenul Dioghenide, în zelul său aprins pentru republică, ne spune că trebuie să facem agitaţie pentru răsturnarea monarhiei căci numai aşa vom putea *organiza poporul.* Şi pentru a premtîmpina o obiecţie foarte serioasă spune că, deşi în Germania monarhică s-au organizat muncitorii mai bine decît în Franţa, care-i republicană, aceasta se datoreşte altor pricini.

Dar tocmai aceste pricini ar fi fost interesante de cunoscut, şi de aceea sîntem siliţi a arunca o privire asupra lor.

Fără îndoială că pricinile pentru oare muncitorii din Germania cu monarhie de drept divin s-au putut organiza mai bine decît muncitorii din Franţa republicană sînt : economice, istorice şi politice. Nu voi stărui decît asupra pricinilor politice fiindcă ar fi prea lung a ne ocupa de cele dintîi şi fiindcă acestea sînt interesante în chestia ce o dezvoltăm.

In Franţa proletariatul a intrat în lupta politică de o sută de ani, cu toate aceste pînă în timpul din urmă n-a avut *nici o organizare şi prin urmare nici o putere în stat.* Pentru ce ? Pentru că au luptat pentru *popor* şi *democraţie.*

A fost regalitate, a fost imperiu, în numele democraţiei şi a poporului, proletariatul trebuia să se ridice să alcătuiască grosul armatei şi să întemeieze republica. Republica odată întemeiată, „poporul" şi „democraţia" erau ajunse la putere. Dar oui folosea această democraţie ? N-am nevoie să spun, căci toată lumea ştie că folosea *poporului capitalist,* burgheziei, iar nicidecum poporului muncitor. Cînd proletariatul francez a căutat să explice că prin popor se înţelege poporul muncitor şi că E&HLf emocraţie se înţelege precumpănirea în stat a mun- *M^Lt^f^* burghezia a scos tunurile şi a convins £ 5 * 1 ^ ? sînt P°^r dec*t atunci cînd e ne- VW* W *luptă, iar la cffrma statului numai burghezia e

poporul. Aşa a fost în Iunie 1848[10], aşa a fost în timpul Comunei din Paris la 1870 [1871][11], cînd proletariatul a fost măcelărit şi strivit pentru că înţelesese că el e poporul, cu toate că cîteva luni înainte fusese chemat oa popor la luptă în numele democraţiei.

Mai mult, Napoleon al III-lea[12], tot în numele poporului şi al democraţiei, a sugrumat republica şi a întemeiat imperiul, şi în anii din urmă Boulanger[13], tot în numele democraţiei, era să sugrume din nou republica şi să întemeieze monarhia, precum şi la noi tot în numele democraţiei s-a răsturnat guvernul liberal şi s-a înlocuit prin un guvern conservator-reacţionar.

Muncitorii din Franţa au făcut această greşeală, care *Ua* costat atît de mult, că au crezut că cuvintele popor şi democraţie au o putere magică şi s-au lăsat duşi de oel întîi demagog oare le spunea aceste magice cuvinte. Era de ajuns să creadă că democraţia va ajunge la putere, şi toate fericirile vor cădea asupra poporului. Această credinţă în mare parte a împiedicat pe muncitorii francezi de a se organiza în partid de clasă deosebit. Apoi sub monarhie, ştiindu-se că proletariatul e democrat şi republican, era firesc ca monarhia să caute să înlăture pe toţi cei mai deştepţi şi mai energici dintre proletari. In timpul revoluţiilor pentru răsturnarea monarhiei, proletariatul forma grosul armatei, firesc lucru că mulţi, foarte mulţi piereau în această luptă, şi tocmai cei mai energici. Răsturnînd monarhia şi întemeind republica, proletariatul căuta să ia parte şi el la cîrma statului, atunci preşedintele de republică -cu guvernul burghez măcelărea o altă parte a proletariatului, şi apoi începea era prigonirilor asupra acelora oare ridică glasul pentru muncitori.

Muncitorii împuţinaţi, •zdrobiţi, lipsiţi de tovarăşii cei mai deştepţi şi mai energici, speriaţi nu mai ridicau capul, şi trebuia să se ridice o generaţie nouă oa să înceapă lupta pentru interesele lor.

Iată ce însemnează a merge orbeşte numai la cuvintele popor şi democraţie ! Aceste au fost pricini însemnate pentru care muncitorii în Franţa au rămas în urmă cu organizarea lor.

S-au agitat pentru „popor" şi „democraţie" şi n-au înţeles că trebuie să se organizeze în partid de clasă, în partid deosebit, cu interese deosebite şi de aceea n-au

putut avea nici o acțiune comună şi nici o înrîurire asupra afacerilor statului.

Muncitorii germani însă s^au folosit de experiența făcută de muncitorii francezi şi n-au urmat aceeaşi oale. Ei au înțeles că *interesele lor de clasă sînt cu desăvîrşire deosebite de ale celorlalte clase, chiar ale celor mai democratice şi mai iubitoare de „popor".* Prin urmare, înțelegând aceasta şi din pricină că au avut norocul să aibă teoreticiifeni] însemnați oare să le arate calea, nu s-au lăsat a fi unealtă în mâinile burgheziei şi a scoate din foc castanele pentru burghezi şi ținta lor n-a fost nici monarhia, nici biserica, nici alte instituții la oare-l momeau burghezâi, ci *au* fost şi *sînt* ajungerea la putere a proletariatului şi schimbarea alcătuirii societății de azi, cu oare vor dispărea şi monarhia, şi armata, şi poliția etc.

Urmînd această oale, proletariatul german fireşte că n-^a putut fi zdrobit, cum a fost zdrobit de atâtea ori în Franța, muncitorii cei mai deştepți şi mai energici n-au putut fi exterminați, teoreticienii muncitorilor s-au putut dezvolta şi au putut urma opera de organizare cu toate legile şi persecuțiile Împotriva sodal-democrației. E mare deosebire între a persecuta şi a face neajunsuri conducătorilor unei mişcări şi între *taA* nimici de pe fața pământului.

Ba mai mult, a fost o vreme cînd monarhia de drept divin a favorizat pînă Ia un punct dezvoltarea proletariatului în partid de clasă.

Monarhia germană nu putea să vadă cu ochi buni puterea prea mare a burgheziei şi scăderea influenței nobililor feudali şi de aceea a căutat să asmuță pe lucrători împotriva burghezilor ca să le mai slăbească puterea. Aceasta a folosit foarte mult muncitorilor şi le-a făcut mai uşoară organizarea, îngăduind a alcătui sîmburele partidei social-democrației, cu care 'apoi a putut ține piept şi burgheziei, şi nobililor. Că muncitorii au lucrat pentru dînşii şi nu pentru nobilii feudali, aceea-i treaba nobililor că au fost aşa de proşti să creadă una ca aceasta. Faptul e că o monarhie de drept divin a favorizat organizarea proletariatului, ceea ce niciodată un preşedinte de republică burgheză n-ar fi făcut-o.

A ! d-apoi eşti apărătorul monarhiei în toată regula, ne va răspunde prietenul Dioghenide!

Nu, prietene, nu sînt deloc monarhist, sînt mai puțin poate decît d-ta, dar voiesc să-ți arăt că pentru poporul muncitor, a cărui cel mai mare interes e de a se organiza ân partid de clasă deosebită, ținta lui nu poate fi nici monarhia, nici republica burgheză !

Că această organizare după împrejurări se poate face uneori mai bine sub republică, alteori mai bine sub monarhie, *în tot cazul că republica nu-l scapă deloc din robia economică.*

în România burghezii s-au folosit de experiența pe oare **iau** făcut-o burghezii în Europa şi ei, ajunşi stăpîni în țară fără mare muncă, au luat d-a gata tot ce le-**a** convenit fără să fi avut nevoie să facă o mulțime de experiențe dureroase pe socoteala lor.

Dacă burghezilor le e îngăduit să se servească de experiența semenilor lor din Europa, pentru ce muncitorii români să nu se folosească de experiențele fraților lor din Europa ?

Acolo muncitorii au făcut experiențe triste cu agitațiile pentru republică şi democratism vag şi au ieşit la rău capăt; în urma acestor experiențe au învățat minte şi au ajuns la alte încheieri care le folosesc şi pe care le urmează acum. De ce dar să nu ne folosim şi noi de aceste învățături şi să ne împingă d-l Dioghenide pe o cale prea mult bătută aiurea fără folos, să ne împingă să începem pe pielea noastră toate experiențele deja făcute.

Aceasta nu numai n-ar aduce nici un folos clasei muncitoare, ci numai pagube însemnate.

Dar **am** în sprijinul părerii mele şi pe un înfocat republican, iată ce spune el: „Republica oare constă *numai în schimbarea unui om* se consideră ca un fel de **ca**tastrofă a Țării Româneşti. *Țara nu se va schimba, toate instituțiile şi legile ei vor rămîne neatinse, toate clasele sociale nu vor fi schimbate, parlamentul, autoritățile vor funcționa ca şi înainte şi totuşi schimbîndu-se numai şeful statului adversarii republicii văd țara într-o criză, într-un abis de unde nu se ştie cum 'ar ieşi".*

Sîntem cu desăvîrşire de acord că în republica burgheză nimic nu se va schimba în starea societății, că clasele vor rămânea aceleaşi, clase apăsătoare şi clase apăsate şi toate celelalte rele de azi, sîntem de aceeaşi părere cu acest republican, care nu e altul decît d-l Dio-

ghenide. Dacă e aşa, atunci cum vii, d-le Dioghenide, şi îndemni pe muncitori la o muncă, la o luptă atît de grea pentru ca să rămînă robi ca şi azi? încă o dată, cum poţi îndemna pe muncitori la o luptă aşa de stearpă?

Dar fii sigur, d-le Dioghenide, că oricare ar fi îndemnurile interesate, muncitorii nu vor urma această oale.

Muncitorii se ***vor*** *alcătui în partid şi vor lucra nu pentru republica burgheză, unde nimic nu se va schimba, ci pentru republica socială, în care nu va fi rege, dar nici clase apăsătoare şi exploatare.*

I. Vasiliu

MUNCA ***(BUCUREŞTI), ANUL III, NR. 13 DIN 17 MAI 1S92***

APĂRĂTORII LIBERTĂŢILOR PUBLICE

Drepturile politice şi sociale cîştigate de o clasă fără sforţării, fără luptă, fără sacrificii nu vor fi apărate de această clasă, nu-i vor fi scumpe, ele se vor pierde, fără oa clasa să se mişte puternic pentru a le apăra. Acesta e un mare adevăr istoric şi care găseşte o dovadă puternică în ţară la noi.

*

Burghezimea noastră naţională n-a cîştigat drepturile politice — libertăţile burgheze de oare se bucură — prin luptă îndelungată, prin sacrificii mari, cum a făcut burghezimea occidentală. Libertăţile publice din ţara noastră, mulţumită unor anumite condiţiuni istorice, au fost căpătate de burghezimea noastră, anii putea zice, gratis, i-au căzut din cer, n-au costat-o nici o picătură de sînge. Unicii oameni care au făcut în adevăr oarecare sacrificii reale au fost tinerimea cultă, educată în ideile occidentale şi oare în mare parte aparţinea boierimii, nu iburghezimii noastre. Aşa fiind, e foarte natural ca libertăţile noastre publice să nu-şi găsească apărători în burghezimea noastră, ca desfiinţarea acestor libertăţi să n-o doară decît doar atunci cînd această desfiinţare ar atinge într-un mod direct ori indirect punga ei. Ceea ce se petrece de vreo zece ani, din nenorocire, ne dă cu prisos dreptate. în timpul lui Brătianu, cînd burghezimea era stăpînă absolută pe destinele ţării, ea călca în picioare toate li-

foentățile publice, toate legile făcute de ea. Această călcare sistematică a legilor şi libertăților a trebuit, bineînțeles, să aducă o mare desconsiderare pentru .aceste legi şi libertăți. Toți s^au învățat a nu le mai lua în serios, a le zeflemisi. A aplioa constituția, după mai mulți ani de domnie burgheză, înseamnă azi a bate, a schingiui. Se înțelege că, față eu această desconsiderare în care au căzut libertățile publice şi legile liberale, e foarte uşor a le schimba, a le distruge, şi tocmai acest fapt de o gravitate excepțională începe să se petreacă înaintea ochilor noştri. Violările sistematice de legi în timpul regimului liberal încep să devină ele însesi legi în regimul conservator, călcările de legi de altădată se codifică acuma şi devin obligatorii, legale. Aşa, spre pildă, cine nu ştie ce a fost şi ce este de fapt un prefect la noi în țară ? El a fost şi este stăpîn absolut în județul său ; el dispune de forța armată, de magistratură, mută pe funcționari, pe magistrați, dispune prin poliție de viața şi averea cetățenilor mai puțin influenți. Cine nu ştie ce a fost şi ce este un subprefect la țară ? Acesta foarim e un stăpîn absolut, oare bate, fură, schingiuieşte fără teamă de oameni şi dumnezeu, care preface într-o caricatură autoritatea comunală sătească şi autoritatea primarului. Toate acestea însă printr-o călcare a legilor scrise şi a libertăților însorise în constituție. Ei bine, ceea ce a fost pînă acuma o Călcare sistematică şi neîntreruptă de lege se codifică acuma, devine lege ; primul pas e făcut prin legea administrativă votată de Cameră şi prin legile administrative ce-i vor urma la toamnă.

Cine nu ştie ce pozițiune oribilă au slugile la noi în țară, cu toate că, după legile scrise, sînt egali cu stăpânii ? Cine nu ştie că a bate, a schingiui, a nu plăti, deci a jefui, o slugă e un lucru mai mult decît obişnuit la noi ? Cine nu ştie mai ales acea putere excepțională ce are poliția asupra slugilor, cum le exploatează, cum le torturează, cum le omoară în beciurile întunecoase ale poliției ? Cine nu ştie că stăpânii, boierii mici, nu se mai înjosesc să bată o slugă, cum nu se înjosesc să bată o vită, ci cheamă un ipistat ori comisar şi poruncesc : *„Ia-l ori ia-o şi dă-i o bătaie la poliție să pomenească cit o trăi!"*. Cine nu ştie cum poliția trata pe slugi mai rău decît pe tâlhari şi vagabonzi ? Acestea au fost îngrozitoare, infame, dar sistematice călcări de legi şi libertăți 'constituționale. Acuma legea oare s-a votat la senat asupra slugilor codifică, preface în lege aceste foste călcări de legi. De aMmintrelea, în definitiv, pentru cel bătut e totuna dacă îl bat după lege ori împotriva legii.

în regimul trecut s-a zis că opoziția n-are dreptul la protecția legii. Regimul de azi preface această teorie în practică şi exclude din şcoli, de la Botoşani, copii, *fete de 11 ani,* pentru că sînt socialiste, iar *Timpul,* fără cea mai mică jenă, zice că e şi drept : dacă socialiştii nu recunosc statul modern, ei trebuie să fie excluşi din şcoli, n-au dreptul să se bucure de protecția legilor țării, de şcolile țării, de instrucția obligatorie ; şi astfel opoziția socialistă e pusă în afară de legi.

Ei bine, ce face burghezimea liberală față cu această masacrare a carierei copiilor ei — pentru că copiii excluşi din şcolile de la Botoşani sînt de-ai burghezimii ? — Ce face burghezimea față cu distrugerea liberalismului burghez prin legile ce s^au votat şi ce se vor mai vota ? — Ce să facă ? Tace ! Ba vorbeşte cînd combate o lege oare poate să aducă un folos mic țărănimii, şi vorbeşte, cum a făcut d-l Porumbaru, pentru a cere legi reacționare, contra imigrațiunii politice străine. Burghezimea tace şi va tăcea, oricât s-ar micşora şi ştirbi libertățile, pentru că pe ea ele nu o costă nimic şâ pentru că ceea ce-i trebuie acuma sînt nu libertățile intinse, ci facultatea de a se îmbogăți, de a se îmbogăți cu orice preț, şi .contra acestei facultăți nici un guvern reacționar nu va lua măsuri, ba o va încuraja chiar.

Dar, dacă burghezimea e incapabilă să apere libertățile noastre .constituționale, cine le va apăra ? Acesta nu poate fi altul decît partidul muncitorilor. Muncitorii, proletarii manuali şi intelectuali, organizați într-un puternic partid al muncitorilor, într-un puternic partid socialist, numai ei vor fi în. stare să opună o stavilă hotărâtoare mişcării reacționare a semifeudalilor noştri boieri.

C.D.G.

MUNCA (BUCUREŞTI), *ANUL* III, *NR. 15 DIN 31 MAI 1892*

D-L MAIORESCU[14]

D-l Maioresou a ținut în orașul nostru o conferință despre „Condițiile progresului omenirii"[15]. Această conferință, avînd în vedere persoana conferențiarului, a fost un adevărat eveniment pentru Ploiești. • Dar tocmai însemnătatea oe se dă acestei conferințe ne silește să spunem cîteva cuvinte despre ea, pentru că multe din cele zise de d-l Maiorescu ne par greșite și pentru că greșelile spuse de oameni mai însemnați sînt vătămătoare în proporție directă cu însemnătatea lor.

Cititorii *Democrației sociale* vor găsi o dare de seamă mai amănunțită a acestei conferințe chiar în acest număr ; eu mă voi mulțumi cu rezumarea ideii principale, a esenței dacă mă pot exprima astfel, a 'conferinței. Esența conferinței e următoarea : „Progresul e realizarea mulțumirii sufletești a omului, tinderea spre progres, va să zică tocmai tinderea spre căpătarea acestei mulțumiri sufletești, iar condiția principală și primordială a realizării acestui progres e mișcarea consecutivă, pas cu pas, picătură cu picătură, dar nu graba și salturile". Toată conferința a fost consacrată dovedirii acestei teze. Spre a o dovedi, d-l Maiorescu a făcut mai multe analogii, a adus exemple, a făcut mai multe deducții etc. Și tocmai multele deducții și modul întrebuințării analogiilor pentru dovedirea tezei ne par greșite. Așa, spre pildă, principala dovadă pentru teza dnsale a luat-o din psihologie. O jumătate din conferință a întrebuințat d-sa pentru a dovedi că spiritul nostru, intelectul nostru nu

poate primi ideile decît una cîte una, că în centrul atenției la un moment dat nu pot fi decît o singură idee și cîteva în umbră, că în memorie iarăși nu putem evoca ideile și imaginile decît treptat, una cîte una. „Sufletul nostru — zicea d-l Maiorescu întrebuințînd un exemplu comercial — nu e o ladă unde poți trinti saci cu aur așa deodată, ci sufletul nostru e gaura unei pușculițe mici, unde putem introduce una cîte una cîte o monedă" ; de aici deducția că tot așa e cu conștiința societății, cu progresul societății, cu reformele sociale ; ele nu pot fi introduse deodată în salturi, ci lent și una cîte una.

Nu putem discuta aici principii psihologice cu d-l Maiorescu, pentru aceasta ne lipsește spațiul; să presupunem însă că cele zise de d-**sa** în privința sufletului nostru sînt perfect exacte ; **ar** urma oare că putem trage de aci concluzii asupra vieții sociale ? **E** oare identică viața socială cu viața psihică **a** unui ins? Legile ce cîrmuiesc fenomenele sociale și fenomenele psihice individuale sînt ele oare identice ? Se poate oare dovedi prin simple analogii ? Să presupunem un moment că noi, pentru dovedirea unei teze a noastre, și anume că cercul conștiinței noastre e larg — d-l Maiorescu **a** repetat de mai multe ori că cercul conștiinței noastre e foarte strimt —, am face o analogie între cîmpul conștiinței noastre și un cîmp real întins, larg, ale căruia contururi se pierd în depărtare... Am dovedi oare marea lărgime, imensa întindere **a** conștiinței noastre dacă ne-am pierde în dovezi despre imensa lărgime a cîmpului real ? Toate dovezile despre lărgimea cîmpului **iar** dovedi numai că cîmpul e larg, nu însă și conștiința, a cărei lungime ori îngustime ar rămîne tot așa de nedovedită după ce am făcut analogia ca și înainte de a o face. Același lucru și eu analogiile d-lui Maioresou. Așa, să luăm încă o analogie făcută de d-sa, o analogie veche-străveche și pentru care s-a consumat atîta spirit, analogia între societate și organismul individual, între dezvoltarea unei societăți și [cea] a unui individ, între trecerea organismului individual prin vîrsta de copilărie, tinerețe, adolescență și bătrînețe și între trecerea societății prin aceleași vîrste. Cu această analogie d-l 'Maiorescu a cercat să demonstreze că radicalismul și socialismul nu sînt bune deloc pentru societatea românească, și iată cum : societatea românească e, față cu societățile europene, în

DEMOCRAȚIA SOCIALI

starea de copilărie ; socialismul dar, oare e bun, care e o hrană bună pentru stomacul societății europene, nu e bun deloc pentru sooietatea-copil românească, pentru că o hrană care e bună şi hrănitoare pentru un om vârstnic poate să ucidă un copil mic. Dacă cititorii noştri se vor gîndi puțin, vor vedea imediat mecanismul acestei dovezi-sofism. în adevăr am de dovedit că cutare reformă socială, fie ea cu un caracter socialist, radical ori liberal, nu e bună. Atunci compar societatea cu un copil, iar reforma în chestie cu o mîncare solidă — biftecul spre pildă —, pe care stomacul 'copilului nu-1 poate suporta, şi... treaba e gata : „După cum un copil se va prăpădi cu hrana solidă pe care nu o va putea suporta stomacul lui, tot astfel societatea va pieri nefiind vârstnică pentru această reformă". Bineînțeles că, dacă aş dori să dovedesc ceva cu totul contrariu, atunci, păstrînd chiar comparația între societate şi copil, n-aş avea decît să compar reforma în chestie cu o altă mîncare, cu lapte şi ouă, şi atunci se va dovedi *eo ipso* că reforma în chestie e foarte bună şi prielnică. în felul acesta, dovedirea devine în adevăr foarte uşoară, dar foarte puțin convingătoare. Unul din neajunsurile acestui fel de a argumenta prin analogii şi comparații şi prin transportarea unor legi ce privesc un şir de fenomene şi o ştiință într-alt şir de fenomene şi în altă ştiință e că toate argumentele pot fi cu uşurință întoarse contra aceluia oare le întrebuințează. Aşa e, în adevăr, cu argumentarea d-lui Maiorescu. Să luăm analogia ce face d-l Maiorescu — şi nu de azi, ci de atîția ani — între modul cum se strecoară ideile în cercul strimt al conştiinței una cîte una pe rînd, succesiv, şi modul cum pot şi trebuie să se strecoare în conştiința şi viața socială instituțiile, reformele isociale, modul cum trebuie să se efectueze progresul social. Să luăm deci acelaşi exemplu cu conştiința, însă în loc de a examina modul cum intră şi se manifestează ideile în spiritul nostru, în conştiință, într-un moment nehotărît, să luăm un timp hotărît oricât de scurt, spre pildă numai cinci minute. în acest scurt, foarte scurt timp putem invoca în cercul luminos al conştiinței noastre, un cerc atît de strimt după d-l Maiorescu, putem invoca o cantitate de idei şi de imagini colosală şi cu o repeziciune vertiginoasă, în cinci minute putem să parcurgem cu conştiința noastră depărtări fabuloase, să ne gîndim la închegarea

sistemului nostru solar de la nebuloase, să ne gîndim la rrima apariţie a vieţii organice în mări şi oceane şi la dezvoltarea acestei vieţi prin trepte nenumărate pînă la om etc. etc. etc. ; imagini precise noi nu putem să ne reprezentăm, aşa de imens, de multe şi varii, dar totuşi putem să ne reprezentăm colosal de multe. In cinci minute, noi putem să evocăm în cercul luminos al conştiinţei noastre cerul albastru cu stelele, pădurea verde cu lacurile, podul Mogoşoaiei cu casele ei, peisaje văzute din Italia şi o întrunire publică văzută la Paris etc. etc. etc. Cum poate dar activitatea imens de largă şi vertiginos de iute a acestei conştiinţe luminoase să ne evoce ideea de lent, de găurica unei puşculiţe, de mişcare pas cu pas, picătură cu picătură, de cercuri strimte etc. ?...

E evident că analogia ou organizarea, mişcarea şi viaţa conştiinţei noastre conştiente poate să fie luată ca analogie, nu ca dovadă bineînţeles, de aceia care cred într-un progres foarte accelerat, utopic, vertiginos, dar nicidecum de d-l Maiorescu, care vrea să ne dea progresul în doze homeopatice •— cîte o picătură pe an. Dar chestia şi analogia cu cercul strimt ori larg al conştiinţei sînt o chestie mai grea, mai înoîlcită, de aceea ea a putut sluji d-lui Maiorescu ca analogie, ca exemplu, ca dovadă atîta vreme, fără ca să se fi băgat de seamă că ea însemnează cu totul altceva. Să trecem acum la exemplele şi analogiile între viaţa fiziologică a unui individ şi [cea] a unei societăţi şi analogiile între fazele vieţii individuale : copilăria, juneţea, bătrineţea, şi fazele similare la societate. Această analogie, fiind mai clară şi mai plastică, arată şi mai bine că ea nu numai că poate să fie întoarsă, dar se întoarce necesarmente contra d-lui Maioresou. Aşa, spre pildă, să luăm un popor care se găseşte în faza copilăriei, spre pildă Bulgaria, mai ales pînă la liberarea ei. Să luăm deci un copil mic, inteligent al unui ţăran bulgar şi să-1 dăm la învăţătură europeană. Acest copil aparţine unui popor oare mai ales în clasa ţărănească n-a gustat din cultura europeană, care stă cu cinci sute de ani spre pildă îndărătul Europei occidentale. Cum vom învăţa pe acest copil ? Vom începe oare învăţătura cu ştiinţa aşa cum a fost ea acum 500 de ani, cînd Europa a fost în starea culturală a Bulgariei de azi ? Vom învăţa oare pe tînărul bulgar alchimia, în loc de chimia ştiinţifică modernă, pentru că în

Europa occidentală cînd ea a fost în starea Bulgariei de azi nici nu se pomenea de vreo chimie ştiinţifică ?

Se înţelege că nu. Şi turcii, bulgarii, japonezii care învaţă în Universitatea din Paris învaţă ştiinţa modernă europeană, învaţă cele mai din urmă descoperiri ştiinţifice, după cele mai din urmă metode, şi după 15 ani de învăţătură ies oameni învăţaţi ca şi francezii fără ca să-şi strice stomacul.

Ce urmează dar de aici ? Urmează, dacă urmăm analogia între viaţa unui individ şi [cea] a unei societăţi, că, după cum un individ ce aparţine unui popor-copil, pentru a deveni om cult modern, n-are trebuinţă să treacă peste toate fazele ştiinţei cum e copilăria, juneţea, bătrineţea etc., ci deodată începe să înveţe ştiinţa cea mai modernă oa şi oricare copil ce aparţine poporului-matur, şi fără oa să-şi strice stomacul, tot aşa şi un popor-copil, ca să devină un popor cult, modern, matur, cu toate instituţiunile sociale moderne, n-are nevoie să treacă prin toate fazele, ci trebuie să le sară şi să introducă toate instituţiunile cele mai moderne deodată. Din analogia dar între individ şi societate reiese că progresul cultural şi social al Bulgariei trebuie să se facă nu lent, pas cu pas, ci sărind mai multe trepte ale dezvoltării sociale.

Iată dar cum din analogiile d-lui Maiorescu între viaţa unui individ şi [cea] a unei societăţi ies necesarmente cu totul alte concluzii decît cele pe oare ar vrea d-sa să le scoată.

Rog pe cititorii mei să noteze că aceasta nu e şi credinţa mea. Ce cred eu în privinţa mersului progresiv al societăţilor omeneşti, despre progresul lent ori accelerat, cu salturi ori fără salturi;, aceasta se va vedea la numărul viitor ; deducţia din urmă însă că un popor poate şi în unele cazuri *trebuie* să progreseze prin salturi se impune necesarmente ca o deducţie firească din argumentarea d-lui Maiorescu. Pentru că, încă o 'dată, d-l Maiorescu vrea să demonstreze că un popor nu trebuie să progreseze prin salturi, ci lent, pas cu pas. Pentru a dovedi aceasta dumnealui face analogia între societate şi individ, între organismul social şi [cel] individual, între societate şi viaţa psihică şi fiziologică a individului. Făcînd însă şi noi această analogie, am văzut că un individ ce aparţine unui popor-copil bulgar, turc, japonez, oa să se cultive, să progreseze şi să ajungă un om cult, trebuie

să fie tratat tot ca un european ce aparţine poporului-matur, să înveţe ştiinţa cea mai nouă, sărind toate treptele culturale-ştiinţifice între poporul său, care e în stadiul copilăriei, şi poporul francez, de pildă, care e în stare de maturitate. Conservînd deci analogia între societate şi individ făcută de d-l Maiorescu, ajungem la concluzia : după cum un individ ce aparţine unui popor-copil, ca să progreseze şi să se cultive, trebuie să sară toate treptele culturale şi ştiinţifice pînă la cele mai noi, tot astfel şi o societate-copil, ca să ajungă cultă, civilizată în sensul european, trebuie să sară toate treptele culturale mijlocii şi să accepte toate instituţiunile sociale ca şi toate ideile sociale cele mai noi. Aceasta e o deducţie logică din analogiile d-lui Maiorescu. Dumnealui făureşte deci arme în contra d-sale.

II.

Am arătat în articolul trecut că modul de a dovedi întrebuinţat de d-l Maiorescu e foarte contestabil, că dumnealui ne-a dat o definiţie a progresului omenesc, ne-a enunţat condiţiunea principală a progresului şi pe urmă, în loc să ne dovedească veracitatea concepţiei d-sale despre progres şi condiţiile progresului, s-a ocupat numai de analogii şi exemple, trăgînd concluziuni din acestea, nu din concepţia progresului. Am văzut că acest mod de a demonstra nu dovedeşte nimic şi că, chiar acceptîndu-1, putem cu analogiile şi exemplele date să ajungem cu totul la alte concluzii.

Dar, dacă 'această concepţie şi definiţie a progresului a rămas nedovedită, ea a fost totuşi enunţată, a fost pusă la baza conferinţei, şi poate că d-l Maiorescu numai avînd în vedere nepregătirea publicului ascultător, a apucat drumul cu cotituri, în loc să ia drumul cel adevărat ; ar fi dar o nedreptate faţă ou conferenţiarul de n-am căuta să ne luminăm dacă concluziile trase de d-sa, aplicaţiunile imediate ce a făcut relativ la ţara noastră etc... nu reies în adevăr din formula progresului şi dacă formula însăşi e adevărată. Acesta e cu atît mai interesant, cu cît formula enunţată de d-l Maiorescu asupra progresului face parte din cele cîteva formule teoretice întrebuinţate de grupul junimist în critica dezvoltării noastre sociale de vreo treizeci de ani încoace. Analiza dar a acestor formule e foarte interesantă, mai ales acum, cînd junimismul nu are numai o însemnătate culturală, ci şi o însemnătate politică. Să vedem deci oare e concepţia d-lui Maiorescu despre progresul omenesc.

Progresul omenesc -— zice d-sa — e tendinţa spre mai bine, „să se afle mai bine şi în această tendinţă spre mai bine nu poate fi vorba de condiţiile materiale externe, ci de mulţumirea *internă* a omului, pentru că orice modificări externe n-au însemnătate decît dacă e vorba de fericirea internă a omului.

Înainte de a analiza această formulă a progresului omenirii, să dăm un mic exemplu de aplicaţie practică ce comportă această formulă.

Să presupunem că un grup de oameni ar începe o agitaţie pentru darea de drepturi politice femeilor ori pentru darea sufragiului universal ţăranilor. Un domn care se ţine de formula de mai sus a progresului va răspunde acestor agitatori :

„Domnilor, femeile nu simt nevoie de drepturi politice şi nu le cer ; deci darea de drepturi nu ar aduce femeilor mulţumirea sufletească pentru că au să capete un lucru pe care nu l-au cerut, un lucru deci de care n-au avut trebuinţă. Afară de asta, am răpi pe femei de la zilnicele lor ocupaţiuni paciniee şi le-am arunca în vălmăşagul luptelor noastre politice, ceea ce n-ar face decît să le răpească o parte din mulţumirea lor sufletească.

Acelaşi lucru şi cu ţăranii. Ţăranul nu cere votul universal şi n-are nevoie de el, ci de o bucată de pîine mai bună : daţi-i deci un trai ceva mai bun, dar nu sufragiul universal, care, desigur, nu-i va da nici o mulţumire ; zgîndărîndu-i ţăranului prin propaganda voastră tot felul de pofte, nu faceţi decît să-i răpiţi o parte din liniştea şi mulţumirea lui sufletească şi deci îl faceţi mai nenorocit.

Astfel dar dv., domnilor, care vă credeţi grozav de înaintaţi şi de progresişti pentru că voiţi să daţi societăţii noastre o haină prea largă, pentru că voiţi să creaţi condiţiuni *exterioare* mai strălucitoare, pentru că 'alergaţi după strălucirea deşartă — sînteţi în realitate regresişti pentru că — ademeniţi de condiţiunile exterioare — uitaţi că progresul consistă numai în realizarea mulţumirii interioare, sufleteşti, a omului, că 'condiţiunile exterioare n-au preţ decît întru cît e vorba de această mulţumire internă ;

dv. deci, care răpiţi liniştea şi mulţumirea sufletească, sînteţi regresişti, iar noi, oare voim să realizăm mulţumirea internă a oamenilor pas cu pas, picătură cu picătură, sîntem adevăraţii progresişti (de aceea ne şi numim conservatori-progresişti !). Voi sînteţi progresişti în aparenţă şi regresişti în realitate — noi sîntem reacţionari în aparenţă iar în realitate adevăraţi progresişti, pentru că progresul nostru e în acord eu formula ştiinţifică a progresuluiomenirii...". ••

Cine n-a auzit aceste vorbe stercotipe ? Fireşte, noi nu discutăm acuma cine are dreptate între aceia care cer sufragiul universal şi cei ee-I combat; ceea ce voim să arătăm numai este că-i foarte important de a discuta o formulă teoretică ce slujeşte de bază unor atît de importante apliicaţiuni practice.

S-o analizăm dar.

Va să zică, progresul omenesc e tendinţa omului spre realizarea 'treptată a mulţumirii interne, condiţiunile materiale externe neavînd valoare decît întru cît ele ajută la realizarea acestei mulţumiri interne ; iar mersul acestui progres nu poate fi decît lent, pas cu pas.

Să vedem. Mai întîi, să facem o întrebare : dacă tendinţa acestei mulţumiri constituie progresul, care e forţa care ne-ar face să tindem spre această mulţumire ?

Răspunsul firesc la întrebarea aceasta e că forţa asta psihică,;sufletească e *nemulţumirea.* Dar, pentru ca aserţiunea! noastră să fie mai clară, să luăm chiar una din pildele d-lui Maiorescu

„Chiar dv. — a zis d-sa — când vă mutaţi acum de pe un scaun pe altul voiţi să faceţi un progres, să căpătaţi un loc mai bun...".

Foarte bine ; dar ce mă face să caut un loc mai bun ? Evident, faptul că *nu sînt mulţumit de* locul pe care-1 am ; căci, dacă-aş fi mulţumit, atunci nu m-aş mai muta. Şi acelaşi lucru trebuie spus de orice mulţumire sufletească, de orice tendinţă spre o mai înaltă mulţumire.-Un om perfect mulţumit cu poziţia lui încetează de a mai tinde spre bine, deci încetează de a progresa. Un om care şi-a făcut 6 stare oarecare şi e perfect• mulţumit de ea •nu vâ mai tinde spre îmbogăţire, deci nu va mai progresa în bogăţie. In schimb, de e nemulţumit cu starea lui, va tinde mereu spre îmbogăţire, şi cu cît va fi mai nemulţumit, **cu** atît va tinde mai mult, cu atît va avea mai multe şanse de a progresa...

Dacă noi progresăm pas cu pas, cum zice d-l Maiorescu, atunci făcând un pas spre progres, deci şi un pas spre bine şi mulţumire sufletească, nod ne oprim la pasul acela, mulţumiţi de rezultatele dobândite, până ce nemulţumirea crescîndă de noile condiţii dobândite ne va îndemna să facem al doilea pas, şi aşa mai departe. Nemulţumirea sufletească este deci un factor tot aşa de necesar al progresului **oa** şi mulţumirea.

Şi dacă, urmând chiar raţionamentul d-lui Maiorescu, vom admite că ţinta progresului e mulţumirea sufletească, atunci nemulţumirea şi revolta sufletească vor fi resortul care pune în mişcare întreg progresul. Grecii, poporul cel mai iubitor de progres din antichitate, **iau** ştiut ori au simţit asta foarte bine. De aceea, cînd ei au voit să simbolizeze cel mai mare pas spre progres făcut ide omenire — descoperirea şi întrebuinţarea focului — n-au simbolizat acest colosal progres prin vreun Zeu tihnit, mulţumit de sine, care stă lîngă foc şi se uită plin de mulţumire sufletească la minunata sa invenţie, ci prin marele revoltat Prometeu, oare, plin de nemulţumire sufletească din pricina nedreptăţilor lui Zeus, se revoltă contra lui şi *fură* focul din cer spre a-1 da oamenilor, plătind apoi revolta aceasta, progresul acesta prin groaznice chinuri. Prin simbolul acesta genial, grecii au arătat acum mai bine de două mii de ani că au înţeles mai bine caracterul adevărat al progresului decît mulţi învăţaţi din ziua de azi.

Dar, chiar dacă nu vom exagera rolul nemulţumirii şi al revoltei sufleteşti, oricum acest rol nu va fi mai mic decît al mulţumirii sufleteşti.

Şi acum încercaţi să introduceţi corectivul acesta în definiţiunea dată de d-l Maiorescu progresului şi veţi vedea că toate concluziile se schimbă radical.

Dacă mai înainte era regresiv, reacţionar, de a stîrni nemulţumirea sufletească şi de a arunca în învălmăşeala politicii pe femei şi pe ţărani, acum, cînd nemulţumirea ea însăşi e un factor hotărîtor al progresului, această pror vocare de nemulţumire între oameni în general este obligatorie din partea progresiştilor cu condiţia de a provoca nemulţumirea cu scop de a ajunge la un ţel mai progre-

sist. Şi aceasta nu urmează din 'concepţia mea despre progres (eu îmi înfăţişez progresul altminteri decît d-l Maiorescu), ci urmează din definiţia progresului dată chiar de d-l Maiorescu, numai cu corectivul oare necesar şi logic se cere a fi introdus în această definiţie. Dar cea mai contestabilă parte a definiţiei şi concepţiei d-lui Maiorescu despre progres e aceea unde d^sa zice că condiţiile materiale externe n-au nici o însemnătate în progresul omenesc decît numai întru cît slujesc pentru mulţumirea internă sufletească.

Cît de contestabile sînt partea întâia şi partea a doua a definiţiei progresului dată de d-l Maiorescu se va vedea în numărul nostru viitor, unde vom face expunerea felului cum ne înfăţişăm noi progresul omenirii.

III.

Greşeala d-lui Maiorescu în concepţia şi definirea progresului provine mai ales din metoda ce întrebuinţează în căutarea .acestei definiţii, în găsirea acestei concepţii, metodă de altminterea foarte comună celor mai mulţi filozofi şi moralişti metafizici. Aşa, spre pildă, pentru a găsi în ce consistă şi prin ce e pus în mişcare progresul omenirii, dnsa ia pentru speculaţiile d-sale un om, nu un om real care aparţine cutărei naţii, cuitărei clase, ci un om în general, un om abstract de societate, şi pe urmă se întreabă : care e mobilul care pune-n mişcare acţiunile acestui om şi, deci, şi acţiunea lui spre progres ? Desigur, e dorinţa egoistă de mai bine, de fericire, de mulţumire sufletească.

Aceasta e deci esenţialul progresului unui individ ; societatea însă, omenirea, consistînd din indivizi, n-avem, prin urmare, decît să înmulţim acest factor psihic găsit de cîteva sute de milioane de ori (cîţi oameni sînt în omenire) şi vom avea factorul oare hotărăşte şi oare constituie progresul omenirii întregi.

Greşeala acestei metode stă mai întîi în aceea că se ia oa punct de plecare nu un om real, care face parte din cutare naţiune, clasă etc, ci un om în general, deci un om care nu există în realitate, o abstracţie. A doua greşeală e că societatea e considerată oa un multiplu alcătuit din aceşti *oameni în general,* din aceste abstracţii, aşa că societatea, consistînd din abstracţii, devine şi ea ceva abstract. A treia greşeală e că, chiar luînd oa obiect de speculaţii un om real, încă nu se pot socoti ca adevărate pentru societate toate cîte vor fi adevărate pentru acest individ, pentru că, mai întîi, 'societatea e compusă din indivizi diferiţi şi, afară, de asta, societatea nu poate fi considerată ca un multiplu de indivizi puşi mecaniceşte unul lîngă altul, ci ea singură e un fel de organism, un organism social, un supraorganism organizat, căruia nu i se potrivesc legile unui organism individual, dar oare are legile lui proprii de dezvoltare.

îmi pare rău că nu pot da acum o dezvoltare mai mare acestui şir de adevăruri importante ; cred însă că cele oe vor urma vor lumina întrucâtva, măcar cît de puţin, cele de mai sus.

Aşadar, pentru a evita greşelile de care am vorbit, să luăm şi noi ca exemplu un om, dar un om care aparţine, de pildă, societăţii noastre româneşti şi clasei arendaşilor. Să presupunem că acest arendaş a luat o moşie şi, tinzînd la mulţumirea şi fericirea lui sufletească, a făcut o avere mare, ruinînd însă un întreg sat de ţărani. Arendaşul a făcut un progres, a căpătat o mulţumire sufletească, dar... sătenii au făcut un regres, s-au ruinat, s-au nenorocit. Şi băgaţi de seamă că progresul şi mulţumirea sufletească a arendaşului sînt strâns legate, sînt .condiţionate de regresul şi de nefericirea sufletească a ţărănimii, pentru că dacă arendaşul n-ar fi exploatat aşa pe ţărani n-ar fi putut ajunge la atîta cîştig, la aşa progres, la aşa mulţumire sufletească.

Precum vedem, îndată ce am intrat în societate, chestiunea începe să se încurce rău.

Dar se va zice că am luat un exemplu individual, că aci progresul realizat e numai pentru un individ, nu pentru societate. Da, dar d-l Maiorescu a operat tot astfel, numai cu indivizii.

Cu toate astea, să luăm alt exemplu. Un fabricant inventează o maşină mai perfecţionată, o invenţie oare prin sine e un progres pentru omenirea întreagă ; dar pînă una-alta, introducînd maşina asta în fabrica lui, pe de o parte el lasă pe drumuri o mulţime de lucrători •— invenţia economisind o mulţime de braţe —, iar pe de altă parte ruinează pe mai mulţi concurenţi. Pentru fabricantul nostru e progres, e mulţumire sufletească; pentru concurenţi şi pentru lucrători — regres şi nenorocire. Dar

iată că invenția e aflată și în curînd introdusă în toate fabricile. Din cauza asta, pînă una-alta, rămîn pe drumuri zeci de mii de lucrători ale căror brațe sînt de prisos din pricina invenției ; iată dar un progres social care se realizează prin suferința și ruina a zeci de mii de oameni.

Să trecem de la exemple mici la unul mare, care privește națiuni întregi. Barbarii năvălesc în Imperiul roman, găsesc o cultură superioară lor, trec imperiul prin foc și sabie, îl biruiesc, stabilesc o cultură proprie lor pe ruina Imperiului roman. Pentru barbari progres și mulțumire sufletească, pentru romani regres, ruină, nenorocire, moarte. Și progresul barbarilor e condiționat de nenorocirea romanilor.

Și cînd de la exemple disparate trecem la istoria omenirii întregi, cînd deschidem paginile triste și crude ale istoriei omenirii, atunci aceea ce a părut un exemplu excepțional, individual apare oa o sistemă, apare ca o regulă în dezvoltarea, în progresul omenirii. Foc și sabie, sînge și lacrimi, siluire și crimă slujesc de bază acestui progres. Cum s-au fundat și cum s-au dezvoltat cultura și civilizația Babilonului, ale Asiriei ; cum s-a dezvoltat bogata cultură a Persiei, a Egiptului dacă nu de la început prin cucerire, pe urmă prin organizarea unor clase dominante neproducătoare, [a] unei mici minorități neproductive și unei colosale majorități de producători ale căror suferințe n-ar putea fi descrise ? Și oare altmintrelea s-au dezvoltat cultura și civilizația romană ? Și oare altminteri splendida cultură și civilizație greacă, în oare robii erau de douăzeci de ori mai numeroși decît cetățenii liberi ? Și oare istoria modernă e mai frumoasă decît istoria veche ? Atunci citiți paginile îngrozitoare ale dezvoltării civilizației burgheze ; citiți istoria imensului progres industrial săvârșit în Englitera începând de la secolul trecut, de pildă ; cum s-a săvârșit el prin exproprierea silită și hoțească a țărănimii, și legile sângeroase și asasinarea țărănimii expropriate spre a o sili să intre în fabrici, și exploatarea ucigătoare a bărbaților, a femeilor și copiilor în aceste fabrici, în aceste ocne moderne ; citiți cum prin aceste împilări, siluiri, crime, suferințe ale imensei mulțimi s-au ridicat civilizația și progresul puternic al Angliei de azi.

Și, ca să nu mergem așa departe, oare cultura și progresul nostru național de 40 de ani încoace, cu toate drumurile de fier, universitățile, orașele, luxul, nu s-au ridicat pe spinarea mulțimii muncitoare și în suferință ? Nu s-au ridicat, în parte cel puțin, prin ruinarea țărănimii, a gospodăriei țărănești ? în toată istoria scrisă —• și noi vorbim aci de vremea istorică a omenirii, nu de preistorie — e același sistem, același proces : progresul se săvîrșește cu mari suferințe, cu colosale împilări ale mulțimii omenirii. Și această mulțime nu de bună-voie, bineînțeles, consimte să ducă civilizația și progresul pe spinarea, ei încovoiată, ci e constrânsă fie direct, prin forța armelor cînd e vorba de cuceriri, fie mai ales indirect, prin o anume organizare economică și organizare a statului, mai ales prin organizarea economică. Și afară de această mare mulțime a suferinzilor fără voie sînt și aceia ce suferă cu voie pentru înaintarea omenirii. Aceștia sînt toți cei ce prin muncă, jertfe, suferințe de tot felul, prin geniul lor, care ajunge pentru ei un *martiriu,* duc omenirea înainte ; aceștia sînt toți aceia care, persecutați, huiduiți, crucificați, propovăduiesc ide pe cruce adevărul ; aceștia; sînt toți aceia care în beciurile îngrozitoare ale inchiziției, sub torturi, de pe eșafoduri, de pe ruguri, repetau : *E pur si muove !* * ,

Și acum comparați acest progres adevărat făcut de omenire cu acel progres imaginar ce reiese din formula d-lui Maiorescu și veți vedea colosala diferență.

După formula d-lui Maiorescu, omenirea ar fi un fel de fluture care zboară — foarte încet, nu-i vorbă — de la o floare unde a căpătat mulțumirea sufletească la altă floare pentru a căpăta o mai adîncă mulțumire și așa mai departe. Ce diferență între acest progres *ă l'eau de rose,* ** între acest progres de salon și progresul măreț, dar crud ce s-a săvîrșit în lumea largă și atît de indiferentă pentru suferințele noastre ! Nu prin mulțumirea sufletească și spre o mai mare mulțumire s-a săvîrșit progresul, ci, în mare parte cel puțin, prin suferințe și spre alte suferințe.

Nu sîntem dispuși a exagera și nu voim să identificăm progresul cu suferințele oamenilor, dar și mai puțin putem să-1 identificăm — așa cum s-a săvîrșit el în istoria omenirii — cu fericirea omenească. E adevărat, de altminterea, că progresul a realizat totdeauna o mai mare mulțumire

*** [Și totuși se mișcă]**
**** [apă de trandafiri]**

sufletească a unei minorități privilegiate, în folosul căreia el se săvîrşea...

Acest din urmă fapt e pricina de ce mai toţi cîţi vorbesc ori cîţi scriu despre progres şi oare în general aparţin acestei minorităţi fericite văd progresul în culori aşa de frumoase, fără oa să bage în seamă *le revers de la raedaille* *.

Lasă că şi aici am avea oarecare mici rezerve de făcut, dar, afară de asta, se poate oare, drept e, oa fericirea unei minorităţi să ne orbească pînă într-atîta încît să nu vedem nefericirea marii majorităţi ? Iar rezultatul : fiindcă prin această ignorare a noastră nefericirea existentă nu va înceta de a exista, de aceea, din oauza acestei ignorări, toate deducţiile noastre asupra fericirii omeneşti vor fi viciate, ceea ce se întîmplă ou cei mai mulţi care speculează asupra ei.

Se va zice însă că progresul a mărit totuşi mulţumirea sufletească chiar şi celei mai de jos mulţimi populare. Şi, ca dovadă, ni se va spune să comparăm hoardele sălbatice de acum trei mii de .ani cu populaţia muncitoare din Europa occidentală.

Aşa e. Se înţelege, sînt mai fericiţi proletarii occidentali decît sălbaticii ; dar însăşi comparaţia e greşită, pentru că, în cazul nostru, e vorba de văzut cum s-a săvîrşit progresul pas cu pas tocmai în aceste mii de ani, nu e vorba de două generaţii despărţite prin mii de ani, ci de acele multe generaţii oare au săvîrşit real cultura şi progresul omenirii. Faptul că peste o sută de ani urmaşii noştri se vor folosi cu toţii de toate binefacerile progresului, spre mai marea lor mulţumire sufletească, nu distruge faptul că acest progres s-a acumulat prin suferinţe, împilări şi siluiri ale majorităţii oamenilor în timp de multe şi multe secole. Oricum deci ne vom învîrti, va rămîne neîndoielnic pentru oricine va studia obiectiv istoria dezvoltării omenirii că acest progres real, aşa cum s-a săvîrşit el, n-are nimic a face cu formula progresului dată de d-l Maiorescu şi că deci această formulă e neexactă. Şi, dacă formula e neexactă, atunci cade de la sine aoea parte a formulei care nu pune preţ pe condiţiunile externe şi materiale ale existenţei omeneşti decît întru cît ele slujesc la mulţumirea internă, sufletească.

*** [Reversul medaliei.l**

Se înţelege, dacă progresul ar fi identic cu această mulţumire internă a omenirii, atunci natural că toate condiţiunile externe, cum sînt : industria, căile de comunicaţie, starea producţiunii economice în genere, n-ar avea preţ decît întru cît ele ar sluji mulţumirii sufleteşti. După cum însă am văzut că progresul omenesc de pînă acum, departe de a fi identic cu mulţumirea sufletească a majorităţii oamenilor, că mulţumirea sufletească joacă ea însăşi un rol îndoios, tot astfel şi condiţiunile externe materiale nu pot avea în progres acest rol condiţionat. Adevărul e că condiţiunile externe materiale şi nemateriale ale progresului au fost socotite pînă acum — şi cu drept cuvînt — ca semnul şi esenţa progresului ; ele sînt acelea care caracterizează progresul unei societăţi.

Istoricii societăţii omeneşti, cînd au de caracterizat înălţimea relativă a progresului la care au ajuns două societăţi din vechime, caută să se lumineze asupra relativei înălţimi culturale materiale şi nemateriale după rămăşiţele culturii lor, dar nu caută să afle care din cele două naţiuni au fost mai mulţumite sufleteşte. Barbarii irochezi din America, care au instituţiile primitive comuniste egalitare, sînt, probabil, mai mulţumiţi sufleteşte decît ruşii de astăzi. Dar poate fi oare măcar comparaţie între înălţimea progresului la care au ajuns irochezii, care se îmbracă în piei şi vînează cu arcul şi cu săgeata, şi între ruşi, care au drumuri de fier, tramvaie electrice, oraşe imense şi luxoase ? Dacă ne-am lua după semnul interior al mulţumirii sufleteşti, am putea ajunge la concluzia că, în scara progresului, irochezii stau mai sus decît ruşii ori decît românii.

E evident deci că mulţumirea internă sufletească nu poate sluji de criteriu, şi mai ales de criteriu unic al progresului de pînă acuma, şi că condiţiunile materiale externe şi în genere condiţiunile sociale externe, cum sînt : industria, căile de comunicaţie, înălţimea producţiunii, artele, cunoştinţele etc, au prin ele însele valoare, fără să fie nevoite să capete valoarea aceasta ide la mulţumirea internă sufletească.

Să ne rezumăm.

D-l Maiorescu, luînd oa punct de plecare pentru speculaţiunile d-sale asupra progresului omenesc un om în general, abstract de societate; avînd pe de altă parte în \'edere numai clasa din care face parte, formulează pro-

greşul : „tendinţa spre mulţumirea sufletească internă şi realizarea treptată a acestei mulţumiri sufleteşti, condiţiunile materiale externe, neavînd nici o valoare decît într-atâta întru cît ele realizează această mulţumire internă".

Dar cînd, în locul unui om abstract, luăm ca punct de plecare oameni reali, cum sînt ei, atît de diferiţi, aparţinînd la clase diferite şi în luptă între ele ; cînd luăm societăţile omeneşti aşa cum sînt ele în dezvoltarea lor istorică, atunci ni se arată că progresul s-a realizat prin *lupte,* siluiri, împilări, jertfe, suferinţe de tot felul, că el' a adus în locul unor suferinţe altele tot aşa de mari; uneori, câteodată mai mici, oîteodată mai mari; că dacă el realiza o mulţumire sufletească, apoi asta era numai pentru o mică minoritate a societăţii, o mulţumire adeseori contestabilă şi ea, şi că condiţiunile materiale externe îşi au valoarea lor din punctul de vedere al progresului, în afară de mulţumirea ori nemulţumirea sufletească.

Aşadar, toată formula progresului aplicată la dezvoltarea societăţilor istorice se arată şi necompletă, şi în mare parte neexactă.

Deci, dacă d-l Maiorescu, în loc să tragă coneluziunile ce a tras din analogii şi din exemple, le-ar fi scos direct din formula enunţată de d-sa asupra progresului, rezultatul încă n-ar fi fost mai fericit, pentru că însăşi formula e în mare parte neexactă.

„Dar — ne vor zice cititorii — dacă progresul s-a realizat prin atâtea suferinţe ale mulţimii, atunci concluzia ar fi că trebuie să fiţi contra progresului, ori că noi trebuie să fim contra progresului, pentru că, în definitiv, ce folos avem de la progres dacă nu ne măreşte mulţumirea sufletească ?".

Răspunsul nostru este : sînt departe de a fi contra progresului, nu trebuie să fim contra lui ; dar... despre aceasta în articolul viitor.

IV.

Adevărul crud dar adevărat că progresul omenirii s-a săvîrşit cu preţul unor imense suferinţe ale marii majorităţi a omenirii nu ne face să fim contra progresului, ci dimpotrivă : cu cît mai mult ne costă progresul, cu cît

mai mari au fost jertfele prin care l-am dobîndit, cu atît mai mult trebuie să ţinem la el, cu atîta mai scump ne este.

Deducţia ce ar urma din cele zise de noi în privinţa progresului ar fi dar următoarea : dacă pînă acuma şi chiar acuma progresul omenirii e plătit cu suferinţele marii mulţimi şi nu foloseşte decît unei minorităţi, să întrebuinţăm toate puterile ca să facem ca el să slujească deopotrivă tuturor oamenilor, să fie un izvor de perfecţionare şi de fericire *pentru toţi oamenii.* Dacă pînă acum progresul se săvîrşea prin lupte crude, lupte de naţiuni, de clase, de om cu om, să lucrăm din răsputeri ca de acum înainte, în viitor cel puţin, el să se săvîrşească prin solidaritatea frăţească.

Iată concluzia care trebuie scoasă şi care a fost scoasă de socialişti.

Şi toţi potrivnicii socialismului răspundeau şi răspund într-un glas : „Foarte bine, această dorinţă recomandă bunătatea inimii dv., onorează sentimentele dv. umanitare, dar e utopistă, e himerică, pentru că cum voiţi ca progresul, care a mers mii de ani într-un fel, să-şi schimbe caracterul lui numai pentru că aşa doriţi dv. ? Dacă progresul sna săvîrşit prin lupte -crude şi sîngeroase, prin împilări, siluiri şi suferinţele majorităţii oamenilor, apoi aceasta e, desigur, o nenorocire, dar o nenorocire fatală ; însăşi legea progresului cere aceasta, şi cine doreşte progresul n-are ce să facă, trebuie să primească toate consecinţele acestui progres dacă nu vrea ca omenirea să înceapă a regresa".

Şi la această obiecţie socialismul utopic nu prea avea ce să răspundă decît doar atîta, că, progresul omenesc fiind, în parte cel puţin, rezultatul activităţii conştiente, omenirea poate să-i schimbe cursul ori caracterul.

Dar onoarea de a fi răspuns şi de a fi răspuns într-un mod victorios revine socialismului ştiinţific. Socialismul ştiinţific a arătat, şi aceasta e un mare, un imens merit al lui, că progresul în cursul vremurilor a pregătit el însuşi acele condiţii externe şi interne oare sînt necesare pentru o schimbare în sensul dorit de socialişti, astfel că această aşa-numită schimbare de caracter a progresului nu e altceva decît o fază a progresului, o fază necesară, fatală, prin care omenirea trebuie să treacă negreşit dacă progresul va rămîne o lege a dezvoltării omenirii.

Se înțelege, aici nu pot să intru în amănunte.

Pentru aceasta, îndreptăm pe cititorii noștri la studierea socialismului științific. Aici nu putem da decît rezultatele la care ajunge socialismul științific, și anume că progresul, din punctul de vedere omenesc, își schimbă necesarmente în viitor caracterul în sensul acesta, că binefacerile lui vor folosi deopotrivă tuturor oamenilor și că la baza lui nu vor mai fi lupte crude, animalice și suferința majorității, ci solidaritatea frățească. Dar progresul nu va căpăta acest oaracter deosebit, deosebit din punctul de vedere omenesc, decît într-o altă organizație socială, deosebită de cea de azi, *societatea socialistă.*

Atunci, în adevăr, în parte cel puțin, va fi adevărată formula d-lui Maiorescu, că progresul e tinderea și realizarea treptată, tot mai înaltă, a mulțumirii sufletești ; atunci va fi adevărat că orice pas spre progres e un pas spre fericirea omenească și că condițiile externe materiale vor avea însemnătate mai cu seamă în proporția în care vor realiza fericirea oamenilor în general ; atunci, în adevăr, înălțimea progresului se va judeca după fericirea omenească și tocmai prin .aceasta vremea aceea se deosebește așa de mult de vremea de azi și de vremea trecută. Pe cînd acum și în trecut înălțimea progresului e caracterizată mai ales prin condițiile externe ale traiului omenesc în primul rînd, în societatea viitorului înălțimea progresului va fi caracterizată mai ales prin realizarea fericirii interne omenești.

Și, dacă am adăugat peste tot cuvîntul *„în parte", „mai ales"* și n-am afirmat nicăieri necondiționat, e pentru că și în viitor formula d-lui Maiorescu nu va caracteriza pe deplin progresul omenesc și condițiile lud.

Deci, dacă d-l Maiorescu ține cu tot dinadinsul la formula d-sale, care exprimă o stare de lucruri mult mai frumoasă și mai morală decît *realitatea,* atunci locul d-sale ar fi între socialiști, țelul d-sale ar trebui să fie lupta pentru realizarea unei întocmiri sociale socialiste, în care formula dată de d-sa progresului va deveni în mare parte un adevăr...

V.

Să spunem acum cîteva cuvinte despre condițiunea principală a mișcării progresive a omenirii, care după

d-l Maiorescu e mișcarea lentă, pas cu pas, picătură cu picătură.

Dacă d-l Maiorescu n-ar fi insistat asupra acestei fraze și nu i-ar fi dat o însemnătate așa de deosebită, n-am avea nimic de zis, cu atît mai mult cu cît în ea se ascunde incontestabil o parte de adevăr. Și e evident că mișcarea societății înainte nu se poate face așa de repede pe cît e dorința noastră de a o vedea înaintată ; o societate barbară nu se poate culca azi barbară și să se scoale a doua zi civilizată. In parte deci nu putem decît să fim de acord cu d-l Maiorescu.

Dar d-sa a dat acestei fraze o însemnătate cu totul nepotrivită cu sensul ei figurat, a tras concluziuni foarte importante, a sfîrșit chiar conferința cu cuvintele : „Așadar, progres, dar progres repetat, pas cu pas, picătură cu picătură", astfel că această frază pare a rezuma sensul conferinței întregi.

De altminterea se știe că fraza aceasta și altele de soiul acesta sînt acelea care au slujit tinerilor conservatori pentru critica întregii mișcări liberale în timp de trei decenii. La fiecare pas mai îndrăzneț al liberalilor, tinerii conservatori începeau să țipe : „Stați, nu vă grăbiți așa, nu faceți salturi că vă rupeți gîtul, progresul nu se poate faoe decît lent, pas cu pas ; aceasta e legea progresului".

Noi n-avem nici gîndul, nici nevoia de a apăra pe liberali, voim numai să amintim cititorilor ce însemnătate dau mulți, și dintre oamenii foarte inteligenți, acestor fraze figurate. Să vedem dar mai de aproape fraza în chestie.

Unul din marile neajunsuri ale sociologiei este că, fiind o știință mai nouă, a împrumutat o mulțime de termeni, de comparații etc. de la științele inferioare ei ; de aci se nasc foarte multe confuziuni și greșeli. Așa, spre pildă, cu toții vorbim de „înaintare", „mișcare înainte a societăților" .etc. Odată admis că societățile se mișcă, vorbim de „mișcare lentă, iute, fugă, salturi" și... uitînd că aceste expresiuni sînt figurate, începem a trage concluziuni din ele parcă în adevăr iar fi chestia de mișcare în sensul schimbării de loc. Adevărul însă e că societățile — afară doar de cele nomade — nu se mișcă nici pas cu

pas, nici cu salturi, ci *se dezvoltă,* ceea ce e cu totul altceva.

Dar, luînd această mişcare înainte, pas cu pas, în sens figurat, ne întrebăm : care va fi criteriul pentru lămurirea noastră ? Ce anume mişcare trebuie să numim „pas cu pas", „lentă" şi pe care „iute", „cu salturi" ? etc...

Evident că toate acestea sînt relative. O broască ţestoasă, mişcîmdu-se pas cu pas, face cîţiva stânjeni pe zi, un om face cîţiva kilometri pe ceas, iar lumina parcurge •depărtarea ameţitoare de la soare pînă la pămînt în cîteva minute, şi, într-un sens, putem zice că şi lumina merge pas cu pas, pentru că la fiecare fracţiune de timp parcurge o fracţiune de spaţiu. Care va fi deci criteriul pentru mişcarea societăţii, a omului, a broaştei ori a luminii ?

Aşa pusă chestiunea, răspunsul se impune de la sine. E evident că nici una din mişcările acestea nu poate sluji de criteriu mişcării societăţii, ci societatea trebuie să aibă propriile ei legi, propriul ei mod de mişcare, sau, mai bine zis, propriile ei legi de dezvoltare, aşa că după cum un om, spre pildă, parcurge într-o anumită vreme un anumit spaţiu, tot aşa o societate într-o anumită vreme parcurge o anumită fază de dezvoltare. Cu alte cuvinte, unei societăţi îi trebuie un anumit timp spre a parcurge o anumită fază a dezvoltării sale şi a ajunge la una mai superioară.

Aci dăm însă peste o altă greutate, şi anume :

E oare egală mişcarea pentru toate societăţile ? Şi dacă nu, şi e evident că nu, atunci care e criteriul ori oare sînt condiţiunile hotărîtoare ale mersului, ale dezvoltării mai lente sau mai accelerate a societăţilor omeneşti ?

La această întrebare, un sociolog n-ar putea răspunde decît în mod general : că mişcarea, ca şi traiul în general al unei societăţi, depinde de condiţiunile vieţii interne şi externe ale acestei societăţi, că modul dezvoltării (în care mod intră şi noţiunea de „mai lent" ori „mai accelerat") depinde de condiţiunile cosmice, de organizaţiunea socială, mai ales economicoHSOcială a acelei societăţi şi de poziţia ei în mijlocul altora, de relaţiunile ei cu alte societăţi.

Fiindcă condiţiile cosmice (clima, poziţiunea geografică etc.) sînt relativ puţin diferite, cel puţin pentru popoarele civilizate, de aceea principale rămîn condiţiunile

care privesc organizaţia internă şi relaţiunile externe, mai scurt : dezvoltarea societăţilor, modul şi iuţeala dezvoltării depind în primul rînd de mediul social intern şi extern. Şi fiindcă mediul social intern (organizaţiunea economică a societăţii, organizaţiunea ei juridioo-politică, mărimea ei etc. etc. etc.) e diferit, şi fiindcă şi mediul extern pentru felurite societăţi e diferit, de aceea şi modul lor de dezvoltare e diferit şi iuţeala mersului pe calea progresului asemenea.

Şi, dacă vom trece la exemple istorice, atunci vom vedea că ele abundă atît de mult, încît nu ştii pe oare să alegi. Unele societăţi se dezvoltă mai iute, altele mai lent, unele în drumul dezvoltării lor pier, altele urmează a se dezvolta. China urmează a se dezvolta foarte încet, astfel că după o dezvoltare de mai multe mii de ani o vedem acolo unde e, iar alături de ea Japonia în cîteva zecimi de ani a făcut mari, enorme progrese pe drumul spre civilizaţie.

D-l Maioresou, pentru a arăta că dezvoltarea lentă, pas cu pas, e o necesitate, a adus de exemplu pe sălbaticii cafri din Africa. Să luăm şi noi ca exemplu pe sălbaticii negri tot din Africa. Se ştie că din felurite localităţi ale Africii un popor întreg de negri sălbatici a fost importat în Statele Unite, unde se făcea negoţ de robi negri. Aceşti sălbatici se deosebesc de societăţile noastre civilizate nu numai prin organizaţia lor socială, care a rămas cu cîteva mii de ani în urma noastră, dar organizaţia lor fiziologică e mult, foarte mult inferioară în comparaţie ou a noastră. Ei bine, aceşti sălbatici, care au rămas cu mii de ani în urma noastră în dezvoltarea lor fiziologică şi socială, după două sute de ani de convieţuire în mijlocul poporului american, în mijlocul civilizaţiunii americane, au început să se civilizeze, au început să ajungă pe americani, şi acuma avem în America doctori, avocaţi, profesori negri.

Şi băgaţi de seamă eă poziţiunea negrilor în mijlocul americanilor a fost departe de a fi favorabilă dezvoltării lor ; afară de trei decenii din urmă, ei au fost în desăvîrşită robie, trataţi mai rău decît animalele, purtaţi în fiare, vînduţi, revînduţi, omorîţi ca vitele, şi cu toate acestea, după două secole, sălbaticii din Africa dau doctori şi avocaţi civilizaţi.

Acest fapt istoric e de o imensă importanţă şi nu i s-a dat destulă însemnătate. El arată ce înrîurire colosală are

mediul internațional. Dar despre aceasta vom vorbi mai jos. Acuma întrebăm numai : ce însemnătate are această condițiune a progresului pe care a enunțat-o d-l Maiorescu, adică că progresul se face și trebuie să se facă pas cu pas, picătură cu picătură ? Care pași ne vor sluji de criteriu pentru mișcarea și dezvoltarea societăților omenești, aceia pe care îi fac chinezii, japonezii ori negrii din America ?

E evident că recunoașterea acestei așa-numite condițiuni a progresului nu ne avansează deloc în cunoașterea mersului progresiv al omenirii, această formulă nu precizează nimic, și tocmai de aceea fiecare om, fiecare partid poate s-o întrebuințeze în aceeași vreme pentru operarea unei acțiuni sociale diametrâlmente opuse. E o frază ca toate frazele, și atîta tot.

Cu totul altceva e dacă vom zice că mersul progresiv al societății omenești depinde de organizarea internă a societății și de relațiunile ei externe, că mersul progresiv al unei societăți depinde de mediul social intern și extern. Această frază e și ea foarte generală, dar conține în ea un adevăr mare, e plină pînă în vîrf de un înțeles însemnat. E drept că aplicarea ei practică la cutare ori cutare societate, la cutare ori cutare chestie socială e grea, foarte grea ; dar pe cît e de grea pe atît e de rodnică.

Așa, spre pildă, să presupunem că junimiștii, plecînd de la acest punct de vedere, ar face critica mișcării noastre sociale contemporane, critica liberalismului nostru național. Atunci ei ar fi nevoiți să facă analiza întregii noastre organizații economico-sociale interne și relațiunilor economiconsociale externe înaintea introducerii reformelor europene burgheze ; pe urmă ar face analiza comparativă a organizației interne așa cum trebuie ea să se stabilească după introducerea reformelor, ar arăta necesitatea unora, avînd în vedere neînlăturabila influență a mediului internațional, zădărnicirea altora.

Atunci s-ar fi arătat care interese slujeau fiecare reformă în parte, avînd în vedere deosebirea intereselor de clasă, s-ar fi arătat de ce unele reforme au rămas numai pe hîrtie, și *trebuiau* să rămînă numai pe hîrtie, și la cîte și mai cîte concluziuni rodnice ar putea în felul acesta să ajungă junimismul. Unele concluzii s-ar asemăna poate cu acelea junimiste de azi, cele mai multe ar fi deosebite, dar, oricum ar fi ele, chiar dacă concluziile ar fi greșite, totuși ar fi un imens folos, pentru că chestiunea mersului social al țării noastre ar fi pusă pe adevăratul teren și din discuții ar ieși lumina. Și, dacă tinerii conservatori ar fi tras concluziuni greșite, ar fi putut alții să tragă concluziunile adevărate.

Dar așa ce rezultate rodnice poate să dea o critică socială bazată pe fraze ce trebuie să slujească de definiții ale progresului, condițiilor progresului etc, fraze ca „progresul e realizarea fericirii interne, condiția principală a progresului e pas cu pas, picătură cu picătură, treptat, treptat, nu putem sări "? Ce rezultate rodnice poate să dea o critică a unei reforme dacă această critică se bazează pe comparația între vîrsta omului și [cea a] societății și care nu admite o reformă oarecare pentru că sîntem în stadiul copilăriei ?

Apoi, spre pildă, dacă e în discuție chestia sufragiului universal, junimiștii, tinerii conservatori, vor fi contra pentru că nu se potrivește cu vîrsta noastră de societate-copil, pentru că progresul trebuie de realizat fără salturi, pas cu pas ; iar partizanii sufragiului universal, dacă vor pleca de la același punct de vedere, vor zice că tocmai de aceea trebuie să introducem sufragiul universal, oa să facem un pas înainte, nu să stăm locului ; iar vîrsta societății noastre ar fi un argument în favoarea sufragiului universal, pentru că în societățile-copil, în societățile primitive, la un anumit stadiu de dezvoltare a domnit sufragiul universal. Cît pentru bătrânii conservatori, prin graiul d-lui N. Filipescu într-un articol din *Timpul,* vor fi contra sufragiului universal tocmai pentru că sufragiul universal a fost, a domnit la popoarele primitive, deci e un semn al inferiorității, nu al superiorității culturale etc.

Fiecare va întinde fraza în partea sa și rezultatul va fi că vom avea încă vreo cîteva fraze de prisos, fraze și formule aducătoare de confuzii, în loc de lumină.

VI.

Pentru a sfîrși darea de seamă a conferinței d-lui Maiorescu, îmi rămîne să spun cîteva cuvinte în privința unei singure deduețiuni, ori unei singure aplieațiuni a teoriilor d-sale la viața practică, la viața noastră socială, și anume deducțiunea ce face d-sa că în țara noastră socialismul n-are ce căuta. „în Europa occidentală — zicea d-l Ma-

iorescu —, socialismul are menirea lui ; ca produs al unor societăți culte, înaintate, [al] unor societăți ce se găsesc în starea de bărbăție, socialismul e de înțeles acolo, dar n-are ce căuta la noi, care ne găsim încă în stare de copilărie. La noi, în sfîrşit, socialismul ar fi o plantă exotică".

Cînd aud repetîndu-^se aşa de des acest argument contra socialismului, îmi aduc totdeauna aminte de o convorbire ce am avut eu un francez, un burghez foarte inteligent, oare a stat multă vreme în țară la noi. Indignat peste măsură de mişcarea socialistă din Franța, acest burghez îmi spunea : „înțeleg socialismul în țara românească, unde e o sărăcie îngrozitoare, unde administrația ori nu există, ori e venală şi coruptă pînă la măduva oaselor, unde un om sărac nu poate să-şi găsească nicăieri dreptate, unde mai toată clasa muncitoare, țărănimea sînt într-o situație atît de mizerabilă încît n-are pereche în Europa; aicea înțeleg socialismul şi stimez pe socialişti... ; dar ce caută el şi în Franța, țară .cultă, bogată, unde cel mai din urmă proletar trăieşte încă de o sută de ori mai bine decît țăranul român ?".

Ar fi de strâns o literatură întreagă, şi o literatură foarte curioasă, dacă s-ar aduna tot ce s-a scris în felurite țări pe tema aceasta : socialismul e bun pentru orice țară afară de țara celuia care scrie ori vorbeşte.

De altminterea, d-l Maiorescu are mai multă dreptate decît francezul despre care am vorbit mai sus. Se înțelege, soitialismul nu e o doctorie ori un leac contra mizeriei sociale în general şi un leac care trebuie mai ales de întrebuințat acolo unde mizeria e mai mare, nu. Mizerie îngrozitoare a fost mii şi mii de ani, iar socialismul nici nu s-a ivit ori, dacă s-a ivit într-o formă confuză şi utopică în unele capete geniale şi în unele inimi generoase, el n-a putut să devină o putere. pentru că în adevăr nu corespundea cu condițiile de trai ale societăților din trecut. Socialismul modern însă e un product necesar al întregii vieți sociale moderne, e un product în primul rînd al progresului produețiunei economice şi al măririi populației, densității ei, factorul al doilea fiind de altminterea deja rezultatul celui dintâi. Socialismul deci e o formă de conviețuire socială, o formă absolut necesară, o formă pe care într-un mod inevitabil o vor îmbrăca societățile moderne, în drumul lor evolutiv.

Şi dacă e aşa, dacă socialismul e o formă de conviețuire socială necesară, atunci el se va impune necesarmente şi în țara românească, pentru că țara românească nu e despărțită printr-un zid chinezesc de Europa occidentală ; ci în vremea telegrafului, drumului de fier şi intimelor legături comerciale Europa întreagă reprezintă *întrucîtva* o singură țară, din care fiecare în parte e o provincie a acestei mari țări, iar România, ca o țară mică, e o provincie mică a Europei întregi şi ca atare, deşi rămasă în urmă, va fi nevoită să urmeze mişcarea socială a Europei occidentale, după cum provincia Bretagne a fost nevoită să urmeze mişcarea socială a Franței întregi, deşi condițiunile interioare sociale ale Bretagnei nu erau încă prielnice pentru ca ea să îmbrace formele republicanismului burghez şi în general ale burghezismului liberal modern.

Şi oare n-a fost acelaşi lucru cu noi cînd am îmbrăcat, după desființarea iobăgiei, o altă haină socială, burghezo-modernă ? Acum vreo zece ani, cînd pentru întîiaşi dată s-a ivit obiecțiunea că socialismul e la noi o plantă exotică, că e bun pentru Europa occidentală, dar nu pentru noi, fiindcă n-avem condițiuni sociale prielnice dezvoltării lui, atunci acela care scrie aceste rînduri, într-o lucrare a lui[16], a făcut un răspuns în care, între altele, arăta că nici România la 1848 n-a avut condițiunile necesare pentru întemeierea formei sociale liberalo-burgheze. Forța principală a burghezimii în țările occidentale, care i-a dat victoria în lupta ei cu feudalismul, au fost o industrie puternică, un comerț mare, capitalurile imobiliare şi, mai ales, cele mobiliare concentrate în mâinile ei, ea era o putere precumpănitoare de fapt şi de aceea trebuia să devină şi a devenit stăpînitoare de drept; pe cînd la noi nu numai că au lipsit toate aceste condițiuni, dar însăşi burghezimea *ca clasă* aproape n-a existat, şi cu toate acestea țara noastră a devenit o țară Mberalo-burgheză.

Prin ce minune ? Prin nici o minune, ci prin influența Europei occidentale, prin influența mediului extern internațional, un mediu enorm de puternic, astfel că necesarmente trebuia să modifice viața noastră socială internă.

Şi acelaşi lucru se va întâmpla şi cu socialismul. Se înțelege, în țara noastră nu există toate condițiunile care ar putea da naştere socialismului şi teoretic, şi practic.

Şi, dacă ţara noastră ar fi situată în centrul Africii, socialismaxl ar fi pentru ea şi o plantă exotică, şi o utopie ; dar aşa, în mijlocul Europei, în legătură intimă cu Europa occidentală, ea necesarmente va îmbrăca forma socialistă.

Dacă voiţi, apoi socialismul în ţara românească e în adevăr o plantă exotică, dar o plantă care prinde şi va prinde tot mai mult pentru că sînt condiţiunile sociale interne şi externe oare îi pregătesc terenul.

Socialismul se va impune în ţara noastră ca şi burghezismul, ori chiar mai uşor, pentru că, deşi n-are absolut aceleaşi condiţiuni favorabile pentru dezvoltarea lui ca în Europa occidentală, el are totuşi condiţiuni mai prielnice relativ de cum a avut burghezismul liberal la noi cînd cu introducerea lui, pentru că toată viaţa noastră socială modernă, chiar în interiorul ţării noastre, lucrează pentru a curaţi terenul socialismului şi potrivnicii socialismului lucrează în aceeaşi direcţie ca şi prietenii.

Cînd clasele noastre dominante europenizează ţara noastră, cînd ele lucrează pentru introducerea industriei, cînd introduc maşini în ţară, cînd formează bănci de credit, cînd proletarizează ţărănimea noastră etc., ele lucrează pentru a pregăti terenul socialismului ; iar socialiştii iconvinşi introduc numai factorul conştiinţei, luminează şi explică ceea ce se petrece în viaţă şi organizează acele forţe pe care însăşi viaţa contemporană le formează, înşişi potrivnicii socialismului le pregătesc.

Aşadar, potrivnicii socialismului, chiar pornind de la interesele lor egoiste, lucrează pentru socialism, oa şi socialiştii, pornind de la simţăminte generoase şi de la priceperea clară a evoluţiunii sociale moderne. Deci condiţiunile sociale pentru socialismul român sînt mai prielnice chiar de cum au fost pentru burghezismul român, şi, în orice caz, nu mai puţin prielnice.

Prin urmare, potrivnicii socialismului român oad într-o dilemă : ori să dovedească că socialismul european în general e o utopie şi un *nonsens* — şi atunci bineînţeles e o utopie şi pentru ţara noastră —, ori sociialismul e o formă de convieţuire socială către care necesarmente ne duce evoluţia — şi atunci această formă socială, acest socialism se impune la noi ca şi aiurea. A repeta însă mereu că socialismul e o utopie şi un nonsens la noi pentru că e o plantă exotică, pe cînd nu sînt decît patru decenii de cînd am introdus o plantă aşa de exotică ca burghezismul liberal, a repeta acest lucru va să zică a arăta puţină perspicacitate în chestiile sociale şi a nu pricepe propria istorie — şi nu istoria depărtată, ci istoria celor patru decenii din urmă.

Aceasta în rezumat iam scris eu acuma zece ani, şi de atunci în literatura socialistă română s-a tratat de nenumărate ori aceeaşi chestie din felurite puncte de vedere, s-a adus aceeaşi argumentaţie ; iar potrivnicii socialismului, fără a răspunde la argumentarea noastră, se fac că n-aud şi repetă acelaşi refren : „Socialismul e un product străin, o plantă exotică, bună pentru ţările europene, dar pentru noi •— ba".

Şi, dacă alţii îl repetă mereu, fie că nu ştiu ce să răspundă, fie că nu le vine la socoteală altă polemică, noi îl pricepem ; dar din partea unui om de valoarea intelectuală a d-lui Maiorescu e, desigur, regretabil.

De altminterea, modul acesta de a combate socialismul face parte dintr-o sistemă întreagă de argumentare pe care a întrebuinţat-o d-l Maiorescu în toată conferinţa, şi anume, în loc de a-şi face un punct de plecare din' analiza fenomenelor sociale pe oare le trata dumnealui, îşi făcea punctul de plecare de la nişte fraze generale, de la definiţiuni vagi şi contestabile, care pot fi întinse în toate direcţiile, de la care poţi să tragi toate încheierile, lucru pe care lnam arătat în şirul acestor cîteva articole.

C.D.G.

DEMOCRAŢIA SOCIALA ***(PLOIEŞTI), ANUL I, NR. 23, 24, 25, 26, 27 ŞI 28 DIN 7, 14, 21 ŞI 28 IUNIE, 5 ŞI 12 IULIE 1892***

în chestiunile sociale şi politice, a ceda uşor faţă cu nişte propuneri ademenitoare e în cele mai bune cazuri a renunţa la bazele partidului din care faci parte, şi atunci acel partid nu mai are raţiunea de a exista', ci trebuie totalmente a se confunda cu altul ale -cărui baze le-ai admis. Dar iarăşi a nu ţinea seamă de împrejurări, a nu conlucra cu alte partide, cu nici un preţ, sub cuvînt că acele partide sînt întemeiate pe alte baze e în mai multe cazuri a se condamna la nelucrare, a nu putea face un pas înainte spre a-^şi propaga ideile şi a-şi mări partidul.

Să ilustrăm aceste zise prin cîte un exemplu.

In Serbia nuanţa socialistă a renunţat şi la titlul, şi la bazele programului spre a putea face împreună cu nuanţa radicală un partid de guvernămînt *alcătuind un singur partid* — partidul radical —, spre a putea realiza acele puncte din program ce le erau comune.

Rezultatul a fost că nuanţa socialistă a pierdut o mulţime de timp preţios făcând agitaţie radicală şi, ajungînd la guvern, n-a putut realiza nici punctele comune, căci unii tindeau spre dreapta, alţii spre stânga, şi astfel fatal au urmat desidenţa şi lupta înăuntrul partidei.

In Germania partidul muncitorilor era divizat în 2 tabere deosebite, nu pentru că urma 2 şefi deosebiţi, dar fiindcă bazele pe oare era întemeiat erau diferite : partida lassalleeană, în foarte multe privinţe asemănătoare radicalismului român, şi partida socialndemoeratieă marxistă, ale cărei baze le -admite azi partidul muncitorilor din toată Europa şi America. Aceste 2 nuanţe faţă cu nişte grele împrejurări s-au unit şi chiar s-au contopit într-un singur partid, şi de atunci şi pînă astăzi socialiştii din Germania au făcut progrese enorme, au ajuns cel mai tare partid din imperiul german. E drept că. nuanţa social-democratică şi-a asimilat pe lassalleeni şi lassalleeanismul a dispărut primind marxismul, dar tocmai acesta e marele merit al social-democraţiei germane : *de a fi ştiut cînd trebuie să cedeze şi cît anume trebuie să cedeze, de a fi ştiut în această unire a-şi păstra bazele şi fondul său neatins.*

Evoluţia societăţii omeneşti se face în virtutea unor legi, şi tocmai 'cercetarea şi aflarea acestor legi şi conducerea societăţii conform cu aceste legi alcătuiesc esenţa socialismului ştiinţific. De aceea, bazele socialismului sînt aceleaşi în toată lumea, şi programele şi chiar tactica în mod general a partidului muncitor din diferitele ţări sînt aceleaşi.

' Cu toate acestea, partidul muncitorilor din diferite ţări. introduce diferite modificaţiuni locale în programe şi în tactică după împrejurările şi condiţiunile locale numai cît bazele şi tactica generală, precum şi ţinta către care tindem să nu fie atinse.

Numai un spirit doctrinar şi îngust poate să nu ţină socoteală de condiţiile locale şi sub pretext că, de exemplu, în Franţa partidul muncitorilor nu face sau face cutare lucru trebuie să nu facem sau să facem şi noi acelaşi lucru.

Aşa, pentru ca să ilustrăm cele zise prin cîte un exemplu, se ştie că socialismul nu admite în organizaţia viitoare existenţa armatei şi e împotriva războiului.^

Un socialist doctrinar va zace : „Orice socialist să^ nu se supună legii de recrutare, să fie împotriva oricărui lucru care -ar mări puterea armatei şi în caz de-război să nu ia armele şi să nu meargă la luptă deoarece sîntem împotriva războiului", ceea ce a şi făcut Domella la congresul din Bruxelles[17].

Dar un asemenea socialist doctrinar nu vrea să ţină seamă de împrejurări, nu vrea să ţină seamă dacă o asemenea măsură e cu putinţă astăzi, nu vrea să ţină seamă în ce anumite condiţiuni asemenea măsură ar fi folositoare şi în ce condiţiuni ar fi vătămătoare.

Aşa, dacă în Rusia partidul muncitorilor ar fi tare şi bine organizat în cazul unui război, aceasta ar fi o măsură oare ar folosi şi partidului muncitor din toată Europa, într-un cuvînt ar folosi democraţiei în general.

Dar dacă în cazul unui asemenea război, fără ca ruşii să poată depune armele, socialiştii germani le-ar depune şi ar sta cu mâinile încrucişate privind cum ruşii cuceresc Germania ar fi o măsură proastă, care ar fi vătămătoare şi chiar omorîtoare partidei muncitorilor, căci ţarul, cucerind Germania, cel întîi lucru ce l-ar căuta ar fi de a nimici social-democraţia germană şi a introduce reacţiunea în toată Europa. De aceea, socialiştii germani în cazul unui război, ou toată ura şi groaza ce au de război, în interesul partidului lor, în interesul Europei democratice, în interesul chiar al poporului rus, se vor vedea siliţi a se bate, şi încă a se bate astfel ca să învingă cu orice preţ.

Tot asemenea un socialist român doctrinar va zice : deoarece toate partidele burgheze formează o masă reacţionară (formulă nu tocmai exactă), apoi noi nu trebuie nici să ne unim, nici să facem alianţă chiar electorală cu nici una din fracţiunile burgheze, fie ei liberali, radicali ori republicani, şi spre a-şi sprijini părerea ne va arăta pe Franţa, unde social-democraţia duce război de moarte şi nu face alianţe nici cu republicanii, nici cu radicalii (deşi aceasta e exact numai pînă la un oarecare punct).

Dar acest doctrinar uită că condiţiile din Franţa sînt diferite de cele din România, că în Franţa republicanii sînt la guvern sprijiniţi de radicali, uită că republicanii şi radicalii din România diferă pînă acum foarte mult de cei din Franţa, deosebire care, spre marea noastră satisfacţie, e înspre bine pentru cei din România, dar uită mai ales că în Franţa e votul universal şi la noi cu totul restrîns şi că muncitorii sînt mai cu totul lipsiţi de drepturile politice.

De aceea, social-democraţia română de la intrarea ei în lupta politică n-a fost contra conlucrării împreună şi a facerii alianţelor cu alte partide şi chiar a făcut de cîte ori a putut a le face în condiţiuni aşa ca să nu fie vătămătoare existenţei partidului şi a nu pune în primejdie putinţa de a merge înainte.

Această tactică fiind admisă, de multe ori şi în multe rînduri s-a agitat atît în sînul partidului muncitor cît şi

în sînul fracţiunilor burgheze înaintate, republicanii şi radicalii, chestiunea unei uniri şi a unei conlucrări împreună a acestor 3 partide noi.

Astăzi această chestiune revine iar la ordinea zilei.

Am crezut de datoria mea, ca unul ce am scris în diferite rînduri asupra acestei chestiuni şi ca unul ce am negociat chiar în diferite rînduri alianţe electorale ce am avut cu alte partide, a-md da şi eu părerea cu toată rezerva ce-mi impusesem de a nu mai vorbi asupra acestor chestiuni.

Dar, deşi aceste rînduri vor fi scrise în *Munca,* gazeta oficială a partidului muncitor din întreaga ţară, rog ca părerile mele să nu fie considerate ca oficiale, ci ca nişte păreri personale, căci cred eu că în o chestiune aşa de însemnată ca aceea a conlucrării cu alte partide prin care se poate creşte sau distruge partidul muncitorilor, cum voi dovedi mai în urmă, nu trebuie să se treacă cu atîta uşurinţă şi nimeni, oricît de autorizat ar fi, nu are dreptul de a vorbi în numele partidei. Această chestiune trebuie hotărîtă într-un congres naţional, după ce mai întîi va fi dezbătută şi luminată.

Mie mi se pare că chestiunea aceasta a fost rău pusă şi că se bate apa în piuă, căci a discuta foloasele ce ar urma din o conlucrare împreună a partidului muncitor cu fracţiunile burgheze, republicană şi radicală, lucru admis de toţi, cînd nimeni nu se îndoieşte că în starea actuală a ţării votul universal e o necesitate, cred de prisos asemenea discuţie.

Ceea ce, după mine, trebuie discutat şi de lămurit e *punctul de plecare* de la care pornim spre a lucra împreună şi nu sînt deloc de aceeaşi părere cu tovarăşul Miile, care spune că alianţa nu s-a putut face pînă acum din pricina micilor mizerii dintre deosebitele persoane ale -acestor grupuri. A fost ceva mai fundamental, a fost punctul de plecare de la oare nu ne-am putut înţelege.

Aşa radicalii, făcîndu-ne propuneri de a agita cu puteri unite chestiile comune din programele noastre, ne cereau ca condiţii, prin pana d-lui C. Bacalbaşa, *să renunţăm şi la titlul nostru şi la punctul fundamental din programul nostru, la proprietatea colectivă.*

Fără îndoială că admiţînd această propunere partidul muncitor n-ar mai fi avut raţiunea de a exista şi ar fi primit de bunăvoie moartea sa. Atunci am răspuns *Lup-*

tei şi radicalilor că o asemenea condiţie de conlucrare e vătămătoare nouă şi în acelaşi timp nu ar aduce nici un folos radicalilor şi democraţiei în genere. Se vede că dovezile date de mine atunci au fost convingătoare, căci nu mi s-a obiectat nimic.

De atunci şi pînă acum, chestiunea aceasta pare a fi făcut o evoluţie înspre bine, căci d-l Alex. Beldiman, cunoscutul republican, directorele *Adevărului,* prin un articol-apel, ne cheamă la o lucrare comună, recunoscând că sînt deosebiri între noi, precurm sînt şi asemănări, şi nu ne cere condiţii de a lepăda cutare sau cutare punct al programului nostru. Aceasta e un bun semn că vom putea ajunge la' o înţelegere, spre marea mulţumire a tuturor. Numai trebuie să discutăm punctul de plecare de la care să pornim spre a putea face ca înţelegerea să fie trainică, ceea ce vom încerca în numerele viitoare.

I. Vasiliu

1892, august 24

MUNCA *(BUCUREŞTI), ANUL III, NR. 31 DIN 20 SEPTEMBRIE 1892*

TACTICA LIBERALĂ

Conferinţă ţinută la „Cercul studiilor sociale" din Iaşi

înainte de a începe tratarea acestui subiect, cer iertare de prea multele citate ce voi fi silit a întrebuinţa.

Tratarea acestei părţi din istoria noastră contemporană vi se va prezenta dintr-un punct de vedere oarecum nou, cam opusă chipului cum au tratat-o istoricii noştri, şi de aceea am nevoie de dovezi, de documente. în acelaşi timp, o parte dintre noi, ocupîndu-ne cu studierea chestiilor sociale şi politice din România după metoda şi pe bazele ce ni le-au pus la îndemînă cugetătorii social-democraţiei europene, am ajuns la multe concluzii noi, opuse celor de pînă acum ; de aceea veţi vedea şi în tratarea acestui subiect unele concluzii oare, fiind opuse celor vechi, ar avea nevoie de lămuriri mai întinse spre a fi justificate, dar cadrul meu e prea îngust pentru a intra în dezvoltări aşa de mari.

Sperăm însă că aceste concluzii la care a ajuns acea parte dintre noi vor fi rînd pe rînd lămurite de fiecare, astfel că mai tîrziu vom putea avea un tot, o concepţie deplină şi exactă despre mersul evolutiv al stării economice şi politice a ţării noastre.

Acestea zise, intru în materie.

Unul dintre evenimentele cele mai însemnate ale politicii interne e fără îndoială reorganizarea partidului liberal şi gruparea elementelor liberale în jurul *unui program scris* [15], zic scris căci şi pînă acum elementele liberale erau grupate după interesele de clasă.

Un program cu care să se prezinte înaintea cetățenilor, un fel de haină nouă de sărbătoare care să lucească mai frumos, era necesar pentru partidul liberal, era fatal după cum am avut ocazia de a vă spune altă dată. *

Fiindcă partidul liberal reprezintă clasa burgheziei, care e clasa cîrmuitoare în prezent în toate țările civilizate, fiindcă partidul liberal e un partid de guvernământ, chiar cel mai tare din cîte avem, de aceea el e un factor însemnat, care intervine necontenit în toate actele care se produc în materie politică şi economică, e un factor de care totdeauna eşti silit a ține seamă. Nu numai atîta, dar in țara românească există o altă clasă, rămăşiță a vechii clase privilegiate, cu privilegiu de drept divin, clasă burghezită de nevoie, dar cu tendințe de a păstra şi căpăta măcar în parte vechile privilegii.

Această clasă reprezentată prin partida junimisto-concentrato-conservatoare îşi dispută şi îşi împarte stăpînirea cu partida liberală. Partida liberală „pînă în prezent" are tot interesul de a scăpa de acest concurent supărăcios, şi în această privință partidul social-democrat doreşte din toată inima izbînda liberalilor oa să zdrobească rămăşițele vechii clase.

Partida muncitorilor din România trebuie să primească de bună acea parte din oonsiderațiunile puse în fruntea programului liberal care zice : ** „Țara cere să se închidă odată pentru totdeauna porțile reacțiunii, pentru ca națiunea să poată din nou, nebîntuită şi nefrămîntată de nimeni, să păşească mai departe pe calea ce ea însăşi şi-a tras *** şi pe care i-o indică geniul său".

Pentru noi realizarea acestui punct : *închiderea porților pentru totdeauna reacțiunii şi punerea țării în stare de a-şi urma calea pe care i-o indică geniul său,* ar fi foarte însemnat şi nici nu cerem mai mult de la partidul liberal.

Cunoştința materialismului economic, lupta de clase ne pun în stare **a** recunoaşte acest fapt : că ar fi absurd de **a** cere de la reprezentanții unei clase să lucreze împotriva clasei lor, favorizînd o altă clasă vrăjmaşă, de

*** Vezi *Rolul păturii culte,* în *Critica socială.* *[C.* Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* voi. 2, Editura politică, Bucureşti, 1976, p. 426—446.]**

**** Vezi programul liberal.**

***** *„Şi* pe care va voi să şi-o tragă" — zicem noi.**

aceea nu putem avea pretenția absurdă să cerem partidului liberal să ridice clasa muncitoare decît dacă am fi idealişti, dar ceea ce trebuie să cerem partidului liberal e îndreptățirea muncitorilor de a se folosi, pentru a se ridica economiceşte, de aceleaşi arme de oare s-a folosit şi se foloseşte burghezia pentru a înfrînge reacțiunea ; aceste arme sînt drepturile politice, şi cu atît mai mult sîntem în drept a cere aceasta cu cît burghezia n-a putut dobîndd aceste arme decît cu ajutorul muncitorilor. Numai aşa „țara îşi va urma calea pe care i-o indică geniul său".

Chestiunea stă tocmai aici : mijloacele propuse de partidul liberal ne prezintă oare garanții că vom ajunge la realizarea acestui scop ?

Chestia acestor garanții merită a fi serios luată în considerație, dezbătută şi luminată din 2 puncte de vedere :

1) Pentru că liberalii n-au pierdut nădejdea de a se putea folosi de muncitori şi de aici încolo, pentru a-şi ajunge scopurile lor, n-au pierdut-o de a vedea pe muncitori formînd coada partidului liberal şi

2) pentru că partidul social-democrat român, fiind tînăr, n-a putut face încă toate experiențele pentru a fi dezbărat cu desăvîrşire de ideea „că şi partidul liberal ar putea îmbunătăți în parte soarta muncitorilor dacă ar fi ei oameni de inimă ca X sau Y".

Această idee e drept că slăbeşte zi cu zi, dar încă există şi, pe cît timp există, se poate într-o împrejurare anumită, într-un moment solemn sau critic, să se întărească şi să ne facă să luăm hotărîri care ar fi dezastruoase social^democrației române.

în adevăr cine a fost la congresul liberalilor de la Iaşi cînd şi-au sancționat programul a putut auzi pe d-l Gianni, „un discipol al lui C. A. Rosetti", cum singur a declarat-o, cam aceste cuvinte : „Sîntem acuzați, domnilor, că sîntem divizați, că în sînul nostru sînt fracțiuni. Da, domnilor, în sînul nostru sînt oameni cu idei mai înaintate şi alții cu idei mai moderate, dar tocmai în aceasta stă tăria partidului liberal, căci din ciocnirea acestor elemente va rezulta progresul treptat... înaintații vor trage pe moderați să meargă mai departe decît ar merge dacă ar fi singuri, moderații vor opri pe înaintați a face salturi pripite care pot fi primejdioase uneori. Nu numai

atîta, domnilor, dar sînt încă şi alte grupuri mai înaintate oare s-au dezlipit de tulpina liberală, care vor să realizeze programul mai repede, sînt mai. grabnice ; partidul liberal nu vede cu ochi răi aceste grupuri, partidul liberal poate coopera cu ele, căci *ele sînt ca un fel de sentinele care vor da alarma; cînd vrăjmaşul care e reacţiunea se va apropia ele vor fi ca nişte vedete care vor merge înaintea vrăjmaşului, se vor hărţui cu el pînă ce va sosi grosul armatei care e partidul liberal *".*

Aceste grupuri înaintate, grabnice, despărţite din tulpina liberală, cum zice d-sa, nu pot fi decît radicalii, republicanii şi socialiştii, al căror rol ar fi, după d-l Gianni, de a servi de vedete partidului liberal.

Pentru cel ce cunoaşte puţin tactica militară, e un lucru ştiut că vedetele sînt un fel de „carne pentru tun", sînt aşezate în locurile cele mai nesigure şi mai expuse atacului ; în caz cînd inamicul ar veni, oricât de numeros ar fi el, vedetele trebuie să se lupte, să-l hărţuiască „pentru ca să dea timp grosului armatei să se pregătească".

Aceste vedete sînt de cele mai deseori nimicite cu totul, dar nimicirea lor n-are nici o importanţă în tactică, destul numai că şi-au îndeplinit rolul de a da timp grosului armatei să fie în stare de a învinge sau a se împotrivi. Ei bine, această perspectivă de a pieri ca vedete pentru ca să învingă partidul liberal nu ne surâde şi n-o putem primi. Numai teama mea e mare să nu ne facem vedetele partidului liberal într-un chip inconştient, fără a ne da seamă.

Dacă e îngăduit celor mici să se folosească de aceleaşi arme ca şi cei mari, îmi permit şi eu de a mă servi de o analogie spre a răspunde d-lui Gianni şi liberalilor : In războiul de la 1877 dv. guvern, ştiaţi că ţara românească are doi vrăjmaşi, pe Turcia şi pe Rusia ; că unul din vrăjmaşi — Rusia —• e mai puternic şi mai periculos pentru 'ţară, ştiaţi că ţara nu se va putea ridica decît „scăpînd pentru totdeauna de unul din vrăjmaşi" şi căpătînd putinţa de a se organiza spre a rezista celuilalt.

Atunci dv. guvern, aţi făcut ca România să se alieze cu Rusia, cel mai îngrozitor vrăjmaş al ţării, numai fiindcă ţara prin ajutorul Rusiei putea să scape de Turcia

*** Acestea sînt cuvintele d-lui Gianni în esenţă, n-am putut stenografia ; dar în esenţă sînt aşa.**

pentru totdeauna şi să capete dreptul — independenţa — de a se putea organiza şi apoi a rezista în contra celui mai de temut vrăjmaş care e tocmai Rusia.

Analogia mi se pare mult mai exactă dacă am pune în loc de Turcia partida conservatoare, în loc de Rusia partida liberală şi în loc de România partida muncitorilor.

Am fi dispuşi a da tot concursul Rusiei spre a zdrobi pe Turcia numai dacă am căpăta independenţa, adică puterea de a ne ridica prin noi înşine pentru ca „ţara noastră să poată fără amestec străin, a-şi urma calea pe care i-o indică geniul său".

De aceea, ţara, adică muncitorii manuali şi intelectuali şi social-demoeraţii, care sînt reprezentanţii intereselor claselor muncitoare, trebuie să examineze care sînt garanţiile ce ni le dă partidul liberal că va realiza egalitatea de drepturi politice.

Liberalii ne dau ca garanţie, în considerentele programului, trecutul lor, şi în special revoluţia de la 1848, şi. cîteva reforme ce alcătuiesc punctele programului şi pe care le vor realiza în viitor. Să analizăm deci acest trecut şi acest viitor.

Ca în orice mişcare, şi în revoluţia de la 1848, vorbesc de cea din Muntenia, căci în Moldova aproape n-a fost, oamenii care au condus revoluţia se deosebeau în unele privinţe unii de alţii, dar toţi erau grupaţi în jurul unei idei dominante, asupra căreia nu era nici o deosebire.

Un fapt remarcabil în mişcarea de la 1848 e că această mişcare e naţionalistă în primul loc, iar chestiile sociale sînt subordonate chestiei naţionale. Acest lucru pare curios : cum burghezimea şi reprezentanţii ei, oare voiau să răstoarne o ordine socială stabilită, să învingă o clasă stăpînitoare şi să se ridice ea ca clasă stăpînitoare, să se mişte mai mult pentru naţionalitate decît pentru scopul pe care-l urmăresc ? Dar o analiză mai adîncită ne-ar arăta că chestia socială se confundă cu chestia naţională, că nu era cu putinţă ca clasa burgheză să devină stăpînitoare înainte de recunoaşterea naţionalităţii române şi scăparea ei de sub protectoratul rusesc, de aceea burghezimea noastră se făcu aşa de patrioată şi reprezentanţii ei pe lîngă „liberali" erau şi „naţionali". Ar fi interesant de făcut această analiză, dar nu intră în cadrul acestei conferinţe.

Prin urmare, toți revoluționarii de la 1848 erau de o părere în privința chestiei naționale sau mai bine zis în privința chestiei de a face burghezimea clasă domnitoare, numai cu mici variante. Revoluția reușește într-un timp și partida revoluționară e la putere, avînd un guvern al său.

Fiindcă acea mînă de oameni conducători ai revoluției de la '48 consideră acea revoluție oa un produs al lor și nu ca o necesitate care se impunea și fiindcă majoritatea acelor bărbați au alcătuit partidul liberal și azi ne spun : „Priviți trecutul nostru și vedeți ce sîntem în stare să facem", trebuie neapărat să vedem spiritul ce-i însuflețea în acea mișcare.

De la început chiar s-au arătat incapabili de a conduce o mișcare revoluționară, de la început s-a arătat tendința lor spre reacționarism, înclinația pentru vechii boieri. După proclamația revoluției și instalarea guvernului provizoriu, acest guvern pleacă de la Islaz „ridicînd satele și împlîntînd stindardul tricolor pe biserici și pe casele publice"...

A doua zi, gloata mărită cu oamenii lui Magheru și orășenii din Caracal înaintează spre Craiova, „mărin*ău-se* necontenit pe drum pe unde trecea cu oamenii satelor"... Dar peste zi în primirea făcută notabililor de unii din membrii noului guvern proclamat aceștia au intrat în tratațiuni cu o comisie trimisă de lumea reacționară din Craiova, făgăduindu-le modificațiuni în unele articole ale noii constituții, *dînd chiar ordine ca țiganii robi, deși declarați liberi, să se întoarcă la slujba foștilor stăpîni și țăranii clăcași, declarați ca afrancați de munca obligatorie, să iasă la munca cîmpului boieresc.*

*Aceste măsuri, deși au îmbunat oarecum clasele avute, au răcit foarte mult zelul popular *.*

Firește, numai la vederea feței reacționarilor li s-a muiat zelul revoluționar și nu s-au îndurat să le desființeze drăguțele de privilegii ! Au doar nu erau ei tot din aceeași familie ? Dar *„zelul popular s-a răcit",* sătenii s-au împrăștiat în toate părțile, căci vedeau ei acum că toate vorbele nu prețuiesc nimic cînd e vorba de fapte și guvernul a rămas singur, însă prin aceasta au dovedit că pe lîngă reacționari erau și incapabili, căci *„reacțiunea, luînd curaj, peste noapte casa ocupată de membrii guvernului a fost înconjurată și amenințată" *.*

* **Ion Ghiea, *Amintiri din pribegie,* p. 26.**

Se știu peripețiile acestui guvern revoluționar cum în mai multe rînduri și-a făout spaimă din senin și a fugit din București și a trebuit ca negustorimea și poporul din București să-1 aducă înapoi. Se știe cum unii membri ai guvernului voiau să pună mîna pe domnie și apoi să aducă iar vechea stare de lucruri. Oare apariția lui Eliade în manta albă, înconjurat de gardă și de soldați, voind a apărea ca un Cezar **, pentru care lucru [a] binemeritat de la posteritatea liberală și națională ridicarea de statuie, poate fi un fapt de așa natură ca să ne încălzească entuziasmul și să cîntăm anul 1848 ?!

Ce fel de „legiune de eroi plini de suflet înalt, de entuziasm fără prihană, de devotament fără margini" *** erau acei revoluționari care îndată ce pun mîna pe putere nu fac nimic, trimit țiganii în robie și țăranii la iobăgie ?

Probabil că revoluția de la 1848 era să cadă din pricina intervenției străine, dar pe cît a fost stăpînă dacă, cum zic ei, ar fi fost încălziți de dreptatea clasei muncitoare, ar fi luat măsuri și hotăriri care ar fi lăsat urme neșterse chiar după căderea revoluției. Atunci nu s-ar fi văzut rămași singuri numai cu negustorimea din București, care la drept vorbind a silit pe acești „eroi" să se pună în fruntea ei. Dar voi da cuvîntul lui Nicolae Bălceseu, care după mine a fost cel mai energic, mai deștept și mai conștient din revoluționarii de la 1848 ; iată ce spune el într-un răvaș către A. Golescu :

„Revoluția din iunie n-a fost inventată, nici fabricată, nici de mine, nici de tine, nici de d-l Eliade, nici de nici unul din revoluționari...

Acum să venim la 11 iunie al nostru. Comitetul revoluționar nu făcu revoluția, el puse mîna pe dînsa (il s-en empara) o dirija, o regulă. El puse în program sentimentul popular, el îi împrumută ideea revoluționară" ****.

* **Idem, loc. cit.**
** **Vezi *Apel la oamenii cei liberi* de C. A. Rosetti.**
*** **Vezi Programul liberal.**
**** ***Amintiri,* scrisoarea lui N. Bălcescu către A. Golescu, P. 474 și 477.**

Prin urmare sînt neadevăruri cînd se laudă că ei şi numai ei au făcut revoluția.

„Negustorimea e toată revoluționară" — spun şi Rosetti şi Bălcescu şi toți în corespondența lor intimă, adică burghezimea voia să ajungă clasă domnitoare, şi asta în speranța că va fi sprijinită de sora ei mai mare, burghezimea din apus, a făcut revoluția * ; țăranii sprijineau revoluția în speranța de a scăpa de asuprirea boierească, de clacă şi a ajunge stăpîni pe pămîntul ce munceau. Acesta e sentimentul popular la care face aluzie Bălcescu. Să vedem acum cum au condus revoluția şi voi da iarăşi cuvîntul lui Bălcescu : „Noi făcurăm pe Nicolae (Golescu) ministru de interne, pe Eliade membru al guvernului şi ministru, pe Tell membru al guvernului şi ministru de război şi general al armatei regulate, pe Magheru membru al guvernului, general al armatei neregulate şi generalisim sau inspector al tuturor gardelor naționale ale țării, mai mult : o putere supremă dictatorială peste 7 județe ale țării. Ce însemnată putere ! Toate mijloacele țării în mîinile lor ! Ce au făcut ei ?!"

„Opiniile mele revoluționare le-am expus colegilor mei. Ne trebuie, le-am zis, un guvern energic şi tare fără sentimentalism în politică, dar condus de principiile de dreptate şi de morală. Şi, fără a ne înnămoli în sînge, trebuie ca revoluția să nu tranzigeze cu inamicii săi, ea trebuie a învinge sau a fi învinsă şi dacă ea cade să cadă cel puțin cu măreție.

„Misiunea guvernului revoluționar este foarte simplă ; *a propaga şi a arma revoluția,* iată treaba lui. Adică a infiltra revoluția ca convingere în sufletul poporului şi după aceea a-i pune arma în mînă şi a-i zice : «Acum, cînd ai credință, fii gata a muri pentru ea !»" **

Făcut-au ceea ce susținea Bălcescu ? Nu, căci C. A. Rosetti, ajutat de Voinescu, Nicolai (Golescu) şi Brătianu, reuşi a numi la Ministerul de Finanțe pe Herescu, membru al ministerului Bibesou, „contra căruia noi am făcut revoluțiunea. Astfel, a doua zi de revoluțiune, noi am

*** Avem dovezi puternice că burghezimea din Muntenia era foarte revoluționară şi că acest spirit revoluționar îl avea cu mult înainte de 1848, numai nu putem să ne întindem prea mult aici.**

**** Scrisoarea lui N. Bălcescu, p. 481, loc. cit.**

pus-o la picioarele unui boier stupid, care cu dispreț îi dă cu piciorul" *.

Apoi tot C. A. Rosetti şi cu ai lui au stăruit de au ajuns în fruntea miliției colonei ca Odobescu şi Solomon, adversari declarați ai revoluției şi partizani ai reacțiunii, care imediat şi răstoarnă guvernul revoluționar şi instalează un guvern reacționar pe care poporul e silit să-l răstoarne din nou şi să libereze din arest pe membrii guvernului. „Poporul cîştigă victoria, zice Bălcescu, şi guvernul care fusese neprevăzătoriu dimineața fu stupid, pentru a nu zice infam şi trădător, în timpul nopții de 19 spre 20. Patru acte a făcut atunci...".

„Un decret al guvernului prin care ari 13 asupra proprietății era părăsit, şters şi amînat pentru obşteasca adunare, asta însemna a da fructul victoriei în mîinile inamicilor noştri învinşi... înaintarea pe care Tell o face ofițerilor care ne legaseră dimineața şi care comandaseră foc asupra poporului" **.

Iată eroii de la '48. Poporul îi scoate din mîinile reacționarilor, îi pune în fruntea bucatelor, ceea ce dovedeşte şi mai mult că negustorimea făcea revoluția, numai [că] îşi alesese şefi incapabili, căci ei fac tot pe placul reacționarilor, amînînd la calendele greceşti art. 13. Poporul cere pedepsirea trădătorilor şi ea le dau recompense ! „Fratele meu — zice Bălcescu — ne spune că negustorii cer legea marțială (pentru Odobescu şi Solomon), eu sprijin această părere, dar se respinge. Dacă s-ar fi pedepsit aspru, atunci noi n-am fi fost constrînşi de a părăsi Bucureştii la 29 şi poporul silit de a reface pentru a treia oară revoluția. Chestia socială era deci eu totul părăsită de guvern la 19 şi de popor la 30. — Eliade, mai ales, nu voia să audă de țărani, fiindcă s-au răsculat împotrivă-ne în timpul fugii noastre ***.

Fireşte că nu mai puteau acum „țăranii, avînd în fruntea lor pe preoții şi dascălii satelor" ****, să-i întîmpine şi să-i primească ca întîiaşi dată, după ce-i dăduseră în mîinile reacționarilor.

*** Idem, loc. cit.**

**** N. Bălcescu, p. 483 şi 484, loc. cit.**

***** Idem, p. 484.**

****** Heliade. Memoires sur l'histoire de la regeneration roumaine, Paris, 1851, p. 89.**

în privința politică iarăşi nu-i vedem însufleţiţi de vederi mai largi, căci numai prin o luptă înverşunată a lui Bălcescu şi întrebuințînd şiretlicuri a putut smulge votul universal. „Mai târziu, în tinipul discuției pentru convocarea constituantei, am găsit mijlocul de a reveni la chestia socială. Tu ştii că Eliade, sprijinit de Cîmpineanu, Rosetti, Voinescu, Niicolai, voia a compune adunarea din 100 de boieri, 100 de negustori şi 100 de țărani. Eu am susținut votul universal şi direct..., eu am câştigat victoria. Şi principalul argument al adversarilor noştri era că sistemul lor e necesar ca garanție de dat boierilor pentru discuția art. 13 ; am propus formarea unei comisii şi *au primit-o fără ca să prea ştie ce va fi aceea"* *.

Prin urmare, în orice chestie revoluționarii noştri nu se îndurau să facă nimic fără ca să dea garanţii boierilor !

în toată revoluţia de la 1848 am zis că ideea dominantă în jurul căreia se grupează revoluţionarii e chestia națională, aceasta primează pe toate ; însuşi Bălcescu zice ': „O revoluție de *unitate națională* şi mai tîrziu *independența* națională"... Revoluția democratică şi socială „va servi mai curând de mijloc decît de scop".

Şi în toată corespondența întinsă dintre revoluționari, unde se dau mai bine pe față aspirațiunile lor decît în celelalte scrieri, nu-i vorba decît de chestia națională, şi chestia socială o pun numai ca să poată atrage mulțimea spre a fi ajutată în rezolvarea chestiei naționale. Iată ce zice şi A. G. Golescu : „înaintea chestiunii naționalității *nu-i chestie de democrație".*

în ce consta „revoluția socială" la revoluționarii de la '48 ? în art. 13 (pare că într-adins au pus această chestie la numărul fatal), care constă în a recunoaşte dreptul țăranilor pe pământul ce munceau.

Burghezâmea, *„negustorimea",* dorea să ajungă clasă stăpînitoare, dar nu putea, pe câtă vreme boierimea era susținută in privilegiile ei de Rusia, de aceea lupta împotriva privilegiilor boiereşti luă forma de luptă națională împotriva Rusiei. Deci trebuia să învingă pe boieri şi să pună pe Rusia în neputința de a le da sprijin.

*** N. Bălcescu către Golescu, p. 484 şi 485, loc. cit.**

Dar cum ? Pe boieri putea să-i pună în respect căpătînd sprijinul ţăranilor, scăpîndu-i de clacă şi asigurîndu-le dreptul la pămîntul ce cultivau.

Pe Rusia sperau a o ține în frîu prin revoluția învingătoare în Europa, şi în special prin revoluția ungurească şi o eventuală revoluție a polonilor, ou care s-ar fi aliat şi românii, mai ales că ar fi putut avea o putere colosală în țărani, oare s-ar fi sculat să-şi apere drepturile câştigate.

De aceea şi vedem că partea cea mai inteligentă din revoluție, ea Bălcescu şi alții, îşi pune toate puterile de a stabili o înțelegere între români şi unguri ca să se lupte alături împotriva Rusiei.

Această linie în oare trebuia să urmeze revoluția fiind trasă, intervine alt factor care o deviază, intervine „acea legiune de eroi" care se agață (s'en empara) de revoluție ca să o conducă, şi care eroi erau mai toți fii de privilegiați.

Cum trebuia dar condusă revoluția se gîndea fiecare „erou" ca să nu jignească prea tare interesele babachii ori ale unchiului ?

Dacă ar fi luat măsuri şi hotărîri energice, propunînd reforme pentru ridicarea clasei țărăneşti, dacă ar fi insuflat revoluția ca o convicție în inima poporului şi după aceea i-ar fi pus arma în mână şi i-ar fi zis : „Acuma, fiindcă tu ai o credință, fii gata a muri pentru ea", cum îi sfătuia Bălcescu, atunci țăranii cine ştie în ce chip ar fi înțeles revoluția ! Şi cred că Bălcescu se înşela crezînd că acest lucru ar fi fost pe placul chiar al „negustorimii".

Să facă pentru țărani atîta cît cerea interesul burghezimii nu convenea nici asta clasei boiereşti.

Să nu facă nimic pentiu țărani, nu căpătau ajutor şi în caz cînd burghezii ar fi putut căpăta transformarea prin ajutorul burghezimii democratice triumfătoare în Europa, atunci şi țăranii puteau lua exemplu şi a-şi ridica şi ei pretențiile lor.

Atunci existența clasei boiereşti şi chiar a negustorimii e pusă în primejdie.

E foarte interesantă discuția ce a avut loc în comitetul revoluționar înainte de începerea revoluției, pe care ne-o raportează Ion Ghiea : „Eliad nu a făcut decît o singură obiecție, la partea privitoare la împroprietărirea

țăranilor, zicând că aceasta va face pe boieri să nu fie cu noi ; obiecție la care i s-a răspuns că, ori cum s-ar face, cei mai mulți din boieri o să fie contra şi că ei vor căuta în acțiunea Rusiei un sprijin pentru privilegiile lor şi că singurul mijloc de a paraliza acțiunea, înăuntrul țării cel puțin, *era de a interesa gloata la susținerea revoluției, ceea ce nu se putea face decît satisjăcînd dorinței* drepte a clăcaşilor de a fi proprietari pe pămîntul ce-1 muncesc, *măsură care va pune capăt urii țăranilor către haina albastră* şi că din contră inamicii țării se vor servi ei de această cestiune *ridicînd vreun Tzela ca la Tarnov* în anul trecut" *.

Prin urmare, art. 13 e o simplă necesitate căreia trebuie să te supui de nevoie, de care însă ai voi să scapi dacă ai putea. Dar, ca nu cumva să alunece pe vreun povîrnis prea lunecos prin care s-ar jigni interesele clasei boiereşti, C. A. Rosetti, ca să nu mai vorbesc de Eliade, cere înlăturarea votului universal şi alcătuirea obşteştii adunări din 100 de boieri, 100 de negustori şi 100 de țărani ca să aibă garanții în privința art. 13.

Astfel fiind cu simpatiile împărțite între boieri, din care şi ei făceau parte, şi între revoluție, s-au arătat de la început incapabili de a se folosi de ea, cu toate că izbînda le căzuse mură în gură, căci cînd voiau să ia o măsură bună în folosul revoluției îndată vedeau că jignesc pe boieri şi atunci dădeau iarăşi înapoi.

La fiecare pas făcut înapoi, entuziasmul celor care trebuiau să susție revoluția se răcea şi reacțiunea devenea stăpână.

De aceea, pentru ca să mai încălzească entuziasmul înăuntrul țării şi pentru ca să poată spera un sprijin din afară în caz cînd burghezimea democratică din Europa ar fi biruitoare, toate măsurile ce se găsesc de cuviință să le ia sînt întrebuințarea frazelor vagi ca : popor, democrație, revoluție socială etc.

Şi să nu se facă nedreptate revoluționarilor de la '48 că erau vizionari şi de aceea se mărgineau la fraze, ei îşi dădeau seama perfect şi făceau ce făceau din tactică, căci iată cum scrie A. Golescu lui I. Ghica :

* **Ion Ghica. *Scrisori către V. Alecsandri,* despre Nicu Bălcescu, p. 713.**

„Petițiunea mea îți va părea poate prea pe panta politicii de sentimente, cum o numeşti tu cu dreptate. Dar „cred că-i bine şi convenabil de a nu o părăsi, căci ea ne câştigă simpatia demagogilor — care mîine vor putea fi la putere —, noi însă alipindu-ne în totul la politica cea mai pozitivă de interese" *.

Astfel că acea „legiune de eroi" ne apare nouă azi ca o legiune de comedianți şi revoluția de la '48 făcută de negustorime au privit-o ca o simplă comedie care, bine exploatată, a adus folos prin exploatarea ei.

Singurul lucru al lui '48 e chestia națională, dar mult mai slab decît vor să o pretindă şi au trebuit şi pentru chestia națională baionetele lui Napoleon ca să o rezolve.

Astfel, revoluția din '48 nu-i decît o legendă care trebuie distrusă.

Acest lucru l-au recunoscut înşişi unii din actorii acelui timp, căci iată cum se justifică C. A. Rosetti mai tîrziu în ziarul său *Republica română :*

„Partea [Partida] liberală se compunea din oamenii ieşiți dintr-o clasă privilegiată, crescuți şi trăiți într-un fel de eclectism, cu mintea egoistă şi leneşă...

Partida republicană fiind tînără încă, n-avea nici influența, nici autoritatea trebuincioasă în asemenea lupte şi nu voia să se abată din calea virtuții, cum putea să se abată partida liberală, care, pe lîngă influența poziției, avea şi armele ipocriziei şi ale diplomației. Ca şi aiurea, în România revoluția căzu în mîinile liberalilor, care nu voiau, şi nu puteau voi alta, decît a face cîteva prefaceri superficiale şi a merge iarăşi în făgaşele monarhice şi constituționale ale legiuirilor celor vechi".

Trebuie dar să ne oprim puțin asupra conducătorilor acestei partide republicane, C. A. Rosetti şi Ioan Brătianu, care mai tîrziu ajung şefii partidei liberale, „care nu voia şi nu putea a voi alta decît a face cîteva prefaceri superficiale", şi aceasta cu atît mai mult ou cît tot ce a fost mai înaintat a considerat în special pe C. A. Rosetti ca pe un ideolog, ca pe un visător, a cărui inimă ar fi fost plină de cele mai înalte idealuri şi de ideile cele mai generoase şi de aceea mulți l-au luat ca steag si s-au închinat lui.

* *Amintiri,* **A. Golescu către Ioan Ghica, p. 105.**

Şi socialiştii n-au făcut excepţii în această privinţă, le părea rău că Rosetti e ideolog, ideile lui de înfrăţire a claselor sînt utopii, dar că Rosetti dorea cea mai mare înălţare cu putinţă a clasei ţărăneşti şi că niciodată n-ar fi voit să favorizeze burghezia mai mult ca pe ţărani. Şi eu, care vă vorbesc, ca şi cei mai mulţi dintre noi, mărturisesc fără şovăire că am avut această credinţă. Această credinţă a noastră a fost de altmintrelea firească, noi am fost crescuţi la şcoala „roşilor", am fost îmbibaţi de ideile lor, oricărui spirit mai generos, mai entuziast nu i se prezenta în ţara noastră nişte idei mai înaintate decît ale lui Rosetti.

Cînd auzeam *„democraţie, popor, frăţie, dreptate",* aceste cuvinte ne mergeau la inimă, şi apoi cînd vedem chiar în testamentul său cuvintele „să vă îngrijiţi de săteni" e lucru uşor de înţeles oum făcurăm din el un cult cu atît mai mult ou cît toată convingerea noastră era făcută de presa lor, de istoricii lor, care ne prezentau trecutul acestor oameni într-o prea frumoasă epopee şi noi nu putuserăm încă să controlăm acel trecut. Astăzi, cînd social-democraţia română are un trecut şi, orice s-ar zice, o istorie a ei, trebuie să supunem la o analiză amănunţită orice ni s-ar prezenta de burghezimea liberală şi acum ni se prezintă aceşti bărbaţi ca nişte moaşte, îndemnînd pe poporul muncitor să creadă în ei şi deci, ca urmaşă dreaptă a lor, să o creadă şi pe burghezia liberală.

Noi, am zis, am considerat pe C. A. Rosetti ca pe un ideolog, ea pe un vizionar generos şi în adevăr aşa-1 considerau şi contemporanii lui de la 1848. Iată ce zice Bălcescu despre dînsul în corespondenţa intimă : „Rosetti, ademenit prin inspiraţiunile generoase ale inimii sale, voia să facă din revoluţiune o epopee sentimentală şi credea că ou cîteva discursuri şi proclamaţii patetice toată contrazicerea, opoziţiunea, ura partidului învins se vor îneca într-o vastă sărutare frăţească. El [nu] înţelegea revoluţia decît ca o tranzacţie şi-i trebuia boieri pretutindeni" *.

Aşa explică Bălcescu toate actele lui Rosetti de a introduce boieri în guvernul revoluţionar, care au compromis revoluţia, cum am arătat mai sus.

* *Amintiri,* **N. Bălcescu către A. Golescu, p. 482.**

Despre Ioan Brătianu zice : „Brătianu tînărul avea nişte idei şi mai revoluţionare decît Rosetti ; dar el nu era un om de guvernămînt. El era un om care iubeşte agitaţia pentru agitaţie" *.

Pentru 1848 şi anii emigraţiei, trebuie să admitem vederile lui Bălcescu, căci toate actele, toate scrierile ne duc la această concluzie, dar iarăşi trebuie să recunoaştem că ideile lui Rosetti erau puţin fixate şi că uşor trecea de la unele la altele. Nu mai departe decît în 1849, în o scrisoare către Ghica, după ce vorbeşte de planuri de unitate naţională, de înfringerea Rusiei şi de *Republica română,* zice : „Dacă nici unul din aceste vise nu se va realiza, precum cred, n-ar fi oare ou putinţă să ne înţelegem cu tine cel puţin şi să lucrăm ?

„Nu ai tu ca şi mine asigurarea că în curînd — mîine, poate peste un an, peste doi, peste trei — socialismul o să triumfe ? Nu trebuie oare să ne pregătim ca să nu ne mai găsească învierea goi, cum am fost în anul trecut ?" **.

în 1850 acelaşi lucru : „Sîmbăta trecută era discuţia asupra proprietăţii. Rosetti m-a atacat ca reacţionai şi el şi-a spus sistema lui care e aboliţia de proprietate individuală asupra pămîntului, zicînd că aşa vrea Proudhon. Ionescu i-a dovedit cu Proudhon în mână că nu 1-a înţeles şi că acesta nu vrea aboliţia proprietăţii. Rosetti a rămas singur de părerea lui şi eu i-am dovedit, după mulţămirea tuturor, că el e reacţionar cu asemenea idei" ***.

Dar dacă trecem la o perioadă mai apropiată, la anul 1864, an care a făcut atîta zgomot şi pe care 1-^am auzit de atîtea ori declamat, vom vedea pe C. A. Rosetti ca reprezentantul conştient al claselor domnitoare, cu toate că nu părăseşte frazeologia de la 1848. El îşi dă foarte bine seama de interesele acestei clase, numai cît el voieşte să ia toate precauţiunile ca nu cumva prin imprudenţă şi lăcomia acestei clase să i se pericliteze existenţa. Asemenea şi Ioan Brătianu nu se lasă mai pe jos, nu-i vorbă că el începuse a se cuminţi chiar de pe la 1848, cum spun toţi emigraţii, ou bucurie, în corespondenţa intimă.

Să nu se uite un lucru, oă „marea reformă de la 1864"[19] nu e o împroprietărire în înţelesul mai nou al

* **Idem, p. 485, loc. cit.**

** ***Amintiri, C. A.*** **Rosetti către Ioan Ghica, p. 80.**

*** **Idem, N. Bălcescu către Ioan Ghica, p. 605.**

ouvîntului, o împroprietărire în înțelesul în care s-a făcut în timpul din urmă sub guvernul conservator.

Țăranii înainte de 1864 erau proprietari de pămînt nu şi de „drept şi de fapt", încît nu putea fi vorba de împroprietărire, dar țăranii erau obligați a face clacă boierilor, rămăşiță feudală, pentru ocrotirea țăranului de a-şi lucra ogorul în linişte.

Proprietatea de drept şi de fapt asupra pămîntului e recunoscută țăranilor şi de toate legiuirile țării şi Regulamentul organic[20], cum şi legiuirea din 1852[21], vine să fixeze că acest drept al țăranilor nu se poate întinde mai mult decît la două treimi din pămîntul cultivabil.

Ce vor însă proprietarii ? Vor să intervertească chestia, dîndu-i aerul unei împroprietăriri, fapt împotriva căruia, ce e drept, I. Brătianu protestează, şi că clâcaşii n-au fost stăpîni şi nici nu au avut dreptul niciodată asupra pămîntului, că regulamentul organic chiar fixează pogoanele după numărul boilor şi deci „că boii erau împroprietăriți, iar nu clâcaşii" *.

Fericiți boi proprietari !

Chestiunea desfiinţării clădi nu-i prea supără pe proprietari, din contra, cu progresul dezvoltării agriculturii şi a cererii productelor noastre pe piața universală, existența clădi îi stingherea, şi de aceea toți boierii care înțelegeau interesul lor cereau desfiinţarea clădi ; şi au făcut să se introducă chiar în Regulamentul organic — ca aste relații stabilite între proprietari şi țărani să fie „pînă se vor putea face învoieli libere" — tot aceşti boieri prevăzători **.

Apoi pe cît pământurile proprietarilor nu erau libere de obligații creditul mergea prost. Iată ce zice însuşi raportorul majorității Camerei, ostilă proiectului ministerului Kogălniceanu : „în adevăr, d-lor deputați, era timpul neapărat să se reguleze odată această însemnată chestie rurală. De ea depind, afară de alte interese politice, o sumă de interese sociale din care cele mai însemnate sînt : «creditul public», libertatea muncii, «libertatea chiar a unei părți din proprietate»" ***.

*** Vezi : Discuţiile Camerei din aprilie 1864.**
**** Vezi : *Chestiunea clăcaşilor,* studiu de I. Brătianu, în *Românul* din 11, 12. 13 şi 15 aprilie 1864.**
***** B. Boerescu, raportul asupra proiectului guvernului în chestiunea rurală 1864.**

Avînd aceste interese de „a-<şi elibera proprietatea şi a ridica creditul *, voiau să o mărească şi să capete în acelaşi timp de la clăcaşi sume mai mari de bani, cu atît mai mult trebuia să profite acum, cu cît această chestie era impusă din afară : „Se va proceda fără întîrziere la revizuirea legii rurale, care reglează raporturile dintre proprietarii de pămînt şi cultivatori, ou scop de a îmbunătăți soarta sătenilor, înipropriețărindu-i pe pămîntul ce-1 au azi în stăpînire" **.

Fiindcă aici le porunceşte să împroprietărească pe țărani pe pămîntul ce-1 au în stăpînire şi fiindcă țăranii n-aveau nici un pămînt în stăpînire, ci acel pămînt era în „stăpînirea boilor", de aceea proprietarii, cu drept cuvînt înțeleg că moşiile sînt ale lor şi chiar de e necesitate să se dea puțin pămînt, acela să fie bine plătit şi cantitatea care se va da să fie minimă.

Să vedem acum ce fac ideologii de la '48 ? Se revoltă ei împotriva nedreptății boierilor ? Găsim şi fraze de acestea, dar mobilul întregii lor activități e frica înspăimântătoare că clasa proprietarilor se va ruina din pricina neghiobiei şi lăcomiei ei cînd în toate țările şi chiar în Rusia se căutase să se dea o soluție cel puțin în aparență mai dreaptă chestiei țărăneşti. „Cum nu vedem ce făcu țarul în Polonia şi nu înțelegem că situația noastră din afară şi dinăuntru ne ordonă imperios să fim bărbați inteligenți şi în adevăr politici *sau să ne aşteptăm la cele mai multe şi mai variate pericole"...*

„Este timpul ca proprietarii să cunoască în fondul ei această chestiune, s-o dezbată în linişte şi să o dezlege cu inteligență şi iubire, şi aceasta nu numai în interesul lor ca români, *dar, chiar în interesul lor ca proprietari"... „Să nu uităm mai cu seamă că zece revoluții politice, fie cele mai rele, nu pot face nici a noua parte din zece răul ce desigur ar face o revoluție socială. Sperăm a fi înțeleşi..." ***.*

*** Pentru a vedea ce slab era creditul dat boierilor prin amanetarea moşiilor e că nu puteau găsi bani decît cu 30 şi 40Vo pe ipotecă, pe cînd pe scule şi juvaieruri procentele se reduceau la mai bine de jumătate. Vezi : I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri* — Băltăreţul, p. 491.**
**** Protocolul XIV al Conferinţei de [la] Paris, lămurind art. 46 din Convenţia de [la] Paris.**
***** C. A. Rosetti, *Românul,* 21 martie 1864.**

Aş întreba [cum] poate ieşi această ieremiadă din gura unui sentimentalist, căci aceste cuvinte-s semnate de însuşi C. A. Rosetti. Spectrul unei revoluţii sociale, care ar ridica masele ţărăneşti, deposedate de pământul ce-1 stăpîneau, împotriva clasei proprietarilor şi capitaliştilor, îl face să tremure.

Amîndoi însă propun cele mai *reale* despăgubiri proprietarilor şi dacă susţin dreptul istoric de stăpînire_ al ţăranilor asupra pămîntului, iată pe ce motiv îl susţin :

„Toată modificarea ce a făcut d-l Arsache, copiind regulamentul în legiuirea de la 1852, este că angajează, supune clătii mai mult pămînt decît regulamentul şi al doilea că regulamentul dă drept clăcaşilor să ia lemne de foc din partea de pădure ce le va însemna proprietarul, cînd d-l Arsache *le dă dreptul să ia din toată pădurea si le dă dreptul chiar să-şi taie din crînguri"...*

„Dacă pămîntul posedat de clăcaş este proprietate absolută, aloidală a stăpînului moşiei *şi numai pentru un rezon de stat,* pentru *siguranţa publică,* pentru un bine *naţional* îl luaţi astăzi de la proprietar şi-1 daţi ţăranilor, *nu vedeţi ce antecedente lăsaţi viitorului,* nu vedeţi că *deschideţi porţile tuturor rezbelelor sociale ?* Cum d-voastră, care pretindeţi că aveţi monopolul prudenţei, al bunului simţ, al inteligenţei omului de stat, al sentimentului conservator, cum n-aţi înţeles, cum n-aţi priceput *că şi chiar dacă dreptul clăcaşului asupra pămîntului ar fi putut fi tăgăduit şi merg pînă a zice că chiar dacă acest drept n-ar fi existat şi că cedarea către ţăran a acestui pămînt a devenit o nevoie politică şi socială,* cum n-aţi văzut, zic, *«că în lipsă de drept trebuia să născociţi unul»,* să scuturaţi praful de pe toate documentele istoriei noastre şi acolo unde veţi găsi o umbră numai de drept să vă agăţaţi de dînsul, să-1 afirmaţi, în modul cel mai absolut şi, punîndu-1 astfel în fruntea legii voastre, să-i daţi consacrarea ce trebuie s-o aibă o legiuire, adică să dovediţi că legiuiţi un drept, aplicaţi un principiu conciliatoriu cu drepturile proprietăţii" *.

Ce aş mai avea eu de adăugat la acest elocvent discurs ? De a falsifica chiar istoria ! De a „născoci" chiar documente numai să nu se dea mojicimii nas pentru viitor.

*** I. Brătianu, *Chestiunea clăcaşilor,* loc. cit.**

Pare că vezi pe omul care, după 20 şi mai bine de ani, va striga de la înălţimea sa de prim-ministru : „S-a făcut împroprietărirea o dată, nu mai e pămînt pentru vagabonzi".

Dar credeţi că colegul său se lasă mai prejos : „S-a întors lumea pe dos — vor zice cei mai mulţi cînd vor afla că, în dezvoltările şi propunerile ce a provocat chestiunea rurală, cei care vor să fie conservatori au propus soluţiuni ultra-socialiste şi extrema stingă singură propunea soluţiuni ultra-conservatoare şi care susţin, asigură şi consolidează proprietatea „... şi, sîngele urcîndu-se la cap, se rătăcesc pînă a cădea chiar în cel mai periculos socialism şi că stingă, fiind liberă de orice pasiune — căci ea n-a guvernat niciodată —, se sileşte, şi pînă acum fără izbîndă, a scăpa şi pe proprietari şi ţara din pericolul spre care o împing fără voia lor unii din proprietarii cei mari"...

Acest adevăr că partea stingă, prin d-l I. Brătianu, a emis opiniile cele mai drepte, cele mai moderate, cele mai practice şi cele mai asigurătoare şi a propus un mod de despăgubire „care o face a fi reală şi astfel încît creditul şi al statului şi al particularilor să crească" a fost mărturisit de mai mulţi bărbaţi din adunare, care nu pot fi bănuiţi de amici ai d-lui Brătianu, nici ai stîngii adunării, între care însemnăm pe d-l M. C. Epureanu şi pe d-l Ioan Ghica, care, spre a nu se depărta de majoritatea adunării, nu s-au unit încă cu propunerile stîngii, au declarat însă în faţa ei că „au văzut în expunerea d-lui I. Brătianu principiile cele mai raţionale şi conservatoare, s-a adus chiar în proiectul majorităţii comisiunii şi a prezentat multe idei şi multe modificări care scăpaseră din vedere comisiunii şi pentru care, zice d-l Ghica, îi fac omagiile mele... Şi nu numai că admit această largă şi singură temelie căci ea nu mai poate constitui proprietatea şi opri pe viitor legiuitorii a face o nouă lege şi a cere şi alte pogoane"... *.

La care articol d-l Brătianu imediat răspunde prin o scrisoare : „Din revista *Românului* de la 2 aprilie ar putea a înţelege mulţi... este insă de datoria mea să declar că in comâsâune am fost cei din dreapta, din centru şi

C. A. Rosetti, *Românul,* 2 aprilie 1864.

din stînga, tot de aceleaşi principii în chestiunea proprietăţii" *.

Prin urmare în chestiuni economice nu-i chestie nici de umanitarism, nici de ideologiem ; toată grija e să se oprească pe viitor noi pretenţii, să se facă atît ca clasa domnitoare să nu fie în primejdie şi ca astă clasă să capete cele mai mari foloase din aceste reforme.

Vodă Cuza şi cu ministrul său Kogălniceanu, voind să fie şi el un mic Napoleon la gurile Dunării, a voit să imite pe Napoleon al III-lea şi poate că însuşi împăratul Franţei i-a sugerat ideea, el care a căutat în Franţa să asmute puţin proletariatul ca să mai taie unghiile burgheziei, tot aşa Vodă Cuza a voit să asmute pe ţărani împotriva boierilor ca să-i umilească puţin. De aceea îl vedem făcînd un democratism cezarian. In adevăr, în proiectul guvernului despăgubirile ce se dau proprietarilor nu sînt de natură a-i mulţumi, apoi proiectul nici el nu prea vrea să ţină seamă de dreptul istoric şi pe clăcaşii de pe moşiile răzeşeşti îi lasă tot clăcaşi, sub cuvînt că ' răzeşii sînt mai mulţi decît boierii, aşa spune cel puţin Brătianu că i-a şoptit Kogălniceanu... şi pe răzeşi voia micul Napoleon să-i aibă în partea sa. împotriva acestor nedreptăţi se ridică straşnic I. Brătianu şi dă alarma de pericolul ce ameninţă proprietatea : „Articolul 8 (din proiectul guvernului) zice : «cîţi din locuitorii prin sate supuse clăcii nu sînt clăcaşi şi prin urmare nu au pămînturi de hrană, mărginiţi fiind numai în locul caselor şi al îngrădirilor lor, aceştia devin proprietari numai pe acest loc»" ?

„Aci sultanul (Kogălniceanu) se dă pe faţă nemaiputîndu-se servi de pretextul oborîrii clăcii, scoate iataganul şi taie fiecărui locuitor cîte o bucăţică de pămînt.

Proudhon a propus la 1848 răscumpărarea încăperilor apartamentelor ce fiecare chiriaş ocupa şi ca plata să se facă pe anuităţi. D-l Kogălniceanu, care nu voieşte să fie tratat de socialişti ca reacţionar, cum a fost Proudhon, merge mai departe decît dînsul şi *le dă chiriaşilor şi îngrăditurile şi cu un preţ ce-l hotărăşte d-lui.*

Cine ar fi bănuit una ca aceasta ? Cine ar fi crezut că şi noi avem un om ca Burghezul de la Gand, un socialist, un ultrasocialist care, aci sub epoletele de polcovnic, aci sub mantaua de curtezan, aci sub masca de boier, lucra la realizarea credinţei sale socialiste !" *.

*** I. Brătianu, *Românul,* 3 aprilie 1864.**

Aş putea să lungesc oricît aş vrea cu citate de acest fel, dar cred că-s destule pentru a dovedi că chiar stînga republicană nu era aşa de utopică, generoasă, vizionară, că erau destul de conştienţi în a-şi apăra interesele clasei lor, ba chiar căutau să stoarcă cît mai multe foloase pentru clasa lor din un act care nu era opera lor, ci impus din afară.

Astfel că nici '48, nici '64 nu sînt, opera acelei „legiuni de eroi", ci acea legiune n-a făcut decît să schilodească şi să înăduşe puţinele bunuri ce ne-au venit din afară.

Să se ştie deci că atît unitatea naţională, cît şi desfiinţarea clăcii n-au fost operă interioară, ci impusă în lotul din afară şi că în veacul nostru, la noi, n-a fost o revoluţie de transformări sociale datorită unei clase sau unei partide.

De aceea, diferiţii „eroi" la cea mai mică legiuire se înspăimîntă şi, rînd pe rînd, se califică cu epitetele de socialişti şi comunarzi.

Ni s-ar putea obiecta pentru a susţine ideologismul cel puţin pentru C. A. Rosetti faptul că în timpul din urmă Rosetti iar îşi întoarse privirile spre ţărani, pronunţînd acele cuvinte care au rămas memorabile : „Am luat Plevna externă, ne rămîne încă Plevna internă". Aceasta ar fi în adevăr un argument puternic pentru a conchide că Rosetti voia înfrăţirea claselor şi, văzînd el că acum burghezia stă bine, proprietarii stau bine şi numai ţăranii rămăseseră în mizerie, îşi întoarce privirile asupra clasei ţărăneşti să o ridice şi pe aceasta. Ne-ar plăcea şi nouă, cel puţin ca o mîngîiere, ca un lucru frumos şi poetic, să admitem aceste vederi dacă faptele n-ar pleda în contra.

Să nu se uite un lucru foarte important : Atîta a iubit Rosetti burghezia, că el, boier mare, proprietar rural, s-a lepădat de boierie şi a intrat în burghezie, şi-a vîndut proprietăţile şi s-a făcut negustor, şi negustorimea recunoscătoare 1-a ales de şeful ei, „Z-a *făcut staroste de negustori".*

Deşi în primii ani de luptă nu uitase că se trage din clasa boierească şi avea înclinaţii, poate inconştient, pen-

I. Brătianu, *Chestiunea clăcaşilor,* loc. cit.

tru boierii privilegiaţi, tocmai de aceea şi apare ca ideolog în acele timpuri, dar în toată cariera lui politică n-a uitat că „e şeful negustorimii" şi e starostele ei.

Cînd a pronunţat acele faimoase cuvinte ,,Plevna internă" şi a şi început a lucra în consecinţă în favoarea ţăranilor (legea tocmelilor agricole, împroprietărirea însurăţeilor, agitaţia printre ţărani pentru împroprietărire), se petrecea în partidul liberal un fenomen care nu era de loc îmbucurător pentru burghezime.

Partida vechilor privilegiaţi reuşeşte să vîre în cetatea burgheză, chiar în guvernul liberal, tot ce avea mai strălucit, toată elita ei pentru ca apoi prin ajutorul acestora să poată intra în cetate. Primii care s-au coborît din calul lui Ulise în cetatea burgheziei şi au intrat în guvernul liberal erau oamenii cei mai de valoare ai partidei reacţionare, ca B. Boerescu, Mavrogheni etc. Odată aceştia introduşi, dacă nu s-au putut deschide porţile cele mari deodată, dar s-au deschis toate portiţele prin care au intrat junimiştii, apoi alţii, şi armata reacţionară a umplut cetatea.

Poziţia burghezimii devenise primejdioasă, şi singura scăpare ar fi fost ridicînd elementul ţărănesc spre a înfrînge puterea boierilor, care, alungaţi pe poarta cea mare, intrau pe toate portiţele. Şi Rosetti era un om inteligent, prevedea cum au să meargă lucrurile. în adevăr elementul burghez revoluţionar, liberalii sinceri şi înaintaţi pierd din ce în ce influenţa, guvernul evoluează treptat, treptat şi ajunge aproape cu desăvîrşire în mîna conservatorilor de la retragerea lui Rosetti la 1884, de cînd şi guvernul nu mai reprezintă partidul liberal, ci o „colectivitate", încît trecerea guvernului de la firma liberală la cea conservatoare nu e decît un act de formă, căci de drept conservatorii aveau guvernul.

Unde dar trebuiau să caute sprijin burghezimea revoluţionară şi reprezentanţii ei pentru a nu-şi pierde poziţiile cîştigate, pentru a nimici „Plevna internă", pentru a înfrînge pe vechii privilegiaţi ? Fireşte că acest sprijin trebuia să-1 caute în elementul ţărănesc şi cu ajutorul lui să dărîme Plevna internă.

Oare nu tot ţăranii luaseră şi Plevna externă ?

Prin urmare dragostea pentru ţărani în acest timp are o explicaţie mult mai plauzibilă decît ideologismul.

Un fapt care va pune în deplină evidenţă spiritul de dreptate şi de iubire pentru săteni e modul cum s-a rezolvat chestiunea pădurilor.

Am relatat mai sus o citaţie a lui I. Brătianu în care spune că Arsache în legiuirea de la 1852 dă mai întinse drepturi ţăranilor asupra pădurilor decît Regulamentul organic şi tot în acea legiuire dă clăcaşilor mai multe pogoane, pentru care Brătianu îi face o mustrare foarte aspră pe tema patriotică.

Acest Arsache e cel mai conservator şi e dintre cei care susţineau că pămîntul e proprietatea absolută — alodială — a boierilor şi pentru ca în legiuirea ce face el şi pentru ca regulamentul organic iar să fi recunoscut dreptul ţăranilor, trebuie să fi avut ţăranii drepturi asupra pădurilor şi aceste drepturi să fi fost de fapt.

E lucru evident că pe cîtă vreme mijloacele de transport lipseau aproape cu totul pădurile nu prea aveau o valoare de schimb şi au rămas proprietate colectivă ; cînd boierii au încălcat drepturile ţăranilor şi au pus stăpînire asupra pămîntului, nu vedeau un folos real de la păduri, căci nu prea aveau mijloc de a le preface în marfă şi de aceea nu s-au opus uzului vechi de a „se folosi toţi pentru trebuinţă".

îndată însă ce încep lemnele a avea valoare de schimb, încep şi stăvilirile [pe] care le vedem în regulament.

Tradiţia însă puternică a silit pe legiuitorul de la 1852 să lărgească dreptul.

Ce fac iubitorii săteanului la 1864 ? Ei văzuseră în ţările capitaliste că pădurile reprezintă capitaluri, care se pot schimba pe bani sunători, iată dar sute de milioane, acumulate care n-au decît să fie schimbate, făcînd drumuri de fier etc, şi să ridice o sumă de capitalişti, oameni pe care stînga republicană nu ştie cum să-i asigure mai bine că totul va merge bine pentru ei : „Comercianţii, asemenea şi capitaliştii reclamă şi ei cu pasiune, tot cu pasiune contra art. 29 în privinţa creanţelor cu ipoteca" *.

*** Multe din moşiile boierilor erau ipotecate la negustori şi capitalişti cu procent de 18 şi 20%. Ministerul de la '64 propune un proiect prin art. 29 ca creditorii să fie despăgubiţi de capitalul împrumutat pe ipotecă de moşii care acum treceau în mare parte în mîna clăcaşilor, prin bonuri de stat emise pentru răscumpărarea clăcii, şi acele bonuri aveau dobîndă 5%, lucru ce nu convenea negustorimii.**

^—~"'TM*T*~,

><*\./. mi-iin.

Rugăm pe capitalişti să se liniştească şi apoi dacă sînt în adevăr capitalişti şi comercianţi trebuie să ştie că *nu este astăzi nici o putere omenească care să poată lovi şi lovi pe nedrept capitalul. El este astăzi stăpînitorul lumii, şi mîna care ar încerca să-l lovească s-ar usca îndată.*

Pentru ce dar, puternici capitalişti, pentru ce mînie ?... Dezbateţi ca oameni liberi, luminaţi chestiunea, propuneţi ce este bine şi drept, numiţi 3 delegaţi care să propage ideea voastră şi s-o susţină şi „vă chezăşuim, vă asigurăm în faţa lumii că tot ce veţi cere, destul numai să fie drept, se va face". Vă spuserăm cum trebuie să procedaţi, „luăm în faţa tuturor răspunderea izbîndei pe calea ce vă arătăm" *.

întreb încă o dată : arată aceste vorbe pe omul care visează armonia generală ori pe reprezentantul unei clase care-şi dă perfect seamă de puterea şi de interesele acelei clase ?

Astfel, pădurile care, ca şi pămîntul cultivabil, nu erau libere sînt luate şi date proprietarilor.

Dar cum ? în ce chip lăturalnic ! Art. 9 din legea rurală de la '64 spune că de la promulgarea legii, pe baza drepturilor vechi, ţăranii vor avea încă 15 ani drept asupra pădurilor ca să-şi ia lemne pentru trebuinţă şi ca după aceşti 15 ani boierii să-şi răscumpere de la ţărani pădurile de această servitute.

Aceasta pentru toată Muntenia, iar pentru Moldova numai pentru judeţele de munte. Dar nu s-a făcut nici o lege cum se va face acea răscumpărare, statul nu intervine căci e vorba de ţărani, cu toate că pentru boieri în chestia clăcii intervenise zdravăn.

Statul burghez tace, boierii opresc imediat pe ţărani de a lua lemne din păduri, în acest timp şefii stîngii ajung la putere şi tac, la 1876 ajung iar la putere şi tac, la 1879, fiind tot la putere, se împlinesc cei 15 ani ; boierii nu şi-au răscumpărat pădurile. Rosetti şi Brătianu, fiind la guvern, nu iau pădurile proprietarilor înapoi, nici nu fac o lege care să-i oblige la despăgubiri, ci tac, şi tac şi acum, căci au intrat în mormânt ! De ce au tăcut ? Fiindcă „capitalul e stăpânitorul lumii, şi mîna oare ar încerca a-1 lovi s-ar usca", cum ne spune Rosetti ?

*** C. A. Rosetti, *Românul,* 23 martie 1864.**

Dar noi nu vom tăcea căci aceasta e cea mai odioasă şi mai neruşinată hoţie din cîte a făptuit partida revoluţionară : liberală şi republicană, în înţelegere cu partidele cele mai reacţionare. Aceasta trebuie să rămînă o chestie necontenit vie, căci există o lege neaplicată, care nu s-a prescris, nici nu s-a abrogat, şi cărei legi nu i se poate contesta nici „dreptul istoric".

Dacă trecem la programul actual în privinţa reformelor economice, nici nu trebuie să căutăm reforme serioase, căci, cum am zis, nici nu vor voi, nici nu vor putea să le facă, şi în adevăr nici nu găsim nimic de seamă. Sînt alte chestii secundare, ca stabilitatea funcţionarilor etc, care ar fi lucruri bune, dar, pe cît timp nu prezintă garanţii serioase, rămîn simple făgăduieli, cum le-au făgăduit şi înainte de 1876 şi în timp de 11 ani de guvern nu le-au ţinut; cum au făgăduit şi conservatorii în opoziţie, dar care acum la guvern îşi bat joc de toate făgăduinţele, exemplu apanajele [22] etc.

în programul liberalilor e un punct care ar interesa tare de aproape pe muncitori, acela e „domnirea legilor", în adevăr, cu toată proclamarea drepturilor omului, cu toată egalitatea înaintea legilor, pentru muncitori şi, în special, pentiu sătean nu există altă lege decît a bunului plac.

Oare putea-vor realiza liberalii armonia legilor ? De la început trebuie să spunem că nu.

Mai întîi în o societate întemeiată pe neegalitate, pe domnia unei clase asupra alteia, nu poate să existe domnia legii, căci cine are să execute legea decît tot clasa stăpînitoare ? Deşi legile sînt făcute de clasa stăpînitoare, şi fireşte că-s făcute în folosul ei, dar cînd se întîmplă ca legea să fie nefavorabilă unui individ din clasa stăpînitoare şi favorabilă unui muncitor vine cel care execută legile şi hotărăşte în folosul celui din clasa lui.

„Alegerile să fie libere, neinfluenţate etc" — hotărăşte legiuitorul burghez.

Bine, libere, înţelegem şi noi, dar pentru burghezime, îţi va răspunde executorul, dar pentru muncitori şi săteni trebuie să intervenim, să facem ingerinţele şi falsificările cele mai ruşinoase, chiar crime de va fi nevoie, căci cum voiţi să încredinţăm noi cîrma statului pe mîinile unei clase vrăjmaşe ? Un individ sare într-o ogradă şi fură o

găină, legiuitorul numeşte faptul delict, şi executorul condamnă la 5 ani muncă silnică pentru furt cu escaladare.

Această pedeapsă trebuie dată cu toată mila ce şi-ar inspira făptuitorul căci, e un atentat la proprietate, la averea burghezului şi trebuie exemplu.

O bandă de financiari se asociază şi zic că vor să taie istmul de Panama, fură economii aproape de 2 miliarde şi lasă săraci 800 000 de familii. In această bandă sînt complici miniştri, înalţi funcţionari, deputaţi şi senatori, şi, cu toată această infamă hoţie, bandiţii sînt liberi şi îşi văd de afaceri înainte. Va cădea păcatul pe cîţiva care-s cei mai puţin vinovaţi pentru a da satisfacţie „principiului justiţiei eterne" şi a astupa gura celor 800 000 de familii prădate şi ruinate !

Cum voiţi dar domnirea legilor în o asemenea societate ? Dar, întorcîndu-ne la liberalii noştri, nu ştim noi în ce chip au domnit legile ?

Într-un singur caz s-ar putea întrucîtva, „dar numai întrucîtva", ca legile să fie respectate, cînd clasa apăsată, muncitorii ar putea face o mare presiune asupra clasei domnitoare, şi aceasta nu e cu putinţă „pe cale legală" decît atunci cînd şi clasa apăsată va avea în mînă acelaşi instrument ca şi clasa domnitoare, adică „dreptul politic sau dreptul de vot direct şi deopotrivă". Dar acest instrument, dreptul de vot, e necesar clasei muncitoare nu numai pentru aplicarea legilor burgheze, care legi în multe privinţe sînt în antinomie cu organizaţia burgheză, dar chiar pentru îmbunătăţirea stării sale economice.

Dar votul e un instrument, o armă pe care o poate întrebuinţa muncitorul pentru a-şi ridica starea economică, şi dîndu-i acest instrument nu se face altceva decît i se zice : „Iată unealta prin care poţi fi rob sau liber, cu dînsul de vei voi te poţi libera ; de nu vei voi şi îţi place să fii robul burgheziei, eşti liber de a o face". Prin vot numai lucrînd ca clasă aparte se poate libera din robie clasa muncitoare.

Să vedem acum dacă burghezia liberală pune la îndemîna clasei muncitoare cel puţin acest instrument, pentru ca ţara să se dezvolte cum îi va plăcea, după cum au aerul a o zice. Iată ce ne spune programul :

„în privinţa legilor electorale ale sistemului nostru reprezentativ, *sufragiul universal,* cu *reprezentaţiunea proporţională, este idealul* Partidului naţional-liberal.

Către dînsul ne vom îndruma şi vom tinde a-l realiza *prin reforme treptate, răspîndind tot mai mult în toate păturile sociale luminile unei instrucţiuni valide şi sănătoase"* *.

Acest „punct" din programul liberal miroase urît şi va pune în mare încurcătură pe cei care îşi făceau iluzii despre tendinţele liberale. Aş da mult să ştiu ce gîndeşte d-l Filitis et compania ?

Bine, e îngăduit unui partid de guvernămînt, cum e cel liberal, care a fost de mai multe ori la cîrmă, care a stat în ultimul timp 12 ani la guvern, care mîine poate ajunge la guvern, să spună că votul universal *e un ideal al* partidului ?

Aceasta am califica-o de nepricepere, dacă n-am şti că e o viclenie. Un partid tare, partid de guvernămînt, nu se pronunţă într-o chestie ca a votului universal cu : *tindem spre acest ideal,* lucru care ar putea fi cel mult permis unei partide slabe, care n-are speranţa de a guverna degrabă ; un partid de guvernămînt zice : *„da* sau *nu"* ; „voi rezolva cutare chestie în cutare sens şi de anumite chestii nu mă voi atinge".

Dar de cînd introducerea votului universal a ajuns o transformare socială aşa de profundă ca să modifice bazele societăţii şi să schimbe relaţiile dintre clase, ca să vă facă aşa de prudenţi încît să-l aveţi *numai ca ideal* către care să vă îndrumaţi prin reforme treptate ? Trebuie întîi să răspîndiţi lumina treptat în păturile sociale şi apoi treptat cu lumina veţi da şi dreptul de vot. Dar nu vedeţi, stimabililor, că asta-i boscărie de iarmaroc, că nu mai merge cu '48, cu '64 etc, nu vedeţi că în anul de graţie 1892 nu merge cu *idealul către votul universal treptat, cu răspîndirea luminii ?* Cum se va răspîndi lumina iluştrilor prestidigitatori, căci muncitorii n-au mijloace de a se lumina ? Şi nu vor avea mijloace pînă nu vor putea face presiune asupra clasei stăpînitoare şi nu vor putea face această presiune pînă nu vor avea înrîurire în statul burghez, şi nu vor avea înrîurire în acest stat pînă nu vor avea drepturi politice, adică dreptul de vot.

Prin urmare voiţi să ţineţi societatea într-un cerc vicios care se împacă cu interesele clasei voastre. De aceea,

* **Vezi *Programul Partidului liberal-naţional.***

marele merit al lui C. A. Rosetti în timpurile din urmă a fost că a luptat şi a voit să întindă drepturile politice şi la muncitori, şi această faptă e singura îndreptăţire a clasei muncitoare şi a social-democraţiei române că a venerat şi venerează pe C. A. Rosetti.

De ce nu-l urmaţi pe această cale, domnilor liberali, ci numai ni-l scoateţi ca pe nişte moaşte ? Căci numai pe această cale veţi putea închide pentru totdeauna porţile reacţiunii ? Altmintrelea iar va intra cel puţin pe portiţă.

Dar oare să fiţi aşa de iubitori de lumină ca să-i daţi aşa de mare însemnătate ca să precumpănească în stat ? Dacă ne vom coborî puţin mai afund în culisele partidului liberal, vom vedea că ceea ce ziceţi e un neadevăr patent.

Iată ce citesc în proiectul de program, proiect care a *fost făcut de înaintaţii partidei:*

1) „Vor fi alegători cu vot direct pentru Senat toţi românii majori, neizbiţi de vreo incapacitate legală şi care vor îndeplini îndoita condiţie : să fi terminat studiile în *vreo şcoală primară a statului sau comunală şi să plătească o contribuţiune anuală de 150 de lei.*

Vor fi scutiţi de a proba îndeplinirea condiţii de capacitate aceia care, prin funcţiunea ce ocupă sau au ocupat, vor fi legalmente prezumaţi că au această capacitate.

2) Vor fi alegători cu vot direct pentru Cameră toţi românii majori, neizbiţi de vreo incapacitate legală şi care, pe lîngă aceeaşi condiţie de capacitate, vor plăti o contribuţiune anuală de **25** de lei.

Scutirile pentru proba capacităţii vor fi aceleaşi ca pentru Senat.

Aceia care nu vor întruni condiţiunile de mai sus vor vota prin delegaţiune.

Delegaţii nu vor fi decît aceia care ştiu a citi.

Numărul delegaţilor nu va fi niciodată mai mare de o treime din numărul votanţilor direcţi.

Vor fi alegători pentru consiliile judeţene şi comunale toţi românii majori din acel judeţ sau comună, neizbiţi de vreo incapacitate legală şi care *plătesc o dare către stat şi vor şti să citească şi să scrie".*

In perioada formării burgheziei române, aceasta avea nevoie de oameni cu carte, care să-i facă afacerile şi s-o

apere, avea nevoie de doctori, magistraţi, avocaţi, financiari, ingineri, gazetari, profesori etc.

Acest element fiind puţin numeros, burghezia avea nevoie să-l favorizeze : 1) fiindcă îi era trebuincios pentru creşterea bogăţiei sale şi al 2) că burghezia fiind însăşi slabă şi acest element cult simţind că prosperitatea lui atîrnă de la prosperitatea burgheză, cum am avut ocazia a arăta altădată, suplinea oarecum lipsurile burgheziei în lupta cu celelalte clase şi se considera ca făcînd parte din burghezime. De aceea, acest element cult a lucrat în ţară la noi pînă acum pentru preponderenţa burghezimii în stat. Astfel fiind lucrurile, şi burghezimea i-a dat toate drepturile politice. Ce se întîmplă însă ? Acest element cult favorizat de burghezie se dezvoltă, se înmulţeşte, burghezia are de unde să-şi recruteze pentru trebuinţele sale şi încă mai rămîn ; o armată de rezervă începe a se forma, concurenţa începe a deveni îngrozitoare şi, ca orice lucru la început, toate armele concurenţei, chiar cele mai hidoase, nu rămîn neîntrebuinţate. Burghezimea astfel poate face alegere, nu se mai simte atîrnată de elementul cult, căci în piaţă e ofertă mare de braţe cu condeiele în mîini gata a intra în serviciul ei *cu orice condiţiuni.* Puterea burgheziei crescută prin ea însăşi, elementul cult prin concurenţa ce şi-o face gata a o servi fără condiţie, burghezimea nu se mai simte în atîrnare de elementul cult.

în acelaşi timp, elementul cult începe, „dar numai începe", a simţi că nu mai face parte din burghezie, că e aruncat în rîndurile proletarilor, că suferinţele lui sînt identice cu ale proletariatului şi de multe ori chiar mai mari, căci. pe lîngă mizeriile materiale, suferă şi altele morale mult mai mari care-i ucid spiritul cu mult înainte de a-i ucide corpul. în mod fatal deci „începe" a simţi înclinaţiuni către proletariat, începe a se agita, deşi în cele mai multe cazuri nu pe calea adevărată, dar se agită.

Burghezimea, la rîndul ei, nemaiavînd interes **a** favoriza acest element, ba încă văzînd în el un element primejdios clasei sale ca şi proletariatul agricol şi industrial, începe a lua măsuri împotriva lui. Aceasta caută să facă proiectul programului liberal.

Pe de o parte pentru **a** avea dreptul de vot vor trebui 4 clase primare, atît cît trebuie negustorului şi capitalistului pentru **a** citi socotelile făcute de alţii şi a

putea face adunarea napoleonilor, şi încă de aceea vor putea fi scutiţi dacă vor fi „dovedit capacitate" în vreo funcţiune, de exemplu dacă au fost senatori, dar cens trebuie să dovedească prin „contribuţiuni" de cel puţin 25 fr. pe an pentru Cameră şi cel puţin 150 fr. pentru Senat, căci trebuie să îndeplinească „îndoita condiţiune" de a avea cens şi de a şti adunarea şi înmulţirea ! Ceilalţi cărturari care vor şti pe lîngă adunare şi calculul diferenţial să meargă şi să voteze indirect şi să-şi aleagă delegaţii. Iar dacă numărul acestora împreună cu ticăloşii de muncitori ar da un număr prea mare de delegaţi ? Las pe nod, hotărîm că numărul delegaţilor să nu fie mai mare decît o treime din numărul celor direcţi.

Astfel, doctorii în medicină, ştiinţe, drept, profesori de universitate etc. vor vota indirect dacă nu au cens, dacă n-au avere ! Unde eşti, Rosetti, să mi te toarne la colegiul indirect ? !

Dar se va obiecta : „Un doctor în medicină, un profesor universitar vor fi în stare totdeauna să aibă acest cens". Nu contest, vor fi unii, dar nu toţi, şi cred chiar că majoritatea nu vor avea, căci să nu se uite că a trecut vremea cînd elementul cult făcea oarecum parte integrantă din burghezime şi putea alăturea cu ea să capitalizeze. Şi în special dreptul de vot pentru Senat presupune un capital între 20 şi 30 de mdi de franci, care cu greu şi tîrziu poate fi realizat chiar de un profesor universitar. Dar masa cea mai mare de funcţionari, profesori secundari şi primari, avocaţi etc, care n-au de multe ori casă de locuit, nu vor fi aruncaţi cu toţii în colegiul indirect şi pentru Cameră, şi pentru Senat ? !

Iată perspectiva ce vrea să creeze burghezia liberală elementului cult ?! înseamnă oare această dragoste pentru lumină ! Oare frica că nu vor pricepe interesele Statului, că nu sînt de ajuns de luminaţi cetăţenii acestei ţări, şi astfel nu-şi pot cunoaşte interesele şi ar putea primejdui instituţiunile liberale opreşte pe burghezia liberală de a da votul universal ? Dar oare un funcţionar cult, un profesor etc. va înţelege mai puţin aceste interese decît crîşmarul X care ştie numai a aduna şi are 100 mii de franci capital, de vor să facă un colegiu care l-am putea numi colegiul crîşmarilor ? Astfel dar era mult mai cinstit pentru liberali dacă scriau : „Idealul nostru către care tindem e colegiul crîşmarilor". Nu degeaba făgăduiesc ei că vor merge pe urma marilor bărbaţi, şi în special a lui I. Brătianu, care cu vreo 10 ani în urmă, cînd era prim-iministru, zicea în plină Cameră : *„Vom înfunda mănăstirile cu aceşti proletari în mănuşi albe".* Dar după ce şi-au făcut proiectul de program, după ce l-au răspîndit aşa-zis în secret, după ce au făcut să fie publicat sub formă secretă oarecum fără voia lor, şi-au luat de seamă că sînt în opoziţie şi că acest element cult are acum o putere colosală şi dacă va vedea şi-şi va da seamă de tendinţele liberale nu se mai întîlnesc cu puterea. Atunci au găsit de cuviinţă să şteargă tot ce priveşte chestiunile politice şi să ne pună acele fraze vagi şi caraghioase în acelaşi timp pentru a ne „înşela" că idealul partidului e votul universal şi îl vom căpăta atunci cînd ne vom lumina.

Faţă cu aceste tendinţe, faţă cu dovezile ce avem că toate laudele lor atît despre trecut cît şi despre cele ce au să facă în viitor sînt numai vorbe goale şi viclene, faţă cu acestea, zic, atît muncitorii manuali, cît şi cei intelectuali trebuie să-i privească cu neîncredere şi să răspundă la toate ademenirile partidei liberale :

Frumoase-ţi sînt vorbele, frumoase făgăduielile :
„Dar pe calea ce-ai deschis
N-oi merge niciodată !
Nu caut vorbe pe ales.
Nici ştiu cum aş începe,
Deşi vorbeşti pe înţeles,
Eu nu te pot pricepe".

7. *Vasiliu*

1892 noiembrie 22

CRITICA SOCIALA ***(IAŞI, ANUL I, NR,*** **9, SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1892, P. 340—366**

PROGRAMUL PRACTIC

Sîmbătă seara prietenul Gherea a vorbit din nou, despre programul partidului nostru[24]. Iată în rezumat cele spuse de d-sa :

După cum ar fi greşit de a nu se da nici o importanţă programului sau prea puţină, tot aşa nu trebuie să se dea nici prea mare importanţă programului. Lassalle spune în *Despre Constituţie* că nu Constituţia scrisă are cea mai mare importanţă, ci relaţiile de fapt între clase, care se oglindesc în această Constituţie scrisă. Şi dacă am presupune, de pildă, că într-o zi ar arde toate Constituţiile scrise, desigur că s-ar scrie îndată o' altă Constituţie perfect identică cu cea trecută, avînd în vedere că raporturile între clase au rămas aceleaşi. Acelaşi lucru trebuie să spunem şi despre programul nostru. Nu hîrtia scrisă are importanţa cea mai mare, ci partidul organizat ale cărui cerinţe le formulează. Un program fără partid organizat n-are nici cea mai mică însemnătate. *Românul* face tocmai greşeala de a da o excesivă importanţă programului. El spune că-i pare bine că socialiştii şi-au alcătuit un program, căci în acesta se vede că cererile acestora sînt identice cu ale democraţilor de la *Românul ;* că nu există deci mai nici o deosebire între socialişti şi aceştia din urmă, şi prin urmare ar trebui să se contopească într-un singur partid. Aceasta însă e imposibil, căci, deşi cererile noastre practice sînt aproape identice cu ale lor, cu toate acestea există între noi şi

aceia deosebiri fundamentale. Noi organizăm pe muncitori ca clasă şi ei nu fac deloc aceasta. Programul nostru nu reprezintă decît cererile imediate care vor servi ca punct de trecere către o societate cu totul altfel organizată ca cea de azi, pe cînd programul democraţilor reprezintă cererile lor finale. Şi apoi, dacă cred că nu există nici o deosebire între noi şi ei, de ce nu vin între socialişti să organizeze pe muncitori şi să ne ajute în propaganda noastră ? Aceasta însă ei nu o fac, căci, pe cînd ei reprezintă numai partea mai inteligentă şi mai înaintată a burgheziei, noi reprezentăm clasa muncitoare. Unii au spus că programul nostru nu e destul de înaintat ; că s-ar putea mult mai mult decît cerem noi. Dar ce nu s-ar putea cere ? în privinţa asta, cel mai înaintat e conu Leonida din Caragiale, al cărui program republican e ca nimeni să nu plătească bir şi ca toată lumea să aibă o pensie." Se naşte deci întrebarea care e criteriul de la care trebuie să pornim în alcătuirea programului nostru. Să fie oare acela că noi nu trebuie să cerem decît ceea ce sperăm să obţinem de la guvern ? Desigur că nu. Căci ei nu ar voi să ne dea nimic. Care să fie deci ? Acela că programul nostru trebuie să cuprindă numai cererile care se pot realiza chiar în societatea asta, aşa cum este organizată. Un exemplu. Noi cerem un impozit asupra moştenirilor. Ei bine, s-ar putea cere confiscarea moştenirilor care trec peste o sumă oarecare. Dar oare în societatea noastră, aşa cum este organizată, e posibil aceasta ? Să presupunem — imposibilul — că s-ar vota o astfel de lege. Atunci un părinte înainte de moarte ar putea să dea averea fiilor lui. Deci ar trebui o altă lege că un părinte n-are voie să dea averea fiului lui. Dar atunci părintele ar putea să dea averea unui străin cu învoiala secretă ca acesta să dea o parte din ea fiilor lui şi aşa în colo. Se vede deci că cererea de mai sus e absurdă şi cînd ai voi s-o pui în aplicare ai merge din absurditate în absurditate. Deci, încă o dată, noi nu putem şi nu trebuie să cerem decît ceea ce în societatea de azi, aşa cum este, se poate realiza

MUNCA *(BUCUREŞTI), ANUL III, NR. 45 DIN* 27 DECEMBRIE 1892

BANCHETUL COMUNEI

La sfîrşitul banchetului, prietenul *C. Dobrogeanu-Gherea* ia cuvîntul :

Ne-am adunat aici să sărbătorim frăţeşte trei mari date, spune d-sa. Prima dată este revoluţia de la 1848.

Trecînd în cîteva cuvinte asupra acelei mişcări, prietenul nostru arată ce curente domneau în acea mişcare şi ce au cîştigat dintr-însa muncitorii.

O altă dată pe care o sărbătorim astăzi este aniversarea Comunei din Paris[25]. Era în timpul războiului franco-german. Armatele germane erau pe teritoriul Franţei. Burghezia a înţeles că numai poporul ar putea scăpa Franţa, dar în cazul acesta ar fi însemnat întărirea mişcării proletare. A căutat să dezarmeze garda naţională. Parisul, în schimb, a declarat autonomia comunală. Guvernul lui Thiers s-a retras la Versailles şi a pornit război contra Parisului. Comuna din Paris a fost prima bătălie între burghezie şi proletariat.

Comuna era un guvern ***legal,*** un guvern al muncitorimii. Războiul contra Comunei şi toate actele lui Thiers şi compania au fost ***ilegale.*** Ei au luat armele să dărîme ordinea stabilită — Comuna.

Consiliul Comunal a afişat să nu se atingă averea şi viaţa nimănui, şi nimeni nu s-a atins. Ordinea cea mai perfectă a domnit în timpul Comunei în tot Parisul. Cruzimile ce în zadar caută să le arunce în socoteala Comunei au fost făcute de versaillezd. Valuri de sînge au inundat străzile Parisului. 40 000 de oameni măcelăriţi, şi cu toate aceste crime comise de burghezie pentru a răsturna un guvern absolut legal, cu toate aceste cruzimi tot Comuna este acuzată ! Ministrul Fabre şi toată burghezia au făcut tot posibilul să calomnieze, să discrediteze Comuna, însă lumină tot s-a făcut şi neştearsă va rămîne amintirea celor 40 000 de nevinovaţi morţi pentru dreptate.

Muncitorimea din toate ţările a înţeles că proletarii de la '71 s-au luptat pentru o cauză sfîntă. Burghezia a căutat să ucidă Internaţionala, şi nu după mult timp muncitorii din toată lumea au început să serbeze Comuna din Paris. In aceeaşi zi, muncitorii din toate ţările serbează amintirea celor 40 000 de morţi. Internaţionala care părea moartă trăieşte.

A treia dată ce serbăm este aniversarea ***Muncii***[26]**,** care, deşi n-are însemnătatea celor două dintîi, dar, mai ales pentru noi, a însemnat faptul că muncitorii organizaţi pentru prima oară sprijină o gazetă a lor.

Arată activitatea şi însemnătatea *Muncii.* Bea pentru izbînda cauzei sfinte a muncitorimii.

MUNCA (BUCUREŞTI), ***ANUL. IV, NR. 4, li MARTIE 1893***

1-IU MAI

Sărbătoarea de 1 Mai e un fapt social de cea mai mare importanță. Aceasta ne dovedesc deopotrivă şi entuziasmul celor care o aclamă şi frica celor care i se împotrivesc. Ca orice mare eveniment social, această serbare are şi caractere trecătoare, şi un caracter constant. Pentru priceperea însemnătății acestei zile solemne, trebuie să ne dăm bine seama de toate aceste caractere. La 1 Mai se face o manifestare pentru reducerea zilei de muncă la 8 ore, pentru votul universal acolo unde nu e încă dobîndit, şi pentru alte îmbunătățiri politico-sociale în starea irnuncitorilor.

Nu mai încape îndoială că aceste cereri şi realizarea lor sînt de o colosală însemnătate pentru poporul muncitor ; dar nu e mai puțin adevărat că ele au numai o însemnătate trecătoare pentru serbare. Mîine-poimîine aceste cereri vor fi realizate, iar sărbătoarea de 1 Mai nu-şi va pierde din însemnătate, din entuziasm. Cauza e că ea are un element comun cu marile sărbători religioase, care durează de veacuri întregi.

Ceea ce face trăinicia marilor sărbători religioase, în afară de dogme şi simboluri, e caracterul lor economic şi social-moral. Caracterul economic se manifestează prin odihnă, prin nemuncă, caracterul socialnmoral prin spiritul de solidaritate, de înfrățire între oamenii aceleiaşi religiuni. Cu cît dogmele şi simbolurile cad şi se prefac în formule goale şi seci, cu atît mai mare însemnătate capătă acest element social-moral.

Simțămîntul social ce mai cu seamă însufleţeşte pe un om care serbează o mare dată religioasă e simțămîntul conştient şi inconştient că şi vecinul şi toți concetățenii lui şi chiar cetățenii altor nații, dar de aceeaşi reîigiune serbează aceeaşi zi. Sentimentul acesta social de înfrățire şi de simpatie omenească se degajă din marile sărbători religioase. Dar pe cîtă vreme există între oameni lupta economică, lupta de clasă acest simțămînt şi aceste tendințe sociale sînt întunecate, înăbuşite. Claselor dominante, între care e şi clerul, se înțelege, nu le venea deloc la socoteală acest spirit social de înfrățire şi de aceea ele, oare în parte chiar hotărau serbările. ' au stăruit să-1 înăbuşească sub un morman de dogme seci, de simboluri absurde şi de tradiții moarte.

Şi de aceea cînd un popor, lepădînd hainele de sărbătoare, se pornea cu război împotriva altui popor de^ aceeaşi religie enorma majoritate a celor ce se măcelăreau nici nu-şi dădeau seama de colosala contrazicere dintre sărbătoarea şi războiul lor. Nu mai vorbim de faptul că 0 sărbătoare religioasă, tinzînd întrucâtva spre înfrățirea oamenilor de aceeaşi religie, tinde de multe ori spre vrăjmăşiile între oamenii feluritelor religii.

Sărbătoarea de 1 Mai are şi ea acest element social de înfrățire între oameni ; dar, hotărâtă de socialişti, de muncitori care vor să distrugă lupta de clasă şi lupta economică dintre oameni, în sărbătoarea lor acest element de înfrățire apare limpede, curat, conştient, neîntunecat de nici o dogmă, de nici un simbol, de nici o tradiție.

în sărbătoarea de 1 Mai apare limpede şi conştient elementul social de înfrățire între popoarele muncitoare ale tuturor națiunilor, tuturor religiunilor. La 1 Mai, popoarele muncitoare îşi întind mîna frăţeşte peste granițe şi peste religii. Acest caraoter limpede şi conştient de înfrățire, acest caracter de universalitate nu 1-a avut pînă acuma nici o serbare în lume. Iată elementul constant care dă în primul rînd însemnătatea serbării de la 1 Mai şi care constituie trăinicia ei.

Şi de aceea această zi va fi serbată acum ca zi de manifestare şi de luptă pentru triumful înfrățirii ; iar după izbînda muncitorimii socialiste ea va fi serbată ca o zi educatoare pentru infiltrarea mai adînc a simțămintelor de frăție în sufletul oamenilor. Şi în acel timp

fericit cînd toți oamenii vor fi cu adevărat frați această zi va fi sărbătorită, ca o zi de aducere aminte pentru aceia care au luptat și au pierit pentru înfrățirea oamenilor.

C. D.G.

MUNCA, (BUCUREȘTI), ANUL IV, NR. 8 DIN 18 APRILIE 1893

REFORME AGRARE

Lupta de clasă, antagonismul intereselor economice și pasiunile rele dezvoltate de această luptă și de acest antagonism au dat totdeauna loc la niște afirmațiuni ori la niște negațiuni de cea mai evidentă absurditate. Așa, spre pildă, oricît ar munci poporul muncitor, chiar dacă munca lui ar ajunge la 24 de ore pe zi, pentru clasele stăpînitoare poporul muncitor tot e leneș și stricat. Oricît de sărac ar fi poporul muncitor, dacă ar ajunge la ultimul grad al sărăciei, pentru marea parte a claselor dominante „poporul muncitor al nostru trăiește mai bine decît alte popoare, nu e proletar etc...", și chiar cînd sînt nevoiți să admită excesiva sărăcie a muncitorimii și atunci clasele dominante vor da vina tot pe poporul muncitor, care, după ele, e leneș, bețiv.

Aceste afirmațiuni absurde, criminale nu sînt speciale țării noastre și claselor noastre dominante, ci sînt comune tuturor claselor dominante, din toate țările civilizate. Și dacă e ceva special nouă, dacă și aici se poate zice *ca la noi la nimenea,* apoi doar în privința exagerării acestor afirmațiuni absurde.

Cîteodată munca exagerată și' exploatarea neomenoasă, sărăcia și degenerarea poporului muncitor ajung la un grad așa de mare încît amenință însăși existența întregului edificiu social.

Atunci chiar din clasele dominante apar oameni mai prevăzători ori mai generoşi — mai des prevăzători decît generoşi, foarte rar şi una şi alta — care nu mai neagă evidenţa, ci dau alarma, cer reforme economice sociale. In general, aceste reforme sînt nişte paliative menite nu să stârpească răul, ici să îmbunătăţească întru atîta starea muncitorimii întru cît e necesar pentru interesele, bineînţeles, ale claselor dominante.

Aceasta iarăşi nu e ceva special nouă. Aşa a fost la alţii, aşa e şi la noi. Şi dacă e ceva special nouă, apoi doar faptul că reformele noastre faţă cu imensitatea răului sînt în general mai meschine, mai ridicole decît oriunde.

în momentele de luptă cu elementele mai înapoiate şi mai puţin prevăzătoare, reformatorii din clasele dominante sînt nevoiţi să arate mizeria claselor apăsate, sînt nevoiţi s-o arate pentru că acesta e doar principalul lor argument, însăşi raţiunea de a fi a propunerilor lor de reforme.

E evident că dacă clasele muncitoare nu sînt într-o stare mizerabilă, atunci n-au ce căuta reforme şi reformatori. Iată pentru ce, în aceste momente ide agitare, iese la iveală adevărul chiar din gura oamenilor ce aparţin claselor dominante.

Aşa a fost la alţii, aşa e şi la noi, cu această deosebire însă, de astă dată favorabilă nouă, că adevărurile se spun la noi cu mai multă francheţe chiar decît în altă parte. Şi aceasta e foarte explicabil. în ţările mai înaintate în cultură, clasele muncitoare sînt mai culte, au mai multă putere politică, se interesează de afacerile politico-sociale ale ţării, deci reformatorul oare iese din clasele dominante şi care, în definitiv, lucrează în interesul lor nu poate spune chiar tot adevărul „pentru a nu da nas muncitorimii", pentru a nu-i da argumente justificative de revoltă. La noi însă, pînă acum, poporul muncitor, mai ales ţărănimea, e o masă inertă — politiceşte vorbind —, de aceea boierii pot să discuite chestiile sociale între ei ca în familie, fără cea mai mică jenă. Şi de aceea în anchetele, în discursurile lor ei spun de multe ori mari adevăruri. N-avem decît să ne amintim anchetele

agrare ale marelui democrat burghez C. A. Rosetti[27], anchete care au dezvăluit fapte îngrozitoare, o exploatare nemaipomenită, munca ţărănimii redusă în unele locuri la o răsplătire de 5 parale pe zi şi altele. Ori citiţi rapoartele ofiţerilor din timpurile răscoalelor ţărăneşti şi veţi întâlni fapte şi mai îngrozitoare decît în anchetele lui Rosetti. Ori, în sfârşit, citiţi acum discursurile conservatorilor Carp şi Păuoescu, articolele din ziarele guvernamentale şi atunci aveţi să vă faceţi o idee aproximativă despre starea îngrozitoare a ţărănimii după o jumătate de secol de domnie burghezo-eapitaliistă. Ascultaţi numai :

„Tocmelile agricole sînt într-o mare parte a ţării o odioasă exploatare a ţăranului. Răposatul Rosetti văzuse nişte contracte spăimîntătoare ale unor liberali de frunte. Noi am văzut mai multe, unde pentru un napoleon se stipula munca de 100 de lei, plus căratul la arie, transporturi la schelă, pui de găina, muşchi de porc, unt, ouă etc... O grămadă de speculanţi cîrciumari, samsari, arendaşi şi uneori chiar proprietari îl storc în mod barbar".

Cine credeţi că vorbeşte aşa ? Vreun revoluţionar aprins ? Nu, e gazeta guvernului conservator, *Constituţionalul,* de la 5 mai anul curent.

Ori citiţi discursurile d-lor Carp, Păuioescu şi alţii, uitaţi-vă, în sfîrşit, singuri la ceea ce se petrece la ţară şi veţi vedea în ce stare îngrozitoare a ajuns ţărănimea, cum pămîntul se stoarce, cum se despădurează ţara, veţi înţelege în ce prăpastie o duce pe ţară capitalismul nostru naţional.

în alergarea nebună după câştig, toţi aceşti „samsari, negustori, arendaşi şi proprietari", şi mai ales proprietari, au distrus o mare parte din pădurile ţării.

„îşi dezbracă ţara sînul,
Codrul — frate cu românul —
De secure se tot pleacă
Şi izvoarele ei seacă,
Sărac în tară săracă !"

„Codrul — frate cu românul •— de secure se tot pleacă", lăsând pe frate-său sărăcit şi pe muma lui — ţara — văduvă de podoaba ei cea mai mândră şi expusă la secete şi inundaţii. Pentru că e de netăgăduit

că seceta din anii din urma şi inundaţiile din anul acesta în mare parte se datoresc distrugerii pădurilor. Aceste păduri prefăcute în bancnote au dispărut în buzunarele tuturor acestor „samsari, arendaşi, proprietari".

Şi, după cum se distrug pădurile, tot aşa se distruge rodnicia păimintului.

Se înţelege, şi mai înainte de 1848 şi în vremea iobăgiei, cultura pămîntului a fost extensivă şi absolut antiştiinţifică ; dar atunci numai o mică parte din pămîntul arabil al ţării era cultivat, astfel că dintr-o parte rămîneia o mare întindere de pămînt virgin şi cel arabil putea să se odihnească.

De cînd însă s-a înlesnit exportul prin construcţia drumului de fier, prin curăţirea gurii Sulina etc... aproape tot pămîntul arabil al ţării e pus sub cultură. împreună însă cu această mare întindere a culturii, lacomii noştri arendaşi şi proprietari n-au introdus o cultură mai sistematică, mai ştiinţifică, n-au introdus-o pentru că aceasta cere oarecare sacrificii.

Ei storc din pămînt tot ce pot şi nu-i dau nimic înapoi în formă de îmbunătăţiri, îngrăşăminte. Astfel, însăşi rodnicia pămîntului e ou desăvîrşire compromisă. Productele astfel stoarse nu se consumă de muncitorii ţării, ci în mare parte sînt exportate în străinătate. Am putea zice că rodnicia pămîntului nostru e exportată an cu an în străinătate, iar preţul acestei rodnicii în formă de bancnote dispare iarăşi în buzunarele profunde ale arendaşilor, proprietarilor, samsarilor. Aşa e cu pădurile, cu pămîntul, iar cu muncitorul, cu ţăranul stăm, dacă se poate [spune], şi mai prost.

Ţăranul român, ajuns în sapă de lemn — ne spune d-l Păucescu —, ţăranul român naşte într-o colibă în care un ţăran din Franţă* ori din Germania n-ar ţine vita lui, ţăranul român degenerează, moare de sifilis, de pelagră, ţăranul român nu mai e bun de armată, nu se mai găsesc flăcăi voinici prin sate, ne spun recrutorii.

Iată unde a ajuns românul verde, frate cu codrul. Codrul de secure se pleacă, iar românul de foame, de bold, de groaznică, barbară, neomenoasă exploatare. Şi sănătatea, voinicia ţăranului, prefăcute în bancnote, au intrat iarăşi în punga fără fund a acestor samsari, negustori, arendaşi şi proprietari — mai ales arendaşi şi

proprietari ! Ah ! Ce pungi fără fund şi ce fatale sînt ţărănimii române.

Iată dar unde am ajuns după o jumătate de secol de gospodărire a burgheziei noastre capitaliste naţionale : *pădurile distruse, rodnicia pămîntului compromisă, muncitorii ţărani aduşi în sapă de lemn, degeneraţi.* Ce sinistră gospodărire !

E deci natural ca faţă cu această stare de lucruri cei mai inteligenţi şi prevăzători din clasele dominante să fie îngrijaţi, să dea chiar ei singuri semnalul de alarmă. Dar ce vor să facă clasele dominante, partidele politice care reprezintă aceste clase ? Care sînt reformele ce propun, care sînt măsurile ce vor să ia pentru a opri acest mers al ţării spre ruină ?

Acestea s-au văzut acum, cu ocazia discuţiei legii tocmelilor agricole. Conservatorii, împărţiţi în două tabere, au prezentat două proiecte de lege pentru tocmelile agricole, liberalii şi-au spus şi ei cuvântul, astfel că în privinţa aceasta avem vederile partidelor istorice. Le vom examina pe rînd în articolele viitoare.

II

Am văzut în articolul trecut cum înşişi reprezentanţii mai inteligenţi ai claselor dominante recunosc că ţărănimea a ajuns la sapă de lemn, că e exploatată într-un mod crud şi barbar. Să vedem acuma care sînt reformele propuse pentru a veni în ajutorul ţărănimii ruinate.

începem cu marea reformă a marelui reformator P. P. Carp. Se ştie prin ce peripeţii a trecut această lege. In forma ei primitivă, ea în adevăr conţinea oarecare îmbunătăţiri pentru ţărănime. Acest proiect de reformă al d-lui Carp a provocat o furtună din partea proprietarilor şi arendaşilor ca şi cum ar fi venit ziua judecăţii de pe urmă pentru marea proprietate şi, mai ales. pentru nemărginita exploatare a ţărănimii.

Proiectul a fost modificat, ştirbit, refăcut. Fiecare membru al guvernului, fiecare membru mai influent al partidului conservator tăia din acest proiect ca dintr-al lui. Astfel modificat, acest proiect, acuma devenit legea tocmelilor agricole[28], reprezintă nu o lucrare a unui om, ci a unui partid, a unei clase întregi.

în Cameră şi Senat, acest proiect a fost apărat de însuşi proprietarul lud, P. P. Carp. Răspunzând la nimicitoarele critici aduse de adversarii legii, d-l Carp a explicat economia, esenţa legii, a explicat în ce şi unde anume această lege îmbunătăţeşte starea ţărănimii, în ce ea constituie un pas înainte în protejarea claselor muncitoare. Astfel, sarcina noastră devine mult mai uşoară — în loc de a examina întreaga lege n-avem decît să cercetăm partea ei esenţială, recunoscută ca atare de însuşi reformatorul. Şi nu era doar dumnealui însuşi să reducă, să micşoreze importanţa ei. Dacă se va arăta că reforma propusă şi votată e un paliativ ridicol, chiar în modul în care o prezenta şi o apăra d-l Carp, apoi putem să ne închipuim ce va fi în realitate, în rezultatele ei.

*

D-l Carp pretinde că legea d-sale intervine pentru proteguirea ţărănimii în trei momente importante ale gospodăriei ţărăneşti, ale relaţiilor ţărănimii cu proprietarii şi arendaşii. Aceste trei momente sînt : 1) momentul stabilirii preţului între ţărani şi proprietari ori arendaşi, 2) momentul dijmuirii ori împărţirii productelor între ţărani şi proprietari şi, în sfîrşit, 3) momentul stabilirii condiţionale pentru imaş, păscutul vitelor. Aceste momente ale gospodăriei ţărăneşti sînt în adevăr foarte importante ; să vedem deci în ce consistă îmbunătăţirea adusă de lege. Pînă acum, după d-l 'Carp, contractele au fost foarte nelămurite, fiindcă preţul pămîntului închiriat de ţărani a fost stabilit şi în bani, şi în producte (dijmă), şi în muncă.

Acesta e în adevăr un neajuns mare. Mai întîi, prin acest amestec de obligaţiuni se întunecă în cît-va pentru ţăran sensul şi valoarea adevărată a contractului ; dar ce e mai important e faptul că toate aceste plăţi în natură —• muncă, ruşfeturi, dijmă — sînt rămăşiţe ale relaţiilor feudale, relaţiilor de clacă.

Stabilind toate tocmelile în bani, d-l Carp ar fi modernizat relaţiile între proprietari şi ţărani. Aceasta încă ar fi ceva fără a fi mult. Dar face oare aceasta legea d-lui Carp ? Nu.

D-l Carp permite tot felul de tocmeli numai nu o dată pentru aceeaşi bucată de pămînt, ci ori tocmeli în bani,

ori în muncă, ori în dijmă, nu toate deodată. Astfel dar, rămăşiţele de relaţiuni feudale rămîn neatinse, fără să dispară nici îndatoririle mixte. Pentru că e invederat că, dacă mai înainte un arendaş ori proprietar închiria o bucată de pămînt cu plata în bani, în producte (dijme) şi în muncă, azi, legea d-lui Carp oprindu-1 de a face acest contract mixt, arendaşul va despărţi bucata de pămînt în trei părţi şi pentru o parte va contracta în bani, pentru o alta în producte, pentru alta în muncă şi astfel pe o altă cale ajunge absolut la acelaşi rezultat.

Pe cît e vorba de stabilirea preţului contractului, aici se opreşte pretinsa îmbunătăţire cu care se făleşte d-1 Carp.

Să vedem acuma oare e îmbunătăţirea adusă ţărănimii în cît priveşte imaşul, păşunatul vitelor. Pînă acuma, zice d-1 Carp, nu se închiria *imaşul,* ci *dreptul la imaş.* De aceea, ţăranul care a plătit, spre pildă, 20 de franci pentru păscutul unei vite nu ştie dacă pe acelaşi hectar de imaş unde va paşte vita lui proprietarul nu va învoi încă 10 vite şi astfel scoate 200 de franci pentru hectar, iar vitele nu vor avea destulă hrană.

Pentru a stîrpi aceste abuzuri revoltătoare, legea nu permite închirierea la imaş, ci chiar imaşul, astfel că proprietarul va fi de acuma înainte obligat să declare cît anume pămînt dă cu chirie pentru imaş.

Dar legea nu fixează nici cit pămînt e obligat proprietarul să dea pentru fiecare cap de vită, nici preţul pămîntului, ci legea îl obligă numai pe proprietar să declare cantitatea pămîntului dat oricît de mică ar fi această cantitate şi oricît de scumpă ar fi ea. Astfel dar, proprietarul, care sub legea veche închiria dreptul la imaş, putea să introducă pe un hectar 10 vite şi să scoată 200 de franci pentru un hectar; cu legea reformată va închiria hectarul tot pentru 10 vite, tot cu 20 de franci un cap de vită, va scoate tot 200 de franci, iar tot progresul constă numai în faptul că acuma această spoliaţiune va fi consemnată cu tot dinadinsul în contract.

Aşadar, legea d-lui Carp admite perfect „trădarea", dar vrea ca s-0 ştim şi noi. Cam puţină mîngîiere pentru ţărani, care ştiu că şi aşa sînt jefuiţi — e grabnica şi marea nevoie care îi împinge la aceste învoieli barbare, nu nepriceperea.

Acuma am sfîrşit şi cu chestia imaşului, pentru că la aceasta se reduce toată îmbunătăţirea adusă prin legea d-lui Carp.

Rămîne acuma încă de văzut ce îmbunătăţire aduce legea în privinţa dijmuirii. O ! aici legea d-lui Carp e foarte radicală. Să vedeţi : Pînă acum primarul era obligat să dijmuiască îndată după strîngerea recoltei, dar nu împlinea bine această îndatorire. Legea d-lui Carp dă o sancţiune acestei îndatoriri prevăzînd oarecare pedepse pentru un primar neglijent ori de rea-credinţă.

Pentru toţi aceia care ştiu cît de puţin însemnează o lege pentru primarii noştri şi cît de mult însemnează pentru ei un ordin administrativ, e evident că un ordin sever dat subprefeoţilor şi primarilor ar fi o sancţiune mai sigură decît o mie de legi. A socoti ca o reformă importantă ceea ce poţi să faci printr-un ordin administrativ e cam straniu.

Şi acum avem înaintea noastră întreagă reforma, iar cititorul care ar crede că glumim ori calomniem n-are decît să citească legea şi discursul d-lui Carp de la 8 mai. Constatînd singur că ţăranii sînt jefuiţi de proprietari şi arendaşi, d-l Carp nu opune nici o piedică, absolut nici una, acestei jefuiri, ci legiferează ca ea să fie înscrisă cu tot dinadinsul în contractele agricole pentru a fi mai vădită. Aceasta şi încă pedepsirea primarilor pentru nedijmuirea la timp constituie întreaga lege reformatoare a d-lui Carp, o lege care a făcut atîta zgomot.

Iată dar că avem tot dreptul să zicem că un munte a născut un ridicol şoarece. Da. ar fi ridicol dacă n-ar fi aşa trist. De altmintrelea mai e în lege o dispoziţiune care o face şi mai ridicolă. Dar despre aceasta în articolul viitor.

III

Am arătat în articolul trecut la ce proporţii infime se reduce legea întreagă a d-lui Carp şi cum chiar în marginile infimei protecţiuni ce acordă ţăranilor ea lasă posibilitatea de a o ocoli în mod legal.

în ţara noastră, unde o lege realmente folositoare ţărănimii poate rămîne o literă moartă din cauza proprietarilor şi arendaşilor care au puterea în mînă, ce să mai spunem de o lege care lasă posibilitatea de a fi ocolită într-un mod legal ?

Dar se vede că chiar acest minim şi infim folos ce ar putea să tragă ţărănimea din lege a speriat pe clasele noastre conservatoare dominante şi de aceea ele au stăruit de au introdus în lege un articol final care distruge cu desăvîrşire orice efect *posibil bun* şi care o preface într-o lege ridicolă, arhiridicolă. In adevăr, în articolul final glăsuieşte că părţile contractante oare n-ar dori să contracteze sub legea protectoare a d-lui Carp *pot să contracteze după dreptul comun.*

Inchipuiţi-vă numai ce absurditate. Mai întii d-l Carp recunoaşte singur că o mare parte a ţărănimii e redusă la sapă de lemn, e ruinată de rapacitatea proprietarilor şi arendaşilor, propune o lege proteguitoare pentru ţărănime contra rapacităţii arendaşilor şi boierilor, sfîrşeşte prin a lăsa această lege la aprecierea aceloraşi arendaşi şi boieri — dacă vor să i se supună bine, dacă nu, n-au decît să contracteze sub legile de drept comun !

Pentru că, să fim serioşi, aşa-numitele „părţi contractante" sînt o ficţie curată, aceasta o ştie d-l Carp tot aşa de bine ca şi noi, aceasta chiar a susţinut-o în atîtea rînduri. In realitate nu există decît o parte contractantă — proprietarul şi arendaşul. Ţăranul e .aşa de sărac, are o aşa imperioasă nevoie de pămînt încît primeşte orice condiţiuni i se impun. Afară de aceasta, ţăranul habar n-are de legea protectoare, de legea comună : pentru el acestea sînt cuvinte lipsite de înţeles. In realitate deci, se lasă la discreţia numai a proprietarilor sau arendaşilor de a contracta într-un fel sau într-un altul. Iată deci o lege protectoare contra arendaşilor şi proprietarilor şi în care e specificat cu fot dinadinsul că această lege e lăsată la discreţia lor : s-o primească sau nu. Inchipuiţi-vă numai că în străinătate s-ar prezenta o lege care ar opri pe fabricanţi să întrebuinţeze la lucru pe copiii mai mici de 12 ani şi s-ar specifica, totodată, că legea se va aplica numai la fabricanţii care vor voi a se supune ei. Se înţelege că un rîs homeric ar întîmpina o .aşa lege şi legiuitorul nostru prea original s-ar compromite pe toată viaţa. La noi însă, toate se pot.

De altmintrelea, dacă acest articol din lege distruge toată economia ei şi o preface într-o creaţiune ridiculă, apărarea acestui articol făcută de d-l Carp e de cea mai mare importanţă.

D-l Carp a zis că acest articol a fost introdus după cererea altora, dar că d-sa nu s-a opus fiindcă e convins că nici un proprietar sau arendaş nu va contracta după dreptul comun pentru că în acest caz *n-ar mai putea beneficia de toate avantajele ce-i dă această lege.*

Aceste cuvinte sînt zise de însuşi d-l Carp şi ele constituie o condamnare solemnă nu numai a legii prezentate de d-l Carp, dar a tuturor legilor trecute de la 1864 pînă azi şi a tuturor legilor viitoare ce vor fi ticluite de clasele dominante în cvasi folosul claselor muncitoare.

Inchipuiţi-vă numai ! Dreptul comun e apăsător pentru ţărănime, care e exploatată neomeneşte de proprietari şi arendaşi — de aceea miloşii boieri fac legi protectoare pentru ţărani, dar, vedeţi minune, aceste legi făcute contra rapacităţii boierilor şi arendaşilor le sînt aşa de avantajoase încît după d-l Carp nu se va găsi un singur proprietar şi arendaş care s-ar lipsi de avantajele acestei legi.

(Da, aici e adevărul, aici e tot adevărul.

Legile tocmelilor agricole care s-au fabricat de la 1864 încoace n-au fost făcute pentru a remedia răul ce a rezultat pentru ţărani din aplicarea legii comune, ci au fost votate pentru a remedia inconvenientele ce ar rezulta pentru proprietari şi arendaşi din aplicarea legii comune. Micile avantaje care ar putea rezulta pentru ţărani din legile speciale pentru tocmelile agricole rămîn o literă moartă, dar ceea ce se aplică cu rigoare sînt execuţiile şi toată acea parte a legii oare dă pe ţărani legaţi de mîini şi de picioare în mîinile boierilor şi arendaşilor.

După desfiinţarea clăcii, proprietarii s-au trezit într-o stare de lucruri nouă, într-o organizare nouă a relaţiunilor economice. Această stare de lucruri nouă dădea foarte bună posibilitate de exploatare a muncii ţărăneşti, însă cerea multă bătaie de cap, cerea o adaptare la noile condiţii ale vieţii economice. In această privinţă, iobăgia a fost mult mai preferabilă pentru proprietarii noştri. De aici stăruinţa şi strădania claselor noastre dominante agrare de a se întoarce pe cît e posibil la o iobăgie, mascată bine înţeles.

Legile tocmelilor agricole care s-au votat de la 1864 încoace n-au făcut altceva decît au introdus, sub o formă mascată, relaţiuni obligatorii, feudale, iobăgiste şi, mai ales, au introdus acea parte din relaţiile iobăgiste care au fost cu deosebire folositoare proprietarilor.

Acesta e adevăratul caracter al tuturor legilor de tocmeii agricole ce s-au votat de la 1864 încoace, acelaşt caracter are şi legea d-lui Carp. Mai pe larg o vom *dovedi* altă dată.

C.D.G.

MUNCA ***(BUCUREŞTI), ANUL IV, NR. 13, 15 ŞI 17 DIN 23 MAI*** **6 SI 20** ***IUNIE 1893***

CHESTIA AGRARĂ LA CONGRESUL INTERNAŢIONAL DE LA ZURICH[29]

Sînt numeroase chestiunile de mare importanţă ce au fost tratate în Congresul internaţional de la Ziirich[30]. E de netăgăduit însă că de o deosebită însemnătate a fost chestia agrară. încă de la Congresul din Bruxelles, delegaţia română a pus-o în dezbatere. Din nefericire, Congresul din Bruxelles n-a avut vreme să o ia în cercetare şi pentru ăst cuvînt a amînat-o pentru Congresul din Ziirich. Comisia însărcinată cu organizarea Congresului din Ziirich a găsit de cuviinţă să înlăture chestia agrară de la ordinea de discuţie a congresului, astfel că i-a trebuit şi de rîndul acesta multă trudă delegaţiei române pentru a obţine o discuţie imediată.

Propunerea delegaţiei române, susţinută de 8 naţii, a fost, în fine, primită ; astfel că de aci înainte chestia agrară ori, mai bine zis, chestiuni agrare vor figura nu numai la viitorul Congres din Londra, dar, sînt convins, şi la toate congresele internaţionale viitoare. Cinstea iniţiativei revine, desigur, partidei social-democratice române şi delegaţilor ei.

După ce a fost înscrisă la ordinea zilei, o comisie specială a fost însărcinată să aducă în dezbaterea congresului un raport detaliat asupra socialismului agrar. în afară de această comisie, delegaţii români au avut grijă de a convoca două întruniri speciale, la care au luat parte delegaţii tuturor naţionalităţilor reprezentate în congres. Ar fi de un mare folos să pot raporta în întregime dezbaterile urmate, fie în comisie, fie în întrunirile intime ; mă voi măr-

gini însă pentru astă dată să rezum foarte pe scurt vederile generale exprimate.

Iată chestiunile discutate în primul rînd :

1) care sînt condițiile economice-sociale ale clasei muncitorilor agrari ;

2) care sînt condițiile economice şi politice create diferitelor categorii de lucrători agrari ;

3) care sînt mijloacele şi metoda de întrebuințat pentru a atrage pe lucrătorii agricoli în marea mişcare socialistă, ce atitudine trebuie să aibă partidele socialiste față de felurítele categorii de muncitori agricoli, ca : proletari, mici proprietari sau cei lucrînd cu dijma. Chiar de la începutul discuției is-au arătat două curente opuse de idei, o minoritate susținînd că această chestie nici nu poate fi obiectul unei discuții în congresele internaționale, deoarece condiții agrare în fiecare țară sînt cu totul deosebite. Condițiunile economice industriale, zicea această minoritate, sînt în mare parte aceleaşi în toate țările şi, de aceea, un congres internațional poate să recomande şi să ceară tuturor partidelor socialiste din lume să aibă o atitudine uniformă ; nu-i tot astfel cu condițiile agrare, care, fiind cu totul deosebite, trebuie de lăsat fiecărei țări latitudinea să lucreze şi să întrebuințeze tactica adaptată condițiilor locale ; congresul internațional nu poate hotărî, nici sfătui o tactică comună. în această părere, netăgăduit că este o mare, o foarte mare parte de dreptate ; dar majoritatea, alături de delegația română, n-a fost de acord — şi cu drept cuvînt — cu deducțiunile pesimiste ale minorității. Desigur că condițiile economice agrare în fiecare țară sînt foarte deosebite, e absolut adevărat că din această cauză şi activitatea practică în fiecare țară va fi mai mult ori mai puțin deosebită. Personal, cred că aceeaşi tactică ori, mai bine zis, aceleaşi măsuri şi cereri agrare pot să fie revoluționare şi socialiste într-o țară, iar într-alta reacționare. Dar de aci pînă la a susține că congresele internaționale nici nu trebuie să se ocupe cu chestiunea agrară este o mare diferență. în definitiv, s-ar putea spune că şi condițiile industriale şi, mai cu seamă, starea politică a claselor industriale sînt diferite, dovadă e că congresele internaționale, recomandînd o anumită tactică, au totdeauna grija de a adăuga : „Acolo unde condițiile politice o permit". De altminteri, alături de marea deosebire a eon-

M U N C A

dițiilor economice agrare din fiecare țară, studiind mai de aproape, găsim un alt ordin de asemănări fundamentale ; aşa, spre pildă, în foarte multe ţări sînt aceleaşi categorii de lucrători agricoli ca : proletari, mici proprietari oe nu pot trăi din proprietatea lor, mici proprietari cărora le ajunge bucata lor de pămînt etc. Față de aceste categorii de lucrători, tactica de urmat poate să fie mai mult sau mai puțin asemănătoare, afară de aceasta însă, congresul internațional punînd în legătură toate partidele socialiste din lume, interesul cel mare al dezbaterilor stă tocmai în faptul că din schimbul de vederi taotieile diferitelor partide se pot pune de acord. Un argument şi mai decisiv e acela pomenit în raportul prezentat de către delegații români, şi anume că partidele socialiste şi congresele lor internaționale s-au ocupat pînă aci de clasa muncitorilor industriali, care e cea mai importantă, e avangarda socialismului, dar că de aci înainte, cînd marea parte a proletariatului industrial e atrasă spre socialism, se impune tuturor partidelor socialiste, şi deci congreselor lor, datoria de a se ocupa în mod special şi de ariergarda socialismului, de muncitorii agricoli. Toate alceste argumente au convins şi pe minoritate, şi astfel comisia agrară a votat în unanimitate următoarea importantă rezoluție :

„Congresul afirmă dreptul comunității asupra solului şi a subsolului ;

congresul declară că una din datoriile cele mai de căpetenie pentru democrația-soeialistă din toate țările este de a organiza pe muncitorii agricoli, ca şi pe muncitorii industriali, şi de a-i înrola în rîndurile marii armate a socialismului internațional ;

icongresul hotărăşte ca toate naționalitățile să prezinte la viitorul congres un raport asupra progreselor propagandei la țară şi în general asupra situației agrare în țările lor respective. Rapoartele vor arăta mai cu seamă ce atitudine, ce mijloace şi oe metode de propagandă cred socialiştii ca cele mai potrivite situației agrare a țării lor, față de deosebitele categorii de muncitori agricoli : salariați, mici proprietari sau muncitori cu dijmă ;

congresul decide ca chestiunea agrară, considerînd importanța ei capitală şi puțina atenție ce i s-a dat aici în congresele internaționale, să fie nu numai la ordinea zilei a viitorului congres, dar în fruntea acestei ordine de discuție".

Această importantă rezoluție a fost prezentată congresului şi primită prin unanime aclamații.

Hotărîrea congresului are, după noi, o uriaşă însemnătate, de care nu şi-au dat bine seama poate nici chiar unii membri ai congresului.

în adevăr, pentru întâia oară chestia agrară e pusă în discuția tuturor partidelor socialiste.

în' cazul cel mai rău, chiar dacă această hotărîre a congresului n-ar avea alt rezultat decît acela că 19 națiuni care au fost reprezentate ar prezenta 19 rapoarte agrare studiate în sensul rezoluției votate de Congresul din Zurich, încă şi aceasta ar fi de un mare, de un foarte mare folos. Prin acest prealabil studiu şi prin aceste rapoarte se va pune o bază serioasă pentru o lucrare internațională socialistă între clasele agrare muncitoare, şi noi credem că nu numai acesta va fi folosul cel mare pentru cauza socialismului internațional.

Viitorul va arăta.

C.D.G.

MUNCA ***(BUCUREŞTI), ANUL IV, NR. 26 DIN 22 AUGUST 1S93***

MARŞUL TRIUMFAL AL SOCIALISMULUI

Socialismul nu e o utopie ori o dorință sentimentală-umanitară a unor visători generoşi. Socialismul e o stare de lucruri socială către care într-un mod necesar merge societatea modernă, o stare de lucruri către care într-un mod neevitabil duce civilizația modernă. Nenumărate sînt acele puteri şi acei factori care, în profunzimile vieții sociale moderne, lucrează pentru acelaşi scop — transformarea societății, şi transformarea ei într-un sens socialist. Atîta vreme însă cât aceste puteri rămîn şi lucrează în profunzimile vieții sociale — atît de complexe —, ele nu bat la ochi, de aceea nu se văd şi nu sînt pricepute [percepute] de mulțime. Şi trebuie o cultură aleasă şi un ochi pătrunzător pentru a vedea şi a pricepe acel drum pe care merge societatea şi acel liman unde negreşit trebuie să ajungă. Oamenii însă cu o mare cultură şi cu o mare pătrundere sînt puțini şi, de aceea, de la început socialismul e întâmpinat cu neîncredere nu numai din partea naturalilor lui vrăjmaşi — stîlpii societății actuale burgheze —, dar şi din partea naturalilor lui susținători şi aliați. Frumos lucru e socialismul, zic aceştia, dar cine ştie cînd se va realiza şi dacă se va realiza, cine ştie dacă nu e un vis frumos, ca atîtea alte visuri. Vine o vreme însă cînd puterile oe lucrează în profunzimile vieții sociale pentru transformarea societății cresc tot mai mult şi mai mult în adîncime şi întindere, iau tot mai mare consistență — din mici pîrîiaşe ascunse, raurmurătoare, încep să se prefacă într-un rîu puternic. în

vremea aceasta, nu mai trebuie nici cultură, nici pricepere deosebită pentru a vedea unde merge societatea ; şi trebuie să fie cineva orb şi surd ori săişi astupe singur urechile şi să-şi acopere ochii pentru a nu auzi şi pentru a nu vedea. în astfel de vremuri, îndoiala, pesimismul nu sînt scuzabile, nu sînt permise. Aşa o vreme e vremea noastră, şi mai ales anul din urmă.

în acest an, socialismul s-a manifestat cu o putere aşa de mare, covîrşitor de mare, încît trebuie să fii absolut orb şi tîmpit pentru a nu vedea că ceasul transformării socialiste se apropie în adevăr cu paşi gigantici, că e, poate, mai aproape decît îşi închipuie cei mai optimişti.

Recapitularea 1OÎtorva fapte mari din viața şi lupta socialistă din acest an ne va fi destul pentru a arăta cită dreptate avem. Să vedem şi adevărul. Primul fapt sînt alegerile în Germania. Alegerile din urmă din Germania au avut mult mai mare însemnătate decît alegerile obişnuite ; ele au fost mai curând un plebiscit, o judecată între împărat, care a propus o lege militară ce a fost respinsă de Reichstag, şi între socialişti — cei mai hotărîți adversari ai împăratului şi legii. împăratul a dizolvat Reichstagul şi a făcut apel la poporul alegător să judece. Şi poporul a judecat. E adevărat că împăratul a căpătat majoritatea pentru legea lui, dar adevărații învingători au ieşit socialiştii. Aproape două milioane de voturi, două milioane de bărbați mai bătrîni de 25 de ani, s-au pronunțat pentru socialişti, somitățile partidelor opuse căzute față cu socialiştii şi, mai mult decît atîta. Berlinul, capitala Germaniei, alege pe toți deputații, afară de unul, pe socialişti. Berlinul — capitala Germaniei — e socialist, şi cine nu ştie ce imensă importanță şi influență asupra unei întregi țări are capitala ei în societatea modernă. De acum înainte, socialismul în Germania n-are de ce să se teamă — îl va persecuta, el va creşte prin rezistența ce va opune persecuțiunilor, îl va lăsa în pace, el va creşte în puterea expansivității proprii de care e dotat şi de care a dat atîtea splendide dovezi. Deja acum. e cel mai puternic partid în Germania, nu e depărtată vremea cînd el va fi stăpîn peste destinele ei.

în Franța, socialismul părea a fi foarte slab. Mulțumind unui şir întreg de condițiuni istorice, cum sînt atîtea revoluții făcute de burghezime prin jertfele şi sîn-

gele poporului muncitor înşelat, cum e masacrul din vremea Comunei[31], cînd au fost masacrate elementele cele mai inteligente şi energice ale muncitorilor ; mulţumind în cîteva poate şi temperamentului propriu francezilor, socialiştii din Franţa au fost şi sînt încă dezbinaţi, neorganizaţi şi în parte încă n-au ieşit din nebulozităţile socialismului utopic ori din naivităţile anarhismului.

Dar e evident că, dacă viaţa modernă ea însăşi produce socialişti, ea trebuie să-i producă şi în Franţa, care e o ţară şi mai cultă şi industrială decît Germania.

Şi alegerile din urmă au dovedit că în Franţa socialismul are puteri uriaşe, nu în totul încă conştiente, nu organizate, dar uriaşe în toată puterea cuvîntului.

Fără organizare, fără bani, dezbinaţi în nenumărate grupe, socialiştii francezi -trimit în Cameră peste patruzeci de deputaţi, care au cel puţin şase sute de mii de voturi. Mai mult decît atîta. Politicienii, care au un simţămînt aşa de fin cînd e vorba de alegeri, au simţit bine ce putere are socialismul, şi radicalii, republicanii, oportuniştii chiar au aninat la coadă cuvîntul „socialist" pentru a fi aleşi. Astfel, înseşi partidele burgheze recunosc că socialismul are atîta putere încît nu poţi să fii ales decît sub eticheta lui. Dar mai muilt decît toate e faptul că şaptezeci şi cinci la sută, trei sferturi din alegătorii din Paris au votat pentru socialişti. Astfel dar, Parisul — capitala Franţei, capitala lumii — e al socialiştilor. Cînd dezbinările se vor uita, cînd socialiştii francezi se vor uni şi se vor organiza, un lucru pentru care încep să lucreze căpeteniile diferitelor grupări socialiste, ca Guesde, Vaillant, Jaures, Millerand, cînd se va introduce mai multă conştiinţă în masele socialiste, ceea ce, desigur, se va face după alegerile de acum, atunci Franţa cu puterea socialistă va rivaliza cu Germania, dacă n-o va întrece. Alegerile victorioase de acum au arătat că acest moment e mai mult decît apropiat.

In Englitera, asemenea pînă în anii din urmă, socialismul era slab, astfel că învăţaţii burghezimii susţineau chiar că în Englitera nu e teren pentru socialism. Brentano, cunoscutul învăţat economist burghez, dădea Englitera totdeauna ca exemplu cum prin cooperative, prin organizări de tovărăşii lucrătoare (trades-unions), prin paliative filantropice se pune stavilă socialismului. De cîţiva ani însă, lucrătorii englezi, model pentru învăţaţii burghezi, încep tot mai mult şi mai mult să nedreptăţească aşteptările brentanilor, fariseilor de tot felul. Socialismul se dezvoltă tot mai mult şi mai mult în Englitera. Şi acum, în urmă, Congresul lucrătorilor din Belfast, spre marea uimire a lui Brentano şi discipolilor lui, ia o hotărîre nu numai să lucreze pentru introducerea unei zile de opt ore de lucru, nu numai votează de a se supune hotărîrii Congresului internaţional din Ziirich pentru a serba ziua de întîi Mai, dar, mult mai important, Congresul din Belfast hotărăşte de a susţine din casa lucrătorilor (trades-unionşj numai pe acei deputaţi ai lucrătorilor care se vor declara că sînt pentru proprietatea colectivă a pămîntului şi [a] tuturor instrumentelor de muncă. Englezii, ca oameni de bun^simţ şi practici, au luat din socialism nu nebulozităţi şi sentimentalismuri, ci tocmai ceea ce e mai caracteristic, mai hotărîtbr, mai tranşant, mai esenţial în socialism, şi anume : *proprietatea colectivă asupra tuturor instrumentelor de muncă.*

Şi astfel colosalele organizaţii lucrătoare din Englitera, cea mai puternică organizaţie lucrătoare din lume se pronunţă hotărît şi în modul cel mai tranşant pentru socialism. Se poate deci ca să se realizeze şi aici prevederile genialului Marx, după cum s-au realizat în atîtea altele, că în fruntea socialismului lumii întregi va merge nu Franţa ori Germania, ci Englitera.

Astfel stau puterile socialiste în Franţa, Englitera, Germania, în acele trei ţări care dau tonul, care conduc lumea modernă. Nu de mult încă, puterile socialiste au fost numai detaşamente mici, răzleţite, acum sînt armate puternice, care cu steagurile desfăşurate merg spre izbîndă. Cu .anul acesta se începe marşul triumfal al socialismului.

C.D.G.

MUNCA (BUCUREŞTI), ***ANUL IV, NR.*** **29** ***DIN 12*** **SEPTEMBRIE** ***1893***

DISIDENȚELE
ÎN PARTIDUL SOCIALIST

Țara noastră a rămas în urmă, foarte în urmă în dezvoltarea ei economieo^socială ; acest fapt atît de regretabil creează o poziție foarte grea şi dezavantajoasă partidei social-democratice române. Oricare socialist conştient pricepe, spre pildă, cit de păgubitor pentru socialiştii români e lipsa unei puternice clase proletare industriale, o clasă care face mai ales puterea partidelor socialiste din occidentul european. Şi acesta nu e unicul dezavantaj. în privința răspîndirii culturii, moravurilor mai omeneşti şi în cîte altele sîntem într-o stare inferioară față cu occidentul european. Dar nu degeaba se zice că nu e un rău fără un bine, şi din însuşi faptul că am rămas în urmă în dezvoltarea noastră socială reiese un avantaj anume : fiindcă am rămas în urmă, va trebui să ajungem Europa occidentală, va trebui deci să parcurgem în mare parte nu în totul, acelaşi drum pe care 1-a parcurs deja Europa occidentală. Fiind aşa, noi avem deci în drumul ce 1-a făcut occidentul Europei un exemplu de fapt şi, deci putem, să ne folosim de el oa de o lecție evidentă pentru a evita *pe cît e cu putință* greşelile ce le-a făptuit occidentul european. Dacă zic pe *cit e cu putință,* e din cauză că sînt rele şi greşeli care pot să fie evitate pentru că nu depind de noi, sînt însă rele pe care negreşit putem să le evităm dacă ne vom da bine seama de ele şi de cauzele care le-au provocat şi vom trage toate eoneluziunile şi învățămintele necesare pentru activitatea noastră socială.

Partidele noastre burgheze s-au folosit şi se folosesc foarte puțin de aceste învățăminte, cu atît mai rău pentru ele, de altmintrelea, asta le priveşte. în schimb trebuie să constatăm cu mare mulțumire că partidul socialist român s-a folosit pe cît era cu putință de învățămintele ce le-au dat şi dau partidele socialiste din Europa occidentală. Aceasta, bineînțeles, nu pentru a le mai maimuțări, ci, cum am zis, pentru a trage învățămintele cuvenite.

Credincios acestei tactici, voi aborda în acest articol şi într-un articol viitor o chestiune căreia după opinia mea nu i s-a dat încă destulă importanță la noi, şi anume chestia disidențelor în partidele socialiste europene. Aceia care cunosc dezvoltarea socialismului ştiu cît rău au făcut şi fac aceste disidențe socialismului european. Cît de mult pierd partidele socialiste prin faptul că sînt împărțite în o mulțime de fracții, care nu numai nu se ajută, dar se combat ou cea din urmă violență, ca neîmpăcabilii inamici.

Să vedem în adevăr cîte grupe şi disidențe există încă pînă acuma în acele țări unde socialismul e mai puternic, în Franța avem *Parti ouvrier, Blanquişti, Posibilişti,* care se împart în două grupe : *Brussişti* şi *Alemanişti,* şi cîte încă alte grupe şi grupulețe mici care se luptă între ele.

Se zice de unii că aşa e caracterul francez, incapabil de disciplină şi organizare. Dar, iată, în Anglia avem următoarele partide şi grupe socialiste : *Independent labour party, Federația social-democratică a lui Hyndman, Grupul lui Champion, Partidul lui Burns.* Germania are nu numai cea mai puternică, dar şi cea mai bine organizată şi disciplinată partidă din lume, dar şi socialiştii germani au o disidență, pe aşa-nulmiți *„tineri"* (die Jungen) şi *„independenții",* un grup de oameni nelipsiți de talent şi energie, dar care întrebuințează talentul şi energia lor nu în lupta contra burgheziei, ci în lupta violentă contra sooial-democrației germane, pe care o ponegreşte şi o calomniază în toate modurile. în Austria există acuma o puternică organizație socialistă, care şi-a arătat devotamentul, puterea, inteligența şi admirabila campanie ce o duce acuma pentru sufragiul universal. Dar socialiştii austrieci au şi ei pe *„independenții"* lor, au o disidență, care se luptă cu înverşunare contra social-democrației

austriece, neslăbind campania de calomnii nici măcar acuma, cînd social-democrația austriacă e angajată într-o luptă așa de grea. Și în alte țări, cuim e Italia, Ungaria, pînă și în Bulgaria, vom constata același lucru, împărțiri în grupuri deosebite ori disidențe violente.

Care e oauza acestui fenomen așa de general ? Cred că indicarea unora din cauzele principale a acestor disidențe va fi de folos. Mai întîi aceasta ne ajută pentru priceperea mai limpede a condițiunilor în care se face lupta socialistă în alte țări și al doilea aceasta are și un folos mai practic pentru noi, și iată care : în partidul socialist român au fost unele neînțelegeri, dar pînă acuma ne-a ferit norocul de pacostea diviziunilor și disidențelor. Ne va feri oare și mai departe ? Aceasta e greu de știut; eu personal cred că cu greu ne vom putea feri de această năpastă a ***disidenței.*** In orice caz e bine de știut cauzele care provoacă disidențe, fie pentru a ne feri, ca ele să nu se producă, fie pentru a le micșora efectele rele dacă se vor produce. în articolul viitor[32] voi indica unele din aceste cauze, rămînînd ca alți prieteni să le completeze.

C.D.G.

MUNCA ***(BUCUREȘTI), ANUL IV,*** **NE. 35** ***DIN 24 OCTOMBRIE 1893***

VOTUL UNIVERSAL

Mișcarea din Austria pentru sufragiul universal trebuie să atragă mai cu deosebire privirile și atenția social-democrației române. Sînt puține mișcări care ar putea să ne intereseze în același grad, pentru că sînt puține mișcări care ar putea să ne aducă atîta folos imediat. Sufragiul universal dobîndit în Austria va înlesni dobîndirea lui în țara românească. Sufragiul universal odată dobîndit în Austria se va întinde în curînd asupra Ungariei și în cazul acesta vor fi trei milioane de români în Austria, care vor avea dreptul de vot direct, vor fi două milioane de muncitori români care vor avea vot direct și egal. Ce va rămîne de făcut atuneea claselor noastre dominante. Se știe că principalul argument al burgheziei noastre în contra sufragiului universal e că poporul nostru nu e copt pentru o așa reformă, nu e destul de cult și deci sufragiul universal ar fi un pericol, și chiar un pericol național, și clasele noastre, fiind foarte patriote, se înțelege ușor că sînt în contra tuturor pericolelor naționale. Dar, dacă muncitorii români din Transilvania vor dobîndi dreptul egal de vot, ce vor face atunci patrioții noștri din clasele privilegiate ? Vor urma ei cu propaganda pentru alipirea Transilvaniei la România, pentru formarea unei Românii ? Dar muncitorii din Transilvania alipiți la România liberă ar pierde dreptul egal de vot și deci alipirea Transilvaniei ar însemna despoierea celor alipiți de drepturile lor politice. Sau poate guvernanții

noştri vor susţine că poporul din Transilvania e mai cult decît poporul nostru şi merită să aibă vot egal.

Dar aceasta ar însemna a recunoaşte că sălbaticii unguri sînt mai culţi decît noi şi ar însemna încă a recunoaşte că sub stăpînirea ungurilor românii pot căpăta drepturile lor politice mai curînd decît sub stăpînirea românilor. Grea poziţie pentru guvernanţii noştri şi nu e singura oare va fi creată prin introducerea sufragiului universal în toată Austria. Ei nu pot ieşi din această încurcătură decît dînd drept de vot egal şi românilor din România liberă.

Se vede dar din cîteva cuvinte ce interes mare are pentru soeial-democraţia română lupta ce se face acum în Austria pentru dobîndirea sufragiului universal. Dar afară de acest interes practic e şi un alt interes, teoretic.

E foarte interesant de a vedea şi studia subterfugiile, sofismele, argumentele la oare aleargă burghezimea austriacă pentru a combate sufragiul universal şi a-şi apăra privilegiile politice. S-ar putea tipări volume întregi, s-ar putea scrie un studiu foarte interesant asupra sofismelor de care e capabilă mintea omenească cînd sînt în joc interesele sale politico^sociale.

E uşor de înţeles că principalul argument e următorul : „Poporul muncitor din Austria nu e încă pregătit pentru o 'astfel de reformă, căci a-i da dreptul egal de vot înseamnă a pune în primejdie statul, cultura şi civilizaţia" şi, cum burghezii mor de dragostea statului, de aceea combat cu atîta înverşunare sufragiul universal.

Cînd însă li se zice că Germania, de pildă, are sufragiul universal şi tot nu s-au prăpădit nici statul, nici civilizaţia, atunci onorabilii protivnici răspund, cum era şi de aşteptat, că în Germania poporul e mai cult. Iar cînd li se arată ţări mai puţin culte şi cu sufragiul universal, atunci... atunci sînt siliţi să spună, cu mare neplăcere, de altminteri, că privilegiul de vot nu iese din piept sau din argumente, ci din relaţiuni de putere ; că e un privilegiu de fapt, nu de drept şi că burghezimea nu va ceda acest drept decît tot puterii.

Foarte însemnate sînt în această privinţă discursurile ce s-au ţinut în parlamentul austriac. La admirabilele discursuri ale lui Cramer, Penestorfer şi, mai ales, ale lui Kronawetter, radicali cinstiţi, aproape singurii care au susţinut votul universal în parlament, deoarece social-

democraţii nu au nici un reprezentant, la aceste discursuri a răspuns contele polonez Stâdnicki într-un discurs care poate sluji ca model de obrăznicie şi perversitate ciocoiască. Nobilul Sliachtici, polonez, e, se înţelege, contra sufragiului universal, dar nu fiindcă acesta i-ar ştirbi privilegiile, ci numai din nobile simţăminte, căci nobilul conte se teme de viitorul statului şi, mai ales, de viitorul sărmanei Polonii, atît de încercată, se teme pentru gloria şi mărirea patriei lui. Cum. se poate, zicea acest obraznic ciocoi polon, cum se poate să daţi dreptul de vot acestor trîndavi, care nu caută decît să trăiască fără muncă, care vor pîine fără muncă. Iată ce zicea contele de poporul muncitor.

Această obrăznicie neruşinată a înlemnit pînă şi pe burghezi, care au dezaprobat discursul. Intru cît priveşte pe muncitori, acest discurs i-a scos din sărite. S-au organizat o mulţime de întruniri de protestare în Austria şi, mai ales împotriva contelui Stâdnicki, în Galiţia. Obraznic şi neruşinat erau epitetele ce se aruncau nobilului Sliachtici. în mari întruniri populare au votat proteste care s^au trimis preşedintelui, protestînd contra lui că a permis unui membru din parlament să insulte poporul muncitor într-un chip aşa de neruşinat.

Vâzînd că Stâdnicki a păţit-o rău, potrivnicii au devenit mai modeşti şi mai sinceri ; astfel, un alt potrivnic al sufragiului universal, un liberal înaintat, un fel de ridicol Kopp, a zis că liberalii înaintaţi sînt în contra sufragiului universal, că printr-însul se reduc la nimic puterile burgheziei. Cunosc o circumscripţie, a zis Kopp, în care ar fi 200 de votanţi burghezi şi 600 de lucrători, evident că burghezii vor rămîne în minoritate şi votul nu le va folosi la nimica.

Aceste argumente sînt cel puţin sincere.

D-l Kopp ar pricepe şi sufragiul universal numai cu condiţia ca burghezii să aibă totdeauna majoritatea, căci se vede că aşa e dat de la d-zeu să aibă totdeauna majoritate.

E sincer d-l Kopp cînd pune cele două clase duşmane faţă în faţă pe burghezi şi pe muncitori ; în sfîrşit, din acest argument se vede lămurit că nu e vorba de civilizaţie şi de patrie, ci de privilegiile clasei burgheze pe care le apără d-l Kopp.

ANARHIŞTII ŞI SOCIALIŞTII

Exploziile dinamitarde din urmă au dat iarăşi prilej adversarilor socialismului să confunde pe anarhişti cu socialiştii — cu toate energicele şi repetatele proteste ale acestora din urmă. Această confundare din partea adversarilor socialismului e în mare parte interesată şi făcută din rea-voinţă. Ei ştiu foarte bine ce mare deosebire e între tactica socialiştilor şi [cea] a anarhiştilor, le vine însă foarte bine la socoteală să acuze pe cei dintîi pentru faptele săvârşite de aceştia din urma, spre a putea lua măsuri restrictive contra socialismului. Dar nu putem tăgădui că între adversarii socialiştilor sînt şi unii care cred, de bunăseamă şi sincer, că între anarhişti şi socialişti nu e nici o deosebire. De unde provine această credinţă ? Din două cauze : prima e ignoranţa — aceşti adversari or fi ei de bună-credinţă, dar nu cunosc deloc teoriile socialiste, nici pe cele anarhiste. A doua cauză e că între socialişti şi anarhişti sînt în adevăr unele puncte comune. Aşa, spre pildă, anarhiştii sint nemulţumiţi de societatea de azi ca şi socialiştii (vorbesc de anarhiştii sinceri) ; anarhiştii doresc altă organizaţie socială, şi socialiştii o doresc ; unii anarhişti sînt comunişti ca şi socialiştii. Dar chiar în aceste asemănări sînt mari diferenţe în modul de a gîndi şi de a pricepe al unora şi al altora. Dar aceste asemănări teoretice şi platonice nici nu interesează pe adversarii noştri, teoriile şi dorinţele nu-i înfricoşează, nu pot fi nici persecutate, nici pedepsite. Ceea ce interesează pe susţinătorii ordinii actuale de lu-

cruri e lucrarea practică, e tactica : şi în această privinţă, mai ales, e un abis aşa de mare între socialişti şi anarhişti încît trebuie să fii ori orb ori absolut ignorant pentru a confunda pe unii cu alţii. Dar oe asemănare de tactică poate fi între oamenii oare lucrează pe căile legale pentru reglementarea zilei de muncă la opt ore, pentru organizarea muncitorilor, pentru uşurarea impozitelor ce apasă asupra muncitorilor cu tactica oamenilor care se slujesc de bombe pentru a ucide oameni nevinovaţi ? Nu ştiu, zău, dacă am căuta cu tot dinadinsul două activităţi practice politico-sociale, două tactici deosebite, nu ştiu, zău dacă am putea găsi pe unele care să se deosebească mai mult decît tactica socialiştilor şi a anarhiştilor.

Pentru a învedera printr-un exemplu enorma deosebire de tactică ce există între socialişti şi anarhişti să dau următorul exemplu :

Să presupunem o ţară prin mijlocul căreia trece un rîu larg şi iute. Acest rîu se revarsă de multe ori pe neaşteptate din matca lui şi îneacă cîmpiile şi satele, produeînd cele mai mari nenorociri. E limpede că oamenii din acea ţară vor căuta să scape de acest rîu. Dacă sînt oameni cu minte, ei vor începe să studieze cauzele, să studieze izvoarele mici din munţii de unde porneşte rîul, vor studia terenul de-a lungul rîului pînă la mare pînă se vor dumiri asupra cauzelor revărsărilor rîului. Odată dumiriţi, ei vor căuta sau să întărească malurile, dacă e posibil, iar dacă nu, vor începe să sape o altă albie, oare, cu malurile întărite, s^o ducă prin munţi şi văi pînă la mare, şi cînd toată lucrarea uriaşă va fi gata ei vor da drumul prin albia nouă rîului, care-şi va rostogoli valurile între malurile înverzite, fiind de astă-dată un izvor de bine, în loc de a fi un izvor de nefericire...

Aşa vor lucra oamenii ou minte.

Dar se poate ca în acea ţară să fie şi oameni impacien[ta]ţi şi zăpăciţi.

Aceştia din urmă, văzînd, de o parte, nefericirile ce produce rîul, de altă parte pe cei cuminţi tot socotind, studiind şi muncind, vor striga : „Da' ce atîta studiu, ce tot săpaţi pămîntul, căraţi pietre şi alte bazaconii de

acest fel cînd rîul ne îneacă cîmpiile şi ne ruinează satele ? Sînteţi trădători şi în adins distrageţi atenţia de la inamicul nostru".

Şi zăpăciţii vor săpa sub rîu o groapă şi vor produce o explozie de dinamită, care va fi rezultatul ? între malurile dărîmate de explozie, rîul va produce şi mai multe stricăciuni, iar în altele va urma ca înainte să se reverse şi să înece holdele şi satele ori poate şi mai rău.

*

Cînd valurile organizaţiei sociale vor începe să se rostogolească prin albia nouă, pe care o pregăteşte social-democraţia modernă, atunci se va arăta şi mai bine cît de zăpăciţi şi nebuni au fost anarhiştii de azi dacă pentru aceasta mai e nevoie de o nouă dovadă.

C.D.G.

MUNCA ***(BUCUREŞTI), ANUL IV, NR. 52 DIN 20 FEBRUARIE 1894***

ÎNSEMNĂTATEA ZILEI DE 1 MAI[3']

E foarte greu de a prevedea rezultatul unui fapt, [al] unei întîmplări sociale. De multe ori, o întîmplare socială de la care contemporanii se aşteaptă la rezultate imense trece în realitate fără nici o urmare însemnată, iar altă dată o întîmplare ori o acţiune socială a cărei influenţă pare a fi cu totul problematică în realitate produce urmări sociale importante, ce au o influenţă hotărîtoare asupra progresului omenirii.

Dovadă de acest adevăr este serbarea de **1** Mai. Cînd la Congresul din Paris[35], acum 4 ani, s-a luat hotărîrea de a serba internaţionaliceşte ziua de întîi Mai, nici propuitorii acestei serbări, nici aceia care au votat-o, desigur, nu şi-au închipuit ce însemnătate va căpăta această hotărîre a lor. După propunerea şi hotărîrea luată de Congresul din Paris, această zi a trebuit să fie o manifestaţie aproape exclusiv pentru reducerea zilei de muncă la **8** ore. Dar chiar de la început serbarea n-a putut să încapă în marginile strimte ale manifestaţiei pentru opt ore de muncă, şi muncitorii din feluritele ţări manifestau şi pentru alte reforme importante, euim e sufragiul universal, protecţiunea muncii, desfiinţarea războiului şi altele. La aceste cereri, de o realizare mai practică, mai apropiată, s-au adăugat şi altele, de o însemnătate imensă, cum e înfrăţirea între muncitorii tuturor naţiunilor.

Se înţelege că cu cît serbarea cîştiga în însemnătatea conţinutului ei, cu atît pierdea din preciziune, cu atît schimba în cîtva sensul ei primitiv de a fi numai o manifestare pentru opt ore de muncă. Această împrejurare a făcut ca la toate congresele internaţionale ce au urmat celui din Paris, inclusiv cel din Ziirich, din anul trecut, să se ridice voci cerând precizarea serbării în sensul hotărârii Congresului de la Paris.

Noi credem că toate hotărîrile luate de acum înainte ar fi degeaba şi nu mai aparţine nimănui dreptul, de azi înainte, de a circonscrie şi de a preciza caracterul serbării de **1** Mai; aceasta s-a făcut în mod irevocabil de popoarele muncitoare, ele înseşi. Şi acum, pentru aceia care au un ochi destul de ascuţit pentru a vedea şi pricepe evenimentele sociale ce se desfăşoară înaintea ochilor lor, e limpede caracterul ce ia serbarea de **1** Mai.

Serbarea de **1** Mai, după conţinutul ei practic, e o manifestare de clasă a poporului muncitor contra claselor protivnice, contra întocmirii sociale actuale; iar după conţinutul ei moral e o manifestare pentru pacea universală, pentru înfrăţirea tuturor oamenilor pe pămîntul acesta.

Se vor realiza, şi desigur în curînd, cererile practice ale muncitorilor, cum e reducerea zilei de muncă la opt ore, se va introduce peste tot sufragiul universal, se vor realiza şi alte cereri practice ale muncitorilor, dar însemnătatea serbării de **1** Mai nu va trece. Mai mult decît atîta, se va realiza şi va trece întocmirea socialistă ea însăşi, dar însemnătatea acestei serbări nu va trece. Conţinutul ei practic, cererile practice, desigur, se vor schimba, dar conţinutul ei moral, de a fi o serbare de iubire şi înfrăţire a oamenilor de pe întregul pămînt, va rămîne şi va străluci deasupra veacurilor.

C.D.G.

MUNCA *(BUCUREŞTI), ANUL V, NR. 8 DIN 19 APRILIE (1 MAI ST.N.) 1894*

AL DOILEA CONGRES AL PARTIDULUI SO CIAL-DEMO CRAT AL MUNCITORILOR DIN ROMÂNIA *

Ziua întîia (20 aprilie 1894) [...]

In privinţa ordinei de zi vorbesc prietenii : V. G. Morţun, Al. G. Radovici, *C. Dobrogeanu-Gherea,* **Al. Ionescu, I. Nădejde şi Al. Georgescu. Congresul hotărăşte a se alege o comisiune de 7 membri care să stabilească şirul propunerilor de discutat în ordinea de zi. Se aleg în această comisiune : V. G. Morţun, I. Nădejde, Al. G. Radovici,** *C. Dobrogeanu-Gherea,* **D. Voinov, C. Miile** *ţi* **C. D. Anghel [...]**

In chestiune prealabilă :

C. Dobrogeanu-Gherea: Lucrările Congresului avînd pe lîngă importanţa lor teoretică şi o mare importanţă practică, deoarece ele vor fi tipărite şi pe baza lor se va face toată propaganda, propune, ca să se aleagă o comisiune care să revadă discuţiile [...]

Propunerea Gherea, punîndu-se la vot se primeşte.

Ziua a doua (21 aprilie) [...]

Prietenul Valentin Florescu cere să se oblige Consiliul general a se trimite delegaţi spre a ţine conferinţe în diferite oraşe ale ţării. Vorbesc, susţinînd această propunere, prietenii : Al. Georgescu, Timus (Galaţi) şi Al. Constantinescu.

Anton Bacalbaşa [...] cere să se lase Consiliului general facultatea de a face cum îi va sta în putinţă.

Prietenii Tache Georgescu, *C. Dobrogeanu-Gherea* şi Al. Ionescu socotesc că nu e bine să dăm Consiliului general prea multe însărcinări, căci ar cere cheltuieli ce nu s-ar putea acoperi de casa partidului [...] Se votează moţiunea prietenului Bacalbaşa [...]

Ziua a treia (22 aprilie) [...]

în urma discursurilor calde şi emoţionante ale prietenilor Morţun, Bacalbaşa, Nădejde, *Gherea,* Diamandi, Al. Ionescu şi Petrovici, subliniate de ovaţiile entuziaste ale Congresului şi ale tribunelor publice, al II-lea congres al social-democraţiei române se declară închis în strigătele repetate de: *Trăiască social-ăemocraţia română, Trăiască social-democraţia internaţională.*

MUNCA ***(BUCUREŞTI), ANUL V, NR. 9 DIN 24 APRILIE 1894***

*** [Intervenţie.]**

TEORIA SALARIILOR

*Conferința prietenului C. Dobrogeanu-Gherea^*

Sîmbăta trecută prietenul Gherea şi-a dezvoltat conferinţa-i anunţată asupra *Teoriei salariilor.* In timp de aproape două ceasuri, cu talentu-i cunoscut şi cu o claritate admirabilă, a expus atît partea teoretică cît şi partea practică a acestei grele şi însemnate chestiuni. Vom rezuma aci cele spuse de prietenul Gherea :

Fiind însărcinat de comitetul executiv al Clubului să reîncep seria conferințelor, am ales oa subiect *teoria salariilor,* oare trebuie să intereseze foarte mult pe muncitori. Mi-am dat seama de toate greutățile acestui subiect, care formează cel mai important capitol din economia politică şi în acelaşi timp cel mai responsabil, căci deducerile ce se fac din el ating direct interesele poporului muncitor. Pe lîngă aceasta se mai adaugă greutatea că, mulți din auditori fiind muncitori, se poate întîmpla ca partea teoretică s& nu fie tocmai bine înțeleasă ; desigur însă că muncitorii vor înțelege foarte bine partea practică a chestiunii.

Ce este salariatul ?. Salariatul e un muncitor care îşi vinde *puterea de muncă* ca pe o marfă, şi, cum cea mai mare parte din producție se face de acest soi de muncitori salariați, mai toată puterea de muncă se vinde deci ca oricare marfă.

Existat-a însă această stare de lucruri chiar de la începutul organizării producției şi va exista şi în viitor ? Economiştii burghezi credeau odinioară că a existat totdeauna, ceea ce e absolut greşit. Voi aminti de organizația gentilică — asupra căreia Nădejde a vorbit altă dată pe larg —, în care mici triburi rude de sînge trăiau în comunism şi consumau împreună hrana ce şi-o agoniseau asemenea în comun. Cînd după mii de ani organizația gentilică se distruge şi ajungem la perioada din dezvoltarea omenirii cunoscută sub numele de *robie,* aci nu avem salariatul căci sclavul este vîndut cu totul. Tocmai în *evul mediu,* în perioada zisă de *iobăgie,* trebuie să căutăm originea salariatului. Cum vedem dar, mii de ani oamenii au trăit fără salariat şi nici în viitor, în societatea socialistă, salariatul nu va exista.

Salariatul e deci o stare care în dezvoltarea omenirii a durat relativ foarte puțin şi nici acum el nu există pretutindeni. în *Anglia* el există atît în producerea industrială cit şi [în cea] agricolă ; tot aşa în *Belgia.* în *Franța, Germania* el e mai puțin întins. La noi salariatul încă nu s-a lățit ca în străinătate, căci mulți au încă o bucățică de pămînt şi pe la oraşe mai există încă mici ateliere de meşteşugari. E însă necesar să studiem această chestie pentru că şi la noi se va întinde salariatul şi va da naştere la aceleaşi lupte între salariați şi patroni ca şi în apus.

Am zis că salariatul îşi vinde forța de muncă ca pe o marfă. Ca să ştim însă ce e *munca marfă* să vedem ce e *marfa* în genere. *Marfa* e un lucru produs spre *vînzare.* Ca să vedem şi mai bine ce e marfa, să vedem cum se schimbă un lucru, adică legea după care se face *schimbul,* şi pentru acest scop să cercetăm cum se hotărăşte valoarea unui obiect *marfă.* Economiştii au găsit că ua- *loarea unei mărfi e egală cu munca socialmente necesară pentru producerea ei.* Dacă spre a produce o pereche de cizme trebuie 3 zile, atunci ea s-ar putea schimba pe un alt lucru a cărei producție necesitează tot 3 zile şi nu mai mult, pe un lucru deci cu o *valoare egală.*

Dar *prețul* va fi oare el egal totdeauna ou valoarea ? Nu. Căci acelaşi lucru uneori se vinde mai scump alteori mai ieftin. Legea care reguleazā şi acest fapt e *legea cererii şi a ofertei.* Pe piață vin şi se cer o mulțime de mărfuri. Dacă sosesc mai multe mărfuri decît e nevoie,

prețul va scădea, se vor vinde mai ieftin ; dacă se vor cere multe mărfuri şi pe piață vor fi prea puține, prețul se va ridica, oscilînd oarecum în jurul *valoarei* ca centru de gravitate. Am ajuns deci a pricepe întrucîtva ce e *marja.* Să trecem acum la *munca marfă.* Ea este o marfă cu rolul ei special, anume să slujească la *producerea* altora. Care va fi valoarea acestei mărfi ? Va fi ca a oricărei mărfi, egală cu cheltuielile de producere a mărfii (ceea ce revine la legea de mai sus). Dar care sînt *cheltuielile necesare* pentru producerea *muncii marfă ?* Ele sînt cheltuielile necesare pentru întreținerea vieții muncitorului şi a familiei lui, adică ceea ce economiştii numesc *strictul necesar.* Dacă n-am şti acest lucru, în zadar ne-am trudi să înțelegem de ce se plăteşte atîta pe zi muncitorului, şi nu atîta. Aceasta va fi adevărata valoare şi a muncii marfă. Dar prețul ei, ca al oricărei mărfi, va depinde de *ofertă şi cerere.*

Aceasta e în cîteva cuvinte teoria stabilită chiar de cei mai mari economişti burghezi, ca *Turgot, Smith* şi, mai ales, *Ricardo.*

Rămîne de explicat cine aduce pe piață marfa. Pentru celelalte mărfuri ştim că fabricantul îşi trimite produsele sale pe piață. Tot astfel pentru *munca marfă,* care e adusă pe piață de înşişi *lucrătorii.* Dacă ei sînt prea mulți pe piață ca să-şi ofere forța de muncă, prețul ei va scădea sub strictul necesar ; dacă numărul lor scade, prețul mărfii muncă, adică salariul se ridică peste strictul necesar. *Salariul oscilează deci în jurul strictului necesar.*

Marele agitator *Lassalle* a luat această lege ca bază pentru toată agitația lui contra societății capitaliste. Ce fel de societate este aceasta, zicea Lassalle, în care salariul lucrătorului nu trece peste ceea ce e absolut trebuincios pentru viață, încît muncitorul nu poate avea niciodată speranța unei îmbunătățiri durabile ? Iată ce zice el într-unui din discursurile pronunțate în această chestie :

„Cu acest prilej, vă voi da atît dv. cît şi clasei lucrătorilor un mijloc bun spre a vă putea feri de înşelători. Cînd vă va vorbi cineva despre îmbunătățirea soartei lucrătorilor, atunci mai înainte de toate trebuie să-i puneți următoarea întrebare : «Primeşti ori nu ca adevărată legea de fier a salariilor ?•>. Dacă n-o primeşte, atunci fiți

încredințați că a vrut să vă amăgească ori că n-are nici o idee de economia politică. Pentru că în această privință, cum v-am spus, chiar în şcoala liberalo-burgheză-economică nu se află nici un economist însemnat care să n-o primească. *Adam Smith,* ca *Say, Ricardo,* ca *Malthus, Bastiat,* ca *J. S. Mill,* toți se unesc în această privință. Iar dacă cel ce vă vorbeşte se uneşte ou legea salariilor să-1 întrebați iarăşi : cum vrea să nimicească această lege. Dacă nu va şti ce să răspundă, întoarceți-i spatele : flecăreşte şi caută să vă înşele pe voi cu fraze goale ori să se amăgească pe sine însuşi".

Cu toate acestea, domnilor, deşi Lassalle primea întocmai această lege, în acelaşi timp Marx dovedea că această lege în parte nu e adevărată, ceea ce Lassalle n-a observat în focul luptei. Pentru că, dacă primim legea aşa cum o primesc şi economiştii burghezi, atunci rămîne în picioare argumentul pe care ei îl opuneau încă de pe atunci lui Lassalle : să nu se înmulțească muncitorii şi atunci, nemaifiind concurență între dînşii, salariile vor creşte.

Unde e deci greşeala acestei legi ? S-a zis că salariile depind de ofertă şi de cerere, ceea ce e perfect adevărat. Dar se mai zicea că înmulțirea muncitorilor scade salariile, ceea ce e absolut fals. Să luăm drept exemplu o fabrică oarecare. Presupunem că, salariile ridicîndu-se, muncitorii se înmulțesc şi cînd copiii vor fi mari vor face concurență părinților. Dar aceasta e absurd. în timp de o generație, salariile scad şi se ridică de mai multe ori. în producția modernă există un ciclu care durează cam cîte 10 ani. In primii 2—3 ani, afacerile merg bine, atunci fabricile încep să producă mult, apoi din această cauză prețul mărfurilor începe să scadă, treburile merg prost, muncitorii nu mai găsesc de lucru, salariile scad. Vedem dar că nu poate fi vorba de o generație nouă de muncitori care să scadă salariile, cu alte cuvinte nu înmulțirea sau scăderea muncitorilor face să scadă sau să mărească salariile. Care e dar cauza acestui fenomen ? Acest fapt 1-a explicat *Marx.*

Prin împărțirea brațelor în diferite industrii, unde e salariul mai mare, în acea ramură se grămădesc muncitorii, prin venirea de la alte industrii ; atunci, fiind aci mai multe brațe decît se simte nevoie, salariile vor scădea.

Altceva. în primii ani ai unui ciclu am văzut că, afacerile mergînd bine, producția crește mereu și, simțindu-se nevoie de brațe, o mulțime de muncitori sînt atrași spre fabrici. Cînd afacerile încep să meargă prost, mulți muncitori rămîn fără lucru. Există deci un stoc de muncitori fără lucru pe care Marx i-a numit *armata de rezervă* și care, prin concurența lor, scoboară salariile. Avem deci acum întreaga teorie a salariului. Valoarea muncii e egală cu strictul necesar, iar prețul muncii oscilează pe lîngă strictul necesar. însă strictul necesar e ceva relativ. El depinde, între altele, de obiceiuri, de *puterea de rezistență a muncitorilor față cu capitaliștii,* de mediu etc., așa că nu exclude o îmbunătățire relativă a soartei muncitorilor organizați.

Să începem acum a studia partea *practică* a lucrului și să vedem ce concluzii putem trage din cele spuse și ce rezultate importante reies din această lege.

De pildă, economiștii dădeau două sfaturi mai importante muncitorilor pentru îmbunătățirea soartei lor : 1) -Să *nu se înmulțească,* sfat cît se poate de prost. 2) *Să economisească cît mai mult.*

Socialiștii au arătat însă că amîndouă aceste sfaturi sînt false. Să vedem cine are dreptate.

Să presupunem că muncitorii ar putea economisi (ceea ce nu e adevărat, căci nu vorbim de cîțiva indivizi, ci de masa muncitorilor și noi am văzut că salariul joacă pe lingă strictul necesar și n-au ded de unde economisi) și că ar ***avea*** ceva procente de la capitalul economisit. Ce s-ar întâmpla atunci ? Salariile muncitorilor și cu acele procente s-ar ridica cîtva asupra strictului necesar. Dar noi știm (după legea primită chiar de economiștii burghezi) că nu se poate ridica pentru mult timp, căci capitaliștii vor căuta toate mijloacele să scadă salariile și armata de rezervă va contribui la aceasta, așa că la urma salariul + venitul capitalului = cu strictul necesar. De pildă, dacă înainte un muncitor primea 3 lei care reprezentau strictul necesar și va avea venit 0,50, salariile vor scădea la 2,50 și cu 0,50 vor ajunge tot la 3 lei, așa ca cine a tras folos ? Capitaliștii prin scăderea salariilor, iar muncitorii vor pierde, căci cîte privațiuni de la stric-

tul necesar nu și-au impus pînă să agonisească micul lor capital. Nu aci dar e leacul.

Cu munca femeilor și a copiilor același lucru. Lăsați și pe copii și pe femei să muncească, strigau economiștii burghezi, căci salariul lor va contribui la îmbunătățirea soartei. Așa e în aparență, adevărul însă e alt fel. Am spus chiar de la început că salariul e *strictul necesar* pentru susținerea lui și a familiei. Istoria dezvoltării capitaliste ne arată lămurit că deși la început, cînd s-a introdus munca femeilor și copiilor, salariul s-a mărit cu ceva, dar cu vremea a scăzut — patronii reducând salariile din ce în ce —, ajungând tot ca mai înainte, când lucrătorul muncea singur.

Mai toți ce s-au ocupat cu aceste chestii au propus și mijloacele de imbunătățire pe care ei le credeau mai nimerite, și nu e economist burghez mai insemnat care să n-aibă soluțiile sale. Așa vom cita printre mijloacele propuse : *lucrul cu bucata, prime, asociații între patroni și lucrători cu împărțeala cîștigului* etc. Le voi analiza ca să vedem dacă în adevăr aceste mijloace ar putea aduce vreo îmbunătățire.

Sînt economiști ca *Maurice Block* care zic că muncitorii, dacă nu se mulțumesc cu salariul pe timp fixat (zi, săptămînă, lună etc.), n-au decât să lucreze cu bucata și astfel vor fi ca un fel de antreprenori. Dacă, de pildă, înainte primea 4 lei pe zi și făcea 100 de batiste, ceea ce vine 0,04 de bucată, lucrând ou bucata va putea face 120, de pildă, primind astfel 4,80.

Aceasta e însă, cum vom arăta, o curată înșelătorie și are mare importanță pentru noi cu atît mai mult că s-a găsit între socialiștii olandezi *Domella Nieuwenhuis,* care a susținut la Congresul internațional din Bruxelles lucrul cu bucata.

Lucrînd cu bucata, se dă prilej patronului a face șicane la primirea lucrului și, prin urmare, a rupe din prețul fixat pentru fiecare bucată sub pretext că nu îndeplinește condițiile impuse de el.

Dar e un alt defect și mai mare al *lucrului cu bucata.* Lucrătorul se va sili a lucra tot mai mult, însă aceasta echivalează cu înmulțirea numărului lucrătorilor.

Dacă ânainte 120 de lucrători muncind ou ziua făceau o cantitate oarecare de batiste, de exemplu 12 000 (lucrînd cîte 100 pe zi de fiecare om), acum, în urma lu-

crului ou bucata, lucrînd fiecare cîte 120 de bucăți spre a face cele 12 000, nu va fi nevoie decît de 100 de lucrători, iar 20 **vor** merge să mărească armata de rezervă și, prin concurență, **vor** scădea salariile celorlalți, așa că lucrătorii rămași, ca să cîștige ca mai înainte, vor fi nevoiți să lucreze mai mult ; trebuie să mai adăugăm pe samsarii mijlocitori la lucrulcu buoata, care mai exploatează și ei pe muncitori.

Să examinăm acum al doilea mijloc propus, adică tovărășia între patroni și lucrători pentru împărțeala cîștigului; să vedem dacă el poate aduce vreun folos muncitorilor.

Iată cum îl prezintă cei ce susțin acest sistem.

Capitalistul să scadă din cîștigul realizat *procentul capitalului,* să scadă ce se cuvine pentru *cheltuielile de producție,* să mai scadă ce i se cuvine pentru rizicul capitalului, și ceea ce rămîne din cîștig să se împartă între capitaliști și muncitori.

Vom vedea îndată ce se ascunde în dosul acestei teorii.

Această tovărășie poate fi de două feluri : *voluntară* și *impusă de stat.*

Dară a presupune că e voluntară și în favorul muncitorilor ne vine prea greu, căci stăpînii nu primesc ei de bunăvoie așa ceva. Din istoria dezvoltării burgheziei se vede că stăpînii se opun din răsputeri la o îmbunătățire cît de mică, necum c-ar primi așa ceva, ceea ce se explică din cauza interesului lor de *clasă stăpînitoare.*

Să vedem ce s-ar întîmpla fiind impusă de stat. De la început spuneam că aceasta e imposibil de realizat din cauza nestabilității muncitorilor și a afacerilor. Căci un muncitor **o** să stea totdeauna un an în acea localitate să aștepte cîștigul și dacă se strămută nu-și pierde partea ? Aceasta o face deci imposibil de pus în practică.

Dar și cu acest mijloc, la urma urmei, salariul ajunge tot la strictul necesar. Să presupunem că într-o fabrică tovărășia merge bine. In loc de 3 lei (strictul necesar), muncitorii primesc 4 lei pe zi, dar atunci o mulțime de muncitori din alte părți vor eăta să intre în acea fabrică, și, prin concurență, patronul, văzînd că-i stau la dispoziție multe brațe, va scădea salariul la prima întîmplare favorabilă. Și apoi în economia politică e bine stabilit pentru orice economist nefățarnic că profitul se împarte (cum s-a spus mai sus) astfel : 1) *procent la capital* 2) *partea pentru cheltuielile de producție* 3) *rizicul la capital.* Ce va mai rămîne deci de împărțit ? Această tovărășie se reduce deci la nimic.

*

Să vedem acum ce propun socialiștii. Mai întîi ei spun curat muncitorilor : în această societate nu vă veți putea niciodată îmbunătăți soarta în mod temeinic.

Ceea ce propun socialiștii sînt lucruri reale, iar nu utopii imposibil de aplicat : astfel sînt *case de retrageri* pentru muncitorii înaintați în vîrstă sau cei ce nu mai sînt în stare de a lucra, care, deși nu e mare lucru, dar tot aduc [o] îmbunătățire oarecare.

Mai importante sînt însă următoarele două cereri : *scurtarea zilei de muncă* și *mărirea salariului.*

Se pune întrebarea : de unde vor lua muncitorii aceste îmbunătățiri ?

Sînt două izvoare la care se poate căpăta scurtarea zilei de muncă și mărirea salariului : I. Cu cît scad orele de muncă, cu atît muncitorii produc mai mult.

Există în economia politică o lege care zice că „cele mai scumpe salarii sînt cele mai ieftine".

II. *Profitul capitalistului, plusvaloarea.* Toate bogățiile lumii provin din plusvaloare. Din plusvaloare se țin bancherii, armata și toate instituțiile care apără burghezia — deci de aici se vor lua și mărirea salariilor, pensiile etc.

Deducere. Lupta pe oare trebuie s-o ducă muncitorii, clasa proletară este : pentru scăderea zilei de muncă și mărirea salariilor azi și, mai ales, pentru desființarea societății acesteia, în care ei nu pot avea tot rodul muncii lor.

NOTA : Importanta conferință a prietenului Gherea fiind prea lungă, nu s-a putut da un rezumat cu desăvîrșire exact.

MUNCA *(BUCUREȘTI), ANUL V, NR. 13 DIN 29 MAI 1894*

ZIARUL NOSTRU ZILNIC[37]
(Rezumat al conferinței prietenului C. Dobrogeanu-Gherea ținută la Clubul muncitorilor în seara de 1 octombrie)

S-a vorbit mult despre gazeta zilnică[38], încît o mare parte din cele ce voi spune azi vă sînt cu siguranță cunoscute. Astfel s^a vorbit că o gazetă zilnică socialistă e un admirabil mijloc de propagandă socialistă, e o armă de luptă practică, e un steag împrejurul căruia se vor strînge luptătorii. Vi s-a spus, desigur, că şi mai însemnată e menirea gazetei zilnice prin faptul că ea va trata şi limpezi toate chestiile sociale practice zilnice din punctul de vedere al socialismului ştiințific, al intereselor muncitorimii. In sfîrşit, o gazetă zilnică, odată ce va reuşi, va fi chiar o bază solidă financiară pentru partidă Mai puțin însă s-a stăruit asupra gazetăriei noastre politice în general şi asupra rolului gazetei zilnice socialiste față de această gazetărie. în special voi spune deci cîteva cuvinte în această chestie.

Ceea ce caracterizează gazetăria politică la noi e lipsa de seriozitate şi de autoritate politică.

Gazetăria noastră n-are mai deloc influență asupra afacerilor statului, nu e deloc băgată în seamă de oamenii politici ; gazetarii, cu cîteva excepții onorabile, sînt recrutați dintre băieții ce n-au putut să sfîrşească studiile, din tineri fără cultură, lipsiți de orice autoritate politică şi socială. Cîțiva ziarişti mai serioşi se plîng ei înşişi de această lipsă de trecere şi autoritate.

în străinătate însă, în țările civilizate, gazetăria e o mare putere politică, e în adevăr a patra putere în stat, iar ziaristul e un om cu autoritate față cu oamenii statului, care ei înşişi foarte des sînt ziarişti.

De unde vine această deosebire între gazetăria străină şi a noastră ? A da vina pe nepregătirea şi necultura gazetarilor noştri ar fi a arăta puțină perspicacitate, pentru că chiar acest fapt cere explicare ; elemente mai culte şi mai cu autoritate cînd intră chiar în ziaristica politică nu rămîn în ea. Cauza e mai adîncă, e în însăşi dezvoltarea deosebită economică-socială a țării noastre şi a țărilor civilizate din occidentul Europei. în occidentul Europei, în Englitera spre pildă, sînt clasele economico-sociale cu interese bine hotărîte şi bine deosebite, şi aceste clase sînt reprezentate prin anume partide politice ce se luptă între ele pentru interesele claselor respective pe care le reprezintă. Astfel, în Englitera găsim două partide mari : „Tory", care reprezintă interesele marilor proprietari de pămînt — lorzi, şi „Whig", care reprezintă interesele burghezimii propriu-zise.

Aceste clase au interese deosebite, de multe ori protivnice, iar fiecare clasă mare se împarte în subclase şi grupări, iarăşi cu interese deosebite şi de multe ori protivnice. Astfel, burghezimea se împarte în financiară, în industrială, în burghezime mijlocie şi mică ; proprietarii de pămînt — în mari şi mijlocii etc. Toate aceste grupuri avînd interese deosebite, această deosebire se manifestează în toate actele ceva mai însemnate ale politicii interne şi externe. La încheierea alianțelor, convențiunilor, la votarea bugetelor, la punerea impozitelor etc.

Se înțelege că, în toate aceste cazuri, fiecare clasă şi grupare de interese caută să-şi apere interesele sale, să le facă să triumfe ; pentru aceasta, una din armele puternice e gazetăria zilnică şi gazetarul. Gazetarul politic, făcînd parte din o asemenea clasă şi din un anumit partid politic, care reprezintă această clasă, trebuie să apere prin toate argumentele posibile şi imposibile interesele clasei şi partidei sale, trebuie să facă prozeliți pentru clasa sa, trebuie să caute astfel să facă să prevaleze interesele ei. Aceasta e foarte important, fiindcă publicul către care se adresează ziarul e foarte mare şi întins şi deci gazetarul are de unde să capete prozeliți; dar aceasta e şi foarte greu avînd în vedere complexitatea fenomenelor sociale.

Vom lua un exemplu din organizarea impozitelor oa să arătăm cît de complexe sînt aceste chestii. Astfel, un impozit pus pe hainele lucrătorilor industriali, în virtutea legii economice — după care orice om şi clasă caută să scape de impozit punîndu-l în spatele altui om şi altei clase —, e plătit, treoînd prin o mulţime de mîini, de ţăranul care cumpără potcoave.

Avînd în vedere această complexitate a fenomenelor economioo-sociale, e vederat că ziaristul trebuie să fie om cult, pentru ca să priceapă bine structura economică a societăţii, ca să ştie cum să apere interesele clasei sale, trebuie să fie om iscusit, pentru ca să aducă argumentele cele mai nimerite, deşi foarte des false, în folosul clienţilor lui, în sfîrşit, trebuie să fie şi om cu talent, pentru a prezenta interesele speciale clasei ori grupei lui ca interese ale naţiunii întregi, pentru a da un aspect ideologic şi moral unor interese meschine. Astfel dar, prin calităţile culturale, intelectuale, morale şi foarte des imorale care se cer gazetarului în străinătate, prin rolul lui de păzitor neadormit al intereselor clasei în veşnica luptă cu alte clase, se explică perfect importanţa şi autoritatea ce o are gazetarul în străinătate şi puterea ce are presa acolo. Dacă trecem de la gazetăria burgheză din occidentul Europei la cea socialistă, apoi deosebirile dintre ele vor veni din deosebirile de clasă ce ele reprezintă. Gazetarul socialist reprezintă şi apără tot interesul unei clase, şi acestea sînt interesele clasei sau claselor muncitoare. Deci el are un rol asemănător cu al gazetarului burghez, i se cer cultură, talent, plus însă moralitate multă. Clasele muncitoare, după cum voi dovedi în altă conferinţă, sînt singurele în al căror interes e descoperirea adevărului social nefalsificat. Ziaristul socialist trebuie deci să fie moral. Ziaristica socialistă reprezintă altă clasă, dar, cu toate deosebirile profunde care ies de aici, ea se aseamănă cu cealaltă prin importanţa ei politico-socială pentru clasele respective, prin autoritatea ce o are şi prin faptul important *că reprezintă, ca şi celelalte, credincios, s-ar putea zice aproape adecvat, clasa şi partida sa.*

Dacă trecem acum din străinătate în ţară la noi, vom vedea pe dată cum deosebirile între presa de acolo şi cea de aici depind de deosebirile stării noastre economico-sociale. La noi în ţară, clase deosebite cu interese deosebite şi bine hotărîte nu prea există. La noi, proprietatea funciară, industrială, financiară e foarte des amestecată în aceleaşi mîini, de multe ori bancherul are şi moşii, tot el are stabilimente industriale. Nediferenţierea claselor, amestecarea lor de multe ori haotică, face ca o clasă să nu simtă şi să n-aibă nevoie de o gazetă pentru apărarea intereselor, care, la urma urmei, nu sînt ameninţate de altă clasă. Şi dacă există chiar deosebire manifestă între interesele comerţului orăşenesc, dintr-o parte, şi proprietarii funciari şi arendaşi, de altă parte, apoi aceste deosebiri n-au intrat încă în conştiinţa claselor respective.

Toate clasele stăpînitoare împreună ar putea fi ameninţate în interesele lor de clasele muncitoare, însă acestea nu sînt organizate, nu reprezintă încă o putere serioasă, iar presa lor, presa socialistă, e slabă. Astfel dar, clasele stăpînitoare n-au nevoie numaidecît de o presă apărătoare a intereselor lor. Dar mai e ceva şi mai important. Cea mai puternică armă a unei clase în lupta ei e puterea politică, puterea organizată a statului ; de .aceea, principala preocupare a unei clase în luptă cu alte clase e cucerirea statului, punerea mîinii pe guvern, pentru acest scop e un minunat mijloc gazeta, oare face agitaţie în folosul clasei şi partidei ei, recrutează partizani şi voturi ş.a.m.d.

La noi însă în ţară, din cauza unei legi electorale păcătoase[39] şi a unor moravuri electorale şi mai păcătoase, numărul alegătorilor în colegiile I şi al II-lea e foarte neînsemnat, iar numărul acelora care, în calitate de oameni politici, conduc, fac şi desfac afacerile statului fără exagerare poate să fie socotit la trei sau patru mii de oameni. Această mînă de oameni se împarte în partide, se luptă şi din sînul ei scoate guverne. E evident însă că pentru această mînă de oameni nu e nevoie de gazete ca armă de luptă : ei se ceartă şi se înţeleg între ei *„en familie"*, şi un post de subprefect pentru un nepot sau o catedră pentru o cumnată e,

desigur, un argument mai puternic pentru recrutarea voturilor decît articolele cele mai puternice de gazetă. în astfel de condiţii, cel mult o gazetă politică poate să servească pentru calomnierea şi insultarea protivnicilor, şi aceasta nu atîta ca mijloc de distrugere a protivnicilor cît ca o răzbunare, ca o răsuflare a urii pricinuite de invidie şi de pofte neîndestulate. Cum vedem deci, în viaţa noastră politico-socială nu e nevoie de o puternică gazetărie politică ; dar în organismul social, ca şi într-un organism biologic, cînd nu e nevoie de un organ, el nu poate să se dezvolte şi să existe. E deci explicabil acum de ce oamenii mai culţi şi mai de talent, cu mici excepţii, chiar cînd intră în jurnalistică, în curînd simt că locul lor nu e acolo şi pleacă. E deci acum perfect explicabil de ce nici publicul, nici oamenii de stat la noi nu dau nici o importanţă gazetăriei. în privinţa aceasta citez următoarele două întîmplări. în Cameră la noi, un deputat atacă pe un ministru citind, între altele, o bucată dintr-o gazetă ministerială. Ministrul, foarte mirat, 1-a întrerupt : „Dar ce-mi citeşti din gazete, nu ştii cum se fac gazetele la noi ?". Alt fapt curios e luat din *Naţiunea,* gazeta răposatului Dumitru Brătianu. în această gazetă era un colaborator socialist care polemiza din partea gazetei cu anarhiştii astfel : „Noi, social^democraţii, noi, socialiştii, nu trebuie să fim amestecaţi cu anarhiştii". închipuiţi-vă o gazetă liberală străină, *Times, Le Temps, Kolnische Zeitung* etc, scriind „noi, social-democraţii, noi, socialiştii", etc. Ar fi un scandal european ; la noi însă se pot toate pentru că, în definitiv, gazetele nu reprezintă, politiceşte vorbind, nimic sau cel mult nişte personalităţi sau coterii politice. în ce priveşte relaţia publicului cititor faţă cu gazetăria zilnică, apoi ea se caracterizează prin modul tipic cum publicul, în foarte multe cazuri, cumpără ziare şi îşi exprimă opiniile sale. „Băiete, dă-mi gazeta *cutare,* să vedem *ce mai minciuni spune"* ; iar după ce sfîrşeşte de citit exclamă cu satisfacţie : „Bine i-a dat la cap", acest „bine" referindu-se la conservatori, liberali sau rege, după cum şi cititorul e liberal, conservator sau antidrnastic. Cum vedem deci, publicul degeaba acuză gazetăria noastră, el cere ştiri senzaţionale, fie şi mincinoase, cere violenţe, şi i se dă ceea ce cere ; dar nici publicul nu e tocmai vinovat,

pentru că, după cum am văzut, alt rol politic nu prea are gazetăria la noi.

Se înţelege, gazetăria aduce şi foloase însemnate, astfel, spre pildă, sînt denunţările, făcute prin presa înaintată, călcărilor de lege, brutalităţilor şi a fel de fel de nedreptăţi; în privinţa aceasta, rolul presei e foarte binefăcător, dar aceasta priveşte rolul ei moral, şi noi vorbim aici despre rolul ei politic, care, după cum am văzut, dacă nu e nul, apoi e foarte neînsemnat.

Gazeta zilnică socialistă la noi în ţară însă trebuie să fie altminteri. Gazeta zilnică socialistă nu va trăi prin ştiri senzaţionale şi false, prin scandaluri sau violenţe extreme. Pentru aceasta garantează nu numai onorabilitatea şi corectitudinea celor care vor fi însărcinaţi să conducă gazeta, nu numai principiile socialiste, oare se opun hotărît unei astfel de tactici, dar o garanţie este chiar şi aceea că conducătorii gazetei n-au nici un interes de a o preface într-o întreprindere comercială, fiindcă nu e proprietatea lor. în cît priveşte personalităţile şi extremele violenţe, care sînt hrana predilectă a gazetăriei noastre, gazeta zilnică nu va alerga la ele, nici n~are interes să fie violentă, fiindcă violenţele extreme se fac la noi mai ales în vederea venirii la guvern, pe cînd partidul socialist, pentru moment, nici n-are acest gînd, fiindcă venirea la guvern, a partidului socialist va fi posibilă numai după ce socialismul va învinge definitiv în occidentul Europei. Gazeta zilnică socialistă va trebui să fie o notă nouă în ziaristica noastră, fiind absolut corectă, adevărată şi cuviincioasă. Dar gazeta zilnică socialistă se va deosebi de celelalte şi prin faptul că va trebui să reprezinte cu adevărat partidul muncitorilor. Muncitorii organizînduHse politiceşte ca o clasă deosebită, gazeta trebuie să reprezinte aspiraţiile acestei clase, trebuie să fie un străjer neadormit al intereselor ei. Şi gazeta zilnică trebuie să facă şi mai mult, ajutînd organizarea unui partid puternic al muncitorilor, care e acum numai la începutul lui.

Dar, avînd o sarcină de împlinit atît de grea şi de importantă, şi responsabilităţile ce cad asupra gazetei sînt foarte mari. Fiecare pas fals, fiecare greşeală care va face gazeta se va răsfrînge asupra partidului întreg, în privinţa aceasta avem exemplu un articol mic, dar injurios la adresa d-rului Lucaci şi tipărit în *Munca ;*

acest articol greşit, deşi nici pe aproape nu reprezenta vederile şi tactica partidului .muncitorilor, a fost întrebuinţat' ca armă de luptă contra partidei întregi, şi la alegerile din Ploieşti a fost întrebuinţat ca armă principală contra prietenului Radovici.

De aici se vede cît de păgubitoare pot să fie greşelile de tactică practică făcute de gazeta partidei. Sînt mult mai păgubitoare decît greşelile de doctrină, care pot să fie uşor îndreptate prin discuţie. Se înţelege că aste pericole nu sînt arătate pentru a stingheri apariţia gazetei, ci pentru ca să fie înlăturate pe cît cu putinţă.

Se înţelege că de la început, mai ales, va fi imposibil de a nu face greşeli. Aceasta va fi cu putinţă numai cînd gazeta va fi bine organizată şi va avea un personal îndestulător şi bine plătit, pentru aceasta însă trebuie mijloace băneşti. Avînd în vedere marea importanţă ce trebuie să aibă o gazetă zilnică, toţi membrii partidei socialiste trebuie să facă cele mai mari jertfe băneşti pentru apariţia ei. Dacă se vor face, sînt sigur că gazeta va îndeplini menirea ei de a fi cea mai sigură armă de luptă şi cel mai bun mijloc de propagandă pentru Partidul socialist din România.

MUNCA (BUCUREŞTI), ***ANUL V, NR. 33 DIN 16 OCTOMBRIE U9Î***

LEGALISMUL SOCIALIŞTILOR

In ţara noastră, unde judecata superficială şi fraza goală joacă un rol aşa de mare, legalismul social-democraţiei române a fost totdeauna un prilej de nedumerire pentru toţi aceia care se ocupă de viaţa noastră politică. Pentru orice om care cunoaşte socialismul din auzite, acest cuvînt înseamnă negreşit scandal, revoltă, călcare de lege etc. Şi, cu toate acestea, socialiştii au dat lecţie de legalism chiar partidelor noastre politice. Cînd socialiştii din Iaşi, cu ocazia manifestărilor violente ale opoziţiei unite contra regelui, au tipărit şi au împrăştiat un manifest îndemnînd poporul muncitor la linişte şi la neamestec în aceste manifestaţii[41], lumea noastră politică credea că ăsta e un pas izolat, care se explică prin confuzie şi nepriceperea .adevăratei tactici socialiste. De atunci însă au trecut mai mulţi ani, şi partidul socialist a urmat ou stăruinţă aceeaşi tactică.

In timpul tulburărilor ţărăneşti, al manifestărilor opoziţiei unite din Piaţa teatrului, al manifestărilor contra legii maximului, al manifestărilor studenţeşti şi altora, oricînd partidul socialist a avut prilej de a se manifesta, el s-a manifestat ca un partid legal şi a îndemnat la respectul legalităţii pe potrivnicii săi. Aici deci avem a face nu cu un fapt întâmplător, ci cu o tactică studiată şi bine chibzuită. Şi atunci se naşte, bineînţeles, întrebarea : cum şi de ce tocmai socialiştii formează la noi un partid legalist ? E oare aceasta o tactică dictată de teoriile socialiste ? Nu. Teoriile socialiste nu sînt o formulă

sau o dogmă şi deci nu dictează nici o tactică hotărîtă şi aceeaşi pentru toate ţările, ci lasă în grija socialiştilor fiecărei ţări să-şi creeze o tactică potrivită cu condiţiile reale de viaţă ale ţării lor. Tocmai astfel de tactică e admisă de socialiştii români. în cîteva cuvinte, iată explicarea.

Din pricina anumitei dezvoltări istorice economico-sociale a ţării noastre a crescut în ea în treizeci de ani o mare nepotrivire între starea legală şi între starea reală, între relaţiile de drept şi relaţiile de fapt. Această nepotrivire mai mult sau mai puţin se observă şi în alte ţări cu instituţii burgheze (afară doar de Belgia şi Anglia), dar nicăieri ea nu e aşa de mare ca la noi. Avem o constituţie liberală (afară de legea electorală) şi avem o stare reală de lucruri, care în unele privinţe e mai rea decît în ţările autocrate. Avem o constituţie democratică, după care poporul întreg stăpîneşte, e suveran, în realitate însă avem o oligarhie de cîteva mii de oameni care stăpînesc ţara. Sînt mai bine de treizeci de ani de cînd am desfiinţat o stare legală feudală, iobăgistă, înlocuind-o ou o stare burgheză, liberală — aceasta pe hîrtie ; iar în realitate, mai ales în relaţiile dintre administraţie, proprietari şi arendaşi, de o parte, şi ţărani, de altă parte, s-au consacrat o bună parte din relaţiile feudale şi uneori mai ales ceea ce a fost rău în acele relaţii. Ca să ne facem o idee clară de adînca deosebire ce este între starea noastră legală şi cea reală, să ne închipuim că într-o zi, printr-o minune oarecare, ţara noastră s-a prefăcut într-o ţară unde legile sînt cinstit şi strict aplicate, unde deci starea legală şi reală s^ar potrivi perfect.

în această ţară utopică nu s^ar face legalmente nici o deosebire între mari şi mici, bogaţi şi săraci. Un proprietar sau un stăpîn care ar lovi pe un ţăran sau slugă s^ pedepsi tot aşa de aspru după cum dacă aceştia din urmă s-ar face vinovaţi de aceeaşi faptă. Proprietarul sau arendaşul oare ar falsifica socotelile agricole ar intra în puşcărie. Un subprefect n-ar putea, nepedepsit, nu numai să lovească în ţăran, dar [nici] măcar să-1 înjure — că aşa e legea. Un ofiţer ar putea să dea în judecată pe un soldat, dar, prin propria putere, nnar putea nu numai să-1 bată, dar [nici] măcar să-1 înjure — pentru că aşa e legea. Alegerile în acea ţară utopică ar fi absolut libere, după cum porunceşte legea noastră neutopică, iar libertatea cuvîntului şi a întrunirilor **ar** fi respectată la ţară pentru ţărani, după cum este respectată în oraşe pentru boieri. Ţăranii **ar** putea să facă asociaţii şi întruniri unde să fie propagate orice idei, ar putea să facă manifestaţii paşnice nu numai fără a fi împuşcaţi, dar fără ca să aibă cineva dreptul să se amestece în treburile lor — după cum e legea. Să-şi închipuie numai cititorul acestea şi toate celelalte relaţii cetăţeneşti regulate în acelaşi fel — numai după lege ; nu e oare evident că această ţară închipuită legală ar fi nemăsurat superioară celei reale în oare trăim noi ? Dar mai e ceva.

Călcarea legilor niciodată nu se face de fantezie sau de dorinţa de a le călca, ci de interes. Dar, legea fiind aceea care regulează relaţiile între oameni, e evident că dacă e călcată din interes de cineva e totdeauna în paguba interesului cuiva.

Astfel, dacă clasele noastre superioare creează o stare de lucruri latentă ilegală, e pentru că le convine faţă de clasele stăpînite, între care în primul rînd e poporul muncitor. Stricta aplicare a legilor ar fi deci în primul rînd în folosul poporului muncitor, ale cărui interese sînt reprezentate prin social-demoeraţie.

în sfîrşit, legile ţării noastre, cinstit aplicate, legile care garantează libertatea cuvîntului, întrunirilor etc. permit o dezvoltare paşnică a social-democraţiei.

Iată deci pentru ce în ţara noastră social-democraţia e legalistă.

Ea e legalistă : *pentru că la noi starea legală, relaţiile de drept sînt mult superioare stării reale relative de fapt, pentru că o aplicare cinstită a legilor existente ar fi în primul rînd folositoare poporului muncitor şi pentru că legile ţării, cinstit aplicate, permit o creştere şi o dezvoltare a social-democraţiei însăşi.*

C. Dobrogeanu-Gherea

LUMEA NOUĂ (BUCUREŞTI), ***ANUL I, NR. 10 DIN 12 NOIEMBRIE 1894***

PROPRIETATEA ŞI LEGEA MINELOR [42]

I.

Legea minelor[43] a d-lui Carp a avut darul de a ridica interesante discuţii teoretice, ca şi practice. Eu nu mă voi ocupa de partea practică a chestiunii, ci numai de teoriile care s-au emis asupra *proprietăţii.* în această privinţă, pur teoretică, discuţiile şi părerile emise sînt interesante şi instructive numai prin faptul uriaşei însemnătăţi a subiectului în discuţie, dar nu şi prin felul cum acest subiect a fost tratat. în această din urmă privinţă, discuţia a fost cît se poate de superficială, atît din partea protivnicilor cît şi a apărătorilor acestei legi. Protivnicii legii minelor găsesc în ea un socialism ascuns, fără a arăta în ce anume consistă acest socialism şi, mai ales, ei nu arată vreo pricepere cît de puţină asupra teoriilor socialismului modern, asupra proprietăţii.

Din -altă parte, susţinătorii legii aduc pentru susţinerea ei nişte teorii confuze şi neexacte şi, ce e mai straniu, nişte teorii care se bat cap în cap cu expunerea de motive a legii.

Foarte caracteristic în această privinţă e articolul de fond din *Constituţionalul* intitulat *Legea minelor.*

Autorul articolului vrea să dovedească că toate argumentele protivnicilor legii sînt absurde, dar pentru acest scop vrea să ne spună „cîteva cuvinte asupra proprietăţii în genere".

După această promisiune, te aştepţi oa autorul articolului să arate în adevăr în cîteva cuvinte vederile sale generale 'asupra proprietăţii, menite să reducă la absurd argumentele protivnicilor.

în loc de aceasta, autorul nostru repetă de mai multe ori cu felurite sosuri că nu e stat fără proprietate, după cum nu e proprietate fără stat, o repetă oa să ajungă la concluzia că între stat şi proprietate e o legătură intimă, indisolubilă. Nu e vorbă, e foarte /adevărat, că între stat şi *proprietatea individuală* e o legătură intimă şi că unul condiţionează pe alta; dar ce fel de argumentare e asta să repeţi de mai multe ori o afirmaţie, pe urmă s-o dai tot pe ea ca încheiere şi să crezi încă a fi dovedit ceva ? Şi, afară de asta, chiar dacă ai dovedi că între stat şi proprietatea individuală există o legătură intimă, întru cît aceasta ne-ar da o idee asupra proprietăţii în genere ? Şi, în sfîrşit, întru cît acest adevăr stabilit ar putea să slujească ca un argument in favoarea legii ?

Protivnicii legii pot să răspundă foarte bine : e adevărat că între stat şi proprietatea individuală e o legătură intimă şi, de aceea, legea în chestie, lovind în dreptul de proprietate, loveşte şi în stat şi astfel argumentul menit să apere legea se întoarce contra ei.

De altă parte, protivnicii legii încalecă o mîrţoagă care de-abia se ţine în picioare — a *dreptului natural,* între aceştia din urmă e d-l *Danieleanu.*

Dreptul natural al proprietăţii conţine o contradicţie în termeni. *Dreptul* în genere nu e o creare a naturii, ci se naşte în societăţile omeneşti din relaţiile omeneşti, deci e o creaţie omenească. Fiziologia şi psihologia, între facultăţile înnăscute ale omului, n-au descoperit şi dreptul la proprietate, şi încă la proprietatea individuală. Apărătorii legii susţin altă teorie bine cunoscută, şi anume că proprietatea nu e un drept natural, ci un drept legal, că proprietatea are ea bază şi izvor legea. De această părere e şi d-l profesor *Dissescu* dacă cuvintele d-sale au fost reproduse exact de reporterul *Adevărului.* Această teorie are oarecare aparenţe revoluţionare prin faptul că din ea se poate face următoarea deducţie : dacă proprietatea individuală e creată prin lege şi se schimbă prin lege, atunci ea poate fi înlocuită prin altă formă a proprietăţii cînd vor face legi socialiştii. Deducţia din teorie e spirituală şi arată că se pot face deducţii adevărate din teorii false. Pentru că teoria e falsă, istoriceşte vor-

bind, şi deci nu poate fi o teorie socialistă, pentru că socialismul şi neadevărul istoric se exclud ca lumina şi întunericul.

Adevărul istoric e cu totul dimpotrivă acestei teorii : nu legea a creat proprietatea individuală şi creează toate modificaţiile şi modalităţile proprietăţii, ci, din contra, necesităţile istorice, relaţiile reale de putere şi în primul rînd *modurile de producţiune* economică au creat proprietatea individuală şi prezida la toate modificările ei, iar legea sancţionează proprietatea în general şi feluritele ei forme în special. In acest înţeles se poate zice mai curînd că nu legea creează proprietatea, ci aceasta din urmă creează legea. Pentru că, în general vorbind, nu legea creează relaţiile reale de putere, ci acestea din urmă produc legea.

Legea sancţionează relaţiile reale care se produc în societate, după cum religia sancţionează căsătoria.

Aceasta din urmă se pregăteşte cu desăvîrşire prin alţi factori decît religia, cum sînt: înţelegerea între părinţi, înclinaţiuni fiziologice şi psihice între tineri, zestrea şi alte interese materiale etic... şi numai cînd toate condiţiunile reale ale căsătoriei s-au pregătit, atunci vine religia şi o sancţionează. Tot aşa sancţionează legea relaţiile reale în societate, care sînt create fără ea, am putea zice fără ştirea ei.

Pe baza proprietăţii individuale s-au ridicat şi au pierit naţiunile, pe această bază s-^au ridicat şi au pierit civilizaţii întregi : cum deci ar fi putut proprietatea individuală să reziste la atîte vicisitudini uriaşe ale soartei, dacă ar fi avut o bază atît de şubredă şi schimbăcioasă cum e legea.

In cîteva cuvinte, expunerea de motive a legii minelor arată mai multă pricepere asupra adevăratului caracter al evoluţiei proprietăţii decît toate discuţiile care au urmat.

Nu interesele, zice expunerea de motive, se supun teoriilor, ci teoria, după cum ne arată experienţa tuturor popoarelor, se adaptează pururea şi pretutindenea la feluritele interese.

Şi, dacă teoria cutare sau cutare a fost covîrşitoare în cutare epocă şi în cutare ţară, se poate cu înlesnire proba că ea nu a covîrşit unde era cea *justă,* ci doar unde *interesul pe care-l reprezenta era mai puternic.*

Perfect adevărat şi ceea ce se zice de teoriile juridice trebuie de spus şi în general despre legi.

Teoriile juridice şi legile dominatoare în cutare epocă asupra proprietăţii nu domineazā pentru că sînt *juste* după vreun principiu metafizic de dreptate şi justiţie, dar pentru că în lupta de clase şi lupta de interese reprezintă pe cele victorioase, reprezintă interesele cele mai puternice. *Cu alte cuvinte, teoriile juridice şi legile dominatoare într-o epocă asupra proprietăţii nu domineazā pentru că sînt juste, dar sînt juste pentru că domineazā.* Acesta e un adevăr istoric foarte important şi, ca atare, se înţelege că vine în ajutorul socialismului modern — ca orice adevăr istoric —, dar, oricît de adevărat ar fi, el nu ne dă deloc încă concepţia socialismului modern asupra proprietăţii ; de la aceasta din urmă expunerea de motive e departe ca cerul de pămînt. în cîteva cuvinte vom expune concepţia socialismulri ştiinţific modern asupra *proprietăţii* în articolele viitoare. Această expunere va fi folositoare nu numai celor oare n-o cunosc, dar şi celor care ar vrea să ştie cam ce relaţie poate fi între teoriile socialiste şi legea minelor.

II.

Evoluţia proprietăţii

In articolul trecut am promis a expune în cîteva cuvinte concepţia socialistă asupra proprietăţii. E evident că într-un articol de gazetă pot să arăt această concepţie numai foarte strîns, deci neapărat că puţin clar, voi avea însă prilej de a reveni asupra acestei chestiuni importante.

Socialismul ştiinţific modern nu dă nici o teorie juridică sau morală .asupra proprietăţii, nu pleacă deci din punctul de vedere al unei dreptăţi mai mult sau mai puţin metafizice şi sentimentale, ştiind foarte bine că teoriile juridice, după cum o ştie şi expunerea de motive din legea minelor, consacră *stări* sociale reale, dar nu le creează.

Socialismul ştiinţific pleacă de la studiul realităţii vieţii, de la studiul evoluţiei omenirii, societăţilor omeneşti în general şi a vieţii lor materiale, economice, în special. Acest studiu arată că proprietatea a trecut prin

nenumărate schimbări şi forme. Aceste schimbări şi formele ce a îmbrăcat proprietatea de-a lungul dezvoltării societăţilor omeneşti nu s-au produs la întîmplare ; ele, la rîndul lor, atîrnă mai ales de modul de producţie economică a societăţii şi, fiindcă producţia economică se dezvoltă, progresează, se schimbă mereu, apoi, în concordanţă cu această schimbare a producerii productelor necesare vieţii, se schimbă şi modul de apropriere * a lor, adică formele proprietăţii. Cu toate că schimbările formelor proprietăţii prin care a trecut omenirea sînt nenumărate, ele pot însă să fie împărţite în două forme esenţiale, oare împart întreaga dezvoltare a omenirii în două epoci mari. Aceste două forme sînt : proprietatea comunistă, sau colectivă, şi proprietatea individuală, sau individualistă.

In prima epocă a dezvoltării societăţilor omeneşti a domnit proprietatea comunistă.

Societăţile primitive, pe la începutul dezvoltării lor trăind în grupe mici, cu instrumente de muncă şi apărare neînsemnate, înconjurate de natura puternică şi vrăjmaşă şi, de semeni vrăjmaşi, n-ar fi putut să reziste dacă n-ar fi trăit în comunităţi, dacă n-ar fi muncit în comun. Aproprierea productelor muncii, trebuind să corespundă formei de producere în societate, a fost, de asemenea, comunistă. Comunismul primitiv a fost deci o necesitate de viaţă pentru societăţile primitive, şi acelea oare nu s-ar fi supus acestei necesităţi ar fi trebuit să dispară : lupta pentru existenţă şi selecţia naturală se însărcinau cu măturarea de pe faţa pămîntului a acelora din societăţi care ar fi înfrînt comunismul primitiv.

Cu dezvoltarea acestui comunism primitiv s-a format o organizaţie socială (politică) corespunzătoare — organizaţia gentilică, organizaţia grupelor de rude de sînge sau presupuse ca atare. Pe baza acestui comunism primitiv, cu o organizaţie socială (politică) corespunzătoare, .societăţile omeneşti au trăit şi s-au dezvoltat în timp de mii de ani. Pe aceste baze comuniste, omenirea a progresat enorm intelectualiceşte, psihiceşte ; multe şi nenumărate născociri a produs, a perfecţionat enorm producţia economi-ză. Se înţelege, toate acestea ne par acum meschine, după cum meschină va părea cultura noastră după cîteva mii de ani, dar pentru vremea lor ele au fost colosal de importante şi marchează un pas enorm în dezvoltare, în progresul omenirii. Această organizaţie comunistă a adus omenirea în dezvoltarea ei progresivă pînă la poarta civilizaţiei. Dar, oricît de importantă ar fi fost această organizaţie comunistă, ea nu putea să trăiască veşnic, mai întîi şi mai în general pentru că nimic nu e veşnic pe lumea aceasta — nici omul, nici naţiunile, nici pămîntul şi nici sistemul nostru solar —, toate trebuie să piară odată. Mai în special însă, această organizaţie comunistă trebuia să dispară pentru că ea, în dezvoltarea progresivă a societăţilor, a ajuns în dezacord cu progresul producţiei, cu progresul economic-material al societăţii.

* **Punere în stăpînire.**

Producţia economică, împărţirea muncii, relaţiile economice prin comerţ, înmulţirea populaţiei etc. ... deşi au înflorit în epooa comunistă, ajunseseră la un anumit grad de dezvoltare, n-au putut să progreseze mai departe pe bazele comuniste şi, de aceea, acestea din urmă trebuiau să dispară şi au dispărut, după mai multă vreme şi luptă, lăsînd loc altor organizaţii, bazate pe proprietatea individuală.

Astfel, organizarea comunistă a produs ea însăşi condiţiunile propriei ei pieiri şi condiţiunile de trai pentru organizarea socială care a înlocuit-o.

Pe aceste noi baze au început să se dezvolte societăţile civilizate. Nu-i vorbă, proprietatea individuală n-a predominat nicăieri exclusiv şi foarte multă vreme s-au păstrat rămăşiţe importante din comunismul primitiv.

Chiar în societăţile cele mai civilizate, mai încoace de tot, în vîrsta de mijloc, în proprietatea rurală, principiul comunist a jucat un rol foarte important.

Nu-i mai puţin adevărat însă că proprietatea individuală a caracterizat societăţile civilizate şi, ceea ce e mai important, proprietatea individuală era principiul progresiv, era ceea ce a permis o dezvoltare progresivă a societăţii.

Pe aceste baze individualiste, cum am zis şi în articolul trecut, au trăit şi au pierit societăţi, s-au ridicat şi au căzut civilizaţii întregi. Multe lacrimi, durere şi sînge a costat pe omenire această dezvoltare pe baze individualiste şi, desigur, nimeni n-ar putea să facă bilanţul civilizaţiei punînd într-o cumpănă toate jertfele nenumărate cîte le-a

costat ea, iar în alta toate binefacerile ei, un lucru insă e sigur : că la un timp dat dezvoltarea progresivă a **omenirii** a putut să se facă numai pe baze individualiste, cu proprietate individuală şi e iarăşi sigur că progresul **omenirii**, din nenorocire, n-a călcat numai pe roze, dar şi pe sînge şi cadavre.

Omenirea civilizată pe aceste baze individualiste a făcut un mare pas înainte : ea a îmbunătăţit enorm producţia economică, a făcut un progres mare în ştiinţă, în arte, **a** făcut invenţiuni minunate. Mai ales era modernă, cea cu deosebire individualistă, *era burgheză,* e aceea care a făcut să progreseze enorm omenirea. în mai puţin de două sute de ani, ea a făcut pe omenire să facă un pas mai mare în producţia economică, invenţiile tehnice, ştiinţe etc. decît în două mii de ani care i-au precedat. în această mişcare înainte şi prin această mişcare înainte, bazele individualiste ale societăţii, între care cea mai importantă e proprietatea individuală, încep să se învechească — dacă putem să ne exprimăm aşa —, devin tot mai şubrede, societatea începe să se încurce în cele mai mari şi în cele mai indisolubile contraziceri, ea ajunge în conflict cu progresul economic, devenind o piedică pentru el în loc de imbold. Prin dezvoltarea firească, societăţile civilizate au ajuns la o stare asemănătoare cu a societăţilor comuniste primitive de altădată : cînd viaţa şi dezvoltarea societăţii nu mai e posibilă pe baze vechi, cînd, sub pedeapsa de moarte, societăţile trebuie să-şi schimbi însăşi baza pe oare trăiesc şi care în cazul de faţă *e proprietatea individuală asupra mijloacelor de producţie.* Pentru a se reconstrui pe baze noi, după cum a făout-o altădată societatea comunistă, societatea individualistă de azi trebuie să schimbe baza economică individualistă în colectivistă (comunistă), prefăcînd toate instrumentele de muncă — cum e sol, subsol, fabrici, ateliere etc. —• în proprietatea comună a naţiunii întregi. Şi aceasta nu din cauză că o cer socialiştii, dar din cauza dezvoltării fireşti a omenirii, e evoluţia firească însăşi care face fatală dispariţia proprietăţii individualiste asupra instrumentelor de muncă şi prefacerea lor în *proprietatea comună a societăţii.* Dovedirii acestui adevăr îi va fi consacrat articolul viitor.

III.

Dispariţia jatală a proprietăţii

Am zis în articolul trecut că în dezvoltarea evolutivă a societăţii civilizate am ajuns la un punct cînd dispariţia proprietăţii individuale e tot mai necesară, e *fatală.* Dovedirii acestui adevăr, pe *cîi* de important pe atît de netăgăduit, e consacrată întreaga parte critică a socialismului modern, şi deci e peste putinţă s-o fac aici, într-un singur articol de ziar. Cu toate acestea, voi încerca s-o arăt, pe cît e posibil, în cîteva cuvinte.

Mai întîi şi întîi, proprietatea individuală în dezvoltarea societăţii a ajuns la propria sa negare.

în adevăr, ce înseamnă că societatea e bazată economiceşte pe proprietatea individuală ? Evident, înseamnă că membrii acelei societăţi au proprietate individuală, mai ales înseamnă că producătorii în societate stăpînesc individual instrumentele lor de muncă, aşa cum a fost în vîrsta de mijloc, cînd pămîntul era al ţăranului şi uneltele ale meseriaşului. Este oare acum aşa ? Evident că nu, şi cu atît mai puţin cu cît ţara e mai civilizată. Astfel, în Anglia, în Belgia, mai toţi producătorii sînt *expropriaţi* cu totul, sînt proletari. în alte ţări civilizate, mai sînt producători care au o umbră de proprietate, dar care. prin însuşi mecanismul economic al societăţii de azi, sînt expropriaţi tot mai mult şi mai mult.

Este ştiut şi de cei oare nu cunosc economia politică cum că în societatea modernă, bazată pe concurenţă, capitalurile mari bat pe cele mici şi deci fabricanţii mari şi comercianţii mari înving pe meseriaşii şi pe micii comercianţi, oare tot mai mulţi şi mai mulţi trec în rîndul proletarilor. Astfel, în societatea de azi, prin dezvoltarea ei firească pe bazele individuale, se creează tot mai mult dintr-o parte un număr foarte mic de membri ai societăţii care au concentrată în mîinile lor mai întreaga bogăţie a naţiei şi din alta — imensa majoritate a naţiei, şi toţi producători manuali ca şi intelectuali, proletari fără proprietate. Deci societatea modernă în dezvoltarea ei ajunge la următoarea contrazicere, la următoarea arhiabsurditate : *e o societate bazată pe proprietatea individuală, dar în care enorma majoritate a membrilor acestei societăţi şi*

mai toți producătorii n-au proprietate. Proprietatea individuală deci a ajuns la propria sa negare.

Judece deci oricine dacă o societate poate să se dezvolte pe o bază atît de şubredă şi absurdă şi dacă, înainte chiar de a ajunge la proletarizarea tuturor producătorilor, nu va fi fatal nevoită să înceapă să se dezvolte pe alte baze decît proprietatea individuală, oare, în definitiv, în societățile cele mai civilizate nu există pentru enorma majoritate a membrilor lor. Acum alt fapt tot aşa de important.

Am zis în articolul trecut că formele proprietății atîrnă în primul rînd pe formele şi modurile producției economice, şi o formă de proprietate oare ar veni în contrazicere cu progresul producției economice e osândită să piară, va fi măturată de acesta din urmă din drumul său victorios.

Ei bine, tocmai forma proprietății individuale moderne ajunge tot mai mult în contrazicere cu progresul producției economice.

Pentru a dovedi în marginile restrînse .ale acestui articol, am să iau o pildă, dar o pildă foarte clară şi doveditoare — acesta e fenomenul economic atît de cunoscut acum sub numele de criză de supraproducție ; e acuma şi la noi destul de cunoscut pentru că criza noastră în parte se datoreşte supraproducției. în ce consistă acest fenomen ? Iată în ce. în societatea noastră se produce mai mult decît poate fi vîndut, se produce prea mult, de aici criza de supraproducție cu toate nenumăratele nenorociri ale ei. Se poate oare o absurditate mai mare şi mai dureroasă decît aceasta la care a ajuns societatea modernă în dezvoltarea ei ? Marea majoritate a membrilor societății moderne trăieşte într-o mizerie cumplită, e lipsită de cele mai necesare vieții : hrană, îmbrăcăminte ş.a.m.d., şi aceeaşi societate e zguduită pînă la temeliile ei nu de această lipsă dureroasă a majorității membrilor ei, ci de prea multă producere, prea multă hrană, îmbrăcăminte produse.

Se poate oare o absurditate mai nebună ? Nu e clar că o societate ajunsă la .astfel de absurdități nu poate să se dezvolte pe temeliile ei vechi ? Dar acest fapt are şi o altă importanță, mai mare. E evident că, dacă societatea suferă de crize de supraproducție, tot ce va mări considerabil această producție va provoca şi crize de supraproducție mai mari.

Astfel, dacă s-ar descoperi pămînturi mai roditoare decît cele din America sau un procedeu ştiințific de a mări producția în general a pămîntului, s-ar mări grozav crizele agricole, iar dacă s-ar mări mult printr-o invenție producția de mărfuri industriale, în industrie ar izbucni şi o criză mai înfricoşată de supraproducție, cu toate urmările ei nefericite. Astfel deci, progresul producției economice e menit să provoace crize şi nenorociri enorme în societatea modernă, ceea ce înseamnă, cu alte cuvinte, că *această societate a ajuns într-o contradicție flagrantă cu progresul producției economice,* incât orice progres mare economic o zguduie din temeliile ei, îi face rău, în loc să-i facă bine.

Mai e încă o pricină care face absolut de neînlăturat dispariția proprietății individuale : aceasta e *contrazicerea, dezarmanta care s-a dezvoltat între producerea şi aproprierea productelor.*

Ca o societate să poată trăi şi să se dezvolte normal, trebuie negreşit să existe o legătură logică între producere şi aproprierea productelor. Astfel, în societățile primitive comuniste, productele (pescărit, vînat, producte agricole) se căpătau în comun şi ele aparțineau comunității. Dacă pe urmă productele se consumau în comun sau dacă se împărțeau şi se consumau individual, aceasta e de puțină importanță, pentru că important e acordul între felul producerii şi apropriere, dar nu neapărat şi cu consumarea productelor. Sub domnia producerii individuale, unde un țăran lucrează bucata lui de pămînt sau meseriaşul cu uneltele lui de muncă, e natural ca productele lor căpătate individual să fie apropriate individual, să Ie aparțină tot lor. Acum însă, în țările înaintate în civilizație, productele industriale se produc în fabrici imense, *unde lucrează împreună, colectiv, în comun,* mii de lucrători, de asemenea, pe moşiile întinse ale marilor proprietari, lucrează iarăşi sute sau mii de lucrători împreună, în comun, *astfel încît cea mai mare parte a producției țării e făcută pe baze comuniste, pe cînd aproprierea productelor e individuală,* aparține fabricanților şi moşierilor ; e deci o *contrazicere flagrantă între producerea colectivistă şi aproprierea individuală.*

Această contrazicere poate să înceteze numai în două cazuri : sau schimbând producerea, sau sichimbînd proprietatea. Sau întoreîndu-ne înapoi la producerea individuală, şi deci distrugând toate fructele civilizaţiei moderne, sau punînd în concordanţă cu producerea colectivistă şi aproprierea, prefăcînd toate instrumentele de muncă — cum e solul, subsolul, fabricile, atelierele etc... — în proprietate colectivă a naţiunii întregi. întoarcerea înapoi fiind imposibilă chiar dacă am vrea, rămîne un singur lucru de făcut : prefacerea tuturor instrumentelor de muncă în proprietatea comună a naţiunii.

După mii de ani de dezvoltare pe baze icomuniste. societatea a ajuns la un punct unde bazele economice vechi nu permiteau o dezvoltare mai departe şi societatea trebuia să le schim.be pe altele, individualiste. După mii de ani de dezvoltare pe acestea din urmă, societăţile civilizate au ajuns la un punct, şi anume epoca noastră, unde mişcarea şi viaţa progresivă nu mai sînt posibile pe bazele vechi, individualiste, şi aceste societăţi trebuie negreşit să se întoarcă la un fel de comunism, însă la un comunism cu mult superior celui primitiv. După cum societăţile civilizate, trecând prin monarhia absolută, constituţională, tind să devină republici asemănătoare încîtva cu republicile societăţilor primitive, tot aşa societăţile civilizate de azi, trecând prin mai multe forme individualiste, tind să devină societăţi comuniste asemănătoare, dar mult superioare la formă şi fond celor primitive. Şi aceasta nu din cauza vreunor idei subversive sau a unor revoluţionari ce sapă bazele societăţii moderne, ci în virtutea însăşi a evoluţiei omeneşti aceste baze s-au învechit şi se surpă mereu.

Ne mai rămîne acum să mai spunem cîteva cuvinte despre bazele cele noi pe care îşi va începe traiul societatea transformată.

Despre aceasta în articolul viitor.

IV.

Priceperea falsă a socialismului

înainte de a se vorbi de aproprierea colectivă, care e totodată esenţa socialismului, trebuie să spunem cîteva cuvinte asupra priceperii false şi a celei dintîi şi celei din urmă, pentru că ceea ce foarte adesea se pricepe sub *socialism* sînt nişte avantaje şi absurdităţi. Şi trebuie să spunem adevărul că socialiştii chiar ei înşişi sînt, sau mai bine zis au fost în câtva de vină că socialismul din formulă clară şi adevărată a devenit o fantasmagorie ân capul chiar [al] acelora care ân adevăr ar fi dorit să-1 priceapă.

Aceasta s-a întâmplat cam astfel.

Temeliile economice pe care trăieşte o societate, mai ales felul de producere şi de apropriere a productelor muncii, hotărăsc felul dezvoltării sociale şi generale, felul instituţiilor politice, ale relaţiilor sociale între membrii societăţii, pînă chiar şi felul dezvoltării intelectuale şi artistice. E evident deci că o organizare economică atît de diferită şi atît de superioară celei de azi va avea de rezultat o viaţă socială neînchipuit mai frumoasă şi din toate punctele de vedere superioară celei de acuma din punctul de vedere material, ca şi intelectual şi moral. Orbiţi de astă lumină intensă a traiului social viitor, unii din socialişti au început asupra organizaţiei societăţii viitoare să construiască în imaginaţia lor o societate socialistă în toate amănuntele ei. Scopul, desigur, a fost lăudabil, socialiştii de care vorbim au vrut prin aceste construcţii fantastice şi atrăgătoare să-i entuziasmeze şi pe ei,- şi pe alţii pentru idealul luminos al socialismului. Toate aceste fantezii pot să aibă şi o parte folositoare, iar produse de artişti pot să rămână ca lucruri de artă, nu trebuie însă să li se dea o valoare *real-socialistă,* nu trebuie să se ia fanteziile drept realităţi şi nu trebuie să se considere ca obligatorii nici pentru societatea viitoare, nici pentru, lupta socialistă de azi.

In adevăr, ce putem şti noi despre toate amănunţimile organizaţiei viitoare a societăţii cînd ele depind de mii şi mii de factori pe care nici nu ni-i putem închipui în toate combinaţiile lor ; cum putem hărăzi societăţilor viitoare anumite instituţii şi anumit mod de viaţă cînd o descoperire tehnică poate să se producă dintr-o zi într-alta şi va reduce la absurd toate presupunerile noastre şi, mai presus de toate, cum putem să construim o societate viitoare în toate detaliurile ei *cînd n-avem elemente pentru aceasta ?*

Pentru că e evident că un geniu chiar nu poate să speculeze asupra unei alte societăţi decît cu elementele ma-

teriale, intelectuale şi sufleteşti pe care i le dă societatea în care trăieşte. Greşeala tuturor acestor speculaţii fantastice poate fi pricepută prin următoarea pildă :

Doi călători se duc într-un oraş străin. Aceşti oameni trebuie, se înţelege, să ştie drumul exact pe care trebuie să meargă. Cu cît ei se vor apropia de oraş, vor putea să vază în cîtva poziţia lui, contururile şi mărimea lui aproximativă ş.a.m.d. Inchipuiţi-vă că drumeţii noştri, nemulţumiţi cu aceste cunoştinţe exacte, pe oare pot să le capete din elementele reale, pe care le au înaintea simţurilor şi a inteligenţei lor, s-ar apuca să ghicească şi să speculeze asupra stradelor, oaselor, asupra împărţirii odăilor în oase, asupra frumuseţii femeilor şi asupra moravurilor din acel oraş — toate nişte lucruri pe care nu le-ar putea afla decît fiind în oraş. Se înţelege, dacă drumeţii noştri consideră toate aceste presupuneri ca nişte simple fantezii, atunci nu poate fi pentru ei nici o pagubă, ba poate [fi] chiar un folos. Dar ce ar fi dacă drumeţii noştri ar lua fanteziile drept realităţi şi prin aceste fantezii ar hotărî purtarea lor viitoare în oraş şi condiţiile călătoriei ? Din nenorocire, cam aşa făceau socialiştii fantastici. De cîte ori socialiştii se despărţeau şi se combăteau *din principiu* pentru că nu se învoiau -asupra felului cum trebuie să fie organizate serviciile comunale în viitoarea societate socialistă !...

De această slăbiciune a unora din socialişti s-au folosit protivnicii socialismului. Aceştia din urmă au simţit, într-un mod conştient sau inconştient, că le vine foarte bine la socoteală această strămutare a discuţiei de pe terenul realităţii pe terenul fanteziei şi îndată s^au amestecat şi protivnicii ; discuţiile asupra a fel de fel de chestii de ordine materială sau morală oare priveau viitorul depărtat al societăţii se făcură tot mai aprinse.

Protivnicii făceau (fac şi acuma) pe şireţii şi puneau fel de fel de întrebări socialiştilor asupra viitorului depărtat, şi, deoarece chiar un prost poate să întrebe mai mult decît o sută de înţelepţi ar fi în stare să răspundă, putem să ne închipuim ce s-a întîmplat cînd între cei care întrebau erau şi oameni inteligenţi şi culţi.

— Bine — zice d-l X —, societatea va hotărî cantitatea şi felul producţiei, dar dacă între stofele produse nu se va găsi *nici una care să placă nevestei mele ce te faci ?*

—• Aşa e, — zice Y, dv. veţi avea mijloace mecanice de comunicaţie excelente, *dar eu vreau să mă plimb cu cupeu, cum o aranjezi ?*

— Excelent — exclamă Z —, toţi trebuie să lucreze într-un fel sau altul, dar dacă eu vreau să voiajez cîţiva ani ce faci cu mine ?

— Dar cu leneşii ce faci ? — repetă iar X.

Şi socialistul utopist îşi bătea capul ea să găsească vreun mijloc ca în societatea lui imaginară m-me X să aibă o rochie după gust, d-l Y să poată să se plimbe în cupeu, Z să poată să voiajeze împrejurul lumii, chit că de nu va găsi nici un mijloc de a satisface pe protivnici să declare cererea lor de imorală.

Cînd aceste discuţii copilăreşti se prefăcură în discuţii adevărat serioase, unde socialiştii stăteau pe terenul real al faptelor exacte şi unde socialiştii operau cu elemente reale şi indiscutabile, atunci protivnicii socialismului, neavînd încotro, alergau la *ultima ratio* a discuţiunii necinstite, la falsificarea neruşinată a vorbelor şi tezelor protivnicilor lor. Şi astfel egalitatea condiţiunilor economice pentru toţi producătorii în societatea socialistă s-a prefăcut în capetele sau în vorbele protivnicilor socialismului în labsurdissima egalitate fiziologică şi psihologică, în *nivelarea inteligenţelor.*

Egalitatea juridică şi economică a femeii s-a prefăcut în surpare a tuturor bazelor familiale, iar afirmarea socialiştilor că societatea burgheză de azi singură pregăteşte în dezvoltarea ei toate condiţiunile de trai pentru societatea socialistă s-a prefăcut de protivnicii socialismului în pornirea socialiştilor de a distruge toate temeliile societăţilor civilizate fără să ştie ce vor pune la loc ş.a.m.d.

Din cauza tuturor discuţiilor fanteziste şi falsificărilor rău-voitoare, priceperea socialismului adevărat a suferit enorm.

La imensa majoritate a publicului oare vorbeşte despre socialism, priceperea acestuia din urmă consistă din cîteva fraze luate din discuţiile fantastice asupra societăţii viitoare, amestecate cu cîteva falsificări făcute de protivnicii socialismului, plus cîteva afirmări adevărate dar dogmatice ale socialiştilor, şi această mixtură indigestă ei o *numesc socialism.*

Şi nicăieri poate această nepricepere nu e atît de mare ca la noi, şi, ce e mai regretabil, nepriceperea e deopotrivă la micul băcan ca şi la marele profesor universitar.

Şi cu toate acestea, dacă socialismul e foarte greu de priceput în toată întinderea lui, cu toate domeniile ştiinţifice şi practice pe care le atinge, dacă pentru această pricepere se cer ani de muncă şi studiu şi gîndire, socialismul ca formulă, esenţa socialismului, dacă putem să ne explicăm aşa, e uşor de priceput. A arăta ce e socialismul în sensul întîi e absolut imposibil în articole de gazetă, a-1 expune însă în al doilea sens e posibil şi aceasta o vom face în articolul viitor.

V.

Ce e socialismul ?

Ce e socialismul, ce e aproprierea colectivă, ce e societatea socialistă ? Iată acele întrebări cu care e întîmpinat fiecare socialist din partea acelora oare nu vor să studieze socialismul, dar oare ar vrea să-1 priceapă şi să-1 ştie din cîteva cuvinte :

La aceste întrebări vom răspunde şi noi în scurt :

Societatea socialistă e aceea care se va dezvolta din societatea burgheză de azi şi care o va înlocui, iar socialismul e acea doctrină care arată, bazată pe ştiinţa modernă, cum, de ce şi prin ce societatea de azi se va transforma în cea socialistă.

O întrebare se impune imediat. Societatea evoluează continuu, zi cu zi, an ou an ; aceasta o ştie fiecare. In acest sens însă, societatea din anul acesta e alta înoîtva, decît aceea din anul trecut şi va fi alta după un an, dar această schimbare continuă nu implică numaidecât o societate nouă ; în această evoluţie continuă, oare e punctul unde încetează o societate şi începe să existe alta ? La această întrebare, din lipsă de spaţiu, pot să răspund aici numai prin următoarele exemple :

Luaţi apa, începeţi s-o încălziţi cîte puţin ; treptat cu încălzirea se vor face anumite modificări în ea, dar tot va rămîne apă pînă la anumitul punct de încălzire cînd se va preface prin această *cantitativă* schimbare de temperatură într^un corp *calitativ* .altul — în abur ; începeţi să răciţi apa şi iarăşi cu toate schimbările va rămîne apă pînă la un anumit punct, cînd se va preface în alt corp : gheaţa.

Un alt exemplu, şi mai plastic, e un ou pus la o anumită temperatură. în el încep să se producă anumite modificări pînă la un punct cînd se preface în pui.

Aici vedem manifestîndu-se o lege universală formulată de genialul filozof Hegel şi oare se cheamă trecerea cantităţii în calitate. Această lege e de cea mai mare importanţă pentru priceperea evoluţiei în general şi se aplică deopotrivă la lumea anorganică, organică, psihică şi socială.

Şi societatea se dezvoltă mereu, dar, cu toată *cantitatea* modificărilor care se produc în ea, rămîne tot societatea veche pînă ce prin acumularea *cantitativă* a modificărilor ea se preface în altă societate, *calitativ* deosebită.

Aici, bineînţeles, nu putem da o dezvoltare mai mare celor cuprinse mai sus, de altminteri e îndeobşte cunoscut că a fost o societate antică, pe urmă cea feudală, acum e cea burgheză, şi teoria evoluţiei s-a vulgarizat într-atît că mai fiecare pricepe încîtva că şi această societate burgheză de azi se va preface în alta.

Altă întrebare care se impune e următoarea : dacă o societate în dezvoltarea ei se transformă în alta, care e factorul principal, puterea oare mai ales provoacă această schimbare şi transformare ? In exemplul nostru din lumea neorganică (apa), această putere e aceea mecanică a căldurii, în exemplul din lumea organică (oul) sînt anumite schimbări fizice, chimice, biologice, iarăşi provocate de o anumită temperatură ; oare e acea putere care provoacă schimbările în societate ?

Am arătat în altă parte * că această putere e progresul economic, mai ales dezvoltarea producţiei economice.

Dezvoltarea producţiei economice hotărăşte în primul rînd dezvoltarea şi schimbarea societăţii ; şi iarăşi temeliile economice ale unei societăţi, adică forma ei de producere, apropriere şi distribuire a productelor, şi relaţiile sociale provocate de ele sînt acelea oare dau caracterul distinctiv unei societăţi, deosebesc o societate de alta.

Dezvoltarea producţiei economice merge încet, pas cu pas, ea mai deloc nu atîrnă de voinţa socială : progresul producţiei nu poţi să-1 decretezi.

*** Vezi *Concepţia materialistă a istoriei,* [volumul de fată, p. 9—33].**

Felul aproprierii şi distribuirii productelor atîrnă înceîtva mai mult de voinţa societăţii, dar şi ele depind, la rîndul lor, de felul producerii — astfel deci temeliile economice în general nu atîrnă de la capriciul şi voinţa societăţii.

Aceste temelii economice însă sînt acelea care, mai ales, caracterizează şi constituie o organizaţie socială şi deci, dacă ele nu atîrnă de capriciul şi voinţa societăţii, atunci nici o prefacere mare socială în general nu atîrnă de la .capriciul şi voinţa societăţii.

Aceasta înseamnă, cu alte cuvinte, că o organizaţie socială nouă, o societate nouă nu poate fi creată numai prin voinţa unui om, dar nici prin voinţa societăţii întregi pînă ce nu se vor dezvolta temeliile economice necesare acelei societăţi. Acestea sînt adevărate în general şi deci adevărate şi pentru societatea socialistă.

O societate socialistă a fost odată o dorinţă frumoasă, dar absolut utopică şi nerealizabilă, acum însă această societate se va realiza eu siguranţă, pentru că s-au dezvoltat condiţiile economice necesare ei. Iată unele din cele mai principale :

Mai întîi, progresul producţiei economice a făcut munca omenească atît de productivă încît acum întîiaşi dată se face cu adevărat posibilă o societate unde membrii ei, muncind cu toţii solidar, pot să fie eu toţii asiguraţi foarte bine materialiceşte. Pe urmă, ceea .ce de asemenea e foarte important şi ce am pomenit într-un alt articol, în societatea modernă s-a dezvoltat producţia colectivă, s-au strîns grupe mari de lucrători proletari, care lucrează colectiv în fabrici, mine, moşii întinse, -astfel că de pe acum producţia se face în mod colectiv, şi în aceste grupe de lucrători societatea de azi ne dă organizate gata colectivităţile de producători pentru societatea socialistă. Afară de aceasta, cum iarăşi am arătat, societatea de azi proletarizează o mare majoritate a locuitorilor unei ţări, îi strînge în colectivităţi puternice, îi învaţă să lucreze productiv, îi disciplinează şi, prin contact, le dezvoltă solidaritatea de clasă şi conştiinţa de puterea lor, şi astfel societatea, ea însăşi, pregăteşte, disciplinează şi solidarizează acea clasă de oameni, proletarii, căreia îi incumbă istoriceşte rolul de a preface societatea burgheză în cea socialistă, după cum burghezimea a avut rolul de a preface societatea feudală în burgheză. Astfel, societatea de azi

nu numai pregăteşte condiţiunile economice necesare unei societăţi socialiste, dar şi acea armată care trebuie s-o realizeze. S-ar putea aduce încă mai multe pilde cum societatea de azi pregăteşte condiţiunile de trai pentru cea viitoare ; aceasta o vom face cînd vom expune socialismul mai pe larg, aici şi aceste cîteva pilde importante ajung.

Afară de acest proces .al creării condiţiunilor economice necesare societăţii viitoare, alăturea merge un alt proces — procesul descompunerii societăţii burgheze de azi. Noi am văzut cum societatea de azi se încurcă în cele mai absurde, indisolubile şi dureroase contraziceri, cum ajunge în contrazicere cu progresul economic, cum expropriază o imensă majoritate a naţiei în folosul unei mâini de oameni etc. Altă dată vom arăta mai pe larg acest proces de descompunere .materială şi morală a societăţii de azi. Aşadar, în societatea de azi se dezvoltă un dublu proces — de compunere şi descompunere, un proces social asemănător cu acel proces biologic oare se petrece în oul din care iese puiul. Se înţelege că ăst proces nu e ceva special societăţii de azi, âri toate societăţile care evoluează se petrece acelaşi proces ; decît el e clar şi bătător la ochi numai la sfîrşitul societăţii vechi, aproape de ânceputul societăţii nouă.

Ce fac deci socialiştii faţă ou această transformare care se operează în societatea modernă ?

Socialiştii dintr-o parte explică şi aduc în conştiinţa poporului acest dublu proces oare se petrece în societate, arată cum societatea de .azi se descompune materialmente şi moralmente şi cum în ea se dezvoltă condiţiile necesare vieţii societăţii socialiste — aceasta e partea de .doctrină şi de propagandă. De altă parte, socialiştii organizează masele proletare, acelea care mai ales au interes şi cărora le incumbă istoriceşte rolul transformării societăţii — aceasta e partea militantă a socialismului.

Organizând proletariatul, dându-i conştientă de rolul lui istoric, .socialiştii se luptă împreună ou proletariatul pentru căpătarea puterii politice în stat, ceea ce nu poate să întîrzie, avînd în vedere .că proletariatul devine o putere tot mai mult şi mai mult precumpănitoare în societate.

Odată stăpîn pe puterea politică, proletariatul, socialiştii păşesc spre treptata naţionalizare sau socializare a tuturor instrumentelor de muncă, ceea ce înseamnă începutul erei socialiste.

Dar ce înseamnă această socializare a tuturor instrumentelor de muncă ? In cîteva cuvinte înseamnă următoarele :

Stăpîni în stat, socialiştii expropriază prin răscumpărare (Marx şi Engels vorbesc deopotrivă de răscumpărare, nu de confiscare) în folosul naţiunii întregi toate proprietăţile private asupra instrumentelor de muncă, ajungînd astfel naţiunea stăpînă asupra întregului sol, subsol, asupra fabricilor, atelierelor, mijloacelor de comunicare etc. Odată ajunsă acolo, ţara, ea însăşi prin anumite organe ale ei, administrează întreaga producţie a ţării. Colectivităţile de lucrători care şi acum lucrează la fabrici, mine, pe morii întinse vor urma în mare parte să lucreze tot aşa înainte (bineînţeles, în condiţiuni morale şi materiale mai bune), de astă dată însă pentru proprietarul cel nou al pămîntului, fabricilor, minelor etc. ...adică pentru societatea întreagă, ai cărei membri egalitari, economiceşte vorbind, sînt şi ei ; astfel, împreună cu producerea colectivă, aproprierea productelor muncii va fi de asemenea colectivă.

Se înţelege că distribuirea productelor oare atîrnă hotărît de felul producerii şi aproprierii se naţionalizează, se socializează şi ea, adică societatea, administrînd întreaga producţie a ţării, administrează şi distribuirea productelor prin serviciile naţionale speciale, cum sînt poşta sau drumurile de fier acum. Aceasta, de altminteri, se înţelege de la sine.

O societate care reprezintă o unică imensă gospodărie şi care produce după un plan hotărît productele necesare membrilor ei nu produce valori de schimb, mărfuri menite a fi schimbate şi speculate, ci produce valori de întrebuinţare pentru consumaţiunea membrilor ei, după cum o gospodărie mică primitivă producea lucruri necesare oonsumaţiunii, ci nu pentru vîhzare, nu pentru speculă. Evident, comerţul n-are ce căuta în societatea socialistă, unde distribuirea productelor se administrează de societate, ca şi producerea.

Această societate socialistă reprezintă deci o singură vastă gospodărie cu foarte multe ramuri.

Din productul astfel produs în această mare gospodărie naţională, o parte e destinată tuturor instituţiunilor şi aşezămintelor sociale, cum sînt şcolile, spitalele etc. altă parte e destinată reproducerii economice (sămînţa de semănat, uzarea instrumentelor de muncă etc), iar restul e fondul destinat consumaţiei acestei societăţi producătoare, unde toţi, direct sau indirect, sînt producători manuali sau intelectuali şi toţi au drept la parte din acest fond de consumaţiune.

Se poate face o idee mai clară asupra unei astfel de societăţi micşorînd mult dimensiunile ei. Să luăm o pildă ipotetică. Să ne înichipuim o mică societate eonsistînd din vreo mie de producători ; această societate hotărăşte ce şi cît e de produs, avînd în vedere puterile producătoare de care dispune, şi tot ea hotărăşte cum trebuie de distribuit productele între membrii societăţii. Această mică societate va fi deci o unică gospodărie, un fel de familie producătoare. Acelaşi lucru, în liniile generale, va fi şi societatea socialistă. Se înţelege, o naţiune mare nu e o mică societate-famiUe şi deci toate fenomenele economice în ea sînt nemăsurat mai complexe, de aceea şi transformarea societăţii e aşa de grea şi, desigur, nu într-o zi şi nu într-un an se va organiza o societate socialistă.

O idee oarecare asupra unei societăţi socialiste ar putea da societăţile actuale pe acţii. Se ştie că în vremea no.astră se formează puternice societăţi pe acţii, oare au în exploatarea lor moşii, fabrici, mine etc [Societatea socialistă va fi un fel de vastă societate pe acţii care cuprinde întreaga naţiune şi unde toţi membrii naţiunii sînt totodată şi producători şi acţionari egalitari ai acestei mari societăţi.

Iată dar oe e socialismiul şi care sînt scopurile socialiştilor : socializarea tuturor instrumentelor de muncă, cum e solul, subsolul, fabricile, atelierele, mijloacele de transport, iar ca rezultat al acestei socializări — o societate egalitară, econamiceşte vorbind, reprezentîmd o unică gospodărie cu o mulţime de ramuri, unde producţia se face în contul societăţii, unde producţia, ca şi distribuirea, e administrată de societate.

Acesta e socialism şi aici sînt scopurile lui, dar nu acele fantezii oare circulă în privinţa lui, cuim e împărţirea averilor şi alte imibeeilităţi de acest soi.

în cît priveşte amănuntele organizării acestei societăţi, noi am zis că socialiştii nu-^şi bat capul cu asta ! Mai mult decît atît, socialiştii nu discută chiar condiţiunile unei epoci mai apropiate de noi, epoca de tranziţie, cînd ei vor fi chemaţi să înceapă treptata naţionalizare a tuturor in-

strumentelor de muncă ; nu discută deoarece condițiile în care se va face această trecere sînt imposibil de prevăzut, ele pot să fie altele de la o vreme la alta, vor fi altele în fiecare țară, după condițiunile speciale ale țării.

In loc de aceste speculațiuni, socialismul modern se folosește de toate fenomenele economice, politice, intelectuale, morale pe care societatea le dezvoltă în mișcarea ei, le întrebuințează pentru a grăbi, pentru a face mai puțin dureroasă, pentru a face mai conștientă transformarea neînlăturată a societății burgheze de azi în cea socialistă.

Ne rămîne acum să mai spunem cîteva cuvinte asupra urmărilor organizării societății socialiste, ceea ce vom face în articolul viitor.

VI.

Urmările organizației socialiste

Am zis în articolele trecute că nu se pot preciza urmările depărtate ale organizației socialiste : sînt însă unele, de cea mai mare importanță, oare se pot prevedea cu cea mai mare siguranță, care într-un mod absolut evident trebuie să rezulte din organizația socialistă a societății. Și aceste urmări evidente arată cum organizația socialistă dizolvă toate contrazicerile absurde la care a ajuns societatea modernă și-i lecuiește 'toate rănile profunde. Pentru a dovedi asta, să luăm numai contrazicerile și marile neajunsuri semnalate în articolele trecute și să vedem ce se face cu ele în societatea socialistă ?

Am văzut cum societatea modernă, bazată pe proprietatea individuală, ajunge la negarea propriei ei baze prin faptul că preface în *neproprietari* imensa majoritate a națiunii. In societatea socialistă, unde toate instrumentele de muncă sînt ale nației întregi de producători, toți membrii națiunii devin coproprietari ai acestei imense averi naționalizate, sau, cum am zis, devin coacționari egalitari. în societatea socialistă deci, toți producătorii devin iarăși proprietari ai instrumentelor de muncă, numai pe altă bază, pe bază colectivistă — unica posibilă, avînd în vedere progresele uriașe ale producțiunii. Am văzut că a face pe toți producătorii proprietarii instrumentelor de muncă pe bază individuală ar însemna să ne întoarcem

la producția mică, ar însemna să distrugem toate bunurile dobîndite ale civilizației.

Altă contrazicere absurdă la care a ajuns societatea modernă, după cum am văzut, sînt crizele de supraproducție. Sînt oare aceste crize posibile în societatea socialistă ? Evident că nu. O societate socialistă, după cum am văzut, e o mare și unică gospodărie, unde societatea administrează producția și o potrivește cu consumarea.

Dar să presupunem, cu toate acestea, că s-a produs într-un an o cantitate de producte mult mai mare decît era necesar. Va urma oare de aici cel mai mic neajuns ? Deloc. Societatea socialistă nu produce doar pentru vînzare, speculă ; ce-i pasă deci dacă vor rămînea producte în depozit — cu atît mai bine, nnare deqît să micșoreze producțiunea pentru anul viitor, reducînd orele de muncă sau întrebuințând munca de prisos pentru producerea altor articole pe care nu le are încă societatea.

Și aici avem dezlegarea altei contraziceri importante. Noi am văzut cum în societatea de azi un progres repede în producție (o invenție genială generaknente aplicabilă) ar provoca mari nenorociri, lăsînd o mulțime de lucrători fără de lucru și provocând o criză întinsă de supraproducție, de unde urmează că societatea a ajuns în contradicție cu progresul producției economice.

Altminteri e în societatea socialistă. Fiind o unică gospodărie, care produce pentru întrebuințare, și nu pentru schimb, orice progres ân producere va fi numai folositor tuturor membrilor societății socialiste. Dacă s-ar face vreo invenție minunată care ar mări întreaga producție de două ori, 'atunci societatea socialistă, oare e administratoarea producției, avînd o îndoită cantitate de productivitate a muncii, sau scade orele de muncă pentru toți membrii producători la jumătate, sau întrebuințează o jumătate din munca socială pentru producerea articolelor noi, sau alege un drum mijlociu ; în orice caz deci, orice progres în producție va produce nulmai folos pentru toți și cu atît mai mare folos cu cît mai mare e progresul. Astfel, societatea socialistă *ajunge în completă armonie cu progresul producerii economice.*

In legătură cu cele spuse, mai e un fapt important despre oare n-am pomenit în această serie de 'articole, dar

despre care am vorbit de mai multe ori în alte articole economice şi literare. *

în societăţile civilizate, moderne se produce nu pentru întrebuinţare, ci pentru vînzare" speculă, pentru *piaţă,* şi nici pentru piaţa interna, ci pentru *piaţa* universală. Această producere are drept unic regulator concurenţa ; producătorii produc fără ca să ştie cît trebuie pentru această *piaţă enigmatică,* fără ca să ştie dacă alţii n-au produs mai mult decît trebuie. Această producere anarhică şi concurenţa individualistă modernă au nişte urmări dezastruoase morale şi materiale, ele sînt izvorul crizelor, ele produc acea nesiguranţă a zilei de mîine, care ameninţă întreaga societate, începînd cu proletarii manuali şi intelectuali şi sfîrşind cu marii negustori şi fabricanţi.

în societatea socialistă, unde nu se produce *pentru piaţă,* unde producerea e administrată de societate şi potrivită consumaţiei, evident că dispare producţia anarhică, ou toate urmările ei. Asemenea societate socialistă, prin caracterul ei economic, reprezintă o vastă societate de asigurare mutuală şi deci în ea *teama de ziua de mîine* va rămîne doar ca o jalnică amintire a trecutului.

In sfîrşit, ceea ce am văzut de mai multe ori, societatea socialistă nimiceşte contrazicerea fundamentală care există în societatea de azi între producerea colectivă şi aproprierea individuală, prefăcînd şi pe aceasta din urmă în colectivă.

Şi în felul acesta organizaţia socialistă dezleagă toate problemele vitale, dizolvă toate contrazicerile, distruge toate absurdităţile economice la care a ajuns societatea modernă.

Tot aşa, organizaţia socialistă a societăţii distruge oate contrazicerile şi neajunsurile dureroase morale la oare a ajuns cea modernă şi deschide o oale largă şi frumoasă pentru dezvoltarea morală a societăţii.

După cum am zis, e imposibil a preciza formele morale sociale într-o societate atît de deosebită de aceea de azi prin temeliile ei economice, este însă o parte care se poate preciza cu siguranţă, oare urrează necesar din această organizaţie specială economică a societăţii socialiste.

*** Vezi *Concepţia materialistă o istoriei, Cauzele pesimismului literatură şi viaţă şi Artiştii proletari intelectuali.***

E evident că într-o societate solidară şi egalitară economioeşte se vor dezvolta altminteri de puternic instinctele altruiste decît într-o societate bazată pe concurenţă, pe luptă, unde fiecare e nevoit să scoată bucata de pîine din gura vecinului său dacă nu vrea să piară el singur, unde luxul şi desfrkil provoacă mizeria fără seamăn, unde unii sînt abrutizaţi şi corupţi de bogăţie, alţii de mizerie.

Şi e iarăşi sigur că într-o societate unde femeia va fi o producătoare egalitară economiceşte cu bărbatul şi asigurată materialmente se vor crea altfel de relaţii familiale decît într-o societate unde familia e bazată pe bani, zestre şi are un corolar necesar : prostituţia. Şi e tot aşa de sigur că într-o societate unde toţi vor fi asiguraţi materialmente se vor dezvolta altfel de caractere decît într-o societate unde nesiguranţa zilei de mîine preface pe oameni în mici la suflet, laşi şi cruzi.

Se înţelege că toate acestea par generalităţi, dar cînd ai ajuns să pătrunzi marea lege sociologică a *transformării forţelor economice sociale în energii morale sociale,* o lege de aceeaşi importanţă pentru sociologie şi etică ca şi *transformarea forţelor* pentru fizică, atunci eşti absolut convins de imensa superioritate morală a societăţii socialiste asupra celei de azi.

Viitorul economic, ca şi cel moral, al societăţilor în amănuntele lui este, se înţelege, într-o parte însemnată ascuns ochilor noştri, dar societatea modernă ea însăşi în mişcarea ei ni-1 descoperă mai mult şi ne convinge tot mai tare cită dreptate avem.

In privinţa priceperii viitorului societăţii am putea să ne comparăm cu un mecanic al drumului de fier care stă pe o maşină oare are o lampă electrică pentru luminarea drumului de parcurs. în fiecare moment e numai o distanţă mărginită luminată. Această distanţă e cu atît mai mare, eu cît lampa e mai puternică şi cu cît ochiul maşinistului e mai ascuţit. Dar, oricît de puternice ar fi ele, este o margine peste oare nu pot să treacă, şi maşinistul care vede clar împrejurul maşinii va vedea cu atît mai puţin clar şi desluşit cu cît vederea lui se va apropia de această margine, iar dincolo de ea — întuneric beznă şi necunoscut.

Dar ceea ce nu pot face lampa cea mai puternică şi ochiul cel mai iscusit face maşina prin mdşoarea ei. în fiecare moment, mergînd înainte, ea descoperă alte terenuri şi locuri necunoscute. Astfel, societatea, prin mişcarea ei înainte, descoperă tot mai clar şi mai vădit nişte lucruri asupra cărora pînă atunci erau posibile numai conjecturi, presupuneri, şi cu cît ea le arată mai bine, .cu atît se vede mai clar cîtă dreptate avem noi, socialiştii. Şi iată pentru ce un socialist conştient nu numai că nu se descurajează cu cît îmbătrîneşte, ci capătă tot mai multă convingere de dreptatea cauzei lui. Bineînţeles, vorbesc de cei conştienţi, care au pătruns socialismul, şi nu de cei care [îşi] zic socialişti, dar îl pricep cît şi protivnicii. Fiecare **ian** aduce alte dovezi zdrobitoare, aduce alte fapte oare arată descompunerea societăţii de azi, aduce alte elemente de trai pentru societatea socialistă, aduoe alte arme pentru luptă şi pentru victorie şi deci putere nouă şi entuziasm pentru socialiştii conştienţi.

C. Dobrogeanu-Gherea

LUMEA NOUA ***(BUCUREŞTT), NR. 35, 36, 37, 40, 43, 44 ŞI 48 DIN 9, 10, 11, 14, 17, 18 ŞI 22 DECEMBRIE 1894***

LEGEA MINELOR ŞI SOCIALIŞTII[44]

I.

Legea minelor a d-lui Carp a provocat o mulţime de discuţii ; a provocat o mişcare întreagă în ţară ; aceasta nu poate să nu ne bucure. Pînă acum opinia noastră publică se pasiona numai de sfezile ministeriale, de intrigile parlamentare ş.a.m.d. ; interesul deci care se arată pentru această lege de ordine economică e un progres netăgăduit pentru viaţa noastră politieo-socială. Din nenorocire, discuţia urmată, ou cîteva excepţii onorabile, n-a fost deloc la înălţimea la oare trebuia să fie. Cauza acestei scoborîri a discuţiei e uşor de găsit : e nepregătirea ziaristicii şi opiniei noastre publice a discuta legi economice ; pe urmă e spiritul de partid, de gaşcă — dar, oricît de clar ne-am explica pricinile, faptul regretabil rămîne acelaşi.

Pentru guvernamentali legea e ideală, ireproşabilă, pentru opoziţie legea e detestabilă. Nu-i vorbă, această tactică a partidelor noastre istorice pentru noi nu e ceva nou ; mai original e că unele elemente democratice, a căror judecată nu e influenţată de buget, au admis cam acelaşi mod de a discuta legea minelor. Pentru dumnealor, legea e sau bună, şi atunci trebuie s-o lauzi, sau e rea, şi atunci trebuie s-o înjuri, altă oale nu se află pentru ei. Şi se ştie ce fulgere şi-a atras *Lumea nouă* fiindcă a îndrăznit să trateze chestia Obiectiv şi din punctul său de vedere, arătînd ce e în lege şi cum e legea. Acest mod simplist de a judeca prin propoziţii hotărîte, nenuanţate şi neschimbate e mai totdeauna fals în ge-

nenal, mai ales însă în cazurile speciale cînd avem a judeca legi economico-sociale.

O lege sau o reformă economică mai totdeauna se face de o clasă în folosul ei, deci atitudinea celorlalte clase către această lege va fi foarte diferită, fiecare clasă judeeînd-o din punctul de vedere al intereselor ei.

Dar, chiar presupunînd că ar fi una din acele rare legi oare încîtva folosesc în adevăr întregii națiuni, tuturor claselor, încă fiecare clasă are să vadă în altă parte a legii folosul ei şi în altă parte neajunsurile ; şi o parte a legii mai ales folositoare unei clase ori unei grupe de cetățeni va fi mai ales păgubitoare altei grupe şi viceversa. Aceasta se poate zice dinainte cu siguranță despre orice lege importantă economică, avînd în vedere deosebirile de clasă şi antagonismul de interese ale feluritelor clase şi antagonismul de interese chiar al indivizilor din aceeaşi clasă. Față cu această complexitate de interese deosebite şi chiar contrarii atinse de o lege economică şi de care totuşi încîtva, cel puțin, trebuie să [se] țină seama (vorbim de legi relativ mai drepte), e peste putință de a califica o lege însemnată economică în totalitatea ei de bună sau rea, ci din punctul de vedere al fiecărei clase în parte şi fiecărui partid care reprezintă interesele clasei respective legea va fi în anumit sens şi în anumite puncte bună, în altele rea, legea va fi deci în totalitatea ei bună şi rea totodată, şi această contrazicere nu e în judecata celor oare o analizează, ci e în realitatea vieții sociale.

Dacă oele spuse sînt adevărate pentru orice clasă şi partid, cu atît mai mult pentru clasa muncitorilor şi partidul socialist al muncitorilor. Pentru că e posibil ca o lege însemnată economică să fie făcută numai şi numai exclusiv în folosul uneia din clasele stăpînitoare şi în paguba tuturor celorlalte, şi atunci ea e în adevăr inclusiv bună pentru clasa pentru care e făcută, dar asta e peste putință să se întîmple pentru clasa muncitoare, pentru că nu ea face legi, ci clasa stăpînitoare le face contra ei.

O dovadă pentru dreptatea ziselor noastre e însăşi legea minelor a d-lui Carp. Această lege e cu desăvîrşire capitalistă, făcută în scopul de a stimula dezvoltarea capitalistă a țării, şi cu toate acestea sînt tocmai clasele capitaliste, burgheze, care fac opoziție înverşunată

uneia sau alteia din părțile legii. Ce mirare dar dacă judecata socialiştilor asupra acestei legi pare a se contrazice ?

în adevăr, să vedem prin cîteva exemple care poate fi atitudinea socialistă față cu astă lege şi față cu stabilirea producției miniere în țară.

Dintr-o parte, se înțelege, noi nu putem decît să fim foarte mulțumiți de faptul stabilirii producției miniere. Mai întîi, prin aceasta se ridică în general productivitatea țării, bogăția națională. De altă parte, producția minieră poate să formeze o bază solidă pentru industrializarea țării. Dezvoltarea productivității muncii, dezvoltarea industriei şi a proletariatului industrial, dezvoltarea capitalismului, într-un cuvînt, este, după cum s-a explicat şi în această gazetă, nu numai una din condițiunile de întărire a partidului socialist, dar e temelia pe care se va zidi însăşi societatea 'socialistă. Din acest punct de vedere, noi trebuie să fim mulțumiți de legea minelor. Dar productivitatea muncii, dar îmbogățirea vor sluji în primul rînd şi aproape exclusiv capitaliştilor, exploatatorilor de mine, pe cînd proletariatul minier va fi nevoit să lucreze în ocne adinei, trăind în acea mizerie degradatoare şi în acele primejdii grozave şi neîncetate de oare ne dau idee minele din străinătate, şi acestea din urmă, desigur, nu pot să ne entuziasmeze.

Alt exemplu. Legea minelor, în principiu, recunoaşte dreptul națiunii în anumite condiții să exproprieze proprietățile private, iar în dispozițiunile reale ale legii aplică încîtva chiar acest principiu.

Noi, desigur, trebuie să fim foarte mulțumiți pentru recunoaşterea acestui principiu şi nu sîntem deloc supărați dacă el s^ar aplica proprietarilor mari de pămînt ; dar legea minelor aplică acelaşi principiu şi micilor proprietăți țărăneşti, şi în acest caz atitudinea noastră către lege se schimbă şi, dacă astă expropriere e păgubitoare țărănimii, noi nu putem decît să protestăm. Alt exemplu. Legea minelor violează constituția noastră *. Dacă astă violare ar atinge interesele claselor domnitoare, atunci puțin ne-ar păsa, ba am trage chiar cu mulțumire încheierile noastre cum ştiu clasele domnitoare să respecte

*** Articolul acesta a fost scris înainte de a se introduce modificările făcute de Senat.**

legile fundamentale făcute de ele ; dar constituția noastră, cu toată aplicarea ei rea, e totuşi încă un scut pentru libertățile noastre şi ea dă putință partidului socialist de a trăi şi de a se dezvolta şi deci partidul socialist trebuie să protesteze ou energie împotriva oricărei încercări de a se viola constituția. Din aceste cîteva exemple şi din cele spuse mai sus, socot că vor vedea cititorii acestui ziar că un organ socialist, vorbind despre o lege sau o reformă economică, poate să aducă în acelaşi număr chiar două articole — unul oare laudă legea dintr-un punct de vedere, altul oare o combate vehement din alt punct de vedere, fără oa asta să fie o contrazicere —, contrazicerea fiind în legea sau mai bine şi mai adevărat în viața reală modernă în care trebuie să se realizeze legea.

Mai e încă un lucru care trebuie să fie lămurit în atitudinea socialiştilor față cu legile ce se prezintă analizei lor, mai ales față cu importantele legi economice.

Noi am spus mai sus că legile se făuresc de clasele domnitoare împotriva claselor muncitoare. Altădată aceste legi se formulau brutal, dar sincer, fără înconjur ; de cînd însă muncitorimea a început să se deştepte şi să aibă o influență în stat, formularea, motivarea legii au ajuns o artă, legea trebuie să îmbrace o haină ideologică unde se vorbeşte de dreptate, de naționalism etc. Asemenea şi apărarea şi analiza unei legi au ajuns o artă pentru clasele domnitoare. Un partid politic burghez, reprezentînd o anumită parte a burghezimii, se va feri, cu drept cuvînt, să spună întreg adevărul, el va pune în evidență din lege ceea ce-i vine la socoteală, va mai ascunde ceea ce nu-i convine să se vază într-însa, şi această tactică pentru partidele burgheze e în adevăr cea practică, alta ar fi naivă.

Cu totul altceva e cu socialiştii, care reprezintă interesele muncitorilor. în interesul muncitorilor e ca fiecare lege să se arate aşa cum este ea, să se arate brutal, sincer, fără înconjur, să se arate dezbrăcată de motivarea şi formularea ei ideologică; în interesul lor e să nu se lase nimic neziis sau în umbră, pentru că numai astfel se arată vădit că legile sînt făurite contra muncitorilor. Tactica socialiştilor trebuie să fie deci alta decît a partidelor burgheze la -analiza unei legi, ei trebuie să spună fără înconjur, fără meşteşugiri adevărul, întregul adevăr, fiind siguri că adevărul întreg poate să

le fie numai în folos. Se înțelege că tuturor acelora care sînt învățați cu tactica *savantă* a partidelor burgheze tactica socialiştilor trebuie să le pară naivă. Treaba lor. Socialiştii doar nu se vor conduce după opinia adversarilor şi celor care nu pricep socialismul. De acele cîteva principii arătate mai sus se va conduce şi scriitorul acestor rînduri în cîteva articole consecutive, care vor urma mai la vale. Aceste cîteva articole nu vor face o analiză completă a legii minelor şi a expunerii de motive a ei — pentru aceasta s^ar oere un alt cadru decît un articol de gazetă —, ci se vor arăta cîteva observații asupra legii şi cîteva observații care nu privesc direct legea, dar oare sînt sugerate de ea.

II.

Avem mine sau nu ? Avem sau nu mine, iată o întrebare pe oare şi-a pus-o fiecare cînd s-a început zgomotoasa discuție asupra legii minelor. Şi întrebarea aceasta e, desigur, cît se poate de justificată. Pentru că e vădit că dacă n-avem mine, apoi toate discuțiile sînt zadarnice şi întreaga lege e o fantezie ministerială ; e deci asemenea vădit că, înainte de toate, în expunerea de motive d-l Carp a trebuit să arate în scurt, cel puțin, ce-l face să creadă că avem acele mine despre însemnătatea cărora se vorbeşte în acea expunere.

Din nenorocire însă, tocmai despre aceasta proiectul de lege nu ne spune nimic. în expunerea de motive se vorbeşte despre importanța minelor pentru dezvoltarea industrială — un lucru de oare sper că nimeni nu s-a îndoit —, ni se vorbeşte despre dreptul de proprietate într-un mod care arată că acela oare a prezentat legea e nu numai un ministru, dar un om oare studiază şi cugetă, dar chestia primordială nu e atinsă deloc. D-l Carp are chiar prudența de a nu pomeni cu un cuvînt măcar de experiențele făcute în această privință de stat, o prudență cu atît mai justificată eu cît aceste experiențe au fost destul de *nereuşite*. Această lipsă de date mai sigure lasă în voia fiecăruia să-şi închipuie ce vrea asupra bogățiilor miniere ale țării noastre, şi tocmai această nesiguranță impune, ca **o** datorie, fiecăruia sănşi spună toate îndoielile în această privință. Aceasta am s-o fac

eu, fiind poate chiar, în cîtva, în dezacord cu prietenii mei de la *Lumea nouă* asupra acestei chestii.

De altminterea sînt şi fapte stabilite în această privinţă, şi anume, cum s-a arătat şi în cîteva articole din *Lumea nouă,* în munţii noştri sînt minerale felurite şi de calitate bună. Acolo însă unde îndoiala e permisă şi unde începe e cînd ne punem întrebarea dacă avem mine rentabile din punctul de vedere comercial, din punctul de vedere capitalist.

Noi nu formăm o gospodărie izolată de lumea întreagă, în acest din urmă caz, se înţelege, principala întrebare ar fi dacă avem minerale, şi, odată găsite, ar trebui să le exploatăm, oricîte sacrificii ne-ar costa, pentru că sînt unele producţii miniere care sînt însăşi baza civilizaţiei, după cum e fierul. Noi însă nu formăm, din fericire, astfel de gospodărie izolată, facem parte din mulţimea gospodăriilor civilizate, cu oare sîntem legaţi prin felurite căi de comunicaţie, prin relaţii comerciale. In acest caz însă, întrebarea oare se impune e dacă putem să avem mine rentabile nu din punctul de vedere al pieţei naţionale, ci din acela al pieţei internaţionale, întrebarea e dacă putem să producem fier cel puţin tot aşa de ieftin ca Germania, aramă ca Franţa, plumb ca altele.

Din productele miniere pe care le avem chiar în munţii noştri, sînt unele pentru desfacerea cărora piaţa internă e mai mult decît neîndestulătoare (şi, drept vorbind, afară de combustibil [cărbuni] nu văd care product minier ar putea să se mulţumească cu piaţa internă), în acest oaz însă trebuie să producem pentru export şi deci trebuie să producem atît de ieftin încît, adăugind preţul transportului şi vămii, să fim încă în stare să concurăm cu produsele miniere străine. Care sînt acele dovezi ce ne-ar îndreptăţi să avem iluzii atît de optimiste ? Dacă ne vom mărgini însă a produce numai pentru piaţa internă, atunci această producere în cele mai multe cazuri, avînd în vedere piaţa restrînsă, nu poate fi făcută decît în mic ; producerea în mic însă, după cum se ştie, e mult mai costisitoare dedît producerea în mare, şi deci e îndoielnic iarăşi dacă ea va putea concura cu cea străină.

Nu-i vorbă, în acest caz există un mijloc de apărare contra producerilor străine prin vămi, dar dacă e vorba să plătim mai scump decît acuma producerile miniere,

BIBLIOTECA HARULUI „IUKEA NOUA'

NO. f

LEGEA MINELOR

socialişti!

DE

DE LA OLT

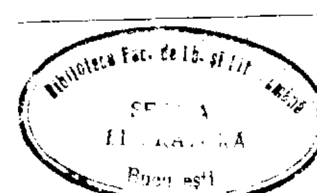
^^^^^^www-vv —

PREŢUL: 50 BANI

BUCUREŞTI

«TIPOGRAFIA NOUA» GRIGORE PANAITESCU

îeoB

mai ales cele necesare tuturor, numai pentru cinstea de a avea mine naționale, apoi mai bine ne lipsim. Petrolul, în afară de sare, unicul product minier pe care-1 avem în cantități mari pentru țara noastră, **e** tocmai acela care ne pune pe gînduri. Mai întîi nu ne pare tocmai exact ceea ce zice d-l Carp „că ceea ce avem astăzi nu sînt decît nişte slabe încercări în acele localități unde natura singură a făcut să apară țițeiul la suprafață" ; au fost companii străine care au făcut sondaje adînci — lastfel, compania americană oare a făcut sondaje în Prahova (la Poiana) şi, după ce a pierdut mai bine de un milion, a lăsat baltă toate instalațiile, convingîndu-se că e în adevăr mult petrol, dar *nu în cantități rentabile pentru exploatarea capitalistă.* în cît priveşte însă producția internă a petrolului, ea, după cum se ştie, e susținută prin colosalele drepturi de intrare puse asupra petrolului străin, astfel că îl plătim mult mai scump decît l-am fi plătit dacă n-am fi avut mine de petrol, dacă îl aduceam din Rusia. Şi să nu uităm că *lumina* e necesară tuturor, că petrolul se întrebuințează de toată clasa muncitoare, care plăteşte deci un impozit special cîtorva indivizi pentru a-i îmbogăți. Pentru astfel de industrie minieră vă foarte mulțumim.

Altă obiecție importantă în chestia minelor e următoarea : din toate productele miniere, cel mai important e, desigur, combustibilul, cărbunele. El şi încă fierul sînt adevăratele motoare ale civilizației moderne ; combustibilul, cărbunele, e baza industriei moderne şi, ceea ce e important pentru noi, nu numai industriei în general, dar şi -celei miniere în special.

Pentru exploatarea minelor de orice natură trebuie combustibil, şi combustibil mult. Nu-i vorbă, îl avem în munții noştri unde sînt viitoarele mine presupuse : avem pădurile seculare. Dar despădurirea țării la şesuri de către burghezimea noastră rapace a pus în pericol viața economică a țării întregi, expunînd-o la inundații şi la secetă. Distrugerea pădurilor seculare din munții noştri de către burghezimea capitalistă exploatatoare a minelor ar pune vîrf acestui pericol, ar fi un adevărat dezastru pentru țara noastră. Aşadar, chiar oondițiunea principală a dezvoltării industriei miniere **e** combustibilul, cărbunele. Avem noi oare acest combustibil ? Antracit, după toate probabilitățile, n-avem deloc. Avem

lignit. Cu acest lignit însă nu se mai poate zice că nu s-au făcut experiențe ; s-au făcut, şi încă foarte costisitoare. Statul, el însuşi, are mine de lignit; lignitul s-a întrebuințat la drum de fier şi s-a dovedit că e combustibil prost, că e foarte periculos pentru sănătatea mecanicilor, fochiştilor, şi, în sfîrşit, cardiful adus din Englitera e încă mai puțin costisitor decît lignitul național.

Aş putea să mai lungesc mult şirul argumentelor care mă fac să am oarecare îndoială în privința dezvoltării industriei miniere la noi. Dar pentru scopul meu şi acestea sînt de ajuns. Pentru că, să ne înțelegem, eu nu vreau să afirm cu siguranță nimic, aceasta ar fi o îndrăzneală absurdă, se poate, în definitiv, să se găsească comori în pămînt de care nici nu visăm, dar, fiind reduşi la presupuneri, am arătat aici numai cîteva din îndoielile mele, cred, destul de serioase. Oricum ar fi însă, chiar cei mai optimişti nu pot să nege că această lege are la însăşi baza ei o parte foarte fantastică, şi atunci se naşte întrebarea : cum se poate ca tocmai d-l Carp, care se laudă atîta cu practicitatea lui, să prezinte tocmai acum o *lege fantastică ?* Cum se poate ca d-sa să fantezeze acum, cînd criza *economică* a arătat şi celor orbi cît de putred e organismul nostru economic şi că trebuie măsuri practice, eroice şi imediate pentru a preîntâmpina nenorociri şi mai mari decît cele de -acuma ?

III.

D-l Carp, minele şi iarba fierului. Deci, după cum am zis, între multe nedumeriri la care -dă loc legea minelor a d-lui Carp este şi aceasta : cum s-a întîmplat ca d-l Carp, care se mîndreş-te -atît cu spiritul său de om de stat eminamente p-ractic, să înjghebeze o lege oare are bază atît de problematică, să nu spunem fantastică ?

în adevăr, se ştie cu ce vioiciune criticau junimiştii legile liberale. Pentru junimişti, liberalii au fost nişte utopişti, nişte idealişti, introduceau legi europeneşti bune pentru Europa apuseană, unde aveau rațiune de a fi în bazele reale ale vieții, pe cînd la noi legile acestea n-aveau, după junimişti, mei o rațiune de a fi ; şi fiecare lege liberală stîrnea amara ironie a junimiştilor. Şi iată acuma, la putere fiind, d-l Carp vine ou legea minelor şi pune atîta importanță pe ea ! în țările civilizate s-au

LEGEA MINELOR

ITI1

Legea rai nelora dHuîGarp a provocat

:Şearestnireagă în ţară .^-aceasta nu.foiîft -'•să iium bucure. Bnă acumopiraiea^a^. stră publică se pasiona riuma! de sfesite •-•înmisîeriale;deîntrigiî«''parlamentiareşi a. m. d.; interesu 1 deci, care se arată peri-tm această îege de ordine economica, îe un progres netăgăduit pentruvieaţanoa-stră pofitico-sociaîă. Din nenorocire,-<iis-caţiea urmată, cu cfteţya. excepţii ono-rabile, n'a fost de lop ia mnâîţimea: la care trebuea să fie, Cauza acestei sccs-borîrî a discuţiei îe uşor ..:,de;.;..gă.sit,r':::le nepregâtirea ziarişti cei £i apinieliioastre ,:p.utike..,a..,,,dis.cuta... le.pleco.n.amice,:,, pe, urmă Je, spiritul^

regulamentat minele existente, în ţările civilizate legea asupra proprietăţii miniere e rezultatul unei lupte îndelungate între stat şi proprietarii individuali ai minelor în exploatare ; la noi însă se regulamentează minele neexistente şi oare poate nici nu vor exista. Dacă nu se vor găsi mine rentabile, liberalii vor putea să :se răzbune zicînd d-lui Carp : „Ai criticat zeci de ani legile noastre liberale sub cuvînt că ţara nu e coaptă pentru ele şi, cînd colo, ai făcut legi pentru care ţara va fi coaptă după oel puţin o sută de mii de ani, cînd se va forma antracitul".

De altminterea pe noi nu ne interesează acel moment psihic şi social care a hotărît pe d-l Carp să prezinte .această lege.

După opinia noastră, naşterea ei se explică astfel.

D-l Carp, deşi n^a avut totdeauna dreptate în criticile sale contra liberalilor, e însă, între politicienii noştri, om oult şi cap gîndltor, e unul din puţinii oare pricep însemnătatea chestiilor economice — pînă şi cele mai contestabile dintre proiectele d-sale, cum e *majoratul,* tot arată o îngrijire pentru producţia economică a ţării, arată o pricepere că de acolea atîrnă întreaga viaţă socială.

D-l Carp a venit deci la guvern ou unele idei, cu unele proieote de reforme economice pe care sîntem departe de a le primi de bune, dar oare, realizate, ar aduce oarecare îmbunătăţire clasei muncitoare şi o îmbunătăţire a producţiei ţării în general. Dar d-sa, cu toată inteligenţa d-sale, e membru al clasei dominatoare, pătruns de prejudiţiile clasei, un om oare n^a pătruns organizaţia societăţilor moderne, cu toate antagonismele ei, cu luptele ei de clase. Această nepătrundere 1-a făcut să cadă într-un utopism atît de naiv şi să creadă că poate să realizeze reforme potrivnice unei clase, bazîndunse chiar pe ea, numai prin farmecul puterii politice pe oare o are în mînă ; d-l Carp a fost atît de utopist încît a crezut că va putea să aducă îmbunătăţiri economice în folosul ţărănimii bazat pe oligarhia noastră politică. Şi realitatea vieţii s-a răzbunat cumplit contra utopismului nostru.

Se ştie soarta importantelor legi economice ale d-lui Carp. Mai întîi, cînd a venit vremea să le dea o formă practică, d-sa, în calitate de ministru conservator, *a simţit că trebuie să facă unele concesii.* Pe urmă au venit

proiectele de legi în consiliul de miniştri, unde au fost pieptănate rău de tot. După ce s-au mai dres cîte ceva de membrii influenţi ai partidului, de preşedinţii Camerei şi Senatului, au venit proiectele la Cameră, unde s-a început schilodirea generală. Din toate aceste concesii, pieptănari şi schilodiri, legea vînzării bunurilor statului şi [cea] a tocmelilor agricole s-au prefăcut în .adevărate caricaturi, despre oare vom vorbi altă dată. Acelaşi lucru 1-a păţit d-l Carp cu alte legi mai puţin însemnate şi a ajuns pînă acolo încît, tot cedînd, a alungat din şcolile ţării o parte din populaţia ţării. Atunci, învins de tovărăşia răilor, imbecililor şi ignoranţilor, autoritarul şi mîndrul Carp a plîns în mijlocul parlamentului de necaz şi umilire. Nu-i vorbă, şi-a venit în fire d-l Carp şi acuma face „bonne mine â mauvais jeu" sau, „făcînd haz de necaz", se plimbă prin incinta Camerei cu jiletca descheiată şi ca triumfător. Se înţelege că majorităţii foarte puţin îi pasă de aceste mutre : ea ştie foarte bine că învinsul e d-l Carp, nu ea.

Acuma în urmă, dnsa a dat peste alt neajuns : s-a dezlănţuit o criză economică fără pereche în ţara noastră.

D-l Carp, în însemnatul său discurs din Senat, desigur cel mai însemnat din cîte s-au pronunţat în sesiunea aceasta, a dat vina *întreagă* a crizei pe *supraproducţie.* Aceasta e perfect adevărat pentru crizele din celelalte state ; la noi însă, criza de *supraproducţie* se complică şi cu nişte cauze speciale interne cît se poate de îngrijitoare. Avem prea bună părere de inteligenţa d-lui Carp pentru ca să credem că nu pricepe.

Şi, dacă sîntem dezarmaţi faţă cu supraproducţia din piaţa universală, faţă ou concurenţa Americii, putem să luăm măsuri contra cauzelor interne ale crizei. Dar aceste măsuri trebuie să fie măsuri radicale, eroice, şi d-l Carp ştie ce a păţit cu reforme mai puţin eroice.

Ce e dar de făcut? Răspunsul e lămurit ea lumina zilei. Dacă n-ai reuşit tu, om de stat, să-ţi treci reformele pe care le crezi absolut necesare prin votul restrîns, trebuie să cauţi autoritate morală şi putere pentru realizarea acestor reforme în votul universal. Dar d-l Carp, pătruns încă de utopism cezarian, tocmai această soluţie, unică, practică, o crede utopie. Dar atunci, încă o dată, ce e de făcut? Condus de utopie politică, în mrejele căreia se zbate încă, d-l Carp simte că nu e de făcut nimic ; şi, tocmai din pricină că vede că nu poate face ceva serios, trainic şi practic în împrejurările politice în care se găseşte .astăzi, s-a aruncat în fantezii, agăţîndu-se de legea minelor, dîndu-i însemnătatea de regeneratoare economică a ţării româneşti. După cum un om care a dat faliment, s-a ruinat, în setea lui după căpătarea averii pierdute, începe să umble după comori, astfel d-l Carp, dînd faliment cu reformele d-sale, a început să oaute comorile ascunse ale pămîntului.

Şi iată cum a ajuns d-l Carp să ne fabrice *iarba fierului* (legea minelor) menită să deschidă comorile ascunse ale pămîntului, asta pentru că s-a văzut ne în stare a ne da reforme practice. Se înţelege, poate să nimerească, şi, după cum se întîmplă ca un om, tot căutînd comori, să dea, în sfîrşit, peste una, tot aşa snar putea să găsească mine şi d-l Carp. Noi am scris acest articol nu pentru a dovedi astă neputinţă, ci pentru a arăta acel moment psihic şi social oare a făcut pe d-l Carp să-i dea atîta însemnătate acestei legi, care are o bază practică atît de problematică.

De astă dată credea, în sfîrşit, d-l Carp că a nimerit-o. Cu oarecare dreptate d-l Carp putea să argumenteze' cam .astfel : „N-am reuşit să trec reformele mele decît trunchiate şi schilodite, fiindcă loveau în interesele tocmai ale acelora care trebuiau să le voteze, dar iată acum propun o lege a minelor ; minele nu există, nu-s exploatate, nu sînt ale nimănui ; dacă se vor găsi oomori, ce au ei cu norocul meu ?". Dar nici [de] data asta n-a nimerit-o ! D-l Carp n-a ţinut seama de lăcomia, rapacitatea, perversitatea caracterului produse de sentimentul proprietăţii individuale, care preface pe proprietar într-un cîine care nici singur nu roade osul, dar nici pe altul nu-1 lasă să se apropie de el.

Şi astfel iarba fierului a d-lui Carp a făcut pe proprietarii noştri să-şi 'arate colţii, i-a făcut să înceapă o crîncenă opoziţie, şi astfel un guvern care n-a păţit nimica pentru că a împuşcat pe ţărani e zguduit pînă-n temelie din pricina unor mine care nu se ştie măoar dacă sînt. N-a nimerit-o nici acuma d-l Carp, şi, după toate probabilităţile, această lege va suferi nişte operaţii ase-

mănătoare cu cele suferite de legea vînzării pămîntului statului şi a tocmelilor agricole *.

Din partea noastră putem asigura pe d-l Carp că, dacă va propune o lege pentru locuitorii planetei *Marte* care ar atinge interesele proprietarilor de acolo, proprietarii din ţara românească nu vor vota-o... din spirit de solidaritate cu proprietarii din Marte. Dacă nici -astă din urmă lecţie nu va sluji d-lui Carp pentru a-i arăta că nu se poate face nimic în ţara românească fără votul universal, atunci, cu mare părere de rău, vom fi nevoiţi să pierdem iluziile noastre asupra puterii d-sale de pricepere. De altminteri, d-l Carp prin concesiunile ce face în proiectul de lege proprietarilor, le^a dat singur arme contra d-sale.

IV.

Chestia proprietăţii şi minele. Am zis că d-l Carp a dat singur arme victorioase potrivnicilor legii minelor tocmai prin faptul concesiunilor ce face proprietarilor. Citi orii vor vedea îndată cîtă dreptate avem.

Prima dificultate în materie de mdne, zice d-l Carp, este greaua şi completa chestiune a proprietăţii.

Nu-i vorbă, noi nu sîntem aicea perfect de părerea d-lui Carp. După noi, cum au văzut cititorii noştri, prima dificultate în materie de mine e chestia dacă minele există.

Dar nu rrai facem şicane şi, admiţînd că mine rentabile există, atunci prima chestiune importantă e în adevăr a proprietăţii. Să vedem deci cum dezleagă d-l Carp această chestiune.

Mai întîi, d-sa începe printr-o arătare absolut limpede că proprietatea solului n-are absolut nimic a face cu [cea] a subsolului. Dacă, raţionează d-l Carp, proprietatea solului e condiţionată prin munca cheltuită în el (aceasta e teoria justificativă a proprietăţii funciare după economiştii burghezi), atunci cu ce s-ar justifica proprietatea subsolului, unde afară de meşterul dumnezeu n-a cheltuit nimeni nici o muncă ? La acest argument s-ar putea adăuga încă unul : că proprietarul oare cumpără pămînt cumpără în definitiv productivitatea solului, dar nu pămîntul pînă **în** centru şi mineralele. Mai departe, d-l Carp stabileşte adînc deosebirea ce există între sol şi subsol *ca proprietate* şi, în sfîrşit, aduce argumentul cel mai hotărîtor că în toate statele civilizate afară de Englitera şi Statele-Unite .ale Americii proprietatea minelor nu e a proprietarilor de pămînt. Din partea noastră putem adăuga că nici pentru Englitera aceasta nu e perfect exact.

*** Aceste prevederi ale colaboratorului nostru exprimate înainte de venirea legii în Senat s-au realizat pe deplin.**

Dar care e deducţia logică la oare trebuia negreşit să ajungă d-l Carp ? Ea e perfect evidentă. Dacă proprietatea subsolului n-are nimica a face cu proprietatea solului, dacă mai toate ţările nu-i recunosc proprietarului solului proprietatea subsolului, atunci *proprietatea subsolului la noi trebuie recunoscută statului, naţiunii.* Aşa e şi practic şi logic. Ce face însă d-l Carp ? D-sa, luînd în mărturie pînă şi *De Officiis* ale lui Cicero, dovedeşte că proprietarul solului nu e proprietarul subsolului, iar concluzia logică a d-sale este : *„Proprietarul suprafeţei deci se recunoaşte ca proprietar şi al subsolului".* Şi pentru ce această ilogicitate monstruoasă ? Pentru că, zice d-l Carp, *„ne-am sfiit de a periclita măsuri salutare pentru susţinerea îndărătnică a unui principiu abstract".*

Vă place logică ? Să dovedeşti negru pe alb că proprietarii solului nu sînt şi proprietarii subsolului, să arăţi că ăst principiu e recunoscut mai de toate statele Europei şi pe urmă tot ce ai arătat să declari de *principiu abstract,* de unde urmează că tocmai contrariul celor ce ai arătat e pentru d-ta principiul concret; nu e aşa ? Adevărul sfînt însă e că d-l Carp, prin această concesie făcută proprietarilor, nu numai c-a jertfit un mare principiu, dar a compromis hotărît, definitiv şi pentru totdeauna, şi în principiu şi în practică, întreaga lege a minelor. Acesta e păcatul ei originar. D-l Carp a vrut să fie isteţ, politician, a vrut să împace şi oapra şi varza ; şi, cum se întîmplă în cazurile acestea, n^a împăcat pe nimenea, ci numai a dat arme potrivnicilor.

în adevăr, spunînd în principiu că proprietarul minei e proprietarul pămîntului, d-l Carp ştia că astfel condamnă producţiunea minieră şi, de aceea, recunoaşte,

dintr-o parte, această proprietate, din altă parte o reduce la un drept iluzoriu. E evident că a ridicat contra-i pe toţi proprietarii. D-l Carp n-a înţeles că proprietarul individual e ca dracul din poveste — dacă-i dai niif mai degetul, te trage pe urmă cu totul. Odată recunoscuţi de proprietarii minelor, ei vor să fie proprietari în toată puterea cuvîntului. „Dacă sînt proprietar — îşi spune moşierul român —, atunci ce ai d-ta cu proprietatea mea ; cum vii de-mi impui un tovarăş pe care nici nu l-am văzut în ochi şi nu numai mi-l impui, dar stabileşti dinainte condiţiile, hotărîndu-mi 3o/。 din venit; cum dai dreptul fiecărui vagabond să vină să-mi găurească pămîntul meu ?" D-l Carp, ca om de stat, trebuia să prevadă toate aceste simţăminte individualiste, proprietăreşti. La aceste argumente s-a mai adăugat şi spectrul străinismului. Capitaliştii străini vor acapara ţara românească ! Şi de astă dată cu oarecare drept cuvînt. Noi ştim cit de puternice sînt companiile capitaliste miniere în occidentul Europei, ce influenţă deci vor căpăta ele la noi, unde puterea de rezistenţă e mult mai mică. Şi astfel agitaţia contra legii îmbracă o pavăză patriotică, obişnuită în noi pentru apărarea scopurilor necurate ale clasei domnitoare.

La aceste critici interesante ale proprietarilor se adaugă criticile curate şi dezinteresate ale noastre, ale socialiştilor, ale democraţiei întregi. Noi îi zicem şi generaţiile viitoare îi vor zice d-lui Carp : „Cum ai putut d-ta, care ai recunoscut că proprietatea subsolului aparţine naţiunii, să deposedezi naţiunea de drepturile ei asupra subsolului în folosul proprietarilor, capitaliştilor naţionali şi străini ? Cum ai putut să faci această deposedare cu ştiinţă, pentru că e făcută ou ştiinţă, dovadă expunerea de motive a legii". Toate aceste critici şi neajunsuri le-ar fi înlăturat d-l Carp dacă, consecvent cu sine însuşi, ar fi declarat în lege marele principiu al dreptului naţiunii asupra subsolului, dacă ar fi declarat subsolul de *proprietate naţională inalienabilă.* Şi în acest caz ar fi sfărîmat cele mai multe arme în mîna potrivnicilor. Nu ei, ci d-l Carp s-**ar** fi luptat atunci sub pavăza patriotismului, apărînd subsolul *naţiunii* contra corbilor capitalişti, întreaga platformă de agitaţie a potrivnicilor **ar** fi fost distrusă.

D-l Carp a fost într-o situaţie foarte avantajoasă pentru a da o soluţie dreaptă şi logică chestiei proprietăţii minelor ; însăşi baza problematică a legii îl ajută — e foarte greu să te lupţi acolo unde se află mine bogate în exploatare şi unde deci interese puternice sînt în joc, dar la noi aceste mine nu există încă şi nu ştim cu siguranţă dacă vor exista. In privinţa aceasta, foarte plină ie învăţământ pentru noi e chiar Englitera.

Aici a durat sute de ani lupta între coroană şi proprietarii pămîntului, pînă ce, sub domnia Elisabetei, proprietarii au învins : toate minele au ajuns proprietatea proprietarilor de pămînt, *afară de minele de argint şi aur.* De ce s-a reuşit a apăra pe .acestea din urmă contra proprietarilor ? Pentru că ele nu existau pe vremea Elisabetei şi deci era uşor să scapi din ghearele proprietarilor nişte mine problematice. Acuma e aproape sigur că mine de aur şi argint nu sînt în Englitera, dar în timpul Elisabetei lucrul nu era sigur.

Proprietarii se luptă cu înverşunare pentru interesele vădite şi reale, mai puţin pentru interese problematice şi foarte domol pentru chestii de principii.

în alte ţări, pentru apărarea proprietăţii naţionale a minelor au trebuit lupte înverşunate. în Franţa, în timpul cînd burghezimea beată de victorie tăia capul celor îndrăzneţi care i se puneau în cale, Mirabeau are curajul să se lupte contra pretenţiilor burghezimii şi după o campanie strălucită face pe Adunarea naţională să declare minele de proprietate naţională ; iar la noi d-l Carp, după ce recunoaşte singur cît de neîntemeiată e proprietatea proprietarilor de pămînt asupra minelor, absolut fără nici o luptă, le recunoaşte această proprietate. Dacă se impune în adevăr revizuirea constituţiei, atunci trebuie s-o ceară d-l Carp în folosul naţiunii întregi, aşa cum singur recunoaşte că e drept. Frica de drumul ceî larg, de soluţii clare, logice : obiceiul omului de stat de a prefera soluţii în doi peri au făcut pe d-l Carp să prezinte această lege hibridă, l-au făcut să compromită chestia minelor. De altminterea, d-l Carp ar fi trebuit nu numai să se lupte pentru ca minele să fie declarate de proprietate naţională, de proprietate a statului, dar şi exploatarea lor să se facă de stat.

Legea minelor şi proprietatea *. Am zis că declararea minelor de proprietate inalienabilă a naţiunii ar fi o măsură fără mult temei dacă totodată nu s-ar prevedea dreptul exclusiv al statului de a exploata minele.

E evident că nu e mare deosebire, mai ales în ziua de azi, cînd recunoşti pe cineva de stăpîn pe vecie sau îi dai concesiune pe 90 de 'ani. Pentru noi, socialiştii, mai ales e absolut egal — pentru că sîntem absolut convinşi că mult mai înainte de acest termen nu vor mai exista nici exploatatori capitalişti, nici exploataţi —•"darea dar a minelor pe un timp aşa de îndelungat sau darea pe vecie e tot atîta. In caz deci dacă statul, în loc de a exploata minele în folosul său, le-ar eonoeda pentru un timp îndelungat capitaliştilor, întreg neajunsul exploatării capitaliste şi toate argumentele contra acestei exploatări rămîn în picioare. Franţa e cea mai bună dovadă pentru acest adevăr. Aici, deşi subsolul e declarat de proprietate naţională, companiile miniere cărora le-a fost oonoedată exploatarea au ştiut să aducă la nimica această proprietate.

Se va zice însă dar pentru explorări trebuie bani şi deci statul ar trebui să facă cheltuieli foarte mari fără a fi sigur de succes, şi dacă li se cedează capitaliştilor foloase mari, apoi ei vor avea de înfruntat şi un rizic mare.

Această obiecţie nu ne pare însă serioasă pentru că una din două : sau avem mine foarte bogate, după cum susţine d-l Carp în Legea minelor (fără a dovedi), şi atunci cele mai mari cheltuieli pentru găsirea lor sînt rentabile şi deci a deposeda naţiunea de aceste bogăţii în folosul capitaliştilor naţionali sau internaţionali e o despoiere curată şi îndrăzneaţă, sau nu sînt mine, şi atunci pentru ce atîta zgomot şi fanfare ?

Altă obiecţie contra exploatării minelor de către stat e că statul e un gospodar foarte prost. Aceasta e totuşi fără temei. Statul nostru are în exploatare cea mai mare industrie a ţării, industria transportului, drumurile de fier, şi, cu toate neajunsurile acestei administrări, ea e totuşi mult superioară administraţiilor private, drumurile noastre de fier sînt administrate nemăsurat mai bine *decît au jost administrate de companiile capitaliste străine.* Asemenea statul nostru are în exploatarea sa unica producţie bogată minieră a ţării, sarea, şi această producţie e foarte bine administrată, statul nostru s-a arătat un administrator mult superior capitaliştilor noştri şi chiar celor străini. Este deci evident că soluţia aceasta ca statul să fie proprietar şi exploatator de mine e nu numai dreaptă în principiul abstract, după cum susţine d-l Carp, dar e şi *unica soluţie adevărat practică.*

Iar d-l Carp, prin inconsecvenţa d-sale, a 'compromis această chestie nu numai principial, dar şi în practică. Credem că în felul inconsecvent după cum e organizată legea d-l Carp nu va atrage în ţară nici capitalişti străini, nici capitaluri străine. Pentru că în adevăr ce împiedică mai ales sosirea capitalurilor mari din occidentul în orientul Europei ? Aceasta e nesiguranţa, mai ales neîncrederea capitaliştilor mari din occident în justiţia ţărilor orientului Europei cînd în joc sînt milioane. Şi trebuie să recunoaştem că astă neîncredere nu e cu totul fără temei. Prima condiţie deci pentru a atrage capitalurile străine e ca afacerile în oare ele sînt atrase să fie cît se poate mai puţin încurcate, supuse proceselor. E oare aşa legea minelor ? Desigur că nu. După legea d-lui Carp, mai la fiecare mină vor lua parte trei tovarăşi. Mai întîi e proprietarul pămîntului care a făcut legea minelor şi proprietarul minei, acesta *e un tovarăş fără voia lui,* e un asociat pe care legea îl bagă în tovărăşie cu oameni pe care nu i-a văzut în viaţa lui şi îi fixează şi un venit de 3 la sută. Se înţelege că ăst asociat fără voie se va socoti frustrat, şi asta cu atît mai mult ou cît mina va fi mai bogată. Pe urmă vine exploatatorul pe care d-l Carp îl pune în tovărăşie ou 50 la sută din profitul net.

Drept vorbind aş vrea şi eu, tare m-ar interesa să văd acea companie de capitalişti oare ar primi să bage milioane în pămînt, să administreze o afacere de milioane şi să plătească 50% (! ! !) din venitul net aceluia care a descoperit mina, şi asta în toată vremea cît va dura exploatarea. Afară de aceşti trei tovarăşi cu voie şi fără

* **[Acest articol este reprodus după** *Lumea nouă* **din 20 ianuarie 1895].**

voie mai e şi ştabul, oare, prin dispoziţiile legii, se amestecă în afacerile exploatării şi poate chiar să oonfişte în anumite condiţii mina (cînd exploatarea ei ar fi fost părăsită pentru un timp). Poate să-şi închipuie oricine la cîte procese va da loc la noi în ţară această înjghebare industrială. într-o broşură scrisă contra minelor şi subscrisă un naţional-liberal, între mai multe gogomănii se arată însă cu drept cuvînt de acuma chiar motive de procese numeroase. Şi, oricît de explicită ar fi legea d-lui Carp în felul cum e înjghebată baza principală a legii, procese nenumărate sînt inevitabile !

Nu ştiu dacă vor înflori alte industrii în urma legii minelor, dar industria chiţibuşurilor avocăţeşti va înflori cu siguranţă, şi pentru avocaţi legea minelor poate ajunge în adevăr o mină nesecată. Subsemnatul nu sînt capitalist, nici naţional, nici internaţional, dar dacă ar fi să fi avut capitaluri mari mai bine le băgăm în construcţia unui drum de fier în centrul Africii sau în industria spirtului după ce se va vota legea monopolului spirtului după d-l Cuza.

Deci marile capitaluri străine în adevăr vor veni în ţară apoi numai într-un caz problematic, cînd în adevăr s^**ar** găsi bogăţii imense în pămîntul ţării româneşti, dar în acest caz, încă o dată, cum de deposedează d-l Carp societatea de aceste bogăţii după oe singur recunoaşte că ale ei sînt ? Numai făeînd minele să fie ale statului s-ar putea vorbi ou adevărat despre o lege de protecţie a muncitorilor, pentru că, chiar dacă ar fi excelentă legea de protecţie propusă de d-l Carp (ceea ce nu e), această lege **va** fi platonică, puternicele companii capitaliste vor şti s-o reducă la nimica ; numai cînd minele ar fi ale statului şi ar fi exploatate de el, o lege de protecţie a muncitorilor votată acum **iar** putea să rămînă în putere.

Astfel dar, din orice punct de vedere am înfăţişa chestia, soluţia unică satisfăcătoare ar fi fost monopolizarea minelor de către stat. D-l Carp a văzut această soluţie, a adus chiar argumente în susţinerea ei, dar n-a avut curajul să meargă pînă la sfîrşit, să tragă toate concluziile logice din premisele d-sale chiar ; dumnealui **a** vrut să fie şiret, practic (!), să împace capra cu varza şi, **ca** rezultat, *a compromis chestia minelor în principiu şi în practică.*

Rămîne acuma să mai spunem cîteva cuvinte asupra protecţiunii muncii din legea minelor, ceea ce vom face într-un alt articol.

VI.

Minele şi protecţia muncii. Legea d-lui Carp păstrează încă multe surprinderi acelora care se ocupă de ea. între alte surprinderi este şi asta : s-a vorbit aşa de mult asupra protecţiei muncitorilor din legea minelor şi, în focul discuţiei, nu s-a băgat de seamă că în această lege nu există deloc măsuri de protecţie a muncitorilor, ci cel mult o făgăduinţă nelămurită pentru viitor.

—• Dar case de ajutor şi asigurare ? — va zice cititorul.

Da, case de ajutor şi asigurare silită a muncitorilov există, dar legi de protecţie nu. Pentru aceia care nu sînt deloc familiarizaţi cu chestia, se va părea că ne jucăm ou cuvintele, adevărul însă e că între aceste două lucruri e o deosebire uriaşă.

D-l Carp, care se inspiră în legile lui din legislaţia germană, trebuie să ştie foarte bine noua deosebire care există între *„Arbeiterschutzgesetzgebung"* (legiuirea protectoare a muncitorilor) şi *„Arbeiterversicherung"* (.asigurarea muncitorilor).

între aceste două serii de măsuri în folosul muncitorilor e **o** mare deosebire practică, principială şi chiar **o** deosebiie de origine. Pentru a pricepe mai bine această deosebire, trebuie să vedem, în cîteva cuvinte, ce e şi de unde provine proteguirea muncii.

Legile protectoare ale muncii, deşi au existat într-un fel încă în vîrsta de mijloc, în forma lor specifică de azi sînt un product al societăţii capitaliste.

Capitalismul burghez, după oe a despărţit pe muncitor de instrumentele lui de muncă, prefăcînd munca lucrătorului într-o simplă marfă, după ce a rupt toate legăturile de solidaritate care existau altădată între meşter şi calfele lui — capitalismul, chiar de la începutul dezvoltării lui, s-a arătat un lacom, nesăţios şi crud exploatator al muncii omeneşti. Avînd monopolul tuturor pieţelor, capitalismului i-a trebuit muncă, pe cît se poate mai multă muncă, de aceea el a început să stoarcă, peste închipuirea omenească, munca lucrătorilor adulţi, pe urmă a atras în ocnele lui femeile, fetele şi copiii nevîrstnici.

Şi atunci, avînd în ocnele lui întreaga familie lucrătoare, s-a început acea exploatare îngrozitoare despre care ne vorbesc anchetele oficiale. Bărbaţi, femei, fete, grămădiţi în nişte localuri oribile, muncind 18 ceasuri pe zi ; copii mici de la 5 sau 6 ani muncind în ateliere şi fabrici pînă la istovire, pînă ce cădeau jos de oboseală, toate acestea sînt nu excepţii, ci fapte obişnuite, tipice, pe care le-au constatat anchetele guvernamentale. Această distrugere a vieţii omeneşti a început să ameninţe existenţa însăşi **a** societăţii : dintr-o parte, direct prin creşterea mortalităţii, prin degenerarea poporului muncitor, din altă parte, prin revolte, prin organizări revoluţionare formidabile ale muncitorilor. Sub ameninţarea întîia şi mai ales a doua, clasele domnitoare, ele înseşi **iau** început să facă legi pentru proteguirea muncitorilor contra nesaţiului şi lăcomiei capitaliştilor. Se înţelege că la toate aceste măsuri legislative de protecţie capitaliştii opuneau o rezistenţă desperată. Pe unde putea-u. mai opreau votarea cîte unei legi ; se înţelege că faţă cu această rezistenţă desperată a capitaliştilor legiuirea protectoare a muncii putea să se facă numai pas **ou** pas. Mai înainte ea s-a întins .asupra copiilor, care pînă la o vîrsta anumită n-au mai putut fi întrebuinţaţi la muncă ; pe urmă protecţia s-a întins asupra femeilor, s-a interzis întrebuinţarea lor la lucrul de noapte ; s-a interzis munca duminica şi sărbătorile ; s-a redus ziua de muncă la 12 ore, pe urmă la 11, la 10 şi chiar la 9 ; s-a oprit aşa-nurnitul Trucksystem, adică plătirea silită a salariului în mărfuri, un sistem prin oare capitaliştii, după ce-i luau nouă piei lucrătoruLui în fabrică sau mină, îi luau şi a zecea, afară din fabrică.

Se înţelege că aici nu putem să numărăm toate măsurile proiectoare, am adus unele ca pilde. Cam acestea sînt în cîteva cuvinte istoria şi originea protecţiei legale a muncii în Englitera — ţara clasică a capitalismului si a legislaţiei uvriere — şi celelalte ţări civilizate-capitaliste.

— Ei bine, din toate acele măsuri şi legi protectoare, ce a luat în legea minelor d-l Carp ?

Nimica, afară de o promisiune vagă, făoută în treacăt, într-un aliniat.

Un aliniat al articolului 81 zice :

„Raporturile exploatatorilor şi ale exploratorilor de mine cu lucrătorii lor sînt supuse dispoziţiunilor şi regulamentelor ce se vor stabili pe baza legii de faţă".

Atîta tot, dacă vă place. Cam puţin democratism pentru atîta zgomot cît se face din cauza lui.

Şi ce a împiedicat pe d-l Carp de a preciza unele din masurile mai importante protectoare ? Prejudiciile clasei ? Dar aceste prejudicii, foarte puternice odinioară, nu mai sînt aşa de înrădăcinate acuma.

Elster, profesor de ştiinţe de stat din Breslau şi specialist în materie de legislaţie uvrieră, zice în studiul său din Enciclopedie pentru ştiinţe de stat : „De la început a fost combătută această amestecare a statului în relaţiile libere dintre lucrător şi patron ; acuma însă această opoziţie a amuţit şi în ziua de azi nici nu mai e nevoie de justificarea necesităţii amestecării statului pentru protejarea lucrătorilor" *.

Şi d-l Carp ar fi putut să aducă sute de aceste mărturii ale învăţaţilor străini, unii mai burghezi şi mai conservatori decît alţii. Mai mult decît atîta, d-sa ar fi putut aduce ca argument legislaţia uvrieră a vecinilor noştri. In Austria există o legislaţie protectoare uvrieră specială pentru lucrătorii din mine şi, ceea ce e foarte important, acolo ziua maximală de muncă în mine e fixată la 10 (zece) ore. In Rusia chiar, în barbara Rusie, există o lege protectoare a muncitorilor.

Cum dar nu precizează nimica în această privinţă d-l Carp ?

Şi cu toate acestea, d-sa zice singur în expunerea de motive că munca din mine e „o muncă care sleieşte repede forţele, e făcută în mijlocul unor pericole de tot momentul..." şi nu prevede nici o lege apărătoare pentru lucrători, în contra capitaliştilor care le vor *slei repede forţele l*

Ştiu ce au să răspundă apărătorii legii. „D-l Carp n-a putut prevedea măsurile protectoare pentru a nu stîrni o şi mai mare opoziţie contra legii ; lăsaţi să treacă legea, să se înceapă exploatarea minieră, pe urmă se vor lua măsuri protectoare, fie pe calea regulamentelor, fie pe calea legilor". Aşa o fi. Dar .cum cred dumnealor că dacă acuma, cînd nu e angajat nici un interes, cînd n-avem nici mine,

*** Vezi *Handworterbuch der Staatswissenschaften,* voi. I, p. 401.**

nici uvrieri minieri, cînd toată legea e platonică şi, totuşi, un ministru nu îndrăzneşte să *propună măcar* o lege protectoare a muncii, ce va fi atunci cînd interese puternice se vor opune, când a lua o astfel de măsură va însemna să loveşti în interesele milionarilor ? Capitaliştii au ştiut să nimicească legile protectoare votate şi apărate de un ministru ca Palmerston şi într-o ţară atît de legalistă ca Englitera, dar la noi ? Şi, afară de asta, să o apere prietenii legii cum vor şi cum pot să fie apărată cu succes, dar să nu vorbească de protecţia muncii, care în legea de faţă nu există.

Dar, vor zice cititorii : legea prevede case de ajutor şi asigurarea muncitorilor.

Da, acestea le prevede în adevăr, dar cit de puţine parale fac aceste asigurări cînd n-au ca bază o legiuire puternică protectoare a muncii vom vedea imediat.

VII.

Protecţia muncii şi asigurările muncitorilor. După cum am văzut, protecţia muncii e rezultatul unei lungi şi grele lupte, unei glorioase lupte a proletariatului muncitor contra capitaliştilor şi capitalismului. Nenumărate jertfe a costat fiecare pas făcut înainte pe calea proteguirii muncii, dar fiecare pas făcut înainte, fiecare victorie repurtată pe acest vast cîmp de luptă între capital şi muncă, dădea noi puteri, noi arme de luptă muncii contra capitalului.

Căpătînd o zi de lucru regulamentată la 11 ore, lucrătorii începeau lupta pentru ziua de lucru de 10, pe urmă 9 şi 8 ore ; fiecare victorie cîştigată de lucrători slujea ca o armă pentru lupta ulterioară, pentru alte victorii.

Legiuirea protectoare a muncii nu împacă interesele antagonice ale claselor, nu face să înceteze lupta, ci o face mai puţin aspră şi distrugătoare, mai civilizată.

în lupta capitalului cu munca, asta din urmă, fiind cu desăvîrşire dezarmată faţă cu cel dintîi, ar fi menită să fie măcelărită, distrusă ; legiuirea protectoare mai înarmează munca, mai face armele capitalismului mai puţin ascuţite şi astfel mai egalează în cîtva şansele luptei, însă nu distruge, bineînţeles, lupta însăşi. Această luptă nu poate fi înlăturată în societatea de azi.

în societatea de azi, cu bazele ei economiee-sociale, exploatarea muncitorului de către capitalist e necesară ; fără

ea, fără ca să încaseze gratis, capitalistul, o parte din munca muncitorilor, nu e posibilă producţia economică, nu e posibilă deci viaţa societăţii.

Lupta lucrătorilor contra capitaliştilor poate deci să aibă de rezultat în societatea de azi exploatarea mai puţin intensă, mai puţin crudă, dar nu dispariţia exploatării. Şi, fiindcă în societatea de azi nu se poate înlătura cu desăvîrşire exploatarea, nu se poate deci înlătura nici lupta exploataţilor contra exploatatorilor, lupta va înceta în altă societate, cu alte baze economice, unde nu vor exista nici exploatatori, nici exploataţi şi unde nu va exista nici luptă de clasă.

în societatea de azi, legiuirea protectoare a muncii nu numai că nu înseamnă dispariţia luptei între capital şi muncă, ci e, dimpotrivă, cel mai vădit semn de existenţa acestei lupte şi de antagonismul dintre capitalişti şi muncitori.

Fiecare lege nouă de protecţie votată şi afişată în fabrici, mine etc. e un *memento* lucrătorilor pentru toată lupta trecută între clasa lor şi [cea] a capitaliştilor, fiecare inspecţie din partea inspectorilor industriali cu scopul de a obliga pe capitalist să execute legile faţă cu lucrătorii e o nouă dovadă pentru lucrători de antagonismul intereselor lor cu ale capitaliştilor ; fiecare sforţare făcută pentru a căpăta alte legi protectoare, superioare, e cel mai bun argument pentru lucrători că în societatea de azi nu pot exista o împăcare şi o armonie de interese între muncă şi capital.

Acesta e în cîteva cuvinte caracterul paşnic, dar *revoluţionar* al legiuirii protectoare a muncii. Proletariatul muncitor a simţit toate acestea foarte clar prin instinctul său adevărat de clasă, socialismul — oare e numai expresiunea teoretică a proletariatului muncitor — i-a tălmăcit şi i-a 'arătat la lumina ştiinţei acest caracter al legiuirii protectoare a muncii.

Dar case de ajutor şi asigurarea muncitorilor la bătrîneţe etc... ?

Aceste sînt, se înţelege, de asemenea rezultatul dezvoltării economice capitaliste, de asemenea rezultatul mişcărilor lucrătorilor ; dacă nwar exista .ameninţarea mişcării revoluţionare a muncitorilor, cine s-ar mai gîndi la asigurarea lor ? Dar, cum am zis, este şi o însemnată deosebire între o serie de măsuri şi cealaltă, în folosul mun-

citorilor, şi prirna deosebire e că în *casele de ajutor şi asigurări* dispare caracterul revoluţionar, caracterul luptei de clasă. Ba chiar, dimpotrivă, s-ar părea la prima vedere că aici e o împăcare a intereselor.

Cînd statul şi capitaliştii participă ou o sumă oarecare la casa de ajutor şi de pensii, apoi aceasta .are un aspect foarte filantropic şi sentimental, se pare că ei dau din pricina bunătăţii lor, pentru că se gîndesc aşa de mult la soarta bieţilor lucrători.

Cum vedem deci în casele de ajutor şi în asigurarea muncitorilor — contrar măsurilor legale pentru protecţia muncii — nu se vede caracterul antagonist al societăţii moderne, nu se vede lupta de clasă ; măsurile acestea n-au un aspect revoluţionar. Această împrejurare şi .aspectul filantropic al oaselor de ajutor şi al asigurărilor muncitorilor le-au făcut favorite unor utopişti burghezi învăţaţi şi unor oameni de stat burghezi. Apologiştii oaselor de ajutor şi asigurărilor au devenit Bismarck şi Bismarckienii de catedră, pe nedrept numiţi socialişti de catedră. Aceştia din urmă vedeau chiar în aceste asigurări o rezolvare a chestiei sociale. Utopişti absurzi, ei au vrut să rezolve chestia socială fără a atinge bazele economice de azi. Fără a atinge exploatarea capitalistă, ei au vrut să împace clasele în luptă prin farmecul unei pensioare garantate fiecărui muncitor. E o soluţie foarte asemănătoare cu a lui *conu Leonida,* din frumoasa comedioară a lui Caragiale, unde conu Leonida de asemenea rezolvă chestia socială în ţara românească propunînd ca statul să dea fiecărui român cîte-o pensie grasă.

Din altă parte, oamenii de stat, mai ales Bismarck, vedeau în casele de ajutor şi în asigurările muncitorilor o armă de luptă împotriva social-democraţiei, prin aceste măsuri oamenii de stat au voit să ia apa de la moara sotial-democraţiei : asigurînd un ajutor şi o pensioară muncitorilor, ei credeau că vor distruge orice teren pentru agitaţiile socialiste. Popularitatea de oare se bucură aceste măsuri între oamenii de stat se datoreşte tocmai faptului acesta că sînt socotite oa măsuri profilactice împotriva socialismului. Că toate aceste proiecte sînt utopii —• utopii au rămas —, că socialiştii chiar din aceste arme îndreptate împotriva lor au făcut arme pentru întinderea puterii lor, dovada cea mai bună e social-democraţia germană.

Am arătat în cîteva cuvinte deosebirea de origine şi principii între protecţia muncii şi asigurarea muncitorilor.

Ca să arăt deosebirea la practică, iau următoarea pildă explicativă : d-l Carp, în expunerea de motive, recunoaşte că munca în mine istoveşte iute puterile omeneşti şi e grozav de periculoasă pentru însăşi viaţa lucrătorilor. Să vedem care va fi atitudinea faţă de această constatare a precomzatorului protecţiunii legale a muncii şi celui al oaselor de ajutor şi asigurărilor lucrătorilor.

Cel dintîi va zice : „Dacă aţi constatat că munca aceasta istoveşte puterile omeneşti, să regulamentăm deci o zi de muncă raţională de opt ore, ca să nu istovească puterile lucrătorului, iar în privinţa pericolelor pentru viaţa muncitorului să impunem capitalistului ventilarea minei şi alte măsuri pe cari ni le pune la dispoziţie ştiinţa modernă — măsuri foarte costisitoare nu-i vorbă — pentru a preveni radical aceste pericole".

Cel de-al doilea va zice : „Muncitorii se istovesc în mină, de muncă, hai să le facem o casă de .ajutor de unde vor căpăta medicamente şi un doctor cînd se vor îmbolnăvi de istovire — muncitorii sînt îngropaţi uneori de vii în ocnele adinei ale minelor, hai să facem o pensie copiilor lor...".

Şi aceste vorbe ale apologistului burghez vor fi cu atît mai sincere cu cît el simte că restabilind în cîtva *puterile istovite* ale muncitorului prin arta medicinală îl capătă iarăşi în minele lui pentru a-l *istovi* mai departe.

Cred că din acest exemplu, e clară deosebirea practică între aceste două serii de măsuri luate în folosul lucrătorilor : prima, protecţiunea legală a muncii loveşte în cauzele mizeriei lucrătorilor, oasele de ajutor şi asigurări în efecte.

Nu mai insist asupra deosebirilor.

Ar trebui poate să mai arăt cît de absurdă e pretenţiunea utopiştilor burghezi care cred că prin oasele de ajutor şi asigurările muncitorilor dezleagă chestia socială şi împacă clasele în luptă — aceasta o vom face altă dată.

De altmintrelea sper că oricine are capul ca oamenii şi ştie puţină economie socială trebuie să priceapă că aste măsuri pot în .cel mai bun caz să facă o minimă parte din suma stoarsă de exploatare de ia muncitori să se întoarcă muncitorului îndărăt, ceea ce e mult, dar nu în-

seamnă dezlegarea chestiei sociale, nici dispariția luptei de clasă, care presupune dispariția exploatării.

Dar, nefiind o dezlegare a chestiei sociale, casele de ajutor şi asigurările muncitorilor organizate *bine şi rațional* în folosul acestora din urmă în adevăr le sînt folositoare. Socialndemocrația deci, oare nu e ceva deosebit de proletariatul muncitor, care e însuşi proletariatul muncitor conştient, oare nu poate să aibă alt interes decît al proletariatului, social-democrația apără şi preconizează şi ea aceste măsuri în folosul lucrătorilor, deşi nepricepuții au crezut că ele vor ucide social-democrația.

Să vedem însă dacă oare casele de ajutor şi asigurările muncitorilor propuse de d-l Carp sînt în adevăr *bine şi rațional* organizate.

VIII.

Asigurarea muncitorilor şi pomana boierească. Am arătat mai sus cum casele de ajutor şi asigurările muncitorilor sînt preconizate în străinătate, mai ales în Germania, de unii oameni de Stat ai burgheziei oa măsuri contra socialismului. D-l Carp, oare se inspiră din legiuirile germane, s-a grăbit să transcrie această naivitate (ca să nu întrebuințăm un cuvînt junimist mai obişnuit, dar mai puțin cuviincios). „Să dăm lucrătorilor noştri, zice d-sa, o organizare astfel încît să ne punem la adăpostul unor pericole care în țările cele mai mari amenință [nu] numai prosperitatea statului, dar care în țările cele mici amenință chiar existența lor".

Foarte frumos, foarte patriotic şi, mai ales, cuvinte foarte de efect pentru a încheia proiectul de lege.

Noi nu vom tulbura visurile frumoase ale d-lui Carp pînă ce nu vom avea mine şi lucrători minieri. Ne e permis însă să întrebăm ce face d-l Carp pentru lucrători ca să-1 îndrituiască să aibă nişte vise aşa de trandafirii. Asta vom vedea-o pe dată, studiind legea.

înainte de a intra chiar în studierea mai adîncă a legii, trebuie să arătăm un fapt care dovedeşte ou ce uşurință legea a fost alcătuită : *casele de ajutor şi de pensii au în vedere numai pe lucrători, dar nu prevăd nimica pentru lucrătoare.* La casele de ajutor şi pensii iau parte numai bărbați şi numai ei trag foloasele prevăzute de lege. In felul acesta, un lucrător, dacă se va îmbolnăvi, va fi căutat gratis, iar o lucrătoare, o fată sau o femeie (divorțată sau văduvă), n-are nici un drept absolut la nici un ajutor ! Asemenea un lucrător, îmbătrînind, după 30 de ani de muncă va căpăta o pensie, o femeie însă şi după 30 de ani de muncă poate să moară de foame. De ce-i femeie ?! în caz de moarte prin accident, orfanii unui lucrător cap de familie vor primi o pensioară ; dacă însă o văduvă cu un copil mic a început să lucreze în mină şi după cîțiva ani a fost ucisă de o explozie, copilul ei nu primeşte nimica. E şi logic — cine 1-a pus să fie copilul unei femei, şi nu al unui bărbat ?!

întocmirea casei de ajutor şi de pensii a propuitorilor legii minelor arată că ei sînt foarte puțin deprinşi cu caracterul producției industriale capitaliste. Astfel, legea ne spune că în caz de moarte prin accident a unui lucrător văduva lui va primi ca pensie 20 la sută din salariul bărbatului, dar, în schimb, nu prevede nimic pentru femeia fără bărbat în caz de boală, pentru oopiii ei în caz de moarte etc... Aceasta arată că propuitorul legii îi consideră pe lucrătorii industriali ca pe nişte mici funcționari oare au leafă anume şi ale căror femei şed aoasă şi cu vecinele lor pun lumea la oale ; se înțelege că la moartea funcționarului se dă o pensie văduvei lui, iar aceasta din urmă, nefiind un producător independent, ci numai un auxiliar al bărbatului, nu are nici un drept în afară de drepturile căpătate de bărbatul său. Lucrătorii însă nu sînt funcționari, iar femeile lucrătorilor sînt producătoare independente, ca şi bărbații, deci a le considera ca pe femeile funcționarilor e o absurditate. D-l Carp poate să interzică munca femeilor în subsol, ceea oe nu credem, dar ou siguranță nu va opri munca femeilor în afară de mine şi la fabricile ce sînt legate de producția minieră şi care sînt supuse legii de față. Legea d-lui Carp a uitat o jumătate dintre lucrători.

Sperăm că se va găsi cineva la Senat sau Cameră să-i aducă aminte de această greşeală gravă. De altminterea, greşeala e mai mult logică, practiceşte vorbind, nu ştim, zău, dacă, aşa cum e întocmită legea, pierd sau oiştigă femeile lucrătoare prin faptul că sînt scoase din ea ?

Am zis că aste oase de ajutor şi de pensii sînt de foarte puțin folos pentru lucrători dacă nu se bazează pe o legiuire protectoare temeinică a muncii.

In adevăr, ia să vedem ce dă aspect filantropic şi democratic caselor de ajutor şi de pensii propuse de d-l Carp ?

Faptul că lucrătorii vor plăti silit cinci la sută din salariul lor pentru aceste case ?

Desigur că nu.

Căci dacă ar fi vorba numai de contribuţiile lucrătorilor, apoi ei ar putea să se .asigure tot aşa de bine la societăţile de asigurare sau să facă societăţi de ajutor mutual, cum sînt multe în ţară la noi.

Statul iarăşi nu contribuie ou nimica pentru aceste case, aspectul lor filantropic şi democratic le dă deci acestora numai faptul că patronul, capitalistul, contribuie şi el cu o parte egală cu a lucrătorului. Dacă lucrătorul primeşte trei franc' pe zi, el va plăti pentru oasele de ajutor şi pensii 15 oani pe zi şi tot atîta va plăti pentru aceste case şi capitalistul.

Dar, ca plata capitalistului să nu fie fictivă şi să nu meargă tot din punga lucrătorului, trebuie oa exploatarea lucrătorului prin capitalist să fie regulamentată ziua de muncă, pentru că altmintrelea capitalistul va şti să se despăgubească pentru partea sa, va şti s-o pună tot în spinarea lucrătorului. Aşa, luînd pilda noastră, capitalistul, avînd a plăti 15 bani pe zi pentru un lucrător, îi va scădea lucrătorului din salariu plătindu-i 2 franci 85 de bani pe zi, sau, întrebuinţînd o metodă mult mai obişnuită, capitalistul va prelungi ziua de lucru cu atîta cît îi trebuie să se despăgubească.

Aşa, spre pildă, dacă ziua de lucru e de 12 ore, capitalistul va pune pe lucrători să lucreze 12 ore şi jumătate, şi astfel partea capitalistului tot lucrătorul o va plăti. Ba, avînd în vedere că lungimea zilei de muncă se întinde şi asupra lucrătoarelor, pentru care capitalistul nu plăteşte nimic, el va face chiar un gheşeft bun asupra acestor asigurări, avînd pe deasupra încă şi aerul de a fi filantrop.

Mi se va zice poate : „Lucrătorii n-^au decît să nu primească prelungirea zilei de muncă, doar nu-s robi, ei contractează doar liber ou stăpînii".

Dar toate legiuirile de protecţie ale muncitorilor ce sînt alta decît cea mai bună dovadă că aşa-zisul contract liber între lucrător şi stăpîn e robirea lucrătorului ?

In ziua în care legiuitorul s-a amestecat în relaţiile dintre stăpîni şi lucrători pentru a apăra pe aceştia din

urmă contra .celor dintîi, el a recunoscut deci că a lăsat contractul liber între ei, va să zică a da pe lucrător în exploatare fără margini, în stăpînirea capitalistului, care va stoarce din el atîta muncă cît va voi. Legiuirile făcute deci de clasele domnitoare din toate ţările civilizate arată că dacă nu pui friu lăcomiei capitalistului prin lege capitalistul stoarce atîta muncă din lucrător cît crede, şi lucrătorul nu e în stare să se apere.

Este deci absolut evident că fără o proteguire temeinică a muncii, în primul rînd, şi mai ales fără reglementarea unei zile raţionale de muncă, capitalistul va pune pe lucrător să plătească şi partea lucrătorului şi partea capitalistului, prin prelungirea zilei de muncă capitalistul va face oa lucrătorul să plătească 5 ia sută ale lui şi 5 la sută ale capitalistului, va face să plătească adică toate 10 la sută. Şi aceasta nu din punctul de vedere socialist, după care orice ar plăti capitalistul tot din plusvaloarea scoasă de la muncitor va plăti, — nu, ci din punctul de vedere cel mai burghez.

Cum vedem deci, pomana pe oare o face legea minelor lucrătorilor miroase prea din cale-afară a pomană boierească, dar adevăratul caracter crud ale acestei pomeni se va vedea mai jos.

IX.

Mine şi lucrători. S-a văzut .cît de problematic e folosul caselor de ajutor şi pensii pentru lucrători fără o temeinică protecţie a muncii ; vom vedea îndată cum aceste instituţii se întorc chiar în dauna lucrătorilor.

Am arătat cum legea minelor lasă regulamentarea relaţiilor între lucrători şi capitalişti în grija unui regulament ce se va elabora mai în urmă.

De cine va fi făcut acest regulament ? De administraţia minelor.

Cred că fiecare om oare cunoaşte ţara noastră şi se gîndeşte la soarta lucrătorilor va fi, ou drept cuvînt, îngrijit de conţinutul acestor regulamente viitoare. Această dispoziţie a legii nu se aseamănă oare cu cea care ar fi luat-o legiuitorul făcînd o lege rurală şi strecurînd în ea articolul următor : „Relaţiile între ţărani şi arendaşi vor fi regulamentate de administraţie printr-un regulament special". N-ar fi oare acesta monstruos pentru toţi aceia care

ştiu că administraţia noastră în înţelegere cu proprietarii şi arendaşii calcă în picioare chiar legile făcute în folosul ţăranilor ? Ce ar fi deci cînd relaţiile între ţărani şi arendaşi ar fi lăsate să fie chiar regulamentate de administraţie ?

Dar administraţia minelor nu va fi oare tot o administraţie românească şi nu e evident oare pentru oricine cunoaşte ţara asta că aceste regulamente vor fi făoute în înţelegere cu capitaliştii, împotriva lucrătorilor ?

Ca să putem vedea cam ce fel de regulamente vor fi acestea, legea ne spune de acum, în privinţa oaselor de ajutor şi pensii, că un regulament special va determina cazurile „pierderii avantajelor oferite de această lege", oeea oe înseamnă, cu alte cuvinte, că regulamentele vor prevedea cazurile cînd sumele depuse de lucrători pot să fie confiscate.

Poate să-şi închipuie cineva *care vor fi aceste cazuri* cînd ele vor fi determinate de o *administraţie românească* chemată să regulamenteze relaţiile între stăpîni şi lucrători.

Dar, ca să nu mai fie nici o îndoială în această privinţă, legea ne spune de acuma foarte clar cînd vor fi confiscate sumele depuse de lucrători la oasa de ajutor şi pensii. Va pierde dreptul la ajutor şi pensie *„lucrătorul care va fi dovedit că a silit* pe *un alt lucrător să participe la o grevă sau ca a împiedicat lucrul acelora care nu vor să se asocieze la grevă. Asemenea orice lucrător condamnat pentru delicte sau crime".*

Las la o parte acele monstruoase abuzuri care pot să se facă şi oare se vor face cu siguranţă prin aceste articole ale legii. în privinţa aceasta, d-l Carp poate să ne spună că dacă vom bănui corecta executare a legii, apoi ştiind cît de mult administraţia noastră părtineşte pe stăorice lege e de prisos, deşi şi aici am putea obiecta că, pîni împotriva lucrătorilor, dumnealui ar trebui să nu-i dea în mînă arme atît de periculoase.

Noi întrebăm însă pe d-l Carp altceva : cu ce drept scoate dumnealui pe lucrători din legea comună şi făureşte pentru ei pedepse speciale ? Pentru un delict oarecare, orioe cetăţean român e pedepsit cu atîta amendă sau cu atîtea zile de închisoare, afară de lucrătorii minieri, cărora, pe lingă pedeapsa obişnuită, li se mai confiscă şi toate sumele ce au depus în casele de ajutor şi de pensii instituite de d-l Carp.

Ce i-au greşit d-lui Carp viitorii lucrători minieri de instituie de pe acuma pentru ei pedepse speciale neprevăzute pentru nici un om în ţara românească, ba chiar oprite de constituţie ?

Un lucrător de mine care va avea salar 800 de franci pe an va fi silit să plătească în oasele instituite de d-l Carp *40 de franci anual* ! Lăsînd acum la o parte că în lipsă de regulamentarea zilei de munoă tot el va plăti şi oei 40 de franci ai capitalistului, dar chiar suma plătită direot de el e enormă. Patru zeci de lei plătiţi de o familie lucrătoare dintr-un buget de 800 de franci pe an reprezintă jertfe imense pentru lucrător şi pentru copiii lui.

Să presupunem acuma că un lucrător, după douăzeci de ani de muncă, face un delict oarecare. Ei bine, acest lucrător, afară de pedeapsa prescrisă de lege, va suferi încă o confiscare a tuturor sumelor depuse de el în timp de 20 de ani cu atîtea privaţiuni, şi nu numai el, ci şi copiii lui pierd dreptul la orice ajutor, pentru că de s-ar întîmpla ca lucrătorul, după săvîrşirea delictului, să fie ucis prinitr-fun accident în mină copiii lui nu mai au drept la [pensie. Nu e oare monstruos aceasta ?

Şi oare sînt aceste delicte ? Insultarea unui inginer de mine e un delict pentru care, afară de pedeapsa prescrisă de lege, lucrătorului i se vor confisca toate sumele depuse în toţi anii de el ou atîtea privaţiuni imense !

Dar astfel de conflicte între lucrători şi capitalişti, ori şi oamenii lor, sînt, din nenorocire, necesare, de neînlăturat în lupta ce au de susţinut lucrătorii pentru îmbunătăţirea soartei lor — întreaga viaţă industrială a ţărilor civilizate ne-o arată.

în lupta grea şi dureroasă pe care o duce proletariatul contra capitaliştilor, în cazul scăderii salariilor, prelungirii zilei de muncă ş.a.m.d. se întâmplă o mulţime de aceste delicte provocate de stăpîni, dar săvîrşite de cei mai buni, energici şi inteligenţi lucrători, în apărarea cauzei lor.

Toţi aceşti lucrători fruntaşi vor pierde dreptul la ajutor şi pensie, vor pierde toate sumele depuse şi toţi anii cît au muncit. Sper că din acest exemplu se vede clar tendinţa acestor case de ajutor şi de pensii instituite de d-l Carp. Ele vor servi pentru disciplinarea lucrătorilor,

ele vor fi o armă de luptă nu a lucrătorilor contra capitaliştilor, ci a acestora din urmă contra lucrătorilor.

Am întreba însă pe d-l Carp : cu ce drept gospodăreşte aşa cu paralele lucrătorilor ? Lucrătorii nu plătesc de voie, legea minelor le impune oa o contribuţie silită să dea cinci la sută din salar : noi am arătat că, în lipsa regulamentarii unei zile legale de muncă, şi celelalte cinci la sută tot de lucrători în definitiv vor fi plătite.

Odată punînd mîna pe aceste sume vărsate de lucrători, d-l Carp începe să gospodărească cu ele parcă ar fi ale d-sale, începe să le confişte, să le întrebuinţeze ca armă de admonestare a aceloraşi lucrători, le preface într-o armă împotriva lucrătorilor.

Curios democratism o fi şi acesta !

De altmintrelea, acest caracter vrăjmăşesc al legii împotriva lucrătorilor se va vedea mai bine mai la vale.

X.

Lucrătorii minieri şi protecţia capitaliştilor. După articolul 127 şi 130 din legea asupra caselor de ajutor şi de pensii, e prevăzut că un lucrător care ar părăsi munca în mine fără voia lui — spre pildă cînd e licenţiat [concediat] de capitalist din cauza lipsei de lucru —, atunci lucrătorul nu pierde dreptul la pensie şi cotizaţiunile depuse de el ; dacă însă schimbă serviciul şi nu mai intră în mine, atunci pierde toate paralele depuse de el. Nici mai mult, nici mai puţin !

Ca să vedem cît de vrăjmăşească e această dispoziţie a legii faţă de lucrători, să luăm următoarea pildă.

Un lucrător munceşte în mine 15 ani ; în acest timp, de multe ori rămîne fără de lucru din cauză, spre pildă, a contracţiunii producţiunii în mine ; dar rabdă de frig şi de foame aşteptând lîngă mină pînă ce mersul afacerilor va face posibilă reintrarea lui la muncă. După 15 ani de serviciu *se* întîmplă o criză în producţie oare durează ani

Lucrătorul nostru, neavînd de muncă, muritor de foame, pleacă în căutarea muncii, o găseşte într-un colţ al ţării şi rămâne acolo. După legea d-lui Carp, dacă acest lucrător reintră în mine, nu pierde drepturile lui, dacă însă rămîne la meseria lui cea nouă, pierde toate sumele ce le-a depus în timp de 15 ani.

Alt exemplu. Producţia capitalistă e foarte variabilă : consistă din contracţiuni şi dilataţiuni, depinde de cererea mărfurilor din piaţa universală. într-un an înfloritor pentru producţia minieră vor fi atraşi în mine o mulţime de lucrători. Unui an sau unor ani de înflorire a producţiei urmează, după cum se ştie, luni sau ani chiar de contracţiune a producţiei, cînd o mulţime de lucrători rămîn fără de lucru, şi între ei, bineînţeles, pot să fie de aceia care au lucrat ani şi ani în mine şi deci ani întregi au contribuit pentru **caise** de ajutor şi pensii. Ce să facă aceşti lucrători ? Evident că trebuie să caute muncă in altă parte, negăsind-o în mine. Aceşti lucrători se împrăştie deci prin ţară, apucîndu-se de alt lucru.

în acest caz însă nu se întorc în mine, pierd toate sumele depuse de ei în toată vremea cît au muncit.

Dar cum să se întoarcă, de unde vor şti ei, împrăştiaţi cum sînt, că e nevoie de munca lor în mine ? Vor ţine corespondenţă cu administratorii de mine ca să se prezinte la prima chemare a proprietarilor ? Dar dacă noua ocupaţie nu le permite să lase lucrul la prima chemare a capitaliştilor minieri, şi acest *dacă* se preface în *sigur,* avînd în vedere că un lucrător n-are drept să lase pe stăpînul său fără a-1 preveni cu cîteva săptămîni înainte. Dar, presupunând toate aceste absurdităţi ca realizabile, pot fi foarte bine capitalişti minieri care să nu mai aibă nevoie, în total sau în parte, de lucrătorii licenţiaţi, fie că nu le permite mersul afacerilor, fie că ei au înlocuit pe lucrătorii licenţiaţi cu alţii.

Ce fac toţi aceşti lucrători rămaşi pe drumuri şi care nu mai pot să intre în mine ?

Ei pierd toate sumele pe care le-au depus la casa de pensii toată vremea cît au muncit în mine.

Am văzut cum legea d-lui Carp confiscă sumele depuse de muncitori pentru delicte şi crime ; acuma vedem cum aceste sume sînt confiscate lucrătorilor prin lege pentru singura lor vină că au fost lăsaţi pe drumuri de capitalişti.

Această absurdă dispoziţie a legii arată două lucruri foarte importante.

Primul e că întocmitorii legii nu pricep caracterul producţiei capitaliste.

D-l Carp, *a force* de a se gîndi la corporaţiile ev-mediale, a uitat, se vede, că trăieşte la sfârşitul veacului al

nouăsprezecelea, în plină epocă a oapitalismului, şi se crede, se vede, în epoca corporaţiilor. Astfel, noi am văzut cum d^sa uită cu desăvîrşire lucrătoarele şi 'consideră femeia lucrătorului industrial ca femeia unui funcţionar mic sau a unui meseriaş evumedial, a cărui nevastă făcea gospodărie şi nu lua parte la meseria bărbatului. Acum noi vedem cum minele îi par d-lui Carp nişte ateliere medievale unde numărul lucrătorilor era hotărît prin lege, unde lucrătorul nu putea fi licenţiat prin capriciul stăpînului şi unde lucrătorul nici nu putea să rămînă fără muncă.

Această absurdă dispoziţie a legii arată însă încă ceva mult mai serios şi mai trist, şi anume că legea oaselor de ajutor şi pensii, aşa cum e întocmită, leagă pe lucrător de mină şi îl robeşte capitalistului şi mai mult decît e robit muncitorul prin organizaţia capitalistă,

Şi aceasta voi arăta-o imediat,

*

Noi am văzut că legea d-lui Carp pedepseşte de fapt pe lucrătorul minier care ar schimba ooupaţiunea sa cu confiscarea cotizaţiilor lui pentru toţi anii cît a muncit în mină ; de fapt aceasta înseamnă deci că legea robeşte pe lucrătorul minei, şi ou cît el va lucra mai multă vreme, cu cât deci va avea mai multe parale depuse, ou atît va fi mai legat de mină, mai robit capitalistului. Contractul liber între lucrător şi stăpîn, care şi el, oum am văzut, prezintă foarte puţină garanţie pentru lucrător, acest contract e falsificat în folosul stăpînului. Capitaliştii vor putea să scadă, să se poarte mai mizerabil ou lucrătorii decît de obicei, şi lucrătorul va trebui să sufere pentru că, plecînd din mină, pierde toate avantajele caselor de ajutor şi pensii, toate cotizaţiile, care reprezintă atîtea privaţiuni pentru el. Dacă în mine salariul, spre pildă, va fi 3 lei ps zi, iar în alte feluri de muncă 3 fr. 50 bani, atunci muncitorii minieri, prin ameninţarea trecerii la muncă mai bine plătită, ar sili pe capitaliştii minieri să le plătească şi lor 3 fr. 50 bani pe zi. Avînd însă în vedere avantajele oaselor de ajutor şi pensii şi avînd în vedere că, schimbînd meseria, lucrătorul pierde toate cotizaţiile iui, capitalistul va plăti tot 3 franci pe zi, iar lucrătorul va prefera şi astfel de conidiţiuni ; mai bine să lucreze cu trei franci. Astfel, lucrătorul va fi frustrat cu cincizeci de bani

pe zi numai din cauza acestei legi, atît de democratică. Din acest exemplu se vede lămurit cît de adevărată e aserţiunea noastră că lucrătorul minelor va plăti tot el partea capitalistului la casele de ajutor şi pensii ; mai mult decît atîta : pe baza acestor oase, capitalistul va pune pe lucrător să-i plătească ou vîrf şi îndesat cotizaţia ce o dă în casele instituite de d-l Carp. Folosindu-se de aceste case, aşa oum sînt întocmite, va avea capitalistul mai multă latitudine de a scădea salariile, de a prelungi ziua de muncă, de a stoarce pe lucrători, de *a paraliza lupta de dezrobire.*

Lupta lucrătorilor, ca orice luptă, e dusă sub conducerea unei elite lucrătoare. Sînt lucrătorii cei mai energici, mai culţi, mai curajoşi, mai devotaţi, care se împotrivesc unei exploatări exagerate, care capătă pentru ei şi fraţii lor de suferinţă salarii mai omeneşti, o zi de lucru mai scurtă, o purtare mai demnă etc.

Capitaliştii minieri, cum fac şi fraţii lor în toate ţările capitaliste, n-au decît să se înţeleagă ca să nu mai primească pe aceşti fruntaşi la lucru, şi atunci aceştia din urmă nu numai că rămîn pe drumuri —• un neajuns contra căruia legea în societatea de azi e neputincioasă —, dar vor pierde drepturile la pensii şi toate sumele depuse în case.

E clar deci că, în felul cum e întocmită, legea va sta în mîna capitaliştilor de a face pe cutare sau cutare lucrător să piardă toate drepturile eîştdgate şi toate sumele depuse de el.

Cred că e evident numai din aceste cîteva exemple date ce armă puternică de luptă şi apăsare contra lucrătorilor va deveni această lege poreclită lege democratică, de proteguire a muncitorilor. *Aşa cum e întocmită, ea e o perfectă lege de proteguire a capitaliştilor contra muncitorilor.*

Am arătat mai sus cum toţi legiuitorii, chiar burghezi, în ţările civilizate s-au convins că a lăsa contractul liber între muncitori şi capitalişti va să zică a lăsa pe muncitori într-o exploatare îngrozitoare a stăpînilor, eare-i storc şi-i distrug fiziceşte şi moraliceşte. Convinşi de aceasta şi împinşi de muncitori, legiuitorii străini au făcut o serie întreagă de legi proteguitoare ale muncitorilor, prin care îi mai înarmează puţin pe aceştia din urmă şi mai dezarmează puţin pe capitalişti şi astfel fac lupta muncii con-.

tra capitalului ceva mai puţin distrugătoare pentru muncitori.

D-l Carp însă, pînă una alta, lasă contractul liber între stăpîni şi lucrători şi, în loc de a apăra pe lucrători, dă o puternică armă de prisos în imîna capitaliştilor împotriva lucrătorilor.

Concluzia noastră e următoarea : ca institutele de ajutor şi casele de pensii întocmite de d-l Carp să fie în adevăr folositoare lucrătorilor, trebuie, mai întîi şi mai în general, să se ia măsuri temeinice de proteguire a muncitorilor, iar în special să se modifice legea asupra caselor de ajutor şi pensii în acest sens oa *nici intr-un caz sumele depuse de lucrători să nu poată fi confiscate, iar în caz de a-şi schimba muncitorul meseria după un an sau doi să i se restituie sumele depuse pentru casa de pensii.* în oaz contrar îi prezicem d-lui Carp că, dacă vom avea mine şi deci lucrători minieri, cea dintîi grevă a acestor lucrători va fi împotriva caselor d-sale de ajutor şi pensii.

De la Olt

LEGEA MINELOR ŞI SOCIALIŞTII, *BIBLIOTECA ZIARULUI* LUMEA JNOUA, *NR. 1, BUCUREŞTI, TIPOGRAFIA, NOUA, 1895,* 67 P.

TACTICA SOCIALIŞTILOR ROMÂNI

(Rezumat al conferinţei ţinute la „Clubul muncitorilor" din Bucureşti în seara de 21 ianuarie de C. Dobrogeanu-Gherea)

Subiectul conferinţei mele e : *Tactica socialiştilor români ;* ca punct de plecare pentru dezvoltarea lui, voi lua articolul meu : *Legalismul socialiştilor *,* publicat în *Lumea nouă* nr. 10.

Articolul acesta a ridicat cîteva obiecţii din partea adversarilor noştri. Ziarele *Constituţionalul* şi *Ţara* au scris două articole împotriva lui, şi, fiindcă e tocmai în subiectul conferinţei mele, voi răspunde şi la acele obiecţii.

Am arătat acolo că există o mare deosebire între starea legală a ţării noastre şi cea reală, de fapt. Evident că starea noastră legală e mult superioară celei reale, de fapt.

Acum patruzeci de ani s-a introdus la noi, ca stare legală, aceea din occidentul Europei. Moravurile feudale (iobage) au rămas însă şi constituie în mare parte starea noastră reală de azi şi determină colosala deosebire dintre ea şi starea legală.

Starea legală fiind cea superioară, socialiştii sînt legaldşti.

în articolul meu ziceam : „La noi starea legală, relaţiile de drept, sînt mult mai superioare stării reale, relaţiilor de fapt, pentru că o aplicare cinstită a legilor existente ar fi în primul rînd folositoare poporului muncitor şi pentru că legile ţării cinstit aplicate permit o creştere şi o dezvoltare a soeial-democraţiei înseşi".

*** [Vezi volumul de faţă, p. 183—185]**

Şi, pentru a plasticiza aceasta, scriam :

„Ca să ne facem o idee clară de adînca deosebire ce este între starea noastră legală şi cea reală, să ne închipuim că într-o zi, printr-o minune oarecare, ţara noastră s-a prefăcut într-o ţară unde legile sînt cinstit şi strict aplicate, unde deci starea legală şi reală s-ar potrivi perfect".

în această ţară utopică nu s-ar face legaknente nici o deosebire între mari şi mici, bogaţi şi săraci. Un proprietar sau un stăpîn care ar lovi pe un ţăran sau slugă s-ar pedepsi tot aşa de aspru după cum dacă aceştia din urmă s-ar face vinovaţi de aceeaşi faptă. Proprietarul sau arendaşul care ar falsifica socotelile agricole ar intra în puşcărie. Un subprefect n-ar putea pedepsi nu numai să lovească în ţăran, dar măcar să-1 înjure — că aşa e legea. Un ofiţer ar putea să dea în judecată pe un soldat, dar prin propria putere n-ar putea nu numai să-1 bată, dar măcar să-1 înjure pentru că aşa e legea. Alegerile în acea ţară utopică ar fi absolut libere, după cum porunceşte legea noastră neutopică, iar libertatea cuvîntului şi a întrunirilor ar fi respectate la ţară pentru ţărani, după cum sînt respectate în oraşe pentru boieri. Ţăranii ar putea să facă asociaţii şi întruniri unde să fie propagate orice idei, ar putea să facă manifestaţii paşnice nu numai fără a fi împuşcaţi, dar fără ca să aibă cineva dreptul să se amestece în treburile lor •— după cum e legea. Să-şi închipuie numai cititorul acestea şi toate celelalte relaţii cetăţeneşti regulate în acelaşi fel numai după lege — nu e oare evident că această ţară închipuită legală a fi nemăsurat superioară celei reale în care trăim ?

Chiar noi nu ne mai mirăm de deosebirea dintre starea legală şi cea reală. Cu toţii ştiţi că bătaia e oprită de lege. Să ne închipuim un boier care trimite sluga la poliţie ca să i se tragă o bătaie, nimic extraordinar nu vi se pare ; pe cînd închipuiţi-vă o slugă care trimite pe boier la poliţie să i se tragă o bătaie ! (ilaritate). Rîsul dv. însuşi ne arată deosebirea. Ambele cazuri sînt egal nepermise de lege, totuşi cu cel dintâi v-aţi deprins ; cel de-al doilea vă pare extraordinar.

în obiecţiile aduse articolului meu : *Legalismul socialiştilor,* atît *Constituţionalul* cît şi *Ţara* au recunoscut superioritatea stării noastre legale.

Constituţionalul însă ne spune : „Dacă recunoaşteţi superioritatea acestei stări, veniţi să lucrăm împreună pentru realizarea ei".

Dar ce am zis eu ? Am arătat că noi, socialiştii, avem un scop, un ideal pe care trebuie să-1 aducem la îndeplinire. Care sînt împrejurările în care lucrăm ? Cum am spus : E o stare reală, de fapt, ou moravuri feudale (iobage), şi altă stare, legală, mult superioară celei dintîi. Iată *împrejurările* în oare trebuie să lucrăm pentru realizarea scopului nostru ideal. Dar a constata împrejurările în oare trebuie să ajungi la scop nu vrea să zică să-ţi faci un scop din aceste împrejurări.

Constituţionalul ne invită să lucrăm împreună numai pentru realizarea stării legale şi să lăsăm deocamdată la o parte toate celelalte revendicări care tind la îndeplinirea scopului nostru final. Pricina acestei obiecţii a *Constituţionalului* e modul simplist al autorului în judecata fenomenelor sociale. Chiar pentru a faoe ou putinţă realizarea stării noastre legale, trebuie legi superioare şi, mai înainte de toate, schimbarea actualului sistem electoral prin introducerea votului universal[45], a revizuirii, adică a Constituţiunii. Trebuie ca relaţiile dintre diferitele pături sociale să devină mai echilibrate. Să ne închipuim — şi cred că o fi existat şi chiar există — un ministru care să voiască ca starea legală să devină reală. Dar în zadar ar fi voinţa lui, el nu o poate face, căci, cum zicea chiar cea mai reacţionară gazetă de la noi, *L'Independance roumaine,* el e prizonierul alegătorilor de azi şi, aceştia fiind numai dintre aceia cărora le convine starea reală, de fapt, zadarnice vor fi toate sforţările acelui ministru. Numai o echilibrare a relaţiilor dintre diferitele pături sociale ar putea aduce cea mai mare revoluţie practică, adică împăcarea stării reale cu cea legală. Dar această echilibrare în relaţii nu poate fi atinsă decît prin introducerea sufragiului universal — adică o reformă şi mai superioară.

Cauza greşelii făcute de *Constituţionalul* rezidă în amestecul pe oare mulţi îl fac între fenomenele fizice şi cele simple mecanice şi fenomenele sociologice, istorice'; amestecarea a făcut pe oameni mai de seamă decît redactorul *Constituţionalului,* cum e Spencer, să facă cele mai mari greşeli în sociologie. Să luăm o pildă. Avem două bucăţi de lemn : una aşezată mai sus, alta mai jos. Voim

să facem o nivelare, atunci ori coboară bucata dinții, ori ridică pe cea de-a doua pînă ce se nivelează. Ei, în fenomenele sociale nu e același simplism. Aici nivelarea cere adesea să ridicăm și mai inult partea înaltă, iar nu, cum propun junimiștii, să facem nivelarea ou partea cea mai jos pusă, adică, în cazul nostru, fiindcă starea legală e mai superioară, să facem legi care să se potrivească mai bine cu starea reală, de fapt, care e mai inferioară, adică să facem reacțiune.

Ziarul *Țara* a repetat obiecțiile *Constituționalului,* dar cu ironie ne-a întrebat : „Oare cînd veți ajunge să puteți căpăta proprietatea colectivă, tot iegaliști veți rămîne ? Cum o să atingeți, în mod pașnic, un scop atît de revoluționar ?". Și aici același simplism în judecarea fenomenelor sociale. Autorul articolului din *Țara* și-a zis : „Pe cît putem surprinde raționamentul autorului articolului în ches ie — ca să dai jos un epistat din funcție, trebuie să faci puțin scandal; ca să dai jos un comisar, trebuie mai mult scandal ; ca să dai jos un prefect trebuie și mai mult scandal ; pentru un ministru, și mai mare scandal ; pentru rege trebuie scandal mare de tot — dar pentru ca să dai jos o societate întreagă ? Pentru asta trebuie să ai măcar un milion de morți ! Iată judecata celor de la Taro : cu cît mai mare scopul cu atîta mai violente mijloacele".

Există aici o mare confuzie între mijloc și scop.

Anarhiștii cred și ei că prin mijloace violente vor provoca revoluționarea societății și raționează cam astfel;

„Multe, foarte multe revoluții mari sociale s-au făcut pe cale violentă, ia să întrebuințăm și noi violențe, nu vom ajunge oare la o mare schimbare socială ?". Acest raționament s-ar potrivi cu următorul : un individ vede că e secetă, dar a observat că de cîte ori plouă lumea iese cu cortelele deschise și-și zice : „Ia să ies cu cortelul deschis, să vedem n-are să plouă !" (ilaritate).

Mijlocul nu este condiționat numai de scop, ci și de împrejurările în care lucrăm. De exemplu : vedem două pungi, una e în apă, alta într-un copac. Scopul nostru e să luăm pungile. Dar mijloacele de a le lua ? Evident că pentru ca să capeți una trebuie să te vîri în apă, pentru ca să capeți pe cealaltă trebuie să te sui în copac. Scopul a fost același, dar pentru a-1 realiza ai fost nevoit să uzezi de mijloace diferite, fiindcă diferite erau împrejurările.

Dar să luăm un exemplu din viața socială : doi miniștri tot atît de răi și unul și altul ; unul în Persia, altul în Belgia. Voim să-i returnăm. Ca să-1 dăm jos în Belgia, vom face agitație prin ziare, prin întruniri, prin parlament. Dar în Persia ? Acolo, dacă faci agitație, poate să te omoare. Ei, cum îl răstorni ? Desigur că recurgi la cuțit și-1 omori, căci altfel nu poți. Așadar, alegerea mij• toacelor depinde de *împrejurări.*

Unul din cei mai mari sodal-democrați, bătrînul Liebknecht, răspunzînd, în Congresul de la Ziirich, anarhiștilor și semianarhiștilor (cum e Nieuwenhuis din Olanda), oare acuzau de reacționarism partidul social-democrat german pentru că, în loc. să întrebuințeze mijloace revoluționare, agită prin presă, întruniri și iau parte cu boierii în parlament și întrebuințează mijloace reacționare, Liebknecht i-a răspuns :

„Nu există mijloace revoluționare și mijloace reacționare, există mijloace pentru scopuri revoluționare și există mijloace pentru scopuri reacționare".

Iar cunoscutul social-democrat rus Plehanov, cu același prilej, a zis :

„Nu există mijloace revoluționare și mijloace reacționare, există mijloace care lucrează revoluționarioește și există mijloace care lucrează reacționaricește."

Iată de pildă : munca de 8 ore pe zi e un mijloc pașnic și totuși lucrează revoluționaricește, pe cînd, de pildă, Don Carlos, oare a omorît o mulțime de lume pentru ca să ajungă la tron, a lucrat reacționaricește.

Am amintit munca de 8 ore pe zi. Cît de revoluționar e acest mijloc de luptă ! Inchipuiți-vă milioanele de lucrători lucrînd numai atîta cît e necesar în producție, și socialiștii vor cere și 6 ore și mai puține în raport cu cît va permite producția. Inchipuiți-vă munoitorii dispuhînd de 10 ore libere pe zi, asistând la întruniri, frecventînd cursuri universitare etc... S-ar schimba întreaga față a lumii, și nu va fi acesta cel mai bun mijloc pentru socialism ? Și societatea nu va fi ea mai morală ?

Trec la altă chestie. Odată stabilit înțelesul termenilor : scop și mijloc, ni se poate face — și ni se face mereu — întrebarea : am voi să știm cum va fi schimbarea socială în occidentul Europei. Se va rezolva ea prin violențe sau nu ? La această chestiune e greu de răspuns. Mulți din socialiștii de frunte răspund : va depinde de

împrejurări ; toţi însă spun : am dori oa ea să fie paşnică.

Eu voi îndrăzni să-mi dau totuşi părerea mea.

Sînt de părere că e o greşeală cînd cineva crede că va fi nevoie de coliziuni, sînt de părere că schimbarea va fi mai paşnică decît se crede de obicei ; să luăm numai o pildă, o comparaţie.

Să presupunem că s-a dat jos un rege. S-a proclamat republică. Fi-va vreo mare schimbare ? Deloc. închipuiţi-vă bine viaţa ce vă înconjoară : a doua zi, de pildă, croitorii ar croi înainte hainele, capitaliştii ar continua să mănînce şi să digereze bine, cîrciumarii şi-ar vinde rachiul lor. Viaţa de familie ar fi aceeaşi. Nimic schimbat.

închipuiţi-vă însă o societate socialistă : nu mai e stat oa azi, nu mai e negoţ, ci numai servicii publice, fiecare act social din viaţă se petrece altfel. Ei, cînd ne gîndim la aceasta, se poate ea face cu revoluţie de stradă ? Republică da. Dar societate socialistă nu.

Trebuie pas cu pas să meargă dezvoltarea societăţii. Nici cu bombe, nici cu mişcare de stradă. Din contră, cu astfel de mijloace poţi da societatea îndărăt.

Iată de ce cred că schimbarea şi în Occident va fi mult mai paşnică decît se crede de obicei.

Nu afirm însă că n-ar putea fi şi violentă.

De multe ori oa să ajungi la un scop mare e nevoie de mijloace paşnice, oa să ajungi însă un scop mic adesea e nevoie de mijloace violente.

Socialiştii cu educaţie franceză au adesea această părere greşită că nu se va putea face schimbare socială fără violenţe şi de multe ori am constatat această lipsă de pricepere şi la unii din socialiştii noştri.

Şi acum trec la adevăratul subiect al conferinţei mele : *tactica socialiştilor români.*

Dacă nu e exclusă putinţa că în Occident transformarea socială să dea loc la violenţe, deşi părerea mea e că nu va da loc, apoi la noi ea nu va putea fi decît cu desăvîrşire paşnică. La noi sîntem înţeleşi. Dar să ne punem şi pentru noi întrebarea dacă atunci cînd se vor apropia de transformarea socială în Occident noi vom «vea tot o tactică paşnică. Răspunsul meu se prevede : schimbarea la noi va fi şi mai paşnică.

Să ne întoarcem cu 10—15 ani în urmă. Atunci pe oînd ne dezvoltam teoriile noastre, cîţiva burghezi mai

învăţaţi ne ziceau : „Bine, admitem socialismul din Occident, dar la noi e o plantă exotică, nu poate prinde în ţara noastră". Dar pentru oe deocamdată nu poate prinde n-au ştiut. A trebuit să le-o explicăm chiar noi. Am răspuns că e adevărat că e o plantă exotică şi că n-ar putea prinde dacă n-am fi în legătură cu Europa. Tot aşa a fost şi cu liberalismul burghez la noi. După cum noi, socialiştii, nu avem azi toate condiţiile pentru socialism, tot astfel burghezii n-au avut la '48 toate condiţiile pentru capitalism. Şi totuşi a trebuit să urmăm Europa. (Unii spun : iată Rusia ! Apoi să ne ierte, Rusia are capitalism foarte dezvoltat, ceea ce-i lipseşte este regimul politic corespunzător dezvoltării economice.)

Şi, cum liberalismul de la noi a făcut-o, va trebui s-o facem şi noi : să urmăm Europa, numai cît, desigur, transformarea socială va veni la noi după ce se va fi realizat în Apus. Deci noi trebuie să ne pregătim elementele, să organizăm un partid numeros.

La aceste ale noastre argumente, burghezii şi pînă azi ne-au rămas datori ou răspunsul.

Au trecut de atunci doisprezece ani. Noi nu vă hrănim ou iluzii că vom face societate socialistă peste 6 sau 8 sau 10 ani. Putem face însă legi de îmbunătăţire imediată în starea muncitorilor.

Chiar presupunînd că s-ar dezvolta la noi un capitalism ca în Apus, încă nu am putea face nimic, căci intervine alt motiv : noi sîntem o ţară mică, între două ţări mari ca Austria şi Rusia. Deci trebuie să aşteptăm transformarea în societate socialistă a *ţărilor capitaliste mari* din Apus. Asta dovedeşte şi mai mult cît de paşnică va fi la noi, din punct de vedere al tacticii, trecerea la societatea socialistă. Solidaritatea socialistă va face totul. Cine se va împotrivi la noi ? Ftizicele noastre partide politice ?

Voi face o analogie :

Burghezia apuseană a învins feudalismul cu jertfe imense, dar la noi fosta straşnică revoluţie la 1848 ? Azi aşa revoluţie se face aproape cînd ai de răsturnat un minister. Mişcarea revoluţionară din 1848 a fost la noi aproape paşnică. Aşa şi acum nu putem preconiza decît mijloace paşnice.

Dar s-ar putea să ajungem la violenţe.

De pildă, un guvern trădător de ţară ne vinde Rusiei sau comite un *coup d'etat* (o lovitură de stat) pentru a distruge libertăţile publice. Nu cred aşa ceva, dar presupun.

Atunci ar fi o trădare din parte-ne să vă îndemnăm la atitudinea paşnică. Atunci, din contra, vă chemăm la arme, dar atunci nu mai lucrăm pentru socialism, ci în contra celor care vor să distrugă civilizaţia, şi burghezii oneşti vor fi cu noi.

Dar socialismul trebuie să fie paşnic acum, paşnic în viitor.

în Occident, socialiştii pregătesc o transformare socială, noi ne pregătim să primim acea transformare. Această idee voi dezvolta-o încă într-o altă conferinţă.

Ura şi pica burgheziei noastre contra noastră provin sau din ignoranţă sau ne urăsc (inconştient) ca sinceri apărători ai legalismului, nu ca socialişti.

Să presupunem un burghez din străinătate oare zice : socialiştii vor să mă deposedeze. Atunci ura ce se naşte în el se explică.

Dar un burghez deştept de la noi şi relativ de treabă îşi va zice : ori e o utopie socialismul în genere şi atunci nu se va realiza nicăieri şi deci nici la noi şi atunci de ce să mă mai îndîrjesc împotrivă-i ? Ori nu-i o utopie, şi atunci, realizînduHse în apusul Europei, se va impune şi la noi, şi atunci în zadar m-aş împotrivi.

Întrebarea este : ce trebuie să facem noi aci cînd vedem că în Europa socialismul va ieşi învingător ?

Trebuie să organizăm un partid politic al muncitorilor, manuali şi intelectuali, căci, dacă socialismul va găsi un popor vlăguit, dezvoltarea lui va suferi ; trebuie să lucrăm pentru ridicarea culturală şi morală a .poporului, căci numai astfel socialismul va găsi condiţii favorabile dezvoltării sale. Şi toate acestea trebuie să le facem pe cale legală.

LUMEA NOUA ***(BUCUREŞTI), ANUL I, NR. 77 ŞI 78 DIN 25 ŞI 26 IANUARIE 1895***

*CONGRESUL NOSTRU**

Ziua a doua

La ordinea zilei chestia de reorganizare a partidului.

Se pune în discuţie proiectul de reorganizare prezentat de d-nii Văleanu şi Gentilis.

Se propune şi se susţine şedinţa secretă pentru discutarea acestei chestii. Cererea aceasta este combătută de *Gherea,* Anghel, Dulceanu, Atanasiu care combat asemenea şi propunerea Văleanu, sub cuvînt că e prea lungă, că ridică obiecţiuni deja tranşate prin practica partidului şi hotărîrile congreselor anterioare /.../

Nădejde combate pe Diamandi, arătînd că primul Congres a votat deja nişte statute, că prin urmare cele ce se aduc sînt inutile. N-avem decît să propunem adăogiri sau schimbări la statutele deja existente.

Gherea se raliază **şi** el la părerea lui Nădejde şi spune că partidul nu de statute are lipsă, ci de energie şi devotament.

Pusă la vot propunerea de a se ţine şedinţă secretă, se respinge.

LUMEA NOUA (BUCUREŞTI), ***ANUL I, NR. 142 DIN 6 APRILIE 1895***

*** [Intervenţie la Congresul al III-lea al P.S.D.M.R.].**

1 MAI

Marile transformări sociale oare se pregătesc nu pot fi prețuite la adevărata lor valoare nici măcar de aceia care le pregătesc, care iau parte directă la luptă ; aceasta e adevărat în general, aceasta e adevărat şi în special pentru transformarea socialistă care se pregăteşte acuma şi care e poate evenimentul cel mai mare din viața istorică a omenirii. Cauza acestei scurtimi de vedere e pe de o parte faptul că oamenii în general sînt prea mici față cu evenimentele mari pe care le pregătesc, pe de altă parte e perspectiva socială. După cum un munte mare nu poți să-1 vezi în toate contururile lui cînd eşti prea aproape de el, tot aşa nu poți să-1 vezi şi să pricepi întreaga importantă a unui mare eveniment social cînd eşti părtaş la el. Cîteodată însă un episod izolat al acestei lupte face să se lămurească şi pentru cei mai scurți la vedere toată importanța nemăsurată a evenimentelor oare se pregătesc. Unul din aceste episoade ale luptei socialiste, desigur, serbarea de 1 Mai. Această serbare, această manifestare solidară a muncitorimii internaționale, nu e numai unul din mijloacele de luptă pentru ajungerea la societatea socialistă, ci e deja începutul realizării societății socialiste în partea ei importantă : frăția şi solidaritatea tuturor oamenilor în afară de rasă, nație şi religie. Fenomenele sociale se cunosc şi pot să fie prețuite mai bine prin comparație. Cînd treci cu ochiul sufletesc întreaga istorie dureroasă a omenirii de la triburile sălbatice, care se sugrumă între ele, pînă la societatea modernă burgheză, unde națiile mari civilizate stau înarmate pînă-n dinți, gata la cel dintîi semnal să se sugrume unele pe altele şi întreaga civilizație a omenirii, atunci pricepi imensa însemnătate a acestei serbări internaționale a muncii, unde milioane de muncitori, pe deasupra granițelor şi tuturor prejudecăților religioase şi şoviniste, îşi întind mîinele strigînd : pace, *muncă şi frăție.*

C. Dobrogeanu-Gherea

LUMEA NOUA ***(BUCVREŞTI), ANUL 1, NR. 153 DIN 16 APRILIE*** **1895**

SUPRAPRODUCȚIA INTELECTUALILOR[46]

Anteproiectul instrucției[47] a ridicat discuții foarte vii. Cu această ocazie s-au adus în dezbatere unele adevăruri, probleme sociale de cea mai mare importanță.

Una din aceste probleme a fost adusă în discuție de conservatorii noștri, mai ales de ziarul *L'independance roumaine.* Iată în cîteva cuvinte cum a prezentat această problema ziarul conservator.

în țara noastră săracă, unde instrucția secundară și superioară e gratuită, sînt mulți tineri oare primesc o instrucție secundară sau superioară. Acești tineri săraci n-au alt mijloc de trai decît instrucția lor. Statul român însă și societatea română nu sînt în stare să dea ocupație la toți, dîndu-le funcții, catedre, locuri de ingineri etc. de aceea rămîn mulți și vor rămîne tot mai mulți fără ocupație și deci fără mijloc de trai. Acești proletari intelectuali sînt nenorociți, nefolositori sieși și periculoși pentru ordinea socială existentă. Remediul contra acestui rău ar fi împiedicarea claselor sărace de la instrucția secundară și superioară. Astfel vom scăpa de prisosul proletarilor intelectuali, ceea ce, în definitiv, va fi un bine și pentru viitorii proletari intelectuali — că se vor apuca de alte meșteșuguri — și va fi o garanție de liniște pentru statul român.

Iată în cîteva cuvinte constatarea și argumentarea ziarului conservator.

Trebuie să declarăm că sîntem perfect de acord întrucât e vorba de constatarea faptelor.

L'independance roumaine a constatat aici un fenomen social de cea mai mare importanță și care se cheamă *supraproducția proletarilor intelectuali.*

Acest fenomen social e analog și slujește de corolar unui alt fenomen — *supraproducției de mărfuri* — care are ca rezultat crize de supraproducție.

Noi am vorbit într-o serie de articole despre aceste crize și deci cilitorii noștri știu ce înseamnă ele. In societățile civilizate capitaliste moderne se produc mai multe bogății, mărfuri, nu decît ar fi necesare societății — e evident că o societate nu poate să aibă niciodată prea multe bogății —, ci mai multe decît pot să fie vîndute ; de aici criza de supraproducție, cu toate nenorocirile ei.

Asemenea, în societatea modernă capitalistă se produc mai mulți oameni instruiți nu decît ar fi necesar societății (e evident că o societate niciodată nu poate să aibă prea multă lumină și instrucție), ci mai mulți oameni instruiți decît pot să-și găsească ocupație, de aici supraproducția de proletari intelectuali, cu toate nefericirile ei. Acest *fenomen de supraproducție,* fie de producte economice, fie de oameni instruiți, nu e special nouă, ci ne e comun cu toate statele civilizate capitaliste ; deosebirea e ntisiai acolo că noi, intrați prea tîrziu în concertul țărilor civilizate capitaliste, suferim toate neajunsurile capitalismului fără să ne folosim de toate avantajele lui.

în adevăr, țările occidentale capitaliste suferă mult de crize de supraproducție, dar ele au început să sufere de aceste crize după ce au dezvoltat enorm productivitatea muncii, după ce au dezvoltat imens mijloacele de producție și au însutit bogăția națională. Iar noi — săraci, prăpădiți de săraci, cu mijloace de producere evumediale — suferim și noi de crize de supraproducție.

Asemenea, țările occidentale suferă de supraproducția proletarilor intelectuali, oamenilor instruiți, dar ele au început să sufere de acest rău după ce au ridicat enorm cultura țării, după ce au răspîndit imens instrucția în toate clasele sociale. Iar noi, ignoranți cum sîntem, atît de ignoranți încît cuvîntul ignoranță e prea slab pentru a o exprima, noi suferim de supraproducția oamenilor instruiți !

E trist, dar e adevărat. Și, oricît de trist ar fi acest adevăr, ori la cîte gînduri pesimiste ne-ar predispune comparația între noi și Europa occidentală, orieîte deducții

importante am face din fenomenul supraproducției înseşi, adevărul rămîne totuşi adevăr şi trebuie să-1 recunoaştem, şi dacă am îndrăzni să-1 negăm, faptele ne-ar da o dezmințire flagrantă. Cînd pentru un post de funcționar sînt zeci de postulanți, cînd pentru o catedră şcolară sînt zeci de concurenți, cînd pentru cîteva catedre la şcoala de fete sînt o sută de concurente, mai poate fi o îndoială că avem o supraproducție de proletari intelectuali ? Şi această supraproducție are să meargă crescînd, nu scăzînd.

Aşadar, sîntem perfect de acord cu cele constatate de ziarul conservator, însă sîntem departe, foarte departe, pe cît se poate de departe, de a fi de acord în cît priveşte remediul de adus răului constatat. Remediul pe oare îl propune *L'Independance roumaine* arată că gazeta conservatoare, constatînd un fenomen social de atîta importanță, nu 1-a priceput deloc şi, de aceea, şi încă din cauza intereselor de clasă, remediul pe care îl propune e nedrept, absurd. Aceasta o vom vedea mîine.

•

Dezbrăcate de orice frazeologie, constatarea şi argumentarea ziarului conservator francez se reduce, cum am văzut, cam la următoarele : în țara noastră se produc prea mulți proletari intelectuali, ceea ce poate fi periculos ordinii sociale existente, deci trebuie de restrîns într-un fel numărul acestor proletari, restrîngînd instrucția clasică secundară şi superioară pentru clasele sărace. în societățile moderne însă, o parte infimă a celor care studiază învață ştiință pentru ştiință ; enorma majoritate studiază ştiința pentru a face din ea un mijloc de trai : cei care învață filologie, ştiințe le învață ca să devină profesori, cei care învață la şcoala de poduri şi şosele ca să devină ingineri etc...

Cînd zici deci că trebuie de restrîns numărul proletarilor intelectuali, asta înseamnă că trebuie de restrîns suma instrucției secundare şi superioare în general în țară.

înainte de a vedea pe cît e de justificată deducția ziarului conservator, ținem să constatăm următoarea contradicție flagrantă în care cad politicienii noştri.

Cînd e vorba de reforme democratice, obiecția stereotipă a politicienilor e următoarea : „Da, reforma e foarte frumoasă, nu zicem ba; dar nu se potriveşte cu țara noastră, oare nu e destul de cultă ; lăsați să se lățească şi să se mărească cultura, ştiința, şi atunci vom fi copți pentru reformele cele mai democratice".

Cînd însă e vorba de lățirea culturii superioare, ei găsesc că o avem prea multă, că e primejdioasă ordinii sociale existente. Astfel încît pentru reforme democratice sîntem prea inculți, iar pentru cultură prea învățați. Frumoasă logică !

Dar să lăsăm la o parte toate nenumăratele contraziceri care s-ar putea constata şi să trecem la chestiunea principală, şi anume la deducția [pe] care o face ziarul conservator din fenomenul constatat al supraproducției intelectualilor.

După dînsul, fiindcă creşterea proletarilor intelectuali — şi deci implicit a instrucției secundare şi superioare — poate să devină periculoasă întocmirii sociale de azi, de aceea trebuie de restrîns răspîndirea acestei instrucții. Dar oare nu vede *L'Independance roumaine* că aici se poate face o deducere mult mai dreaptă şi mai adevărată, şi anume : *fiindcă creşterea, răspîndirea instrucției secundare şi superioare poate să devină periculoasă întocmirii sociale de azi, fiindcă ea nu se împacă cu întocmirea socială de azi, de aceea trebuie de reformat această întocmire socială.* Aceasta e unica deducție în însăşi teza ziarului conservator, unica deducție dreaptă, adevărată şi logică.

O întocmire socială nu e nici bună, nici rea în sine, ci poate fi rea sau bună după anumite împrejurări, după anumitul timp şi loc. Pe de altă parte, cea mai bună întocmire socială se învecheşte, dacă putem să ne exprimăm aşa, cu timpul devine tot mai puțin şi mai puțin potrivită pentru societatea care creşte şi se dezvoltă mereu. Această nepotrivire între organizația socială şi societatea pe care ea trebuie s-o cârmuiască se manifestă prin fel de fel de fenomene sociale, unele mai dureroase şi mai absurde decît altele. în societatea modernă capitalisto-burgheză s-au dezvoltat tocmai o mulțime dintre aceste fenomene care arată că întocmirea socială de azi nu mai corespunde cu toate nevoile sociale moderne şi deci trebuie să fie negreşit modificată.

In mulţimea acestor fenomene simptomatice nu există mai dureroase şi mai absurde decît acestea două : supraproducţia economică şi crizele de supraproducţie şi supraproducţia intelectuală.

Cum nu e oare dureros de absurd ca societatea să sufere de crize de supraproducţie de mărfuri, de producte agricole, spre pildă, cum a fost criza din anul •acesta, să suferi de supraabundenţă cînd enorma majoritate a societăţii moare de foame ? Cum nu e oare absurdism ca societatea să fie periclitată prin faptul că se răspîndeşte tot mai mult instrucţia superioară ?

Şi nu e oare evident că, odată ce societatea a ajuns să producă fenomene sociale atît de absurde, ea trebuie să-şi schimbe organizaţia, trebuie s-o schimbăm în aşa fel încît cea mai gigantică producere de producte să-i fie numai binefăcătoare, dar nu să-i pericliteze existenţa prin crize de supraproducţie ; trebuie să schimbăm organizaţia socială aşa fel încît cea mai mare răspîndire a instrucţiei superioare să-i fie de folos imens, dar nu să-i pericliteze existenţa prin crearea unui surplus de proletari intelectuali.

Iată fenomenul social pe care 1-a constatat *L'independance roumaine* şi iată adevăratul lui înţeles şi adevărata-i însemnătate.

C. Dobrogeanu-Gherea

LUMEA NOUA (BUCUREŞTI), *ANUL I, NR. 16Z ŞI NR. 163 DIN* 26 ŞI 27 *APRILIE 1895*

MORŢII NOŞTRI

Din Berlin ne vine ştire tristă, peste măsură de tristă, despre moartea prietenului nostru *Iosif Bolocan.*

Acest nuime scump într-un cerc restrâns de prieteni e, desigur, necunoscut cititorilor *Lumii noi.* Iosif Bolocan aparţinea mulţimii anonime a luptătorilor pentru fericirea omenirii şi, afară de aceasta, era aşa de modest... încît e natural să moară necunoscut. El s-a născut în Piatra, a făcut liceul în ţară şi pe urmă a plecat în străinătate, unde studia ştiinţele fizico-chiimice, mai înainte în Stuttgart, apoi în Munchen şi acum în urmă în Berlin. Dacă în ţară suferea de lipsă, apoi în străinătate trăia într-o cumplită mizerie. După propria-i mărturisire, pentru el a devenit un ideal să fie sătul cîteva zile de-a rîndul. Se înţelege că un organism slăbit prin atîta mizerie n-a putut să reziste celei dintâi bold mai serioase, care 1-a şi ucis.

Bolocan a murit într-un spital al sărăcimii, „Caritas". „N-am putut să intru într-un spital mai bun — scria înainte de a muri unui prieten — pentru că mi-au cerut 375 de lei, adică tocmai venitul meu pe un an întreg".

încă o parte dureroasă ; cu două săptătaîni înainte de a muri, Bolocan s-a cununat cu d-ra Lelia Neustein, o bună şi convinsă socialistă şi ea. Dacă adâncile regrete şi profundele simpatii pot să aline în câtva o durere atît de mare şi ireparabilă, apoi primeşte-le, iubită prietenă, din partea tuturor prietenilor lui Bolocan, din partea tuturor socialiştilor români.

r

Bolooan era o natură atît de blîndă, atît de simpatică, era un socialist atît de cult şi .convins, şi cinstit încît nu credem ca cineva să poată auzi fără lacrimi trista ştire despre moartea lui. Cititorii *Adevărului* trebuie să-şi aducă, desigur, aminte despre seria de articole admirabile oare s-au tipărit sub pseudonimul „Cer-Negură" şi unde se arată şi un temperament de scriitor şi un om cu vederi largi, cu cultură serioasă, lucru atît de rar în ziaristica noastră. „Cer-Negură" era Bolocan. Tot el a scris un şir de admirabile corespondențe din Berlin în primele numere din *Lumea nouă.*

Bolocan a scris în ziarele socialiste, germane, era în relații .cu conducătorii socialismului german, care au ştiut să-1 prețuiasea mai mult decît noi din țară.

Ah ! Anul din urmă a fost peste măsură de crud pentru social-democrația română. Păun şi Rion, şi Bolocan morți de moarte naturală — dacă a fi ucis de mizeriile lumii înseamnă a muri de moarte naturală —, iar Jurist, Horowitz şi Iuga şi-au curmat singuri zilele.

Ce înseamnă aceasta ? E oare numai un joc crud al soartei nemiloase sau cauza e mai puțin mistică, dar mult mai dureroasă ? într-o societate rea, la un mediu social mizerabil pot să se adapteze cu mare succes canaliile, dar dintre cei cinstiți, buni, generoşi pot să reziste numai cei înarmați cu o putere extraordinară de rezistență, iar cei mai slabi pier ca florile frumoase răsădite pe gunoi.

Nu e oare aceasta cel puțin una din cauzele morții premature a tuturor acestora : Păun, Rion, Bolooan, Jurist, Horowitz, Iuga, morți aşa de tineri, aproape copii, copii atît de buni, atît de cuminți, atît de generoşi şi atît de nenorociți ?

C.D.G.

LUMEA NOUA ***(BUCUREŞTI), ANUL I, NR. 171 DIN 25 MAI 1895***

FRIEDRICH ENGELS

Friedrich Engels a murit.

Iată o ştire îngrozitor de tristă, care va face să tresară de durere inima fiecărui socialist.

Friedrich Engels, genialul teoretician socialist, marele înainte-mergător şi întemeietor al social-democrației internaționale, sfătuitorul înțelept al socialiştilor din toate țările, nu mai este.

Cînd acum doi ani, m-am întâlnit cu Engels la Londra, el, cu toată vîrsta înaintată, era aşa de bine, aşa de sănătos, mintea lui genială era aşa de clară încât nici prin gînd nu putea să treacă oarecui că fatala .catastrofă era aşa de aproape. Şi numai cu o lună mai tîrziu 1^am văzut pe Engels în Ziirich, grozav de ostenit şi îmbătrînit. Cînd i^am strîns mîna, zicîndu-i: „La revedere peste trei ani în Londra", el mina răspuns cu glas obosit : „Cine ştie, trei ani e vreme lungă, şi eu sînt bătrîn". Trista presimțire n-a fost înşelătoare şi de acum nici eu, nici nimeni nu va mai vedea pe Engels al nostru, pe marele nostru dascăl.

Ca înaintea fiecărei pierderi mari şi ireparabile, stai neputincios şi pierdut şi nu-ți vine a crede că aşa nenorocire e cu putință, că ea în adevăr s-a întîmplat. Ne-am deprins aşa de mult să legăm în mintea noastră întreaga mişcare a sc<^-democrației internaționale de numele lui Engels încît multă vreme ne va fi încă peste putință să ne obişnuim ou acest adevăr trist şi fatal că marele nostru învățător nu mai este. Şi într^o privință desigur că pentru

multă vreme pierderea lui Engels este ireparabilă. Pentru că Engels nu era necesar numai prin perspicacitatea minții sale geniale, prin experiența lui revoluționară de o jumătate de veac, dar Engels era unicul care, prin situația lui excepțională între partidele social-democratice din felurite țări, putea sluji ca legătură între dînsele. Engels era întruparea însăşi a internaționalismului socialist.

Ca înaintea fiecărei pierderi imense şi ireparabile, sufletul ți se îneacă de revoltă amară contra acestor legi imuabile, dar nedrepte, stupide şi mizerabile ale naturii.

Gum se poate ca un Engels să moară cînd atîția neputincioşi, netrebnici şi neputincioşi trăiesc, constituind o adevărată ofensă la adresa naturii creatoare ?

Cum se poate ca natura să distrugă un copil sublim al ei, creat într-o zi de lumină şi de sărbătoare şi oare lumină [el] a împrăştiat-o în toată viața lui, şi să lase în viață atîția târâtori nemernici, copii ai întunericului şi care întuneric împrăştie în jurul lor.

Şi, dacă chiar Engels tot prin moarte sfîrşeşte, atunci pentru ce să mai trăieşti, pentru ce să te mai lupți.... dacă

Ori buni, ori răi, tot un mormînt !
Nu-i nimeni drac şi nimeni sfînt !
Credinţa-i val, iubirea vînt
Şi viaţa fum.[49]

Dar nu, o viață ca a lui Engels consacrată întreagă luptei bărbăteşti chiar cînd se stinge nu trebuie şi nu poate să sugereze gîndiri pesimiste şi descurajatoare, ci chiar prin moarte cheamă la lucru, la luptă pentru semenii noştri.

Engels prin viața sa atît de bogată în întîmplări, în gîndiri, în simțiri, Engels a trăit sute de vieți.

Engels a avut o rară fericire pentru precursorii marii mişcări sociale de a vedea cu ochii rezultatele mărețe ale activității sale — în această privință, el a fost mai fericit decît genialul său prieten şi frate de luptă, Karl Marx. El a putut să vadă cum genialele descoperiri ştiințifice făcute de Marx şi de dînsul s-au împrăştiat în lumea-ntreagă ; el a putut să vadă cum socialismul ştiințific, ale cărui baze au fost puse de Marx şi de dînsul, a ieşit triumfător din lupta cu fariseii şi cărturarii claselor stăpînitoare. Engels a putut să vadă cum armatele proletare

socialiste menite să transforme societatea de azi, zărite de Marx şi de dînsul acum jumătate de veac, au crescut, s-au întărit, au ajuns armate formidabile, gata de luptă, sigure de izbîndă.

Cîte rînduri de vieţi preţuieşte aşa viaţă ? Dar Engels a văzut mai mult, el a văzut propria sa apoteoză. Cînd la Ziirich prezidenta congresului internaţional — revoluţionara rusă Ana Kulişov •— a anunţat că Engels e între congresişti, atunci, ca electrizat, întreg congresul s-a sculat în picioare aclamînd cu aplauze nesfîrşite pe Engels şi ori de cîte ori se încerca să mulţumească tunete de aplauze şi strigăte nesfîrşite de bucurie şi entuziasmul îl întrerupeau, Erau reprezentanţii a optsprezece naţiuni socialiste, care într-o însufleţire şi entuziasm fără margini aclamau şi sărbătoreau pe unul din cei doi întemeietori ai socialismului ştiinţific şi ai social-democraţiei internaţionale.

în acest moment, Engels a trăit propria lui nemurire, în acel moment, el trebuia să vadă şi să simtă că genialele gîndiri ale lui şi ale lui Marx au aprins gîndiri în creierii noştri, că simţirile calde din inima lor largă au încălzit inimile noastre, că activitatea lor ori a sa pentru binele şi propăşirea omenirii s-au prefăcut în activitate similară în noi, milioanele de social-democraţi din lumea întreagă.

în acel moment, Engels trebuia să vadă şi să simtă, şi, desigur, a văzut şi a simţit, că tot ce poate muri din el e numai aceea prin care se aseamănă cu ceilalţi oameni., iar ceea ce a făcut din el un Engels şi din marele lui prieten un Marx va trăi cît va trăi şi omenirea. Aceasta e glorioasa nemurire pe care o întrevedeau aşa neclar şi de brutal religiunile mari.

Oh, nu, nici viaţa, dar nici moartea unor bărbaţi mari ca Engels nu pot să ne dea gînduri pesimiste şi tânguiri neputincioase.

Din groapa deschisă a lui Engels.

„...din bubuitul frânt

Al bulgărilor de pămînt"

se ridică un glas dătător de putere, care zice : *„Munceşte pentru binele semenilor tăi şi vei fi".*

Şi milioane de socialişti în faţa gropii marelui nostru dascăl vor zice cu inima îndurerată, dar cu hotărîre şi bărbăţie :

Engels a murit, să trăiască opera lui, *socialismul ştiinţific şi social-democraţia internaţională.*

C. Dobrogeanu-Gherea

LUMEA NOUA ŞTIINŢIFICA ŞI LITERARA ***(BUCUREŞTI),*** **ANUL *I (SERIA 2), NR. 8 DIN 31 IULIE 1895***

THIVRIER

Cristophe Thivrier, numit de prietenii săi în mod familiar Christon, s-a născut la 1841 la Comimentry.

încă din tinereţe Thivrier, deşi simplu muncitor în mine, se amestecă în luptele politice. Sub Imperiu era sufletul societăţii secrete *Marianna,* care a făcut atîta sînge rău zbirilor imperiali. Din pricina propagandei sale neobosite printre fraţii săi de suferinţă, cari îl iubeau atita, a fost gonit din mine, după ce 20 de ani îşi sleise puterile în infernul lor.

Atunci Thivrier fu nevoit să-şi agonisească pîinea sa şi a lor săi prin muncile cele mai anevoioase : a fost pe rînd salahor, agricultor, pe urmă eîrciumar. Mizeriile însă mai^ rău îl întărîtau decît să-1 descurajeze ; în zilele de lipsă de lucru cutreiera satele şi centrele lucrătoare, propovăduind şi lămurind credinţa în revoluţie.

Graiul lui ţărănesc şi stilu-i figurat captivau de la prima vorbă ; umorul iar nu-i lipsea ; astfel se explică popularitatea imensă de care se bucura printre lucrători.

Nici în faţa burghezilor panamişti nu se deconcentra : la ironii şi batjocuri răspundea cu umorul lui admirabil.

în 1874 fu ales consilier municipal, iar în 1883 primar la Comimentry. Fu revocat din astă din urmă funcţiune din pricina unei adrese către congresul socialist ţinut la Bordeaux în 1888. Alegătorii însă se răzbună, alegîndu-1 în anul următor consilier general şi mai pe urmă deputat al departamentului *Allier,* împotriva reacţionarului Martenot.

La alegerile din 1893 oîştigă victoria definitivă, zdrobind pe adversar ou 8 871 de voturi contra 6 535.

Cu toată modestia lui, se ştie ce purtare demnă şi energică a avut faţă cu turma guvernalmentală şi cu reacţionarul de tristă memorie Dupuy, cînd a fost expulzat provizoriu din Cameră pentru că strigase : „Vive la Commune !".

Thivrier e tipul militantului cinstit şi sincer care şi^ar fi dat pînă la cea de pe urmă picătură de sînge pentru cauza muncitoare.

La înmormîntarea lui civilă, care a avut loc la Commientry, o mulţime enormă de peste 15.000 de oameni asista. Erau reprezentaţi : grupul socialist din Parlament, comitetul revoluţionar central, studenţimea socialistă şi o mulţime de comune şi oraşe din toată Franţa.

S-au ţinut discursuri de către prietenii : Viviani, din partea deputaţilor socialişti, Vaillant, prietenul intim al lui, din partea comitetului revoluţionar central, Baudin, Turot, din partea ziarului *La petite Republique,* Chauvier, Gerault-Richard şi alţii.

Gerault-Richard exclamă la sfîrşit : „Jurăm pe mormîntul tău unirea tuturor socialiştilor Christophe, da o jurăm !". Toţi asistenţii emoţionaţi repetară jurămîntul.

...Un strigăt izbucni de-odată din piepturile celor 15.000 de oameni, un strigăt de speranţă, ca o protestare teribilă împotriva bandei reacţionarilor panamişti ; „Trăiască Comuna !".

Pe urmă mulţimea, tăcută, mişcată peste măsură, defilează în faţa mormînitului acestui viteaz printre viteji, apărător al cauzei proletare.

Să repetăm şi noi jurămîntul fraţilor francezi şi să strigăm ca ei : „Jurăm unirea tuturor socialiştilor împotriva reacţiunii burgheze !".

C.D.G

LUMEA NOUA ŞTIINŢIFICA ŞI LITERARA ***(BUCUREŞTI) ANUL I, SERIA A II-A, NR. 9 DIN 7 AUGUST 1895***

REFORMELE POLITICE ŞI ECONOMICE

Măsurile încă atât de timide şi de răzleţe luate de d-l Fleva pentru asigurarea corectei executări a legEor au fost întâmpinate cu mare bunăvoinţă şi simpatie din partea tuturor nuanţelor democratice, din partea tuturor oamenilor oinstiţi, chiar din partidele burgheze. Aceeaşi bunăvoinţă şi aceeaşi simpatie s-au arătat faţă cu reforma comunală şi reforma instrucţiei primare pe care ni le promit d-nii miniştri de interne şi instruicţie. Această bunăvoinţă şi simpatie, foarte meritate de altmintrelea, nu trebue să ne facă să uităm un moment măcar că baza întregii vieţi sociale e viaţa economică, că cheia care deschide bolta vieţii sociale sînt schimbările şi reformele economice, fără de oare cele politice dau rezultate în general minime, iar uneori chiar contrare acelora la care se aşteptau reformatorii.

A, se înţelege, nu eu voi nega importanţa în ţara noastră a măsurilor pentru asigurarea strictei aplicări a legilor existente. De zeci de ani, prin scris şi prin grai, cu orice prilej, am arătat oe disproporţie şi ce dizarmonie e între starea legală şi starea reală în ţară la noi; am arătat pricina acestei dizarmonii şi imensa importanţă a dispariţiei ei ; dar tocmai pentru că-mi dau perfect seama de pricinile acestei dizarmonii eu nu cred că ea va putea să dispară fără de profunde schimbări economice, fără de ridicarea economiioă şi deci culturală şi morală a claselor apăsate, calicite, degenerate.

Fără de aceste reforme economice, chiar dacă d-l Fleva ar avea de zece ori mai multă energie şi îndrăzneală, teamă ni-e că se va trezi în situaţia acelui pustnic din legendele ruseşti care a voit să taie o pădure fermecată, dar cu cît tăia mai mult, cu atît creştea mai multă şi mai deasă. Şi teamă ni-e ca d-l Fleva să nu arunce singur, dacă nu i se va lua mai dinainte din mînă, securea cu care a început să lovească în pădurea fermecată, blestemată şi atît de deasă a nelegiuirilor.

E foarte importantă autonomia comunală ; prin ea comuna rurală va scăpa din robia ruşinoasă a subprefecţilor ; dar fără de ridicarea economică şi deci culturală şi morală **a** ţăranilor comuna rurală va cădea în mina ţăranilor bogaţi, lipitorilor satului, burgheziei ţărăneşti. Se înţelege că această din urmă stare de lucruri e totuşi superioară celei dintîi, dar, desigur, nu acesta poate fi idealul nostru şi nici măcar a acelora oare au luat iniţiativa acestei legi.

Reforma promisă a instrucţiei primare e iarăşi de cea mai mare importanţă, şi mai ales e importantă dispoziţia prin care construcţia şcolilor se va face de stat printr-un împrumut special. Fără de aceasta, noi nu vom avea niciodată şcoli. Dar atîta vreme cît marea majoritate a ţăranilor va fi într-o stare hibridă şi absurdă nici proprietari, nici proletari — mai mult proletari decît proprietari —, atîta vreme cît vor munci într-un mod primitiv pămîntul, risipind în zadar munca, atîta vreme Oît vor fi îndatoraţi pînă în gât proprietarilor şi arendaşilor şi ruinaţi de aceşti din urmă, ţăranii vara, în timpul muncilor agricole, nu vor putea da copiii la şcoală, avînd absolută nevoie de munca lor. Iar atâta vreme cît ţăranii vor fi săraci lipiţi pământului, ei nu pot să dea copiii la şcoală nicâ iarna pentru că n-au haine, cărţi, şi astfel şcolile vor rămîne, în mare parte, tot pustii şi tot vom fi cea mai analfabetă ţară de pe continentul european.

Se înţelege, nu vreau deloc să micşorez însemnătatea reformelor politice ; ştiu, foarte bine chiar, că reforme economice mai importante poporul muncitor le poate dobândi numai avînd, ca unealtă de luptă, anumite drepturi politice. Dar atunci ne învîrtim într-un cerc vrăjit, din care nu putem ieşi ; reformele politice rămân literă moartă fără cele economice, iar acestea din urmă nu

pot fi căpătate fără cele dinții. Ieşirea din acest cerc vrăjit e foarte simplă : trebuie de făcut, împreună ou anumite reforme politice, corespunzătoare reforme economice şi, mai ales, nu trebuie de uitat că cele mai însemnate sînt acestea din urmă.

C. Dobrogeanu-Gherea

LUMEA NOUA *(BUCUREŞTI), ANUL II, NR. 403 DIN 12 IANUARIE 1896*

CE ESTE SOCIALISMUL?

O conferință a lui Const. Dobrogeanu-Gherea 5»

Cu drept cuvînt, Dobrogeanu-Gherea. înainte de a intra in dezvoltarea conferinţei sale *Ce este socialismul ?,* s-a întrebat dacă nu cumva ar fi trebuit să dezvolte mai întîi o conferinţă despre *Ce nu este socialismul ?* [căci] atîta a fost de fals învinuită, rău înţeleasă şi calomniată doctrina socialistă.

Cînd întrebi adesea chiar pe un prieten al socialiştilor, el îți răspunde că socialismul doreşte să vină o vreme mai bună, iar duşmanul îți răspunde că socialismul urmăreşte împărțirea averilor. La amândoi e, în fond, aceeaşi lipsă de cunoştință.

Ce înseamnă împărțirea averilor ? Aceasta e o absurditate colosală. Ce să împărți ? Hîrtia-monedă de schimb ? Dar aceasta n-are absolut nici o valoare şi ea poate foarte bine dispare după o simplă măsură a unui guvern. Să împărți monedele de aur, argint, aramă ? Ar veni vreo 20—30 de lei de cap de om şi ar ajunge să trăieşti 2—3 zile. Ei, nu aceasta e rezolvarea problemei sociale. Atunci ce să împărți ? Oasele ? Adică unul să ia un coş de casă, altul o podea, altul cărămizi ? Sau să împărți o fabrică ? Cum ? Să ia unul o roată a unei maşini, altul altă roată ?

Ceea ce conferenţiarul şi-a propus în special să trateze în această conferinţă este : *ce înseamnă societate socialistă ?*

Pentru aceasta trebuie mai întîi stabilit adevărul istoric că nu totdeauna lumea a fost cum este, că in diferite epoci trecute a avut altă structură economico-socială şi în diferite epoci viitoare va avea o alta decît cea de azi.

Insistînd cu exemple asupra acestei chestiuni, conferenţiarul a trecut apoi la comparaţia între dezvoltarea organismului omenesc şi dezvoltarea organismului social şi a constatat că,

precum organismul omenesc trece prin fazele de : copilărie, tinereţe, maturitate, înflorire (apogeul), apoi începutul declinului, bătrâneţea, şi, în fine, moartea, tot aşa şi oi^anismul social are fazele sale de dezvoltare, începînd cu copilăria, evoluînd pînă atinge apogeul şi în urmă începe declinul, oare sfârşeşte cu moartea — decît moartea societăţilor nu se aseamănă cu moartea organismului omenesc. Ei, societatea de azi, numită oapitalisto-burgheză, a avut şi ea copilăria, maturitatea, apogeul ei, acuma e în declin şi se apropie de moarte. Socialismul, prin învăţaţii lui oei mai autorizaţi, Marx şi Engels, a recunoscut acestei societăţi burghezo^capitaliste că a produs pentru progresul omenirii mai mult decît toate epocile trecute la un loc, ceea ce dovedeşte cît de departe e de socialism sentimentul de ură în potriva societăţii. Dar cea mai frumoasă fată devine ou timpul gârbovă şi... moare !

Pentru a arăta oe este societatea socialistă, conferenţiarul zice că e neapărat să cunoaştem oe este societatea capitalistă[51].

LUMEA NOUA ***(BUCUREŞTI), ANUL II, NR. 457 DIN 7*** **MARTIE 1896**

ÎNSEMNĂTATEA ISTORICĂ A LUI 1 MAI

Fapte şi evenimente de mare importanţă istorică în domeniul creării individuale sau sociale nu pot să fie preţuite în adevărata lor valoare istorică de contemporanii acestor fapte şi evenimente.

A trebuit mai bine de două sute de ani pentru o adevărată pricepere şi preţuire a lui Shakespeare şi mai mult încă pentru aceea a lui Dante.

Motorul ou abur după ce s-a inventat a rămas o vreme oarecare fără nici o întrebuinţare, dar şi după introducerea lui în industrie cine ar fi putut să prezică revoluţia oe era menit să producă în toată viaţa socială ? Puteau oare să prevadă tovarăşii de luptă ai lui Luther rezultatele reformei[53] ? Ar fi putut oare, măcar aproximativ, să prevadă luptătorii stării a treia[54] rezultatele enorme ale luptei lor pentru viitor ? Această lege a perspectivei istorice rămîne adevărată şi pentru vremea noastră, decît acuma ea se modifică întrucâtva, şi anume în sensul că tot mai mult şi mai mult se scurtează vremea necesară pentru prevederea rezultatelor evenimentelor istorice.

Această prevedere nu se daltoreşte atîta superiorităţii noastre intelectuale asupra predecesorilor şi strămoşilor noştri, cît înseşi acţiunilor obiective din viaţa socială modernă. în vremea noastră, evenimentele istorice îşi arată rezultatele lor cu iuţeala aburului şi electricităţii, astfel că e natural să avem o prevedere mai repede şi mai sigură. Dovada cea mai strălucită a celor zise e ser-

barea de 1 Mai. Cînd, acuma şapte ani, la Congresul internaţional din Paris[55], a fost făcută întîia dată propunerea de a se hotărî ca ziua de 1 Mai să fie sărbătoarea internaţională a muncitorilor, apoi nici propuitorul, nici congresul **care** a adoptat această propunere nu puteau să aprecieze însemnătatea pe **care** trebuia s-o capete această serbare. După hotărârea congresului din Paris, serbarea de 1 Mai trebuia să fie **o** manifestare internaţională a muncitorilor pentru reglementarea zilei de lucru la 8 **ore.** Se înţelege, această reformă **e** de **o imare** importanţă practică, dar nu mai puţin e adevărat că însăşi serbarea astfel mărginită nu mai avea atît de mare însemnătate şi în orice caz **ar** fi putut să aibă numai **o** importanţă vremelnică : pînă la reuşita reformei înseşi.

Dar nu s-a oprit numai aici însemnătatea marii serbări a lucrătorilor şi în fiecare **ian** se desemnează mai clar ceea ce a ajuns deja şi va ajunge tot mai mult şi mai mult această serbare, adică o manifestare a solidarităţii şi frăţiei tuturor lucrătorilor conştienţi în lupta lor pentru transformarea societăţii de azi în societate socialistă. Şi astă însemnătate a căpătat^o această serbare cu toată opunerea unora dintre social-democraţi cu influenţă, care doreau ca serbarea să nu piardă din însemnătatea practică hărăzită ei de congresul din Paris, să nu se piardă în cerul sentimentalismului nebulos. Dar viaţa reală şi instinctul revoluţionar al maselor au învins — acuma e neîndoielnic că marea însemnătate a acestei serbări e în faptul că serveşte de expresie a solidarităţii şi frăţiei în lupta tuturor lucrătorilor conştienţi, tuturor socialiştilor din lumea întreagă. Sensul şi însemnătatea serbării de acuma .arată ce va fi ea în viitor — să sperăm nu într-un viitor atît de depărtat. Dacă serbarea de 1 Mai e acuma o manifestare a solidarităţii tuturor lucrătorilor (conştienţi în lupta lor pentru transformarea societăţii antagonice, bazată pe lupte de clasă, într-o societate socialistă, apoi mâine după victorie, cînd nu vor mai fi antagonisme şi luptă de clasă, această manifestare pentru luptă se va preface în manifestare pentru pace şi frăţie.

Şi în acest sens serbarea de 1 Mai întrece prin însemnătatea sa toate serbările politice şi religioase, chiar pe cele populare care au fost pînă acuma. O serbare politică populară memorizează câteodată un moment din viaţa unui popor, cînd interesele tuturor claselor sînt solidarea — astfel e liberarea .unui popor de sub jugul străin —, dar acest moment de solidaritate nu .micşorează deloc toată vrajba şi antagonismul oare există într-o clasă şi cealaltă şi chiar între membrii aceleiaşi clase. Marile serbări religioase servă de manifestare a solidarităţii religioase între oameni şi popoare de aceeaşi religie, dar iarăşi acest moment de solidaritate nu micşorează nici antagonismul şi ura între membrii aceleiaşi naţiuni, nici lupta între popoare, şi de cîte ori o mare serbare religioasă n-a fost martora unor războaie crude şî distrugătoare între popoarele de aceeaşi religie.

Serbarea de 1 Mai servă chiar acum de manifestare a solidarităţii tuturor lucrătorilor conştienţi, tuturor popoarelor civilizate : într-un viitor mai depărtat, ea va sluji de manifestare a solidarităţii şi frăţiei tuturor popoarelor şi oamenilor. Aci stau marea însemnătate istorică a acestei serbări pentru zilele noastre şi enorma ei însemnătate istorică pentru viitor.

C. *Dobrogeanu-Gherea*

LUMEA NOUA LITERARA ŞI ŞTIINŢIFICA (BUCUREŞTI), ANUL II, NR. 24 DIN 21 APRILIE 1896

DIN VIAȚA NIHILIȘTILOR RUȘI

Prieteni,

îmi cereți cîteva cuvinte din amintirile mele asupra mişcării nihiliste la care eu însumi am luat parte. Dacă ați şti cît de greu e de satisfăcut cererea voastră ! Şi nu că n-aş avea nimica de spus, dar dimpotrivă e prea mult de zis asupra acestor vremi extraordinare : fapte, evenimente, imagini se grămădesc tumultuos în memorie şi nu ştii de unde să începi şi nu ştii ce să spui.

Cînd mă gîndesc la gigantica luptă a nihilismului rus, totdeauna mă cuprinde o adîncă, nesfîrşită părere de rău că nu s-a găsit, şi de acum probabil nu se va mai găsi, un genial artist pentru a eterniza această luptă într-o operă nepieritoare. Şi ce grandios subiect ar fi fost acesta pentru un mare artist ! Ce mari, ce sublime caractere ; unii prin puterea voinței, alții a inteligenții, alții prin nesfîrşită bunătate şi blândețe, alții prin iubire curată şi neprihănită pentru semenii lor, toți printr-un devotament fanatic pentru marea lor cauză. Era parcă o generație creată într-adins, unde caracterele obişnuite care se întâlnesc zilnic au fost exaltate, mărite în proporții neobişnuite, aproape supraomeneşti. Cauzele mari cer caractere mari, şi mişcarea nihilistă a fost o mare cauză, şi caracterele şi devotamentele trebuiau să fie mai puternice decît oriunde. Aci au fost hotărîtoare două pricini, care sînt totodată două mari contraste. Civilizația înaintată a Europei occidentale a pătruns în Rusia aproape barbară şi a creat o pătură cultă, care stă sub

toate rapoartele la înălțimea culturală a aceleiaşi pături din occidentul Europei.

Dar această civilizație n-a putut, natural, cu aceeaşi uşurință să schimbe întreaga întocmire politico-socială a Rusiei, care în mare parte, mai ales întru cît priveşte regimul politic, a rămas neatinsă, tot barbară. Şi tocmai de aici au izvorît acele două mari contraste de care vorbim. Primul contrast izbitor e între cultura şi civilizația înaintată a păturii culte-ruseşti —• *inteligheniția* — şi înapoierea aproape barbară a țării. Al doilea mare contrast e, şi mai ales era, între numărul inferior de mic al acestor oameni culți, înaintați, generoşi şi numărul covârşitor de mare al celor rămaşi în afară de civilizație sau al celor cărora însăşi civilizația le slujeşte de mijloc de îndobitocire a țării. Era natural ca în sufletul păturii culte înaintate să se nască o ură arzătoare împotriva stării barbare a țării, stare personificată în primul rînd în regimul politic despotic, şi o năzuință neînfrîntă către o schimbare a acestei stări nenorocite de lucruri, şi iarăşi era natural ca această ură şi năzuință să fie cu atît mai mari cu cît era mai mare însuşi contrastul dintre *inteligheniția* şi barbaria care o înconjura. Lupta între această inteligheniție şi regimul despotic al Rusiei era inevitabilă. Dar numărul celor care puteau să formeze cadrele de combatanți contra stării barbare de lucruri personificată prin regimul politic era, cum am văzut, infim de mic față cu puterea imensă în potriva căreia ei se răsculau. De aici urma în mod firesc că nihiliştii trebuiau să recompenseze prin calitate lipsa de cantitate şi, fiind atît de infim de puțini față de adversarul lor, să arate cu atît mai multă voință, curaj, devotament, fanatism.

Se înțelege că revoluționarii ruşi n-aveau un calapod anume după care se forma un nihilist : fața întunecată, vorba misterioasă, porniri implacabile — într-un cuvînt un tip de nihilist după cum îl zugrăvesc romanele stupide de senzație. în mişcarea nihilistă au luat parte o mulțime de oameni, diferiți ca stare socială, ca stare culturală, ca porniri, gusturi, caractere.

Erau oameni din înalta aristocrațime şi lucrători din fabrici, erau savanți şi de o cultură mediocră, erau oameni maturi (bătrîni nu erau mai deloc) şi tineri aproape copii, erau oameni calmi, prudenți, şi erau şi impetuoşi,

nesocotiți, oameni severi şi oameni buni, blînzi, iertători. Dar deasupra acestei diversități de stări sociale, culturale, deasupra deosebirii profunde de caractere era cauza comună, erau condițiile implacabile ale luptei, care impuneau o unitate, care făceau o selecție necesară, care exaltau şi măreau pînă dincolo de marginile posibilului unele caractere trebuincioase, folositoare luptei şi lăsau în umbră [pe] cele indiferente, comprimau [pe] cele vătămătoare. Şi în felul acesta se crea acea psihologie specială a nihilismului ; atît de diferită a oamenilor şi relațiunilor obişnuite. Dar tocmai această psihologie atît de profundă, de neobişnuită şi această unitate în marea diversitate de caracter şi aceste condiții crude de luptă formează un subiect grandios, sublim pentru o genială operă de artă.

Dar şi geniul artistului ar trebui să fie la înălțimea subiectului : un geniu mare epic pentru a povesti această luptă grandioasă, epică şi, totodată, un mare geniu dramatic pentru a zugrăvi aceste suferințe adînci, sfîşietoare. Aceste două mari calități artistice foarte rar se întîlnesc cu aceeaşi intensitate la acelaşi artist.

Dintre marii scriitori contemporani ruşi, Dostoevski a fost un protivnic mistic al nihilismului şi 1-a zugrăvit în caricaturi. Turgheniev avea profunde simpatii pentru nihilişti, dar nu-i cunoştea, şi Tolstoi, unicul care ar fi fost la înălțimea problemei, a rămas totdeauna străin acestei mişcări.

Şi iată cum nihilismul, ca atîtea alte mişcări grandioase revoluționare, n-a mai găsit pe acela ales, care l-ar fi nemurit şi pe el şi pe sine însuşi într-o operă de geniu.

Un mare scriitor al viitorului poate îl va lua de pretext pentru o operă artistică, dar el nu va putea zugrăvi în definitiv decît oameni din epoca sa, şi nihilismul va rărnînea numai un pretext.

Istoria ?

Da, se înțelege, istoria va vorbi despre această luptă, care va fi una din cele mai mari glorii ale Rusiei, dar istoria presupuind-o chiar o artă, după cum în parte cel puțin ar fi trebuit să fie, va da caracterul general al mişcării revoluționare, dar nu va putea să reînvie în imagini luminoase toată căldura dogoritoare a pasiunilor, intensitatea urii, profunzimea iubirii, sfințenia jertfei de sine.

Şi, afară de aceasta, istoria va vorbi despre eroii mişcării nihiliste, dar aceia necunoscuți, luptători de rînd ? — peste ei se va aşterne marea tăcere. Despre una dintre aceste luptătoare umile, dispărută deja în „mare tenebrarum", vreau să spun aici cîteva cuvinte.

Am cunoscut pe Betty K... la Harkov la 1873. Era tînără, avea abia 19 ani, dar înfățişarea o avea şi mai tînără, aproape un copil. Era de statură mică, dar atît de subțirică părea mai înaltă. Nu era o frumusețe, dar nespus de atrăgătoare. Avea o față inteligentă, nervoasă, frumoasă, şi mai ales era frumoasă fruntea-i albă, nobilă, palidă şi ochii mari, trişti, severi, cercetători, care armonizau perfect cu tristețea feței.

Se zice că ochii sînt oglinda sufletului ; de ochii Betty s-ar putea zice că prefăceau în oglindă ochii celorlalți, atît de mult pătrundeau cu ei în suflet. Era de un caracter necomunicativ şi concentrat. In sine ea îşi măcina toate bucuriile, ca şi durerile, iar ochii mari, trişti, severi parcă stăteau acolo de strajă sub fruntea-i palidă pentru a apăra frămîntarea-i sufletească de privirile curioase.

Copil de 17 ani, ea a plecat la Ziirich, dusă acolo de curentul de emancipare femeiască, ce pe atunci stăpînea inima şi cugetul fetelor inteligente în Rusia.

Aici în Ziirich a făcut ea cunoştință cu cîțiva revoluționari ruşi, s-a pătruns de ideile lor şi a hotărît împreună cu cîteva alte colege, între care era Bardina, mai tîrziu celebră revoluționară rusă, să părăsească universitatea, să se întoarcă în Rusia, ***ră*** *meargă în popor. A* merge în popor era prima formulă revoluționară cu care s-a început marea mişcare nihilistă. Tinerii de ambe sexe, îmbrăcați în cizme şi haine țărăneşti, cu paşapoarte false de lucrători şi lucrătoare se scufundau în masa țărănimii, „pentru a munci împreună cu ea, a suferi împreună cu ea şi a-i duce vestea cea bună despre apropierea domniei binelui, [a] dreptății". Pe cît era de utopică această mişcare n-am nevoie s-o spun, aici nu fac

critica nihilismului. Intre cei dinții porniți în popor era Betty K...

Pe drum spre Harkov, ea s-a oprit într-un sat la o cunoscută a ei pentru a observa moravurile țărănești, pentru a se obișnui cu viața țărănească. Rezultatele acestor observări au fost nespus de triste și dureroase.

Pe Betty n-a speriat-o viața grea țărănească, plină de privațiuni și mizerii ; pentru aceasta ea a fost pregătită, dar a spăimîntat-o pînă la nebunie purtarea crudă a țăranilor cu nevestele lor. în toate țările din lume, țăranii bat femeile, dar nicăieri nu sînt bătute nevestele atît de crud, sălbatic, neomenos ca în Rusia. Poate să-și închipuie oricine cum a spăimîntat această cruzime sălbatică pe acest copil gingaș, blînd, simțitor. Pe ea o chinuia nu numai mila adîncă pentru cele schingiuite, dar ea era rănită profund în idealul său : prin țărănime trebuia să se realizeze pace, liniște, iubire pe pămînt, și iată acum o jumătate de țărănime chinuind pe cealaltă jumătate.

în Harkov ne-am împrietenit intim cu Betty. Prietenie !

Cît de rece, banal sună acest cuvînt, cît de puțin exprimă el acest sentiment de iubire, de frăție, de devotament reciproc de atunci. Cuvîntul, se înțelege, nu e de vină, el a fost creat în vremuri prozaice, pentru relații obișnuite. Betty, cu puținii prieteni intimi pe care-i avea, era tot atît de comunicativă pe cît era de tăcută cu lumea cealaltă.

Ea vorbea mult și mereu, ca un refren trist și dureros, revenea aceeași frază ;

— Nu poți să-ți închipui cît de crud bat ei femeile lor !

în curînd trebuia să ne despărțim cîțiva prieteni cîți am fost : venise vremea să ne punem vorbele în fapte. Eu plecam în sudul Rusiei, Betty mergea la Moscova.

Ziua din urmă, cîțiva prieteni am petrecut împreună. Era tristă această despărțire. Pe toți parcă [ne] apăsa ceva de care nu ne dădeam seama. Era presimțirea sigură că de acum nu ne vom mai revedea niciodată și erau deja semne prevestitoare de furtună care se dezlănțuia deasupra Rusiei, furtună care a nimicit două generații de oameni generoși, plini de viață. în fiecare zi primeau știri că cutare sau cutare a dispărut din rîndurile frățești. Zic *dispărut* și nu arestat pentru că cuvîntul dispărut exprimă mai exact o arestare politică în Rusia. Un om tînăr, voinic într-o noapte dispare din cercul familiei, [al] prietenilor și deasupra dispărutului se așterne o tăcere adîncă, misterioasă. A doua zi, nici o gazetă, nici printr-o aluzie măcar, nu poate să anunțe această întîmplare, cunoscuții tac plin de îngrijorare, înseși rudele șoptesc între ele, uitîndu-se cu grijă împrejur. Misterul acesta, spaima tăcută a publicului loveau mai mult imaginația și nervii decît înseși arestările, că pentru închisoare, exil, muncă silnică fiecare era pregătit.

Betty în ziua cînd ne-am despărțit era tristă, distrasă, vorbea puțin, și ochii[-i] erau mai cercetători. O, nu era grija de propria ei persoană, de asta nu se îngrijea ea niciodată, dar nu primise de mult știri de la prietenele ei din Moscova, unde tocmai atunci se făcuseră mai multe arestări. Și ochii Betty, distrași, căutau parcă în spațiu un răspuns, parcă întrebau: unde sînteți voi, dragele mele ?, după cum mai înainte întrebau duios și mustrător : de ce bat ei femeile ?.

După cîteva zile, Betty era în Moscova, unde a găsit în siguranță pe toți din cercul revoluționar căruia aparținea și ea. îmbrăcată ca lucrătoare, ea a început să colindeze atelierile și fabricile căutînd de muncă. In unele locuri n-aveau nevoie de lucrătoare, în altele o dădeau afară după cîteva zile, pînă ce s-a fixat pentru o vreme mai îndelungată într-o fabrică de cîrpe. Munca aici era grozav de grea și periculoasă. Trebuiau curățite și sortate cîrpele strînse de pe stradă și de pe gunoiul curților. Intre cîrpe erau multe și din hainele sau rufele murdare de la oameni bolnavi de boale infecțioase, astfel că lucrătoarele (acolo lucrau mai mult fete de la 12 la 16 ani) riscau să se îmbolnăvească de aceleași boli. în cîteva odăi strimte lucrau o mulțime de fete. Aerul era otrăvit de putoare și încărcat de praf și de mici bucățele de țesături de bumbac și lînă care se ridicau din cîrpe. Acest praf pătrundea în ochi, în urechi, în gît, sub haine. Și aici se lucrau 16 ore pe zi ! Acuma, în sfîrșit, Betty era între cei umili și suferinzi, în infern, după care era însetată. Și era uimitoare rezistența pe care o arăta Betty la această muncă istovitoare. După 16 ore de lucru, ea găsea încă vreme seara să citească

lucrătorilor şi lucrătoarelor broşuri de propagandă, să le vorbească despre mizeria prezentă, despre mîntuirea viitoare. In timpul muncii o chinuiau de multe ori somnul, lipsa de odihnă. Lucrătoarele celelalte simţeau acelaşi chin şi de multe ori înşelau vigilenţa supraveghetorului — un beţiv brutal şi crud —, treceau în comoditate, unde adormeau cîteva minute, de multe ori însă erau trezite în bătăi. Aici, chinuită de somn, a adormit odată Betty şi a fost crunt bătută.

Ea urma să lucreze în aceeaşi fabrică, iar părinţii, care o adorau, o aşteptau în saloanele aerisite.

în vremea aceasta, jandarmii o căutau deja pretutindeni, şi în curînd a şi fost arestată.

Jandarmii s-au bucurat mult văzînd-o aşa de tînără, slăbuţă ; credeau că vor afla multe de care aveau nevoie. Dar cînd, la prima cercetare, generalul jandarmilor a auzit vorba ei rară şi hotărîtă, cînd a întîlnit privirea ei serioasă, liniştită, el a înţeles imediat — o, jandarmii ruşi sînt admirabili psihologi ! —, el a înţeles că dacă s-ar rupe cu cleşte de foc carnea bucată cu bucată din acest corp mic şi slab, nu s-ar putea scoate o vorbă de trădare. Atunci ea a fost lăsată în pace în celula ei.

Celula închisoarei ar fi putut să fie un loc de odihnă pentru Betty. Caracterul concentrat, necomunicativ, contemplativ chiar ar fi putut să suporte închisoarea celulară mai uşor decît ceilalţi, dar ea a fost aruncată acolo rănită de moarte de o boală care n-are nici leac, nici nume, dar care s-ar putea numi hyperestesia altruistă. Această boală — pentru că, oricît de sublime ar fi sentimentele cărora ea le dă viaţă, tot boală trebuie s-o numim — consistă într-o sensibilitate exaltată, mărită peste măsură pentru suferinţele altora şi o mare indiferenţă pentru propriile dureri. E o groaznică suferinţă aceasta şi incurabilă. Propriile dureri, oricît de mari ar fi ele,, pot să fie alinate odată, dar durerile celor mulţi, durerile lumii înconjurătoare sînt aşa de mari, aşa de multe, aşa de continue, aşa de constante încît inima în care încep ele să răsune cu atîta putere exagerată trebuie să se rupă. Aşa s-a ucis, nemaiputînd suporta aceste suferinţi, cel mai talentat dintre scriitorii ruşi ai generaţiei tinere : Garşin.

Betty, în scurta ei viaţă, a văzut prea multe şi prea arzătoare suferinţe ca să poată să le liniştească în celula ei.

Nu ştiu : o fi insuflat milă înşişi jandarmilor această fată slabă, serioasă, tăcută sau era opinia doctorului că închisoarea celulară o va duce la nebunie sigură, sau erau stăruinţele disperate ale părinţilor, care au făcut ca Betty să fie liberată pe cauţiune.

Dar se vede că sortit e jandarmului rus să facă rău chiar cînd vrea să facă binele. Dacă Betty putea să mai trăiască şi cît putea să mai trăiască, apoi numai în exil sau închisoare, ar fi putut-o, oricît de straniu, ar părea aceasta. Dacă Betty suferea mult, mai ales de suferinţa celorlalţi închişi în aceeaşi sau în alte închisori, apoi această suferinţă era micşorată în sufletul şi în conştiinţa ei prin faptul că şi ea era închisă ca şi dînşii. Dacă ea nu mai putea să-şi facă datoria către cei apăsaţi, suferinzi, cărora şi-a jertfit viaţa, apoi avea iarăşi o justificare înaintea propriei ei conştiinţe, atît de simţitoare, în faptul că o ţineau închisă. Dar acuma, odată liberă, această mîngîiere şi această justificare au dispărut.

Liberă ?

Dar de ce să fie tocmai ea liberă ? De ce să fie tocmai ea o excepţie dintre sute de închişi pentru aceeaşi cauză mare ? Oare jertfa ei nu e tot aşa de curată, oare nu e adusă din prisosul inimii, oare n-ar da ea ca şi alţii şi altele sîngele sîngelui său pentru triumful cauzei ? Şi un alt gînd mai îngrozitor decît toate celelalte o tortura. Dar dacă prietenii şi prietenele din acelaşi cerc revoluţionar cu ea — toţi închişi acuma şi pentru care ea şi-ar da de o sută de ori viaţa vor afla de eliberarea ei, nu va trece oare nimănui prin gînd că această libertate e rezultatul unei mărturisiri indiscrete, complezante ?

Trădătoare !

Şi acest gînd înfiorător îi dădea sudori de gheaţă, de moarte. Ce să facă ? Să plece iar de acasă ? Dar de data aceasta părinţii, rudeniile stăteau vigilente de strajă, tratînd-o ca pe o bolnavă. ,

Să facă vreun fapt revoluţionar, care ar aduce-o iarăşi în închisoare ?.

Dar înşişi jandarmii ar întoarce-o acasă, tratînd-o ca pe o nebună, căci pe motivul de boală psihică fusese liberată.

Cercul de fier cu care au înconjurat-o părinţii prin iubirea şi îngrijirile lor era mai fatal şi o strîngea şi o durea de o mie de ori mai mult decît celula închisoarei.

Nesocotiţii !

Desculţă, cu crucea în mina ridicată, cu cununa de spini împrejurul frunţii palide şi sîngerînde, pe drumul presărat cu urzici, păşind spre Golgota, iată după ce era însetat sufletul fetei lor, şi ei au vrut s-o mîngîie cu zaharicale !

Şi de afară veneau veşti una mai rea decît alta. Poliţia ţarului, exasperată de atîta energie, curaj, devotament pe care le arătau nihiliştii, a început o goană năpraznică, nebună. Arestările s-au început cu grămada, fără a căuta cine e vinovat, cine nu. închisorile au devenit neîncăpătoare pentru atîţia arestaţi. Din închisori veneau veşti despre bătăi, chinuri. Toate acestea izbeau cumplit în inima bolnavă a [lui] Betty. O torturau nu numai compătimirea şi mila pentru prizonieri, dar ea, în siguranţă, în mijlocul belşugului, se simţea aproape complice a călăilor.

Ziua găsea încă destulă putere să se stăpînească, să pară liniştită, dar nopţile, nopţile plîngea ca nebună, muşca perna, îşi muşca mîinile de durere.

După primirea uneia din aceste veşti, în culmea deznădejdii, ea a băut otravă.

Agonia a fost lungă, grozavă şi ultimele-i momente au fost otrăvite nu de groaza morţii, ci de spaima vaietelor care i se părea că vin din închisorile ruseşti.

*

Au trecut douăzeci de ani de la moartea Betty, şi cu cît trăiesc mai mult, cu atît mi se luminează mai bine în minte imaginea ei curată, cu atît o simt, o pricep mai bine. Nu de mult am recunoscut-o citind viaţa *Bernadetei din Lourdes.* Acuma trei ani, am văzut-o în Italia, zugrăvită într-o biserică de un maestru vechiu. Era o asemănare uimitoare, şi mai ales semănau ochii : tot aşa de mari, trişti, îndurători, îndreptaţi spre cer, cu o expresie de credinţă nesfîrşită şi hotărîre de a-şi jertfi viaţa pentru această credinţă.

C. Dobrogeanu-Gherea

LUMEA NOUĂ (BUCUREŞTI;, *ANUL II,* NE. 521 *DIN 16 MAI 1896*

PREFAȚĂ

Cititorii lucrării de față[57] se vor mira poate ce caut eu, profan în ale medicinei, cu o cuvîntare la o lucrare medicală. Ei vor găsi un început de explicație în faptul că lucrarea aceasta a mult regretatului dr. Stîncă mi-a fost dedicată mie — dedicație însoțită de cuvintele măgulitoare că studiile mele literare şi sociale au şi ele o parte în lucrarea de față.

Dar pe deplin edificați vor fi după citirea a înseşi lucrării acesteia ; atunci ei vor vedea cum şi de ce un om care se ocupă cu ştiințele sociale are şi el de zis aici cuvîntul său.

Medicina nu este o ştiință ; ea este arta de a afla şi lecui bolile omeneşti ; dar, nefiind ea însăşi o ştiință, se bazează totuşi pe o serie întreagă de silințe particulare, începînd cu cele mai simple, cum este fizica şi chimia, şi sfîrşind cu ştiințele complexe, cum este fiziologia şi psihologia.

Există însă o întreagă serie de cunoştințe omeneşti, o întreagă serie de ştiințe care au fost excluse cu totul dintre cele pe care se bazează, şi anume ca ştiințe care n-au nimic comun cu ea. Acestea sînt ştiințele sociale, cum este, de pildă, economia politică, istoria critică, sociologia propriu-zisă. Această excludere însă şi această ignorare sînt absolut nejustificate.

În adevăr. Cu ce se ocupă ştiințele sociale ? Cu studiul vieții societăților, cu legile creşterii, funcționării, dezvoltării organismului social. Bineînțeles că organismul social nu trebuie identificat cu un organism individual, biologic ; dar nu mai puțin este adevărat că organismul social este tot un organism, iar individul-om face parte integrantă din acest vast organism, după cum, spre pildă, o celulă sau un organ face parte din organismul individual.

Cu ce se ocupă economia politică ? în parte cu structura acestui vast organism ; s-ar putea deci numi anatomia lui. Alte părți ale economiei politice, filozofia istoriei, sociologia se ocupă cu funcționarea acestui organism, cu legile creşterii şi dezvoltării ; s-ar putea deci numi fiziologia lui.

Dar această structură şi funcționare a organismului social sînt oare indiferente pentru organismul individual omenesc ? Evident că nu. Organismul social este doar compus din organisme individuale şi dacă viața, felul de a fi al organismului social, depinde de felul de a fi al oamenilor individuali, care-1 compun, apoi, pe de altă parte, felul de a fi al indivizilor depinde de starea organismului social în care ei trăiesc. Structura, funcționarea normală sau anormală a organismului social au o influență hotărâtoare asupra vieții fizice şi psihice a indivizilor care compun societatea.

...Şi medicina se ocupă doar de viața fizică şi psihică a omului ! Cum poate dar să ignoreze ea întocmirea, structura, funcționarea organismului social, în care şi prin care trăieşte omul ? Dar aceasta ar fi tot aşa de absurd cum, de pildă, un medic, tratînd splina sau ficatul, ar ignora organismul omului în care şi prin care trăieşte şi funcționează splina sau ficatul !

Care a fost cauza acestei ignorări a ştiințelor sociale ? Au fost oare anume împrejurări sociale, a fost oare starea înapoiată a înseşi ştiințelor sociale ? Probabil şi una, şi alta. Atît este sigur însă că şi acuma o mare parte din medici s-ar mira foarte mult dacă ar auzi că sociologia şi economia politică au o legătură foarte importantă cu medicina.

Medicul practic ştie bine că chlorosa e o alterare organică a sîngelui, oare produce anumite boli. Dar dacă această alterare este produsă de mizeria economică, ca rezultat inevitabil al unei anumite structuri şi funcționări a organismului social, aceasta puțin îi pasă. Medicul ştie că microbul patogen produce oftică, dar că or-

ganizaţia socială pregăteşte acele piepturi vlăguite, înguste, îndurerate, menite parcă înadins să fie receptate pentru cultivarea microbului, aceasta nu-l priveşte.

Este o parte a medicinei unde priceperea rolului patogen al mediului social este mai clară : aceasta este igiena.

Igiena, prin însuşi obiectul ei, care este „ştiinţa despre păstrarea sănătăţii şi îndepărtarea pricinilor boalelor", trebuie să vie negreşit în atingere cu cauzele sociale ale boalelor. De aceea, cîmpul de vedere al igienistului este mai larg şi în această privinţă igiena a avut o influenţă binefăcătoare asupra medicinei în general. Dar punctul de vedere al igienistului este departe de a avea claritatea **şi** lărgimea trebuincioase. Igienistul vede cauza unor suferinţe şi boale nu numai în factorul natural cel mai apropiat — microbul, anume modificarea patologică în organism —, dar el vede şi cel mai apropiat fenomen social, factorul patologic producător de boală; el **nu pricepe însă legătura necesară între acest fenomen** social şi întreaga organizaţie socială al căreia cel dintîi e numai un rezultat firesc, de aceea şi priceperea lui teoretică este întunecată şi activitatea practică de multe ori zădărnicită. Igienistul ştie că oftica e produsă nu numai de microb, dar şi de condiţiile mizerabile ale vieţii ; **el nu ştie însă întrucît aceste condiţii sînt un pro**duct necesar al organizării sociale. Igienistul ştie nu numai că sifilisul e produsul unui microb şi trebuie tratat cu mercur, ci ştie, de asemenea, că lăţirea boalei se datoreşte prostituţiei, care e un fenomen social ; ceea ce nu ştie însă de obicei igienistul e care sînt rădăcinile profunde din organizaţia economică şi socială modernă care produc fenomenul prostituţiei.

Cîteodată igienistul este nevoit chiar să constate cele mai importante fenomene sociale, de obicei însă tocmai importanţa lor socială nu o pricepe **el.** Se ştie că ceea ce a contribuit la lăţirea cu atîta furie a holerei în Hamburg a fost purtarea criminală a municipalităţii oraşului. Pentru a-şi aranja unele afaceri comerciale, edilii Hamburgului au ascuns cîteva zile faptul ivirii holerei, au aglomerat în taină cîteva sute de cadavre într-un şopron şi **au** format astfel un îngrozitor focar de întindere a epidemiei, punînd în primejdie nu numai oraşul, dar şi Germania şi întreaga Europă. Brouardel, celebrul

savant francez, intervievat deunăzi asupra pericolului ciumei, a răspuns că pericolul nu e mare, că ştiinţa are destule arme de luptă împotrivă-i, dar că unica primejdie ameninţătoare ar fi în caz cînd municipalităţile oraşelor unde s-ar ivi ciuma ar tăinui faptul mai multe zile, din interese comerciale.

Astfel, igienistul este pus faţă în faţă cu multiplele interese ale societăţii şi este nevoit să constate cele mai importante fenomene sociale ; această constatare însă, de obicei este brutal empirică, şi igienistul, constatând faptul, nu pricepe care sînt acele pricini ce zac în structura şi funcţionarea organismului social şi permit o dezvoltare atît de monstruoasă a antagonismelor de interese, o exaltare atît de bestială a individualismului încît un om cult, pentru un interes comercial de moment, să poată pune în primejdie îngrozitoare şi rudele sale, şi oraşul său, şi ţara sa, şi o întreagă lume.

Această constatare empirică a fenomenelor sociale ca factori patologici, fără însă a le pricepe întinderea şi însemnătatea ca factori sociologici propriu-zişi, fără a pricepe rolul lor în structura şi funcţionarea organismului social, o asemenea constatare nu întunecă numai priceperea teoretică a igienistului, dar, cum am zis, îi zădărniceşte în parte şi activitatea practică, făcînd-o uneori de un comic irezistibil, asemănătoare cu activitatea sanitară a unui ispravnic dintr-o scriere a unui satiric rus. Ispravnicul muscălesc, văzînd că în ţinutul lui ţăranii mor de foame, a dat un ordin ca oamenii să mănînce pîine albă, ouă proaspete şi friptură fiindcă ştiinţa a arătat în mod neîndoios că o abţinere îndelungată de la mîncare strică stomacului.

Cîte ordine sanitare şi la noi şi aiurea nu se aseamănă cu ordinul ispravnicului rus ! Un igienist român constată, de pildă, starea mizerabilă a locuinţelor ţărăneşti şi cît de vătămătoare sînt ele sănătăţii. Igienistul nostru însă nu pricepe cauzele complexe ale acestui fenomen întristător, nu pricepe acele cauze obiective, economice, pentru care, în parte, nu putem învinui pe nimeni, căci au sărăcit, abrutizat, degenerat pe ţăranul român şi l-au împins să trăiască într-o cocină întunecoasă şi umedă, în loc de casă. Dar, dacă el, nefiind economist şi sociolog, nu pricepe aceasta, el, în calitate de igienist ştie cîţi metri cubi de aer trebuie să aibă casa,

cum trebuie să fie situată etc. şi de aceea va construi la Buşteni o vilă frumoasă, drăgălaşă pe care va scrie *un model de casă ţărănească nr. 1,* dînd astfel o formă concretă şi arhitectonică ucazului ispravnicului rus. In articolele regretatului dr. Stîncă asupra serviciului sanitar rural, se vor găsi destule exemple de acestea. Cum vedem, nepriceperea economică şi sociologică are urmări rele nu numai teoretice, ci şi practice.

Stîncă a fost unul dintre cei dintîi medici tineri în ţara noastră care a priceput importanţa cunoştinţelor economice şi sociologice pentru medic, care a priceput însemnătatea organizării sociale, a mediului social ca factor patologic, producător de suferinţe omeneşti, fizice şi psihice. Rezultatul acestei priceperi este lucrarea lui de faţă. Se înţelege, Stîncă n-a produs vreo revoluţie în ştiinţă, el n-a făcut decît să-şi aproprie anumite vederi deja'existente în apusul Europei şi să le expună în lucrarea de faţă, care, după însuşi a lui mărturisire, este o simplă încercare. Meritul lui Stîncă este că a fost cel dintîi dintre medicii noştri care a abordat chestia medicală din acest nou punct de vedere, a expus-o într-o lucrare interesantă — şi pentru medici, şi pentru nemedici — şi a avut îndrăzneala să prezinte această lucrare ca teză de doctorat în medicină, riscînd să-i fie refuzată pentru ideile noi şi *subversive* — şi o idee nouă mai totdeauna-i subversivă — conţinute în ea.

Şi Stîncă a făcut mai mult : el a avut îndrăzneala să trăiască viaţa lui, din nenorocire atît de scurtă, ca om şi medic de plasă, medic ţărănesc, în concordanţă cu vederile largi şi umanitare expuse în această carte.

Locul de medic de plasă, medic ţărănesc, se socoteşte, şi cu oarecare drept cuvînt, un loc de exil de către tinerii noştri medici. E firesc ca un tînăr doctor care studiază medicina în unicul scop de a face carieră să fugă de sat — căci, desigur, nu acolo poţi face carieră medicală. Dar chiar un tînăr cu năzuinţe mai înalte, cu iluzii mai multe, care vede în specialitatea sa nu numai o meserie propriu-zisă, ci şi un mijloc de alinare a suferinţelor omeneşti — şi acest tînăr încă cu greu se va acomoda cu postul de medic ţărănesc. Plecînd la ţară, plin de iluzii, el va da de atîtea greutăţi din cauza însăşi a organizării serviciului sanitar la sate, va da de mizeria ţărănească, care în mare parte zădărniceşte orice

ajutor medical, va da de ignoranţa, de abrutizarea ţăranului şi va sfîrşi sau printr-o completă dezinteresare de serviciul său, sau va fugi la oraş, făcînd pe decepţionatul.

„Lasă, am avut şi eu odată iluzii, ştiu ce sînt ţăranii : beţivi, leneşi, abrutizaţi; *ce să caut acolo ?"*

Şi numai acela dintre medici care va avea lărgimea de vederi sociale şi sentimentele umanitare ale unui dr. Stîncă, numai acela va şti ce să caute acolo.

Acesta nu se va deziluziona, el plecînd la ţară ştie foarte bine ce-l aşteaptă, oricît de neagră ar fi realitatea, ea nu poate să fie mai neagră decît aceea pe care poate să şi-o închipuie un om care a studiat şi a priceput starea ţărănimii în complexul întreg al organismului nostru social.

Pe de altă parte, lipsurile ţărănimii nu pot să-l dezguste, ci trebuie să-i insufle milă şi compătimire. El ştie doar cauzele sărăciei înfricoşate de care ţăranul, prin sine însuşi, este atît de nevinovat. El cunoaşte cauzele obiective economice care îl silesc pe ţăran la nemuncă timp de şase luni pe an, el ştie că beţia pe cît există este pricinuită de foame, el ştie că neajunsurile şi fizice şi morale ţăranul le datoreşte unor cauze obiective a căror jertfă este, şi ştiind şi prioepînd clar toate acestea medicul poate să aibă numai milă şi compătimire pentru ţăranul nostru şi dorinţa de a-l ajuta ca om şi doctor. Dar medicul nostru ştie mai mult, şi anume că întreaga noastră civilizaţie orăşenească se ţine pe spatele ţărănimii, că din munca ei se ţin toate şcoalele şi universităţile şi deci tot lui datoreşte medicul şi cunoştinţele sale, şi faptul că este medic... şi astfel, alături de sentimente de milă şi compătimire, în sufletul lui trebuie să se dezvolte şi un sentiment de gratitudine şi datorie către ţăran, un sentiment cu atît mai adînc eu cît mizeria ţăranului este mai mare.

Un medic ţărănesc însufleţit de această pricepere şi aceste sentimente a fost Stîncă.

Toţi care cunosc viaţa lui ştiu că dacă el ar fi luat tot aşa de neserios rolul de medic de plasă ca şi alţii, ar fi stat în sat la aer curat, mîncînd leafa şi trecînd din cînd în cînd prin comune pentru a se înscrie, ca act de prezenţă, în condicele primăriei el ar fi trăit şi acuma. Dar el a luat în adevăr în serios rolul de medic ţărănesc,

el muncea mult, muncea din greu ştiind la ce se expune, ştiind că poartă moartea în plămînii lui atinşi de ftizie.

Durerile fizice şi morale ale ţăranilor îl dureau şi-l durea neputinţa de a aduce un ajutor mai radical. Stîncă muncea din răsputeri să aducă pe cît posibil o alinare suferinţelor şi o aducea nu numai ca medic, ci şi ca om, prin purtarea lui omenească, prin sfatul, prin lumina puţină cît putea aduce în coliba ţărănească. Şi Stîncă avea de luptat cu piedici excepţionale. In primul loc sînt administraţia şi stăpînii satelor, care văd în orice purtare adevărat omenească cu ţăranii un fapt subversiv şi împotriva străinului Stîncă ei aveau arme neobişnuit de puternice. Pe urmă avea de luptat cu prevenţiunile ţăranilor înşişi împotriva medicului jidan. Nu ştiu pe cît a învins prevenţiunile stăpînilor, dar pe acelea ale ţăranilor le-a învins cu totul. Să treceţi în Muntenia şi Moldova prin satele unde a fost Stîncă medic ca să vă convingeţi cu ce mulţumire şi recunoştinţă vorbesc ei de doctorul lor Stîncă, cît jelesc plecarea lui şi cît le pare rău că ceilalţi doctori nu-i seamănă. Cît de mult îl durea pe Stîncă starea nenorocită a ţărănimii arată următorul fapt foarte caracteristic :

Cu cîteva săptămîni înainte de a muri, Stîncă ajunsese într-o stare de slăbiciune că nu mai putea ieşi din casă, moartea se apropia cu paşi grăbiţi, îi rînjea în faţă şi el pricepea foarte bine rînjetul acesta sinistru, că era doar medic. Ii lipsea aerul din plămînii îndureraţi, îi vuia capul, şi Stîncă, cu gheaţă la cap, scria articole despre starea rea sanitară a ţăranilor, despre organizarea sanitară la sate, despre îmbunătăţirile de adus în această organizare. Acestea nu sînt fantezii romantice, ci lucruri adevărate, ca însuşi adevărul. Copil nenorocit al unui neam pribeag, el pînă la moarte s-a gîndit la mizeria omenească în general, la aceea a ţăranului român în special.

Acest mare devotament se explică, bineînţeles, prin adîncile convincţiuni socialiste ale lui Stîncă.

Şi, vorbind de socialism, nu înţeleg acel socialism care slujeşte spre mulţămire unor anumite sentimente de fanfaronadă şi vanitate, nici acel socialism care serveşte de semn distinctiv unei anumite vîrste şi care trece fatal împreună cu ea, nici acel socialism care se rezumă în cîteva formule doctrinare, învăţate pe de rost din reviste străine şi vînturate prin întruniri publice, ci socialismul ca principiu activ, care, hotărînd convincţiunile omului, îi hotărăşte pentru toată viaţa felul de a fi, de a trăi ; înţeleg socialism şi socialişti aşa cum a fost socialist doctorul Stîncă.

C. *Dobrogeanu-Gherea*

DR. ŞT. STINCA.* MEDIUL SOCIAL CA FACTOR PATOLOGIC, *IAŞI, 1897, P. I—VIII

PE MALUL NIPRULUI

Cînd mergi cu vaporul pe largul rîu ucrainian Nipru, mai jos de oraşul Kanev, pe malul Niprului, vezi o movilă cu o cruce de lemn. Cînd trece vaporul în dreptul movilei, publicul de pe punte îşi descoperă capul, cei credincioşi îşi fac cruce. Dacă vei întreba ce înseamnă această ceremonie,' ți se va răspunde nu fără o privire de bănuială (adică, ce D-zeu, nici atîta nu ştii) că aici e îngropat pravedni (adică sfîntul, dreptul) Taras Sevcenco. în multe poezii şi verbal, el a rugat pe prietenii săi ca să-1 îngroape în o movilă de pe malul Niprului, rîu larg, iute şi puternic, ce a fost atît de iubit şi atît de cîntat de nefericitul poet. Sevcenco a voit ca bătrînul Nipru, trecînd pe lîngă mormîntul lui, să-i spună poveştile eîteodată vesele, dar mai des îngrozitoare ale poporului său. Să-i plîngă şi după moarte, ca şi cînd nu i-ar fi plîns destul în viață : şi de atunci bătrînul Nipru, ducînd apele lui, cînd limpezi, cînd tulburi, în Marea Neagră, îi tot cîntă marelui şi nefericitului poet, îi tot cîntă, îl tot plînge şi îi tot spune. Şi îi povesteşte poetului bătrînul Nipru că pe lumea asta totul se preface şi se schimbă şi, după cum el, bătrînul Nipru, trece cu alte ape pe lîngă mormîntul poetului, tot aşa totul curge şi se schimbă, şi cu fiecare clipă se naşte şi se încheagă altă viață. Şi-i mai spune că de la moartea lui multe s-au schimbat, că poporul lui s-a eliberat din iobăgie, dar că a căzut în altă robie, în alte dureri şi suferințe, în alte lanțuri din care însă se va libera mai uşor. Şi-i mai spune bătrînul Nipru, ducînd apele lui, ba limpezi, ba tulburi, în Marea Neagră, că poporul muncitor din toată lumea civilizată începe să deschidă ochii de-a binelea, că începe să priceapă şi ce e, şi ce trebuie să fie, că din apus suflă un vînt din ce în ce mai puternic, un vînt de deşteptare, de reînviere, de prefacere a întocmirilor obşteşti, că popoarele muncitoare încep să-şi întindă mîinile peste granițe şi, într-un gînd şi suflet, să lucreze pentru dezrobirea lor desăvîrşită şi deci pentru fericirea lumii întregi. Şi va veni vremea cînd bătrînul Nipru, ducînd în Marea Neagră apele lui, sunînd din valuri, va striga nemîngîiatului poet : scoală, frate Taras, n-auzi ? Nu vezi că pămîntul e în sărbătoare, că ceea ce ați visat voi, tu şi cel de la Golgota, şi aceea ce a murit tînguitoare în buruieni sub un gard şi atîtea mii alții, n-auzi, nu vezi că visul vostru s-a îndeplinit şi că pacea, iubirea şi adevărata frăție domnesc între oameni ? Şi atunci din Golgota, din mormîntul poetului, ca şi din miile de morminte ale celor buni şi drepți se va înălța un cînt, un imn sfînt care parcă dintr-o orgă imensă va psalmodia deasupra lumii întregi cîntul izbîndei, şi din acest cînt curat, limpede, duios vor răsări cuvintele : „Fiți fericiți voi, oameni şi popoare, şi nu ne uitați pe noi, cei care prin durerile, prin suferințele, prin cel mai curat sînge din sîngele nostru am pregătit izbînda voastră". Şi popoarele nu-1 vor uita.

C. *Dobrogeanu-Gherea*

LUMEA NOUA ***(BUCUREŞTI), ANUL III, NR. 834, DIN 20 APRILIE*** **1897**

LEGENDE *

Intr-unul din discursurile sale parlamentare, d-l P. Carp şi-a arătat mirarea cum în țara românească se creează şi lățesc nişte legende absurde. Ca pildă d-l Carp dă legenda frazei ce i se atribuie, frază care ar fi menită să caracterizeze crezul şi programul politic al junimismului. Lozinca ar fi : „Regele şi dorobanțul".

Iată istoria acestei legende. Răspunzînd unui liberal care susținea în Cameră că Ion Brătianu a făcut independența României, d-l Carp a zis că astfel de fapte nu pot fi atribuite unui singur om şi dacă e vorba să dăm cuiva meritul acesta, apoi aceia sînt *regele şi dorobanțul.*

Avut-a dreptate d-l Carp făcând această afirmare ? Cred că da. Partea a doua, anume ceea ce priveşte pe *dorobanț,* e în afară de orice discuție ; după tipărirea memoriilor regelui, în care se vede rolul hotărîtor jucat de prințul Carol în declararea războiului, cred că şi în partea întîia a afirmării sale d-l Carp are dreptate.

într-o privință, fraza aceasta e numai şi numai constatarea unui fapt.

Independența țării[58] a fost rezultatul unui război victorios, războiul a fost făcut de armată, deci cauza cea mai apropiată a independenței sînt armata şi conducătorul ei, *regele şi dorobanțul* rămînînd, bineînțeles, ca

*** Acest articolaş e un fragment dintr-un articol mai mare[69] care va fi tipărit probabil în volumul al IV-lea din *Studii critice.***

o cauză mai depărtată şi mai adîncă întreaga dezvoltare a țării.

Dar, oricum ar fi, aibă ori n-aibă d-l Carp dreptate, vorba e : ce legătură, ce asemănare e între spusa d-sale că regele şi dorobanțul sînt cauza cea mai apropiată a independenței țării cu prefacerea regelui şi dorobanțului într-un crez politic, într-un program politico-social, care ar însemna nu numai absolutismul monarhic, şi deci nimicirea tuturor libertăților constituționale ale țării, dar şi dictatura militară ?

Se înțelege că nu e nimic asemănător între aceste două înțelesuri ce se dau vorbelor în chestie.

Cum dar a putut să se prindă această legendă că d-l Carp a făcut din ***Regele şi*** *dorobanțul* crezul şi *programul său politico-social ?*

Eicum?

Foarte simplu !

Cuvintele s-au rostit, duşmanii politici care le-au auzit, mânați de patimi şi de interese politice, le-au dat un înțeles pe care nu l-au avut, cei interesați le-au trîmbițat în cîteşi patru colțurile țării ; publicul incult, lesne crezător şi deci foarte lesne sugestionat, a început să le repete, la rîndul său, şi de astă dată cu bună-eredință. Şi astfel s-a creat legenda, trăieşte şi va trăi oricît ar protesta d-l Carp, asta pentru că legenda o repetă un domn nemăsurat mai puternic decît d-l Carp, d-l *Tout le monde,* da, toată lumea, opinia publică ! Şi asta totdeauna are dreptate, căci e de bună-credință şi are un argument *sui generis,* nebiruit, care sună cam astfel : „Tot trebuie să fie ceva ; ce dracul, unde nu-i foc fum nu iese !".

Legenda „Regele şi dorobanțul" e departe de a fi unica. Dimpotrivă, e numai legenda tip. Țara noastră e bogată în asemenea legende. Nu e om politic, nu e un om cu nume cîtuşi de puțin însemnat în politică, în literatură şi ştiință pe seama căruia să nu se fi făurit fel de fel de legende, care îi falsifică gîndurile, cuvintele, actele publice şi, de multe ori, cele private. Ceea ce la mahala sînt mahalagismele, la mica burghezie clevetirile băbeşti, în viața noastră publică sînt legendele. Şi

ca să dau încă o pildă din o ramură de viață mai restrînsă decît cea politică, din viata literară, îndrăznesc să iau ca pildă propria mea umilă persoană.

Sînt acuma vreo zece ani, în cele dintîi ale mele studii critice am susținut următoarea teză : prima condiție a creării unei opere artistice e talentul, geniul artistic. Şi opera de artă va fi cu atît mai mare cu cît talentul va fi mai mare. Puterea moralizatoare a unei opere de artă, înălțimea ei morală şi socială atîrnă de înălțimea morală şi ideală a artistului, de înălțimea morală a ideilor lui sociale.

Cu alte cuvinte, mărimea operei artistice atîrnă de mărimea talentului artistului, iar înălțimea morală şi ideală a operei de înălțimea morală şi ideală a artistului. Se înțelege că asta e un adevăr aproape banal şi ca atare cu greu ar fi putut fi combătut de cineva. Dar s-au găsit cîțiva tineri care au voit să mă combată nu din dragostea literaturii, cu asta n-au ei nimic comun, dar a trebuit să mă combată pentru că erau... tineri şi erau băieți săraci, şi băiatul sărac trebuie să-şi facă şi el drum în viață. *Combaterea* mea e şi ea unul din instrumentele de luptă în „struggle for life".

Dar cum să combați lucruri vădit adevărate ?

în deznădejde de cauză, tinerii au alergat la următorul meşteşug. întreaga parte a articolelor mele unde e vorba de talent artistic, s-au făcut că nici n-au văzut-o, au trecut-o cu vederea, au tăcut despre dînsa şi pe urmă au *combătut* cam în modul următor : „Va să zică pentru d-l Gherea mărimea unei opere artistice atîrnă numai de înălțimea morală şi ideală a artistului, de idealurile lui sociale, ceea ce în limba d-sale înseamnă idealuri socialiste. Deci adevărat artist e numai cel care e socialist, deci pentru d-l Gherea talentul nu e n°cesar, e destul să aibă omul idealuri sociale ca să fie artist. D-l Gherea deci, sub cuvînt de critică artistică, falsrîicînd adevărul, vrea să introducă în mod fraudulos ideile socialiste ş.a.m.d.". Această boscărie literară s-a prins, s-au găsit alți tineri care au luat în seamă această *combatere* şi au popularizat-o. Publicul, văzînd străduința şi tonul răstit cu care vorbesc tinerii noştri, a crezut cel puțin în parte şi el, şi astfel legenda s-a creat, trăieşte şi probabil că va trăi. Şi degeaba în toate articolele, timp de cîțiva ani, am dat iarăşi şi iarăşi lămuririle necesare ;

degeaba e chiar faptul brutal că din patru studii mai mari pe care le-am scris e unul asupra lui Eminescu, care era conservator, altul asupra lui Caragiale, care e... să-i zicem conservator ; în sfîrşit, Coşbuc şi Vlahuță nu se ocupă de politică şi în orice caz socialişti nu-s.

Aşa !

Parcă cei ce creează legende au nevoie de argumente !

Iată chiar acuma un literat român, nelipsit de talent, într-un interviev ce i-a făcut ziarul *Epoca,* găsea chiar geneza şi explicarea articolului meu despre Coşbuc în faptul că una din poeziile lui mi-a părut socialistă ; iar alt literat român lipsit de orice talent, intervievat şi el, găsea că am introdus frauda în literatura română.

Şi cel puțin dacă numai naivii sau oamenii de reacredință ar fi împrăştietorii legendelor ! Cel puțin dacă criticii voluntari de la revista *Convorbiri literare* din epoca ei de decadență, cum sînt d-nii Negulescu, Dragomirescu, Evolceanu, Saint Pierre, Mehedinți, Antemireanu şi alți analfabeți *, ar fi creatorii legendelor ! Din nenorocire însă, odată legenda fiind creată, sînt şi oameni de talent care contribuie la lățirea ei. Astfel, nu de mult, un om cu foarte mult talent şi cu foarte mult spirit, combătea teoriile critice care văd în năzuințele şi idealurile sociale un fel de pomadă minunată cu care dacă freci pe cineva pe cap pe dată zisul ins capătă talent artistic.

Articolul era de spirit negreşit, dar...

Se înțelege, dacă legendele ar fi rare, atunci n-ar avea nici o însemnătate, din nefericire însă țara noastră e plină de aceste legende, şi ele falsifică şi strică grozav atmosfera noastră politico-socială şi culturală, de aceea cred că *Lumea nouă* trebuie nu numai să se păzească să

*** Analfabet, după însemnarea proprie a cuvîntului, înseamnă un om care nu ştie a citi, cred însă că însemnarea cuvîntului trebuie lărgită asupra celor care nu pricep ce citesc, şi asta din cauza perfectei asemănări a unora şi a altora. Cred că este o perfectă asemănare între un om care nu poate citi o carte şi între cel care n-o poate înțelege. La urma urmei, pentru ambii cartea nu există, amîndoi nu pot trage folos din născocirea tiparului.**

ia parte la lățirea legendelor create — aceasta merge fără doar şi poate —, dar trebuie să şi înceapă o campanie împotriva legendelor ori împotriva cui aceste legende false ar fi create.

Această campanie ar fi asemănătoare cu ceea ce a întreprins *Contemporanul* odinioară împotriva plagiatorilor şi ar aduce acelaşi folos cultural.

C. Dobrogeanu-Gherea

LUMEA NOUA ***(BUCUREŞTI), ANUL IV, NR. 992 DIN 4 NOIEMBRIE 1897***

*CONGRESUL AL V-LEA AL SOCIAL-DEMOCRATIEI ROMÂNE**

Congresul admite următoarea *propunere* : Să se aleagă o comisiune de verificare compusă din trei membri, care să verifice raportul financiar al Consiliului general, precum şi rapoartele financiare ale Societăţilor afiliate la partid. Această comisiune să-şi prezinte raportul său în ziua a treia a congresului (I. C. Atanasiu, S. Edelstein, A. Borlacov, *Gherea,* I. V. Prenta). în urma acestei propuneri se proclamă aleşi : Borlacov, Tabaeovici şi Rosenberg.

Se intră în discuţiunea raportului pronunţat de delegatul Consiliului general al partidului. [...]

Gherea : Este o vorbă românească „a critica e uşor, dar a lucra e greu". E în firea omului să cugete că poate să facă un lucru, iar cînd se apucă să lucreze numai atunci vede bine toate greutățile. Printre alte meserii ale mele, am avut şi pe aceea de ferar.

Cînd m-am apucat să învăț meşteşugul eram student. Cu cultura de student, credeam că în trei săptămîni pot învăța uşor meseria, cînd m-am apucat însă de lucru am văzut cît e de greu, căci o lună mi-am ars mîinele cu fierul roşu, fără să fi putut ține bine fierul în cleşte.

Ceea ce e adevărat pentru muncitori e mult mai adevărat pentru politică. E adevărat că nu-ți arzi mîinele, însă îți arzi creerul, inima şi sistemul nervos.

*** [Intervenţii.]**

Acum cum e organizația țării noastre, nu se poate urma toate după tipic.

A trebuit inteligența și talentul lui Morțun ca să învingă toate piedicele și să ajungă acolo unde a ajuns astă-zi. (Aplauze).

Morțun e singurul deputat socialist printre cei 183 de deputați din Cameră, închipuiască-și ori-eine cu cîtă abilitate s-a strecurat Morțun printre toate stîncile acestea.

Dacă Morțun s-ar fi ținut de programul de la Erfurt, atunci n-ar fi dobîndit strălucitele succese de astă-zi.

Ionescu a pus în discuție întreaga tactică teoretică și practică a partidului social-democrat din România.

Ne lăsăm conduși mai mult de fraze și nu căutăm să studiem cu stăruință starea politică și economică a muncitorilor din România. E neadevărat că putem lua cu sila votul universal. In Germania, un reacționar ca Bismarck a putut să dea votul universal. Și dacă în Belgia, muncitorii au dobîndit votul plural, în urma unor lupte uriașe, l-au dobîndit pentru că acolo muncitorii sînt luminați și proletarizați în adevăratul înțeles al cuvîntului.

In România însă, muncitorii se știe că nu sînt luminați ca cei din Belgia, Germania, Austria și Franța. Chestia aceasta e prea complicată și de aceia cred că nu se poate desbate în cîteva zile.

Deci, nu trebuie să aducem nimănui învinuiri cu atîta ușurință.

Cît privește chestia breslelor, vom discuta-o cînd va veni la ordinea zilei.

Congresul votează apoi următoarea *propunere :* Congresul, aprobînd raportul Consiliului general de activitatea partidului social democrat pe timpul expirat, trece la ordinea zilei,
(s.s.) *Dobrogeanu Gherea,* Achil Ioanide, Ștefan Petică, Al. Georgescu, M. Făgărășanu, V. I. Popovici și Th. V. Ficșinescu.

V. I. Prenta citește rapoartele membrilor și societăților afiliate la partid [...]

Discuțiunea se închide.

Congresul votează în unanimitate și aclamațiuni entuziaste -următoarea *Moțiune* : Congresul recunoaște că tactica parlamentară a deputatului socialist V. G. Morțun e bună și în consecință, își exprimă călduroasele sale mulțumiri.

(s.s.) Frimu, *Gherea,* J. Kalber, Friedman, Ion Lazăr, Muller, Rosenberg, Da Rin, Ficșinescu, V. I. Popovici, A. Mayer, Ștefan Petică, S. Edelstein, Gh. I. Sprangate, I. C. Atanasiu, I. Banghereanu, I. Nădejde, Al. Borlacov, E. T. Roman, Făgărășanu, Giensberg [...] Al. Ionescu. înainte de a intra în ordinea zilei, cer congresului să binevoiască a releva chestia mea personală de acum un an.

I. Nădejde : Cred că chestiunea aceasta se poate rezolva prin o moțiune de încredere dată lui Al. Ionescu. Am formulat și am depus pe birou o moțiune în acest sens.

Gherea: Se poate zice despre oricine după cum s-a zis despre Ionescu — că a lucrat „cu ușurință". De aceia, propunem moțiunea despre care a vorbit Nădejde [...1

Discuțiunea se închide.

Ședința de seară [...]

Al. Ionescu. Declar că nu primesc nici o moțiune de încredere, căci aceasta însemnează o indulgență din partea congresului.

Gherea: Votîndu-se moțiunea, care se discută, asta însemnează o satisfacție pentru Ionescu. Prin aceasta se ușurează, pe de altă parte, lucrările congresului [...]

Discuțiunea se închide.

Al. Georgescu. După cum s-a zis că dl. Ionescu a lucrat „cu ușurință", tot astfel putem să zicem și noi că judecătorii de la congresul trecut au lucrat cu ușurință. Dealtfel după cum a spus *d. Gherea,* asta se poate zice despre oricine. Totuși trebuie să dăm satisfacție lui Ionescu.

Ziua a doua

Reorganizarea breslelor [...]

Gherea: Prietenul Da Rin a spus cu, mici diferențe, ceea ce voiam să spun și eu. Pe de altă parte sînt și de părerea lui Nădejde și a lui Muller, — cu toate că o să spuneți : spiritul împăciuitor al lui Gherea caută să îmbuneze și pe unul și pe altul. în această mare și importantă chestiune nu mai poate fi vorba de spiritul

împăciuitor, ci de calea adevărată pentru organizarea breslelor.

Deşi organizarea economică a muncitorilor e de o valoare netăgăduită, totuşi nu cred să se găsească nimeni oare să nege necesitatea organizării şi luptei politice. E vorba însă de gradul şi importanţa breslelor, pe care le aveam de organizat,

E adevărat că la noi în ţară am urmat după tactica germană dînd o mai mare importanţă politicii. Germania însă, în timp de două, trei decenii, a avut o enormă dezvoltare industrială ; în timpul acesta muncitorii germani s-au organizat economiceşte — şi numai în urmă şi-au îndreptat toate puterile în lupta politică.

în Anglia s-a întîmplat contrariu : instituţiunile democratice s-au dezvoltat treptat, treptat cu dezvoltarea economică a breslelor.

Fără să fi trecut prin aceiaşi evoluţie, muncitorii din România s-au apucat de o dată de politică — neglijînd, prin asta absolut cu totul, organizarea economică. Aceasta e şi cauza pentru care a luat naştere, în timpul din urmă, mica dezidenţă în partidul nostru. într-adevăr o seamă de prieteni vor să facă în Capitală un club electoral. Mă mir cum nu s-a găsit nici un muncitor, dintre toţi aceştia, ca să ceară şi organizarea breslelor de .muncitori, din care chiar ei fac parte.

E prea multă încordare politică ! în provincie, cluburile trăiesc pe baze şubrede, căci ele au fost înfiinţate într-un moment de entuziasm de cîţiva socialişti binevoitori oare din diferite motive şi nevoi au plecat — lăsînd pe muncitori să conducă singuri organizaţia lor politică. E foarte greu eu un club socialist-politie să poată trăi. Dovada avem clubul muncitorilor dlin Brăila şi multe alte cluburi, care au căzut tocmai din cauză că muncitorii din port n-au fost organizaţi pe bresle. Exemplu dat de Săndulescu arată dreptatea celor spuse de mine. Săndulesou a spus că s-a alcătuit un cerc al unor lucrători fierari ; în loc să-şi vadă de nevoile şi de interesele breslelor, s-au apiJcat să facă teorie şi doctrină politică.

Oricine ştie că prin bresle puternice muncitorii pot să capete treptat, treptat oarecare îmbunătăţiri. Pentru socialism, organizarea muncitorilor în bresle puternice aduce un folos nemărginit de mare, căci după un an doi, fatal acele bresle vor veni la socialism, chiar dacă — de

şi e absurd s-o credem asta — ar considera pe socialişti ca pe cei mai periculoşi oameni din lume.

S-a zis că n-avem destule puteri. într-adevăr, de unde voiţi să le avem, cîtă vreme sînt foarte puţini muncitori care au venit la socialism.

Ca să-i atragi pe muncitori la socialism trebuie mai întîi să fie organizaţi în bresle puternice. Nu vreau să zic ca să se schimbe tactica politică a .partidului, ci înţeleg ca să se lucreze mai mult pentru organizarea economică a muncitorilor.

Chiar dacă la început ne-ar înjura, dar la urmă muncitorii organizaţi în breaslă vor ajunge tot la aceleaşi cerinţe şi revendicări, la care am ajuns şi noi socialiştii.

Bazat pe cele spuse pînă acum, am redactat următoarea propunere :

„Organizarea muncitorilor fiind îndatorirea principală a socialiştilor şi partidului socialist, congresul invită pe membrii partidului de a întrebuinţa toate puterile pentru organizarea de bresle de muncitori. Refuzul unei bresle de a se alia la partidul socialist, de a face politica militantă sau de a admite învăţăturile socialiste nu constituie încă un argument pentru un socialist de a nu lucra pentru organizarea şi prosperarea acelei bresle, lăsînd ca vremea şi propaganda socialistă să-i convingă pe muncitorii de utilitatea luptei politice şi de adevărul învăţăturilor socialiste".

Această moţiune împacă aproape şi pe Nădejde şi pe Da Rin.

Şedinţa se suspendă pentru 5 minute.

I. C. Atanasiu. E de netăgăduit că lupta politică trebuie să meargă mînă în mînă, cu lupta economică [...] Ca să aibă însă şi o nouă politică, breslele şi societăţile de muncitori ar trebui să admită programul social-democrat după cum ne-a spus şi *Gherea,* putem să adăugăm la moţiunea, care ne-a propus-o, această condiţiune. [...]

I. C. Frimu. Numai prietenul *Gherea* a vorbit de reorganizarea breslelor şi în provincie. Cred că trebuie să se aleagă şi în provincie o comisiune. care să aibă însărcinarea specială ca să organizeze breslele [...]

Propunerea prietenului *Gherea* se contopeşte cu a prietenului Da Rin.

Propaganda la sate

Preşedintele anunţă că discuţiunea generală e deschisă [...]

Gherea : Prietenul Edelstein a spus că cunoaşte destul chestia ţărănească — şi că ar dori numai să ştie cine să facă propaganda la sate. Lucrul acesta mă miră — de oarece în privința chestiei teoretice şi practice a propagandei socialiste la sate au fost discuțiuni aprinse în Franța, Germania etc... şi nici acuma, de şi la discuție au luat parte oameni ca Bebel, Vollmar, Kautsky, Jaures, Engels etc, chestia încă nu e limpezită. Or poate Edelstein e mai fericit şi genial decît toți ?

Chestia asta e foarte grea şi e imposibil s-o tratăm aici, în vremea scurtă, pe care o avem la dispoziție. E indiscutabil că numai atunci partidul socialist va însemna mult politiceşte cînd se va baza şi pe țărani.

Nădejde a spus că țărănimea e atît de desnădăjduită încît e gata să urmeze şi pe un nebun. Deci, dacă e uşor să ridici satele, să faci mişcare socialistă printre țărani, nu cred că e tot atît de uşor a domina, a stăpîni o mişcare uriaşă, care ar izbucni în urma propagandei la sate. Prin o propagandă imprudentă, să nu provocăm un pericol atît pentru țărănime cît şi pentru partidul socialist.

O mişcare țărănească la noi în felul .celei din nordul Ungariei ar fi după opinia mea, o mişcare nenorocită. Ceea ce putem şi trebuie să facem pentru țărănime, ar fi să lucrăm din toate puterile pentru a ajunge oa instituțiile democratice ale țărei să devie o realitate şi pentru țărani. Țăranul român, oare are atîtea drepturi pe hîrtie, e lipsit de orice drepturi în realitate, afară de drepturi de a fi bătut şi schingiuit. Să facem din țăran un cetățean conştient, care să se folosească de drepturile lui în lupta economică şi politică. Acest program e foarte modest şi moderat la prima vedere, dar colosal de important în fond. El poate să ajungă încă pentru mai mulți ani. Frazele obişnuite revoluționare, care aduc efecte foarte încete în oraş, pot să devie foarte primejdioase la sate. Acolo trebuie foarte multă prudență şi foarte mult tact. Apărînd interesele țărănimii în marginile instituțiunilor democratice existente, socialiştii vor avea țărănimea în partea lor, şi atunci vor deveni în adevăr o putere politică.

Nădejde. Intr-o vreme ţăranii ştiau că socialiştii le dau sfaturi [...]. Cred că *Gherea* nu e contra organizării ţăranilor pe breslă, aşa că la un moment dat, în înţelegere cu toate breslele din ţară, să facă o *grevă generală [...]*

Gherea. Prin exemple, Nădejde a confirmat cele spuse de mine. într-adevăr e foarte uşor de provocat o mişcare printre țărani, însă e greu de dominat.

Cînd vedem că mii de țărani nu pot şi nu se pricep să se mişte politiceşte, datoria socialiştilor este să ridice nivelul țăranilor, — să ceară din răsputeri respectarea drepturilor pentru țărani, scrise în legi.

De o cam dată, ar fi mulțumitor dacă țăranii ar fi de fapt egali politiceşte cu muncitorii din oraşe.

Eu, în articolele mele, şi Morțun, în discursurile sale, am arătat că cea mai mare revoluție în țara românească ar fi intrarea în legalitate, — respectarea legilor.

Ziua a treia

Tipografia, ziarul, finanţele. înainte de a se trece la alte chestiuni: se agită ideea dacă pentru anii viitori n-ar fi bine să se schimbe timpul congresului [...]

Gherea. Am ținut la formă şi de aceea am hotărît să ținem congrese. Foarte bine ! Dar cred că e destul de nemerit să nu se convoace congresele de cît din doi în doi ani. In timpul acesta, comitetul executiv al partidei va conduce afacerile şi va controla pe consiliul general.

Petică: Sînt de perfect acord cu *Gherea.* Fiecare din noi avem o prea mare doză de imitaţie burgheză; pentru că s-a zis că congresul e un parlament, unii au fost înşelaţi de această vorbă şi ţin, fără să ştie poate nici ei singuri pentru ce, ca acest Parlament să se convoace cît mai des, neţinînd seamă de marile jertfe pe care le necesită.

Al. Ionescu : Jertfele acestea sînt trebuincioase căci în timpul unui an se pot ivi turburări în partid şi congresul trebuie să-şi spună cuvîntul său în privinţa lor.

Propunerea de amînare a congresului susţinută de Gherea, Atanasiu şi Petică, se respinge.

Propunerea prin care se cere convocarea congresului pentru a doua zi de Paşti se admite şi se votează. [...]

Gherea. Sînt de părerea lui Nădejde de a se cere un impozit cît de mic de la fiecare membru al partidului, cum e de pildă în Germania. Aici, fiecare membru plăteşte cu o regularitate matematică cotizaţia sa către partid. Datorită acestei regularităţi, se zice chiar că Partidul social democrat din Germania are un foarte mare fond de rezervă. [...].

Ficşinescu. Eu cred că numai bazaţi pe un fond de rezervă am putea vinde gazeta cu 5 bani. [...]

Gherea. Cred că în această chestie nu ar trebui să se amestece congresul. Numai redacţia şi administraţia ştiu nevoile gazetei.

In privinţa redactării, aci în congres găsesc nimerit să observ că prea Sna făcut pînă acum chestii personale din pricina cărora *Lumea nouă* are mulţi vrăjmaşi. De aceia cred că n-ar strica mai multă băgare de seamă la redactarea informaţiunilor. [...]

Banchetul nostru

Dupa închiderea congresului al 5-lea a social-democraţiei române, aseară la ora 8 a avut loc un frumos banchet)a clubul german Arbeiter — Bildungs-Verein.

în tot timpul banchetului corul clubului german şi corul clubului muncitorilor din Capitală au cîntat mai multe cîntece din repertoriul socialist.

Discursurile s-au pronunţat în 12 limbi.

Au vorbit prietenii :

Da Rin, Atanasiu, Nădejde, Jean Lazăr, *Gherea,* Borlacov, Edelstein, Sofia Nădejde, Ţura, Frimu, Al. Ionescu, Giinter, Muller, Pop, Al. Georgescu, Şt. Petică, Prenta, Ficşinescu, Figarovski, Tabacovici, Klein şi V. I. Popovici.

Banchetul s-a încheiat cu Marseilleza, care s-a cîntat în limbile germană, franceză şi română.

LUMEA NOUA ***(BUCUREŞTI), ANUL IV, NR. 1111, Uit, 1119, 1120, 1121, 1123 DIN 9, 10, 11, 12, 14, 16 APRILIE 189S***

STUDIU CRITIC ASUPRA SOCIALISMULUI ÎN ROMÂNIA

Socialismul român este el o plantă exotică ?

Paris, iulie... [1900]

Să mă scuzi, dragă prietene, de întîrzierea acestui răspuns. Ocupaţiile mele, depărtarea de ţară, întrebările la care trebuia să dau un răspuns lung cugetat — toate aceste sînt pricinile întîrzierii mele.

Pentru că, judecă singur, nu e glumă ceea ce mă întrebi şi la ce ceri un răspuns, şi încă detaliat.

E oare posibilă o mişcare socialistă în ţara românească luînd în seamă condiţiile speciale ţării noastre ? Care e rezultatul muncii depuse de socialişti la noi în timp de 20 ani ?

Care e pricina crizei socialiste de azi ?

Ce cred despre intrarea unor căpetenii socialiste în partidul liberal ?

Vezi bine că întrebările nu sînt uşoare şi, dacă, după un proverb cunoscut, la o întrebare făcută de un prost de multe ori e greu să răspundă zece înţelepţi, ce să mai zicem dar cînd întrebările sînt făcute de un inteligent ca tine, iar răspunsul trebuie să fie dat de un om aşa de puţin înţelept ca mine ? Unde mai pui depărtarea de ţară, că toate trebuie să le judec după gazete (în schimb le citesc toate cu o asiduitate şi un interes de care nici nu puteţi să vă faceţi o idee voi, care trăiţi în ţară). Cum

vezi, întîrzierea era fatală. Mărturisesc că de la început eram chiar să nu răspund deloc.

Ce interes, gîndeam eu, poate să aibă opinia unui om puțin important ca mine și care par dessus le compte *trăiește încă în străinătate ?*

Fiecare ar putea să obiecteze : „Așa judecă dumnealui pentru că e în străinătate, ia să-mi poftească în țară și atunci să stăm de vorbă".

Și era să nu-ți mai răspund. Dar cu cît cugetam mai mult, cu atît vedeam mai clar că tocmai faptul că sînt departe de țară mă obligă să răspund. Cine știe ? Poate tocmai faptul depărtării actuale de țară mă face să văd lucrurile mai limpede decît le văd cei ce trăiesc în vălmășagul lor. In viața fiecărei grupări politice, literare, științifice sînt momente asemănătoare cu acelea prin care au trecut bravii constructori ai turnului Babei, și anume cînd se încep amestecarea limbilor și întunecarea judecății clare. în acest caz trebuie să pui o distanță între tine și lucrurile ce vrei să judeci — o distanță în timp sau în spațiu — ca să le poți judeca drept. E chestie de perspectivă sociologică.

Și dacă — așa gîndeam eu — cine știe, poate eu, care văd lucrurile așa de deosebit decît cei din țară, am dreptate, deși n-am nici experiența, nici priceperea lor ?

Și atunci am decis să-ți răspund, și rezultatul acestei hotărîri sînt cele multe și mărunte care urmează. Dacă am dreptate sau ba, bineînțeles nu eu trebuie s-o hotărăsc.

Și acum fără nici o tranziție trec la întrebările tale.

„E oare cu putință o mișcare socialistă la noi ?"

S-ar părea că răspunsul negativ se impune și încă fără drept de apel sau recurs după ce nu numai potrivnicii sociialismului, dar înșiși din căpeteniile socialiste au dat acest răspuns negativ, au declarat că după ani de luptă și muncă s-au convins că socialismul n-are încă teren în țară la noi fiindcă n-avem industrie, proletariat industrial etc.

M-aș închina singur înaintea acestui răspuns făcut după 20 de ani de muncă și luptă dacă nu m-ar opri următoarele considerații foarte serioase.

Că socialismul în țară **e** o importație, o plantă exotică, că n-avem mare industrie și un proletariat industrial, asta o știam noi, socialiștii mai vechi, de acum dacă nu 20, apoi cel puțin 15 ani și nu ne-au trebuit 20 de ani oa să ne convingem de acest adevăr, care nu e altceva decît constatarea unui fapt evident. Și dacă de aici ar atîrnă justificarea existenței socialismului în țară la noi, apoi el n-ar fi început să existe, pentru că, o repet, faptul era cunoscut de la început. Socialiștii însă chiar de atunci au răspuns acestor obiecții și au justificat existența lor printr-o serie de argumente oare n-au pierdut nici acuma nimica din valoarea lor, care au rămas în picioare prin faptul că nici atunci, nici acum nimenea nu le-a putut combate cu succes.

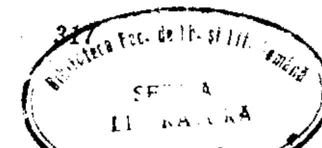
în adevăr, să ne aducem aminte de cele zise pe atunci de teoreticienii socialismului român. Știu că pentru socialiștii noștri toate acestea vor părea vechi, banale, banalizate mai ales prin faptul că au fost vînturate de 15 ani prin toate cluburile muncitoare din țară. Dar un adevăr banal sau banalizat nu încetează de a fi adevărat, *iar* spus la vreme poate să aibă puterea și valoarea „originalității".

Ne obiectați, ziceau socialiștii adversarilor lor de acum 15—20 de ani, că socialismul la noi este o importație străină, o plantă exotică.

E adevărat. Dar **ce** nu e la noi o importație din străinătate și **ice** nu e la noi o plantă exotică ?

Oare instituțiile noastre politioo-sociale nu sînt importate din străinătate, parlamentarismul nu e? însuși pactul nostru fundamental, Constituția, nu e importat din străinătate? Legile civile și penale care ne guvernează nu-s importate de acolo ? Drumurile de fier, instituțiile de credit, organizarea serviciilor statului, știința noastră, arta noastră, înseși moravurile noastre le-aim importat, întreaga organizare, întreaga viață a statului, întreaga noastră viață socială e importată, de ce adică socialismul ar face o excepție ? Pentru o țară mică rămasă în urmă în dezvoltarea ei și care intră în contactul statelor mai civilizate, mai înaintate, această importare e însăși o lege a dezvoltării și vieții ei, de ce adică socialismul ar face o excepție de la această lege ?

„Socialismul în țara românească nu izvorăște din înseși condițiunile și nevoile țării noastre pentru că n-avem

mare industrie şi proletariat industrial", zic adversarii lui.

Dar ce a izvorât din înseşi aceste condiţii ? Am introdus instituţiile burgheze liberale înainte de a avea o burghezime liberală, care să le ceară, am introdus instituţii de credit înainte de a avea comerţul nevoie de ele, am introdus universităţi înainte de a avea profesori, teatre înainte de avea actori, Codul Napoleon fără ca el să aibă rădăcină în viaţa de la ţară etc. In ţările occidentale înaintate şi civilizate, care ne servesc de model, s-a născut o puternică burghezime care, după o luptă crîncenă şi îndelungată, a creat instituţii prielnice vieţii şi dezvoltării ei ; iar la noi s-au creat înainte instituţiile ca să ajute dezvoltarea unei burghezii naţionale. Pentru ţările înaintate în civilizaţie e adevărată importanta lege de fiziologie socială că funcţia creează organul; pentru ţările mici, rămase în urmă şi care *nolens volens* * trebuie să ajungă pe cei dintîi, legea s-ar putea formula invers, la ele *organul creează funcţia.*

în epoca noastră, a aburului şi a electricităţii, a relaţiilor continue şi a schimbului neîncetat între naţiuni, fiecare ţară civilizată capitalistă e întru câtva o provincie a tuturor ţărilor civilizate, a lumii civilizate, iar o ţară mică şi rămasă în urmă în cultură şi civilizaţie — cum e a noastră — e o provincie mică şi înapoiată şi deci cu atît mai mult trebuie să urmeze pe cele dintîi. A spune că sînt imposibile existenţa şi manifestarea socialismului în ţara românească din cauza înapoierii ei în cultură şi industrie ar fi tot aşa cum s-ar zice că nu e posibilă manifestarea socialismului într-o provincie înapoiată a unei ţări civilizate cum e Bretagna în Franţa, Posnania în Germania etc. în aceste provincii înapoiate, socialismul desigur nu va avea aceeaşi putere, se va manifesta poate în alte forme, potrivite cu condiţiunile speciale acestor provincii, dar se va manifesta desigur, provinciile înapoiate urmând viaţa socială a ţării întregi.

Afară de asta se exagerează cînd se iau ca unică condiţie ide manifestare a socialismului o mare industrie şi un mare proletariat industrial. Desigur că e o condiţie esenţială, dar într-un sens mai larg socialismul e un produs al vieţii şi organizaţiei capitaliste a societăţii. Orga-

* ***Voind-nevoind.***

STUDIU CRITIC

ASUPSA

Socialismului în Romînia

UN VECHIO SOCIALIST

Este el o plantfl exotică ? — Ce-a făcut el In Romlnia.
Criza socialistă In Romlnia. — Lupta politică fI socială.
Intrarea socialiştilor la liberali.

BUCURESCI

EDITUUA TIPOGRAFIEI «SPERANŢA», STR. BISERICA ENEI, NO. *.

1900.

nizația țării noastre însă e capitalistă, deşi n-are industrie mare.

O organizație socială în de-a lungul traiului şi dezvoltării ei produce anomalii şi dureri şi boli sociale, dar printr-o reacție, dacă viața şi dezvoltarea societății e normală, tot ea produce şi elemente de îndreptare şi însănătoşire. Aceasta e o lege fundamentală a dezvoltării societăților omeneşti, a organismului social, analogă cu o lege similară din fiziologia organismului individual. Astfel, societatea şi organizația feudală a societății au produs în timpul dezvoltării ei o mulțime de anomalii şi dureri, iar ca o reacție îndreptătoare liberalismul burghez. Astfel, organizația capitalistă modernă produce o mulțime de anomalii şi dureri, iar ca o reacție îndreptătoare şi progresătoare — socialismul modern. Nu e nenormal dacă o organizație socială în dezvoltarea ei produce o mulțime de anomalii şi dureri — asta, din nenorocire, pare a fi o lege inexorabilă a înseşi dezvoltării societăților omeneşti. Dar ce nenormal ar fi dacă producând acestea n-ar produce şi elemente îndreptătoare ! Deci nu existența socialismului ar fi o nenormalitate, ci lipsa lui.

Nimeni nu va putea nega că în țara noastră capitalistă nu se produc mari suferințe şi dureri, chiar mai multe decît în Occident, pentru că la suferințele produse prin capitalizare se adaugă unele şi mai mari, produse prin rămăşițe de feudalism. Şi atunci toți cei subjugați şi loviți unde să caute dacă nu chiar îndreptarea soartei, apoi cel puțin un cuvînt de mîngîiere, şi mai ales unde să caute priceperea cauzelor relelor de care sufăr, întru cît s-ar putea ele îndrepta chiar în prezent şi prin ce mijloace s-ar putea ajunge ca să dispară odată ? Unde să caute toate acestea dacă nu la socialism şi la socialişti ?

Dar, lăsînd chiar la o parte toate aceste argumente, chiar dacă ele n-ar fi atît de convingătoare pe cît sînt în adevăr, ar rămîne încă o întrebare, pe cît de logică pe atît de clară, convingătoare, decisivă, şi anume : *cum poate un socialist să nu fie socialist ?*

II.

Ce a făcut el în România

Socialismiul presupune o anume pricepere a mersului dezvoltării societăților omeneşti, are deci o proprie filozofie a istoriei. Socialismiul presupune o anume pricepere şi prețuire, valoarea practică socială şi morală a principalelor fenomene sociale, mai ales a celor econonwosociale, care se petrec în societățile noastre capitaliste, şi deci presupune o anumită relație către ele, o anume conduită față de ele, prin urmare socialismul presupune şi o anumită morală : *morala socialistă.* Intr^un cuvînt, socialismul presupune o anumită concepție socială asupra vieții sociale şi o activitate socială şi o conduită morală în armonie cu această concepție. Dacă un om s-a convins de adevărul învățăturilor socialiste, dacă s-a pătruns de concepția socialistă asupra vieții sociale, el nu poate să fie socialist în Franța şi nesooialist în România sub cuvînt că aici sînt alte condițiuni sociale decît acolo. Aceste alte condițiuni îl obligă numai să^şi modifice activitatea practică în raport, în concordantă ou ele, dar nu însăşi concepția socială şi morală socialistă. Şi socialistul francez şi cel român, lucrînd fiecare practiceşte altfel, pentru că lucrează în două medii deosebite, nu încetează prin aceasta de a fi socialişti. „Se *zice* (acum o spun şi unii socialişti) *că în România nu e posibilă acuma o manifestare socialistă pentru că nu sînt destule elemente necesare nici în pătura cultă, nici în cea muncitoare".*

Dar să presupunem că în țară n-<ar fi decît un singur socialist convins — singur-singurel.

Or, prin aceasta că el ar fi singur, ar înceta de a vedea în felul lui fenomenele sociale din țară, ar căpăta o altă pricepere, o altă prețuire a lor ? Şi pricepîndu-le în anume fel, dacă s-ar exprima prin scris sau grai asupra lor, n-ar fi oare moralmente obligat să susție felul lui de a vedea dacă îl crede cel adevărat ? Cu alte cuvinte : făcînd o presupunere redusă în absurd că în țară n-ar fi decât un singur socialist, acesta n-ar putea decît să rămână tot socialist şi să se manifesteze şi să lucreze ca atare. **Aşadar e absurd de a** vorbi **de** imposibilitatea **unei** manifestări soci'ailiste în țara românească şi e adevărat numai că *felul* lucrării, al manifestării socialiste, trebuie să fie .altfel, după cum altfel vor fi şi rezultatele dobândite, întrucît altele sînt condițiunile sociale ale țării noastre. Pentru că este evident că, dacă socialismul este acelaşi în orice țară capitalistă, aplicările lui practice, rezultatele ce va da, tactica ce va trebui să urmeze vor fi

Tip. „Culturi", camptrxanv 15.

altele întru atîta, întrucît altele sînt condiţiunile sociale de viaţă ale fiecărei ţări.

Iată cu ce cuvinte, cu ce şir de dovezi şi argumente clare şi concise socialismul teoretic român de acum aproape 20 de ani şi-a justificat şi demonstrat dreptul lui de viaţă în ţara românească. Ce s-a întâmplat de atunci ? S-a arătat oare falsitatea lor ? Eu nu m-am învrednicit să citesc măcar un singur argument serios împotrivă-le şi, dacă există aşa ceva, te rog să-mi trimiţi şi mie să văd şi eu.

Ai să spui desigur : Ia ce *toate aceste dovezi că socialismul are teren în ţară la noi, la ce toate aceste argumente teoretice dacă practica a dovedit contrariul, dacă unii din vechii socialişti, ei înşişi afirmă că după 20 de ani de muncă s-au convins că au muncit degeaba ?* Aici am ajuns la a doua întrebare, şi anume : *ce au făcut socialiştii în ţară la noi, ce rezultate a produs lucrarea lor ?* Poate greşesc judecind de departe, sau poate tocmai din cauza asta văd mai clar, dar îmi pare că afirmarea pesimistă a socialiştilor se datoreşte unei descurajări momentane — un lucru pe care l-au păţit alţii mai mari decît ei.

De cînd există socialism pe lume, nu cred să fi făcut cineva pe lume mai mult pentru el decît Lassalle.

Acesta din urmă însă, cîteva săptămâni înainte de a muri, se plîngea amar de rezultatele activităţii sale, se plângea că în altă ţară, în Franţa, el ar fi obţinut rezultate imense, pe cînd în Germania a trebuit să se mulţumească cu unele meschine.

Socialiştii români n-au făcut, bineînţeles, nici pe departe cît Lassalle, ei n-aveau nici geniul lui, nici condiţiile favorabile în care s-a manifestat el, dar nu e mai puţin adevărat că ei au făcut totuşi o lucrare însemnată.

Socialiştii români au ridicat —• cel puţin în centrele mai însemnate orăşeneşti — nivelul moral, intelectual şi social al muncitorilor industriali, aşa de puţini cîţi sînt ei.

Acum 20 de ani cînd, a început să se manifesteze socialismul în ţară la noi, relaţiile între lucrători şi patroni erau asemănătoare cu acelea de la ţară între proprietari şi ţărani.

Lucrătorii erau un fel de iobagi şi la nivelul cultural şi moral al iobagilor. Socialismul a ridicat mult acest ni-

vel, a făcut pe lucrător să se simtă om şi pe patron să-1 considere ca atare, a deschis ochii lucrătorilor asupra intereselor lor de clasă, a făcut pe cei mai inteligenţi să priceapă mecanismul economic şi tendinţele economico-sociale ale societăţii moderne, şi cîţi lucrători sînt acum în ţară la noi care pricep chestii politice şi economieo-sociale mai bine decît majoritatea parlamentarilor noştri ? Socialismul român n-a putut să facă mult pentru ţărănimea română, dar dacă a fost cineva oare să muncească cinstit şi devotat pentru desfiinţarea rămăşiţelor de iobăgie feudală, precum şi împotriva imenselor nelegalităţi şi başbuzueii care se petrec la ţară, apoi aceştia au fost socialiştii. Şi dacă s-a făcut vreo încercare serioasă şi cinstită de a chema la viaţă cetăţenească ţărănimea, apoi de socialism a fost făcută. Sooialismiul a luat apărarea cauzei ţărăneşti în toate ocaziile şi *sînt zeci de mii de ţărani care o ştiu.* Socialismul într-un timp de două generaţii a dat un ideal şi un reazem moral celor mai bune şi mai inteligente elemente din pătura cultă, a tineretului intelectual. în această privinţă, succesul socialismului român a fost chiar relativ mai mare decît în unele ţări din occident. Şi în ce vremuri defavorabile a făeut-o !

Exporturile favorizate de noile căi de comunicaţie, împrumiuturile succesive, despădurirea ţării şi istovirea solului ei prin export de grîne, toate acestea au făcut să se abată o ploaie de aur asupra ţării încît se părea că nu se va mai sfîrşi. îmbogăţirea era aşa de uşoară, carierismul atît de ademenitor ! Şi tocmai atunci a putut socialismul să facă pe cei mai buni să aibă ochii aţintiţi asupra unui ideal mai înalt, să se gîndească la cei obijduiţi şi suferinzi, la interesele superioare ale ţării.

Socialismul român a pus în circulaţie o serie de idei noi economico-sociale şi umanitare din oare unele au pătruns pînă şi printre adversarii lor (aceia dintre foştii socialişti care au intrat la conservatori, liberali, junimişti şi care au dus acolo aceste idei pot s-o ateste).

Că socialiştii au avut o însemnată influentă culturală şi morală, aceasta o recunosc şi adversarii socialismului ; bineînţeles că ei, din punctul lor de vedere, socotesc această influentă ca vătămătoare. Socialiştii au supus criticii din punctul de vedere al concepţiei lor socialiste întreaga viaţă politico-socială şi morală a ţării, au arătat de atîtea ori că mergem spre un faliment sigur material,

moral şi intelectual. Acum o vede şi un copil ; acum 15 ani n-a vrut să o vadă nimeni.

Socialiştii n-au putut împiedica acest faliment, dar şi-au făcut datoria. Socialiştii au desfăşurat o activitate mare împotriva tuturor călcărilor de lege, împotriva lipsei de garanţii legale personale în ţară la noi, şi campaniile socialiste împotriva schingiuirilor din armată, în contra torturilor de la poliţie, a başbuzuciilor de la sate au rămas memorabile.

Socialismul român, împreună cu radicalismul, care şi el e o creaţie a socialismului, a făcut mult — şi ăsta e unul din rezultatele mai importante ale lui — pentru democratizarea ţării.

Asta e atît de adevărat că şi acum, în presă, o gazetă, ca să aibă trecere în public, trebuie să adopte o notă demoicratică, iar partidele noastre politice, simţind curentul făcut, caută, cel puţin în vorbă, să adopte fel de fel de etichete democratice.

în fine socialismul român, atîta vreme cît a fost şi atîta vreme cît a avut influenţă mai mare, a împiedicat ivirea mai intensă a două curente deopotrivă de absurde, deopotrivă de periculoase, deşi în deosebite sensuri, pentru existenţa ţării noastre : antisemitismul devastatorilor de stradă şi anarhismul.

A fost destul ca să slăbească socialismul, ca antisemitismul de stradă al devastatorilor din Iaşi şi Bucureşti să înceapă a înflori. Pe de altă parte, lipsa de cultură mai serioasă, destrăbălarea morală şi intelectuală au făcut din ţara noastră un teren foarte prielnic pentru dezvoltarea anarhismului. Dar de cîte ori el a încercat să ridice capul la noi în ţară socialiştii îl doborau, fie pe oale de argumentare, arătînd toată stupiditatea lui teoretică, fie pe cale practică, excluzînd pe oricine care se manifesta partizan al anarhiei din toate cluburile socialiste şi împiedicîndu-1 să vină sub masca socialismului în contact ou muncitorii.

De cînd a slăbit socialismul la noi în ţară, au început mişcări şi curente jingoiste, antitimane, barbariste în politică, obscurantism, propovăduire de înlocuire a lui Laplace, Darwin, Pasteur prin minunile sfîntului Sisoe, în viaţa culturală : sarpelandanism, simbolism decadent şi alte pornografii sadice în literatură.

Acurn cînd începe să sufle cu putere asupra țării un vînt pestilențial de reacționarism, de obscurantism negru medieval, de feroce ură de rasă și cînd nu se ridică nici o voce măcar din cele autorizate pentru a protesta în contra tuturor acestor puteri ale întunericului — pentru că toți s-au făcut oameni grav pontici și nu pot să-și compromită situația —, acum trebuie să apară clar și pentru un orb ce importanță a avut socialismul în țară la noi!

Și, nota-bene, rezultatele enumerate mai sus au fost dobîndite *cu o sumă de sforțări și jertfe relativ mici.*

Și aici, cum vezi, sînt iar în dezacord cu unii dintre socialiștii din țară oare afirmă că s-a făcut foarte puțin *cu sforțări imense și jertfe mari.*

Să ne înțelegem. E adevărat că sînt doi, trei socialiști care de bună seamă au făcut mari sforțări și sacrificii, peste chiar măsura puterilor lor, oare și-au istovit toate puterile în serviciul cauzei socialiste. Sînt alți cîțiva care și-au făcut toată datoria și încă cîțiva oare au ajutat pe cei dintîi, iar restul, majoritatea, sau n-au făcut nimica sau au împiedicat pe ceilalți să facă ceva. E adevărat dar că s-au făcut mari sforțări și sacrificii, dar cei care le-au făcut sînt foarte puțini și deci *suma acestor sforțări și sacrificii e relativ mică.*

Se înțelege că și eu sînt de acord că socialismiul român n-a făcut cine știe ce lucru mare și cred și eu că ar fi putut face mai mult, dar cînd judeci activitatea socialiștilor români nu trebuie de luat ca termen de comparație și judecată ceea ce judecătorul în mod abstract **iar** fi vrut să se fi făcut fără să țină seamă de loc și timp, și nici nu trebuie luate ca termen de comparație alte țări unde sînt alte condiții.

Socialiștii români au trebuit să lucreze în țara noastră, cu toate neajunsurile ei, fiind și ei tot din țara asta, cu toate neajunsurile lor.

De altmintrelea sînt și eu de părere că socialiștii noștri, chiar în condițiunile acestea defavorabile, ar fi putut face mai mult deeîit au făcut, ba nici n-ar fi ajuns la criza la care au ajuns dacă n-ar fi făcut o serie întreagă de greșeli importante.

Și iată-ne deci, dragă Teodorescule, ajunși și la a treia întrebare a ta, anume: *care sînt cauzele adevărate ale marii slăbiri a socialismului român, adevăratele cauze ale crizei socialiste din România ?*

III.

Criza socialismvlui român

Cauzele crizei socialiste la noi sînt incontestabil multiple. Așa desigur în primul rînd sînt condițiile neprielnice pentru dezvoltarea socialismului în țară la noi, condiții create de istorie, de oare nimeni nu e vinovat. Astfel a fost *pregătirea nesuficientă* a socialiștilor noștri în socialism, astfel e faptul că mișcarea socialistă în mare parte a fost dusă de așa-numita pătură cultă, ale cărei interese personale sînt eu totul în altă parte decît la socialism, și dezacord între interesele personale și [cele] ideale *ă la longue* e greu să dureze.

Unele din cauze sînt inevitabile, fatale, cum sînt condițiile neprielnice ale țării ; despre ele ar fi degeaba să vorbim, inevitabilul e inevitabil... și pace.

Altele însă ar fi putut fi evitate, acestea sînt greșelile făcute de socialiști, ei înșiși, care de ar fi fost evitate nu s-ar fi produs criza de acum. Deci ele sînt și trebuie socotite cauze ale crizei.

Despre aceasta trebuie să vorbească și să cugete fiecare socialist dacă nu pentru altceva, apoi ca să-și tragă învățăminte pentru viitor —• pentru că criza socialistă, ea orice criză, e trecătoare și ar fi, desigur, mai mult decît trist dacă greșelile s-ar repeta și înainte. Aceste greșeli pot fi subsumate sub trei rubrici :

1) *Imitarea fără destulă critică a tacticii socialiste din Occident.*

2) *Politica și politicianismul.*

3) *Exagerarea nemăsurată a propriilor forțe.*

Ai să-mi permiți, dragă prietene, să spun cîteva cuvinte despre fiecare serie de greșeli în parte.

Am zis că socialismul ca o concepție socială și filozofică e același pentru orice țară capitalistă ; e evident însă că aplicările lui practice, tactica ce trebuie de urmat, rezultatele ce va da vor fi altele întru atîta întru cît altele sînt condițiile sociale de viață ale fiecărei țări.

Socialismul român încă de acum 15 ani a priceput perfect acest adevăr şi cu o claritate şi cu o preciziune care nu lasă de dorit a tras şi eoncluziunile [pe] care le comiportă.

Plecînd de la marea deosebire ce există între noi şi Occidentul Europei, mai ales în două puncte importante, cultura tînără şi inferioară şi lipsa de mare industrie şi proletariat industrial, socialiştii noştri au dedus şi prevăzut că socialismul nu poate deveni o forţă hotărîtoare în ţară la noi, lipsindu-i marea industrie şi un proletariat puternic. Chiar într-un viitor mai mult sau mai puţin depărtat, cînd socialismul va triumfa în Occidentul Europei, el nu se va impune în ţara românească prin propria lui forţă, ici, ca şi liberalismul burghez, va fi adus şi impus prin Occident. Rolul socialismului român e deci de a pregăti pe cît e cu putinţă cadrele viitorului, rolul lui e de a lumina —• un rol mai ales cultural şi moral —, rolul lui de asemenea e de a fi apărător pe cît e cu putinţă al celor slabi şi objiduiţi, protestator împotriva nedreptăţilor strigătoare rezultate din rămăşiţele feudalismului nostru naţional, rolul lud e asemenea şi mai ales un rol democratizator, şi anume prin prefacerea în realitate a legilor democratice care nu există decît pe hîrtie. Astfel, după cum o ştii foarte bine şi tu, au fost schiţate drumul socialismului român şi condiţiile speciale în oare trebuia să se dezvolte la noi. în privinţa tacticii practice, voi zice următoarele : Din nenorocire, în această privinţă socialiştii români au făcut greşeli însemnate, cărora chiar se datoreşte în bună parte criza de azi, ei n-au ştiut întotdeauna să tragă concluziile practice din premisele lor teoretice, partea practică s-a arătat mult inferioară celei teoretice.

Dar chiar aicea socialiştii români au fost mai originali decît conservatorii sau liberalii care au imitat servil străinătatea, care, de pildă, au tradus întocmai Codul Napoleon şi de-abia după 30 de ani au băgat de seamă că la ţară, pentru relaţiile între ţărani, se potriveşte ca nuca în perete.

Ca exemplu vom aduce legalismul socialiştilor români, din care ei au făcut una din bazele tacticii lor practice. Prin legalism nu înţeleg neieşire din lege ; aşa legaliştii sînt şi socialiştii din Oocident, ci legalismul în sensul

apărării legilor existente, lupta pentru a le procura o fiinţă reală.

Socialismul a fost cel dintîi care a înţeles, în toată însemnătatea lui, faptul marii nepotriviri între starea legală şi starea reală în ţară la noi, unde pe cînd starea legală, legile scrise sînt asemănătoare cu cele din Occidentul Europei starea reală în ţară e încă în mare parte feudală, în orice caz nemăsurat inferioară celei dintîi.

Şi aceste două stări trăiesc nesupărate una lîngă alta, mai ales la ţară : legile spun una, practica cu totul alta. A face deci ca legile democratice să devină o realitate e în fond a preface România într-o ţară democratică, ceea ce înseamnă o adevărată revoluţie socială. Şi socialiştii au priceput asemenea că numai ei pot să se lupte sincer şi rodnic în această direcţie. în adevăr, dacă există acest straniu dezacord între starea legală şi cea reală, el se datoreşte claselor dominante, care au tot interesul ca starea legală să nu devină o realitate. Statul din altă parte, întru cît reprezintă interesele tuturor claselor sociale, ar avea interes să apere starea legală, dar statul cu miniştrii cu tot e prizonierul oligarhiei noastre electorale şi deci nu poate face mare lucru. Şi chiar C. A. Rosetti, cu toată autoritatea iui, cînd a luat legalismul în serios a fost gonit de la putere.

Ca starea legală să devină o realitate e numai în interesul claselor muncitoare, al claselor apăsate, care sufăr teribil de acest dezacord ; deci numai socialiştii, ca reprezentanţi ai intereselor clasei apăsate, au tot cuvîntul să se lupte pentru adevărata intrare în legalitate. Aceasta au priceput perfect socialiştii şi au prefăcut legalismul într-un articol de program împrejurul căruia au grupat o bună parte din activitatea lor. Cîtă bătaie de joc a fost pentru acest legalism din partea radicalilor şi a unora dintre socialişti.care pînă la sfîrşit n-au priceput noima lui, o ştii desigur ca şi (mine.

Din nenorocire, socialiştii noştri n-au ştiut să fie totdeauna atît de originali, n^au ştiut nici să tragă concluzii din propriile lor premise teoretice şi, la rîndul lor, in bună parte au imitat în tactica şi activitatea practică pe socialiştii din Occident, mai ales pe social-democraţia germană. Se înţelege că rezultatele trebuiau să fie păgubitoare. Uneori activitatea identică cu aceea germană a socialiştilor din România dădea rezultate diametral

opuse, şi nu e de mirat, avînd în vedere neasemănarea mare a condiţitmilor sociale din ţara noastră şi din Germania.

Aşa spre pildă :

Cînd un socialist spune lucrătorilor industriali din Germania că ei sînt puterea hotărîtoare în ţară, că ei produc .toate bogăţiile ţării, că pe spinarea lor trăiesc toţi, că odată treziţi şi luminaţi ei n-au deeît să pună mîna pe puterea politică pentru a transforma ţara în interesul lor — toate acestea nu sînt nici ridioule, nici demagogice, pentru că sînt adevărate, corespund realităţii.

In Germania 3/4 din toată producţia ţării e formată de proletariatul industrial, ei sînt zeci de milioane, socialiştii au deja milioane de alegători. Cînd însă la clubul muncitorilor de la noi se repetau aceleaşi fraze la cîteva sute de lucrători, dintre care marea majoritate nu ştia ce e socialismul, între care erau cîţiva numai cu dreptul de alegători, atunci frazele acestea au fost ridicule şi demagogice, producind toate rezultatele rele ale demagogiei.

Asemenea cînd în Occident se exaltează rolul proletariatului manual şi mişcarea socialistă faţă de rolul proletariatului intelectual, apoi această exaltare şi acolo a produs rezultate rele. Se ştie cît rău a făcut socialismului francez teoria aşa-numită de *mains cailleuses.* Dar acolo cel puţin această exaltare corespunde unui fapt real, pentru că în adevăr forţa şi importanţa proletariatului lucrător faţă cu pătura cultă din mişcarea socialistă sînt covîrşitoare.

Cînd însă aceeaşi exaltare se făcea la noi, ea nu corespundea deloc realităţii, a fost demagogică faţă de lucrător şi nedreaptă faţă cu pătura cultă, a băgat zîzanie între aceste două elemente atît de necesare una alteia şi, dezgustând pe mulţi din pătura cultă, a introdus, totodată, un spirit de particularism între unii din lucrători.

Şi cîte şi mai cîte neajunsuri au izvorît din această imitare fără critică a social-democraţiei germane !

Dar cea mai mare a fost băgarea socialismului în politică şi în politicianismul parlamentar al ţării.

Dar aici să ne înţelegem asupra cuvîntului, pentru că e politică şi politică.

Cînd un socialist .convins caută să convingă pe alţii, cînd din punctul său de vedere supune criticii toate fenomenele sociale ce se petrec înaintea lui, cînd prin scris sau prin grai caută să protesteze împotriva strigătoarelor nedreptăţi care se petrec în societate, cînd organizează bresle şi sindicate de muncitori sau cooperative de producere şi de consumaţie şi caută să le pătrundă de ideile şi sentimentele de solidaritate socialiste ca să formeze astfel cadrele unui viitor mai bun — toate acestea sînt asemenea o .activitate politico-socială, şi încă în sensul cel mai bun al cuvîntului. Această activitate socialistă în Occidentul Europei e cea mai importantă, deşi în aparenţă, prin zgomotul pe care-l face, pare a fi mai importantă .cealaltă activitate mai special politică : lupta în alegeri şi în parlament, lupta politică parlamentară.

Să le deosebim aceste două activităţi prin două denumiri deosebite, şi anume pe cea dintîi *politico-socială* şi cea [de-]a doua parlamentară. După cum am zis, activitatea de genul întîi există şi în Occidentul Europei şi e cea mai importantă, dar aproape exclusivă, iar cea de-a doua, redusă la proporţiile minime, poate de la început [să fie] cu totul neglijată.

De ce ?

Mai întîi şi întîi pentru că la noi lupta şi activitatea în genere vorbind politico-parlamentare nici pe de departe n-au aceeaşi importanţă ca în ţările occidentale.

La noi între organismul politic şi organismul social al ţării e atît de puţină legătură încît aceste două organisme par uneori a nu avea nimic comun şi fiecare trăieşte cu viaţa lui proprie.

în parlament se pronunţă discursuri frumoase, se discută şi se votează vrafuri de legi, se propun şi se adoptă sau se resping mii de amendamente, toate acestea însă au foarte puţin a face cu viaţa reală a ţării şi o influenţează foarte puţin, mai ales în bine.

Cauzele acestui fapt sînt multe, principalele sînt : tinereţea regimului nostru parlamentar şi faptul că parlamentarismul la noi n-a avut la introducerea lui teren pregătit ca în Occident, ci a fost o plantă exotică.

Afară de asta, principala activitate a parlamentarismului e legislativă. La noi însă starea legală de fapt în cît priveşte mai ales relaţiile cele mai importante între clasele dominante şi muncitoare dominate nu există. Aceste relaţii sînt conduse de un codex uzual, rămas din iobăgie şi oare are foarte puţin a face cu legile oficiale.

Astfel dar, activitatea parlamentară cea mai principală, legislativă, e de la început lovită de sterilităţi — *e o activitate factice.*

IV.

Lupta politică şi socială

Dar socialiştii au avut încă un euvînt mult mai decisiv pentru a nu se confunda în politica şi politicianismul ţării : aceasta e imposibilitatea existenţei înseşi în condiţiile actuale ale ţării a unui partid însemnat, soeial-democrat.

Primordiala condiţiune de existenţă [a] unui partid politic parlamentar sînt alegătorii — aceasta este mai mult decît evident : *Pas d'argent, pas de suisses* *, zice dictonul cunoscut — tot aşa : nu-s alegători, nu-i partid. Această putere electorală ar fi putut să dea socialismului numai proletariat industrial plus cel intelectual. Acesta în ţară la noi e încă în faşă şi chiar cit este e redus la neputinţă prin regimul nostru electoral.

Aşadar, chiar premisele teoretice puse de socialiştii înşişi trebuiau să-i facă foarte prudenţi în chestia politicii parlamentare.

Din nenorocire, socialiştii au fost asurziţi de zgomotul pe care-1 face politica la noi, orbiţi de importanţa ce şi-o dă ea înseşi.

Pe cît de puţin reală şi mai ales binefăcătoare e influenţa politicii parlamentare asupra vieţii ţării, pe atît de mare importanţă ea îşi dă sieşi ; în această privinţă, importanţa ei reală e invers proporţională cu importanţa ei aparentă.

Cine nu ştie că la noi toată lumea face politică, iarăşi politică şi numai politică ?

întreaga opinie publică nu e preocupată decît numai de politica parlamentară.

Ştiinţa, literatura, arta, chestiuni economice, culturale, morale sînt fleacuri ; politica şi iar politica e totul. Cînd e vorba de o remaniere ministerială, de ieşirea din minister a d-lui x şi de intrarea d-lui y, apoi acest eveniment capătă o importanţă colosală. Toate convorbirile publice, toate articolele de gazetă, întreaga opinie publică

* **[Nu-s bani, n-ai mercenari]**

e pasionată de aoest eveniment — s-^ar părea că de aicea atîrnă prezentul şi viitorul ţării. în realitate însă, acest eveniment are tot atîta influenţă reală asupra vieţii şi dezvoltării ţării cît scăderea apei în lacul Cişmigiu asupra climei ei.

Această nemăsurată importanţă oe se dă politicii parlamentare la noi, plus marea importanţă reală ce are în adevăr în Occidentul EuBopei, şi care de departe pare şi mai mare decît e în realitate, au făcut pe socialiştii români să comită marea greşeală de a se cufunda chiar de la începutul activităţii lor în politica şi în politicianismul ţării.

Rezultatele acestei activităţi au fost ceea ce pot să fie rezultatele unei activităţi factice.

Socialiştii au cheltuit cele mai multe şi cele mai bune puteri ale lor pentru a-şi da aere de un adevărat partid politic soeial-democrat, au făcut atîtea sacrificii şi jertfe nu pentru a fi, ci pentru a părea.

Pentru că ce altă a fost această activitate neobosită cheltuită pentru a forma cluburi politice pînă şi în cele mai îndepărtate oraşe provinciale, însă fără membri care să priceapă ceva în socialism, şi aoeastă alegere, după număr, după cantitate, în detrimentul calităţii şi această organizare completă şi pompoasă de partid cu comitete, consilii generale etc. ?...

Şi. acest fast atît de costisitor al congreselor ţinute cu 120 de membri cînd partidul n-avea 100 de socialişti luminaţi şi perfect convinşi ; şi discuţiile aprinse la congrese asupra condiţiilor de alianţe politice ou alte partide cînd partidul avea numai cîteva sute de voturi în toată ţara ; şi punerea continuă de candidaturi în unele oraşe *pentru a-şi număra puterile* cînd invariabil partidul avea acolo 8 voturi. Şi cîtă activitate, cît devotament, cîte jertfe pentru toată această activitate factice, şi ce păcat că toată aoeastă activitate dezinteresată, profund cinstită, s-a distras de la destinaţia ei naturală în ţara românească, de la ceea ce au numit ca politică socială, anume : în lucrare culturală şi morală, în organizarea de bresle de lucrători şi pătrunderea lor de ideile şi idealurile socialiste, în .propagarea socialismului etc. Atunci puterea culturală, morală şi în mod indirect chiar cea politică ar fi fost alta. Zic chiar influenţa politică, pentru că între multe alte ciudăţenii din ţara noastră e şi asta

că cei care stau în afară de politica militantă au de multe ori o influenţă indirectă care e mai mare decît a acelora care fac politică militantă. Aşa-numitele „oculte" din fiecare grupare politică, care fără să se amestece direct conduc totul, nu sînt un fenomen occidental, ci izvorăsc din înseşi condiţiile politioo-sociale ale ţării noastre.

Se înţelege, această calitate are o parte bună prin aceea că în timpul agitaţiilor electorale şi de la tribuna parlamentară s-au pus în circulaţie ideile socialiste. Dar acest bine a fost cumpărat prea scump prin faptul că s-a îndreptat întreaga activitate deja destul de modestă (foarte puternică ea nu poate fi în ţară la noi) într-o direcţie cu totul factice, făcând pe socialişti, în timp de cîţiva ani, să piseze apa în piuă.

Cel mai mare neajuns al acestei activităţi •— comun tuturor activităţilor factice, fără teren real — e că a dezgustat, istovit şi descurajat pe cei mai mulţi din luptătorii socialişti şi i-a făcut să ajungă la concluzia falsă că manifestarea socialistă e imposibilă în ţară la noi, ceea oe^ e profund greşit. De mult deja, adversarii socialismului au susţinut că în condiţiile speciale ale ţării noastre nu este posibilă o manifestare socialistă, acum şi unii socialişti, hipnotizaţi de *politică* şi confundând speciala manifestare a socialismului prin un partid politic cu manifestarea lui generală, nevăzînd în tot socialismul decît .politică parlamentară, susţin şi ei că nu e posibilă în ţară la noi pentru moment o manifestare socialistă.

Adevărul însă e — şi un adevăr foarte important — *că de bună seamă nu* ***e*** *posibil la noi un partid politic parlamentar social-democrat, dar e posibilă, foarte utilă şi necesară manifestarea socialismului în sensul politico-social şi care e cea mai importantă manifestare a lui.*

A treia serie de greşeli făcute de socialişti rezidă în faptul că ei şi-au exagerat grozav puterile, nu şi-au dat seama exact de propriile lor puteri, n-au ştiut să şi le măsoare şi să lucreze în consecinţă, să atace probleme în raport cu puterile lor reale, nu imaginare. Dimpotrivă, socialiştii noştri atacau probleme pentru care n-ar fi de ajuns înzecite forţe ca acelea pe care le aveau şi, cum ajungeau să aibă un succes oarecare într-o direcţie, se aruncau în altă direcţie, fără să-şi fi asigurat rezultate cât de puţin trainice în cea dintîi.

Această nerăbdare şi lipsă de socotinţă, desigur, nu sînt particulare numai socialiştilor, e un păcat general ai ţării.

In Englitera dacă un cerc de oameni reuşesc să facă în vreun cartier sărac din Londra o operă umanitară, utilă, ei îşi dau toată viaţa pentru ea şi socotesc că şi-au făcut datoria. în Rusia, dacă un-cerc de tineri, în timp de vreun an-doi au reuşit să-şi împrăştie ideile, ei se duc bucuros în exil, în Siberia, socotind că n-au trăit degeaba.

La noi însă, cînd un cerc de tineri generoşi intră în lupta socială, el are pretenţia nici mai mult, nici mai puţin ca să regenereze întreaga viaţă socială a ţării *du fond au comble* şi dacă această intrare în viaţa politică n-ar însemna cel puţin un *punct istoric de la care va începe o altă viaţă,* atunci nu s-a făcut nimic. Cauza acestui fenomen e ân primul rînd cultura noastră socială, -aşa de tînără încă. Această cultură în Occident a făcut să pătrundă în spiritul păturilor culte priceperea imensităţii problemei regenerării sociale a unei ţări. La noi această pricepere lipseşte. Şi iată de ce avem în fiecare lună cîte o altă „eră nouă".

Afară de asta, aceia oare fac politică parlamentară şi socială la noi aparţin clasei noastre dominante, oligarhiei noastre naţionale. Oligarhul însă, prin faptul că-i este permis totul în viaţă, pierde noţiunea şi măsura adevărată a puterii lui. Popoarele muncitoare, care prin istoria lor grea şi dureroasă şi-au săpat bine în minte şi suflet ceea ce nu se poate, au creat o serie întreagă de dictoane şi proverbe înţelepte în această privinţă.

Astfel, poporul francez zice : „Qui beaucoup embrasse mal etreint" *, i-ar poporul român zice foarte înţelept şi el : „Să nu alergi după doi iepuri că nu prinzi nici unul''.

Socialiştii noştri care au început mişcarea n-au ieşit din popor^ ci din oligarhia naţională şi poate de aceea au alergat nu după doi, ci după douăzeci de iepuri care fugeau în diferite direcţii cu scop de a prinde nu numai pe toţi, dar şi cîţiva pe deasupra. Chiar de la început socialiştii — o mînă de oameni — au început să aibă un mare ascendent cultural şi moral mai ales într-o revistă literară si ştiinţifică. De s-ar fi urmat cu insistenţă pe

*** [Cine îmbrăţişează mult, strînge puţin].**

această cale, s-ar fi adut> servicii nepreţuite şi socialismului şi ţării. Dar acestei reviste au urmat propaganda şi organizarea cercurilor socialiste între studenţii universitari, de acolo între muncitorii săteşti, apoi organizarea muncitorilor de la oraşe, cluburi politice, organizarea petiţionarei din partea ţăranilor pentru cererea de pămînt, lupta politică, alegerea de deputaţi etc., etc, etc. Vertiginos au urmat una după alta, de la una s-a sărit la alta, fără să se fi asigurat vreun rezultat trainic în ceva, fără măcar să se fi asigurat că statul-major socialist s-a pătruns cu adevărat de învăţăturile socialiste, de etica socialistă.

Un exemplu caracteristic de această nesocotinţă a fost eroarea de a funda o gazetă zilnică socialistă. Cînd nici Englitera şi nici Franţa socialistă nu aveau încă o gazetă zilnică pe motivul că nu fuseseră în stare, n-aveau destule puteri pentru a susţine o întreprindere aşa de grea, micul şi slabul partid socialist român fundează o gazetă zilnică !

Rezultatul a fost că gazeta în timp de 3—4 ani a absorbit toate puterile partidului, a paralizat orice altă activitate, astfel că nu gazeta a existat pentru partid, ci partidul pentru gazetă.

Iar partidul a fost mai slab, mai istovit oa oricînd din pricina acestei nesocotinţe în muncă, din pricina activitații factice de partid politic, din pricina neînţelegerilor dintre socialişti, rezultatul iarăşi în mare parte al acestei nesocotinţe şi al acestei activităţi factice — atunci socialistai au abordat cea mai formidabilă dintre problemele politico-sociale de la noi : *formarea cluburilor politice ţărăneşti, mişcarea ţărănească.*

O, ştiu, socialiştii au vrut să cheme ţărănimea la viaţă politică şi, mai ales, au voit să dobîndească domnia legilor la ţară, garanţii legale pentru ţărani. Ei au voit să facă să devină o realitate întocmirea noastră democratică şi pentru ţărani. Ei au fost în limitele programului, au lucrat în acea direcţie care era recunoscută de ani şi care era cea mai importantă însărcinare a socialismului român.

Tendinţe anarhice, învinuire de escrocherie sînt cea mai mare calomnie şi cea mai înfiorătoare nedreptate care s-a făcut vreodată unei grupări sociale. Ştiu că intenţiile le-au fost pure şi scopurile nobile. Dar, pentru

a aborda o problemă aşa de vastă, socialiştilor le-ar fi trebuit puteri foarte mari pentru a rupe acele zăgazuri care despart România în două ţări deosebite : satele şi oraşele româneşti. Şi le-ar fi trebuit şi mai multe şi numeroase puteri conştiente socialiste pentru a ţine această mişcare în marginile legaliste, în limitele scopului pentru care a fost făcută ca să nu debordeze, să nu crească peste capul lor, să nu ia o direcţie şi un drum care ar fi putut să devină fatale socialismului, pernicioase ţărănimii şi chiar ţării. Şi socialiştii n-au avut măcar atîtea puteri ca să-şi mai ţină gazeta !

Rezultatul a trebuit să fie, fatal, acela care a fost. Ca în fabulă, broasca socialistă a vrut să ajungă pe boul liberal şi conservator şi a păţit-o tot ca în fabulă.

V.

Intrarea socialiştilor la liberali

N-aş vrea, dragă amice, să crezi măcar un moment că toate aceste critîci au de scop de a face vreo imputare socialiştilor noştri, că le bănuiesc ceva, că aş vrea să împuţinez meritele lor.

Ferească Dumnezeu !

Apoi mai întîi, vorba românului : după bătălie mulţi voinici se arată. Ceea ce n-a fost limpede acuma un an încă poate fi clar acum. Pe urmă tocmai eu recunosc că socialiştii noştri au făcut mai mult bine, incomparabil mai mult decît o cred ei înşişi.

Afară de aceasta, greşelile în lupta politico-socială ridică uneori foarte sus moralmente pe cei care le-au făcut.

Aşa chiar în cazul de faţă. Socialiştii noştri — vorbesc de aceia oare în adevăr au muncit şi s-au devotat cauzei lor — au făcut o greşeală că au luat în spate mult mai mult decît puteau să ducă. Dar ei au dus această greutate, care uneori se prefăcea în cruce, ei singuri au plătit această greşeală şi toate consecinţele ei. Activitatea socialistă, pe cît realmente e posibil în ţară la noi, e peste măsură de grea, dar socialiştii au abordat-o şi au ajuns aproape să facă imposibilul. Ei au ajuns să aibă aproape un partid, să aleagă deputaţi, să ţină ani

o gazetă zilnică etc. Ei au arătat ce poate o mare idee pusă în mişcare de un mare devotament. Dacă vreo doi din ei s-au retras din orice luptă socială, istoviţi, sfîrşiţi de puteri, aceasta arată numai cît de istovitoare a fost munca, arată că ei n-au făcut socialism diletant sau de paradă, ei şi-au cheltuit toate puterile pînă la istov în serviciul cauzei. Sînt convins că în istoria socialismului internaţional lor le e conservată o pagină frumoasă.

Dacă împotriva lor se ridică învinuiri din partea unora din lucrătorii socialişti pentru retragerea lor din luptă, asta arată încă o dată că la cluburile noastre s-a făcut prea multă politică şi prea puţină educaţie morală.

Greşelile sânt şi ele uneori foarte preţioase, şi anume atunci cînd arată ce nu trebuie de făcut şi dau indicaţii de ce trebuie făcut. Dar pentru asta trebuie de pus în relief greşelile aşa cum le crede fiecare şi tocmai asta şi numai asta vreau să fac. în ţară, după cum ni se pare, se trag concluzii greşite din criza actuală socialistă.

Unii socialişti, confundînd manifestarea socialistă în general cu manifestarea ei politico-parlamentară, neagă pentru un moment posibilitatea oricărei manifestări socialiste, iar cei rămaşi socialişti, lucrătorii socialişti, oare prin însăşi existenţa lor dezmint afirmarea pesimiştilor, dau vina crizei pe alte cauze, tot aşa de greşite. Aşa, spre pildă, după unii această cauză ar fi stînd in faptul că socialiştii români n-au fost destul de revoluţionari, n-au fost republicani, antidinastici, au fost prea legalişti etc. Dacă s-ar acredita opinia aceasta, ea ar deveni periculoasă şi viitorului socialismului, şi chiar ţării.

Dacă eu, de aci, de departe, aş avea voie să dau sfaturi celor rămaşi socialişti, ca şi celor ce vor veni de acum înainte spre socialism, le-aş spune următoarele :

Mai întîi şi întîi să caute să se convingă, să se pătrundă bine de adevărurile socialiste, de concepţia socialistă asupra vieţii sociale, de morala socialistă. Evenimentele din urmă au arătat că între socialişti au fost şi sînt mulţi care sînt departe de a fi convinşi' şi conştienţi socialişti.

Odată pe deplin convinşi — nu prin fraze sforăitoare, ci prin muncă, studiu, cugetare —, odată pătrunşi de concepţia socialistă, de idealurile, de morala superioară socialistă, timpul de activitate ce li se deschide chiar în ţară la noi e destul de însemnat şi rodnic.

Sînt în primul rînd propagarea socialismului, răspândirea concepţiei şi moralei socialiste, critica şi analiza tuturor fenomenelor sociale ale ţării din punctul de vedere al concepţiei socialiste.

Pe urmă sînt protestarea şi lucrarea în marginea puterei fiecăruia împotriva acelor nedreptăţi şi fărădelegi speciale ţării noastre, oare sînt fărădelegi chiar din punctul de vedere al partidelor noastre politice ele înseşi.

Apoi trebuie să vină organizarea muncitorilor în oraşe, în bresle şi societăţi cooperative, lupta pentru îmbunătăţirea, pe cît e cu putinţă a soartei lor, pătrunderea lor de adevărurile socialiste, de solidaritatea socialistă. Oînd socialiştii odată au să fie destul de puternici, cînd din altă parte proletariatul industrial se va dezvolta, va deveni o putere, iar ţărănimea se va trezi şi ea la viaţa politică, atunci va veni vremea pentru fundarea unui partid politic social-democrat. Dar şi pînă atunci munca socială indicată mai sus nu e numai însemnată şi rodnică, dar şi foarte grea, în ţară la noi mai ales. La noi, în condiţiile morale şi reale (nu legale) ale ţării, lucrurile cele mai simple cer foarte multă muncă şi sacrificiu şi un mare devotament.

Oa un lucrător într-un atelier să-şi apere demnitatea lui de om şi lucrător, ca un judecător la ţară să împartă dreptate deopotrivă la ţărani şi la boieri, oa un medic de plasă să-şi facă datoria în toată conştiinţa şi să protesteze în contra celor mai vădite fărădelegi oare se petrec la ţară, astea şi altele de asemenea natură, care în alte ţări sînt făcute de orice om cinstit, de orice convincţie politică, cer la noi un mare devotament pentru binele obştesc, aproape un eroism.

Dar, tocmai pentru că se cere aşa de mare devotament şi uitare de propriile interese, numai un socialist poate să săvârşească această operă.

Pentru a săvîrşi o operă aşa de grea, trebuie să fii pătruns de un mare ideal social şi moral — şi acest ideal, care în epoca trecută era idealul liberal, pentru epoca noastră e idealul socialist. Pentru un atare devotament şi uitare de sine, trebuie să te simţi că faci parte din acea imensă mulţime de lucrători ai viitorului oare sînt împrăştiaţi în oîteşi patru colţurile lumii, trebuie să simţi, ca să poţi rezista împotriva vrăjmaşilor şi împotriva unui mediu atît de insalubru, că în mica şi modesta ta lucrare

conlucrezi la aceeaşi mare operă la care lucrează Bebelii, Liebknechţii, Jauresii. în această direcţie, nu numai activitatea unei organizaţii socialiste, dar activitatea fiecărui socialist răzleţ e foarte binefăcătoare şi rodnică. Dar pentru toate acestea trebuie ca socialiştii noştri să fie oameni convinşi în toată puterea cuvîntului, să se păzească de fraze sforăitoare şi deşerte, mai ales de cele revoluţionare-diemagogice, de îndemnul la aşa-numita practică revoluţionară. Prin aceasta ei nu numai că vor compromite opera lor, ceea ce e un rău relativ, dar şi viitorul socialismului în ţară la noi, ceea ce e un rău cu mult mai mare.

Scrisoarea aceasta ameninţă să devină un op întreg şi n-am zis încă nimica asupra faptului care a provocat-o chiar : *trecerea la partidul liberal a cîtorva fruntaşi socialişti.*

Dar în urma celor de mai sus n-am să am multe de spus în această privinţă. După cum ai văzut, nu prea am_ iluzii multe în privinţa activităţii parlamentare în ţară la noi. Nu neg însă că se poate face bine şi pe această cale. Dacă s-ar putea împiedica cel puţin o parte, o parte din rău, dacă s-ar putea face ceva pentru prefacerea în realitate a fictivelor noastre instituţii democratice, şi încă ar fi mult, foarte mult.

E evident că un socialist convins poate să fie folositor luptând şi pe calea politică parlamentară. Dar pentru această luptă n-avem un partid politic socialist şi nu-1 putem avea încă. E deci natural ca aceia care vor cu orice preţ să facă politică s-o facă cu partidele celelalte.

Desigur că ar fi fost mai bine chiar de la început dacă gruparea socialistă, în loc de a se arunca în activitatea politică, ar fi dat voie şi putinţă acelora din membrii săi care ardeau de dorinţa acestei activităţi s-o facă ou partidul liberal, spre pildă, ocupîndu-se grosul grupului cu acea activitate socială despre care am vorbit mai sus.

De altmintrelea asta nu e o noutate. Nu de mult, grupările socialiste din unele ţări occidentale au procedat astfel. Şi acuma încă majoritatea socialiştilor din Englitera şi America nu fac politică pe seama lor, ci pe seama unuia din partidele burgheze.

Dar ce e de zis despre cei cîţiva socialişti care au intrat în partidul liberal ?

Aceasta, desigur, schimbă chestia, dar de aici de departe nu pot să judec despre oportunitatea şi utilitatea acestui pas.

Ipotetic însă admit că s-^ar putea face şi asta, dar cu condiţia ca socialiştii să declare că rămân tot socialişti. După umila mea opinie acei cîţiva socialişti la intrarea în partidul liberal ar fi trebuit să facă o declaraţie cam în termenii următori : „Domnilor, noi sintem şi vom rămîne pentru totdeauna socialişti. Convicţiile noastre, concepţia noastră socialistă, morala socialistă vor rămîne şi mai departe ale noastre : ele sînt rezultatul a ani de gîndire, de luptă, şi acestea nu se schimbă după împrejurări, ca o pereche de ghete. La noi însă, în ţară, actualmente nu e şi nu poate fi încă un partid politic parlamentar socialist. Pe de altă parte, lupta parlamentară, care ni s-ar impune în ţară la noi în condiţiile ei speciale e lupta pentru a preface parlamentarismul fictiv în realitate, pentru realizarea pe cît e cu putinţă a instituţiilor noastre democratice, care sînt numai pe hîrtie, a domniei legilor, a introducerii corectitudinii în afacerile publice etc. Toate acestea le aveţi înscrise în programul dv. De aceea, noi venim între dv. nu oa să facem socialism militant — ceea oe ar fi absurd —, ci sincer, fără nici o *reservatio mentalis,* să lucrăm din toate puterile pentru democratizarea reală a ţării în marginile chiar ale programului dv., şi atîta vreme cît veţi merge pe acest drum nu veţi avea colaboratori mai sinceri, mai devotaţi, mai corecţi ca noi, pentru că lucrînd aşa noi rămînem fideli convicţiilor noastre socialiste".

Acest limbaj sincer, franc, lipsit de echivoc, pentru moment, ar fi făcut, desigur, mai grea situaţia lor în parrtidul liberal, dar în schimb ar fi fost nepreţuit pentru viitor, cînd le-ar fi făcut situaţia cu mult mai uşoară şi mai limpede.

Aşa însă cum s-a întîmplat intrarea în partidul liberal, fără nici o lămurire şi declaraţie, ea dă loc şi va da în viitor şi mai mult loc la fel de fel de echivocuri şi situaţii falşe.

Astfel acum conservatorii consideră această intrare ca o stratagemă cu tot felul de scopuri infernale, revoluţionare ; liberalii o consideră ca o pocăire : oameni tineri, copii generoşi, au umblat cu capul în nori, dar cînd au dat de practica vieţii s-au lăsat de fantazii copilăreşti.

în sfîrşit, cei rămaşi în gruparea socialistă o consideră ca o trădare. Aceasta nu e just. în Occident, unde există un partid parlamentar social-democrat, trecerea unui socialist din partidul lui într-un partid burghez ar fi o adevărată şi autentică trădare.

La noi însă, unde partidul social-democrat există numai cu numele şi unde nu poate încă să existe, intrarea unui socialist într-un partid burghez pentru a face politică în concordanţă cu convicţiile lui nu e deloc trădare. Numai viitorul, în acest caz, poate să arate dacă socialistul în chestie va şti să rămînă fidel idealului lui socialist.

Aşadar, cum vezi, după cum pot să judec de aici, de departe, nu sînt necondiţionat împotriva intrării oîtorva socialişti, care vor să facă politică parlamentară, în partidul liberal ; de departe ar fi greu să mă pronunţ. Sînt însă împotriva felului cum s-a întîmplat această intrare.

Ai să spui poate că aceasta e numai chestie de formă şi nimic mai mult. O nu, e chestie aicea mai ales de fond. Millerand asemenea a intrat într-un guvern burghez, unde conduce pentru moment cel mai important minister, dar el a declarat hotărît că a fost, este şi va rămîne socialist.

Prin aceasta el a precizat întru cîtva şi ce va face în minister, şi la ce nu se va preta cît va rămîne acolo, şi ce va face cînd împrejurările îl vor sili să părăsească guvernul.

Natural că în Franţa sînt alte împrejurări decît în ţara noastră.

Dar în privinţa îndatoririi morale a unui socialist de a se declara ca atare, împrejurările tuturor ţărilor constituţionale rămîn aceleaşi.

Astfel **o** judec şi eu de aici, de departe ; poate n-am dreptate, dar **o** spun cum **o** înţeleg şi cum **o** cred. încă **o** dată, dacă am sau n-am dreptate să judece alţii.

Un vechi socialist

STUDIU CRITIC ASUPRA SOCIALISMULUI IN ROMÂNIA. ***EDITURA TIPOGRAFICA „SPERANŢA", BUCUREŞTI, 1900, 34 P.***

DEOSEBIREA DINTRE SOCIALISM ŞI ANARHISM[61]
Studiu sociologic

Anarhismul ravaşolist[62] e, desigur, o boală socială, dar nu lesne trecătoare. Ca boală pricinuită de înseşi defectele organizaţiei sociale, ea mîine-poimîine, va izbucni iarăşi şi iarăşi va face să se ocupe lumea de ea.

Aşadar, poate ai dreptate. Te rog însă să nu crezi că ceea ce mi-ai cerut e un lucru uşor ; ba, nu-i uşor deloc, şi greutatea în tratarea deosebirii dintre socialism şi anarhism provine mai ales de la acesta din urmă.

Socialismul are o doctrină clară, solid construită, care a adunat în jurul ei milioane de prozeliţi, desigur nu toţi de aceeaşi părere în privinţa detaliilor doctrinei, dar cu toţii de acord în privinţa esenţialului ei.

Poţi, desigur, fi pentru sau contra socialismului, nu poţi însă să nu recunoşti nici soliditatea logică a construcţiei doctrinei, nici claritatea ei.

Acestea însă constituie un mare avantaj pentru cine studiază şi expune o doctrină.

Cu totul altceva e cu doctrina anarhistă. Despre ea s-ar putea zice ceea ce spune Caţavencu despre industria română : „E admirabilă, splendidă, dar nu există". Cel puţin nu există ca o doctrină asupra căreia toţi ar fi de acord.

Anarhiştii fac în primul rînd aplicarea anarhismului la propria lor cugetare : e o straşnică anarhie în cugetarea şi teoriile lor.

în adevăr, cine sînt teoreticienii recunoscuţi ai anarhismului de azi? Reclus, Kropotkin, Grave, Merlino?

Aceştia, dar mai ales cei doi dintîi, sînt oameni de-o rară nobleţe de suflet, de un mare devotament pentru idee, de un altruism înalt, dar sînt foarte slabi economişti şi sociologi. însăşi nobleţea de suflet, bunătatea de inimă nu-i lasă să tragă cele din urmă consecinţe din teoriile lor ; ei rămîn în drum şi teoriile le sînt eclectice, sînt un amestec de anarhism umanitar, socialism individualizat, plus multă poezie utopică, umanitară.

Ceea ce însă e mai important e că anarhiştii militanţi cei mai consecvenţi — ravaşoliştii — nu-i recunosc deloc de adevăraţi teoreticieni ai anarhismului, şi cîte un ravaşolist mai violent găseşte că n-ar fi deloc rău ca desfiinţarea societăţii moderne să se înceapă prin suprimarea acestor apostoli falşi, trădători ai adevăratului anarhism.

E greu în adevăr de găsit cîţiva anarhişti din cei militanţi care să fie perfect de acord asupra doctrinei lor.

E adevărat însă că anarhismul reprezintă un mare principiu, o mare idee socială care e comună tuturor.

în lupta ce durează de mii de ani între societate şi individ, anarhismul în ziua de azi reprezintă interesele individului împotriva societăţii — el ridică pe individ deasupra societăţii, îl exaltează, îl divinizează, îl preface aproape într-o entitate religioasă şi prin aceasta, ipso facto, desfiinţează şi dizolvă societatea însăşi.

Cel mai consecvent teoretician al anarhismului, în acest sens, e însemnatul filozof Max Stirner. Hegelian de mare talent, un cap dialectic distins, gînditor şi filozof de elită, el — prin absoluta lui consecvenţă, dusă pînă la absurd — poate fi socotit ca adevăratul teoretician al anarhismului ravaşolist modern, chiar mai mult decît discipolul său Bakunin. De aceea, în articolul de faţă am în vedere mai ales pe Stirner, ca teoretician, şi pe ravaşolişti, ca tacticieni ai anarhismului. Anarhismul eclectic al lui Kropotkin şi Reclus nu reprezintă adevăratul anarhism, şi ar fi nepotrivit pentru demonstrarea deosebirii clare şi profunde dintre socialism şi anarhism. Pentru arătarea acestei deosebiri a trebuit să iau şi pe unul şi pe altul în cele din urmă consecvenţe ale lor, nu în formele lor atenuate, eclectice.

Pentru a nu mă cufunda în consideraţii şi abstracţii teore.ice, care ar îngreuia foarte mult priceperea articolului, am admis metoda următoare : în acest articol arăt

prin exemple concrete felul cum socialiştii şi anarhiştii consideră principalele *categorii* sociale, cum sînt : *societatea, statul, morala, proprietatea individuală,* plecînd fiecare de la concepţiile lor teoretice şi concluziile ,actice, practice, ce trag din aceste consideraţii şi concepţii teoretice.

In felul acesta se arată *ad occulos* marea deosebire teoretică şi practică ce există între ei.

Din punctul de vedere metodologic ar fi, desigur, multe de zis împotriva procedeului aces a, e însă cel mai potrivit şi cel mai practic pentru un articol de revistă şi pentru cititorii care nu s-au ocupat în special cu chestii sociologice, şi aceştia, desigur, sînt marea majoritate.

Repet încă o dată că în articolul meu am ân vedere mai ales anarhismul teoretic, consecvent, al unui Stirner, şi cel practic, al unor Caserio şi Lucheni, iar nu anarhismul eclectic al lui Kropotkin şi Reclus.

Te previn, de asemenea, că articolul de faţă e un mic fragment, mai mult decît atîta, e un fragment fragmentar, şi cred că nu poate să fie ceva mai fragment decît dacă e fragmentar.

Pentru moment nu pot să fac mai mult şi nu cred că e necesar.

Şi acum trec la chestie.

Prima şi fundamentala deosebire dintre socialişti şi anarhiştie felul cum înţeleg unii şi alţii societatea.

Pentru socialişti, societatea e un product *special* al evoluţieiuniversale şi cel mai înalt product al acesteia ; e culmea pînă unde ea a putut ajunge. Ca *product special* al evoluţiei universale, societatea e supusă legilor acesteia, pe de o parte, şi legilor speciale sociale, particulare ei, pe de altă parte. Fiind un product *special* al evoluţiei, societatea nu-i deci o abstracţie metafizică ; ea are o existenţă reală şi legi speciale, obiective, necesare — legi sociale. E adevărat că societatea nu înseamnă nimic fără indivizii care o compun, dar asta nu vorbeşte împotriva existenţei obiective şi reale a societăţii şi a legilor sociale, după cum faptul că individul e format din celule nu vorbeşte împotriva existenţei reale a indi-

vidului ca un product special al evoluției, cu legi cărora e supus, cum sînt legile fiziologice și psihologice.

Dacă societatea are legi speciale sociale sau sociologice, acestora e supusă viața societății, deci istoria ei, care e desfășurarea vieții sociale în timp și în spațiu. Istoria omenirii, prin urmare, nu-i nici rezultatul unui hazard, nici numai al voinței, inteligenței, activității oamenilor ; ea e supusă legilor sociale inerente. E adevărat că istoria omenirii se face de oameni, prin intermediul voinței, inteligenței, activității, relațiunilor lor, dar toate acestea, la rîndul lor, atîrnă de mediul cosmic, pe de o parte, iar pe de altă parte de mediul social, de legile sociale — în epoca istorică, mai ales de acestea din urmă. Voința, inteligența și activitatea omului sînt niște factori ai dezvoltării istorice, dar, la rîndul lor, sînt influențați de alți factori ; ele deci joacă în istorie un rol supus, fiind determinate de epoca și treapta culturală la care a ajuns societatea. Oamenii deci n-au făcut istoria după cum le-a venit la socoteală, ci, dacă s-ar putea zice așa, au *cooperat* la facerea ei și mai de multe ori ău suferit ca ea să se facă în virtutea unor legi sociale independente de voința lor. Instituțiile, întocmirile sociale nu sînt, prin urmare, numai rezultatul nici al relei-voințe a unora, nici al bunei-voințe a altora — ele sînt rezultatul unei lungi evoluții istorice, de neînlăturat, în care voința, inteligența, conștiința oamenilor sînt numai *unii* din factori, nu *unicii,* și care niciodată n-au fost atît de puternici încît să determine evoluția istorică. întocmirile sociale, deci, au o. necesitate obiectivă, nefiind determinate numai de conștiința și voința subiectivă a oamenilor. De asemenea, dispariția unor întocmiri sociale nu poate fi decît lot rezultatul aceleiași evoluții istorice, rezultatul legilor sociale care cîrmuiesc viața societății. Numai acum, în urmă, oamenii au început să aibă conștiința mai limpede despre legile sociale care cîrmuiesc societatea; această conștiință însă e foarte departe de a fi perfectă. Va veni o vreme cînd o altă organizație socială, pe de o parte — organizația socialistă —, iar pe de altă parte cunoștința mai perfectă a legilor sociale vor da putință oamenilor să-și facă în mod conștient istoria ; pînă atunci, ei trebuie să sufere, ca în bună parte ea să fie făcută.

Această concepție socială hotărăște drumul pe care au să-l urmeze socialiștii, și anume : pe de o parte, ei au a studia viața societății, legile dezvoltării și prefacerile ei — aceasta e activitatea lor teoretică și rezultatul e doctrina socialistă ; pe de altă parte, ei au a lucra pentru prefacerea treptată a acestei societăți în societate socialistă, către care o mînă evoluția socială, ei au a contribui ca prefacerea aceasta să fie mai puțin dureroasă, mai conștientă, mai rodnică și, pe cît aceasta poate atîrnă de activitatea omenească, mai accelerată.

Dar anarhiștii ! Anarhiștii sînt și ei evoluționiști — cine nu-i evoluționist în vremea noastră ! — *ei se opresc însă în evoluție, la individ.* Individul e acea culme la care a ajuns evoluția universală, care culme, după cum am văzut, pentru socialiști e societatea. în acest sens, anarhiștii admit legile necesare biologice, fiziologice, psihologice, nu însă și sociologice. Societatea pentru anarhiști e o adunare mai mare sau mai mică de indivizi și care are o existență reală întru atîta întrucît au această existență indivizii care o compun. Fiindcă fără indivizi nu poate exista o societate, de aci urmează că ea n-are o existență reală. .Societatea, ca un product special al evoluției, cu o viață proprie și legi, stînd deasupra indivizilor, e o himeră, e o abstracție metafizică, inventată mai cu seamă de aceia care au avut interes să robească pe oameni și pentru aceasta le-au umplut capul cu fel de fel de iluzii și himere. Fiind o abstracție metafizică, neavînd propria ei viață, societatea, bineînțeles, nu poate avea legi speciale, sociale, obiective și necesare. Pot fi, și chiar sînt, legi necesare biologice, fiziologice, psihologice, dar legi sociale nu ! Istoria deci e un product al activității indivizilor, al conștiinței, inteligenței și voinței lor ; legi care condiționează mersul istoric desigur că sînt, dar aceste legi, pe de o parte, sînt legi cosmice, fizice, pe de altă parte, legi care privesc pe individ ca atare.

întocmirile sociale sînt iarăși un rezultat al voinței, conștiinței, activității indivizilor, nedeterminate și nețărmurite prin alte legi decît doar legile fizice ale naturii. Firește că, deoarece întocmirile sociale sînt datorite numai voinței și activității indivizilor, ele pot fi schimbate după plac și înlocuite cu altele, și această schimbare își găsește țărmurirea numai în legile obiective naturale și

cele care privesc pe individ (fiziologice, psihologice), nu însă în vreo lege obiectivă socială.

Dacă instituțiile sociale sînt şi au fost apăsătoare pentru mulțimea obijduită, cauza e că minoritatea mai inteligentă, mai şireată, mai fără scrupule, a înşelat şi prostit majoritatea naivă şi ignorantă. Aceste instituții vor exista pînă ce le va suferi mulțimea, pînă ce ea se va trezi şi le va distruge, pentru că instituțiile sociale n-au vreo necesitate obiectivă în afară de dorința şi voința subiectivă a indivizilor.

Din această concepție socială urmează logic şi necesar activitatea teoretică şi practică a anarhiştilor consecvenți.

Pe de o parte, anarhiştii trebuie să deschidă ochii mulțimii prostite, să-i arate toată urzeala şireată a minorității dominante, să-i arate cum e prostită, apăsată, exploatată — aceasta e propaganda teoretică. Pe de altă parte, anarhiştii au a lovi prin toate modurile şi căile în întocmirea socială de azi spre a o distruge. Pentru că e evident că ceea ce e zidit numai prin voința arbitrară a oamenilor poate fi distrus printr-o voință arbitrară contrarie şi înlocuit printr-o altă zidire mai convenabilă.

De aici, activitatea practică a anarhiştilor, propagandă prin fapt, răscoale, atentate etc.

Se înțelege că din aceste concepții sociale atît de deosebite urmează o deosebire tot aşa de profundă în înfățişarea tuturor importantelor fenomene sociale.

Şi mai întîi e o deosebire profundă în însuşi idealul social al unora şi altora.

Pentru socialişti, obiectul primordial al tuturor preocupărilor e societatea. Se înțelege, scopul socialiştilor e fericirea individului, dezvoltarea lui armonică în toate direcțiile, perfecțiunea lui fizică, sufletească, morală; dar acest scop nu poate fi realizat decît în societate şi prin societate.

Individul, el însuşi, e un product al mediului natural şi al celui social.

De la început, în vremea preistorică şi chiar la începutul vremurilor istorice, omul atîrnă mai ales de mediul natural ; dar cu cît oamenii, prin faptul unirii lor în societate, se fac tot mai mult şi mai mult stăpînii naturii înconjurătoare, cu atît se fac mai independenți de ea, cu atît ajung tot mai mult un product al societății. E

societatea, în sensul larg al cuvîntului, aceea care fasonează individul, îi dă fizionomia lui morală, intelectuală, sufletească şi, în anume sens, chiar cea fizică. Însăşi ereditatea, în anumit sens, e un fenomen social şi nu numai individual. Un om la naştere moşteneşte o anumită organizație fizică şi sufletească, anumite calități şi potente intelectuale, anumite predispoziții sufleteşti şi morale. Dar toate acestea au fost acumulate prin societate într-un şir întreg de generații. A trebuit ca societatea, în decursul vremurilor, să acumuleze cîte puțin, pas cu pas, aceste calități intelectuale şi sufleteşti, pentru ca la un timp dat ele să poată apare la un individ.

Fără societate, individul ar fi acum o fiară, dacă ar mai fi. Numai în societate şi prin societate au putut să se dezvolte indivizii, să evolueze pas cu pas, pînă să se acumuleze în ei acele calități fizice şi sufleteşti pe care le pot transmite urmaşilor. Şi numai în societate şi prin societate pot ei să se dezvolte mai departe, acumulînd tot mai multe calități sufleteşti, tot mai multă perfecțiune omenească.

Societatea deci e adevăratul creator al omului ca om, ea creează omul, *după cum funcția creează organul.* Dar, dacă societatea fasonează pe om, felul cum îl fasonează atîrnă de felul societății, de mediul social, de acea atmosferă pe care o creează societatea şi în care se naşte, creşte, se dezvoltă şi se fasonează individul. Dacă o anume societate, o anume organizație socială, un anume mediu poate să fie priincios pentru viața şi dezvoltarea fizică şi morală a individului, altă societate, alt mediu pot să fie fatale acestei dezvoltări, pot favoriza degenerarea individului în loc de dezvol area lui progresivă.

De aici urmează consecvent idealul socialist. Acest ideal e social, *e societist,* dacă putem să ne exprimăm aşa.

Idealul socialist e o *societate* ideală, o organizație socială, un mediu social care ar favoriza dezvoltarea integrală a oamenilor, a tuturor oamenilor, dezvoltarea integrală şi omnilaterală — fizică şi sufletească, morală şi intelectuală. Idealul socialist e o societate, o organizație socială care asemenea ar favoriza în acelaşi sens dezvoltarea ulterioară a indivizilor în generațiile viitoare.

Din această concepție socialistă a idealului urmează consecvent drumul practic care duce acolo : aceasta e treptata prefacere a organizației sociale, a mediului so-

cial, a instituțiilor și relațiilor sociale. Dacă societatea, organizația socială este aceea care face pe oameni așa cum sînt și să trăiască cum trăiesc, atunci pentru a face ca să fie și să trăiască altmintrelea trebuie modificată organizația socială. Deci, cu alte cuvinte, pentru a schimba adînc, chiar sufletește și moralicește etc, pe oameni, trebuie schimbată întîi organizația socială, relațiile sociale. Iată de ce socialiștii își îndreaptă mai ales activitatea lor spre schimbări și reforme sociale, adică ale instituțiilor, ale relațiilor de clasă, ale relațiilor economice si politice.

Pentru anarhiști, punctul de plecare și obiectul primordial al preocupărilor lor *nu e societatea, ci individul.* Scopul e același, fericirea individului, dezvoltarea omnilaterală a tuturor calităților lui fizice și sufletești, perfecțiunea sa ; dar acest scop nu numai [că] nu poate să fie realizat prin societate, ca organizație socială, ci mai curînd ar putea fi realizat împotriva societății ca atare.

Aceasta din urmă, ca un supraorganism social, ca organizație socială ce stă deasupra individului, îi apasă conștiința și libertatea, pune tocmai piedici dezvoltării tuturor facultăților sale fizice și sufletești, ea e tocmai inamicul. A stărui în a perfecționa organizația socială e cum ai stărui să perfecționezi și să îmbunătățești regimul închisorii ; scopul nu poate fi îmbunătățirea' acestui regim, ci desființarea lui. Numai cînd individul se va libera din cătușele societății, din apăsarea ei, numai atunci el va putea să se dezvolte în toate direcțiile ca individ, numai atunci el își va atinge scopul. Â lucra pentru schimbarea treptată a instituțiilor sociale sau chiar pentru schimbarea întregii organizații sociale va să zică a lucra pentru schimbarea unei apăsări prin alta, care poate fi chiar mai rea decît cea de azi.

Ceea ce se cere e tocmai distrugerea oricărei organizații sociale care ar sta deasupra individului, impunîndu-î regulile și normele ei. Numai atunci indivizii liberați din jugul societății, liberi, absolut autonomi, se vor uni și aranja ei între ei ca să trăiască fericiți, prin absolută libertate.

Se înțelege că și aceasta e un fel de societate, dar nu în înțeles de organism sau mai ales de supraorganism social. Acei oameni uniți își conservă absoluta autonomie

trăind de bunăvoie unul lîngă altul atîta vreme cît vor voi, cum vor voi, făcînd ce vor voi, nefiind împiedicați de nici o normă socială. *Ei nu dau din ei nimic,* ca prin suma acestor mărginiri ale voinței și personalității fiecăruia să se formeze acel supraorganism social — *societatea.* Nu, ei trăiesc unul lîngă altul întregi, fără a da ceva din personalitatea lor, din individualitatea lor.

Așadar, scopul primordial al anarhismului e individul, mijlocul e iar individul, idealul iarăși individul — e un *ideal individualist,* nu *societist,* nu *socialist.*

De aici urmează și activitatea practică a anarhiștilor.

Pe de o parte, educarea anarhistă a individului, liberarea lui intelectuală, sufletească de toate prejudiciile, credințele, instinctele și sentimentele ce i-a inoculat societatea — asta e propaganda teoretică. De altă parte, distrugerea, prin orice mijloc, a organizației sociale, pentru liberarea efectivă a individului — aceasta e activitatea practică.

Pentru a urmări mai departe deosebirea dintre concepția anarhistă și [cea] socialistă, să mai arătăm cum, din punctul de vedere al uneia și alteia, ni se înfățișează unul din cele mai importante fenomene și categorii sociale, cum e, spre pildă, *morala.*

Morala, după socialism, e un fenomen social, ea își are obîrșia în relațiunile sociale și decurge din aceste relațiuni.' Morala hotărăște normele de conduită a oamenilor unii față de alții, deci și conduita socială. Aceste norme de conduită își găsesc sancțiunea fie în opinia publică, fie în întocmirea juridică, fie, în sfîrșit, în sentimentele și conștiința individului însuși.

Dacă morala își are obîrșia și e condiționată de relațiile între membrii societății, aceste relații, la rîndul lor, sînt condiționate de întocmirea materială-economică (în primul rînd de organizarea producției și distribuirii bogățiilor) și de treapta culturală la care a ajuns societatea^ cu alte cuvinte, de întocmirea socială — în sensul larg al cuvîntului. *Morala* deci, în fond, *au bout du compte,* e un product al întocmirii, al organizației sociale, ale cărei prefaceri, a cărei evoluție ea o urmează — e un product al evoluției sociale.

Ca atare, ca product al evoluției societății, morala e un factor pasiv, urmînd dezvoltarea societății, dar pînă la un punct e şi un factor activ, avînd o contrainfluență asupra ei. înălțimea morală atîrnă de treapta de dezvoltare economică şi culturală la care a ajuns societatea. Ca product al evoluției sociale, morala nu e totdeauna aceeaşi, ci atîrnă de timp şi loc. Ceea ce e moral într-un timp şi o societate poate să fie foarte imoral în alo timp şi altă societate.

Dar nu numai societățile felurite au o morală deosebită, ci chiar în aceeaşi societate sînt deosebite morale, întru atît întrucît sînt diferite clase : fiecare clasă avînd întrucîtva alte norme de conduită, între membrii aceleiaşi clase şi între membrii claselor diferite, unii față de alții. Astfel că există nu numai morale deosebite sociale, dar şi morale deosebite de clasă.

Morala, hotărînd normele de conduită a oamenilor unii față cu alții, ca şi a claselor între ele, consacră totdeodată aceste norme de conduită, dîndu-le o sancțiune, fie pur etică, fie juridică. Relațiile însă între oameni şi între diferite clase sînt în de-a lungul istoriei relații de luptă, de silnicie şi dominare, şi deci morala le dă consacrarea ei. întru atîta întrucît înseşi relațiile de silnicie şi dominare sînt un product necesar ai istoriei şi corespund treptei de dezvoltare la care a ajuns societatea, ele nu sînt un fapt regresiv, nici reacționar, şi nici morala care consacră anume norme de conduită, corespunzătoare acestor relații de silnicie şi dominare, nu e regresivă sau reacționară. Ea devine însă şi una şi alta cînd consacră norme de conduită şi precepte morale care nu mai corespund treptei de dezvoltare la care a ajuns societatea. Aceasta ea o face în interesul celor tari şi privilegiați, ale căror putere şi privilegii le susține, dîndu-le o consacrare morală, chiar atunci cînd ele nu mai corespund necesităților istorice şi sociale. Morala, urmînd evoluția societății, ar fi atunci perfect adaptată la societate cînd ar corespunde întotdeauna treptei de dezvoltare economică şi culturală la care a ajuns ea. însă această ideală adaptare nu există.

De obicei, morala rămîne în urma dezvoltării sociale : adică, după ce societatea a ajuns la o treaptă de dezvoltare mai înaltă, care ar cere şi schimbarea unor norme morale în sens superior, acestea întîrzie să sosească, mai

ales din pricina acelor clase care au interese să oprească mişcarea societății în sensul progresiv.

De altă parte, în fiecare societate care se dezvoltă, dacă sînt puteri sociale care tind s-o țină în loc sau s-o întoarcă îndărăt, sînt şi altele care o duc înainte, sînt germenii viitorului societății, cărora le corespund norme de morală superioară. Astfel deci, în aceeaşi societate există o dublă neadaptare morală : dintr-o parte, o stare morală inferioară, rămasă în urma stării reale (materiale şi culturale) a societății, de altă parte, o stare morală superioară, care întrece societatea. Această dublă neadaptare morală dintr-o parte, plus lupta între moralele deosebite ale claselor diferite produc acele multiple şi nespus de dureroase conflicte morale care din antichitate pînă acum fac conținutul tragediei literare, pentru că fac, în bună parte, conținutul tragediei vieții reale.

Morala, urmînd evoluția societății, va fi progresivă dacă însăşi societatea se dezvoltă, va fi regresivă dacă societatea regresează ; o societate care decade va avea o morală corespunzătoare.

în formele ei regresive şi nesănătoase, morala a făcut, mare rău, şi jnenumărate crime au fost făptuite în numele ei ; în formele ei progresive şi sănătoase, ea a făcut un nemăsurat bine omenirii. Şi, ca bilanț de bine şi rău, se poate afirma că ea a fost un puternic factor de dezvoltare socială, de socializare a sentimentelor şi ideilor, de fasonare şi domesticire a bestiei omeneşti în omul sociabil şi social, iar în formele ei superioare a fost un puternic factor de umanizare şi înnobilare a oamenilor.

A distruge starea morală dintr-o societate sau a o înlocui cu o cu totul altă stare e absolut imposibil.

Dar să presupunem că printr-o minune, printr-o mişcare morală puternică venită de afară, s-ar introduce într-o societate noile forme morale, fundamental deosebite de cele vechi.

Ce s-ar întîmpla ?

Starea morală atîrnînd şi izvorînd din starea economică, culturală şi chiar psihică a societății, şi toate acestea neputînd fi schimbate deodată, fiindcă evoluează încet, starea morală cea nouă ar veni în conflict cu societatea, cu organizația socială. Şi fiindcă nu din morală izvorăşte societatea, ci viceversa, de aceea formele morale noi ar fi distruse sau ar rămînea forme goale şi s-ar

reconstitui în liniile generale (bineînțeles, nu în mod absolui) starea morală cea veche, sau că cea nouă ar trăi numai ca o formă goală, ca spoială.

Din această concepție socialistă a moralei urmează consecvent activitatea etică a socialiştilor.

Morala izvorăşte din relațiile dintre oameni, deci socialiştii au de lucrat pentru stabilirea unor mai drepte şi mai superioare relații economice şi politice între oameni, şi aceasta chiar în societatea de azi. Şi, lucrînd aşa, ei lucrează implicit şi pentru superioare relații morale. Lucrînd pentru o organizație socială superioară în viitor, ei, ipso facto, lucrează şi pentru o morală viitoare superioară. In sfîrşit, reprezentînd în societatea actuală germenii societății viitoare superioare, ei au de propagat şi de realizat normele morale superioare, pe cît acestea s-au dezvoltat deja în societatea actuală, ca prevestitoare ale unor vremuri mai bune.

Aşadar, pentru socialişti, morala e un fenomen social care are origine socială, nu teologică sau metafizică ; e un product necesar al vieții şi dezvoltării sociale şi îşi găseşte explicația în legile acestei dezvoltări. Poate să existe o morală superioară sau inferioară, dar nu se poate o societate fără morală, după cum nu se poate o societate fără viață socială.

Cu totul alta e concepția asupra moralei a anarhismului consecvent.

După concepția aceasta, morala nu e un product necesar şi natural al vieții şi dezvoltării sociale, ci un product artificial. Relațiunile de morală decurg în adevăr din relațiunile dintre oameni, însă în acest sens că o minoritate mică şi şireată — cea dominantă —, în interesul dominării sale, a creat şi creează normele de conduită morală, prostind astfel majoritatea, mulțimea apăsată. De vreme însă ce morala cu normele ei de conduită a fost creată, ea, din pricina ignoranței, a robit nu numai mulțimea dominată şi apăsată, dar întrucîtva pe dominatorii ei înşişi. Morala a devenit un instrument de robire a tuturor oamenilor, întrucît le impune anume norme morale, anume norme de conduită. Creată în scopul, social bineînțeles, de a domina, ea se preface cu vremea într-o entitate religioasă, metafizică, impersonală, care robeşte pe individ, pe toți indivizii. Morala deci îşi are originea sau în interesele dominării şi apăsării, sau^în

ignoranța oamenilor ; e sau un instrument conştient de apăsare, sau un prejudiciu. Şi aceasta e adevărat nu numai de morala, de normele de conduită, întrucît ele sînt impuse din afară — de legile juridice sau de opinia publică —, dar chiar şi de acele norme care sînt impuse de propriile sentimente şi conştiința morală ale individului, şi în unele privințe mai ales de acestea. Acestea din urmă sînt inoculate individului în scopul de a-1 robi, au intrat însă în nervii şi sîngele lui şi întru atîta sînt cele mai ruşinoase. O robie impusă de afară nu poate să constituie o ruşine pentru individ pînă cînd el o simte şi doreşte să se libereze de ea ; dar cea mai abjectă robie e aceea care s-a infiltrat în sîngele şi conştiința individului, făcînd pe rob să idealizeze propriile sale lanțuri.

Ce este deci de făcut, avînd în vedere idealul anarhist, care este : individul absolut autonom, liber de orice apăsare, obligație, datorie, de oriunde ar veni ele ?

E evident că trebuie distrusă morala ca atare, distruse toate normele de conduită existente şi toate prejudiciile morale infiltrate individului. Prin propagandă, prin educație şi prin propriul exemplu, trebuie scos din capul şi sufletul individului prejudiciul moral.

Această concepție morală anarhistă a găsit un exprimator de foarte mare talent în filozoful la modă Fr. Nietzsche ; deosebirea e numai — şi această deosebire e în favoarea anarhiştilor —• că Nietzsche predică distrugerea tuturor normelor de morală şi liberarea individului de sub dominația lor cu scop de a crea nişte oameni excepționali, *supraoameni,* pe cînd anarhiştii cer acelaşi lucru în interesul fericirii neamului omenesc, al tuturor oamenilor. Dar dacă filozoful anarhist-aristocrat Nietzsche e de acord în această privință cu cei mai extremi şi consecvenți anarhişti, în schimb anarhiştii democrați eclectici, ideologi şi sentimentali din şcoala lui Kropotkin, Reclus, Grave se deosebesc în această privință de anarhiştii consecvenți.

Aceştia nu pot să considere în mod consecvent morala ca un product social necesar, pentru că atunci ar trebui să admită toate consecințele pe care le trag de aici socialiştii, după cum e relativitatea noțiunilor şi regulilor morale şi necesitatea unor stări morale, în de-a lungul istoriei omenirii, chiar inferioare, întrucît ele sînt

sau au fost un product al unor anumite stări economice-sociale şi culturale.

Ei nu pot s-o admită pentru că, oameni mai ales de sentiment, ei nu pot să se împace cu necesitatea, nici măcar trecătoare, a unor stări morale pe care ei — în cele mai multe cazuri cu drept cuvînt — le socot inferioare şi neumane. De altă parte, oameni de inimă, pătrunşi ei înşişi de înalte sentimente umane şi morale, ei nu pot să admită nici nihilismul moral al anarhismului consecvent, care, dezbrăcînd pe individ de orice obligaţie morală, îl duce drept la ravaşolism. Ca orice eclectici, ei aleg drumul mijlociu. Pe de o parte, admit că trebuie distrusă starea morală de azi, ca inferioară şi neumană, iar pe de altă parte cer ca în locul celor distruse să fie inoculate alte noţiuni şi sentimente morale pe care ei le cred superioare. Acestea din urmă, în gîndul lor, sînt menite chiar să fie pigmentul, resortul şi conducătorul societăţii anarhiste.

Astfel, aceşti anarhişti, din punctul de vedere socialist, comit deodată două greşeli însemnate. Pe de o parte, din felul lor de a vedea, ar urma că ei consideră starea morală a unei societăţi ca un product social artificial, care poate fi schimbat oricînd şi înlocuit cu altul ad libitum, pe de altă parte ar urma că nu societatea şi organizaţia socială produc şi determină stările morale, ci invers : starea morală determină organizaţia socială.

Ar fi, desigur, foarte interesant de a urmări întrucît se deosebeşte concepţia socialistă şi [cea] anarhistă pe cît e vorba de alte importante noţiuni şi categorii sociale, după cum sînt : libertatea *, familia, religia etc. Aceasta însă ne-ar duce prea departe şi ar avea mai ales un interes teoretic, pe cînd ceea ce în mod practic interesează pe cititori e cum unii şi alţii consideră înseşi bazele societăţii de azi, cum sînt : statul, starea juridică, proprietatea. Împrejurul acestora clocotesc pasiunile şi se dă lupta, fie împotriva lor, fie pentru ele. Aici deci e un

* **In privinţa libertăţii, a se vedea mai pe larg studiul meu** *Robia şi socialismul,* **scris împotriva lui Spencer. [Vezi : C. Dobrogeanu-Gherea,** *Opere complete,* **voi. 1, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 224—285.]**

imediat interes practic. De aceea vom trece şi noi la aceste categorii sociale ca să învederăm deosebirea ce există între socialism şi anarhism în ce priveşte relaţia către ele.

Statul n-a existat totdeauna. Triburile egalitare primitive n-au avut stat. El a început să se dezvolte din începuturile puterii publice născute în trib cu scop de a regula diferendele dintre membrii tribului şi din necesitatea de a se apăra împotriva triburilor străine. Adevărata sa înfăţişare însă statul a căpătat-o împreună cu dezvoltarea proprietăţii individuale şi a claselor şi luptei de clase, astfel că în forma lui mai dezvoltată el s-ar putea numi : *organizarea socială a luptei de clase.* Statul nu creează această luptă ; ea există fără el şi e o *formă socială* a unei lupte universale, a luptei biologice pentru existenţă. Statul *organizează* numai această luptă, care fără el ar fi şi mai distrugătoare, mai anarhică. Statul, în forma lui dezvoltată, e în bună parte rezultatul acestei lupte de clasă şi la fiecare epocă socială exprimă relativa putere a claselor. Statul, exprimînd lupta de clase şi fiind şi rezultatul acestei lupte, exprimă mai ales şi apără interesele claselor dominante împotriva claselor stăpînite, ca atare deci are un mare element de silnicie şi oprimare. Dacă relativa putere a claselor se schimbă mulţumită dezvoltării economice, culturale, morale în folosul unei anumite clase, statul trebuie să se schimbe în consecinţă, uneori treptat, paşnic, alteori prin revoluţii. Statul, fiind un product necesar al societăţii, evoluează împreună cu ea, îşi schimbă caracterul, pierde şi va pierde tot mai mult în viitor din caracterul lui de oprimare.

In societatea egalitară socialistă, unde ne duce treptat evoluţia socială, nu vor mai fi clase şi luptă de clase. Acolo statul va pierde cu desăvîrşire caracterul lui de oprimare, se va preface şi se va cufunda în organizarea socialistă a societăţii bazate pe solidaritate şi armonie de interese ; a vorbi însă pînă atunci despre desfiinţarea statului e o absurditate.

Mai întîi, e absurd şi absolut imposibil a desfiinţa o instituţie care trăieşte de mii de ani şi a izvorît din necesităţile sociale dacă însăşi prefacerea socială nu ne-a adus acolo, ceea ce e încă departe de a fi cazul acum. Dar să presupunem că s-ar putea ajunge la acest rezul-

tat, că elementele revoluționare ar putea să provoace o coliziune atît de mare, o răscoală atît de formidabilă a claselor apăsate încît statul, cu toate organele sale, să fie desființat pînă la rădăcină.

Ei, bine, ce s-ar întîmpla ?

Statul a izvorît din anumite necesități sociale, s-a dezvoltat împreună cu proprietatea individuală, exprimă şi e rezultatul luptei de clasă. Aceasta din urmă însă şi proprietatea individuală sînt rezultate necesare istorice ale treptei de dezvoltare economică-materială, culturală şi morală la care a ajuns societatea. Statul e deci strîns legat de întreaga viață socială a unei epoci. Coliziunea însă de care vorbim, oricît de formidabilă ar fi, nu va schimba însăşi epoca istorică, treapta de dezvoltare economică-socială, starea sufletească a unei societăți.

Statul deci, ca rezultat al acestei trepte de dezvoltare economică, culturală şi morală, se va reconstitui cu siguranță şi după toate probabilitățile — ca reacție împotriva coliziunii produse — cu un caracter mai oprimator pentru clasele dominate decît mai înainte *.

O astfel de tactică deci, care e tactica anarhistă, ar fi absurdă şi criminală.

Absurdă : pentru că e bazată pe absoluta necunoaştere a caracterului societății şi legilor dezvoltării ei; criminală : pentru că impune claselor apăsate nenumărate şi teribile jertfe pentru un rezultat nenorocit.

Din această concepție socialistă a statului rezultă tactica practică a social-democrației.

Social-democrația nu caută să distrugă statul — ceea ce ar fi o absurditate —, ea lucrează pentru transformarea socialistă a societății, deci pentru treptata atenuare şi în viitor nimicirea desăvîrşită a caracterului oprimator al statului.

Socialiştii iau parte la viața şi lupta în stat aşa cum este el (lupte electorale, parlamentare, comunale etc).

Socialiştii organizează clasele dezmoştenite într-un partid politic, chemîndu-le la viața politică, şi aceasta cu dublu scop.

*** Bineînțeles, vorbim aici despre tendința de a desființa statul, nu sforțarea revoluționară chiar, de a-l reforma în interesul unor anumite clase sau chiar al tuturor claselor (în caz de dominațiune străină). Această sforțare, bineînțeles, poate să fie foarte necesară, progresivă, binefăcătoare şi încoronată de succes.**

Primul e ridicarea puterii politice a claselor dezmoştenite față cu clasele dominante, ceea ce de la sine implică micşorarea caracterului oprimator al statului ; astfel e : votul universal, dreptul de întruniri, de coaliție etc. Al doilea scop e : prefacerea statului, pe cît e cu putință, dintr-un instrument de apăsare într-un instrument de apărare a claselor dezmoştenite. Astfel sînt legile de protecție a muncitorilor, legea de asigurări pentru bătrînețe, legea tocmelilor şi altor relații agrare în sens proteguitor pentru țărani ş.a.m.d.

Acelaşi lucru e cu *legile sau starea de drept;* şi aci e aceeaşi deosebire între socialism şi anarhism.

După socialişti, legile şi relațiile de drept, *starea de drept* într-o țară e rezultatul *stării de fapt,* stării economice-sociale, culturale, morale, *rezultatul relațiilor de putere între felurite clase sociale, şi starea de drept exprimă această stare de fapt.* Dacă s-ar întîmpla ca în relațiile de putere ale feluritelor clase, în virtutea transformării sociale, să se producă schimbări adînci, atunci şi *dreptul* şi legile țării ar suferi o schimbare corespunzătoare, înregistrînd şi introducînd ele în relațiile de drept ceea ce s-a întîmplat deja în relațiile de fapt.

Se înțelege că în viața socială reală această adaptare a stării de drept la starea de fapt nu se face ca în carte, ci prin lupte între membrii societății şi clasele sociale, lupte uneori paşnice, alteori violente sau sîngeroase. Aceste din urmă lupte şi revoluții se întîmpla de obicei atunci cînd puterea materială şi morală a unei clase cade în urma prefacerilor adînci economice şi culturale care s-au întîmplat în societate, iar starea ei privilegiată de drept rămîne încă cea veche. In acest caz, *clasele privilegiate pe nedrept* — adică acelea a căror pozițiune de drept e superioară celei de fapt —, caută să-şi apere privilegiile, iar *clasele nedreptățite* — adică cele a căror pozițiune dt drept e inferioară celei de fapt —, caută să aducă legile, *starea de drept* în armonie cu realitatea lucrurilor, a faptelor reale, de aici conflict, care se rezolvă uneori numai prin revoluții sîngeroase.

De obicei, starea de drept merge şi rămîne în urma stării de fapt. După ce, în urma transformărilor economice şi sociale, s-au făcut prefaceri reale, care ar necesita schimbarea corespunzătoare în legile țării, acestea din urmă sînt totuşi întîrziate din cauza opunerii clase-

lor interesate. De aici sforțarea tuturor reformatorilor de a grăbi aceste legi. Se întîmplă uneori, foarte rar, că starea de drept depăşeşte starea de fapt. Acesta e în parte cazul țării noastre *.

Am zis că starea legală urmează celei reale, de fapt adică, după ce se schimbă relațiile de fapt, în acelaşi raport se schimbă relațiile de drept, starea legală. De aici ar urma că starea legală e pasivă şi urmează vicisitudinile stării reale, de fapt. Această pasivitate însă a celei dintîi e relativă şi are şi ea un element activ prin faptul că starea legală influențează, la rîndul ei, asupra stării de fapt şi tinde, deşi în anumite margini, s-o adapteze la ea.

Aceasta e, în cîteva cuvinte, concepția socialistă asupra dreptului sau, dacă voiți, filozofia dreptului a socialismului.

Din această concepție a dreptului rezultă, în mod consecvent, tactica socialistă față de legile existente.

Socialiştii luptă pentru ridicarea puterii economice şi politice a claselor apăsate şi prin aceasta — legile fiind rezultatul relațiilor de putere — clasele apăsate pot să capete şi legi mai bune în folosul lor.

Pe urmă, luptă socialiştii pentru o mai grabnică realizare a acelor legi, care sînt cerute deja de starea reală a țării, dar pe care interesele claselor privilegiate le împiedică să fie votate sau aduse la îndeplinire după ce sînt votate. In fine, socialiştii luptă pentru aducerea la îndeplinire a unor legi care, strict vorbind, nu sînt cerute încă de relațiile de fapt existente, de starea reală a țării, dar care totuşi —• în virtutea principiului enunțat mai sus, că starea legală, în anumite margini, influențează starea reală —•, pot să aibă o influență oarecare, fie în sensul îmbunătățirii stării materiale, culturale sau morale a muncitorilor, fie în înțelesul grăbirii prefacerii sociale în sensul socialist.

Netăgăduit că aici socialiştii pot să cadă în utopii, să ceară legi utopice, care devansează cu mult starea reală

*** în unele din articolele mele economice-sociale, chiar şi în unele din articolele mele literare, am arătat cum acest fapt dominează întreaga' noastră viață socială de mai bine de un sfert de veac.**

a țării şi deci cu neputință de realizat. Aceasta atîrnă de tactul şi priceperea lor.

Dar, întrucît ei luptă pentru schimbarea legilor, ei le admit ca atare în principiu.

Distrugerea oricărei stări legale, după concepția socialistă, e cea mai mare absurditate cu putință. Lasă că e imposibil a imagina măcar aşa ceva, dar chiar dacă, prin vreo minune, s-ar putea provoca o astfel de coliziune care ar sfărîma toate legile şi relațiile de drept existente rezultatul ar fi identic cu acela care ar urma distrugerii statului.

După cum am văzut, starea legală, starea de drept dintr-o societate exprimă relațiile de fapt, relațiile de putere existente ; acestea din urmă însă sînt expresiunea treptei de dezvoltare materială, culturală şi morală la care a ajuns societatea în vir utea legilor transformării sociale. Coliziunea însă care ar distruge relațiile de drept existente nu va schimba doar, totodată, şi treapta de dezvoltare materială, economică, culturală, psihică, morală ia care a ajuns societatea, deci aceasta din urmă va produce negreşit aceleaşi relații de putere şi se vor reconstitui, în liniile generale, aceleaşi relații de drept, desigur însă —• ca reacție — cu un caracter mai apăsător decît înainte.

Aşadar, după nenumărate jertfe, un rezultat negativ.

Se înțelege că, din punctul de vedere al filozofiei anarhiste, ajungem la cu totul alte concluzii în ce priveşte statul şi legile.

După concepția anarhistă, statul nu izvorăşte în mod necesar din starea economică, culturală, morală dintr-o anumită epocă şi o anumită treaptă de dezvoltare, ci e *un product artificial somai,* e rezultatul p'lănuirilor omeneşti, şi anume al plănuirilor unei minorități şirete şi rele împotriva unei majorități prostite. După definiția unui scriitor anarhist de talent, statul e complotul minorității împotriva majorității. Creînd statul, minoritatea dominantă a inoculat mulțimii un respect mistic pentru el, bazîndu-1 nu numai pe legile făcute de oameni, ci pe însăşi voința lui dumnezeu.

Statul trăieşte deci, pe d; o parte, prin organizația lui însăşi, organizație apăsătoare şi oprimatoare, pe care i-au dat-o clasele dominante, iar pe de altă parte prin

ignoranța mulțimii și prejudiciile * ce i-au fost ino culate.

Pentru a scăpa omenirea de stat, care e cel mai mare inamic al liberei ei dezvoltări, al fericirii omenești, trebuie săpate și distruse amîndouă temeliile pe care se ține. Pe de o parte, trebuie arătată mulțimii prostite întreaga mașinărie infernală care se ascunde în dosul statului și care e menită să robească mulțimea claselor dominate — aceasta e propaganda teoretică anarhistă ; pe de altă parte, trebuie distrus statul cu toată organizația lui, cu toate organele lui, începînd de la cel mai înalt — monarhul — și sfîrșind cu cel din urmă jandarm, de unde atentate și organizarea de revolte. Odată statul distrus, mulțimea va deveni liberă și stăpînă pe soarta ei și își va aranja viața spre mai marele bine al tuturor.

Statul, după această concepție, e un fel de dominație străină, care odată distrusă și jugul străin scuturat, nația devine liberă și independentă.

Statul fiind, după concepția anarhistă, complotul minorității împotriva majorității, legile sînt fabricate de stat tocmai în acest scop, al robirii și apăsării mulțimii, legile sînt deci instrumentul acestei apăsări.

Legile și relațiile de drept — oricare ar fi ele — sînt prin sine însele o negare a anarhismului, după cum anarhismul prin sine însuși e negarea lor. O lege trebuie să aibă o sancțiune, trebuie să fie executată în mod coercitiv. O lege deci, prin firea ei, are un element de silnicie împotriva individului. Individul însă, după cum am văzut, trebuie să fie liberat de orice fel de silnicie sau apăsare. Raporturile între indivizi nu trebuie să fie determinate nici de relații de morală, nici de relații de drept : acestea din urmă sînt în afară de individ, deasupra individului și deci apăsătoare pentru el.

Relațiile între indivizii absolut autonomi ai unei societăți trebuie să fie determinate (dacă putem întrebuința această expresie absolut antianarhistă) *numai* de instinctele, sentimentele, afinitățile, dorințele și *voința absolut liberă* a indivizilor ei înșiși. Tot ce stă deasupra indivizilor și caută să determine aceste relații trebuie nimicit.

Consecvenți cu concepția lor simplistă, anarhiștii caută, prin așa-numita propagandă prin fapt, să distrugă orice

*** [Prejudecățile].**

sentiment de legalitate, și revolta împotriva stării legale și de drept, oricare ar fi ea, e dogma de credință a anarhismului.

Alt exemplu al profundei deosebiri e relația anarhismului și a socialismului către o altă instituție esențială : proprietatea individuală^

După concepția socialistă, proprietatea individuală e o formă de conviețuire și de relații economice-sociale prin care omenirea *trebuia să treacă* în virtutea legilor necesare ale transformării sociale. Această formă de viață și aceste relații economice-sociale nu sînt veșnice. A fost o vreme cînd ele n-au existat și va veni iarăși o vreme cînd vor dispare.

Proprietatea individuală a luat naștere acum cîteva mii de ani, cînd a înlocuit o altă formă de conviețuire și relații economice-sociale : comunismul primitiv.

De atunci, ea a suferit nenumărate schimbări (rămășițele comunismului au supraviețuit multă vreme, iar cu desăvîrșire n-au dispărut nici acum), dar, după caracterul ei general, a rămas tot proprietate individuală. Ei i se datorește contrastul dureros din societățile moderne al unei sărăcii îngrozitoare, alături de concentrarea unor bogății imense ; dar tot ei, în bună parte, i se datorește civilizația modernă cu toate minunile ei.

Cu vremea, această formă de proprietate începe să devină, în loc de pîrghie, o piedică pentru dezvoltarea societății ; ea dezvoltă tot mai mult în societățile moderne contradicții de neînlăturat, care tot mai mult îi minează existența. Ea trebuie, fatal, să împărtășească soarta a tot ce există pe lumea asta — trebuie să dispară.

în virtutea acelorași legi ale transformării sociale, proprietatea individuală va dispare, cînd în societatea socialistă proprietatea va îmbrăca o altă formă : colectivistă, socialistă — proprietatea socialistă.

Dar pînă atunci proprietatea individuală e o necesitate absolută și nici nu se poate închipui cum ar putea o societate care n-a ajuns încă la forma de viață socialistă să fie fără proprietate individuală. Dacă, prin vreo minune, puterea și statul ar cădea azi în mîna socialiștilor și ei ar decreta desființarea proprietății individuale și înlocuirea ei cu proprietatea colectivă, apoi aceasta din urmă, neavînd condițiunile necesare de existență pregătite pentru traiul ei de evoluția economică-socială, de dezvol-

tarea culturală şi morală, n-ar putea să existe nici o sâptămînă. Asemenea, dacă s-ar desfiinţa regimul marii proprietăţi individuale şi toate averile şi capitalurile mari s-ar împărţi între cei care muncesc (s-a arătat de atîtea ori cît de absurdă e însăşi presupunerea aceasta, nu mai vorbesc de realizare), apoi acest fapt, după socialişti, nu numai că n-ar fi revoluţionar, dar ar fi reacţionar, ne-ar întoarce înapoi, la regimul micii proprietăţi individuale şi, în virtutea legilor economice inerente societăţilor moderne, am ajunge după o vreme oarecare iarăşi la concentrarea averilor.

Socialiştii deci nu caută să desfiinţeze proprietatea individuală, ceea ce ar fi absurd.

Socialiştii (social-democraţii), prin lucrarea lor în direcţia prefacerii socialiste a societăţii, caută să grăbească pe cît e cu putinţă sosirea acelei vremi cînd regimul proprietăţii individuale va trece în regimul proprietăţii socialiste. Iar pînă la vremea aceea, destul de îndepărtată, socialiştii se luptă pentru a mai tăia din colţii regimului individualist, a mai micşora relele pe care le produce acest regim, şi anume prin protecţia economică a claselor muncitoare, asigurările muncitorilor, reducerea orelor de lucru, minimum de salar, regulamentarea relaţiilor muncitorilor agricoli cu proprietarii în scop de a protegui pe cei dintîi, şi aşa mai departe.

Se înţelege că concepţia şi tactica anarhistă sînt cu totul altele.

Fondatorii înşişi ai doctrinei anarhiste, Proudhon în Franţa şi Stirner în Germania, consecvenţi cu teoria lor arhiindividualistă, au fost cei mai mari vrăjmaşi ai proprietăţii colectiviste sau socialiste şi cei mai călduros! ciraci ai proprietăţii individuale. Proprietatea trebuie să rămînă individuală, mai individuală chiar decît acum dacă s-ar putea ; însă să fie echitabil împărţită între membrii societăţii. La aceasta, după Proudhon, care a fost un economist foarte slab, se putea ajunge prin credit gratuit, iar după Stirner şi mai simplu : fiecare individ să ia din tot ce este produs oricît îi trebuie şi orice îi trebuie, şi... basta.

Anarhiştii care au urmat acestor doi corifei ai anarhismului au înţeles şi greşeala unuia, şi simplicitatea

altuia *. Ei au înţeles că cete mai mari şi mai dureroase anomalii din societăţile moderne sint în legătură cu proprietatea individuală. Şi, odată înţeles acest lucru, ei şi-au zis „anarhişti-comunişti", punîndu-se astfel în contradicţie flagrantă cu fondatorii anarhismului. Dar şi aici anarhiştii au introdus metoda lor atît de simplistă, neştiinţifică sau mai bine-zis antiştiinţifică. In loc de a studia proprietatea individuală ca o categorie sociala cu o vechime de mii de ani, a o studia în dezvoltarea ei evolutivă pentru a vedea rezultatele ei pozitive şi negative ; necesitatea ei istovea la o anumită epocă a dezvoltării omenirii ; transformările ce a suferit, schimbările adînci care se petrec în ea în vremea noastră şi schimbările adînci ce va suferi în viitor — în loc de acest studiu greu, lung, penibil, dar necesar,, anarhiştii, credincioşi metodei lor simpliste, raţionează cam astfel :

E adevărat că proprietatea individuală face posibile aşa de monstruoase anormalităţi sociale cum sînt : grămădirea unor imense bogăţii la un singur om, de o parte, şi sărăcie îngrozitoare, de alta ? E adevărat că tot ea face posibilă şi favorizează dezvoltarea unor feroce sentimente egoiste şi individualiste ş.a.m.d. ? E adevărat ?, *da* sau *ba ?* Da. Apoi dacă da, dacă acestea sînt adevărate, atunci... delendum est.

Dar după acest delendum ?

Ei, după aceasta, norodul, liberat de stat, de legi, ele proprietatea individuală, de toate lanţurile şi piedicile puse de clasele dominante în drumul dezvoltării libere a popoarelor, se va constitui în grupe autonome comuniste, după voinţa liberă şi afinităţile individuale — iar dacă nu credeţi — întrebaţi pe gravul sociolog Grave.

încă un exemplu şi cel din urmă : deosebirea între socialişti şi anarhişti pe cît e vorba de relaţia lor către membrii individuali ai claselor dominante.

Pentru socialişti, poziţiunea socială, mai ales cea economică, a unui om se datoreşte în mică parte omului însuşi ; în cea mai mare parte, ea e rezultatul organizaţiei sociale — pentru ea deci, el nu poate fi făcut responsabil. Dacă în societatea noastră există milionari

*** Vorbesc de anarhiştii mai culţi şi mii cuminţi ; cei ravaşolişti sînt perfect de acord cu teoria lui Stirner şi. pe cît e cu putinţă, caută s-o pună în practică.**

şi proletari, aceasta se datoreşte organizaţiei capitaliste moderne a societăţi : şi unul şi altul sînt un product necesar al acestei organizaţii, şi unul şi altul s-ar putea zice că împlinesc o anumită funcţie în organismul social. Această funcţie este impusă de organizaţia socială. Deci, dacă se poate învinui cineva, e aceasta din urmă, şi nu individul. Un capitalist milionar şi un lucrător proletar sînt deopotrivă un product necesar al organizaţiei capitaliste moderne a societăţii, şi unul e tot aşa de puţin vinovat de situaţia lui ca şi celălalt. E adevărat că milionarul, capitalistul, exploatează pe muncitor, că venitul celui dintîi e făcut din munca neplătită- a muncitorului, din aşa-numita *plusvaloare,* iar capitalul e aceeaşi plusvaloare capitalizată. Această exploatare însă *e o necesitate* în societatea capitalistă ; fără ea nu poate să existe şi să se dezvolte această societate, pentru ea deci nimeni în parte nu poate fi făcut responsabil. S-ar putea zice *că exploatarea e impersonală :* exploatează *milionul,* care în societatea capitalistă *trebuie* să dea *plusvaloare* în orice mînă s-ar găsi — a lui X sau a lui *Y.*

Ca să ne convingem mai bine, n-avem decît să ne închipium acelaşi milion în bonuri închis într-o cutie şi lăsat în drum. Oricine va pune mîna pe cutie va deveni un exploatator, un capitalist, un încasator de muncă neplătită, în formă de cupoane.

De aceea, nu e absolut nici o contrazicere ca un milionar — fabricant, moşier, bancher etc. — să devină un consecvent socialist, rămînînd totuşi milionar. Şi aceia care cred că pun într-o grozavă dilemă pe un socialist bogat cînd îi zic că el trebuie să înceapă socialismul prin a-şi împărţi averea fac o aserţiune naivă, care arată absoluta nepricepere a socialismului. Milionul dat altora va continua în societatea noastră să aducă plusvaloare, să pompeze muncă neplătită. Iar dacă, supărat pe el pentru această pompare a plusvalorii, proprietarul lui l-ar distruge, atunci capitalul rămas în viaţă s-ar însărcina să pompeze el şi partea ce s-ar fi cuvenit şi celui dispărut. Singurul lucru pe care morala socialistă l-ar putea cere socialistului bogat e ca să-şi întrebuinţeze venitul în mod moral şi superior omenesc, iar nu în lux şi desfrîu, cum fac feciorii de bani gata.

Aşadar, e clar că socialiştii nu se pot lupta împotriva indivizilor, întrucît aceştia sînt corecţi din punctul

de vedere al cererilor legale şi morale ale societăţii noastre capitaliste, ea însăşi, ci ei luptă împotriva instituţiilor şi organizaţiei capitaliste sociale pentru a le transforma în sensul socialist în viitor şi a mitija * relele ce decurg din ele în prezent.

Şi social-democraţia e aşa de conştientă de toate acestea, ştie aşa de bine că pînă să vină vremea regimului proprietăţii colectiviste socialiste trebuie să trăim, şi nu putem trăi decît sub regimul proprietăţii individuale, încît înfrîngerea acestui drept de proprietate din partea vreunui membru al social-democraţiei, cum ar fi : înşelarea, escrocheria, furtul, ea le pedepseşte cu cea mai mare pedeapsă ce are la dispoziţie : excluderea pentru totdeauna din toate organizaţiile socialiste.

Bineînţeles că anarhiştii, consecvenţi cu metoda lor şi concepţia lor simplistă, văd lucrurile cu totul altminteri.

Pentru ei fiecare om bogat e apropriatorul plusvalorii, al muncii neplătite, al produsului muncii altuia, deci nu numai că e inamic, dar [e] şi tîlhar şi, prin urmare, trebuie tratat în consecinţă. A lua cu sila sau prin viclenie din averea unui om bogat nu poate fi o faptă moralmente reprobabilă, e mai curînd restituirea unui lucru furat. Şi anarhiştii ajung pînă la imbecilitatea atentatelor individuale împotriva bogaţilor.

Sper că aceste exemple sînt îndestulătoare.

Iată două concepţii fundamental deosebite, care dau loc la două feluri de activitate practică diametral opuse.

Se înţelege că această deosebire fundamentală între concepţia socială şi tactica practică a unora şi a altora trebuia să provoace o luptă acută între anarhişti şi socialişti, cu atît mai violentă şi acută cu cît e mai mare deosebirea dintre ei. Şi, în adevăr, această luptă a şi izbucnit, chiar din momentul apariţiei social-democraţiei şi a anarhiştilor pe arena luptelor politice.

De cînd lupta a început în Internaţională între bakuniştii anarhişti, de o parte, şi marxiştii social-democraţi, de alta, de atunci lupta aceasta urmează neîncetat, violentă, implacabilă şi va dura atîta vreme cît vor fi socialişti şi anarhişti.

* **[îmblînzi].**

Social-democraţii acuză pe anarhişti că concepţia lor socială e naivă şi copilărească, iar tactica practică imbecilă şi criminală.

E naivă şi copilărească o concepţie socială care face abstracţie de întreaga dezvoltare a omenirii, cu toate necesităţile ei, iar marii probleme sociale moderne — în imensa ei complexitate — îi substituie cîteva formule şi deziderate umanitaro-sentimentale de o .naivă simplicitate. E imbecilă şi criminală tactica anarhiştilor pentru că duce la rezultate diametral opuse acelora pe care ei le aşteaptă şi provoacă poporul muncitor la o mulţime de jertfe dureroase pentru a ajunge la un rezultat negativ.

Aceia cărora le convine mai ales tactica anarhistă sînt reacţionarii de orice fel. Tactica nebună a aşa-numitei propagande prin fapt — atentate şi asasinate anarhiste — stîrnind oroare în opinia publică, reacţionarii de tot soiul caută să se folosească de asemenea împrejurări şi provoacă represalii împotriva tuturor acelora care lucrează în folosul mulţimii obijduite, şi mai ales împotriva social-democraţilor.

Tactica anarhistă convine aşa de mult reacţionarilor de orice fel încît, ori de cîte ori le trebuie vreo lege reacţionară draconică, fabrică ei înşişi cîte un atentat anarhist. După social-democraţi, anarhiştii se împart în oameni de inimă, dar naivi — uneori degeneraţi — şi în agenţi provocatori.

Din parte-le, anarhiştii acuză pe social-democraţi de trădare a cauzei poporului.

Social-democraţii înşală poporul muncitor — zic anarhiştii — cînd îi sugerează deşartă speranţă că pe cale legală, pe calea luptei parlamentare, poate fi ameliorată stare;, lui tristă, deznădăjduită, înşelătorie cu atît mai mare cu cît îl deturnează de la singura cale adevărată şi mântuitoare, calea răzvrătirii revoluţionare.

După anarhişti, socialiştii adorm şi distrug energia revoluţionară a poporului, îl înşală cu ştiinţă, se interpun între cele două armate inamice — a apăsaţilor şi [a] apăsătorilor — şi, d:ndu-se de prietenii celor dinţii, în realita e lucrează în folosul celor din urmă. In felul acesta însă, social-democraţii sînt mai periculoşi decît armata inamică a apăsătorilor, pentru că sînt trădători strecuraţi m rîndurile proletariatului, falşi amici, mai periculoşi decît inamicii pe faţă, oameni care, servind propriile lor

ambiţii acum, sînt viitorii apăsători ai poporului muncitor cînd acesta se va libera de apăsătorii de azi.

Şi acest antagonism merge aşa de departe încît, pe cînd anarhiştii declară că cei dintîi care trebuie suprimaţi în timpul unei revoluţii sînt conducătorii social-democraţiei, aceasta din urmă, chiar de pe acum, exclude din toate organizaţiile social-democrate pe oricine s-ar dovedi că e anarhist, şi primul lucru cu care pînă acum şi-au început lucrările toate congresele internaţionale socialiste a fost excluderea oricărei suflări anarhiste din. acele congrese.

înainte de a sfîrşi aş dori să răspund la o bănuială sau obiecţie ce neapărat trebuie să se nască în mintea cititorilor mei.

Mulţi se vor gîndi cu drept cuvînt : „Dacă deosebirea între concepţia teoretică şi tactica practică a socialiştilor şi anarhiştilor e aşa de mare, dacă lupta ce duc unii împotriva altora — nu pe ascuns, ci la lumina mare a zilei — e atît de acerbă, cum se poate ca să se facă o confuzie atî de mare între unii şi alţii?".

Cauzele acestei confuzii sînt multiple, încît n-ar fi aici locul să le examinăm pe toate. Această confuzie, ca orice greşeală de altminteri, se bazează pe o părticică mică de adevăr.

Astfel, netăgăduit că între socialism şi anarhism e şi o asemănare oarecare. Şi unii, şi alţii sînt împotriva organizaţiei sociale moderne ; şi unii, şi alţii îi fac o critică acerbă şi cîteodată, în focul luptei, cu aceleaşi fraze violente ; şi unii, şi alţii visează o societate în care n-ar exista toate nedreptăţile şi mizeriile de azi.

Dir aceste asemănări nu pot şterge deosebirile profunde. Socialiştii, cu drept cuvînt, obiectează că între liberalii individualişti, umanitarişti, şi manchesterieni, de o parte, şi anarhişti, de alta, e o mai mare asemănare decît între aceştia din urmă şi socialişti. Cu toate astea, desigur, nu se poate face confuzie între liberali şi anarhişti.

Aceste asemănări, reale sau aparente, sînt însă îndeajuns pentru ca cei in eresaţi şi ignoranţi să facă regretabila confuzie.

Ignoranța e deci prima cauză a acestei confuzii. Cunoașterea socialismului nu e ușoară deloc, aprofundarea lui e cît se poate de anevoioasă. Publicul cel mare și chiar oamenii culți sau așa-ziși cunosc socialismul din fapte diverse ale gazetelor sau din acele pasaje din manualele de economie politică unde se vorbește de socialism, iar în cel mai bun caz din broșurile populare ale adversarilor sau prietenilor socialismului. A cunoaște socialismul din aceste surse, așa de puțin autorizate, e tot așa de greu cum ar fi a cunoaște medicina dintr-o broșură populară asupra căutării și vindecării bolilor.

Ignoranța e deci prima cauză a confuziei. Dar alta, și mai puternică, e *interesul politico-social.*

In luptele violente militante politico-sociale sînt interese puternice care comandă această confuzie.

Se știe însă că atunci cînd e vorba de lupte militante politico-sociale, de pasiunile politice încetează nu numai judecata rece, imparțială, dar încetează cea mai elementară argumentare logică. Mai mult decît atît : încetează constatarea adevărurilor evidente, a axiomelor matematice ele însele.

In luptele politice, de două ori două de multe ori nu numai că nu fac patru, dar nici cinci sau trei, ci un ceva care n-are nimic a face cu numerele abstracte matematice, spre pildă : un cornișon în oțet.

Asta e adevărat pentru luptele politice din alte țări, dar încă pentru țara noastră !

C. Dobrogeanu-Gherea

NOUA REVISTA ROMANA PENTRU POLITICA, LITERATURA ȘI ȘTIINȚA (BUCUREȘTI), ***NR. 31 DIN 1*** **APRILIE 1901, P.** ***239—303***

SOCIALISMUL ÎȘI ARE OARE RAȚIUNEA ?... [63]

Socialismul are el oare rațiune de a fi în țările fără mare industrie, cum e țara noastră ? Și nu e oare mai bine ca socialiștii să se lepede de socialism decît să se încăpățîneze într-o activitate socială pentru care nu există condițiuni necesare în țară la noi ?

Sînt convins că însăși întrebarea astfel pusă e absurdă. Socialismul are o concepție a lui proprie asupra vieții sociale și deci acela care are această concepție și suma convingerilor și principiilor ce se referă la dînsa va fi socialist și trebuie să fie socialist în orice țară europeană va fi el : fie Franța sau Germania, fie Bulgaria sau Ungaria.

Socialismul are filozofia lui, și mai ales socialismul are filozofia istoriei lui, prin care înfățișează și judecă în anumit mod desfășurarea evenimentelor din istoria omenirii.

Socialismul înfățișează și judecă în modul lui special relațiile între oameni, unii față de alții, conduita lor, adică are o etică, o morală a lui.

Dar ceea ce deosebește și caracterizează în special pe un socialist sînt vederile și convingerile lui care se referă la viața economico-socială a societății.

Acela care are convingerea că organizația capitalistă modernă a societăților — adică acea organizare în care *capitalul* hotărăște și felul cum se produc bogățiile în societate, și felul cum se împart între membrii societății — nu este o organizare veșnică, ci trecătoare, care

trebuie să facă loc unei alte organizaţii sociale unde în locul capitalului e munca socialmente şi raţionalmente organizată, care va hotărî şi producţia şi împărţirea bunurilor sociale, acela care are convingerea aceasta mai ales este socialist.

Intr-un cuvînt, un socialist are o sumă de principii şi convingeri de ordine filozofică, etică, politică, economico-socială, care constituiesc aceea ce am numit o concepţie proprie socialistă asupra vieţii sociale, şi cine are această concepţie e socialist, oriunde ar fi el.

E eviden că o ţară cu o viaţă economică şi culturală mai înaintată va fi nemăsurat mai prielnică pentru o activitate socialistă decît o ţară înapoiată economiceşte şi culturaliceşte — şi o activitate socialistă în aceasta din urmă nu poate să dea decît rezultate foarte modeste —, dar acelaşi lucru va fi cu orice altă activitate pe terenul economico-social şi cultural, şi aceasta deci nu poate să constituie un argument special împotriva activităţii socialiste.

Un socialist care avînd principii şi convincţii * socialiste, le păstrează — dacă putem să ne exprimăm aşa — pentru propria lui întrebuinţare, acela e un socialist platonic.

Un socialist care caută să pună în acord viaţa sa privată cu convincţiile sale socialiste e un socialist consecvent.

Un socialist care prin viu grai sau scris, sau printr-o altfel de activitate, caută să convingă pe alţii de dreptatea principiilor sale şi caută să influenţeze viaţa reală în acord şi în sensul convincţiunilor sale e un socialist militant.

Un socialist care trăieşte în dezacord cu principiile sale e un socialist inconsecvent.

In sfîrşit, un socialist care lucrează chiar împotriva principiilor sale e un socialist necorect.

Dar un socialist care e socialist într-o ţară de mare industrie şi e nesocialist într-o ţară de mică industrie n-are — după modesta mea părere —- nici un sens.

Să ne închipuim că un englez, credincios fervent, pătruns de înaltele învăţături creştine, ar pleca din Englitera şi s-ar stabili într-o ţară mahomedană, spre pildă în

*** [Convingeri**

Arabia. Stabilit acolo, el şi-ar face următorul raţionament : religia e un produs al unei anumite stări politice, economico-sociale, morale, culturale. Creştinismul în forma sa înaltă e produsul unei civilizaţii superioare şi numai acolo poate să înflorească. Pentru Arabia însă — o ţară semibarbară —, mahomedanismul e acea formă religioasă care rezultă din starea ei socială şi culturală şi deci creştinismul ar fi aci o plantă exotică ce n-ar avea raţiunea de a ii. Şi, bazat pe acest raţionament, englezul nostru, în loc de a face prozelitism creştin, în loc de a căuta să ridice pe mahomedani pînă la creştinism, s-ar preface el însuşi, fără nici o *reservatio mentalis...* în mahomedan.

E serios aceasta ?

Şi, cu toate astea, cam aşa argumentează excelentul şi vechiul meu amic I. Nădejde.

Ceea ce face ca chiar oameni de valoarea unui I. Nădejde să cadă într-o greşeală aşa de mare e confuzia pe care ei o fac între socialism în general şi tactica socialistă în special.

Socialismul, ca o concepţie socială a vieţii, e, cu oarecare deosebiri, acelaşi pentru toţi socialiştii.

Lucrarea practică însă a socialistului, socialismul aplicat, dacă s-ar putea zice aşa, tactica pe care trebuie s-o urmeze socialiştii pentru a pune în practică învăţămintele socialiste trebuie să fie deosebită în fiecare ţară, după condiţiile reale politice, culturale şi economice ale fiecărei ţări.

Şi e evident că cu cît deosebirea în această privinţă va fi mai mare între două ţări, cu atît şi tacticile socialiste se vor deosebi mai mult.

E evident că lucrarea practică, tactica socialismului intr-o ţară de mare industrie ca Germania şi într-o ţară agricolă ca Bulgaria trebuie să fie profund deosebite.

Şi din doi socialişti din care unul va căuta să aplice tactica socialistă cvasiortodoxă — greşit socotită ca unica socialistă — a social-democraţiei germane, iar altul va căuta să stabilească o tactică special convenabilă stării reale a Bulgariei cel din urmă va avea dreptate.

Ei bine, S. Sanielevici, ca şi excelentul şi vechiul meu prieten I. Nădejde fac tocmai această din urmă greşeală şi confuzie.

Ei confundă socialismul în general cu tactica social-democrată germană în special şi din imposibilitatea reală a acesteia din urmă conchid la neraţiunea de a fi — absolut aparentă însă — a celui dintîi.

Pe această greşeală este bazată toată argumentarea lor.

C. Dobrogeanu-Gherea

ROMÂNIA MUNCITOARE ***(BUCUREŞTI), ANUL I, NR. 1 DIN 1 IANUARIE 1902***

SERBAREA SOCIALISTĂ DE IERI[6]

întrunirea. — Declaraţiile d-lui C. Dobrogeanu-Gherea. — Discursurile. — Banchetul

Ieri membrii Cercului socialist „România muncitoare"[1], cum şi numeroşi socialişti neînscrişi încă în cerc s-au întrunit în număr de peste 600, în grădina Societăţei de dare la semn, spre a serba ziua de 1 Mai.

Au asistat dintre vechii socialişti d-nii C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Ionescu, Al. Georgescu şi întreg statul-major al vechiului club socialist.

D-l Dobrogeanu-Gherea, luînd informaţii asupra mersului noii mişcări, a declarat că de data aceasta va fi o mişcare serioasă, fiindcă e condusă de muncitori.

Au luat pe rînd cuvîntul, pentru a explica însemnătatea zilei de 1 Mai, d-nii Grigoriu, Anagnoste, Frimu, Georgescu şi alţii.

După întrunire a avut loc un banchet intim.

Un cor de bărbaţi a cîntat numeroase cîntece revoluţionare.

Rep.

ADEVĂRUL (BUCUREŞTI), ***ANUL XVII, NR. 5 824 DIN 20 APRILIE 1904***

DEFINIȚII SOCIALISTE[61]

Definițiile şi rezumatele socialiste, ca toate definițiile dealtfel, n-au aşa mare preț. Ceea ce e important e cunoaşterea aprofundată şi detaliată a unui subiect, aceea ce o definiție, desigur, nu poate da. Cu toate acestea, au şi ele rostul şi importanța lor.

De cîte ori n-auzi întrebarea : dar ce e în definitiv societatea socialistă ? Ce e socialismul ? Ce e un socialist ? Răspimsul dat în cîteva cuvinte clare, nu numai altora, dar chiar sieşi, e de multe ori mai important decît s-ar părea.

Aşadar, ce este societatea socialistă ? Societatea socialistă e acea formă şi organizare a societății în care, în virtutea legilor de transformare socială, se va preface societatea capitalistă de azi. Sau societa.ea socialistă e acea formă şi organizare a societății, care va înlocui societatea capitalistă de azi.

Caracterul distinctiv şi esențial economic al acestei societăți va fi că toate instrumentele de muncă vor fi socializate, naționalizate. Caracterul distinctiv şi esențial juridic va fi o adevărată libertate şi egalitate, bazată pe egalitatea economică, pentru că în societatea capitalistă de azi şi libertatea şi egalitatea tuturor înaintea legii sînt făcute iluzorii prin lupta de interese şi enorma neegalitate economică. Semnul distinctiv moral şi sufletesc va fi o adevărată fraternitate bazată pe solidaritate de interese — în societatea capitalistă de azi, această fraternitate e făcută iarăşi iluzorie prin antagonismul vrăjmaş de interese şi o înfiorătoare neegalitate economică.

La aceste cîteva cuvinte de definiție socialistă, cineva ar putea să facă următoarea obiecție serioasă :

E evident, ar putea să zică cineva, că societatea de azi, cum au fost dealtfel toate societățile trecute, se găseşte în veşnică transformare şi prefacere. Aceste nenumărate prefaceri, acumulîndu-se în societate, fac ca la un moment dat ea să-şi schimbe forma ei socială. După cum apa încălzindu-se mereu rămîne tot apă pînă la anume grad şi ajungînd acolo se preface în alt corp — abur, tot aşa societatea, transformîndu-se mereu, la un moment dat se preface în altă formă, în altă organizație socială. Admitem deci că şi societatea capitalistă, prin acumularea continuă a prefacerilor ce se operează în sînul ei, va trebui să se prefacă şi ea în altă organizație socială. Dar de unde se ştie că această formă sau organizare socială va fi socialistă şi nu va fi alta, spre pildă, tot o organizație capitalistă în fond, dar sub o altă formă ?

întrebarea şi obiecția, cum se vede, sînt foarte serioase şi temeinice. Dar tocmai la ele răspunde socialismul.

Ce este dar socialismul ?

Socialismul e o doctrină, sau mai bine zis un corp de doctrine, care se bazează pe toată ştiința modernă şi care arată şi dovedeşte cum, în ce fel, de ce societatea capitalistă de azi se transformă pas cu pas în societatea socialistă aşa cum am definit-o mai sus, sau, vorbind ca un marxist, cum societatea capitalistă în dezvoltarea ei creşte în societate socialistă.

Socialismul arată care sînt acele pu'eri materiale, care sînt acele forțe morale şi sufleteşti care se dezvoltă în societatea de azi şi o împing spre transformare socialistă, socialismul arată cum schimburile care se operează în mecanismul social al societății de azi o împing spre acelaşi sfîrşit. în fine, socialismul arată care clasă socială mai ales este aceea care, prin interesele ei vitale materiale şi morale de clasă (proletariatul, muncitorimea), are menirea istorică de a realiza această transformare socială.

De aicea urmează ce e un socialist şi care e menirea lui. Socialist e acela care e pătruns de adevărurile, de

învățăturile socialismului și caută să lumineze și să pătrundă și pe alții de aceleași adevăruri și învățături.

Aceasta s-ar putea numi activitatea teoretică. De altă parte, socialistul caută să organizeze masele socialiste, în primul rînd proletariatul, în dublul scop de luptă : primul pentru îmbunătățiri imediate ale soartei celor obijduiți și apăsați și pentru îndulcirea tuturor relelor produse de societatea de azi, și al doilea în scop de a realiza mai curînd — bineînțeles, pe cît poate să fie vorba de accelerarea unui proces natural istoric — transformarea societății capitaliste în cea socialistă și de a face ca această transformare să fie cît se poate mai armonică, mai rodnică.

* *C. Dobrogeanu-Gherea*

ROMÂNIA MUNCITOARE *(BUCUREȘTI), ANUL I, SERIA A II-A, NR. 4 DIN 27 MARTIE 1905*

DIN ETICA SOCIALISTĂ[66]

Un socialist conștient știe foarte bine că rezultatele muncii lui socialiste nu depind numai de sforțările, de energia, de devotamentul lui, ci și de acele condițiuni obiective istorice, de acel mediu istoric în care îi e dat să lucreze. Și e evident că într-un mediu social prielnic rezultatele aceleiași munci vor fi mult mai rodnice decît într-un mediu neprielnic, și e evident că într-o țară mai înaintată în cultură, în dezvoltarea ei industrială, economico-socială rezultatele muncii socialiste vor fi mult mai mari decît într-o țară rămasă în urmă în dezvoltarea ei economico-socială, culturală și e evident, într-un cuvînt, că rezultatele muncii socialiste în țări cum sînt Franța, Belgia sau Germania vor fi mult mai mari decît în țările rămase în urmă, cum sînt România, Bulgaria sau Serbia. Acestea sînt lucruri adevărate și evidente, și un socialist care le-ar nega ar arăta sau inconștiență, sau dorința de a face demagogie.

Cu totul altceva e cu consecințele care se trag din acest adevăr evident; ele de multe ori sînt tot atît de nesigure și neexacte pe cît faptul însuși e de adevărat. Astfel, prima consecință care se trage și s-a tras este că, sub cuvînt că rezultatele socialismului în țările rămase în urmă nu pot fi decît foarte modeste în comparație cu țările înaintate, socialiștii din acele țări ar trebui să se lase de socialism și să treacă la partidele burgheze mai înaintate. Am arătat de mai multe ori absurditatea acestei concluzii.

Aici voi să spun cîteva cuvinte despre o altă conso-J cință falsă, şi anume despre deprecierea valorii etice **a** muncii unui socialist ce lucrează în condiţiuni obiective mai nefavorabile. Sub cuvînt că rezultatele acestei munci sînt relativ mici, în aceeaşi proporţie i se reduc şi meritul socialist şi valoarea etică a muncii şi strădania lui. Şi aceasta o fac nu numai potrivnicii socialismului, dar chiar mulţi socialişti şi la noi, şi în străinătate.

Aici se vede influenţa eticii mercantilo-burgheze a societăţii de azi, care vede şi judecă totul prin prisma succesului şi a rezultatului material. Un om mercantil modern care a făcut o afacere cu un capital de 100 000 de franci şi a pierdut o parte din capital a făcut o afacere rea, dacă a cîştigat 20 000 de franci, a făcut o afacere bună, dacă a cîştigat 50 000 —• o afacere excelentă. Şi felul acesta mercantil de a judeca — după succesul şi rezultatul material — omul modern îl introduce în toate relaţiile omeneşti, în cele afective, ca şi în cele etice, morale. Valoarea etică şi socială a unei acţiuni omeneşti nu e judecată şi preţuită după motivul care a inspirat-o, nu după sforţarea şi cheltuiala de energie morală, după abnegaţia, devotamentul, jertfirea de sine cu care a fost săvîrşită, ci după succesul final, după rezultatul care 1-a dat. Şi acest fel de a vedea influenţează pe unii, socialişti ei înşişi.

Etica noastră însă, etica socialistă, e alta. Ea judecă şi preţuieşte valoarea morală şi socială a acţiunilor omeneşti tocmai prin motivul moral prin care aceste acţiuni au fost inspirate, prin devotamentul, dezinteresarea, abnegaţia cu care au fost săvîrşite. Şi din doi socialişti care au lucrat şi şi-au ars toate puterile sufleteşti în serviciul cauzei socialiste, dar din care unul a lucrat într-un mediu foarte favorabil, iar celălalt într-un mediu nefavorabil e evident că cel dintîi va obţine rezultate nemăsurat mai mari decît cel de-al doilea, dar valoarea morală, socială, valoarea socialistă a acţiunii lor va fi aceeaşi. Ba, fără teama de a greşi, aş putea zice că valoarea moralo-socialistă a acţiunii celui din urmă e mai mare chiar decît a celui dintîi. Şi iată pentru ce. Socialistul care lucrează într-un mediu foarte prielnic vede cu ochii rezultatele însemnate ale muncii sale, în aceste rezultate el găseşte nu numai satisfacţia şi răsplata vădită a străduinţelor sale, dar şi un imbold şi o încurajare pentru lucrarea sa ulterioară. Cheltuiala de energie pe care o face nu numai că nu-i scade puterile, ci le măreşte pentru că în mediul favorabil înconjurător dătător de energie şi putere el reînnoieşte forţele sale. Pe cînd socialistul care lucrează într-un mediu defavorabil sau mai puţin favorabil de multe ori e redus numai la propriile sale puteri. In conştiinţa sa, în puterea convingerilor sale, în devotamentul pentru cauză, în conştiinţa datoriei împlinite trebuie să caute socialistul imbold la lucru, *în sine însuşi trebuie să găsească putere pentru lupta sa.* Ce însemnează toate acestea pot spune numai aceia care ani îndelungaţi au muncit în condiţiile acestea. Dar cu atît mai merituoasă e lucrarea lor.

Toţi acei socialişti care lucrează în condiţii reia iv mai puţin favorabile trebuie să aibă totdeauna în minte această superioară lege etică — că valoarea morală a unei lucrări sociale nu se judecă după rezultatele ei, în orice caz nu numai după rezultatele ei, ci mai ales după curăţenia motivelor care au inspirat-o, de o parte, şi după abnegaţie, devotament, energie şi sacrificii, de altă parte.

C. Dobrogeanu-Gherea

ROMÂNIA MUNCITOARE (BUCUREŞTI), ANUL I, SERIA A II-A, NR. 14 *DIN 5 IUNIE 1905*

MAREA REVOLUȚIE RUSEASCĂ
Interviu cu d-l C. Dobrogeanu-Gherea

I

D-l Gherea arată asemănările și, mai ales, deosebirile dintre revoluția rusă și cea franceză

Trăim într-o mare vreme istorică. Cei mai culţi oameni bănuiesc numai importanţa revoluţiunei ruseşti, abia viitorul va arăta toată măreţia ei, după cum în sînul nepătruns al viitorului ascunse sînt urmările ce această enormă zguduire trebuie să le producă. Rusia, ţara aceasta de atît de mulţi temută, e numai de foarte puţini cunoscută şi de aceea se manifestă şi atît de puţină pricepere pentru uimitoarele evenimente ce se petrec acum într-însa. Am voit să rugăm o persoană competentă ca să arate cititorilor noştri revoluţia rusă sub toate aspectele ei ; să arate cauzele care au produs-o, modul cum s-a produs, urmările ce va avea. O asemenea persoană competentă este necontestat marele nostru critic şi sociolog d-l Const. Dobrogeanu-Gherea. Rus de origine, d-sa a urmărit de aproape tot ceea ce se petrece în Rusia şi, înarmat pentru priceperea evenimentelor — după frumoasele cuvinte ale lui Lassalle — cu toată ştiinţa secolului, e mai în măsură ca oricine să lumineze marele eveniment istoric ce se petrece colo sub ochii noştri, sub influenţa căruia stăm, desigur, în acest moment. Am cerut d-lui Gherea să ne acorde un interviu şi d-sa a binevoit să ne satisfacă cerinţa. La gura sobei, în care focul pîlpîia, am putut asculta mai bine de o oră cel mai frumos curs de istorie, sociologie, etică...

Nici nu se putea să nu vorbesc, chiar la prima întrebare pe care am pus-o d-lui Gherea, de asemănarea ce există între revoluţia rusă şi cea mare franceză. D-l Gherea m-a întrerupt, găsind că tocmai această comparaţie merită ca să insiste mai mult asupra ei.

— Comparația — mi-a spus d-l Gherea — nu mi se pare tocmai potrivită. Necontestat că la suprafață există o asemănare între cele două revoluții. Incendii, vărsări de sînge, ezitări din partea monarhilor, lupta reacțiunii etc. etc. Această încercare de căutare de asemănări însă, pe care am găsit-o în presa noastră, ca și în cea germană sau franceză, mi se pare banală. E poate în firea omului să caute totdeauna, în fața unui fenomen nou, asemănările lui cu altul vechi. Mai ales scriitorii obțin prin aceasta ușor un efect. De aceea vedem și în literatură persoane ocupîndu-se mereu de a găsi asemănări între opera unui literat și a celuilalt. Germanii au pentru acest soi de critici și un nume special foarte potrivit, ei le zic Ähnlichkeitsjäger, adică vînători de asemănări. Acești vînători, dintre care se găsesc mulți în breasla gazetarilor, au făcut și cu revoluția rusă ceea ce fac în literatură. Sigur că revoluția rusă are asemănări cu cea franceză, dară mult mai însemnat pentru priceperea ei este să găsești, să vezi deosebirile dintre cele două revoluții, pe care le desparte mai bine de un secol.

• Aţi avea bunăvoinţa de a insista asupra acestor deosebiri?

— De vreme ce ți-am acordat interviul, trebuie să-ți spun tot ce, după mine, poate contribui la priceperea revoluțiunii, tot ce poate înlesni aprecierea ei pe baze științifice.

Şi d-l Gherea începu :

— In primul rînd, momentul istoric în care se face revoluția rusă este cu desăvîrșire altul decît acela în care s-a făcut cea franceză. Ajunge să vezi cuceririle tehnice și transformările sociale produse de ea în decursul ultimului secol pentru ca să înțelegi aceasta. Apoi mai trebuie să ai în vedere deosebirea dintre cele două țări în

care revoluțiile s-au produs. Franța era locuită de un popor omogen ; existau oarecare deosebiri de clase, dar clasa proletară nu atinsese nici importanța, nici numărul pe care le are astăzi. Rusia este o țară locuită de sute de popoare : ruşi, ruteni, estoni, finlandezi, polonezi, tătari, evrei, armeni, grigoreni [georgieni], lituani etc. etc. Printre aceste popoare domneşte o diferență enormă de cultură. Un savant ar putea studia evoluția culturii studiind numai culturile diferitelor popoare din Rusia, începînd de la ghiliacii, locuitori ai Kamciatkăi, care sînt încă antropofagi, şi isprăvind cu clasa aceea intelectuală care se mişcă pe culmile culturii omeneşti.

Mai e ceva. Revoluția actuală din Rusia, ca şi cea franceză, nu poate spera să obție mai mult decît drepturile şi libertățile politice. Pe cînd însă în Franța burghezia a luptat pentru aceste drepturi cu concursul unui proletariat inconştient, care credea că odată cu cucerirea lor vine şi emanciparea lui, în Rusia burghezia luptă alături de un proletariat absolut conştient de evoluțiunea istorică.

Proletariatul rus ştie că tot sîngele ce-l varsă şi toate sacrificiile ce face nu aduc realizarea idealului său ; că el scoate în fond castane din foc pentru alții, care mîine îl vor oropsi relativ poate tot atît de mult cît țarismul ; totuşi el luptă asemenea soldaților care dau asaltul unei pozițiuni strategice importante pentru cucerirea unei cetăți. Cu cucerirea acelei pozițiuni cetatea n-a căzut ; cucerirea ei va mai cere victime multe, dar fără acea pozițiune strategică nu se poate spera de a se lua vreodată cetatea. Cu alte cuvinte, muncitorimea e conştientă că în Rusia nu se poate face decît o revoluție burgheză şi totuşi ea, care o face, care o plăteşte cu sîngele ei, este o muncitorime socialistă, duşmană burgheziei, de care e duşmănită. De aci rezultă mari încurcături, şi nu e de mirat că s-au găsit socialişti, aşa-zişii „economişti"[67], care s-au opus luptei politice, recomaridînd lupta pentru maximul de libertăți şi avantaje economice.

Toate acestea fac — a continuat d-l Gherea — ca revoluția rusă să fie mult mai grea şi mult mai complexă. Sînt prea multe şi prea diferite interese care caută

să fie satisfăcute, prea multe şi prea diferite idealuri care mînă pe oameni la luptă.

Dar mai e o deosebire mare între revoluția franceză şi cea rusă. Cea dinlîi a schimbat fața Europei, ea a luptat pentru ceva cu desăvîrşire nou, a proclamat o viață nouă, necunoscută pînă atunci, a creat o ideologie nouă. Revoluția rusă luptă pentru lucruri vechi, care în restul Europei există demult — ea luptă pentru realizarea ideilor pe care revoluția franceză le-a răspîndit în toate statele civilizate ale lumii. E aceasta o deosebire fundamentală între revoluția rusă şi cea franceză — aceasta deşi actuala revoluție din imperiul țarului cere mai multe sacrificii, mai multe victime, mai mari vărsări de sînge decît a cerut aceasta din urmă — azi în luptă pentru drepturile elementare ale omului.

Şi acum gîndeşte-te că la toate aceste dificultăți se adaugă faptul că țarismul, din sistem, a lăsat masa tuturor acestor popoare în cea mai neagră ignoranță, că n-a făcut nimic pentru luminarea lor şi priveşte şi la eroismul şi devotamentul ce-l desfăşoară pătura cultă şi proletariatul intelectual şi vei vedea şi mai bine măreția revoluției ruseşti, unica comparaţie cu cea franceză, care e cea jus.ă...

— Sau poate nu, căci mi se pare că revoluţia rusă e mai grandioasă.,.

— Poate !...

întrerupem un moment, pentru ca să revenim apoi asupra partidelor care fac revoluţia şi a celor care au interes ca autocraţia să se menţină.

II

D-l Gherea arată care sînt partidele cărora se datoreşte revoluția, precum şi pe aceia care au interes s-o împiedice

Pentru priceperea revoluţiunei este în primul rînd necesar să vezi cine o face. Auzim mereu relatîndu-se despre diferite partide, nu prea le cunoaştem pe aceste partide nici prin programele lor, nici prin faptele lor. Am cerut şi în această privinţă lămuriri d-lui Gherea, şi iată re ne-a spus :

— Numeroase partide au lucrat în această revoluţiune. Au lucrat de mult timp şi au lucrat aşa încît lumea a rămas într-adevăr uimită de cele ce a văzut. Cîtă vreme afla numai despre actele de curaj şi teroristice individuale, avea admiraţie pentru aceşti oameni, care sacrificau totul pentru idee. Admiraţia s-a prefăcut însă în uimire cînd lumea a văzut că în Rusia, în mijlocul celor mai înverşunate persecuţiuni, s-au putut organiza masele muncitoare. Meritul în acest caz este al partidelor socialiste, în primul rînd al socialiştilor-revoluţionari[68]. Acest partid a dat pe cei mai admirabili martiri, precum pe Sazonov, care a comis atentatul contra marelui duce Sergiu, şi pe Balmaşev, care a pus capăt zilelor cîinelui sîngeros Pleve[69].

Acest partid, a cărui metodă teoretică este slabă, s-a dovedit în practică de o tărie extraordinară. El n-a agitat numai printre orăşeni, ci s-a dus şi la ţară, organizînd pe cît posibil şi pe ţărani. Alături de socialiştii-revoluţionari, deşi teoreticeşte în luptă cu dînşii, se află partidul social-democrat al muncitorilor ruşi. Acest partid admite teoriile marxiste şi, dacă în alegeiea mijloacelor practice a fost mai puţin fericit, în constatările şi prevederile sale teoretice, care au ajutat mult ca lupta să se organizeze pe baze solide, a fost admirabil, căci a prezis şi prevăzut tot ceea ce s-a întîmplat acum în Rusia. Acest partid este, la rîndul său, divizat în două părţi : în grupul majorităţii (Bolşeviki), sub conducerea lui Lenin, şi acela al minorităţii (Menşeviki), sub conducerea lui Plehanov[70]. Afară de aceasta, fiecare naţiune are partidul ei socialist, care, pe lîngă altele, urmăreşte autonomia naţională, şi alături de acestea mai există Federaţia muncitorilor evrei, „Der Bund"[71], cum i se zice, care a jucat un însemnat rol în această revoluţie.

Mai adaugă partidul poporanist[72], care face trecerea dintre socialişti şi burghezi, şi apoi diferitele partide liberale, de la nuanţa cea mai radicală pînă la cea mai moderată, şi vei avea partidele care au făcut revoluţia.

Pe toate aceste partide le despart multe şi numeroase chestiuni teoretice şi practice, una mare însă le uneşte — lupta contra ţarismului.

D-l Gherea s-a oprit un moment, apoi a continuat :

— Şi cît de grea este lupta pentru aceste partide. Apoi nu trebuie uitat că în Rusia lipseşte cu totul şcoala politică. A face politică este acolo o crimă ; a fi bănuit numai că faci politică e o crimă ! Cine îndrăznea să se ridice numai puţin era imediat arestat, trimis în Siberia. Această completă lipsă de libertate de mişcare face ca convingerile căpătate să ducă pe om pînă la fanatizare. Şi, după cum raskolnicul * e gata să meargă la moarte pentru că voieşte să facă altfel semnul crucii, idealistul rus nu ezită să moară pentru convingerile sale teoretice.

Şi aceasta îţi arată cît de originale, de deosebite sînt condiţiunile în care se dă lupta în Rusia. Şi lupta se dă, deşi nici o clasă socială din Rusia nu are interes să menţie ţarismul. Acesta a existat numai mulţumi ă lipsei oricărei organizaţii politice.

— Dar acum ţarismul s-a dat învins, el a dat Constituţia !

—• Prin acordarea Constituţiei, lucrurile s-ar mai putea linişti dacă n-ar fi elementele reacţionare, care, cu puţine excepţii de interese foarte personale, doresc menţinerea statu-lui-quo. Aceşti reacţionari sînt însă foarte puternici şi pînă acum au reuşit să împiedice ca drepturile să se dea. Întrucît însă aceste drepturi există de fapt, revoluţionarii şi le-au luat. Dealtfel, Witte, care a fost totdeauna un slujitor credincios al ţarismului, e acum sincer partizan al Constituţiei ; ţarul, de asemenea, de astă dată sincer. Căci ţarul s-ar simţi mult mai bine ca monarh constituţional. Reacţionarii se sprijină însă pe marii duci, care sînt cei mai aprigi duşmani ăi constituţionalismului, fiindcă acesta i-ar împiedica să jefuiască după voie şi le-ar lua puterea nelimitată ce o au astăzi. Aceşti mari duci — în total treizeci şi două de familii —• au cel mai mare interes ca autocraţia să fie menţinută pentru ca să continuie a se îmbogăţi. Şi cum se îmbogăţesc ! Ajunge să-ţi spun că marele duce Sergiu a lăsat 400 000 000 ruble, adică un miliard de lei. Şi cei-

*** [Schismaticul.]**

lalți mari duci nu sînt mai săraci. Ei bine, gîndește-te cum trebuie să jefuiască acești oameni pentru ca să strîngă asemenea averi într-o țară nespus de săracă cum este Rusia, în care — statistica o dovedește — *400 000 de oameni mor* pe *fiecare an de foame.*

Pe lîngă acești mari duci, stîlpii reacțiunii îi formează camarila, care e compusă din oameni ajunși fără a avea aptitudini, ca faimosul Frederiks sau sîngerosul Trepov.

Cum înțelege această reacțiune să combată pe revoluționari și să susție țarismul — iată ce mi-a arătat amănunțit d-l Gherea și ce voi arăta cititorilor în numărul de mîine.

III

D-l ***Gherea arată cum luptă reacționarii contra revoluției, dacă această luptă poate fi eficace și jertfele ce cere revoluția***

Cititorii au luat cunoștință de partidele care au făcut și fac revoluția, precum și de grupul care luptă pentru menținerea statu-lui-quo. Asupra modului cum luptă acest grup, d-l Gherea a binevoit să-mi spuie următoarele :

Totul este în Rusia altfel decît aiurea, altfel decît în timpul revoluției franceze. Atunci au luptat două partide cu convingeri bine hotărîte și pentru convingerile acestea : partidul revoluționar și cel reacționar sau conservator, în Rusia, luptă toată inteligența, tot ce ar putea asigura viitorul patriei, ce e îngrijată de acest viitor, pentru libertate. De altă parte se află, cum am mai spus, un grup foarte restrîns de oameni fără nici o capacitate sau merit, mari duci, datorînd nașterii lor situația, lipsei de scrupul sau hazardului. Cum luptă acești oameni contra libertății, poți vedea după știrile ce vin acum din Rusia. Mase de desculți și derbedei se găsesc poate și în alte orașe mai mari, dar așa cum se găsesc în Rusia sînt un produs special al țarismului. Fără nici o cultură, fără nici un mijloc de existență, acești derbedei sînt gata întotdeauna la jafuri și omoruri. Și această drojdie a societății, care se află întotdeauna sub privegherea poliției, a fost trecută sub protecția poliției, care i-a înlesnit

furtul și omorul. Unde aiurea ar fi cu putință un asemenea spectacol ? Unde aiurea oameni în fruntea statului ar putea concepe planul acesta infernal de a organiza fosta și viitoarea populație a temnițelor și a lăsa curs pasiunilor ei celor mai rele pentru a-și apăra situația ? Aceasta este eminamente rusesc, este unul din roadele cele mai caracteristice ale țarismului autocrat. Și e locul să spun aici că â quelque chose malheur est bon, căci două fenomene mari au arătat absurditatea autocratismului : *războiul,* care a arătat că Rusia oficială nu este un stat organizat, ci o bandă de hoți, care fură de stinge, și *masacrele,* care arată cum hoții de sus au trebuit în cele din urmă să-și caute sprijinitori printre hoții de jos. Orice viață de stat regulată a încetat astfel : nu mai există nici autoritate, nici lege. Nu revoluția, ci contrarevoluția a răsturnat în modul cel mai radical ordinea publică.

E ceva diabolic în procedarea aceasta a reacționarilor, care organizînd masacrele au urmărit un triplu scop : 1) a canaliza mișcarea, îndreptînd-o împotriva evreilor; 2) a teroriza partidele revoluționare ; 3) a arăta țarului poporul căruia voiește să-i dea libertăți și a-i spune : uite ce face poporul acesta înainte de a i se da libertăți — ce va face după aceea ? Afară de aceasta, reacționarii, care se tem de străinătate, mai urmăresc două scopuri : să arate opiniei publice străine, care joacă un mare rol, că poporul rus nu e copt pentru libertăți și — *last not least* * — să ^-îștige de partea sa marea finanța, fără sprijinul căreia nu mai poate dăinui.

— Și credeți că reacțiunea își va atinge scopul ce urmărește ? Credeți că țarul va retrage Constituția ?

— E greu să răspund la această chestiune așa de-a dreptul. Conducătorii revoluției au comis însă o mare eroare... Cînd prin greva generală au smuls țarului cunoscuta promisiune, ar fi trebuit să ceară o chezășie că promisiunea se va respecta. Această chezășie ar fi fost

*** [Last but not least (fam.) — ultimul dar nu cel mai puțin însemnat].**

o imediată şi generală amnistie pentru acuzaţii şi condamnaţii politici. Aşa însă s-au mulţumit cu promisiuni vagi, care din capul locului erau dubioase. Căci manifestul spune că ţarul acordă libertăţile în calitate de autocrat. Or, în logica autocraţiei este ca să-şi rezerve dreptul de a lua ceea ce acordă ; ea dă, tot ea poate lua. Şi. dacă judeci ceea ce s-a petrecut de fapt, vei trebui să-mi dai dreptate ! Ţarul acordă libertăţi, numeşte pe Witte ca prim-ministru, menţine însă pe Trepov cu toate puterile de dictator. Witte e şeful teoretic, Trepov e şeful real al statului. Şi atît de departe merge aceasta încît ţarul acordă amnistia, iar Trepov o aplică cum voieşte, reţinînd în închisorile Petersburgului peste o sută de liberali şi revoluţionari, tocmai cei mai însemnaţi şi mai de valoare. Si astfel se manifestă din nou toată neputinţa ţarismului ; revoluţionarii îşi iau drepturi fără să-1 întrebe, reacţionarii execută voinţa lor fără să ţină seama de a lui. Şi în asemenea condiţiuni mai întrebi dacă Constituţia va rămîne sau nu ? Mi s-ar părea mai justă întrebarea dacă va rămîne ţarismul ? De Constituţie nu mai încape îndoială. Nimeni nu mai are puterea de a înăbuşi mişcarea liberală şi revoluţionară. Dar Rusia are rezerve colosale reacţionare, rezerve de oameni inconştienţi, dar care pot face ce vezi. De aceşti inconştienţi reacţionarii se vor folosi pentru a întîrzia de fapt acordarea libertăţilor, pentru a smulge pentru cîtăva vreme aceste libertăţi cîştigate cu jertfe de sînge cum nu s-au mai pomenit în istorie !

— Cum ? Revoluţia franceză...

— N-a cerut atîta sînge, n-a costat viaţa atîtor fii dintre cei mai nobili şi mai buni ai patriei. Dacă iei mişcarea revoluţionară de la cunoscutul complot al decabriştilor*, enormă e seria martirilor, a victimelor ţarismului crud şi fără de judecată. Şi apoi mai gîndeşte-te, cum ţi-am mai spus, că revoluţionarii francezi au luptat pentru ceva nou, cu totul necunoscut, pe cînd cei ruşi luptă pentru ceva cunoscut şi aplicat în tot restul lumii cu cele mai bune rezultate !

*** [Decembriştilor. [73]]**

D-l Gherea a încheiat astfel această parte a interviului ce a binevoit să ne acorde :

— Mă rezum deci : cred că libertăţile cîştigate vor putea fi întîrziate, dar nu vor mai putea fi împiedicate cu desăvîrşire. Succesul revoluţiei este definitiv, deşi nu complet. Revoluţia completă nu se va putea face decît în mod spasmodic ; vom mai asista deci la scene emoţionante şi poate grozave. Triumful dreptăţii nu e însă departe.

Mîine despre personalităţile revoluţiunei şi despre d-l 'i-Witte, care joacă un rol atît de mare.

IV

D-l Gherea vorbeşte despre persoanele care s-au distins în actuala revoluţiune şi despre oamenii noi pe care revoluţia i-a produs şi-i va produce încă

Ajungem la un capitol interesant al interviului cu d-l Gherea. Care sînt oamenii mari în actualele evenimente, o caracterizare a lor, iată ce am întrebat, iată ce l-am rugat pe d-l Gherea să ne arate. D-sa a binevoit a răspunde şi la aceste chestiuni cu competenţa cunoscută. Cititorii vor înţelege că o convorbire despre care am putut face numai în treacăt notiţe şi în redarea căreia sînt redus aproape exclusiv la memoria mea nu poate apare decît cu multe lacune în acest ziar. Ea rămîne totuşi foarte interesantă şi arată numai cît de interesantă a fost la origine, cînd interlocutorul meu vorbea singur, nu prin intermediul modestului meu condei.

D-l Gherea a început prin a-mi vorbi de revoluţionarii socialişti.

— întrebarea ce mi-o puneţi — a zis d-l Gherea — mi-au mai pus-o mulţi. Pînă acum, cel puţin pentru cei străini de mişcarea revoluţionară, nu s-au manifestat încă bărbaţii fruntaşi care să se impuie atenţiunei tuturor. Aceasta se explică prin condiţiunile speciale ale Rusiei.

Țarismul n-a lăsat niciodată un talent ca să se coacă. Cum' se ridica vreunul, era sugrumat. Jeleabov — un om cii necontestate calități de bărbat de stat, un cap genial — a murit spînzurat, iar Mîșkin, un om cu un talent oratoric uimitor, însoțit de un fond serios de cunoștințe și un devotament cu adevărat rusesc, a murit împușcat în fortăreața Schlliisselburg. Rusia posedă un mare număr de oameni tineri, cu deosebite talente politice și de oameni de stat. Am putut să mă conving și personal de aceasta. Nici unul dintr-înșii însă nu putea să se manifesteze și să se desfășoare la lumina zilei. Astfel au ajuns a fi cunoscuți de Europa numai acei oameni, în cea mai mare parte membri ai partidului socialiștilor-revoluționari, care au comis atentate contra reacționarilor. Și acești oameni pot da o idee despre forțele vii ce stau ascunse. Gîndește-te la Balmașev, un tînăr de 20 de ani. Nici Pleve nu îndrăznea să-1 execute. L-a chemat la dînsul și două ore a insistat asupra lui ca să semneze o cerere de grațiere către țar. Zadarnic ! Balmașev observă numai rîzînd, după aceste două ore : „Eu văd că d-voastră vă vine mai greu să mă ucideți decît mie ca să mor !".

D-l Gherea se oprește un moment evident mișcat, apoi continuă :

— Și acum fă-ți idee de eroii anonimi ai revoluțiunei. Gîndește-te la acei conducători anonimi ai partidului soeial-democrat, care în Rusia, reține bine : în Rusia, au organizat muncitorimea așa încît au putut după poruncă să provoace și să oprească greve, au luminat muncitorimea așa încît au putut face cu succes apel la dânsa pentru ca să vie să moară pentru idee și să moară apărînd pe evrei de furia bandelor. Asta în Rusia, unde orice om bănuit ca revoluționar era amenințat de temniță, iar de secole țarismul lucrează sistematic la îndobitocirea mulțimii, la ațițarea ei contra evreilor. Dacă în aceste momente, cînd civilizația și umanitatea sînt călcate în picioare, demnitatea omenească a mai licărit în Rusia, aceasta se datorește eroilor anonimi care sînt cu atît mai măreți, mai vrednici cu cît n-au pentru devotamentul lor nici mîngîierea laudei celor de o seamă, nici satisfacerea vanității omenești, care la atîția — căci, de ! oameni sîntem — e adeseori martorul faptelor frumoase. Cît devotament nu le-a trebuit pentru ca în Rusia să organizeze acest partid soeial-democrat, care avea comitete în aproape toate centrele, și ale cărui comitete au ajuns în Caucaz, de exemplu, o așa putere încît chiar guvernatorul general s-a văzut silit să parlamenteze cu dînsele. Și, ca să-ți mai citez un exemplu, același partid soeial-democrat prin așa-zisul „Krîmski Soliuz" („Federația Crimei") a organizat întreaga flotă a Mării Negre, organizație pentru tăria căreia a fost simptomatic cazul cuirasatului „Fotemkin". Același lucru 1-a făcut la nord partidul soeial-democrat pentru flota baltică. Ei, își dă oare lumea seama cît devotament, cîtă muncă și cît curaj îi trebuie unei mîini de oameni ca să pătrundă în mod eficace cu propaganda într-un corp al armatei ? Printre toți acești organizatori și conducători sînt, desigur, multe talente, mulți oameni mari, și cînd libertatea se va stabili și aceste suflete se vor putea dezvolta în voie, atunci vor apare abia acele nume pe care un mod greșit de a pricepe istoria ne-a învățat să le considerăm ca indispensabile pentru priceperea evenimentelor.

Și ce am spus despre socialiști e adevărat și pentru liberalii din burghezie. Lasă că talentele mari ale acesteia au trecut în lagărele radicale, dar și întrucît au fost moderate nu s-au putut manifesta în voie, deoarece asupra lor atîrnau exilarea administrativă și întemnițarea samavolnică. Totuși Congresul zemstvelor[74] a permis să se distingă oameni de mare valoare, ca, de pildă, Rodicev, un om cu un mare talent oratoric, Petrunkevici, care a fost de multe ori exilat, contele Heiden, președintele congresului, care ca președinte al societății economiștilor a întreținut și propagat multă vreme spiritul moderat liberal ; în sfîrșit, mai trebuie să-ți citez pe prinții Șahovskoi, Dolgorukov și Trubețkoi, care și în timpul din urmă s-au arătat a fi oameni de curaj și caracter. în aprecierea tuturor acestora ar trebui să ții seamă că țarismul, autocrația, n-a permis nimănui să se manifesteze pe cale politică și a silit pe mulți să-și îndrepte activitatea spre literatură, știință, căutînd să propage pe această cale ideile liberale. Și Europa cunoaște și asemenea mari

bărbaţi ai Rusiei? Cunoaşte pe neuitaţii Cernîşevski şi Mihailovski, şi pe Gorki şi Tolstoi, a căror influenţă este colosală...

Pe mîine despre domnul de Witte.

V

Cîte ceva despre domnul de Witte

In convorbirea ce am avut-o cu d-l Gherea nu se putea să nu ajungă vorba şi la acel bărbat care în acest moment reprezintă, pentru europeni cel puţin, speranţa că lucrurile se vor linişti în Rusia. Domnul de Witte este personajul care a putut să cucerească într-o măsură oarecare încrederea ţarului, deşi reprezenta ideile liberale. Cititorii vor fi surprinşi ca şi mine, de modul cum apreciază d-l Gherea pe Witte ; vor vedea că acest bărbat nu este un mare liberal, cum a ştiut să facă pe o lume să-l creadă, desi nu este un reacţionar.

— Să vorbeşti de Witte în aceste momente —a spus d-l Gherea — e foarte greu. Evident că are cea mai mare bunăvoinţă de a realiza oarecare reforme liberale ; nu are însă puterea. Cum ţi-am mai spus, pînă acum Witte e şeful teoretic al guvernului ; cel practic este Trepov. Trepov e mai puternic chiar decît ţarul — pentru că ţarul, cu sfatul lui Witte, propune, iar Trepov dispune... tocmai pe dos. Poate că acum lucrurile se vor schimba, deoarece se anunţă că Trepov a demisionat, dar pînă acum aşa a fost cum am spus. Ei bine, din aceste fapte se poate vedea că ţarul nu-i un om întreg, dar că nici Witte nu este. Altfel nu accepta în momente grele puterea, tolerîndu-l pe Trepov alături de dînsul, pe Trepov, despre care ştia că reprezintă principiul contrar aceluia în vederea căruia ţarul l-a chemat la cîrma statului. D-l de Witte este, desigur, un om foarte inteligent şi mai viclean decît inteligent, dar liberalismul lui mai are nevoie să se manifesteze prin fapte. Liberalii nu pot uita că acum doi-trei ani el a adresat ţarului un raport confidenţial prin care îi recomanda să ia măsuri contra zemstvelor liberale, care ameninţau foarte grav autocraţia. Poate că îţi vei fi aducînd aminte ce senzaţie enormă a produs publicarea acestui raport în ziarele europene de către revoluţionari, care reuşiseră să-şi procure o copie după el. Contrazicerea dintre protestările liberale ale lui Witte şi sfaturile reacţionare ce dădea în taină ţarului au produs o deplorabilă impresie...

— Nu credeţi deci în sinceritatea d-lui de Witte ?

— Nu aceasta vroi s-o spun astăzi, din contră astăzi cred în sinceritatea lui. D-l de Witte nu-i nici liberal, nici reacţionar, el este oportunist. Dacă n-a fost sincer liberal, a devenit acum liberal sincer. E un om, cum ştii, foarte inteligent şi a înţeles că acum nu poţi fi un bun sfetnic al ţarului decît recomandîndu-i să acorde oarecare măsuri liberale. Apoi este un om foarte vanitos şi-i surîde mult ideea de a fi nu numai primul preşedinte al unui minister constituţional, ci să treacă şi drept reformator al Rusiei. Trebuie să o afirm însă cu toată tăria că domnul de Witte nu este omul ce s-ar cere în aceste momente grele. Acum s-ar cere un om cu adevărat mare, un bărbat integru nu numai în ce priveşte cinstea materială sau formală, un om de mare putere morală, avînd adînci convingeri liberale şi un devotament fără margini pentru cauza liberală. La acestea ar trebui să se adauge o putere de voinţă care nu ar ceda odată cu moartea. Numai un om dotat cu asemenea calităţi ar putea trece cu succes prin actualele greutăţi. Şi, dacă aceste calităţi s-ar cere oricum şi pretutindeni de la un bărbat menit să desăvîrşească opera unei asemenea revoluţiuni, cu cît mai mult nu trebuie cerut de la un sfetnic al lui Nicolae II.

Poate că puterea de voinţă, unicul lucru ce avea Trepov, l-a susţinut atîta pe lîngă ţar, care sau se simte atras, sau e sub autoritatea oamenilor ce au această calitate, care lui îi lipseşte cu desăvîrşire. Vom vedea dacă d-l de Witte va avea măcar această putere de voinţă. Cînd a trebuit s-o aibă, cînd a putut impune condiţiuni, în momentul chemării sale la cîrmă, n-a avut-o.

Dar poate că momentul, împrejurările îl vor face mare !

— Asta se poate tocmai pentru că, după cum ți-am spus, e atît de inteligent şi de viclean. El mai are însă de luptat cu o mare greutate. D-l de Witte nu se bazează pe nimeni în aceste momente grele. Ai putut vedea cîte greutăți a avut în alcătuirea guvernului. Țarul recurge la dînsul de nevoie, dar în fond are o profundă antipatie pentru el. Marii duci îl duşmănesc pentru că îl consideră ca pe purtătorul ideilor liberale. Liberalii, radicalii şi partidele socialiste însă nu-1 iubesc pentru că-1 ştiu că a fost altădată unul dintre cei mai energici susțiitori ai țarismului. Primul prim-ministru constituțional nu se poate deci baza pe nimeni şi trebuie, în definitiv, să se sprijine tot pe țar. In asemenea condițiuni trebuie noroc şi condiții extraordinar de favorabile pentru ca Witte să se poată menține. In tot cazul, după ce liniştea se va stabili şi dacă libertățile acordate vor rămîne definitive, Witte va trebui să facă loc unui guvern ieşit din sînul partidelor liberale.

VI

D-l Gherea arată că, departe de a ji o primejdie, o Rusie liberală va garanta pacea şi liniştea Europei

Este o părere pe care o întîlneşti acum foarte des că dacă Rusia autocrată a fost o primejdie pentru Europa cu atît mai vîrtos va fi o Rusie liberală ; cea dintîi este slabă înăuntru, un uriaş eu picioare de lut ; cea din urmă va fi un gigant cu sufletul mare. Am rugat pe d-l Gherea, ca încheiere a interviului ce ne-a acordat, să se pronunțe şi asupra acestei păreri.

•

— Dintre toate părerile greşite ce domnesc, aş putea zice, bîntuie, acum despre Rusia, aceasta este cea mai greşită. Rusia autocrată a fost o primejdie pentru Europa şi o primejdie mare ; ea a fost o piedică pentru orice mişcare liberală, un sprijin pentru toate apucăturile medievale. Rusia liberală intră în rîndul statelor civilizate : războaiele în asemenea stat nu mai depind de voința unei persoane sau [a] unei clici ; voința poporului, opinia publică decide. Or, opinia publică civilizată,

poporul întreg nu poate avea un interes mai mare decît pacea. Țarismul, prin firea lui, nu poate trăi decît întinzîndu'-se mereu şi cotropind tot ce este împrejurul său. Rusia constituțională nu poate trăi decît limitînd cercul activității sale, descentralizînd guvernarea prin acordarea de libertăți şi de autonomie ia diferitele popoare care compun marele imperiu.

Autocrația nu poate trăi decît din cuceriri noi. Devenită azi stăpînă pe o bucată de pămînt nou, pe o populație nouă, ea le stoarce pînă la sînge şi cînd le-a sărăcit nu-i mai rămîne decît să caute noi pămînturi, noi popoare de stors. Autocrația e deci din fire cuceritoare. In interesul ei este să împiedice ridicarea popoarelor prin cultură şi bogăție ; unde se aşază, ea distruge şi pustieşte şi cînd a transformat o țară într-un adăpost de cerşetori supuşi şi resemnați, care ştiu că țarul e departe şi că trebuie să moară de foame fără a protesta, porneşte la noi cuceriri. O Rusie democrată are interese cu totul opuse şi atît de adevărat este aceasta încît revoluționarii ruşi au luptat întotdeauna pentru liberarea popoarelor apăsate. Ajunge să-ți amintesc că la 1863 a luptat de partea polonezilor, pentru libertatea lor, bunul rus Herzen ; acelaşi Herzen care a făcut în această privință atît de bine deosebirea între țarism şi democrație cînd a spus : „Fiecare popor nou, fiecare țară nouă pe care țarismul le cucereşte formează un inel nou în greul lanț cu care autocrația încă.uşează poporul rusesc".

— Dealtfel — a continuat d-l Gherea —, atitudinea tuturor liberalilor şi revoluționarilor îți arată ce ar face o Rusie nouă. Toate partidele ruseşti înaintate sînt de acord asupra unui punct : că este în interesul Rusiei înseşi ca diferitele naționalități să fie provocate a se pronunța prin plebiscit asupra situațiunei ce vor să aibă. Unele popoare nici nu vor să se despartă de o Rusie liberală ; cele mai multe, în special polonezii, se mulțumesc cu o autonomie administrativă. încolo, de ce s-ar despărți de Rusia, care reprezintă pentru produsele țării lor un imens şi foarte rentabil debuşeu ? Dealtfel, la Congresul zemstvelor, nici n-a fost discuție asupra acestor chestiuni. In unanimitate s-a votat că trebuie acordată

Poloniei autonomia şi că naţionalităţile trebuie să fie lăsate a se pronunţa asupra soartei ce vor să-şi creeze. Şi, dacă ai aceasta în vedere, trebuie ca români să ne bucurăm cu deosebire. Prin instituirea Rusiei moderne, un milion şi jumătate de români, printre care eroi oţeliţi în luptele marii revoluţiuni, gata să facă jertfe şi să-şi dea şi viaţa pentru dreptate, vor deveni liberi. De pe acum îi vezi mişcîndu-se, îi vezi scoţînd ziare româneşti şi căutînd să dea iar avînt celor mai scumpe bunuri naţionale. Oare acest milion şi jumătate de români, deveniţi oameni ca toţi oamenii, nu vor conta în luptele românismului ?

Un moment de repaus, şi d-l Gherea urmă în aceeaşi ordine de idei :

— Dar asupra restului Europei stabilirea unei Rusii moderne nu crezi că va avea un efect înviorător ? In definitiv, lumea întreagă trăieşte astăzi încă din roadele revoluţiei franceze ! Marile principii ale acesteia începuseră să fie aruncate în odăile de vechituri ale rechizitelor istoriei şi dreptului, dar revoluţia rusă nu le dă oare putere nouă de viaţă ? Priveşte cum Austria e gata să acorde sufragiul universal, şi dacă în Ungaria a început să sufle vîntul acela liberal pe care îl simţim şi noi indirect — oare revoluţia din Rusia să nu aibă nici o parte în aceasta ? Este absurd să te temi de Rusia liberală cîtă vreme, se înţelege, eşti liberal. Reacţionarii, cei care trăiesc pe spinarea popoarelor, care aveau un sprijin necondiţionat în autocraţie, ei da, ei trebuie să se teamă. Dar noi, noi ceştia care trăim în libertate, care ştim că libertatea e atmosfera în care se dezvoltă toate faptele bune şi frumoase, noi să ne temem ? în întreaga lume civilizată este numai o voce : moartea ţarismului e un bine pentru omenire ; Rusia liberală, de asemenea ! Descoperindu-ne în faţa miilor de martiri care au dat sîngele lor pentru a cimenta libertăţile cîştigate, să ne hotărîm a imita exemplele măreţe şi a lupta fără preget pentru tot ce-i bun, ce-i omenesc, ce-i frumos !

Cu aceasta convorbirea s-a terminat. N-am pana d-lui Gherea. n-am cunoştinţele d-sale, n-am puterea d-sale de pătrundere ! Interviurile — aşa cum le-am scris eu —, după scurte notiţe pe care mi le puteam face, atît mă captivase interlocutorul meu, sînt departe de a reda tot ce mi-a spus d-l Gherea. Voi fi fericit însă dacă şi aşa am mijlocit mai buna pricepere a evenimentelor din Rusia, am determinat pe unul sau altul să se ocupe de ele din punctele de vedere notate.

B.

ADEVĂRUL (BUCUREŞTI), ANUL XVII, ***NR. 5 820, 5 821, 5 822,*** **5 823, 5 824** ***ŞI*** **5 825** ***DIN 28, 29, 30 ŞI 31 OCTOMBRIE, 1 ŞI*** **2 NOIEMBRIE** ***1905***

RĂZBOI RĂZBOIULUI

Pe cînd în Conferinţa de la Algesiras[75] durează discuţiuni interminabile între diplomaţi, al căror rezultat poate fi cea mai mare crimă şi monstruozitate socială, un război între popoarele ajunse la culmile civilizaţiei moderne — Franţa, Anglia, Germania —, în Belgia, la Bruxelles, s-a adunat de asemenea o conferinţă, aceea a Biroului Internaţional Socialist. Aicea reprezentanţii autorizaţi ai proletariatului celor trei naţiuni civilizate — Jaures, Vaillant, Bebel, Kautsky, Hyndman, Keir Hardie — au declarat de comun acord un război, războiul cel sfînt, război războiului.

Froletariatul celor trei ţări, ca şi proletariatul tuturor ţărilor civilizate, e invitat ca *prin toate mijloacele de care dispune* să împiedice această catastrofă oribilă : războiul.

Parcă îi aud zicînd pe oamenii aşa-numiţi practici : utopie, visuri sentimentale, războiul nu va pieri atîta vreme cît vor exista oamenii, el a fost, este şi va fi. Pentru un om politic şi cugetător burghez practic, tot ce n-a fost şi nu este e o pură utopie, încît acele imense transformări sociale, noi, care se realizează mereu şi mereu în viaţa socială, scapă cu totul din strimtul orizont, din strimtul cerc de cunoştinţe şi pricepere a omului practic. Se înţelege, nu zic că nu există utopii şi utopişti, şi încă utopii copilăreşti. Aşa, spre pildă, credinţa că războiul va trăi veşnic, cît va trăi omenirea, e o utopie, şi încă una copilărească. Dealtfel, teoreticienii socialişti sînt aceia

tocmai care au arătat cum războiul a fost o necesitate în societăţile trecute şi de ce a rămas încă inevitabil în societăţile moderne, civilizate, capitaliste.

în societăţile burgheze moderne se petrece o veşnică şi necurmată luptă de interese materiale potrivnice : e lupta între indivizi, lupta în sînul aceleiaşi familii, lupta între diferite grupe sociale, lupta de profesii, lupta între clasele sociale şi, în sfîrşit, lupta şi concurenţa aprigă economică între naţiuni.

Această luptă, cu dezvoltarea capitalismului, nu numai că nu se îmblînzeşte, ci, dimpotrivă, se înteţeşte şi devine tot mai aprigă şi mai crudă. Lupta între naţiunile capitaliste diferite se face mai ales pentru întinderea colonială. Acestei întinderi însă îi este pusă o stavilă prin înseşi marginile restrînse ale planetei noastre. Dar tocmai de aceea lupta pentru întinderea colonială e mai straşnică, mai feroce. Această luptă veşnică, necurmată, a tuturora împotriva tuturora, prin tocirea simţului de solidaritate şi umanitate, face posibilă apariţiunea acelor crize sîngeroase care în mijlocul aceleiaşi naţiuni se cheamă războaie civile, iar între naţiuni diferite războaie naţionale ; şi aceeaşi luptă, prin exaltarea tuturor instinctelor rele, prin exaltarea intereselor brutale materiale ale claselor stăpînitoare ale diferitelor naţiuni, face războaiele inevitabile.

Organismele sociale moderne sînt otrăvite, bolnave de frigurile cîştigului şi ale luptei intereselor potrivnice şi aceste friguri latente, în evoluţia lor, duc fireşte la izbucnirea crizelor acute, care se cheamă războaie. Şi numai în altă societate, cu o altă organizare socială, unde lupta veşnică de interese antagonice va fi înlocuită prin solidaritatea intereselor armonice, numai acolo, în societatea socialistă, războaiele vor deveni o imposibilitate absolută, numai acolo, în societatea socialistă, se vor realiza în toată plenitudinea lor cuvintele aceluia care a zis : Pace vouă.

Şi socialismul teoretic a arătat, de asemenea, că nu numai în societatea socialistă, care este un ideal mai îndepărtat, războaiele devin o imposibilitate, dar că sînt, în sînul însuşi al societăţilor capitaliste burgheze, puteri lăuntrice care lucrează pentru înlăturarea războaielor chiar acum, cel puţin între naţiunile cele mai civilizate. Din aceste puteri, însemnate şi hotărîtoare sînt rrai ales

două. Prima e dezvoltarea puternică şi încontinuă a tehnicii ştiinţifice industriale în general, iar ca rezultat al ei dezvoltarea tehnicii războinice în special. Fiecare ştie ce vertiginos se dezvoltă ştiinţa aplicată la industrie şi în aceeaşi proporţie se dezvoltă maşinăria, utilajul industrial. Dar şi mai vertiginos se dezvoltă maşinăria, utilajul, tehnica de război. Inventivitatea minţii omeneşti pentru uciderea oamenilor n-are pereche în nici o altă ramură a activităţii omeneşti şi în această privinţă am făcut progrese uriaşe, ca nicăiri. Ce nevinovat joc de copii e un război din vremurile trecute în comparaţie cu îngrozitorul şi distrugătorul război ruso-japonez ! Şi ce neînsemnat e acest din urmă în comparaţie cu un război care s-ar face acum între două state civilizate, cum sînt Franţa şi Germania ! Şi ce puţin însemnat ar fi acesta din urmă în comparaţie cu un război care s-ar face între aceleaşi ţări peste 15—20 de ani, cind toate explozibilele şi toate maşinăriile de distrugere vor fi nemăsurat mai puternice decît acuma !

Un război în aceste condiţii e distrugător şi nimicitor nu numai pentru cel învins, ci şi pentru învingător. Rezultatul unui astfel de război e un faliment financiar pentru amîndoi beligeranţii, pustiirea năstruşnică a ţării, distrugerea culturii şi a civilizaţiei.

în astfel de condiţiuni, evident, un război începe să devină o imposibilitate. Nu numai opinia publică va opri o astfel de grozăvenie, dar războiul în acest caz devine o pură pagubă chiar pentru clasele dominante, în folosul cărora el se face. Astfel, războiul prin însuşi excesul lui devine o imposibilitate, uciderea de oameni e distrusă prin excesul de ucidere. Un hegelian ar zice că războiul, ca orice categorie socială, în evoluţia lui, ajunge la propria sa negare.

Dezvoltarea tehnicii războinice este un factor social obiectiv şi este un altul subiectiv este un factor social cel dintîi : acesta e creşterea priceperii, conştiinţei şi conştientei poporului muncitor. Popoarele muncitoare în ţările civilizate şi mai ales proletariatul acestor ţări, organizat şi luminat de învăţăturile socialismului modern, popoarele acestea muncitoare încep să înţeleagă minunat că războaiele moderne nu numai că nu sînt făcute în interesul lor, ci, dimpotrivă, contra intereselor lor ; războaiele sînt făcute numai în interesul claselor domnitoare. Popoarele muncitoare încep să înţeleagă perfect că chiar dacă se întorc învingătoare din război ele aduc doliul şi mizeria în familiile lor şi de multe ori o scădere de drepturi politice şi o creştere de robie economică drept trofee de învingători. învingătoare sau învinse, ele au numai de pierdut dintr-un război.

De altă parte, popoarele muncitoare din ţările civilizate încep să priceapă perfect că interesele lor nu numai că nu sînt protivnice intereselor muncitorilor din ţările vecine, ci le sînt identice. De aici o dezvoltare crescîndă a simţului de solidaritate şi frăţie între popoarele muncitoare, mai ales între proletariatele ţărilor civilizate. Proletarul francez începe să socotească pe proletarul german aceea ce el e în adevăr pentru dînsul după interese şi simţăminte de solidaritate — un frate.

Or, cu această pricepere clară de interese şi cu aceste sentimente crescînde de solidaritate şi de frăţie între proletariatele diferitelor ţări civilizate, e oare posibil ca un proletariat al unei ţări să fie minat la uciderea, masacrarea şi exterminarea unui proletariat din altă ţară fără să murmure ? Evident că nu. Şi cu atît mai puţin cu cît proletariatul va deveni mai conştient şi mai puternic organizat.

Membrii Conferinţei internaţionale din Bruxelles cer proletariatului ţărilor civilizate să oprească prin toate mijloacele această monstruoasă crimă : războiul. Şi dacă ei se adresează proletariatului e că ştiu că de va voi e în stare să o facă. Pentru aceasta el are multe mijloace, din care aci vom pomeni unul din cele mai sigure — greva generală. Am văzut cu toţii, acum în urmă, cum slabul şi puţin organizatul proletariat rus, printr-o grevă generală, a oprit în loc viaţa socială a întregii ţări şi a silit ţarismul să facă concesii largi. Ce va fi cînd puternicul, luminatul şi admirabil de bine organizatul proletariat german şi francez, spre pildă, ar uza de acelaşi mijloc ? Ce ar fi dacă în aceeaşi zi în care s-ar declara război între Franţa şi Germania proletariatul acestor două ţări, de comun acord, ar declara greva generală ?

Atunci întreaga viaţă socială a acestor ţări s-ar opri în loc, armatele respective n-ar putea nici măcar să se puie în mişcare şi ar da un aspect tragico-comic, aspectul a două fiare gata să se sfîşie, dar care nu pot nici măcar să ajungă una la alta ca să se încaiere.

Şi atunci, în loc de mîinile crispate de ferocitate şi ură, care se întind peste graniţă pentru a ucide şi a sugruma, se vor întinde mîini ca să strîngă mîini de fraţi.

Din ziua în care proletariatul ţărilor civilizate va fi destul de puternic şi va voi, războiul declarat războiului de Conferinţa internaţională de la Bruxelles se va sfîrşi prin învingerea completă şi definitivă a celui din urmă, cel puţin între ţările cu adevărat civilizate, iar învingătorul va fi : *Pacea.*

C. Dobrogeanu-Gherea

ROMÂNIA MUNCITOARE (*BUCUREŞTI), ANUL II, SERIA A II-A, NR.* 1 DIN 5—12 MARTIE 1906 :

SERBAREA DE ÎNTII MAI

Aceia care la Congresul internaţional[77] au propus ziua de întîi Mai ca zi de manifestaţie internaţională a proletariatului nu şi-au dat, desigur, ei înşişi seama ce însemnătate va căpăta această zi în viaţa omenirii. în gîndul lor, această manifestare urmărea scopuri imediate şi concrete, cum e, spre pildă, reducerea zilei de lucru la opt ore. Cînd partidele muncitoare au cerut această reducere, burghezimea răspundea că această reformă nu poate fi făcută decît în mod internaţional, de toate principalele popoare industriale. Altfel, primul popor care ar admite-o s-ar pune într-o situaţie de concurenţă inferioară faţă cu rivalii săi, ceea ce ar avea de rezultat slăbirea industriei şi, indirect, înrăutăţirea stării materiale a lucrătorilor ei înşişi. Prin manifestaţia de întîi Mai, partidele muncitoare puneau deodată această cerere, o puneau în mod internaţional. Dar, în curînd, ziua şi serbarea de întîi Mai căpătă o însemnătate mai vastă, în această zi se manifestează unirea şi solidaritatea tuturor popoarelor muncitoare în lupta pentru îmbunătăţirea imediată a soartei muncitorilor, precum şi unirea şi solidaritatea în lupta lor pentru emanciparea definitivă a muncitorimii şi împreună cu ea a întregii omeniri din lanţurile ce au mai rămas, din robia economică. în acest sens, această manifestare şi serbare ia proporţia unei mari serbări *a muncii în general.*

Ca atare, serbarea aceasta întrece în însemnătatea ei toate serbările populare ce au fost vreodată, întrece în însemnătatea ei marile serbări religioase.

In adevăr. In serbările religioase sînt de asemenea exprimate simţăminte de unire şi solidaritate între oamenii aceleiaşi religiuni. Dar religiunea n-a putut nici să distrugă lupta fratricidă între oameni, nici chiar să 0 atenueze simţitor şi de aceea n-a putut nici măcar să proclame unirea şi solidaritatea reală între oameni prin serbările ei. Neputînd să o facă aicea pe pămînt, ea a transplantat această unire şi solidaritate în cer.

Oa:r,enii, în marile serbări religioase, se unesc şi se înfrăţesc nu ca oameni din viaţa reală, cu interesele lor de toate zilele, ci ca fraţi în Christ, în Mohamed sau Iehova, fraţi în abstracţie. Această unire şi înfrăţire din serbările religioase e deci abstractă şi fictivă, pe cînd unirea, solidaritatea şi înfrăţirea ce proclamă ziua de 1 Mai, serbarea muncii, e din viaţa asta de pe pămînt, e reală şi adevărată.

Altă deosebire foarte importantă este următoarea : marile serbări religioase, după ce cheamă numai la o înfrăţire abstractă şi nu reală, apoi şi asta caută s-o realizeze numai între membrii aceleiaşi religiuni : creştină, mahomedană, evree etc... Şi cîteodată zilele de mari serbări religioase sînt zilele de predilecţie pentru masacrarea semenilor din alt neam şi religie.

Serbarea însă de întîi Mai cheamă la înfrăţire reală pe muncitorii din toate neamurile şi din toate religiunile.

Dar tocmai pentru că serbarea aceasta e atît de plină de însemnătate socială şi de înţeles omenesc, ea nu va dispare nici în viitor, ci va deveni şi mai mare în scurgerea timpurilor.

Azi ea e serbarea de înfrăţire, dar şi de luptă pentru emanciparea definitivă a muncii. Mîine, cînd luptele de azi vor fi încoronate de izbîndă, cînd emanciparea se va desăvîrşi, serbarea de întîi Mai va fi o serbare de victorie, de aducere-aminte a luptelor trecute, serbare de amintire pentru luptătorii ce au adus izbînde, pentru nenumăra'ele şi anonimele gloate proletare.

Şi... pe cît se poate vedea în întunericul viitorului depărtat !

Cînd însuşi ecoul îndepărtat al luptelor de azi va înceta, cînd înseşi amintirile vii ale luptelor trecute vor muri, prefăcîndu-se în istoria moartă, atunci serbarea de întîi Mai va fi serbarea iubirii şi serbarea înfrăţirii universale.

C. *Dobrogeanu-Gherea*

ROMÂNIA MUNCITOARE ***(BUCUREŞTI), ANUL 11, SERIA A 11-A, NR.T DIN 16—23 APRILIE 1906***

DIN IDEILE FUNDAMENTALE ALE SOCIALISMULUI ŞTIINŢIFIC

Conferinţă ţinută în sala Cercului „România muncitoare"[78] în ziua de 28 mai 1906

V-am spus într-unui din articolele din *România muncitoare*[79] că dacă cineva v-ar întreba, cu scopul poate de a vă încurca, ştiind bine cît de grele sînt în general definiţiile, dacă, zic, cineva v-ar întreba : „Ce este societatea socialistă despre care se vorbeşte atîta ?", d-voastră puteţi să răspundeţi scurt şi clar :' „Societatea socialistă e acea formă a societăţii care, în virtutea legilor de dezvoltare socială, va înlocui societatea capitalistă de azi". Răspunsul va fi pe cît de limpede, pe atîta de categoric şi sugestiv. Pentru că, desigur, în starea cunoştinţelor de azi mai nu e om care să nu priceapă sau să nu ştie că formele sociale evoluează, că nici o formă socială nu e veşnică, că deci trebuie să moară şi forma socială de azi şi să fie înlocuită cu alta.

O obiecţie poate să vă facă interlocutorul d-voastră, şi cu foarte, mult temei. El poate să vă spuie : „Foarte bine, e adevărat şi evident că nici o formă de convieţuire socială nu e veşnică, după cum nimic nu e veşnic pe lumea asta, şi deci şi societatea capitalistă va fi înlocuită. Dar de unde ştim noi că acea viitoare societate va fi tocmai socialistă şi nu altfel, oricum o fi ea ?".

La aceasta răspundem : Apoi tocmai ăsta e unul din scopurile socialismului ştiinţific ca doctrină. Socialismul ştiinţific, în primul rînd, arată cum, de ce, în ce fel, prin ce puteri lăuntrice sociale societatea de azi capitalistă se transformă în societate socialistă. Şi, tocmai pentru că noi *ştim* că societatea de azi ajunge la societate socialistă, de aceea sîntem socialişti.

Aicea, chiar de la început, sînt nevoit să fac o mică digresiune asupra termenului socialism ca ştiinţă, socialism ştiinţific. In străinătate, în Germania, patria însăşi a socialismului ştiinţific, chiar între socialişti s-a iscat o aprigă polemică dacă socialismul e o ştiinţă, dacă e ştiinţific. Polemica a fost deschisă de cunoscutul socialist german Ed. Bernstein printr-o conferinţă la Cercul studiilor sociale al studenţilor din Berlin. In această conferinţă care purta titlul „Wie ist wissenschaftlicher Sozialismus moglich?" („Cum e cu putinţă socialismul ştiinţific ?"), Bernstein, cu o mare desfăşurare de ştiinţă teoretică, filozofică, dar foarte confuz, caută să dovedească ba că nu e posibil socialismul ca ştiinţă, ba că nu e posibil socialismul ştiinţific. Deşi, după propria mărturisire a lui Bernstein, toată tema asta nu are importanţă decît strict teoretică, deloc practică, totuşi s-a iscat o mare polemică, care durează încă.

Şi acum în urmă cunoscutul învăţat Werner Sombart, profesor la Universitatea din Breslau, unul din cei mai mari cunoscători ai mişcării sociale, în cartea lui din urmă asupra socialismului[80], reia iar polemica şi se asociază la opinia lui Bernstein.

După părerea mea, neînţelegerea din această polemică se datoreşte confuziei care se face între termenii ştiinţă şi ştiinţific. Şi, pentru ca să nu ne cufundăm în înaltele abstracţiuni ale metodologiei, clasificării şi terminologiei ştiinţifice, am să vă dau un exemplu clar, care are să vă limpezească gîndirea mea. Acest exemplu e medicina.

Ce este medicina, o ştiinţă sau ba? Pentru marele public, nici o îndoială nu încape. Apoi dacă n-ar fi ştiinţă de ce ar trebui studenţii s-o studieze atîta amar de ani ?

Marele savant şi logician englez John Stuart Mill, din punctul de vedere tocmai al metodologiei, clasificării şi terminologiei ştiinţifice, aşază medicina între arte, nu între ştiinţe.

Ca să vorbim popular, medicina e arta de a lecui boalele omeneşti. A fost o vreme cînd ea se baza pe cunoştinţele empirice ale babelor şi preoţilor, şi atunci medicina a fost empirică, nu ştiinţifică. Acum însă medicina, această artă de a lecui boalele omeneşti, se ba-

zează pe o serie întreagă de discipline ştiinţifice ; pe o serie întreagă de ştiinţe, cum sînt, spre pildă : fizica, chimia, mineralogia; pe ştiinţele biologice, cum sînt: botanica, anatomia, fiziologia, microbiologia şi altele. Aşadar, medicina, deşi nu e propriu-zis o ştiinţă, dar e profund ştiinţifică.

Şi absolut acelaşi lucru trebuie de spus despre socialism. Socialismul e o doctrină care se bazează şi îşi ia întreaga argumentaţie, în primul rînd, din ştiinţele sociale, istorice şi morale, dar şi din ştiinţele biologice şi chiar din generalizările ştiinţelor fizico-chimice — socialismul e ştiinţific pentru că se bazează pe întreaga ştiinţă a veacului. Şi dacă socialismul a ajuns, din empiric şi utopic, ştiinţific, şi dacă noi ştim acuma hotărît unde mergem şi drumul care trebuie să-l urmăm şi unde vom ajunge ; şi dacă sîntem convinşi că lupta de azi va duce la victoria de mîine, asta în primul rînd o datorăm marelui nostru dascăl Karl Marx.

Se înţelege, socialismul nu datează numai de la el, el e vechi, foarte vechi. La sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi în prima parte a veacului al XIX-lea, el a dat o literatură bogată, o eflorescentă varie şi abundentă şi a fost reprezentat prin trei oameni de geniu : Fourier, St. Simon şi Owen, de la care s-a adăpat şi Marx. Oameni de geniu, cu o puternică intuiţie artistică şi cu marea lor inimă, ei simţeau, vedeau şi pricepeau toate neajunsurile societăţii înconjurătoare, presimţeau unde pot duce aceste neajunsuri şi cu ochi de artişti, cu puternicul lor spirit intuitiv-artistic se uitau, presimţeau şi vedeau adînc şi pătrunzător în viitor. Dar ceea ce făcea puterea creaţiunii lor —• spiritul intuitiv, artistic, bogăţia fanteziei — aceea era şi slăbiciunea lor. Ei erau mai mult artişti decît oameni de ştiinţă. Şi ceea ce în primul rînd a ruinat creaţiunea lor e metoda falsă întrebuinţată de ei — metoda raţionalistă. Încrezători peste măsură în puterea minţii omeneşti, a raţiunii suverane, ei îşi făceau cam următorul raţionament. Dacă mintea, raţiunea omenească ne arată care sînt dezarmoniile, neajunsurile, defectele societăţii, dacă tot prin ea putem să ne desluşim cum anume trebuie să scăpăm de cutare neajuns, să corijăm cutare defect social, de ce adică, prin raţiunea noastră, n-am putea să inventăm, să construim o astfel de organizaţie socială perfectă, încît să nu mai fie acolo

nici o dezarmonie, nici un neajuns, nici mizerie, nici lacrimi, nici dureri : o societate ideală. Ceea ce se cere numai e o raţiune, o minte puternică şi o fantezie inventivă, bogată.

Şi, bazaţi pe acest raţionament, pe această metodă raţionalistă, utopiştii s-au pus pe lucru, pe inventat maşinării sociale ideale. Se înţelege de la sine că societăţile ideale construite de fiecare inventator purtau pecetea personală a inventatorului şi se deosebeau după temperamentul, inima, spiritul, mintea, fantezia fiecăruia. Puteţi să vă închipuiţi ce ar fi devenit o societate dacă ar fi început să-şi cioplească şi recioplească organizaţia ei socială după fantezia, foarte bogată dealtfel, a fiecărui inventator. Cînd citeşti aceste planuri utopice de construcţii ale unor societăţi ideale, vezi, alături de izbucniri de adevărate genii, nişte lucruri ridicole şi copilăreşti, care te fac să rîzi.

Marx a priceput toată greşeala acestei metode raţionaliste şi toată zădărnicia acestor construcţiuni utopice. Marx a înţeles înainte de teoreticienii organismului social, cum sînt Spencer, Schäffle sau Lilienfeld, şi mult mai profund decît dînşii că societatea este şi ea un organism viu, nu un organism biologic, un organism omenesc, dar un fel de supraorganism viu, care are viaţa lui, legile lui de dezvoltare. El a priceput că. după cum nu poţi să ciopleşti un organism omenesc după voie, sub cuvînt ca să-l faci mai perfect, după cum nu poţi unui corp omenesc să-i pui încă o pereche de ochi îndărăt, ca să vadă şi cu ceafa, sau încă un nas, ca să miroasă şi cu spatele — oricît ar fi aceasta de avantajos în alte privinţe —, tot aşa nu poţi să procedezi astfel şi cu societatea. El a înţeles că o societate are o lungă istorie, de mii de ani de viaţă, creştere şi dezvoltare şi ca să pricepi ce e de făcut spre binele societăţii trebuie să cunoşti organizarea ei, legile ei de dezvoltare, *istoria ei,* şi din ea, din *istoria reală a societăţii,* trebuie să deduci şi socialismul ei.

Şi astfel Marx a pus socialismul pe o bază reală istorică, dîndu-ne şi o metodă nouă de cercetare, realisto-istorică, în loc de raţionalisto-utopică de altădată. Această aşezare a socialismului pe bază reală istorică şi această metodă nouă de cercetare pe care ne-a dat-o e prima mare descoperire şi meritul lui Marx. Şi, aplicînd propria

sa metodă, Marx a studiat dezvoltarea istorică a omenirii şi a văzut că ceea ce face în primul rînd conţinutul întregii istorii e lupta pentru interes între oameni, lupta între grupuri sociale, lupta între clase sociale. Şi astfel Marx ne-a dat teoria lui a luptei de clase, a doua mare şi nemuritoare descoperire a lui. Făcînd această descoperire, el şi-a spus : foarte bine, lupta de grupuri sociale, lupta de clase dă adevăratul conţinut al istoriei omenirii, dar care e puterea lăuntrică care creează grupurile sociale şi clasele şi le pune în mişcare, care e temelia pe care se construieşte întreg mecanismul social ? Şi el a găsit această putere şi temelie, ea se cheamă felul cum oamenii produc bunurile sociale şi le împart între ei, organizaţia producţiei şi distribuirea bogăţiilor. Aceasta este a treia mare şi nemuritoare descoperire a lui Marx.

Ca să pricepeţi puţin mai clar şi mai plastic sensul şi importanţa acestor descoperiri mari, am să-mi permit să vă dau un exemplu cu un ceasornic.

Ştiţi că sînt ceasornice foarte complicate. Pe cadran sînt arătători care arată anul, ziua, ora, minuta, secunda, ba ceasornicul ne şi deşteaptă din somn. Ei, cum poate să facă ceasornicul toate aceste minuni ?

Deschideţi capacele ca să vă dumiriţi şi ce vedeţi ? O groază de roate şi rotiţe în mişcare, ceea ce vă măreşte numai nedumerirea. Iar un om simplu, văzînd toată comedia aceasta, zice : „Nu, aice nu e lucru curat, trebuie să fie vreun duh nevăzut care pune în mişcare toată comedia asta". Dar iată că vine meşterul ceasornicar şi vă arată cum printr-o savantă aranjare a roţilor şi rotiţelor şi a mişcărilor lor, prin mişcarea şi frecarea acestor roţi şi rotiţe — dacă ar fi fiinţe vii, am zice prin lupta lor — se mişcă arătătorii pe cadran şi ne arată toate minunăţiile de care am vorbi .

Dar după ce aţi înţeles minunea aceasta vă rămîne încă o întrebare : Cine şi ce pune în mişcare maşinăria asta complexă ?

Şi iată că meşterul vă desface ceasornicul, vă arată în fundul lui o rotiţă închisă, iar în ea o coardă subţire şi îngustă de oţel, care, prin puterea elasticităţii, pune în mişcare maşinăria toată şi al cărei rezultat este : măsurarea scurgerii vremii veşnice.

Şi aşa e. şi cu societatea. Cînd o consideri pe din afară, în manifestările ei exterioare, vezi palate somptuoase şi colibe dezvelite, bogăţie trufaşă şi sărăcie umi-

C. DOBROGEANU-GHEREA

Din Ideile Fundamentale

ALE

Socializmului Ştiinţific

CONFERINŢA

finuU tu sala Cercului „România Jtuncitoan" In ziua de 20 JKaiu 1906

BUCUREŞTI

TIPOGRAFIA .SPERANŢA' STRADA BISERICA ENEI No. 4
ieoe

lită, vezi veşnica mişcare şi forfoteala veşnică, alergarea după cîştig şi onoruri, gelozie şi invidie, luptă de interese între indivizi, grupe, clase, popoare, vezi războaie sîngeroase. Se învîrtesc vertiginos roţile sociale ale norocului, ridică sus pe unii, zdrobesc pe alţii, se aud strigăte de triumf şi răcnete de durere, şoapte de iubire şi înţepări de ură, chiote de veselie şi scrîşnet de dinţi. Şi uluiţi, căuiînd să se lumineze, stau oamenii de sute şi mii de ani înaintea propriei lor creaţiuni — a societăţii lor, istoriei lor — întrebînd : Cum s-a întocmit întreaga această atît de complexă maşinărie socială, care e resortul şi pivotul istoriei omenirii ?

Dumnezeu din cer, răspund credincioşii. Spiritul abstract al omenirii în realizarea lui, răspunde metafizica împreună cu un Hegel. Mintea, raţiunea omenească reală, răspund raţionaliştii. Şi iată că vine Marx şi, deşurubîndu-ne maşinăria socială, arată cum se mişcă roţile sociale, cum mişcarea, frecarea şi lupta de grupuri şi clase sociale formează conţinutul istoric al istoriei omenirii şi cum organizaţia materială, economică a producţiei şi distribuirii bogăţiilor e temelia pe care se clădeşte mecanismul social, şi această temelie şi luptă de clase e resortul şi pivotul istoriei omenirii *.

în privinţa aceasta, Marx poate să fie comparat cu Darwin, cu care, dealtfel, are multe comune în multe privinţe. Mii de ani au stat uimiţi oamenii înaintea regnului vegetal şi animal întrebîndu-se cu mirare : Cum s-au produs toate aceste nenumărate specii vegetale şi animale ? De unde vin, cine sînt, cum s-au format ? Ş' a venit Darwin şi prin cîteva legi geniale descoperite de el •— cum e lupta pentru existenţă, selecţia naturală, fixarea caracterelor dobîndite prin ereditate — a răspîndit lumina în această mare de întuneric. Ceea ce a făcut Darwin în biologie a făcut Marx în sociologie.

Dacă din cele spuse pînă acuma vă daţi seama cît de puţin de marea însemnătate a legilor sociale descoperite de Marx, atunci puteţi să vă daţi asemenea seama

*** Despre societăţile preistorice, a căror temelie şi resort e [o formează] mai ales mediul geografic şi dezvoltarea forţelor [formelor] sexuale-familiare, am vorbit în conferinţa mea *Concepţia materialistă a istoriei.* [Vezi volumul de faţă, p. 9—33.]**

de marea ignoranţă ce domneşte în această privinţă în public, chiar cel cult.

Foarte caracteristic şi sugestiv s-a arătat această ignoranţă cu ocazia mişcărilor studenţeşti din urmă[81]. Mişcările studenţeşti, pe cît se pare, aveau de scop să facă pe high-life-ul nostru, care vorbeşte bine franţuzeşte, să vorbească prost româneşte. Se pare că de aci ar trebui să rezulte o nouă înflorire a literelor române... Dar nu despre asta e vorba. E vorba că în timpul acestor mişcări s-a vorbit straşnic de mult de lupta de clase. Potrivnicii studenţimii acuzau pe studenţi că ei provoacă lupta de clase. Studenţii răspundeau că, ferească Dumnezeu, nici gînd n-au să facă aşa poznă. Iar politicienii dădeau a înţelege şiret că, sub guvernul actual, e natural să se provoace lupta de clase, dar vin ei la guvern şi au s-o facă să dispară ca prin minune. Toate aceste discuţii produceau impresia că lupta de clase nu ar fi un principiu de existenţă a societăţilor istorice, după cum e în adevăr, ci un fel de jucărie căreia un student poate să-i dea drumul, iar un politician poate s-o oprească.

Am enunţat cîteva principii şi legi descoperite de Marx. Să facem acuma aplicarea acestor principii făcînd analiza unei organizaţii sociale din punctul lor de vedere. Pentru aceasta, desigur, cea mai potrivită este societatea de azi, societatea capitalistă, în care trăim şi luptăm. Se înţelege că această analiză putem s-o facem numai foarte superficial, scurt, sumar, altfel am ieşi prea mult din cadrul unei conferinţe.

Ca să pricepem ce este societatea noastră capitalistă, trebuie mai întîi si ne dăm seama ce e capitalul, care, după cum vedem, i-a dat chiar numele.

Pentru publicul neştiutor şi pentru economiştii vulgari, orice bogăţie existentă e capital. Această definiţie este o greşeală vulgară pentru că ea nu ne lămureşte ce funcţie are capitalul în societate.

Şcoala clasică a economiştilor englezi a priceput greşeala, a priceput că noţiunea capitalului trebuie să ne dea, să ne arate lucrarea lui în societate, funcţiunea lui socială, şi, pricepînd aceasta, economiştii englezi au răspuns : Capitalul sînt bogăţiile care servă de instrumente

de muncă, de producere — cum sînt fabricile, atelierele, minele, pămîntul ş.a.m.d. Această noţiune, această definiţie e, desigur, superioară celeilalte, dar nici ea nu e exactă pentru că nu ne arată funcţiunea *specifică* a capitalului în societatea noastră *specială.* Karl Marx, care avea darul artistic de a lumina o întreagă stare de lucruri printr-o imagine sau o comparaţie, a răspuns economiştilor englezi : Un negru e un om de rasă neagră şi astfel va rămîne el în orice organizaţie socială ; numai în o societate sclavagistă însă el se face rob. Tot aşa instrumentele de muncă vor fi instrumente de muncă în orice organizaţie socială şi numai în societatea noastră capitalisto-burgheză ele se prefac în capital.

Care este deci această proprietate specială, care preface, în societatea noastră, instrumentele de muncă în capital, care este funcţiunea specială a capitalului în societatea noastră modernă ?

Această proprietate a lui e de a-şi apropria o parte din munca omenească, această funcţiune a lui e de a-şi însuşi o parte din rezultatele muncii omeneşti, de a percepe muncă neplăţită. Instrumentele de muncă în societatea noastră au deci un fel de funcţie de perceptor, care percepe în folosul lor, sau mai bine zis al detentorilor * lor, o parte din produsul muncii omeneşti, şi întru atîta, întrucît fac această percepere, ele sînt capital ; altfel sînt simple instrumente de muncă. De pildă : iată un ţăran care pe bucăţica lui de pămînt cultivă lucruri de hrană pentru familia lui. Această bucăţică de pămînt este, se înţelege, un instrument de muncă, dar nu e capital. Cînd însă ţăranul va tocmi un lucrător care să lucreze bucata lui de pămînt sau va închiria această bucată de pămînt altuia pentru un preţ oarecare şi deci prin aceasta va percepe în folosul său o parte din munca omenească, atunci această bucată de pămînt, acest instrument de muncă se preface în capital.

S-ar părea că aicea e numai o chestie de subtilitate, adevărul însă e că a pricepe bine ce sînt capitalul şi funcţiunea lui socială însemnează a pricepe societatea noastră modernă pînă în cele mai nepătrunse adîncimi ale ei. De aceea să mergem mai departe cu cercetările noastre şi să vedem cum îndeplineşte capitalul funcţiunea lui de perceptor al muncii neplătite.

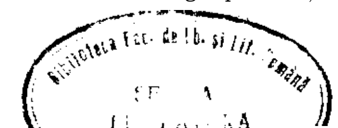
[Deţinătorilor.]

Această percepere el o face nu în cîmpul distribuirii, împărţirii bogăţiilor sociale, ci în cîmpul producerii lor. Să mergem deci şi noi acolo ca să vedem capitalul la lucru.

Să luăm ca exemplu o fabrică, fie una de maşini. Pentru a produce maşini, fabricantul va cumpăra fel de fel de mărfuri. Aicea o mică digresiune, un mic ocol.

In societatea noastră modernă capitalistă, întreaga producţie se face pe baza producerii de mărfuri, de valori de schimb. In organizaţiile trecute, cea mai mare parte a productelor se produceau ca valori, ca lucruri de întrebuinţare. In gospodăria ţărănească medievală se produceau grîu, ţesături de haine ş.a. pentru propria întrebuinţare. Tributul pe care-l plătea servul, clăcaşul stăpînului era tot în aceste producte de întrebuinţare. Dacă un meşteşugar făcea o căruţă pentru un ţăran, acesta din urmă îi dădea pentru aceasta alte valori de întrebuinţare— grîu, ţesături şi altele —, deci peste tot valori de întrebuinţare şi numai o mică parte din întreaga producţie se vindea ca marfă. In societatea capitalistă însă, întreaga producţie a societăţii se preface în marfă, astfel încît lucrătorul unei mari fabrici de încălţăminte trebuie să-şi cumpere din prăvălie, sub formă de marfă, chiar ghetele făcute de el. Capitalistul are atît de mult tendinţa de a preface toate în mărfuri încît preface în marfă nu numai bunurile materiale, ci şi valorile morale, ca cinstea, iubirea şi altele.

Să ne întoarcem acum îndărăt, după acest mic ocol. Am zis că pentru a produce maşini fabricantul va cumpăra mărfuri : fier, aramă, cărbuni. Aceste mărfuri el le plăteşte după valoarea lor de schimb. Valoarea de schimb a unei mărfi este egală cu cîtimea de muncă necesară pentru producerea ei, sau, cum zic economiştii, cu cheltuielile necesitate de producerea ei. Fabricantul produce maşina, în ea au intrat mărfuri în valoare, să zicem, de zece mii de lei. La vînzare, el va lua tot zece mii de lei — fiindcă nimenea nu dă pentru un lucru mai mult decît costă, decît face. Dar atunci nu e nici o afacere, nu iese nici un cîştig şi fără cîştig nici un capitalist n-ar lucra, aşa că ar trebui să înceteze întreaga producţie în societate.

Din fericire pentru capital şi capitalist, în piaţă, între multe mărfuri, se găseşte un negustor special care are de vînzare o marfă foarte originală. Negustorul e muncitorul, iar marfa lui, unica lui marfă, pe care trebuie s-o vîndă ca să poată trăi, este forţa lui de muncă. Capitalistul cumpără această marfă, forţa de muncă a muncitorului, după valoarea ei, după costul ei, adică cheltuielile necesare pentru producerea ei — ceea ce în cazul de faţă înseamnează cheltuielile necesare pentru întreţinerea muncitorului şi a familiei sale. Aceasta e valoarea forţei de a munci şi atîta, în termen de mijloc — cîteodată mai puţin, cîteodată mai mult —, plăteşte capitalistul muncitorului pentru marfa lui, forţa lui de muncă.

Veţi obiecta desigur : Ei bine, atunci iar nu mai este nici o afacere ! Dacă capitalistul plăteşte muncitorului valoarea întreagă a muncii lui, atunci nu-i rămîne nici un cîştig şi nu mai poate fi vorba de exploatarea muncii lucrătorului deoarece i se plăteşte întreaga valoare a mărfii lui, a forţei lui de muncă. In aparenţă aşa este. Decît aicea e un mic clenci, mic, dar care face posibilă existenţa capitalismului, a societăţii capitaliste însăşi, şi anume forfa *de muncă e unica marfă care poate, reproducîndu-se, să producă mai mult decît costă ea.* Aşa, spre pildă, dacă fabricantul plăteşte lucrătorului patru lei pentru o zi de lucru de 12 ore, lucrătorul reproduce valoarea forţei lui de muncă, valoarea acestor patru lei, în şase ore, iar în restul de şase ore creează un plus de valoare, care nu mai costă pe capital nimic şi pe care capitalul şi-l însuşeşte gratuit. Productul acestei munci în plus pe care capitalul şi-o însuşeşte fără s-o plătească se numeşte plusvaloare. Şi, aşa cum face capitalistul cu un lucrător, aşa face cu toţi, şi, aşa cum se face în fabrica de maşini, se face în toate fabricile, în toate atelierele, aşa şi la lucrul pămîntului, care este şi el un fel de fabrică, aşa se face mai toată producţia în ţările capitaliste.

Pentru o mai mare limpezire a celor ce vor urma, să luăm ca pildă o ţară capitalistă mică, în care întreaga producţie anuală este egală cu două miliarde — două mii de milioane de lei. Să presupunem că o jumătate din această producţie, un miliard, primesc toţi muncitorii, de toate categoriile — manuali şi intelectuali —, ca plată pentru munca lor ; iar a doua jumătate, al doilea miliard,

va reprezenta suma plusvalorii naţionale. Intîia jumătate o vor lua toţi muncitorii la un loc, salariaţii, proletariatul; a doua, toţi capitaliştii la un loc, burghezimea.

Aşadar, pe baza acestui fel de producţie capitalistă, care se face prin vînzarea forţei de muncă, vedem îndată cum se creează două mari clase deosebite : de o parte muncitorimea, proletariatul, care reprezintă munca, de altă parte burghezimea, care reprezintă capitalul. Să mergem mai departe. Am văzut că în societatea capitalistă se produc numai mărfuri. Acestea trebuie vîndute, şi iată o clasă puternică, nouă, negustorimea. Capitalul, instrumentele de muncă sînt şi ele diferite şi se împart mai ales în două grupe mari : capitalul industrial şi pămîntul. Iată dar două mari clase capitaliste — industrialii şi agrarii. Pentru a face o fabrică sau un atelier, trebuie bani şi cîteodată fabricantul n-are deajuns şi atunci se împrumută de la acela care are. în felul acesta se creează o clasă de bancheri, reprezentanţii banilor lichizi, care în dezvoltare ulterioară se prefac în mare finanţa, institute de credit ş.a.m.d. Casele de locuit se prefac în societatea capitalistă în capital — ele se construiesc pentru a fi închiriate cu apartamentul sau în total ; iată deci clasa capitalistă a proprietarilor de case.

Şi astfel se creează o mulţime de clase, de grupe, de grupuleţe. Fiecare clasă se desface iarăşi în subdiviziuni, precum : marii, mijlociii şi micii industriali, marea, mijlocia şi mica negustorime, marii financiari, bancheri şi micii cămătari ş.a.m.d. Un întreg caleidoscop de clase, grupe, cete, grupuleţe cu diviziuni şi subdiviziuni.

Această societate trebuie apărată pe dinafară şi pe dinăuntru, trebuie asigurate dominaţia şi privilegiile de clasă, trebuie garantată organizaţia ei, trebuiesc apoi felurite servicii publice, de instrucţie, sanitare şi altele. Şi iată statul cu felurite clase şi grupe de funcţionari, cu serviciile lui publice, cu armata lui.

Şi astfel vedem cum, pe baza de producţie mai sus pomenită creşte, se dezvoltă un întreg organism social. Aceasta este statica socială, e organismul social în repaus, e anatomia societăţii.

Să vedem acuma viaţa acestui organism, dinamica lui, fiziologia lui : organismul social în mişcare, în funcţiune. Dacă anatomia societăţii trebuie să o căutăm mai

ales în felul de producție, fiziologia ei o căutăm mai ales în felul de distribuire, de împărțire a bogățiilor.

Să trecem dar la distribuire şi, pentru aceasta, să reluăm iarăşi exemplul nostru cu societatea mică capitalisto-industrială, care produce în total două miliarde pe an. Se înțelege, d-voastră puteți să luați un exemplu real, spre pildă Franța, cu producția ei anuală de 30 de miliarde. Am luat un exemplu ipotetic, mai mic, pentru uşurința demonstrării. Aşadar, mica noastră națiune capitalistă produce anual, în total, două miliarde. Aceasta e suma totală care există şi poate să fie împărțită între toate clasele, grupele şi grupulețele sociale. Pentru ea va începe lupta. De ce? Foarte natural. Pentru că ori de cîte ori este o sumă de împărțit, cu cît unul ia mai mult, cu atîta altora le rămîne mai puțin. De aici lupta.

Mai întîi şi întîi este lupta între cele două mari clase fundamentale ale societății — muncitorimea proletară şi burghezimea capitalistă. Proletariatul, prin cereri de mărire a salariului, prin organizații de rezistență, prin sindicate, prin greve, prin neîncetata luptă zilnică, va căuta să-şi mărească partea ce i se cuvine ca plată pentru forța lui de muncă, să zicem, de la un miliard la un miliard şi două sute milioane. Burghezimea capitalistă, la rîndul ei, prin reduceri de leafă şi altele, va căuta să reducă această parte, să zicem, la opt sute de milioane. Ca rezultat al acestei lupte presupunem, cum am zis mai sus, că muncitorimea, proletariatul, va primi un miliard. Rămîne încă un miliard. De aci să scădem două sute de milioane pentru stat, presupunînd că atîta e bugetul statului. Rămîn atunci opt sute de milioane care trebuie să se împartă între clasele, grupele şi grupulețele capitaliste. Din împărțirea acestei plusvalori naționale, din împărțirea acestor opt sute de milioane va urma o luptă aprigă între ele. Fiecare clasă, fiecare grup, fiecare grupuleț, fiecare individ va lupta să-şi aproprie sieşi mai mult, ceea ce, desigur, va face ca altora să le rămînă mai puțin.

Cum şi în ce fel va urma această luptă? Modurile sociale ale ei sînt nenumărate, ar trebui volume pentru descrierea lor. Spre pildă, clasa capitalistă agrară va căuta, prin stat, să puie vamă asupra productelor agricole străine ca astfel să-şi poată vinde mai scump grîul, porumbul şi celelalte. în acest chip, ea îşi va realiza un profit mai mare, va rupe o bucată mai mare din plusvaloarea națională în folosul său. Dar prin scumpetea traiului vor pierde toți ceilalți. Scumpindu-se întreținerea vieții, se va scumpi şi marfa lucrătorului, forța lui de muncă. Deci toți ceilalți capitalişti, în special cei industriali, vor fi nevoiți să plătească forța de muncă a lucrătorului mai scump, să plătească salarii mai mari. Aşa că, în bună parte, ce va cîştiga clasa capitalistă agrară va pierde cea industrială. De aceea, clasa capitaliştilor industriali va țipa straşnic împotriva acestor vămi. în schimb, clasa capitaliştilor industriali, la rîndul ei, va căuta prin toate mijloacele • să capete vămi protectoare pentru mărfurile produse de ea şi să joace aceeaşi festă agrarilor şi celorlalte grupe de capitalişti.

Clasa negustorească. va căuta să cumpere cît se poate mai ieftin de la fabricanți, fabricanții vor căuta să vîndă cît mai scump. Aceeaşi luptă între grupa marilor negustori şi detailişti * şi aceeaşi luptă între membrii fiecărei grupe ca să capete o porție mai mare din plusvaloarea națională în folosul său.

Sau să luăm ca pildă statul. Statul va căuta să mărească cît se poate de mult bugetul. Contribuabilii se vor lupta să plătească cît se poate mai puțin. Odată bugetul stabilit, în exemplul nostru, la două sute de milioane, va începe lupta între feluritele grupe de funcționari pentru mărirea lefurilor. Dar întreg bugetul statului — şi asta e mult mai important — trebuie să-1 plătească contribuabilii, adică toate grupele, grupulețele şi clasele sociale, şi iată o luptă aprigă între grupurile şi clasele sociale pentru a scăpa pe cît se poate de biruri şi a le pune în spinarea celorlalte clase sociale. Există nişte cărți, manuale, straşnic de groase, asupra impozitelor directe şi indirecte. Iar sensul ultim al întregii filozofii de acolo e lupta între feluritele grupe sociale pentru a arunca greutățile birurilor din spinarea sa în spinarea vecinului. Se înțelege că în lupta aceasta, ca în orice luptă, cel mai tare biruie şi, de aceea birurile, în cea mai mare parte, cad în spinarea celor nevoiaşi şi slabi.

* **[Negustori cu amănuntul.]**

Am vorbit pînă acum despre luptele interne din o societate. Să spunem acum cel puțin cîteva cuvinte despre luptele între diferitele națiuni capitaliste, despre luptele economice pentru convențiuni, tarife, piețe de desfacere a mărfurilor şi pentru colonii. Ca să pricepem aceste lupte trebuie, după metoda noastră, să ne lămurim din însăşi baza vieții sociale — din forma şi relațiile de producere a bogățiilor. Am văzut că la bază e capitalul, care cumpără forța de muncă a muncitorului. Dar muncitorul produce mai mult decît primeşte, deci cu salariul, cu echivalentul pe care îl primeşte el, nu poate să răscumpere tot productul pe care l-a produs, ci numai o parte. Şi întreaga muncitorime proletară, care lucrează în aceste condiții, iarăşi nu poate să răscumpere întreg productul național produs de ea, ci numai o parte.

Dar, poporul muncitor formînd imensa majoritate a națiunii şi deci pe cel mai important cumpărător, e natural ca societatea capitalistă să aibă totdeauna o mulțime de mărfuri pe care n-are cui să le vîndă, să aibă, cum se zice, o supraproducție de mărfuri. Aceasta este o supraproducție latentă ; dar este şi alta acută şi care rezultă din modul anarhic de a produce bogățiile.

în societatea capitalistă, după cum v-am spus, nu se produc lucruri de întrebuințare pentru producători, ci valori de vînzare, mărfuri. Şi se produc nu numai pentru piața internă, ci şi pentru continentele depărtate, pentru cele patru colțuri ale lumii. Cu cît produci şi vinzi mai mult, cu atîta cîştigi mai mult. Iar tehnica modernă pune la îndemînă instrumente de producere formidabile. Fabricantul nostru, pentru orientarea lui cît să producă, n-are alt mijloc de ştiință decît prețul mărfii. Dacă prețul mărfii — rezultat din oferta şi cererea din piață —, dacă starea pieței e bună, dă un cîştig însemnat, fabricantul produce, produce în mod nesocotit, nebun. Dar el nu ştie cît produc alții în țara lui, dar încă în alte țări îndepărtate. Şi acolo se produce tot atît de febril, nesocotit dacă starea pieței e bună. Şi se adună grămezi peste grămezi de mărfuri. Şi iată vreo întîmplare socială, te miri ce, vreun război în Abisinia sau un mare faliment în America, şi se arată că sînt prea multe mărfuri produse. Atunci se începe panica. Toți vor să vîndă, nimenea nu vrea să cumpere, mărfurile se depreciază teribil, fabricanții şi negustorii mari nu mai pot să facă față plăților,

dau faliment. Se închid fabricile, zeci de mii de lucrători rămîn pe stradă, fără de lucru, pe stradă rămîn şi mulți negustori şi fabricanți. Toți aceştia, ruinîndu-se — fie prin faptul că nu mai pot cumpăra ca înainte din alte branşe de producție neatinse încă de criză, fie prin faptul intimei legături ce există în general între toți producătorii —, tîrăsc şi pe alții în viitoarea crizei. De aici alte falimente, alte închideri de fabrici, alte mii de oameni pe stradă, iar sărăcia şi ruina se întind ca pecinginea.

Pe urmă, după ce scade producția, se nimicesc atîtea mărfuri şi vieți omeneşti, din nou se încep activitatea şi dansul producției.

Supraproducția latentă e boala latentă, care roade zi cu zi viața societății moderne, iar în timpul crizelor acute această supraproducție amenință serios însăşi viața societăților capitaliste. Care este deci leacul împotriva acestei boli ? Exportul. Trebuie de exportat marfă cît se poate de multă, nu numai pentru cîştig, aceasta se pricepe de la sine, dar şi pentru a scăpa de supraproducție, de grămădire de mărfuri, sub greutatea cărora sînt amenințate să fie strivite societățile capitaliste. De aicea lupta pentru piețe de desfacere, pentru convenții de export, pentru tarife, de aicea, mai ales, lupta pentru colonii, unde se poate exporta mai cu siguranță şi de unde poate să fie înlăturat exportul oricărei alte țări concurente.

Dar în lupta pentru piețe de desfacere şi mai ales pentru colonii, al căror număr e atît de limitat, biruie cel mai puternic. De aici înarmările din ce în ce crescînde ale societăților capitaliste, armate din ce în ce mai numeroase, bugete militare imense, a căror greutate striveşte societățile de azi, de aici războaiele moderne sîngeroase pentru dobîndirea coloniilor. Un om care nu cunoaşte organizația intimă economico-socială a societăților capitaliste se miră cu drept cuvînt : cum se poate ca o țară bogată, pentru o cărpănoasă colonie din Africa, în care poate să exporteze 10 sau 20 de milioane pe an, al căror cîştig va fi de cîteva milioane, cum se poate ca, pentru această sumă neînsemnată, o țară să rişte un război sîngeros, în care să piardă zeci de mii de vieți omenetşi şi miliarde de lei ?

Dacă m-ați ascultat cu atenție, acuma pricepeți cum se poate asta. Piețele de desfacere şi mai ales coloniile,

afară de cîştigul pe care-l aduc, sînt canale prin care se scurge prisosul (supraproducția) mărfurilor, care altfel ar inunda țara şi ar prieinui dezastre.

Luptele internaționale şi războaiele sînt deci necesități inexorabile pentru societățile capitaliste.

Şi aici o mică reflecție. Se zice că leproşii care trăiesc izolați pe o insulă, ca să nu răspîndească infecția leprei, după o vreme oarecare încep să creadă că leproşia e o stare normală a omului. Astfel şi noi, trăind mereu între anomaliile sociale, începem să nu ne mai mirăm chiar de cele mai absurde dintre ele. In adevăr, ce poate să fie mai absurd decît supraproducția latentă sau acută? Cum se poate ca o țară să sufere şi să se înăbuşe de prea multă bogăție, de prea multe mărfuri? Şi cum se poate mai ales asta cînd o imensă majoritate a aceleiaşi țări suferă tocmai din lipsa aceloraşi mărfuri? Deja asta e o anomalie absurdă. Ea devine însă o monstruozitate cînd o populațiune întreagă suferă de lipsa de bunuri pentru că a produs prea mult, cînd producătorii umblă goi şi desculți pentru că au produs prea multe haine şi încălțăminte. Şi monstruozitatea aceasta nu mai are nume cînd două popoare pornesc un război sîngeros, se măcelăresc unul pe altul, ca să scape de mărfuri de care, cu toate acestea, cei dintîi ar avea o imperioasă nevoie. Adevărat balamuc. Şi, ca simptom, aceasta arată că societatea capitalistă începe să ajungă la degenerescentă şi la senilitate.

Am văzut deci pînă acum lupta în sînul societăților moderne între indivizi, grupe, clase, națiuni diferite, lupte paşnice şi violente şi războaie sîngeroase.

E o luptă socială asemănătoare cu „lupta pentru existență", lege descoperită de Darwln, şi care are aceeaşi importanță în sociologie ca şi cea darviniană în biologie.

Am vorbit de lupta din sînul unei țări capitaliste şi de lupta internațională dintre diferite țări. Să spunem acum cîteva cuvinte despre solidaritatea specială care se dezvoltă în țările capitaliste. Noi zicem solidaritate specială pentru că există şi o solidaritate generală, care se dezvoltă între oameni prin faptul că trăiesc în aceeaşi societate. Această solidaritate va exista oricînd.

în societatea capitalistă se dezvoltă o solidaritate specială, care atîrnă de felul luptei ce se petrece în ea, cum s-ar zice în ştiință, solidaritatea din societatea capitalistă este corolarul luptei ce se petrece în sînul ei. Este evident că, fiind două clase în luptă, se dezvoltă în ele simțăminte de luptă una față cu alta, dar în acelaşi timp şi simțăminte de solidaritate în sînul aceleiaşi clase. Aşa, spre pildă, în lupta între clasa proletară şi cea burgheză se vor dezvolta simțăminte de solidaritate în sînul fiecărei clase — proletarii se vor simți solidari față de burghezi, burghezimea față de proletariat. Burghezimea agrară, în lupta ei pentru scumpirea productelor pămîntului în folosul său, se va simți solidară față de toți consumatorii, fie burghezi sau muncitori, după cum şi aceştia se vor simți solidari, în lupta lor de a ieftini productele de hrană, față de burghezimea agrară. Şi astfel, după cum se distribuie şi se împart grupările pentru lupta în societate, tot aşa se împart între ele şi sentimentele şi legăturile lor de solidarizare.

Dar sînt grupe şi clase sociale permanente, în care, prin organizare şi luptă socială şi prin felul de trai, se dezvoltă un anume fel de a simți şi de a gîndi, se dezvoltă o specială psihologie, viața sufletească de clasă. Şi nu e nevoie de mare bătaie de cap pentru a se convinge de acest adevăr. Luați ca pildă cîteva clase, boieri vechi şi mari proprietari de pămînt, negustorime, lucrători industriali şi țărănime. Iată patru clase mari. Mai poate fi oare îndoială de adîncă deosebire care există între ele? Intre un boier high-life şi un țăran plugar e o adevărată prăpastie în felul lor de a simți, de a gîndi, de a pricepe lucrurile şi viața înconjurătoare. Nu este numai o adîncă deosebire de cultură — aceasta din urmă de multe ori lipseşte şi unuia, şi altuia —, dar felul întreg de a gîndi şi de a simți e altul.

Şi aici dăm de o altă genială idee a lui Marx, şi anume: felul de producere şi împărțire a bogățiilor într-o societate, împărțind-o în grupe şi clase şi punîndu-le pe acestea în luptă socială şi politică, nu numai că hotărăşte viața politică şi socială a acelei societăți, ci şi felul ei special de a simți, de a gîndi, psihologia ei.

Cea mai înaltă expresie însă a simțirii sociale este literatura, cea mai înaltă expresie a gîndirii sociale e filozofia, şi pînă şi felul acestora, după Marx, e hotărît de

felul de producere şi împărţire a bunurilor sociale. Această teorie, cea mai înaltă şi abstractă din teoriile lui Marx, e şi cea mai contestată. Regret că nu pot să insist aicea, n-avem vreme şi am ieşi prea departe din cadrul acestei conferinţe.

Şi aşa simt că pe unii dintre d-v. vă ia îndoiala. Cum se poate ca felul de producere şi împărţire a bogăţiilor să fie temelia şi deci întrucîtva cauza întregii organizări sociale — nu numai a celei materiale şi politice, ci şi a celei sufleteşti ? Se înţelege, o deplină convingere nu se face prin o conferinţă ; pentru aceasta trebuie studiată istoria dezvoltării societăţilor omeneşti. Aici mai mult vă indic numai problema şi, pentru o mai mare limpezire a ei, am să vă dau încă un exemplu sau am să fac încă o presupunere.

Să presupunem că s-a făcut o modificare adîncă în felul de producere şi împărţire a bogăţiilor în societatea noastră şi să vedem cam ce ar urma de aicea.

Noi ştim acum care este cea mai simplă relaţie de producere în societatea capitalistă : este capitalistul care cumpără forţa de muncă a muncitorului, ce are proprietatea de a reproduce peste costul ei încă un plus pe care îl numim plusvaloare. Să presupunem acuma că marfa muncitorului, forţa lui de muncă, n-ar avea această proprietate de a produce un plus asupra valorii sale, că ar reproduce pur şi simplu această valoare. Ce s-ar întîmpla ? N-ar mai exista atunci plusvaloare. Neexistînd plusvaloare, n-ar exista o clasă capitalistă, a cărei menire şi sens este de a o încasa. Neexistînd plusvaloare, n-ar exista toată acea luptă, pe care am văzut-o, între diferite grupe sociale pentru împărţirea ei. Dacă muncitorul ar reproduce numai valoarea muncii lui, el ar primi în salar o sumă egală cu aceea cît produce, deci ar răscumpăra întreg productul lui şi nici n-ar mai putea fi vorba de supraproducţie, nici de crize de supraproducţie, nici do lupte pentru colonii şi războaie din aceste pricini. Neexistînd toate aceste grupări sociale, toate aceste clase în luptă pentru împărţirea plusvalorii, nu s-ar fi dezvoltat acea specială psihologie de grupe şi clase, acel mod special de a simţi şi gîndi caracteristic societăţii capitaliste ş.a.m.d.

încît, cum vedeţi, modificînd temelia societăţii capitaliste, felul cum se produc şi se împart bogăţiile, se

surpă întreg edificiul, întreaga organizaţie socială se duce în praf şi fum. Se înţelege, **o** societate nu poate să trăiască fără o organizare socială oarecare şi deci ea se va clădi fie pe temelia asta modificată, fie pe alta, dar aceea ar fi o altă societate. Ar fi acolo alte grupări, în luptă sau ba, şi alta ar fi împărţirea lor pe întreaga întindere a societăţii, ar fi alte relaţii sociale, s-ar dezvolta altă psihologie a grupărilor, într-un cuvînt, aceea ar fi o altă societate, o altă epocă istorică, o altă civilizaţie.

V-am arătat pe scurt temelia pe care este aşezată societatea capitalistă, precum şi organizarea ei de grupuri şi de clase în luptă. Pe această temelie şi cu această organizare a crescut, s-a dezvoltat şi a mers tot înainte societatea capitalistă, dînd naştere la nenumărate şi cumplite mizerii, dar săvîrşind totodată şi o operă grandioasă de progres în toate ramurile activităţii omeneşti, o operă care întrece tot ce au săvîrşit la un loc trecutele organizaţii sociale. Vi s-a vorbit de atîtea ori aci la cerc de aceste nenumărate mizerii şi, dealtfel, le cunoaşteţi din propria-vă viaţă. Aci să vă spun cîteva cuvinte despre opera grandioasă săvîrşită de actuala societate capitalistă, operă despre care vi se vorbeşte mai puţin.

Pentru aceasta am să vă citez cîteva pasaje răzleţe din arhigeniala lucrare a lui Marx şi Engels, din *Manifestul Comunist,* unde într-un stil concis şi în vorbe lapidare e zugrăvită această operă :

„Burghezimea întîia oară a arătat ce-i în stare să facă munca omenească. Ea a făcut alte minuni decît piramidele egiptene, decît apeductele romane şi decît catedralele gotice ; a condus cu totul alte expediţii decît migraţiunile de popoare şi cruciadele.

Burghezimea nu poate trăi fără să revoluţioneze instrumentele de producţie, deci modul de producere, şi, prin urmare, toate raporturile sociale"[82].

Şi mai departe :

„Spre marea mîhnire a reacţionarilor, ea a luat industriei temelia ei naţională. Vechile industrii naţionale sînt nimicite şi pe zi ce merge se tot nimicesc. Ele sînt înlo-

cuite prin industrii noi, a căror introducere a ajuns pentru ţările civilizate o chestie de viaţă"[83].

Şi în altă parte :

„Burghezimea tîrăşte spre civilizaţie chiar şi pe naţiunile cele mai barbare, prin îmbunătăţirea repede a tuturor instrumentelor de muncă şi prin mijloacele de comunicaţie foarte lesnicioase"[84].

Şi în altă parte :

„De-abia o sută de ani şi ea a creat puteri de producţie mult mai mari şi mai colosale decît toate generaţiile trecute la un loc. Supunerea puterilor naturii, maşinăriile, întrebuinţarea chimiei în industrie şi agricultură, vapoare, drumuri de fier, telegrafe electrice, desţelenire de continente întregi, navigabilitatea fluviilor, popoare ieşite parcă din pămînt — ce veac s-ar mai fi gîndit că atîtea puteri de producţie dormeau în sînul muncii sociale"[85].

Aşa scria Marx acum 60 de ani ! Ce ar mai fi scris acum !

S-a zis de atîtea ori că Marx e cel mai mare detractor, defăimător al capitalismului. Dar din pasajele citate aci vedeţi că, cu acelaşi drept, el se poate numi şi cel mai mare apologist al lui.

Dar nu, Marx n-a fost nici detractor, nici apologist. Marx a fost un mare om de ştiinţă, dar, şi mai mult decît atîta, a fost un geniu şi, ca atare, a avut darul, dat numai geniilor, de a descoperi raporturi noi între fenomene şi de a vedea un fenomen complex sub toate feţele sale, sub toate raporturile. Şi tocmai aşa a văzut el capitalismul şi l-a arătat zămislit în noroi şi în sînge şi cum a dus o viaţă ignobilă, dar, totodată, a arătat ce operă mare de civilizaţie şi de progres a săvîrşit, a arătat aşa pentru că aşa este, pentru că aşa e adevărat.

O întrebare s-ar putea naşte : de ce în toată propaganda socialistă, care se face aici şi oriunde în străinătate, se vorbeşte mai mult de opera negativă, de mizeriile capitalismului şi mai deloc de opera lui pozitivă şi progresivă. Aceasta e foarte natural, explicabil şi chiar legitim, în lupta mare dintre capital şi muncă, burghezime şi proletariat, fiecare se luptă cu armele sale : Burghezimea exaltează binefacerile capitalismului, socialiştii, reprezentanţi ai proletariatului, arată toate ticăloşiile lui. Fiecare cu armele lui. Cînd stau în faţa unei armate inamice, n-am să spun inamicului : „ia ascultă, onorabile, tunurile d-tale sînt îndreptate rău şi ghiulele vor trece peste capetele noastre". Nu cumva ? Treaba lui. Afară de asta, muncitorimea suferă atît de mult de la capitalism încît îi trece gustul să mai vadă şi să audă despre frumuseţile lui.

Dar ce-i unilateral rămîne unilateral, şi nepriceperea şi a părţii pozitive a capitalismului poate să aibă urmări practice rele chiar pentru muncitorime, şi iată cum :

împotriva capitalismului există o dublă luptă — din partea proletariatului socialist şi din partea partidelor reacţionare. Proletariatul şi socialiştii se luptă pentru a merge înainte spre societatea socialistă. Reacţionarii, reprezentanţi ai trecutului, ca ultramontanii, clericalii, iuncherii, boierii vechi, luptă împotriva capitalismului, ca să întoarcă, de s-ar putea, mersul societăţii înapoi spre privilegiile vechi. Dorind să atragă în partea lor forţa muncitorimii, reacţionarii de tot soiul îşi însuşesc critica societăţii actuale făcută chiar de socialişti şi chiar limbajul socialiştilor şi formează partide care au la coadă denumiri de socialişti, de sociali şi altele. Aşa, spre pildă, partidul catolicilor-sociali din Germania şi Belgia, partidul creştin-social din Austria. Aceşti reacţionari spun proletariatului cam următoarele : „Fraţilor, nu vedeţi cum vă împila capitalul ? Capitalul a prefăcut munca voastră în marfă, v-a luat nevasta şi copiii la fabrică şi v-a distrus viaţa de familie. Capitalul a depravat femeile şi fetele voastre, a stricat toate credinţele religioase şi a introdus religia banului. De aceea, fraţilor, să mergem la preasfîntul nostru Papa de la Roma să ne absolve de toate păcatele ce a introdus capitalismul şi să ne întoarcem la credinţele şi la viaţa mai liniştită a strămoşilor noştri, la viaţa de altădată".

Muncitorii, proletarii conştienţi răspund cam astfel : „E foarte adevărat, domnilor, tot ceea ce spuneţi despre capital şi despre relele care ni le face. Dar în ceea ce priveşte întoarcerea înapoi spre credinţele şi viaţa de altădată, apoi acest voiaj vă rugăm să-l faceţi fără noi — mergeţi d-voastră la Papa de la Roma, călătorie bună şi sprîncenată. Iar noi, noi vom merge la Bebel şi Jaures".

Şi mai spun proletarii conştienţi : „Noi, vîslaşii viitorului, ne străduim ca, prin apele tulburi şi furtunoase ale capitalismului, să ducem barca societăţii spre ţărmu-

rile scăldate în lumină ale socialismului, dar nu s-o îndreptăm către stîncile întunecoase şi mohorîte ale trecutului medieval".

Aşa răspund muncitorii conştienţi. Dar sînt şi neconştienţi, aceştia se prind în lanţurile demagogiei reacţionare. Astfel e partidul centrului catolic, cum şi sindicatele creştine şi creştine-independente din Germania, care au zeci de mii de membri între lucrătorii industriali. Astfel e partidul reacţionar-antisemit din Austria, supranumit creştin-social, care se bazează nu numai pe mica burghezie, dar şi pe mii de proletari.

Nepriceperea rolului capitalismului în toată întinderea lui şi sub toate raporturile produce confuzie mai ales în ţările în care capitalismul nu s-a dezvoltat încă de tot, în ţările care au rămas în urmă în dezvoltarea lor capitalistă — cum sînt Rusia, Bulgaria, Serbia sau ţara noastră.

în ţările acestea, mai ales intelectualii, mai idealişti, mai generoşi, sînt expuşi să cadă în multe greşeli, cum s-a întîmplat cu cei din Rusia. Şi de ce tocmai intelectualii vom explica imediat prin cîteva pilde concrete.

Să presupunem că un lucrător industrial pleacă din ţara noastră sau Rusia, unde capitalismul nu s-a dezvoltat încă în toată întinderea lui, pleacă într-o ţară occidentală — Franţa, Germania, Belgia, Englitera —, unde capitalismul e în floare, şi intră acolo într-o fabrică ca lucrător; Cum are să se oglindească în capul şi inima lucrătorului nostru tot acest mediu nou, această viaţă nouă, în comparaţie cu aceea pe care a lăsat-o în ţara lui ? Mai întîi el va vedea o societate cu un nivel cultural mai înalt, relaţiile între oameni mai omeneşti, o civilizaţie şi o cultură cu un nivel mai ridicat decît în ţara lui. Cînd are să compare condiţiile de muncă din această ţară nouă cu acelea din ţara lui, va vedea din proprie experienţă că, deşi sînt destul de mizerabile şi acolo, în Occident, dar tot sînt mai omeneşti decît în ţara sa. Deci cînd un intelectual idealist aicea, în ţară. va începe să-l sperie pe acest lucrător cu dezvoltarea capitalismului la noi şi cu toate mizeriile legate de această dezvoltare, lucrătorul nostru, desigur, are să răspundă : „Lasă, domnule, nu te speria, că la noi doar e şi mai rău decît acolo. Şi afară de aceasta, cu dezvoltarea capitalismului se creează şi mai bune condiţii de luptă pentru clasa

noastră muncitoare, căci noi, ca şi fraţii noştri din Occident, luptăm ca prin capitalism să ajungem la socialism".

Să luăm acuma un alt exemplu, un ţăran român, aşa-numit mic proprietar, un adevărat ţăran român, care trăieşte fără cele mai mici garanţii personale legale, care se zbate toată viaţa în mizerie şi moare de pelagră în coliba lui de troglodit. Să presupunem că acest ţăran a fost dus în Occident şi pus la munca cîmpului. Ce are să vadă el acolo ? Va vedea pe micul proprietar zbătîndu-se şi el în nevoi, îndatorat capitaliştilor, cu pămîntul ipotecat şi totuşi trăind incomparabil mai bine decît el, ţăran român. Va vedea pe proletarul agricol din Occident, cel mai sărac şi mai nenorocit dintre toţi, va vedea din propria lui experienţă că viaţa acestuia este totuşi mai omenească decît viaţa ţăranului român. Şi cînd se va întoarce acasă şi intelectualul nostru idealist va începe să descrie toate pericolele ce-l ameninţă prin dezvoltarea capitalismului în ţara noastră ţăranul, cu bunul-simţ dezvoltat de greutăţile nemăsurate ale vieţii, scărpinîndu-se după ceafă, îi va răspunde : „De, domnule, e rău cu rău, dar parcă-i mai rău fără de rău...". Şi cu această zicătoare, care este rezultatul unei lungi vieţi de mizerii, ţăranul va formula unul din cele mai profunde adevăruri ale filozofiei istoriei omenirii — pentru că fiecare reformă mare în omenire a fost, pentru poporul muncitor cel puţin, un rău fără de care însă ar fi fost şi mai rău.

Acuma, să luăm pe tînărul nostru intelectual, idealist şi generos, din ţările rămase înapoi în dezvoltarea lor capitalistă, cum sînt Rusia, România ş.a. Intelectualul idealist, aparţinînd de obicei claselor mai avute ale societăţii, nu cunoaşte suferinţele şi mizeria economico-socială din propria lui experienţă, ci din studiu şi cugetare. Ideile lui generoase, compătimirea pentru suferinţele poporului şi simţămintele de revoltă împotriva nedreptăţilor sociale la el sînt mai mult de natură şi origine intelectuală. El le cunoaşte, şi unele şi altele, din studiu, din cărţi. Izvorul nostru de studiu însă e mai tot din Occidentul european, mai toate cărţile vin de acolo. Dar în acele cărţi cu conţinut social sînt descrise nu mizeriile care înconjoară pe intelectualul nostru şi care sînt mult mai mari decît cele din Occident, nu mizeriile ţărilor înapoiate în capitalism, ci acelea de acolo, din ţările cu un capitalism

deja dezvoltat. E foarte natural ca intelectualul nostru, care n-are destulă cultură şi pătrundere pentru a pricepe procesul istoric real şi fenomenele atît de încurcate economico-sociale, e natural, zic, ca acest intelectual să-şi spună :

„Dacă capitalismul duce la astfel de rezultate, atunci mai bine lipsă, atunci să facem tot ce e posibil ca ţara noastră să nu treacă prin capitalism dezvoltat". Şi, odată ajuns la această concluzie, ce-i rămîne de făcut intelectualului nostru ? îi rămîn două căi — altele nu există : Sau să apere instituţiile înapoiate existente şi să-şi întoarcă privirile la trecut, şi în acest caz, cu cele mai bune intenţii şi fără ca să o priceapă, să cadă în cel mai cras reacţionarism. Sau să se încumeteze să găsească o cale nouă, pe care n-a mers încă omenirea şi prin care să ocolească capitalismul, şi în acest caz să cadă în raţionalism utopic antimarxist, un utopism de care, după cum aţi văzut, ne-a liberat Marx.

Aicea, în cîteva cuvinte, aveţi explicaţia psihologică şi intelectuală a unui curent important, care s-a născut printre intelectualii ruşi, care a numărat şi numără mulţi oameni distinşi şi talentaţi. Acest curent se numeşte *narodnicestvo,* în traducere literară română poporanism.

Poporanismul a apărut şi la noi. El nu şi-a precizat încă bine fizionomia, n-a arătat nici calea pe care voieşte să meargă, nici mijloacele de care vrea să se servească, nici unde vrea să ajungă. E încă într-o stare nebuloasă şi amorfă, dar, aşa cum este, el seamănă întru atîta cu cel rusesc : că are şi el bune intenţii, dar din lipsa de pătrundere a fenomenelor economico-sociale ajunge la acelaşi amestec de reacţionarism şi de utopie.

Am făcut poate prea multe dezvoltări aci, dar am avut un scop practic important, şi anume să vă arăt că sînt două lupte împotriva capitalismului, una socialistă, şi deci progresivă şi revoluţionară, şi alta reacţionară. E de cel mai mare interes practic de ţinut bine şi clar în minte aceasta, mai ales în ţările înapoiate, ca a noastră. Şi nu numai poporaniştii, dar şi socialiştii trebuie să ţină bine seama ca în învălmăşagul luptei să nu dea cu oiştea socialistă în gardul reacţionar. E adevărat că noi, socialiştii, avem o armă puternică împotriva unei atare greşeli şi confuzii : aceasta e metoda ştiinţifică de cercetare pe care ne-a dat-o Marx. Dar arma e armă şi trebuie să

ştii s-o mînuieşti ca nu cumva să te răneşti pe tine însuţi, în locul adversarului.

Şi acum ţin să vă arăt, printr-un exemplu concret, cum cercetarea unui fenomen, unui fapt social ne deschide vaste orizonturi asupra organizării sociale în care trăim şi la cîte urmări practice de natură socială şi morală ne conduce această cercetare.

Fenomenul despre care voi să vă vorbesc este o societate pe acţiuni. Desigur, ştiţi ce va să zică o atare societate, în societăţile capitaliste, din cauza progresului tehnicii şi lărgirii nemăsurate a pieţei de desfacere a mărfurilor, se cer capitaluri din ce în ce mai mari pentru întreprinderea unei afaceri. De aceea se asociază mai mulţi capitalişti, mari şi mici, pentru a ridica întreprinderea, iar forma sub care se face această asociaţie e, de obicei, societatea pe acţiuni. Să presupunem că pentru o întreprindere, fie nişte mine de cărbuni în Tranşvaal, în Africa de sud, e nevoie de zece milioane de lei. Se tipăresc atunci zece mii de acţiuni a o mie de lei una, care se împart între capitalişti şi se vînd în piaţă. Cine vrea poate să cumpere o acţiune şi să participe la exploatarea afacerii. După ce s-au vîndut toate acţiunile şi s-au realizat cele zece milioane, se începe exploatarea minei. Şi la fiecare sfîrşit de an cîştigul, adică o parte din produsul muncii lucrătorilor din mină, se împarte ca dividende între acţionari.

în ţările industriale, sub această formă începe să se facă mare parte din exploatarea capitalistă. Mai toate societăţile străine de exploatare a petrolului în ţară la noi sînt societăţi pe acţiuni.

Acuma, cînd ştim ce este o societate pe acţiuni, să presupunem că un tolstoian, un adept al teoriilor religioase-sociale ale marelui scriitor rus Tolstoi — de ce un tolstoian şi ce sînt teoriile acestea vom vedea îndată —. să presupunem, zic, că un tolstoian, în Rusia sau la noi, are mai multe din aceste acţiuni. La un timp dat, el taie cupoanele şi încasează printr-un bancher atîţia lei de fiecare acţiune, rezultatul muncii lucrătorilor din sudul Africii. Şi atunci tolstoianul nostru face următoarea reflecţie : „Cum se poate aşa nedreptate ? Eu şed în Bucureşti, nici nu-i cunosc pe lucrătorii din Tranşvaal, nici ei n-au habar de mine, pînă şi Transvaalul îl cunosc abia din auzite, şi iau în fiecare an o parte din munca lor, din

străduința lor. E nedrept și e păcat". Și, revoltat, tolstoianul aruncă acțiunile pe fereastră. Trece un om, ridică acțiunile și începe el să taie cupoanele și să încaseze astfel produsul muncii lucrătorilor din Transvaal. Vede tolstoianul că a nimerit cu oiștea în gard, de aceea își reia acțiunile și, aducîndu-și aminte că există focul, care purifică și distruge totul, aruncă acțiunile în foc, iar cenușa o împrăștie în vînt. „Și acum — zice tolstoianul ușurat — am scăpat de păcat și pe lucrători de o mică parte de exploatare".

Ce se întîmpla însă ? Acolo, în minele din Transvaal, se va lucra înainte, se va produce plusvaloarea, care se va împărți între acțiuni și acționari ca și înainte, și, acțiunile tolstoianului nostru neprezentîndu-se la împărțeală, partea lui va fi trecută la fondul de rezervă sau va intra, în alt mod, în punga celorlalți acționari. Deci, după cum vedem, o fi scăpat, n-o fi scăpat tolstoianul nostru de păcat, dar pe lucrători nu i-a scăpat nici de cea mai mică părticică de exploatare.

Sînt multe urmări foarte importante care pot să fie trase din exemplul nostru sau, vorbind în stil evanghelic, din parabola noastră. Întîi e *indestructibilitatea* exploatării în societatea capitalistă. In această societate, exploatarea omului prin om nu poate să fie nimicită nici în total, nici în parte. Exploatarea capitalistă, cum am văzut, nu o ia nici focul, și ea, ca Phenix, renaște din propria sa cenușă. Și noi știm, din dezvoltările dinainte, de ce. Am văzut doar că organizația societății actuale capitaliste e astfel făcută, mașinăria e astfel întocmită, încît ea împarte productul național în două părți : una, valoarea necesară, care revine muncitorilor, și alta, plusvaloarea, care revine capitalului, asemenea unei mașini de treierat, care împarte și aruncă într-o parte griu și în altă parte neghină. Tot ce se poate face, după cum am văzut, e să mărim partea care se cuvine muncitorilor și deci să micșorăm exploatarea. Dar ca să se desființeze de tot exploatarea nu se poate, după cum nu se poate ca mașina de treierat să țeasă sau mașina de cusut să fabrice luminări de spermanțetă — nu îngăduie mecanismul. Va veni o altă societate, cu altă organizație socială, cu alt mecanism social, societatea socialistă, și acolo în adevăr va dispare exploatarea.

A doua urmare importantă este *impersonalismul* exploatării capitaliste. Exploatarea în societatea capitalistă dezvoltată tinde să devină tot mai impersonală, anonimă. Miile de lucrători care lucrează într-o întreprindere pe acțiuni, zecile de mii și sutele de mii care lucrează în trusturi, adică în tovărășiile societăților pe acțiuni, toți aceștia nu cunosc pe aceia care îi exploatează, acțiunile fiind împărțite în cîteșipatru colțuri ale lumii. Și nici capitaliștii nu cunosc pe lucrători. Față în față nu mai stau capitalistul și muncitorul, ca altădată, ci capitalul, în cea mai pură a lui formă, și munca.

A treia urmare foarte importantă este *internaționalismul* exploatării. Exploatarea, cu cît se dezvoltă capitalismul, devine tot mai internațională. Un capitalist care trăiește în Olanda sau America exploatează pe lucrătorii din Buștenari sau Cîmpina ; unul din Franța, pe cei din Rusia ; unul din Germania, pe cei din America ; unul din Belgia, pe cei din Africa ș.a.m.d. Cu dezvoltarea capitalismului încep să stea față în față nu capitalistul național exploatînd pe muncitorul național, nici capitalul național exploatînd munca națională, ci capitalul internațional care exploatează munca internațională.

A patra urmare, aceasta nu e importantă în sine, dar are un interes deosebit pentru conferința noastră și. ca s-o pricepem, trebuie să cunoaștem mai întîi, pe scurt cel puțin, teoria tolstoianului, despre care am pomenit.

Tolstoi e poate cel mai mare scriitor al veacului și unul din cei mai mari scriitori ai omenirii. Dar Tolstoi n-a rămas numai scriitor, el a vrut să fie și filozof și reformator al omenirii. Ca atare, el a scris foarte multe scrieri cu un caracter religioso-filozofic și economico-social. Din tot noianul acesta de scrieri se poate degaja, în cîteva cuvinte, următoarea esență a învățăturilor lui Tolstoi. Cauza tuturor relelor din societățile noastre și din cele trecute e că omul nu s-a condus după legea indicată lui de Dumnezeu. Dumnezeu a zis să nu ucizi, și oamenii se masacrează ca fiarele. Dumnezeu a zis să nu dorești bunurile altuia, să mănînci pîinea ta din sudoarea frunții tale, și oamenii se exploatează unul pe altul. Dumnezeu a zis să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți, deci să trăiți ca frați, și oamenii trăiesc în ură și zavistie ca vrăjmași.

Ce e dar de făcut ? întreabă Tolstoi. Şi răspunde : să ne întoarcem la poruncile date de Dumnezeu. Nu la poruncile deformate şi falsificate de cler şi popi în folosul celor mari şi tari, ci la adevăratele porunci ale lui Dumnezeu şi atunci vor dispare ura, răutatea şi exploatarea şi va începe domnia dreptăţii şi frăţiei pe pămînt.

Socialiştii, zice Tolstoi, doresc şi ei stabilirea dreDtăţii şi a frăţiei, îndeplinirea legii lui Dumnezeu pe pămînt, dar drumul pe care merg şi pe care vor să aducă această lege e greşit şi rău. Ei propagă şi organizează lupta, aţîţă lupta şi ura de clase, voiesc răsturnarea unei organizări sociale şi înlocuirea ei cu alta, deci măresc încă lupta, zavistia şi ura între oameni, măresc păcatul pe pămînt. Ori, nu mărind păcatul se poate scăpa de păcat, ci, dimpotrivă, micşorîndu-1.

Ce e dar de făcut? Să ne pătrundem, zice Tolstoi, de legea lui Dumnezeu şi să trăim întocmai după prescripţiile ei. Cei privilegiaţi să se lepede de privilegiile lor, capitaliştii de capital şi exploatare şi să înceapă să muncească şi să-şi cîştige pîinea în sudoarea frunţii lor. Cu cît se va mări numărul celor ce vor trăi după legea lui Dumnezeu, cu atîta va dispare tot mai mult păcatul de pe pămînt. Azi unul, mîine altul, şi cînd, odată, toţi se vor pătrunde de legea dumnezeiască şi vor începe să trăiască după porunca ei, atunci păcatul va dispare cu totul şi pe pămînt va începe domnia dreptăţii, frăţiei, iubirii.

Aceasta este, în cîteva cuvinte sumare, filozofia religioasă şi socială a lui Tolstoi. Şi, cu toată naivitatea ei, ea arată, fără îndoială, o mare înălţime sufletească şi o inimă caldă la genialul scriitor. Dar să vedem această teorie aplicată, s-o vedem la fapte şi de aceea să ne întoarcem la tolstoianul nostru.

Acuma ştim de ce a aruncat tolstoianul nostru averea lui, capitalul lui. Dar noi mai ştim că prin aceasta n-a distrus nici o părticică din exploatare, ci numai a făcut ca rezultatul ei să intre în alte buzunare. Deci a făcut o gogomănie. Ba nu, a făcut mai mult decît o gogomănie.

In adevăr. Societatea actuală, pentru a cărei organizare nimeni dintre noi nu e moralmente responsabil, ea fiind rezultatul unui proces istoric de mii de ani, această organizare socială a dat pe mîna tolstoianului nostru o

avere, un capital, ceea ce este în societatea noastră *u* foarte mare forţă, o mare putere socială. Şi tolstoianul nostru, om bun, idealist generos, în loc ca să întrebuinţeze această putere în bine, pentru alinarea suferinţelor, pentru luminarea muncitorimii ş.a., în loc de acestea, el o aruncă şi ea trece în mîinile altora, care n-au principiile lui şi care o vor întrebuinţa la joc de cărţi pe la Monaco sau în alt desfrîu. Tolstoianul nostru deci, avînd putinţa de a mări binele pe pămînt, măreşte răul şi astfel face nu numai o gogomănie, ci o faptă de-a dreptul imorală. După această ispravă, tolstoianul nostru sau tolstoienii noştri — în Rusia s-au format colonii întregi de tolstoieni —, tolstoienii noştri se prefac în muncitori, ca, după preceptul maestrului, să trăiască în sudoarea frunţii lor — se prefac, să zicem, în zugravi. In piaţa de muncă, ei vor mări oferta de braţe muncitoare, deci prin concurenţa lor vor mări plusvaloarea — vor mări exploatarea. D-voastră ştiţi ce luptă amară există între capitalişti, care caută să aducă muncitori străini ca să reducă salariile, şi lucrători, care caută să împiedice venirea muncitorilor străini ca să-şi poată conserva sau mări salariile. Tolstoienii noştri ar juca în piaţa muncii rolul acestor muncitori străini, ei ar mări exploatarea şi ar reduce salariile, ar reduce bunul trai al muncitorilor.

Aşadar, noi vedem de o parte o teorie admirabilă, dorinţă sinceră şi fierbinte de bine şi dreptate — zic sinceră şi fierbinte pentru că nimenea nu-şi leapădă averea şi se face simplu muncitor dacă n-are inimă caldă şi suflet însetat de dreptate. Dar, ca rezultat al acestei teorii, rezultatul activităţii practice este : o gogomănie dublată de o imoralitate — mărirea exploatării, scăderea bunului trai al celor exploataţi.

Deci ce urmează de aici ? Urmează că nu sînt de ajuns inimă caldă şi dorinţă de bine. E adevărat că fără inimă largă şi caldă nu s-a făcut nimic bun şi trainic pe pămînt, dar inima trebuie să fie condusă de ceva, sau mai bine zis de cineva. Şi acest cineva e o veche cunoştinţă a noastră, ea se cheamă capul. Şi nici capul nu-i de ajuns aşa cum ni l-a dat Dumnezeu. Ci în acest cap trebuie să punem cunoştinţe sistematizate, ştiinţă. în el trebuie să aprindem făclia cunoştinţei şi a adevărului, şi această lumină va lumina şi ne va arăta drumul cel drept

care duce spre bine. Numai aşa vom fi siguri ca, dorind binele, binele vom face şi nu, fără a dori, contrariul.

Şi deci cea din urmă concluzie care reiese de aicea şi, nădăjduiesc, şi din toată conferinţa mea este următoarea :

Să învăţăm, să învăţăm şi iar să învăţăm[86].

Din însuşi sensul conferinţei se vede că aici n-am tratat subiectul întreg, ci e numai un fragment.

Ar fi trebuit să vorbesc şi despre acele puteri lăuntrice care duc societatea noastră în mod firesc şi neînlăturabil către o altă organizare, către organizarea socialistă. Pe urmă ar fi trebuit să arăt ce este acea organizaţie socialistă nu ca un produs al fanteziei, ci ca un rod firesc al dezvoltării societăţii actuale. Apoi ar fi trebuit să arăt care este acea putere care va trebui să aducă la îndeplinire această transformare.

Dar mai ales ar fi trebuit să vorbesc despre socialism în ţară la noi. Socialismul, ca doctrină, e acelaşi pentru toate ţările. Dar chiar în ţările cele mai asemănătoare după gradul lor de dezvoltare capitalistă, cum sînt Franţa, •Germania, Anglia, Belgia etc, el se deosebeşte după felul lui de a fi.

Cu atît mai mult deci trebuie să se deosebească felul lui de a fi în ţările rămase în urmă în dezvoltarea lor capitalistă, cum e ţara noastră.

Despre toate acestea vom vorbi cu alt prilej, fie prin conferinţe, fie prin scrieri. Tot atunci vom lămuri unele chestiuni care au fost atinse aci numai în treacăt, cum •e, de pildă, chestiunea crizelor de supraproducţie, crize care tind tot mai mult a se preface din acute şi periodice în crize cronice, fapt din care potrivnicii marxismului trag multe încheieri greşite : apoi chestiunea debuşeurilor ş.a. care, încă o dată, au fost aci atinse absolut în treacăt.

Dealtfel, despre toate aceste chestiuni am vorbit în mod răzleţ în toate scrierile mele în curs de douăzeci şi cinci de ani. Dar, tocmai pentru că sînt spuse răzleţ, sper să mai revin asupra lor într-un chip mai sistematic.

C. DOBROGEANU-GHEREA,* DIN IDEILE FUNDAMENTALE ALE SOCIALISMULUI ŞTIINŢIFIC, *TIP. „SPERANŢA", BUCUREŞTI, 1906

DIN TRECUTUL DEPĂRTAT

Un fragment din amintirile mele[87]

Trecuseră trei sau patru săptămîni ; zic, trei sau patru pentru că în închisoarea celulară, unde timpul se scurge aşa de uniform şi monoton şi unde eşti lipsit de scrisori, reviste, gazete, de orice contact şi relaţie cu lumea din afară, pierzi repede şirul şi numărătoarea vremei.

Şi vremea trecea grozav de încet, uniform şi monoton.

Aceeaşi celulă mică şi întunecoasă, aceiaşi paşi greoi ai paznicilor în coridor, acelaşi ochi care te pîndeşte şi te urmăreşte prin micuţa ferestruică de la uşă, o ferestruică de îngustimea unui deget. Adică ochiul se schimba odată cu schimbarea paznicilor, însă din celulă se vedea, sau mai bine-zis se simţea, numai un ochi, un ochi viu, dar lipsit de anume culoare şi formă, un ochi desprins de tot restul trupului, un ochi de-sine-stătător,. un ochi paznic, urmăritor al tuturor mişcărilor tale.

Dealtfel mult n-avea de văzut şi de urmărit acest ochi misterios.

Primele săptămîni le-am petrecut într-o neîncetată plimbare prin odăiţă ; dimineaţa, la amiază, seara, noaptea, în afară de cîteva ceasuri de somn, umblam şi iar umblam, mă zbuciumam încontinuu dintr-un colţ într-altul al odăii. Era o veşnică alergare, asemănătoare aceleia a unei fiare închise într-o cuşcă ; e doar aceeaşi nevoie de descărcare a energiei fizice, cu deosebire numai că omul, şi intelectualul mai ales, în afară de descărcarea

energiei fizice, mai are încă nevoie, are mai ales nevoie de descărcare psihică, de liniştirea zbuciumului sufletesc.

Un om dotat cu o mare pătrundere sufletească ar putea după felul cum se plimbă prizonierul prin odaie, mai încet sau mai repede, mai liniştit sau mai zbuciumat, după măsura, timbrul, după ritmul acestei plimbări să înţeleagă cam ce se petrece în sufletul aceluia ce se ;frămîntă zi şi noapte prin celula întunecoasă. Şi gîndurile care mă frămîntau în lungile şi nesfîrşitele plimbări prin celulă au fost, cel puţin în primele săptămîni, cam aceleaşi.

Mai întîi mă gîndeam la ai mei. Ce se petrecea acolo ? Plecasem dimineaţa de acasă, din Brăila, cu vaporul la Galaţi. La prînz, nevasta şi copilul mă aşteptau cu masa, după cum le spusesem. N-am venit. Şi n-am venit nici seara, nici a doua zi la prînz, nici a doua zi seara, nici a treia zi şi nici a patra — şi iată au trecut atîtea săptămîni.

în prima zi, cei de acasă fuseseră, desigur, liniştiţi : „Cine ştie ce l-o fi reţinînd acolo ?!". A doua zi, liniştea s-a turburat printr-o urmă de supărare : „înţeleg să întîrzie dacă are treabă ; dar să nu ne dea de ştire ?" Pe urmă liniştea şi supărarea s-au prefăcut în teamă ; apoi a venit grija, pe urmă frica, apoi spaima şi, în sfîrşit, groaza şi dezolarea. „Nu-i şi nu-i, şi nici o urmă !... Unde-i ? A căzut în Dunăre, a fost ucis ! Dar cum, fără nici o urmă ? !" Şi în fiecare zi, în drumul lung şi neîncetat pe care-1 făceam prin odaie, retrăiam întreaga dezolare a celor de acasă, cu toate amănuntele ei triste, bineînţeles aşa cum mi le închipuiam şi mi le cream cu propria mea imaginaţie.

într-o seară primesc o telegramă iscălită de o binecunoscută soră de caritate, prin care eram rugat ca a doua zi s-o întîlnesc la gara rusească din Galaţi. Această gară fusese construită provizoriu pentru transportarea muniţiilor şi trupelor ruseşti pe linia Galaţi-Reni, o linie de asemenea provizorie.

Telegrama nu avea nimic straniu şi alarmant pentru mine. Sub numele de Robert Jinks, supus american, aveam afaceri cu Crucea roşie rusească şi foarte adesea intram chiar pe vapoarele sanitare ce circulau pe Dunăre şi unde eram pe teritoriul rusesc ; de ce dar nu m-aş fi dus la staţia rusească din Galaţi, care era pe teritoriul românesc ? Şi totuşi în noaptea aceea am dormit rău, atît de rău cum nu dormisem de mult.

A doua zi dis-de-dimineaţă eram la debarcaderul vaporului ce făcea cursa dintre Brăila şi Galaţi. Pe debarcader stătea un maior rus, şeful spitalului militar rusesc din Brăila. Mi s-a părut că mă aştepta şi că era mulţumit de plecarea mea. îmi venea să mă întorc îndărăt... dar am plecat înainte. La Galaţi am luat o trăsură şi am pornit spre gara rusească. Cînd am intrat pe peron — un pod lung şi lat de scînduri, care ducea la două căsuţe modeste ce serveau ca local de staţie —, a venit în goană o trăsură, şi din ea s-a scoborît un om voinic* înalt, spătos, cu o şăpculiţă trasă pe ochi. îl mai văzusem de cîteva ori pe lîngă casa mea din Brăila, avusesem chiar o oarecare bănuială că mă spiona. M-am oprit brusc pe peron — şi era să mă întorc înapoi. Dar un sentiment de ruşine, nejustificat, m-a reţinut : „Ce Dumnezeu, ar fi un act de poltronerie... Sîntem doar pe teritoriul român. Peste un sfert de oră am să plec de aici şi are să-mi fie ruşine de închipuirile mele". Am mers înainte şi am intrat într-un coridor îngust, lung şi întunecos ce ducea la o uşă în fund. Şi pe cînd întrebam pe un militar ce mi-a ieşit înainte unde aş putea să văd pe sora de caritate, acel om înalt, spătos, cu şapca trasă pe ochi, urmat de mai mulţi jandarmi, a năvălit deodată pe aceeaşi uşă pe care intrasem şi eu şi m-a împins repede într-o cameră prin uşa din fund. înăuntru, îndărătul unui mic birou, stătea în picioare un om mic, uscăţiv, bătrîn, cu puţină barbă albă, îmbrăcat în plină uniformă de colonel de jandarmi.

Colonelul m-a primit cu cuvinte grăbite, cărora stăruia să le dea un accent de solemnitate : *„Imenem gosudaria arestuiu vas* — în numele ţarului te arestez" şi pe urmă, şi mai grăbit către civilul cu şapca trasă pe ochi : „Zarembowski, du-te fuga şi plăteşte birja domnului ; spune că dumnealui are afaceri aicea, fă să plece îndată, dar fără să bănuiască ceva".

Peste un minut am auzit zgomotul surd al unei trăsuri ce se depărta.

Şi din tot ce se petrecea în jurul meu zgomotul acesta era acum singurul lucru însemnat...

Nu ştiu ce m-a impresionat atunci mai mult : faptul însuşi al arestării — la urma urmei, în fundul inimii de

cîte ori nu mă aşteptasem la aşa ceva ? — sau mutra colonelului de jandarmi...

în zilele din urmă venise de cîteva ori pe la mine în Brăila un om bătrîn, mic, uscăţiv, cu puţină barbă albă şi îmbrăcat în haine simple de mic negustor ; se recomandase ca agent de transport al firmei „Warschawski" şi mă rugase, ca pe unul ce cunosc mai bine ţara, să-i dau diferite informaţii privitoare la negoţul lui. I-am dat bucuros toate desluşirile cerute. Părea un om bun şi cumsecade, deşi cam inoportun şi insinuant. Se juca cu fetiţa mea de doi ani, o lua pe genunchi, o dezmierda şi zicea că-i e dor de copii, că în Rusia are şi el nepoţi tot aşa de mici. Acest pretins negustor şi agent al lui „Warschawski" era colonelul care mă aresta acum ; era, cum am aflat pe urmă, colonelul de jandarmi Merklin, şeful jandarmeriei din ariergarda armatei ruse. Şi acest colonel făcea pe simplul spion, şi acest bătrîn săruta duios copilul ca să-1 piardă pe tată-său. Ce meserie scârboasă !... Şi revolta surdă ce se ridica cu putere în sufletul meu mi-a permis să rămîn în aparenţă perfect liniştit şi cu aceeaşi linişte aparentă să mă urc peste un sfert de ceas, însoţit de Merklin, Zarembowski şi trei jandarmi, în trenul special de un singur vagon care mă aştepta se vede de mai de mult şi care m-a transportat la Reni şi de acolo în Rusia.

Pe urmă... pe urmă au venit închisorile din Bender, Kiev, Kursk, Orei, Tuia, Moscova şi... acuma închisoarea secţiei a treia din Petersburg, unde stau şi unde retrăiesc în fiecare zi toate evenimentele din urmă. Şi amintirea acestor evenimente îmi răscoleşte iarăşi toată revolta sufletului. Nu pentru că am fost arestat — cînd m-am afiliat la organizaţiile socialiste propagandiste din Rusia, ştiam doar ce mă aşteaptă ; dar modul mizerabil şi cu totul neuzitat cum am fost arestat ! O dispariţie misterioasă şi romantică, parc-ar fi din romanele lui Ponson du Terrail ![88] Asta mă dezespera. Şi revolta, ridicîndu-mi moralul şi energia vitală, aducea după sine momente de mare satisfacţie şi mîndrie. Erau momente de aşa mîndrie şi mulţumire de sine cum puţine am mai avut de atunci în viaţă. Era mîndria de a suferi pentru o cauză mare, imensă, istorică : liberarea unui popor ; şi o satisfacţie egoistă a amorului propriu, că împotriva ta sînt mobilizate puteri din cele mai mari ale unui imens

imperiu. Şi toate aceste gînduri şi sentimente diferite, şi dezolarea, şi revolta, şi mîndria, şi dorul de muncă şi de luptă pentru cauză, şi indignarea de a nu putea vesti măcar pe ai mei unde sînt, şi revolta împotriva felului mizerabil şi cu totul neuzitat în care fusesem arestat — toate acestea convergeau şi provocau aceeaşi idee obsedantă, aproape fixă : trebuie să fiu liber, trebuie să evadez, trebuie să mă întorc în ţara românească. „Trebuie să evadez" — gîndul acesta m-a urmărit din primul moment al arestării mele şi mi-a fost sugerat în mod firesc chiar de felul banditesc în care fusesem arestat. Dacă aş fi fost arestat în Rusia în mod comun, ca toţi ceilalţi, probabil m-aş fi resemnat mai uşor.

Şi aşa, frămîntîndu-mă din colţ în colţ în celula mică, îmi făuream fel de fel de planuri de evadare, le făuream şi le trăiam. Planurile erau unele mai fantastice decît altele. Era un drum atît de lung şi aşa de greu de făcut, şi erau atîtea greutăţi de trecut şi atîtea pericole de învins !... Dar eu treceam toată calea asta atît de lungă, învingeam toate greutăţile, triumfam de toate pericolele şi ajungeam cu bine la Prut. Prutul îl treceam cu contrabandiştii — îl trecusem doară o dată — şi pe neaşteptate apăream între ai mei — nevasta!... copilul!... prietenii... ! Şi-n urechile mele răsuna desluşit un ţipăt de bucurie, amestecat cu uimire şi cu spaimă : „Tu eşti... !? De unde... ?!... Ce... ?! Cum... ?!". Iar eu, mîndru, vesel, liniştit, rîzînd : „Unde am fost, dă-i dracului că n-a fost bine... Dar nici eu nu eram nebun să rămîn acolo... Adică altă treabă n-aveam ?". Mă uitam împrejur, în celula mică, joasă, la salteaua de paie... reveneam la realitate şi repetam cu hotărîre : „Am să evadez ! Voi fi trimis în Siberia, în exil administrativ, la munca silnică — tot una : am să evadez" ; am să evadez, de asta am fost sigur. Simţeam în mine toate resursele trebuincioase : şi energie, şi îndemînare, şi tinereţe, şi revoltă, şi mai ales dorinţa, şi credinţa neînvinsă că trebuie să evadez. Trebuie !...

Aşa e, dar numai după ce voi fi trimis în Siberia. Dar de aici, din închisoarea secţiei a treia, din celulă ?! De aici nici vorbă nu putea fi. Aşa îmbrăcat în caraghioase haine cazone, în pantaloni şi cămaşă lungă de pînză groasă, păzit zi şi noapte, fără nici o legătură cu lumea de afară..., dar însuşi gîndul de evadare ar fi o nebunie.

Aşa dară, după ce voi fi trimis în Siberia. Dar pînă atunci ? Ştiam foarte bine că prieteni de ai mei au stat trei şi patru ani în închisoarea preventivă celulară. Nu-i vorbă, unii din ei au fost pe urmă liberaţi ; nu s-au găsit împotriva lor destule dovezi de vinovăţie. Dar trei-patru ani îngropat de viu în celula asta ! Şi pînă atunci ?!

O, neputinţă, cel mai nenorocit din sentimentele omeneşti !...

Şi aşa, zbuciumîndu-mă din colţ în colţ, mi-am făurit un plan de liberare. Era un plan naiv, copilăros, aproape ridicol, copil firav al revoltei şi neputinţei. Nu-mi făceam nici o iluzie. Eram convins de naivitatea şi zădărnicia planului. Dar n-aveam ce pierde ; era şi o variaţie în viaţa asta atît de monotonă. Şi, afară de asta, cine ştie ?

Cine ştie ?

Şi într-o zi m-am apropiat hotărît de uşă şi am început a bate cu putere. Zgomotul produs în mijlocul acelei veşnice linişti şi monotonii era aşa de tare încît' m-a asurzit parcă şi pe mine însumi. Coridorul a înviat ca prin minune. Se auziră paşi grăbiţi. Ochiul apăru; repede la ferestruică şi dispăru tot aşa de repedea Peste cîteva rnihute, uşa se deschise şi intră supraveghetorul.

— Domnule — zise el cu glas sever dar politicos ; pe atunci era încă ordin de a trata politicos pe prizonierii politici ce stăteau în închisoare preventivă —, domnule, aţi bătut la uşă. De ce? Ce doriţi?

— Vreau să vorbesc chiar acum cu directorul închisorii.

— Bine — a răspuns scurt, milităreşte supraveghetorul şi s-a retras încuind, bineînţeles, uşa după dîhsul.

Peste vreo jumătate de ceas, uşa se deschise iar şi intră directorul închisorii. Dacă supraveghetorul fusese politicos dar sever, directorul era politicos şi insinuant.

— Ai vrut să-mi vorbeşti ; sînt la dispoziţia d-tale. Cu ce te pot servi ?

— Da, domnule, doresc să vorbesc personal cu şeful secţiei a treia, generalul Drenteln ; am să-i fac o comunicare, dar numai dumisale personal.

— Cu excelenţa sa generalul Drenteln — repetă directorul, şi faţa lui luă deodată un aer îngrijat, serios, grav, evlavios, ca acela al unui fanatic religios cînd îi

pomeneşti de însuşi domnul Isus Hristos. — Bine, domnule, am să raportez.

Şi înainte de a pleca directorul începu să examineze cu grijă şi atenţie patul, pereţii goi, plafonul, parcă i-ar fi fost teamă să nu dispar prin acoperiş tocmai acuma, cînd, printr-o convorbire eventuală cu însăşi excelenţa sa generalul Drenteln căpătăm o importanţă deosebită.

Eram perfect sigur că voi fi dus şi ascultat la secţia a treia, că voi avea o audienţă la generalul Drenteln.

Ceea ce dezespera totdeauna pe jandarmii ruşi era mutismul preveniţilor politici, refuzul de a vorbi, de a da orice fel de explicaţii sau depoziţii, şi de aceea era foarte încurajată vorba sub toate formele. Oricît de inocentă ar fi părut o depoziţie [a] unui prevenit, din ea se putea trage o concluzie cu totul neaşteptată fie pentru dovedirea vinovăţiei acuzatului, fie pentru descoperirea complicilor ; şi vorba cvasiparadoxală a acelui diplomat : „Daţi-mi trei vorbe scrise de un om şi am să fac să fie condamnat la moarte" căpăta în Rusia o aplicaţie practică sinistră.

Peste două sau trei zile, nu-mi mai aduc bine aminte, a intrat la mine un căpitan de jandarmi, urmat de un soldat care-mi aducea hainele mele civile. Acest căpitan, pe cît se pare, era ataşat cu serviciul la închisoare.

Era cea mai stupidă şi respingătoare mutră dintre toţi ofiţerii de jandarmi pe care i-am văzut cît am stat în Rusia. O mustaţă groasă, neagră, sprîncene groase ce atîrnau deasupra ochilor, o frunte surprinzător de mică, îngustă şi un aer întunecat, şi un glas tot aşa de întunecat şi răguşit.

— Vă rog să vă îmbrăcaţi ; avem să mergem la secţia a treia.

M-am îmbrăcat fără grabă, fără emoţie ; nu aşteptam nici un rezultat de la demersul meu. Dar... cine ştie?

Peste un ceas am fost introdus într-o odaie lungă, îngustă, ocupată aproape în toată lungimea ei de o masă acoperită cu postav verde. La mijlocul mesei, într-un fotoliu, şedea un general încă tînăr, foarte elegant, blond, cu ochii albaştri, cu barbete blonde. La o extremitate a mesei şedea un căpitan de jandarmi, tot blond, subţire, înalt şi cu un aer inteligent şi simpatic, încît uitîndu-mă la dînsul mi-a trecut prin minte : „Dar acesta ce caută între jandarmi ?". La extremitatea cealaltă a mesei şe-

dea un domn civil în haine negre. în fața generalului era un scaun, pe care, cu foarte multă afabilitate, cu perfecta politețe a omului din lumea mare, am fost poftit să iau loc.

—• Așadar — începu generalul cu un aer surîzător de perfect gentleman și cu un glas vesel, amabil, de *bon enfant* —, așadar ați exprimat dorința de a vorbi excelenței sale generalul Drenteln. Din nenorocire generalul e foarte ocupat și nu poate să vă primească. Dar ceea ce aveți de spus puteți să ne spuneți nouă. Dacă doriți, căpitanul va consemna cele spuse de d-voastră și eu, și d-l procuror Poskocin — arătînd către domnul civil — vom transmite textual vorbele dv.

Fără voie am ridicat ochii ca să văd pe „domnul procuror Poskocin", celebrul procuror Poskocin, pe care-l cunoșteam doară așa de bine din reputație — tristă și mizerabilă reputație !

— Da, vreau în adevăr să fac o comunicare generalului Drenteln, dar *personal* generalului Drenteln.

Domnul procuror Poskocin ridică nervos și supărat din umeri, generalul cu o căutătură veselă, afabilă, de bon *enfant* îl liniști și cu același aer către mine :

— Dar aceasta e imposibil, absolut imposibil. D-voastră sînteți un om inteligent. Judecați singur. Avem sute de deținuți politici. în fiecare zi se arestează alții. Ce-ar fi dacă toți ar dori să vorbească numai cu generalul Dranteln. Nu vedeți că i-ar fi fizicește imposibil să-i asculte măcar ? în schimb vă dau cuvîntul meu, *cuvîntul meu,* că am să-i transmit textual, *textual,* vorbele dv.

Ce eram să fac ? Am ezitat un moment și pe urmă m-am hotărît să vorbesc. în definitiv era totuna.

— Bine, domnule general, am să vă spun ce am de zis și sper că le veți transmite generalului Drenteln.

Dv. știți, desigur, că am fost arestat în România de colonelul Merklin, dar poate nu cunoașteți și împrejurările în care am fost arestat.

Mă refugiasem din Rusia în țara românească din cauze politice și trăiam acolo ca emigrant politic. România însă e o țară constituțională, și Constituția română, pactul fundamental al țării, ia sub scutul ei pe toți emigranții politici, nepermițînd nici măcar extrădarea lor. Am trăit dar sub scutul și ocrotirea legilor țării, ca

toți ceilalți cetățeni români. în mod legal, colonelul Merklin putea să mă ia din țara românească numai cerînd pe cale regulată extrădarea mea. Or, dumnealui n-a procedat în modul acesta legal, ci într-un mod absolut incalificabil. Dumnealui mi-a întins o cursă într-o țară străină și m-a luat de acolo cu de la sine putere, conspirînd nu numai împotriva mea, ci și împotriva țării românești. Prin aceasta dumnealui nu numai că a comis o monstruoasă ilegalitate față de mine, dar a călcat în picioare și toate uzanțele și principiile dreptului internațional față cu o țară amică. Și, ca să vedeți cît de monstruos și ilegal este ceea ce a făcut colonelul Merklin, închipuiți-vă că un polițist român ar veni în Rusia, s-ar ampara * cu de la sine putere de un cetățean rus și l-ar tîrî în România. Cum vi s-ar părea o asemenea procedare ?

Față cu această procedare monstruoasă și ilegală, cer dar să fiu retrimis în țara românească.

Am vrut să vorbesc personal generalului Drenteln pentru că chiar acum un an dumnealui a stat în țara românească în calitate de comandant al ariergardei armatei ruse, cunoaște țara și legile ei și deci va pricepe mai bine toată monstruoasa ilegalitate săvîrșită de colonelul Merklin.

Nu sînt orator, nici avocat, dar de data asta am pledat bine ; era doar propria mea cauză, și era așa de limpede și așa de dreaptă. Vorbisem clar, logic, convingător, dar cuvintele mele impresionară în mod deosebit pe fiecare din cei de față. Generalul rămase absolut impasibil, tot așa de surîzător și bine dispus, parcă ceea ce spusesem eu ar fi fost o anecdotă fără nici o relație reală cu noi, cei de față. Căpitanul era evident tulburat — cazul era așa de neobișnuit ! Dar procurorul ? Procurorul era neprețuit. Toată vremea cît vorbisem, dădea nervos din cap, din umeri, se agita pe scaun și cînd am terminat s-a ridicat repede și a început să se miște nervos pe lîngă colțul mesei ; apoi cu glas răstit către mine :

— Asta era să ne spui ?! Vezi minune ! Foarte bine a făcut colonelul Merklin. Noi i-am fi foarte mulțumiți și recunoscători dacă ne-ar aduce tot așa pe toți emigrații din Elveția, Franța și Englitera !...

[De emparer (fr.) — a pune mîna pe.]

— Dar nu e vorba aici de mulțumirea și recunoștința d-tale — am ripostat eu indignat de atîta nerușinare —; e vorba de o monstruoasă ilegalitate și de călcarea în picioare a tuturor principiilor de drept internațional !...

— *Ce drept!... Ce internațional'....*

Generalul, văzînd situația stupidă și penibilă în care se pusese *d-l procuror,* interveni repede, privind senin și surîzător la d-l procuror și apoi adresîndu-se afabil către mine (cred că tot așa de afabil și grațios mi-ar fi citit sentința de condamnare' la moarte, nu știu însă dacă tot așa de senin și surîzător ar fi ascultat propria sa condamnare) :

— Foarte bine, domnule — zise prietenos d-l general. Am ascultat foarte atent tot ce mi-ați povestit și am s-o transmit cuvînt cu cuvînt excelenței sale generalului Drenteln ; rezultatul vi-l vom comunica cuvînt cu cuvînt — mă însoți amical generalul pe cînd ieșeam din odaie urmat de doi jandarmi.

Peste un ceas, îmbrăcat iarăși în pantaloni și cămașă lungă de pînză groasă, îmi urmam veșnica plimbare prin celulă.

„Rezultatul vi-l vom comunica".

Cunoșteam eu acuma rezultatul și dealtfel nu-mi făcusem nici o iluzie ; și totuși parcă pierdusem ceva, parcă se făcuse mai gol în jurul meu. Cine știe ? Poate că în vreun colț ascuns al sufletului, scăpat de sub controlul evidenței și al logicii, trăia totuși o urmă de speranță.

Și cu toate acestea, împotriva tuturor așteptărilor, un rezultat a fost, și încă unul pe care nu puteam nici să-l prevăd.

Au trecut cîteva zile. într-o dimineață a venit iarăși căpitanul de jandarmi.

Cu un glas ce era menit să fie prietenos și. afabil și stăruind să dea feței sale urîte și întunecoase o expresie pe cît se poate mai plăcută și mai veselă, mi-a spus : Vă aduc o veste bună. Ați reclamat excelenței sale generalului Drenteln pentru felul ilegal în care ați fost arestat. Generalul a găsit că aveți dreptate și a dat ordin să fiți liberat. Vă felicit. Chiar azi veți fi liber. Am ordin să vă întreb unde doriți să plecați.

— Firește că în țara românească, după cum am cerut — răspunsei eu cu un ton degajat, care era menit să

arate că vestea adusă nu mă mira deloc și că o așteptam ca foarte firească, deoarece avusesem atîta sfîntă dreptate. Mi se părea atunci, nu știu de ce, că dacă aș fi trădat o prea mare bucurie sau emoție aș fi compromis tot rezultatul cîștigat.

— Foarte bine, am să iau informații cînd pleacă trenul spre sud ; dealtfel veți fi nevoit să mai așteptați pînă desearā — sînt atîtea formalități ! Așadar, la revedere și vă felicit încă o dată.

Căpitanul a dispărut.

Ce-i asta, vis sau realitate ? E cu putință ? Generalul Drenteln a găsit cererea mea dreaptă ! Mofturi ! Acolo atotputernic e procurorul Poskocin. Dar ce interes ar avea el să mă înșele ? Absolut nici unul. Dar atunci ?!...

Și, izbindu-mă așa din colț în colț, mi s-a părut că am găsit, în sfîrșit, explicația limpede și lămurită a liberării mele. Probabil că nevasta și prietenii mei din țară au dat, în sfîrșit, de misterul dispariției mele, de mizerabila înjghebare a colonelului Merklin. Atunci au intervenit la guvernul român. Guvernul român, revoltat de îndrăzneala unui ofițer rus de a opera pe teritoriul român ca într-un codru, a cerut explicații guvernului rus. Acesta însă, pentru a evita o neplăcere diplomatică și un scandal în presa apuseană — guvernul rusesc a ținut totdeauna să treacă în ochii Occidentului drept stat civilizat — și pentru a da o satisfacție României, a hotărît să mă elibereze și să mă retrimită în România. In definitiv, ce importanță așa de mare aveam eu pentru guvernul rusesc ca să riște o neplăcere diplomatică și un scandal în presa apuseană ? Asta trebuie să fie ! Desigur, asta. Și pe măsură ce mi se lămurea în minte evidența acestei explicațiuni intra în sufletul meu și siguranța că chiar azi voi fi liber. Respiram mai ușurat! Un punct de îndoială rămînea încă : era înfățișarea căpitanului, felul cum vorbea, cum mă felicita, expresia feței lui respingătoare.

Da, desigur, niciodată vestea cea bună n-a fost anunțată de un înger mai urît. Dar în definitiv ce e de vină el că este așa de urît și respingător ?...

Ușa se deschide iar. De astă dată intră un alai întreg : căpitanul de jandarmi, directorul închisorii și în urma lor un jandarm ce aducea hainele mele.

— Sînt vesel — zice insinuant directorul închisorii — ; sînt vesel că totul s-a sfîrșit așa de bine pentru d-ta. Și

acuma iacă ce : fiindcă te liberezi, trebuie să primeşti hainele şi toate lucrurile d-tale. Iată surtucul, vesta, paltonul, ceasul, iată şi portmoneul cu treizeci şi patru de ruble şi copeici. Atîta a fost, nu-i aşa ? Acuma te rog să-mi iscăleşti în acest registru de primirea lucrurilor şi a banilor.

Directorul deschide un registru şi-mi întinde condeiul.

— Cînd pleacă trenul spre România ? — întreb eu, lăsînd pe director cu condeiul întins.

— A, da, — intervine căpitanul —, trenul d-tale spre sud pleacă seara. Ai toată vremea. In două ceasuri, desigur, toate formalităţile vor fi îndeplinite.

— Da, da, — confirmă directorul —, în două ceasuri, desigur. Şi aveţi destulă vreme, veţi mai aştepta încă destul şi la gară.

Şi mi se pare că în căutătura vicleană ce schimbă directorul cu căpitanul e o înţelegere ascunsă, o batjocură.

Iscălesc în registru, şi alaiul pleacă în ordinea în care a venit.

Am rămas singur şi am început să mă îmbrac ; dar hainele mele erau mizerabil cusute ; altfel cum s-ar explica că nu reuşeam cu nici un preţ să bag piciorul în pantaloni şi nici mîna în mîneca surtucului, iar găurile de la vestă se potriveau aşa de rău cu nasturii încît îmi era aproape cu neputinţă s-o închei. Haine gata, nu de comandă !...

In sfîrşit sînt îmbrăcat şi iar încep să alerg prin odaie ; dar mult mai uşor ca altădată, probabil pentru că acuma sînt îmbrăcat în hainele mele proprii. Aşa dară sînt liber ! De astă dată nu mai poate fi nici o îndoială. Am primit nu numai hainele, dar şi lucrurile toate, şi banii, şi am iscălit şi în registru. Dar... şi deodată îmi aduc aminte de căutătura de înţelegere schimbată între căpitan şi director. Atunci ea nu-mi produsese nici o impresie, acuma însă sînt nevoit să întrerup alergarea mea prin odaie şi să mă aşez pe pat.

Mofturi ! Cine ştie cîte treburi au ei împreună, şi poate mi-a şi părut. Afară de asta, peste două ceasuri are să se vadă. Două ceasuri !... Lungi au mai fost, probabil cele mai lungi ceasuri din viaţa mea.

Se însera cînd uşa se deschise din nou şi căpitanul intră iar, îmbrăcat c-o manta peste tunică.

—• In sfîrşit !... Eşti, desigur, nerăbdător. Ce vrei, atîtea formalităţi. Dar acum s-au isprăvit. Mergem. Nu-i vorbă, ai să mai aştepţi destul şi la gară.

Ies în coridor, căpitanul după mine. în coridor ne aşteaptă directorul.

— Călătorie bună ! — zice el insinuant. — Călătorie bună... *nie pominaite nas lihom* *.

Cobor scările din coridor, dar mi se pare că merg tot pe loc plan şi în mintea mea se formulează un adevăr psihologico-filozofic : vezi, oricît de rău e omul şi oricît de mizerabilă îi este îndeletnicirea, dar sînt totuşi momente cînd se trezeşte şi în el un sentiment omenesc.

In mijlocul curţii aşteaptă un cupeu mare înhămat cu doi cai puternici. O fereastră a cupeului e deschisă. Pe capră, lîngă vizitiu, un jandarm înarmat. In cupeu, pe locurile de dinapoi alţi doi jandarmi, iar în faţă, două locuri, pentru mine şi pentru căpitan.

M-am oprit brusc :

— Unde mă duceţi ?

— La fortăreaţa Petropavlovsk — răspunse, rînjind cu plăcere nespusă, căpitanul.

Scîrba, revolta, necazul, sentimente inferioare de obicei, dar atît de binefăcătoare şi sfinte cîteodată !...

M-am urcat cu o linişte aparentă în cupeu şi am început să vorbesc căpitanului de lucruri indiferente — parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Faţa căpitanului, de obicei întunecată, se întunecă şi mai mult; ochii mici se ascunseră sub sprîncenele dese, fruntea se făcu parcă şi mai mică. îi stricam una din cele mai mari voluptăţi ale bestiei omeneşti, voluptatea cruzimii.

Şi, cu cît se întuneca mai mult căpitanul, cu atîta deveneam eu mai vorbăreţ. Făceam observaţii asupra crîmpeielor din priveliştea Petersburgului, pe care-1 vedeam prin fereastra cupeului ce zbura în goana cailor. Făceam o comparaţie între oraşele de nord şi cele de sud, între climele calde şi cele reci. Dacă jandarmii nu cunoşteau cele ce se petrecuseră în timpul zilei, trebuiau să se mire mult de ceea ce vedeau : era parcă nu mă ducea căpitanul pe mine la fortăreaţa Petropavlovsk, cea mai înfricoşată din toate închisorile politice (închisoarea din fortăreaţa

* O vorbă rusească de petrecere la drum : Să nu ne pomeniţi de rău.

Schliisselburg nu exista încă pe vremea aceea), ci parcă-l duceam eu pe căpitan acolo.

Iar dacă cunoşteau cele petrecute, atunci în capetele lor de oameni simpli şi de jandarmi trebuiau să-şi explice astfel scena la care asistau : „Vezi, căpitanul e aşa de supărat pentru că răul pe care a vrut el să-l facă tînărului de alături nu şi-a ajuns scopul; iar tînărul acesta e aşa de mulţumit pentru că răul pe care vrea să-l facă căpitanului îşi ajunge scopul".

Era tîrziu noaptea cînd, după toate formalităţile îndeplinite — nesfîrşite şi înjositoare formalităţi —, colonelul Bogorodsky, comandantul închisorii, urmat de căpitan şi de trei jandarmi ai fortăreţei, au plecat din noua mea celulă. S-a închis uşa, s-a întors cheia grea, paşii s-au depărtat. Am rămas singur.

Eram grozav de ostenit — m-am aşezat pe salteaua de paie. Capul mi-era greu, simţeam un tumult de gînduri multe, multe, dar nedesluşite, şi acelaşi tumult de sentimente în inimă. M-am uitat împrejur.

Era o celulă mică, joasă, aproape sinistră : „Asta este celula din fortăreaţa Petropavlovsk" — mă gîndeam eu. Şi deodată un gînd mi s-a desluşit în minte şi un sentiment în inimă, un gînd şi un sentiment la care, o mărturisesc, nu m-aş fi aşteptat atunci. Era un gînd de mîndrie adîncă, întovărăşit de un sentiment aproape de beatitudine : m-am învrednicit şi eu să stau închis la fortăreaţa Petropavlovsk.

De unde au izvorît acest gînd şi acest sentiment ? Au izvorît ele oare din necesitatea religioasă a martiriului, adînc înrădăcinată în sufletele tuturor acelora care provoacă împotriva lor imensele forţe sociale în numele unui suprem ideal? Sau din altă necesitate, mai egoistă, dar înrudită cu cea dintîi — necesitate de a-şi crea în propriul său suflet un aliat şi un susţinător împotriva unor forţe imens de covîrşitoare ? Sau din mîndrie şi vanitate omenească, sentimente care, orice s-ar zice, întovărăşesc şi ele într-un grad sau altul toate acţiunile noastre, chiar şi cele mai pure ? Sau poate mai bine din toate aceste surse împreună ? Cine ştie ! E aşa de mult de atunci ! … Mai bine de un sfert de veac.

C. Dobrogeanu-Gherea

CALENDARUL MUNCII PE ANUL 1907, BIBLIOTECA „ROMÂNIA MUNCITOARE", *NR. 6, CERCUL DE EDITURA SOCIALISTA, BUCUREŞTI, 1906, P. 67—88*

UN MIC RĂSPUNS LA O MICĂ RECENZIE[89]

În numărul 7/907 al revistei *Viața românească*[90] a apărut o mică recenzie asupra conferinței mele *Din ideile fundamentale ale socialismului științific,* datorită amicului meu personal și fostului prieten de idei și convingeri, G. Ibrăileanu. Această mică recenzie cere neapărat un mic răspuns. Aşadar, după volumul lor, recenzia şi răspunsul la ea se vor potrivi perfect, se vor deosebi însă în formă şi fond.

Recenzia lui Ibrăileanu e foarte blajină şi binevoitoare în formă şi foarte aspră în fond, pe cînd răspunsul meu e blajin şi prietenesc şi în formă, şi în fond. Această deosebire ține probabil de vîrsta care ne tocește voioşia polemică.

Ibrăileanu începe prin a-şi exprima simpatiile sale pentru mine, simpatii pe care le am şi eu pentru dînsul în aceeaşi măsură — de asta poate să fie sigur Ibrăileanu ; sînt amiciții care, orice s-ar zice, rezistă dintelui rozător al vremii. Bineînțeles însă că prietenia noastră nu-l împiedică pe Ibrăileanu să-mi facă multe şi severe observații critice. Dealtfel sîntem şi aicea de acord — o prietenie care ar împiedica exprimarea unei convingeri n-ar merita acest nume. Aceste observații critice le vom cita textual, însoțindu-le pas cu pas de propriile noastre observații.

„După d-l Gherea — zice Ibrăileanu — s-ar părea că azi pe tot globul pămîntesc societăţile omeneşti s-ar compune din aceleaşi clase, că modul de producere şi împărţire al bogăţiilor ar fi acelaşi".

Dacă după d-l Gherea „s-ar părea" aşa ceva, atunci stăm rău cu dumnealui şi, cu toată politețea cuvenită, trebuie să presupunem că anii nu iartă pe nimenea. Dar să mergem mai departe.

„Aşa, d-l Gherea, deşi vorbeşte în *România,* zugrăveşte «societatea modernă» ca o societate în care stau faţă în faţă mai ales clasa capitalistă şi cea proletară ; arată că cea mai mare anomalie a «societăţii moderne»-, «capitaliste»-, e *supraproducția;* explică politica, înarmările, războaiele din «societatea modernă»- ca rezultînd din necesitatea «exportului» mărfurilor, pentru a crea o supapă de siguranţă în contra «supraproducţiei» etc. Dar sînt ţări pe glob în care nu sînt capitalişti şi proletari, în care «anomaliile» nu vin din «supraproducţie», în care războaiele n-au ca pricină scurgerea în afară, în colonii, a «supraproducţiei». Cine ar face anatomia şi fiziologia unei ţări din centrul Africii, chiar înarmat tot cu doctrina lui Marx, ar găsi alte clase, alte antagonisme, alte cauze ale războaielor decît cele pe care le arată d-l Gherea ca fiind caracteristice pentru «societatea modernă», cum ar găsi, făcînd istoria Atenei ori a Romei, iarăşi alte clase, alte antagonisme, alte cauze ale războaielor".

Şi aici sînt perfect de acord cu Ibrăileanu şi mă măgulesc cu ideea că am contribuit şi eu cît de puțin, prin scrierile mele sociale, la priceperea acestui adevăr foarte important, că alta e anatomia şi fiziologia unei societăți din centrul Africii, şi alta aceea a unei societăți moderne capitaliste ; că alte clase şi antagonisme au fost la Roma şi Atena şi altele la noi. Dar să mergem mai departe.

„Făcînd anatomia societăţii noastre româneşti, disecînd-o în clase, făcînd fiziologia societăţii noastre româneşti, cercetînd adică modul de producere şi împărţire a bogăţiilor, vom găsi oare că analiza d-lui Gherea ni se potriveşte ? Vom găsi faţă în faţă mai ales două clase antagonice, capitalişti şi proletari ? Anomalii, mizerii din cauza «supraproducţiei de mărfuri»? Tendinţe războinice, înarmări in scopul de a ne păstra ori asigura debuşeuri pentru export ?

Răspunsul nu poate fi decît negativ".

Şi aici sînt cam de acord... dar nu tocmai. Aşa, spre pildă, sînt de acord că nu vom găsi la noi faţă în faţă mai ales două clase antagoniste, capitalişti şi proletari, şi iarăşi sînt de acord că nu sîntem o ţară colonială şi nu vom face războaie pentru cucerirea de colonii în Africa ; dar că analiza conferinţei nu s-ar potrivi deloc ţării româneşti, asta nu !

Aşa, spre pildă, dacă Ibrăileanu va voi să se dumirească asupra manifestării legii de supraproducţie în ţară la noi, să nu întrebe pe economiştii noştri. Să întrebe pe un agricultor experimentat, şi acesta-i va explica că pe vremurile de recoltă rea, cînd el speră că cel puţin cu preţuri bune să-şi micşoreze deficitul recoltei, supraproducţia de grîne de pe piaţa universală îi reduce preţurile sub cost şi ameninţă să-l ruineze şi pe el, şi ţara. Iar cînd e recoltă bună, şi cînd e şi românul să zică „Doamne ajută", prea marea producţie din Argentina şi din Rusia reduce preţurile la ridicol şi iar îl ameninţă cu ruina şi pe dînsul, şi ţara. Şi astfel trăieşte românul veşnic cu frica în sîn de această lege de supraproducţie, de a dracului ce este ea.

Iar cînd Ibrăileanu va dori să se dumirească asupra războaielor să nu întrebe pe oamenii noştri politici. Să întrebe pe un exportator experimentat, pe un negustor serios şi cult, şi acela are să-i explice că antagonismele şi conflictele noastre internaţionale, ca şi ale altor ţări moderne, au la bază motive economice ; că dacă am fi în stare să facem războaie, asta ar fi doar pentru a ne asigura exportul nostru de grîne, de vite, de porci, şi dacă se va face vreodată monstruoasa abominaţiune a unui război cu Bulgaria, acest război se va face pentru portul Constanţa, pentru o bucată din Dunăre şi pentru alte interese mari economice legate cu acestea, iar nu pentru a mai tăia nasul bulgarului ca să nu se creadă mai al dracului decît este. Iar cînd Ibrăileanu va dori să se lămurească asupra *capitalismului nostru* şi antagonismelor economice din societatea noastră să nu întrebe pe sociologii noştri. Să întrebe... pe Ibrăileanu de altădată, şi acela are să-i explice că în societatea capitalistă *capital* nu e numai fabrica sau atelierul, ci şi *pămîntul,* care e chiar un capital foarte caracteristic ; că relaţiile dintre proprietari si arendaşi, de o parte, şi ţărani, de altă parte, deşi întune-

C. DOBROGE*HU-GHERgA , Uf) fi^Q răSpUHS ta o mîcă recenzie.

gâggN numărul 7 907 al revistei „Viata Romînească", a apărut o Ksffn mică recenzie asupra conferintei mele „Din ideile fundanir*iifl mentale ale socialismului ştiintific", datorita amicului meu personal şi fostului prieten de idei şi convingeri, G. Ibrăileanu Această mică recenzie, cere neapărat un mic răspuns. Aşa dar, după volumul lor. recenzia şi răspunsul la iea se vor potrivi perfect, se vor deosebi insă in formă şi fond.

Recenzia lui Ibrăileanu le foarte blajină şi bine-voitoare în formă şi foarte aspră in fond, pe cind răspunsul meu ie blajin şi prietenesc şi in formă şi in fond. Această deosebire \int probabil de virsta care ne toeşte viosia polemică.

Ibrăileanu începe prin aşi exprima simpatiile sale pentru mine, simpatii pe cari le am şi ieu pentru dinsul. In aceiaşi măsură-de asta poate să fie sigur Ibrăileanu; sunt amicitii cari, ori-ce s'ar zice, rezistă dintelui rozător al vremei. Bine-înteles insă, că prietenia noastră nu-l împiedecă pe Ibrăileanu să-mi facă multe şi severe observatii critice. Dc altfel suntem şi aicea de acord o prietenie care ar împiedeca exprimarea unei convingeri, n'ar merita acest nume. Aceste observatii critice le vom cita textual, insotindu-le pas cu pas de propriile noastre observatii.

„După rt. Gherea, zice Ibrăileanu, sar părea că azi, „pe tot globul pământesc, societătile omeneşti s'ar con-

cate şi viciate prin rămăşiţe de feudalism, sînt totuşi relaţii semicapitaliste ; că relaţiile şi antagonismele acestea sînt antagonisme de *capital* şi *muncă,* viciate şi întunecate prin rămăşiţe de feudalism ; că legile abstracte sociale ale capitalismului, descoperite de Marx, manifestîndu-se în realitate într-un mod întrucîtva deosebit chiar şi în fiecare ţară capitalistă, după împrejurările reale ale acelei ţări, cu atît mai mult se vor manifesta altfel într-o ţară înapoiată capitalistă, cum e ţara noastră ; că aceasta nu împiedică însă ca România — prin relaţiile ei interne de producţie şi distribuire a bogăţiilor — să fie o ţară semicapitalistă ; iar prin faptul că într-însa se produc mărfuri, valori de schimb, iar nu valori de întrebuinţare, şi prin relaţiile ei pur capitaliste cu alte ţări ca ţară exportatoare, ea, deşi o ţară înapoiată, să rămîie totuşi o ţară *înapoiată capitalistă;* că pentru acea *„ocolire a capitalismului",* pe care o visează acum Ibrăileanu sub influenţa unor teorii ce cad în desuetudine chiar în ţara în care au luat naştere, ne-am trezit acuma tîrziu, fiindcă ar fi trebuit să ne gîndim la aşa ceva acum 50 de ani, şi încă şi atuncea ar fi fost în zadar, dar încă acuma, cînd stăm cu mîinile şi cu picioarele în capitalism ; că, în sfîrşit, visarea asta de a *„ocoli capitalismul"* seamănă foarte mult cu aceea a unui marinar care, trezindu-se în corabie în mijlocul mării şi văzînd toate greutăţile şi pericolele legate de această călătorie, în loc să vîslească curajos ca să meargă spre ţinta supremă, ţărmurile viitorului, ar încerca să scoată corabia la mal ca s-o tragă pe uscat... pentru a ocoli oceanul.

Dar asta, fie zise numai în treacăt — nici loc n-avem pentru discuţii teoretice — şi în specie ; iar în general se înţelege că sînt perfect de acord cu Ibrăileanu că nu sîntem o ţară colonială ca Englitera şi nici măcar ca Germania.

Să mergem mai departe :

„D-l Gherea, în conferinţa sa, zugrăveşte foarte bine «societăţile capitaliste» (Germania, Anglia, Belgia etc.) ; dar societatea noastră nu e de felul acesta. Nu e aici locul a intra în amănuntele chestiei ; se va vorbi, desigur, altă dată în această revistă şi cu mai multă competenţă decît o pot face eu".

Şi aici sînt de acord mai ales cu partea întîia, că d-l Gherea în conferinţa sa zugrăveşte foarte bine societăţile capitaliste.

Mai departe.

„Sîntem gata să admitem că «societatea socialistă», adică proprietatea colectivă, încetarea antagonismului de clase cu toate urmările lui mizerabile, este un ideal înalt şi *realizabil.* Desigur că în spre acea formă merge societatea omenească. Dar acea formă socială nu poate rezulta din *dorinţa* noastră, n-o putem făuri noi, ea se va naşte fatal din alta, premergătoare, pentru că, cum spune şi d-l Gherea, Marx a dovedit că organismul social se dezvoltă ca oricare altul, după legi, adică prin cauze determinante. O stare produce pe alta. Dar sînt aceste «legi» aceleaşi pretutindeni şi întotdeauna ? Acest lucru nu 1-a putut dovedi d-l Gherea şi nici din Marx nu rezultă el".

Aici sînt perfect de acord în totul şi în parte. Şi mai mult decît atîta : ***„acest lucru"*** nu numai că nu rezultă din Marx, dar din Marx rezultă tocmai contrariul. Sînt economişti şi sociologi burghezi care cred sau au crezut că legile economico-sociale ale societăţii noastre capitaliste sînt veşnice, că elerAu guvernat societăţile trecute, guvernează pe cele prezente şi vor guverna şi pe cele viitoare. Marx a arătat că nu există veşnice legi sociale, că nu numai societăţile din centrul Africii au alte legi decît societăţile civilizate, dar chiar fiecare ţară, în fiecare epocă istorică a dezvoltării sale, are alte clase, alte antagonisme şi alte legi sociale. Aceasta e una din marile descoperiri ale lui Marx, şi eu, ca marxist, nu numai că n-am căutat să dovedesc contrariul, dar am căutat, fireşte, să afirm şi să explic spusele maestrului. Ei atunci ? Atunci vede şi Ibrăileanu că trebuie să fie vreo încurcătură aici. E evident că sau eu dezic cele ce am spus în toată viaţa mea, sau Ibrăileanu n-a priceput conferinţa. Şi fără supărare — între prieteni supărare nu încape — e mai probabil cazul al doilea. In adevăr, să vedem ce am spus eu. Am ţinut o conferinţă pentru lucrătorii socialişti şi am vrut să fixez bine în mintea lor că o societate e un organism social, care se dezvoltă în puterea unor legi, şi nu o jucărie pe care putem s-o schimbăm după dorinţele şi fanteziile noastre. Am vorbit deci despre unele legi ale societăţii moderne capitaliste, descoperite de Marx. Aceste legi însă,

ca legi abstracte sociale, se manifestă în pura lor formă, dacă putem să ne exprimăm aşa, în ţările înaintate capitaliste, cum e Belgia, Germania, Anglia, şi mult mai complex şi mai încurcat în ţările înapoiate capitaliste, cum e ţara noastră. Şi pentru a nu complica un subiect, care şi aşa era prea complicat pentru o simplă conferinţă, am vorbit despre manifestarea acestor legi avînd în vedere ţările capitaliste occidentale.

Aşadar, în acea parte a conferinţei unde am vorbit despre legile descoperite de Marx şi de manifestarea lor, am vorbit de Belgia, Anglia, Germania, şi nu de ţara noastră. Iar cînd, la sfîrşitul conferinţei, am spus cîteva cuvinte despre ţara noastră în legătură cu altă chestie (cu poporanismul, nu cu legile marxiste) am subliniat cu tot dinadinsul că ţara noastră nu e ţară capitalistă ca cele din Occident, ci ţară înapoiată capitalistă, semicapitalistă, ca Rusia, Serbia, Bulgaria. Sper că e clar. Da, e foarte clar ; dar eu sînt om prevăzător şi de aceea, tipărind conferinţa, mi-am zis : „Dar dacă cineva va crede totuşi că cele tipărite aici se referă *tale quale* * ţării noastre ?". Şi atunci am tipărit o postfaţă, în care spuneam că despre socialismul astfel cum se prezintă el în ţara noastră, aşa de mult deosebită de ţările occidentale, voi vorbi altă dată. Iată textual ce spun acolo :

„Dar mai ales ar fi trebuit să vorbesc despre socialism în ţară la noi. Socialismul, ca doctrină, e acelaşi pentru toate ţările. Dar chiar în ţările cele mai asemănătoare după gradul lor de dezvoltare capitalistă, cum sînt Franţa, Germania, Anglia, Belgia etc, el se deosebeşte după felul lui de a fi.

Cu atît mai mult, deci, trebuie să se deosebească felul lui de a fi în ţările rămase în urmă în dezvoltarea lor capitalistă, cum e ţara noastră.

Despre toate acestea vom vorbi cu alt prilej" **.

Din exces de prevedere am făcut ca pictorul acela care, după ce a zugrăvit un leu, a scris dedesubt : „Acesta este un leu, şi nu un cîine" ; iar Ibrăileanu, după ce a citit ce era scris dedesubt, întreabă cu mirare : „Ce fel de cîine o fi şi ăsta cu o coamă ca de cal ?". Mă întreb : cum se poate ca un om cu cultura, inteligenţa şi perfecta bună-

* [Aşa cum este, neschimbat.]

** [Vezi volumul de faţă, p. 438.]

credinţă a unui Ibrăileanu să facă o greşeală aşa de mare ? Pentru dezlegarea acestei enigme, căci enigmă este, vom cita şi restul recenziei lui Ibrăileanu ; poate acolo să găsim dezlegarea.

„Noi însă credem că socialismul, dacă se va realiza odată pe acest pămînt, se va realiza pentru că se va fi realizat mai întîi în Apus — aşadar putem «ocoli» capitalismul; pînă atunci trebuie însă să vedem care sînt nevoile *reale* şi *remediabile* ale clasei dezmoştenite — la noi *ţărănimea* — şi să luptăm pentru satisfacerea acelor nevoi spre a păstra neamul acesta, căci o naţie *nu trebuie* să piară de foame şi de întuneric ; şi din alt punct de vedere, spre a-l *păstra viu* pentru progres, pentru ca să poată primi odată şi formele superioare de viaţă socială.

Căci altfel, dacă «societatea viitoare» nu va mai găsi aici, între Carpaţi şi Dunăre, şi chiar între Tisa şi Nistru, *acest* popor, pentru ce mai trăim, pentru ce să mai luptăm noi, care nu putem trăi şi lupta decît ca *români ?*

In numele dar ahiar al ştiinţei lui Marx, noi respingem concepţia posibilităţii unui partid *socialist,* în înţelesul pe care îl are în Apus, în ţara noastră".

Un lucru va trebui să-mi conceadă şi mie Ibrăileanu . că pe vremea noastră noi scriam mai clar şi mai desluşit decît acuma. în adevăr, ce este limba pythiană * din pasajul citat, unde o mulţime de sublinieri, care ar trebui să mai limpezească sensul, îl întunecă mai rău prin ascunsul şi ocultul ce par a cuprinde ? Şi sincer şi prieteneşte vorbind, dar clar şi desluşit, ce cuprinde acest pasaj decît următoarea dilemă : sau avem în ţară socialism şi un partid socialist, şi atunci naţia va muri „de foame şi de întuneric", nu va fi *„păstrată vie"* pentru progres, „societatea viitoare nu va mai găsi aici, între Carpaţi şi Dunăre, şi ohiar între Tisa şi Nistru, *acest* popor", şi atunci „pentru ce să mai trăim, pentru ce să mai luptăm etc..." ; sau avem în ţară poporanism liberal, şi atunci naţia va înflori, neamul va fi *„păstrat viu"* pentru progres, societatea viitoare „va găsi" aici, între Carpaţi şi Dunăre, şi chiar între Tisa şi Nistru, *acest* popor, şi atunci, bineînţeles, avem pentru ce să mai trăim, să luptăm etc... E o dilemă din care, după vorba lui Caragiale, nu putem

* [Enigmatică.]

ieşi. Se înţelege că şi alegerea, chestiunea odată pusă astfel, nu e greu de făcut; că românul demult a zis : decît cu un popor mort la cîştig, mai bine cu unul *viu* la pagubă. Dacă citim însă mai cu atenţie şi ne silim să descifrăm cuvintele subliniate : *nevoile reale, remediabile, ţărănimea, păstrat viu, acest popor, ca români,* atunci începem să ne dumirim că aicea e vorba tot de „înstrăinare sufletească", de „jertfirea nevoilor şi durerilor reale ale poporului pe altarul unui program abstract", de „proletarizarea ţărănimii" ş.a.m.d. E tot aceeaşi critică acerbă ca şi în articolul lui Şărcăleanu[91], numai făcută într-un stil mai blajin. Şi atunci începe să ni se lămurească toată enigma : conferinţa mea, citită cu ideile preconcepute ale unui poporanist şi din punctul de vedere al polemicii dintre narodnicii şi marxiştii ruşi, a putut să-1 inducă în eroare pe Ibrăileanu şi să-1 facă să vadă într-însa ceea ce nu conţine.

Şi acuma am şi eu o rugăminte de făcut lui Ibrăileanu. Il rog să-şi aducă aminte de acea mişcare socialistă la care a luat parte doar şi el. Să-şi aducă aminte de acea generaţie de tineri care au consacrat mai toată activitatea lor ţărănimii şi apărării intereselor ei, şi asta nu o vreme scurtă, ci aproape 15 ani. Să-şi aducă aminte de toată activitatea de atunci, agitaţia de atunci, organizarea petiţionarii în masă către parlament, candidaturile socialiste puse în colegiile ţărăneşti, agitaţia din alegeri şi alegerea socialiştilor. Să-şi aducă aminte cum în timp de 15 ani şi mai bine au stat la straja intereselor ţărăneşti, oricînd şi oricum au putut s-o facă. Să-şi aducă aminte că însăşi criza socialistă a fost provocată de cluburile ţărăneşti, unica încercare serioasă în ţara noastră de a chema la viaţă cetăţenească ţărănimea — se înţelege pe calea legilor (dealtfel, socialiştii au fost totdeauna unicul factor politic cu adevărat legalist, principial legalist în ţara asta). Pe urmă, după ce-şi va împrospăta în memorie această lungă activitate practică, să-şi aducă aminte iarăşi de literatura socialistă ţărănească din vremea aceea, răspîndită în reviste, gazete şi broşuri. Să-şi aducă aminte măcar de programul socialiştilor de pe vremuri *Ce vor socialiştii români,* o lucrare scrisă acum aproape treizeci de ani.

Treizeci de ani !
„Cum curge vremea şi ne îngroapă".

Să revadă acolo programul agrar cu cererile acelea de trecere a pămîntului la obştile ţărăneşti şi altele, moştenite pe urmă de poporaniştii noştri. Să vadă acolo motivările teoretice ale programului, moştenite de asemenea în parte de poporanişti, să vadă acolo imprecaţiile împotriva acelora care ar propovădui ori ar lucra pentru proletarizarea ţărănimii şi, cînd are să-şi aducă bine aminte de toate acestea, să se întrebe : este oare vreo asemănare, este oare măcar ceva comun între acea tinerime şi activitatea ei, aşa cum a fost, şi acea tinerime şi activitate aşa cum o zugrăveşte Şărcăleanu în articolul d-sale ? Şi rog să se bage bine de seamă că eu nu discut aici, nu discut deloc dacă socialiştii de atunci au făcut bine sau rău aceea ce au făcut; nu discut dacă lucrînd aşa cum au lucrat au rămas consecvenţi cu ideile lor social-democratice, marxiste, nu discut teoriile din programul socialist de atunci : *Ce vor socialiştii români.* Ba, în privinţa aceasta, trebuie să mărturisesc că socotesc unele propoziţii teoretice de acolo ca naive şi nu sînt acum cu totul de acord cu felul cum e tratată acolo problema agrară şi [cu] soluţiile date ei (nu degeaba trăieşte omul o viaţă de om — mai învaţă ceva), după cum sînt şi mai puţin de acord cu felul cum e tratată problema agrară şi cu soluţiile date ei de poporaniştii noştri (despre problema noastră agrară sper să mă explic altă dată). Dar aici nu e vorba de discutarea faptelor, ci de un lucru mult mai uşor, de constatarea lor.

Şi faptele sînt aşa. Dintr-o parte o tinerime care, mai ales în Moldova, a pus toate puterile ei în serviciul cauzei ţărăneşti şi din altă parte, după d-l Şărcăleanu, o tinerime care, aducînd pe *malurile Bahluiului* nişte înalte idei abstracte, dar absolut nepotrivite pentru ţara noastră, s-a înstrăinat într-atîta de ţară şi de ţărănimea ei încît a uitat că ţăranii sînt şi ei „oameni vii cu nevoi reale şi grele şi ca oameni vii au şi ei dreptul să-şi spună cuvîntul...". Dintr-o parte o tinerime care a luptat şi a suferit pentru cauza ţărănimii, din altă parte, după d-l Şărcăleanu, una care a considerat ţărănimea „ca un material de experimentaţie pentru aplicarea formulelor abstracte...". Dintr-o parte o tinerime care profera imprecaţii împotriva acelora care ar propovădui ori lucra pentru proletarizarea ţărănimii (vezi programul socialist de atunci), din altă parte, tot după d-l Şărcăleanu, o tinerime care preconiza prole-

tarizarea țărănimii „spre a-și pregăti materialul comod pentru experimentarea celor mai înalte idealuri ale veacului...".

E vreo asemănare măcar ?

Și atunci sîntem aici înaintea unei alte enigme, pentru că o enigmă e și aici, deoarece cultura, priceperea și perfecta bună-credință a lui Șărcăleanu sînt în afară de orice discuție. Și această enigmă se explică iarăși destul de ușor. Șărcăleanu nici n-a fost în țară, nici n-a cunoscut perioada cea mai rodnică a activității socialiste și nici literatura socialistă de pe atunci, împrăștiată în broșuri, reviste, gazete, apeluri electorale etc, mai toate dispărute acum, iar judecata d-sale asupra activității socialiste de atunci o face prin analogie și prin reminiscență a oamenilor și lucrurilor din altă parte — da, a oamenilor și a lucrurilor.[92] Astfel, vorbind despre tinerimea intelectuală de pe vremuri, Șărcăleanu o zugrăvește ca pătrunsă și chinuită de probleme etice, filozofico-sociale, pe intelectualul român îl zugrăvește între altele astfel : „Și intelectualul solitar, în cununa-i de spini — setea-i de ideal și armonie sufletească —, și-a urmat, stingher și înstrăinat, mersu-i trudit spre Golgota veșnicei căutări...". Eu, de cînd sînt, n-am văzut așa un contribuabil român în țară la noi și nimenea nu l-a văzut, prin simplul cuvînt că n-a existat. In altă țară da, acolo l-am cunoscut și noi cu Șărcăleanu, puțin și din propria-ne experiență.

Și tot așa și cu polemica poporanistă împotriva marxiștilor. In Rusia în adevăr s-au vărsat lacuri de cerneală și s-au cheltuit munți de hîrtie în polemica dintre poporaniști și marxiști pe tema antițărănismului marxiștilor, care jertfesc interesele reale ale țărănimii pe altarul unui program abstract sau care propovăduiesc proletarizarea țărănimii spre a-și pregăti materialul comod pentru experimentarea idealurilor lor. Se înțelege că și acolo învinuirile acestea au fost nedrepte. Dar acolo, avînd în vedere de o parte felul cum puneau chestia agrară marxiștii ruși și de altă parte dogmatismul unora dintre ei, s-a putut da măcar *jormal* un prilej pentru astfel de învinuiri și pentru o atare polemică. Dar la noi nici nu se putea naște o astfel de polemică, și socialiștii au fost învinuiți pentru orice, afară de preconizarea proletarizării țărănimii. Dealtfel, cum am văzut, greșeala lui Șărcăleanu e foarte explicabilă, dar nu și acea a lui Ibrăileanu. Pentru că, o repetăm, Șărcăleanu nici n-a fost pe vremea aceea în țară, nici n-a cunoscut mișcarea socialistă țărănească de pe vremuri și nici literatura din vremea aceea, iar apropierea unor evenimente uneori împiedică mai mult cunoașterea lor decît o ajută ; pe cînd Ibrăileanu a fost contemporanul acestei mișcări, a luat parte și la literatura, și la activitatea de atunci și, în loc să dea el lui Șărcăleanu elemente reale necesare pentru formarea judecății d-sale, a luat el elemente de la Șărcăleanu pentru formarea judecății lui. Apoi n-am spus eu întotdeauna că în țara noastră (deci și pe malurile Bahluiului) toate merg invers și anapoda, și asta chiar în virtutea unei legi inexorabile, căreia sînt supuse societățile rămase în urmă în dezvoltarea lor capitalistă !

Despre țara toată vom mai vorbi poate și altă dată, iar despre urbea de pe malul Bahluiului putem să dăm și acum exemple cît de multe. Așa, spre pildă, în altă parte o baie se face unde este și apă ; pe malul Bahluiului s-a făcut baie pe un loc mai uscat decît Sahara și clienții vin fiecare cu porția lor de apă de acasă ca să se spele acolo. în altă parte, un abator mare se face unde sînt vite multe de tăiat; pe malul Bahluiului, vastul abator stă închis și așteaptă ca oamenii noștri de stat să obție printr-o convenție deschiderea granițelor noastre pentru vitele străine ca să avem ce tăia în el. In altă parte, un tramvai electric se face cînd sînt pasageri, care să meargă într-însul ; pe malul Bahluiului, tramvaiul aleargă toată ziua gol pușcă prin străzile orașului și așteaptă ca înmulțirea populației urbei să-i aducă și ceva pasageri. In altă parte, un edificiu mai mare universitar se face cînd studenții nu mai încap în cel vechi ; pe malul Bahluiului, cîte un profesor universitar caută în zadar prin vastele săli ale universității noi urmele vreunui student. In altă parte, judecățile celor absenți se fac după elementele și datele martorilor prezenți ; pe malul Bahluiului, judecățile celor prezenți se fac din elementele și datele celor absenți. Așa e legea. Și următorul fapt ne arată cît e de inexorabilă ! D-l ministru al instrucției publice, pentru a mai popula pustietatea universității ieșene, a vrut să creeze cîteva sute de catedre noi. Se știe că planul acesta a fost zădărnicit prin greva generală a sindicatelor unite ale profesorilor universitari

din Bucureşti şi Iaşi.[93] Să presupunem însă că măsura aceasta s-ar fi realizat; s-ar fi înfrînt oare acea lege? Nu, deloc, numai manifestarea ei ar fi fost alta, şi anume: în toată lumea, un profesor ţine de pe catedra universitară prelegeri mulţimii de studenţi ce stau în bănci; pe malul Bahluiului, mulţimea de profesori ar fi stat în bănci şi ar fi ţinut în cor o prelegere unicului student ce ar fi stat pe catedră. Dacă e lege, e lege, n-ai ce să-i faci.

Ianuarie 1907

C. Dobrogeanu-Gherea

VIITORUL SOCIAL *(IAŞI), ANUL I, NR. 10, MAI 1908, P. 241-251*

DIN REVOLUŢIA RUSA

Una din caracteristicile revoluţiunei ruseşti, şi a tuturor revoluţiunilor dealtfel, este marea exasperare a pasiunilor, care produce pe de o parte caractere şi fapte nemăsurat de mari, eroice, virtuţi nepreţuite, iar pe de altă parte, o abjectă şi sîngeroasă dezlănţuire de bestialitate.

De aceste contraste izbitoare e plină revoluţia rusească. Acea bestialitate sălbatică sîngeroasă, care se arată în închisorile ruseşti, în beciurile aresturilor, în expediţiile de pedeapsă şi în pogromurile şi masacrele înfiorătoare ce le întovărăşesc, este îndeobşte cunoscută. Ea a îngrozit doar lumea întreagă.

Iată un nou exemplu pînă unde poate să meargă această dezesperare a bestialităţii. In guvernămîntul Nijni-Novgorod, tribunalul militar a achitat pe un copil de 14 ani, găsindu-l absolut nevinovat. Bandele sîngeroase însă, revoltate că le scapă această jertfă nevinovată, au asasinat pe avocatul copilului şi au ucis şi pe judecător.

Şi alăturea cu această dezlănţuire de bestialitate, cîte fapte mari, eroice! Una din caracteristicile revoluţiei ruseşti este şi eroismul copiilor. Nici într-o revoluţie copiii n-au luat o parte aşa de mare, aşa de eroică, şi nici într-una n-au fost atîţia copii condamnaţi şi executaţi. Pentru psihologia acestor mici revoluţionari e caracteristic următorul fapt pe care-l povesteşte un scriitor rus, Voevodin. Intr-o familie se află o veste grozavă, dar

şi atît de obişnuită, că fiul cel mai mare a fost executat. In mijlocul desperării familiei întregi, un copil de **11** ani se aruncă în genunchi înaintea icoanei maicii domnului, şi plîngînd şi în gura mare, se roagă: „Maică curată, fă-mă mare, şi dă-mi putere ca să răzbun moartea fratelui meu".

Se ştie că acela care a împuşcat pe contele Ignatiev era un tînăr, aproape un copil. Cînd mumă-sa îşi frîngea mîinile de durere înaintea supliciului, copilul o mîngîia: „Mamă dragă, tu ştii că n-am făcut în viaţa mea nimic care să te supere şi ştiam doar că cu fapta mea îţi zdrobesc inima; dar trebuia să fac aşa, trebuia doar să plîngă o mamă ca să înceteze plînsul celorlalte".

în Pokrovsk, din guvernămîntul Samara, doi copii, dintre care unul avea zece, şi celălalt opt ani, în capul unei mulţimi de mai multe mii de oameni, escortau pe deputatul ales N. Kamar. Şi vorbele lor inspirate erau aşa de calde şi pline de înţeles încît plîngea mulţimea toată, plîngea şi deputatul.

Şi acelaşi contrast de lumină şi întuneric pretutindenea, acelaşi contrast şi în Dumă[94]. In manifestările de veselie şi mare înălţare sufletească ale unei tinerimi culte şi neprihănite şi ale unui proletariat eroic şi generos intrau în Dumă, la deschiderea ei, o sută cincizeci de socialişti.

Sînt oameni care au urcat piscurile gîndirii omeneşti şi care şi-au însuşit cele mai nobile sentimente ale epocii. Ei visează iubirea între oameni, o societate de fraţi, şi sînt gata să-şi dea oricînd viaţa pentru acest vis. Şi pe aceeaşi poartă a Dumei a intrat un alt cortej *. Intr-un cupeu mare, tras de patru cai şi îmbrăcat în steaguri naţionale moscovite; înconjurat de o mulţime de huligani sălbatici şi sîngeroşi, care, ţipînd şi chiuind, purtau icoane şi prapuri bizantine, îşi făceau intrarea în Dumă Cruşevan, organizatorul masacrelor femeilor şi copiilor de evrei, spre mai marea glorie a autocratismului rusesc. Se poate un mai izbitor contrast? Şi însăşi existenţa acestei Dume, după compunerea ei cel mai democrat parlament din lume, dar nevoită să lucreze cu un guvern sîngeros şi reacţionar, care cere legi şi bugete de la o Dumă pe ai cărei susţinători şi partizani îi masacrează în afară de Dumă — nu este aceasta oare nu numai un contrast, dar una din cele mai tragice ironii pe care le cunoaşte istoria? Şi guvernul, autocratismul, birocratismul rusesc, a vrut să dea o dovadă că ştie să ajungă, în construirea acestor contraste tragice, pînă la o înălţime în adevăr necunoscută în istorie.

* **[Cortegiu.]**

E un obicei în Rusia ca în zilele mari să se arate clementa imperială. Pentru o zi mare cum e ziua de deschidere a Dumei, şi încă a unei Dume atît de democrate, se aştepta lumea la o clemenţă oarecare, la o amnistie cît de redusă. Nu-i vorba, se impunea o amnistie cît de largă. Oare nu este iarăşi un contrast absurd ca să ţii închişi o sută de mii oameni, dintre care cel puţin nouăzeci de mii sînt vinovaţi că au lucrat pentru realizarea acelei Dume pe care tu o chemi acuma ca să legiferezi cu ea? Dar Rusia e învăţată cu astfel de contraste absurde şi dureroase şi de aceea aştepta acea amnistie anodină, care de obicei sună astfel: „Sînt amnistiaţi toţi acei cărora autorităţile nu le vor găsi nici o vină".

Dar birocraţia rusă s-a întrecut pe sine însăşi. într-un ordin expres al guvernului către guvernatorii din provincie, s-a poruncit ca cei condamnaţi la moarte să nu fie executaţi în ziua deschiderii Dumei; ci a doua zi...! Astfel, acea tortură oribilă şi neomenească pe care o suferă cel condamnat în aşteptarea morţii să fie prelungită cu 24 de ore! *Ca semn de clemenţă pentru deschiderea Dumei, celor condamnaţi să le fie prelungită cu 24 de ore MOARTEA...*

O, noi, cei din veacul al douăzecilea, avem nervii tari, sîntem obişnuiţi cu tragediile groaznice, dar într-un viitor mai depărtat, cînd oamenii vor simţi mai adînc şi mai cald, cine ştie dacă acea zi nu va fi însemnată ca o zi de doliu, ca o zi în care a fost ucisă *Clemenţa...*

C. Dobrogeanu-Gherea

ROMÂNIA MUNCITOARE (BUCUREŞTI), ANUL *III, SERIA A II-A, NR. 1 DIN 4—11 MARTIE 1907*

JUDECATA POSTERITĂŢII ŞI JUDECATA CONTEMPORANILOR

în tinereţele mele, şi eu, şi întreaga generaţie din care făceam parte ne pasionam straşnic pentru problemele de ordin filozofic, social şi poate, mai ales, etic. Aşa era momentul istoric în care trăiam. Ca să te jertfeşti unei cauze mari, trebuie să ai o sentimentalitate şi o mentalitate corespunzătoare. Discutînd aprins, pasionîndu-se şi pătrunzîndu-se în mod religios de chestiunile de conduită etică, de datorie către sine însuşi, către ideal, către poporul din a cărei muncă trăieşti şi te cultivi, generaţia aceea se pregătea pentru drumul spre Golgota.

Intre altele ne pasiona, se înţelege, şi chestiunea judecăţii oamenilor, a opiniei publice, a posterităţii — judecata istoriei ca sancţiune a faptelor omeneşti. Acela care luptă, se zbuciumă, îşi dă inima şi sufletul pentru aproapele său, acela care se jertfeşte, moare, suferă martiriul pentru poporul său unde şi în ce îşi va găsi răsplata ? Pentru cel credincios, răspunsul e uşor : în cer, în rai, răsplata o dă Dumnezeu. Dar pentru cel ce a pierdut naivele credinţe strămoşeşti ? Acela îşi găseşte răsplata cît trăieşte în simpatiile tovarăşilor de luptă şi în conştiinţa datoriei împlinite, iar după moarte în recunoştinţa urmaşilor, în judecata istoriei.

Pe cel ce se jertfeşte şi moare pentru poporul său, poporul nu-1 va uita, ci-1 va pomeni veşnic cu evlavie şi recunoştinţă. Se poate oare o răsplată mai frumoasă ? Pe cînd cel ce trăieşte numai pentru sine dispare fără

urmă, cel ce se jertfeşte pentru alţii trăieşte în recunoştinţa posterităţii, devine nemuritor.

Această concepţie morală a răsplăţii ne părea pe atunci straşnic de înaltă, pe cînd de fapt ea nu era decît morala curentă mercantilo-burgheză, purtînd toate caracterele societăţii moderne, pînă şi în termenii de plată şi răsplată.

într-o zi, o întîmplare a dat o mare lovitură concepţiei noastre morale, iar prilejul pentru aceasta a fost generoasa dramă a lui Sohiller *Don Carlos.* Ar fi de prisos, cred, să mai spun că citeam cu evlavie pe Schiller şi că operele lui cele mai favorite ne erau *Wilhelm Tell* şi *Don Carlos.* O, cu ce veneraţie ne închinam noi înaintea marelui idealist, marchizul Posa, cîtă compătimire şi caldă simpatie aveam pentru bietul Don Carlos şi cum îl uram din fundul sufletului pe tiranul de rege şi părinte, Filip al II-lea... Şi iată că citim într-o zi cum că din colbul cronicilor vechi un istorician a scos nişte documente care dovedesc că Don Carlos a fost un ticălos şi un stricat, marchizul Posa un intrigant şi un mizerabil, iar Filip al II-lea un părinte bun, nenorocit şi demn de compătimire *.

Puteţi să vă închipuiţi ce perturbare morală a produs în noi această descoperire. Cum ? Vrea să zică e posibil ca un om care-şi dă toată inima şi tot sufletul pentru semenii lui să fie nu numai huluit, torturat şi lapidat de contemporani, dar chiar şi în viitor ; graţie unui complex imbecil de împrejurări, graţie nepriceperii voite sau nevoite a unui istorician, acest om bun şi drept să trăiască în mintea şi în sufletul posterităţii ca un ticălos şi un mizerabil, iar în schimb un altul, rău, crud, mizerabil, graţie aceloraşi sau altor împrejurări, să trăiască în mintea şi sufletul posterităţii recunoscătoare ca un om bun, drept, sfînt. Dar atunci unde e *dreptatea* ? Şi, dacă există nedreptăţi mari ce trăiesc *veşnic* şi dacă fapta ta bună poate să rămîie nu numai veşnic nerăsplătită, dar şi pentru vecie prefăcută în contrariul ei, atunci există oare dreptate, etică în general ? Şi atunci pentru ce să mai trăieşti, să suferi, să te jertfeşti ? Şi cîţi vor fi în felul acesta osîndiţi pe nedrept de judecata urmaşilor, de judecata istoriei ? Fi-vor mulţi, fi-vor nenumăraţi ?

*** Pe urmă s-a dovedit că tot Schiller avea dreptate.**

Privind cu băgare de seamă în jurul nostru, ne convingem că trebuie să fie nesfîrşit de mulţi. în adevăr, dacă judecăţile posterităţii le putem cu greu controla, pe cele ale contemporanilor însă cu mare uşurinţă. Sînt doar judecăţile ce se fac zilnic în jurul nostru. Şi ce judecăţi ! începînd cu mahalagioaica ce-şi cleveteşte vecinele toată ziua, urmînd cu prietenul care-şi „aranjează" pe amici, trecînd peste ziaristul care judecă cu dezinvoltură despre toţi şi despre toate şi ridicîndu-te pînă ia opinia publică, pînă la marele Galeoto, care judecă şi osîndeşte în ultima instanţă, ce mulţime imensă, nesfîrşită de judecăţi strîmbe, false, nedrepte !... Dar oare judecăţile posterităţii, ale istoriei, nu sînt rezultatul judecăţii contemporanilor ? Şi atunci judecata posterităţii, rezultatul judecăţii nesfîrşitelor generaţii de contemporani, nu trebuie să fie oare o întreagă hecatombă de osîndiţi fără de cuvînt, şi osîndiţi pe vecie ? Ne îngrozim, ni se revoltă tot simţul de dreptate cînd auzim că un om a fost prin greşeală osîndit şi că şi-a făcut osînda. Dar iată o întreagă hecatombă de spectri, a acelor ce pe nedrept au fost osîndiţi de posteritate ! Şi de ce micime, de ce frică şi de ce laşitate trebuie să fie pătruns sufletul omului faţă cu această stăpînire ruşinoasă !... Şi omul credincios e pătruns de acelaşi sentiment de micime, de frică şi de laşitate faţă de Dumnezeul sau judecătorul suprem, fiindcă nu ştie niciodată sigur cum are să-i iasă procesul. Dar omul cu adevărat credincios are cel puţin un respect adînc pentru judecătorul său, îl crede milostiv şi drept. Dar să atîrni de un judecător care poate să te condamne nu numai în viaţa asta, dar şi în cealaltă, pe vecie, fără ca să ai încredere în nepărtinirea lui, fără ca să ai măcar stimă pentru dînsul — se poate o robie mai degradatoare ? Şi atunci unde şi în ce să-ţi găseşti reazem pentru viaţa ta morală, sancţiune pentru faptele tale, stimul moral pentru activitatea ta ?! Şi, mai ales, unde e concepţia etică liberatoare, care să scape pe om de acea înjositoare robie ? Unde să-ţi găseşti armonia sufletească ?

Chinuitoare întrebări.

Au trecut anii, am trăit, am suferit, am muncit, am citit pe Spinoza, Goethe, filozofia ştiinţifică modernă, cea clasică germană, am studiat pe Marx, şi a venit liberarea, împreună cu concepţia etică liberatoare.

Reazemul sufletesc, sancţiunea morală a faptelor noastre, stimulul activităţii noastre etice nu trebuie căutate în afară de noi, numească-se ele opinie publică, judecata posterităţii, a istoriei sau a lui Dumnezeu ci centrul de gravitate etic trebuie strămutat din afară înlăuntrul omului, în conştiinţa noastră morală, în înseşi faptele noastre.

După cum nu piere nimic în marele tot care se numeşte Univers, nici un atom de materie, nici o undă de energie, tot aşa nu piere nimic din viaţa şi activitatea sufletească, socială. Fiecare om, care trăieşte în societate, de la cel mai umil pînă la cel mai mare, după cum înrîureşte şi schimbă prin activitatea sa materială mediul material în care trăieşte, tot aşa înrîureşte şi schimbă prin viaţa sa psihică, socială şi morală mediu] psihic, social şi moral. Aceste schimbări, odată produse, nu mai dispar, cum nu dispare nimic în lume, ci trăiesc mai departe, trăiesc veşnic în lumea morală, răspîndindu-se într-însa ca undele călătoare ale unei mări, ce merg veşnic, fără de sfîrşit, spre... *aeternitas.*

în *aceasta* stă viaţa veşnică a omului.

Draper[96], pare-mi-se, a spus că în spaţiul îngust al camerei în care trăieşte omul se întipăreşte şi se înregistrează nu numai viaţa lui materială, dar şi cea psihică, astfel că întregul lui zbucium sufletesc ar putea fi descifrat de pe pereţii odăii de un om dotat cu cunoştinţe supraomeneşti.

Tot aşa un om dotat cu cunoştinţe supraomeneşti ar putea citi viaţa morală a fiecărui om întipărită în acest imens nesfîrşit şi etern mediu ambiant care se numeşte lume. Prin urmare, omul trăieşte în adevăr veşnic în faptele lui morale, care sînt aşa cum le-a făcut el şi aşa vor rămînea în eternitate ; viaţa morală viitoare şi-o crează omul însuşi prin felul cum trăieşte viaţa trecătoare de aici, în bine şi frumosul moral, sau în oprobriu.

Dar atunci omul nu mai depinde moralmente de gura lumii, de opinia publică, de judecata urmaşilor, a istoriei ?... Se înţelege că nu. Ba nici chiar de judecata cerească n-are de ce să se tulbure. Să sune trîmbiţele judecăţii din urmă ; eu nu mă prezint înaintea ei. Ce poate face însuşi Dumnezeu faptelor mele morale cînd ele odată create îşi urmează înainte pe vecie mersul lor nestrămutat ca destinul ?... Dacă însă prin modul vieţii

mele trecătoare sînt eu însumi creatorul vieţii mele morale viitoare, care nu poate de nimenea şi de nimic să fie schimbată, aceasta însemnează deplina, definitiva liberare a omului de toate lanţurile vedeniilor religioase şi ale nălucirilor sociale şi împreună cu spectrul „gintei dureroase" osîndite la infern de judecata cerească dispare şi spectrul acelei hecatombe de osîndiţi pe nedrept de judecata posterităţii ; şi una, şi alta devin basme fioroase, bune de speriat copiii şi naivii. Iar omul emancipat în fine pe deplin de această robie înjositoare, robia morală, omul liber, senin, recăpătînd cel mai mare bine omenesc, armonia sufletească, poate păşi, senin şi liniştit, printre semenii săi. iar deviza conduitei lui poate să fie minunatele şi mîndrele cuvinte ale marelui florentin :

*„Segui il tuo corso e lascia dir la gente" *.*

„Segui il tuo corso"... ; bine, dar care „corso", care e drumul ce duce spre bine ?... Aşa e, sînt singur creatorul nemuririi mele morale prin suma binelui şi a frumosului moral ce voi făptui în această viaţă pămîntească. Dar ce e bine ? Ce e rău ? Pe care drum trebuie să merg ca să realizez cea mai mare sumă de frumos moral ?

Chinuitoare întrebări...

Şi la aceste chinuitoare întrebări răspunsul mi l-a dat marxismul. Aceia care au citit ceva din Marx sau. mai bine, asupra lui Marx nici nu bănuiesc că marxismul nu e numai un complex de geniale analize economice, o doctrină economico-socială, dar el conţine o filozofie a istoriei, o etică, o întreagă concepţie a vieţii.

Binele şi răul nu sînt creaţiuni absolute ale dumnezeirii, ci creaţiuni foarte relative ale societăţii. Un om care ar fi singur pe lume n-ar putea să aibă nici cea mai mică noţiune de bine sau rău. Numai relaţiunile dintre oameni creează sentimentele şi noţiunile morale. Aşadar, binele şi răul, precum şi drumul ce duce la ele, n-au prin ele însele semne distinctive după care să poată fi cunoscute, ci se pot distinge şi pricepe numai din relaţii omeneşti. Relaţiile însă dintre oameni se schimbă grozav de mult de-a lungul evoluţiei omenirii, după diferitele epoci istorice, şi împreună cu ele se schimbă şi noţiunile de bine şi de frumos moral, şi ceea ce azi e bine mîine poate să fie rău.

O epocă istorică se deosebeşte prin felul traiului material al oamenilor, şi fiecărui fel material de trai îi corespunde o anume ideologie, o anume etică. Fiecare epocă istorică are deci şi o etică a ei proprie. Această etică nu e omogenă pentru toată societatea, după cum nu e omogenă nici societatea însăşi, ci e împărţită în clase, care prin lupta lor dau întregul conţinut al istoriei. Din aceste clase, unele, prin traiul şi lupta lor socială, sînt regresive, tind să ducă societatea îndărăt, iar altele sînt progresive, adică prin traiul şi lupta lor duc societatea spre progres şi lumină ; şi după cum e tendinţa socială a claselor aşa e şi etica lor. în fiecare epocă istorică există astfel o etică inferioară şi o etică superioară ; aceasta din urmă reprezintă tocmai aspectul etic al luptei acelei epoci spre progres, spre lumină. De această ideologie, de această activitate şi luptă, de această etică superioară a epocii tale leagă-ţi activitatea ta şi conduita ta morală, pătrunde-te de cele mai înalte idealuri ale vremii tale şi atunci eşti sigur că vei merge pe drumul cel adevărat, pe drumul cel drept; atunci, seriîn, poţi să-ţi urmezi calea, avînd ca deviză minunatele şi mîndrele cuvinte ale marelui florentin :

„Segui il tuo corso e lascia dir la gente".

Pentru epoca în care trăim, această activitate şi luptă, şi idealurile ei înalte, şi etica ei superioară se rezumă în cuvîntul *Socialism.*

C. Dobrogeanu-Gherea

VIITORUL SOCIAL *(IAŞI), ANUL I, NR. 5, DECEMBRIE 1907, P. 409—4U*

* **[Dante : „Urmează-ţi drumul şi lasă lumea să vorbească".!**

POST-SCRIPTUM SAU CUVINTE UITATE[1]

Articolaşul de mai sus — un mic fragment din acelaşi articol din care s-a mai tipărit un fragment în *Viitorul social*[98] nr. 5 — a fost scris acuma mai bine de un an ; dealtfel şi după forma şi spiritul lui se vede că a fost scris înainte de martie anul trecut. Oribilul anul trecut ! Acuma, după apariţia seriei de articole ale d-lui Stere, articolul meu ar fi fost scris altfel şi ca formă şi mai aprofundat. Seria de articole ale d-lui Stere apărute în *Viaţa românească* sub titlul comun de *Social-democratism sau poporanism*[99] ridică multe, variate şi importante probleme sociale, le tratează într-un mod serios, cere deci şi un răspuns la fel.

Se înţelege, nu sînt de acord nici cu metoda în care sînt tratate aceste probleme, nici cu argumentele, deducţiunile şi concluziunile la care ajunge autorul lor, ceea ce, bineînţeles, nu mă împiedică să recunosc importanţa problemelor şi seriozitatea cu care sînt tratate.

Sper (regret că nici de astă dată nu pot întrebuinţa un termen mai afirmativ) să răspund mai tîrziu la acele articole şi să tratez acele probleme din punctul meu de vedere[100]. Aici, în acest mic *post-scriptwm,* n-am, bineînţeles, pretenţia să răspund la toate ; aici vreau numai, în strictă legătură cu articolaşul de mai sus, să atrag atenţia asupra unui neajuns care e comun acestei serii de articole ale lui Stere şi articolului lui Şărcăleanu[101] despre Goga şi din care reies mai multe inconveniente : acesta e necunoaşterea sau ignorarea mişcării socialiste

din ţară de la începuturile ei şi a literaturii acestei mişcări. Se înţelege, cunoaşterea aceasta e destul de grea ; deoarece, după cum am spus şi în articolul de mai sus, această literatură e împrăştiată în broşuri, ziare, reviste, dintre care unele au devenit o raritate bibliografică. Dar eu nu fac aici învinuiri, constat numai un fapt care, indiscutabil, are consecinţe regretabile. Acea literatură conţine, desigur, şi multe *iluzionisme* şi teoretice şi practice, importate sau ale noastre proprii — iluzionisme de pe vremuri ; asta se înţelege şi *apriori:* unele lucruri sînt scrise doar acum treizeci de ani !

Dar, citind acea literatură, d-l Stere ar fi găsit şi lucruri a căror seriozitate n-ar putea s-o nege nici d-sa şi, mai ales, ar fi găsit că unele chestii şi probleme ridicate de d-sa au fost deja tratate acuma un sfert de veac, cu altă metodă şi din alt punct de vedere ; ar fi găsit că la unele obiecţii ridicate de d-sa s-a dat deja un răspuns, ar fi găsit că unele argumente pe care le aduce acuma au fost refutate de atunci. Şi atunci d-sa s-ar fi găsit în următoarea dilemă : sau şi-ar fi schimbat unele din vederi şi unele din concluzii, sau ar fi fost nevoit să aducă alte şi noi argumente şi astfel să-şi adîncească studiile şi investigaţiunile, ceea ce ar fi chiar un avantaj pentru articolele d-sale.

Aşa să luăm, de pildă, însăşi ideea centrală şi obiectul principal al acestor articole. Aceasta pare a fi, după cum arată şi titlul : că social-democratismul marxist n-are teren, n-are condiţiuni sociale de viaţă, n-are vreo justificare pentru a exista în ţară la noi, pe cînd ceea ce în adevăr trebuie să fiinţeze în ţara noastră e poporanismul. Asta vrea să dovedească autorul. Or, această chestie, dacă socialismul, social-democratismul are ori n-are teren, justificare, drept la existenţă, dacă e sau nu o plantă exotică, această chestie a fost discutată de acuma un sfert de veac. Şi nici nu se putea altfel. E evident că socialismul, oriunde ar apărea, şi mai ales în ţările înapoiate, e combătut teoreticeşte de la început, şi de la început trebuie să-şi arate dreptul lui la existenţă. Şi argumentele aduse împotriva lui sînt cam aceleaşi, adică : că el n-are condiţiuni sociale de existenţă, că neavînd mare industrie şi proletariat industrial, tocmai clasa ale cărei tendinţe sociale social-democratismul le reprezintă şi ale cărei interese le apără, socialismul n-are ce căuta

în țările lipsite de proletariat. Aceste obiecțiuni la d-l Stere sînt numai mai sistematic, mai științific expuse decît altădată, în fond ele sînt aceleași. Să rezum aici în cîteva cuvinte răspunsurile date atunci, modernizîndu-le sau, mai bine zis, contemporanizîndu-le întru atîta întru cît luăm ca prilej obiecții și discuții de acuma, încolo fondul întreg al argumentării e același, scos aici mai în relief și mai sistematizat.

•

Socialismul e o plantă exotică, socialismul e o importație străină ce n-are teren de existență în țară la noi pentru că n-avem substratul social care să-i fi dat naștere, n-avem nici industrie, nici proletariat industrial ca în Occident. Așa e, faptul e adevărat, n-avem acest substrat social, n-avem proletariat industrial ca în Occident (să nu se uite că discuția aceasta a fost făcută acum mai bine de un sfert de veac, azi aserțiunea aceasta nu e în aceeași măsură adevărată ca atunci). N-avem proletariat, dar burghezime avem? Evident că nu. Aceste două categorii sociale moderne, burghezimea și proletariatul, sînt strîns și indisolubil legate una de alta. Nu se poate burghezie fără proletariat, după cum nu se poate proletariat fără burghezie, ele se dezvoltă în aceeași vreme și în aceeași măsură; cu cît mai puternic ca clasă e proletariatul, cu atît și burghezia, și viceversa. Burghezimea și proletariatul sînt tot așa de indisolubil legate una de altul ca polul pozitiv și [cel] negativ în magnet. Deci în aceeași măsură în care n-avem proletariat ca o categorie socială, n-avem nici burghezime. D-l Stere știe asta și de aceea, în articolul d-sale despre poetul Goga, ironizează pe marxiștii români pentru că au inventat pe malul Bahluiului nu numai un proletariat neexistent, ci și o burghezime neexistentă, „aruncînd mantia de «Tiers Etat» pe umerii bietului Titircă inimă-rea"[102].

Așadar, în aceeași măsură în care n-avem proletariat, n-avem nici burghezime. Or, expresia teoretică a burghezimii e liberalismul — în politică partidul liberal — și deci dacă nu putem avea socialism, neavînd proletariat, nu puteam avea nici liberalism și partid liberal, neavînd burghezime ca în Occident. Și atunci? Și ce avem noi ca în Occident? Avem noi oare o clasă de proprietari rurali, stăpînitori de veacuri ai pămîntului, care își apără privilegiile și tradițiile grupîndu-se într-un partid politic conservator, sau conservatorul nostru în imensa majoritate a cazurilor, e tot Titircă inimă-rea îmbogățit, care a cumpărat moșii și face aici în țară pe landlordul englez sau pe baronul teuton, în apărarea privilegiilor străvechi feudale? Se obiectează că socialismul n-are la noi acele condițiuni sociale care i-au dat naștere în Occident și i-au permis acolo să crească și să se dezvolte. Bine. Dar ce are la noi aceste condițiuni? Să luăm un exemplu important de tot, și anume: întocmirea noastră politico-socială, constituțională, întocmirea noastră juridică, legile care ne guvernează, toate acestea au rezultat oare din înseși condițiunile interne ale vieții noastre sociale, au rezultat oare din necesitățile imperioase ale vieții noastre naționale? Am avut noi oare o dezvoltare seculară de tehnică economică, o creștere și dezvoltare continuă a producției, și această creștere și dezvoltare a producției a venit ea oare la un timp dat în conflict cu niște instituții feudale învechite, care nu permiteau o dezvoltare ulterioară, și acest proces și progres economic a creat oare anume clase, un proletariat industrial, copil încă, dar deja vînjos și voinic, o mică și o mare burghezime, armata și generalii, care au doborît întocmirea veche feudală și au înlocuit-o printr-o întocmire burghezo-capitalistă, liberalo-constituțională? Am avut noi măcar ceva din acest proces social și din aceste condițiuni sociale sau, dimpotrivă, am introdus instituțiile, legile capitaliste burgheze înainte de a avea măcar capitalism și burghezime? Acestea din urmă au început să se dezvolte mai tîrziu, ele se dezvoltă cu greu și acuma, iar d-l Stere, conform teoriilor poporaniste, neagă chiar și acuma, după patruzeci de ani de dezvoltare, existența lor la noi în țară și putința lor de a exista în viitor. Și atunci! Și atunci!

Și aici n-avem doar a face cu un fapt social de detaliu, ci cu unul foarte important, e vorba de însăși întocmirea politico-socială a țării, pe baza căreia, de bine de rău, trăim și ne dezvoltăm de mai bine de 40 de ani. Și ceea ce e adevărat pentru toată această întocmire e, bineînțeles, adevărat și pentru elementele ei. Dar cu întocmirile noastre de ordin intelectual, cultural, artistic, cu ele stăm altfel? Ce sînt, spre pildă, univer-

sitățile noastre ? In străinătate, în Occident, universitățile erau rezultatul unei duble dezvoltări, culturalo-ştiinţifică de o parte şi economico-socială de altă parte. De o parte era dezvoltarea mare ştiinţifică, grămădirea imensă de cunoştinţe, care cerea instituirea unor instanţe superioare de control, de specializare, de regulare şi de dezvoltare ulterioară ştiinţifică ; din altă parte era progresul economic, tehnic, industrial, care cerea specialişti în domeniul vieţii economice, practice. Am avut noi oare aceste condițiuni necesare, din care au rezultat universitățile, sau am trecut la universități direct de la ceaslovul lui Lazăr[103] şi fără să avem măcar profesorii universitari *necesari,* iar limbile rele spun că, afară de foarte puţine şi onorabile excepţii, nu-i avem nici acum. Şi în domeniul artelor, al teatrelor, al muzeelor etc. nu-i acelaşi lucru ? Dar ce să mai vorbim de întocmirile politico-sociale sau de cele culturale, înseşi întocmirile din domeniul materialo-economic, acest fundamentum fundamentorum al societății, care, ca atare, nu poate fi transplantat, care trebuie să se dezvolte din înseşi măruntaiele societăţii; unele din aceste întocmiri n-au fost oare introduse la noi ca o plantă exotică ? Să luăm, spre pildă, drumurile de fier, unul din cei mai importanţi factori ai vieţii economico-sociale. Drumurile de fier, ca invenţie, ca principiu tehnic, au fost inventate cu sute de ani înainte de Stephenson, dar ele n-au putut să ia fiinţă decît ca rezultat al unei lungi evoluţii economice. Au trebuit o dezvoltare extraordinară a producţiei, **o** dezvoltare mare a oraşelor, o *imensă diviziune a muncii în societate* şi, ca rezultat, **o** necesitate de mari şi intense transporturi ş.a.m.d., au trebuit toate acestea ca să poată lua fiinţă drumurile de fier. Am avut noi aceste condiţiuni sociale sau, dimpotrivă, tocmai drumurile de fier au determinat şi determină crearea acelor condiţiuni, devenind astfel o cauză, în loc de a fi un efect ? Noi am introdus drumurile de fier şi vagoane de cel mai modern confort, trase de maşini de ultima perfecţiune a construcţiei, şi ele treceau (şi trec încă) pe lîngă lanurile ţărăneşti lucrate cu plug de lemn, ca în evul mediu, pe lîngă bordeiele învelite şi dezvelite, ca în timpurile preistorice, care se uită cu mirare şi ironie tristă la această... plantă exotică, ce n-are nici o rădăcină în viaţa reală a ţării. Şi nu e oare acelaşi lucru cu introducerea celor din urmă invenţiuni tehnice

în agricultura sau industria noastră începîndă ? Dar instituţiile noastre de credit, organizate după ultimul model occidental ? Acolo ele au evoluat şi s-au dezvoltat din adîncile necesităţi economice, corespunzînd, prin organizaţia lor treptată, fiecărei trepte de dezvoltare a producţiei şi distribuţiei bogăţiilor ; noi am introdus instituţii de depozit cam înainte de a avea ce depozita şi instituţii de circulaţie cam înainte de a avea ce să circule. Ce însemnează deci toate aceste fapte ? însemnează un lucru important, foarte important, cît se poate de important, *că aici avem a face cu un fenomen general al vieţii noastre sociale, că nu numai socialismul e o plantă exotică,* ci în acelaşi fel şi sens e o plantă exotică *întreaga noastră viaţă de stat modern; nu numai socialismul nu rezultă din condiţiunile adînci sociale ale vieţii noastre naţionale, ci în acelaşi fel şi sens nu rezultă din ele mai toate fenomenele vieţii noastre moderne.* Dar aceste fapte însemnează şi mai mult, ele însemnează un lucru importantissim, că aici avem a face cu o lege însăşi a dezvoltării noastre sociale, *cu o lege a dezvoltării societăţilor înapoiate, rămase în urmă în dezvoltarea lor socială, în dezvoltarea lor capitalistă.*

Priceperea acestei legi e o condiţiune indispensabilă şi neapărată pentru priceperea tuturor fenomenelor sociale speciale ţărilor semicapitaliste.

Această lege se explică prin însăşi situaţia şi condiţiile reale sociale ale acestor ţări. *Ţările rămase în urmă intră în orbita ţărilor capitaliste înaintate, ele se mişcă în orbita acelor ţări şi întreaga lor viaţă, dezvoltare şi mişcare socială sînt determinate de viaţa şi mişcarea ţărilor înaintate, sînt determinate de epoca istorică în care trăim, de epoca capitalisto-burgheză. Şi această determinaţiune a vieţii şi mişcării sociale a ţărilor înapoiate prin cele înaintate e însăşi condiţia necesară de viaţă;* şi în această alergare ele sînt nevoite să facă de multe ori în ani ceea ce celelalte, care le-au distanţat aşa de mult, au făcut în secole ; *tempoul* deci şi de multe ori însuşi caracterul mişcării lor trebuie să fie altul decît al ţărilor înaintate capitaliste, *de aceea mişcarea lor şi toate manifestaţiunile vieţii lor sociale se fac de multe ori prin sărituri, prin zigzaguri, sînt sau par a fi anormale.*

Aşa, una din marile descoperiri sociologice ale lui Marx e şi aceasta, că formele politico-sociale ale socie-

tații depind de fondul economico-social, că formele politico-sociale se schimbă după ce s-a făcut o schimbare corespunzătoare în felul de producere și împărțire a bogățiilor economice, după ce s-a făcut o schimbare corespunzătoare în fondul material al vieții sociale, că forma, cu alte cuvinte, urmează fondului. Dar iată vedem însă că în țările înapoiate capitaliste, cum e țara noastră, s-a introdus o formă politico-socială fără a avea un fond corespunzător, care fond se dezvoltă în urmă — la noi e deci contrariul celor ce zice Marx, e fondul care urmează formei. Contrazic oare societățile înapoiate capitaliste legile lui Marx, contrazic ele oare o concepție sociologică generală, pentru care iarăși nimeni n-a făcut așa mult ca Marx și marxismul, și anume acea concepție : că transformările sociale nu depind de planurile, dorințele și fanteziile noastre, ci ele izvorăsc și trebuie să izvorască din înseși condițiunile de viață reală ale societății ? Se înțelege că aici nu e nici o contrazicere. Decît — și aici cred că, la rîndul meu, nu voi fi contrazis de nimeni — aceste legi și aceste concepții sociologice trebuie să fie bine și corect pricepute. Or, cînd Marx a formulat legile lui și a vorbit de societate, el a avut în vedere societatea *în general,* el a vorbit de societatea capitalistă ca atare, a vorbit de societatea capitalistă ca de o treaptă de dezvoltare a societăților, dar nu de fiecare societate în parte, chiar cînd acea societate e semicapitalistă ; se înțelege că în acest din urmă caz legile lui — dacă înțelegem bine ce e o lege socială — vor suferi modificări, întrucît mai ales acele țări n-au ajuns încă a fi țări capitaliste propriu-zise. Asta e una la mînă. A doua e și mai importantă în cazul de față, și anume cînd vorbim de *condițiunile sociale reale,* din care pot să rezulte anumite transformări și fenomene sociale, trebuie să avem în vedere și să ținem seamă de *totalitatea condițiunilor sociale* ale acelei țări, nu numai de o parte, nu să le ciuntim. Or, tocmai acest din urmă lucru îl fac de obicei sociologii noștri cînd, vorbind de condițiunile sociale reale ale țării, o *izolează în mintea lor de alte țări și uită că, dacă țara noastră e un organism social-național, ea face însă parte dintr-un alt organism social superior, e în relații strînse de viață și condițiuni sociale cu alte țări mai înaintate, care determină chiar în bună parte condițiunile noastre de viață națională; uită de epoca istorică capitalistă în care trăim și care influențează și modifică procesele de viață ce se petrec în țară,* uită de toate condițiunile sociale reale care rezultă de aci pentru țara noastră. Și de aceea multe lucruri le par plante exotice, care la noi n-ar avea teren și rădăcină, pe cînd dacă ar vedea și pricepe totalitatea condițiunilor reale ale țării și-ar schimba, desigur, opinia.

O mare și clară dovadă pentru cele spuse aici ne-o dă Rusia. Acum și pentru cei orbi e evident că marea nenorocire a Rusiei, care a adus-o la marginea prăpastiei, e că n-a știut la vreme să introducă o întocmire politico-constituțională, că n-a știut să devie la vreme, acum cel puțin un sfert de veac, *politicește* aceea ce numesc nemții *eine biirgerliche Gesellschaft* *. Or, Rusia, dacă exceptăm Polonia, nici azi, dar încă acum un sfert de veac, n-a avut acele condițiuni economico-sociale și n-a avut acele clase care au necesitatea și au dobîndit întocmirea politico-socială constituțională în Apus. S-ar părea că aici avem o contrazicere absurdă și nerezolvabilă : o societate care are o imperioasă necesitate de niște instituțiuni care nu rezultă din necesitățile vieții sale. Această contrazicere însă e numai aparentă și rezultă dintr-o neîndestulătoare și defectuoasă orientare și analiză sociologică. Dacă considerăm Rusia nu ca o țară izolată robinsoniană, ci în relațiile ei cu țările înaintate, dacă luăm în seamă epoca în care ea se dezvoltă, o *epocă al cărei conținut, caracter și puteri motrice sociale sînt date nu de ea, ci de țările înaintate capitaliste, dacă considerăm toate schimbările și mișcările sociale pe care le introduc în organismul social rusesc aceste relații și această epocă,* dacă, într-un cuvînt, considerăm condițiunile sociale ale Rusiei în sensul cel larg, în totalitatea lor, atunci numai vom vedea clar că întocmirea politică constituțională era o necesitate imperioasă, rezultantă din *totalitatea condițiunilor ei sociale* și că neîmplinirea acestei necesități a fost una din cauzele principale care au adus acest colos, cu imensele lui rezerve de putere și bogăție, la marginea prăpastiei.

Această lege a dezvoltării societăților rămase în urmă în dezvoltarea lor capitalistă și necesitatea de a considera *totalitatea condițiunilor sociale* scapă de obicei din

* **[O societate burgheză.]**

vederea sociologilor noştri ; de aci şi polemica dusă de partidele noastre politice pe tema copierii străinătăţii, pe tema introducerii plantelor exotice ş.a.m.d.

Se ştie ce polemică acerbă au dus conservatorii noştri, şi în special doctrinarii lor, junimiştii, împotriva liberalilor, care, după dumnealor, au copiat şi au adus planta exotică **a** instituţiilor constituţionale din Franţa, pe cînd dumnealor n-au adus doară teoriile lor de stat, estetica lor, filozofia lor din Germania, spre pildă, pentru că Kuno Fischer şi Schopenhauer şi alţii au fost autentici români şi numai naturalizaţi nemţi. în schimb se cunoaşte iarăşi polemica acerbă a liberalilor împotriva junimiştilor pe tema cosmopolitismului şi antipatriotismului acestora din urmă pentru că au adus nişte teorii, idei şi concepţii străine de neam, pe cînd d-nii liberali şi-au adus [pe] ale lor de la Michelet, Quinet şi alţii şi au tradus constituţia belgiană pînă şi cu greşelile ei gramaticale.

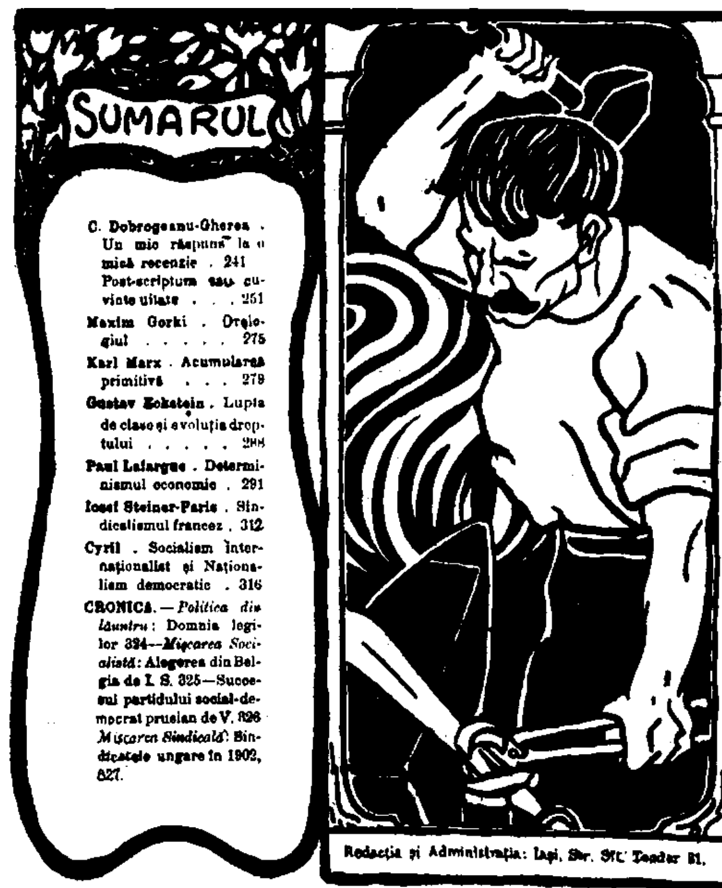
Acuma în urmă, poporaniştii noştri pe aceeaşi temă ironizează pe socialişti, care au adus teoriile lor marxiste, cum zice cu ironie Şărcăleanu, din „inima lumii", pe cînd poporaniştii au adus pe ale lor tocmai de la *periferia ei.* Se înţelege, eu nu neg deloc că aceste împrumuturi din străinătate, făcute fără pricepere, sistemă, alegere, pot să devie un rău şi că, exagerate, duc chiar la ridicol. La sfîrşitul articolului de sus am arătat eu însumi, sub forma unor glume polemice exagerate, ridicolul la care duce imitarea fără critică, dar asta e altceva. Aplicarea exagerată şi fără critică **a** unui principiu va duce, se înţelege, la ridicol, de oricine ar fi făcută, deşi trebuie să recunoaştem şi să mărturisim că orientarea în privinţa asta în ţările înapoiate e foarte grea. Leacul împotriva acestor exagerări e, se înţelege, tactul, simţul de măsură, practica şi lupta vieţii şi... *vremea,* dascălul nostru, al tuturora.

D-l Stere în articolele d-sale ironizează pe lucrătorul român, calfa de cizmar, care, zice d-sa, e, desigur, un cetăţean onorabil, dar nu e un proletar în sensul occidental al cuvîntului, şi, minus ironia, d-l Stere are dreptate. Şi nu că n-am avea şi noi proletarii noştri. O, nu, în privinţa aceasta stăm destul de bine şi frumos. Aşa, afară de cîteva zeci de mii de proletari orăşeneşti, avem, după d-l Creangă[104], cinci sute de mii, iar după d-l mi-

No. IO **PREŢUL 1 LEU** **mrai.iaos**

WnToRUL^OoaL

^ mhai, *m.* ii Revistă lunara

nistru A. Carp[105] şapte sute de mii de ţărani lipsiţi cu totul de pămînt, deci proletari. Astfel că avem şansa să devenim o ţară eminamente proletară. Dar calfa de cizmar nu e proletarul în sensul proletariatului occidental, care a dat naştere şi conţinut luptei socialiste, după cum şi ţăranul nostru fără de pămînt e încă un semiiobag, nu proletar agrar în sensul occidental — aici d-l Stere are dreptate. Aş întreba însă : calfa de cizmar sub ce formă poate să-şi apere interesele sale ? Sub formă de corporaţii medievale ? Nu. Dacă el nu e o categorie economică în sensul proletarului occidental, nici calfă medievală nu e, el nu e nici una, nici alta. Afară de asta, el e producător liber, politiceşte el e cetăţean liber şi egal cu toţi ceilalţi, iar ca cetăţean al unei epoci istorice date el ştie de antagonisme de clasă, de acelea dintre capital şi muncă, de lupta pe care o duc fraţii lui de muncă din străinătate, de obiectivul acestei lupte ş.a.m.d. şi, cînd e vorba de apărarea intereselor sale, el le apără sub ultima formă occidentală a sindicatelor muncitoreşti social-democratice ; tocmai după cum şi burghezimea noastră, care nu e nici ea o categorie economică burgheză în sensul celei occidentale, îşi apără interesele ei nu sub forma de starostii medievale, ci sub ultima formă de Cameră de comerţ (o servilă şi, de aceea, absurdă traducere din franţuzeşte, *Chambre de Commerce)* sau sub formă de cartele şi trusturi americane.

S-ar putea oare zice calfei noastre de cizmar următoarele : sindicatele muncitoreşti, antagonismele de clasă şi dintre capital şi muncă, lupta proletariatului, emanciparea muncii, astea sînt bune şi adevărate, dar d-ta fă-te că nil le pricepi, pentru că n-ai ajuns încă o categorie economică ca proletarul din Occident. Se înţelege că cizmarul ne va trimite la plimbare. Şi atunci cînd el se va pătrunde de învăţăturile social-democratice marxiste şi va stărui să trăiască şi să influenţeze viaţa lui înconjurătoare în sensul acestor învăţături, atunci va fi un bun soeial-democrat, ca şi tovarăşul lui din străinătate, deşi nu e o categorie economică ca cel din urmă.

Bineînţeles că toate acestea se potrivesc cu atît mai mult lucrătorilor noştri, cu cît ei devin lucrători industriali chiar în sensul occidental.

E evident că fenomenele acestea unui adversar al socialismului trebuie să-i pară rele şi neplăcute, după cum

unui soeial-democrat trebuie să-i pară bune şi agreabile ; dar amîndurora deopotrivă, *dacă sînt oameni culţi şi văd clar lucrurile, trebuie să le pară necesare, fatale şi inevitabile.*

*

în cît priveşte cele ce se afirmă asupra exotismului socialismului ca o concepţie, ca o credinţă economică şi etico-socială. acestea sînt şi mai greşite. E moda acum la noi să se zică : în Occident, în Germania, aş fi socialist, iar în Rusia liberal. Dar cum se poate una ca asta ? Socialismul e o concepţie întreagă a vieţii, care conţine o metodă de cercetare a ei, care are o filozofie a istoriei a ei, etica ei, e o concepţie teoretică, socială şi etică care obligă la o *anumită* activitate practică. Cum poate deci această concepţie să fie adevărată în Belgia şi falsă în Bulgaria ? Acesta e un nonsens. Sau concepţia e adevărată, şi atunci e adevărată şi în Olanda şi în Rusia, sau nu e adevărată, şi atunci nu e nicăieri.

Se înţelege, socialismul ca concepţie economică şi etico-socială e un rezultat al unei anumite epoci, anume al epocii capitalisto-burgheze, e un produs al anumitelor împrejurări reale istorice, economice şi culturale. Dar, odată produs socialismul ca concepţie, el nu mai poate varia după împrejurările variabile ale diferitelor ţări, încît cineva să poată fi socialist într-o ţară şi liberal în alta ; asta e un nonsens, după cum ar fi un nonsens ca cineva să fie darvinian într-o ţară şi antidarvinian în alta. *Ceea ce variază în adevăr sînt împrejurările reale, istorice, ale diferitelor ţări şi, după ele, aplicabilitatea practică a concepţiei socialiste şi de aici activitatea practică a socialistului.* Aceasta, în adevăr, poate să varieze de la o ţară la alta. Ceea ce caracterizează însă pe un socialist, îl determină şi îl plasează ca atare nu e realitatea vieţii sociale şi nici problemele sociale ce rezultă din această realitate, ci *atitudinea lui faţă cu această realitate şi aceste probleme, activitatea lui faţă de ele, atitudine şi activitate condiţionate de concepţia şi convincţiile * lui socialiste.* Realitatea vieţii sociale, împrejurările ei, problemele care rezultă din ea ne sînt date de dezvoltarea

* **[Convingerile.]**

istorică a societăţii, de istoria ei ; în existenţa acestei realităţi, aşa cum este ea, n-avem nici un merit şi nici o vină, ea ne e dată ca un fapt social, şi atîta tot. Şi această realitate socială şi istorică nu ne arată care e conservator, liberal sau socialist, ci aceasta ne-o arată *activitatea* şi *atitudinea* fiecăruia dintre ei faţă cu această realitate istorică, atitudine şi activitate condiţionate, la rîndul lor, de interese şi lupta de clase şi hotărîte de concepţiile şi convincţiile sociale respective. împrejurările reale de la o ţară la alta fiind însă deosebite, şi activitatea socialistului de la o ţară la alta poate să se deosebească ; şi poate să se deosebească uneori aşa de mult încît să pară aproape opusă. Aşa, spre pildă, pot să-mi închipui foarte bine ca un socialist, şi încă un consecvent socialist, să lupte într-o ţară pentru protejarea industriei prin taxe vamale, iar în alte ţări împotriva acestei protejări, întrucît şi într-un caz, şi într-altul pleacă de la concepţia lui socialistă, el rămîne un foarte consecvent socialist, pentru că schimbarea atitudinii lui nu depinde de schimbarea concepţiei, sentimentelor şi convincţiilor lui sociale, ci de schimbarea împrejurărilor în care se petrece activitatea lui. *De aceste împrejurări variabile depinde felul activităţii unui socialist, nu însă socialismul lui.* Aici e întregul nod al chestiunii şi cauza greşelii şi eonfuziunii atît de răspîndite : *de la schimbarea obiectivului luptei, a împrejurărilor ei, de la variarea materialului asupra căruia lucrează socialismul, se conchide la schimbarea şi variarea a însuşi socialismului* — aici e *greşeala.*

Se înţelege că, în ţările rămase în urmă în dezvoltarea lor capitalistă tocmai din cauza acestei înapoieri, problemele care se impun sînt de multe ori de-a dreptul burgheze. Aşa, spre pildă, cum am arătat, în Rusia această mare problemă e prefacerea statului birocrato-feudal într-un stat constituţional-burghez. Oare din faptul că social-democratul, ca şi constituţional-democratul rus au acelaşi obiectiv pentru lupta lor — dobîndirea libertăţilor constituţionale — urmează că social-democratul rus a încetat de a fi socialist şi s-a prefăcut în constituţionalist ? Desigur că nu.

Obiectivul luptei e acelaşi şi de aceea şi unul, şi altul pot să meargă în lupta lor multă vreme paralel şi alături ; dar motivele adînci ale acestei lupte, clasele sociale către care se adresează unul şi altul pentru dobîndirea reformei, conţinutul şi întinderea reformei cerute, scopul apropiat şi cel depărtat către care tind unul şi altul şi pentru care cer reforma, toate acestea sînt deosebite şi de multe ori profund deosebite, în conformitate cu interesele de clasă pe care le reprezintă, cu concepţia şi convincţiile sociale ale unuia şi altuia; şi astfel faţă de acelaşi obiectiv de luptă, faţă de aceeaşi problemă socială unul rămîne consecvent soeial-democrat, iar altul constituţional-democrat burghez.

Nepătrunderea acestora dă loc la două feluri de greşeli : unele din partea adversarilor, altele chiar din partea adepţilor înşişi ai socialismului. Adversarii spun socialiştilor că, dacă sînt probleme atît de importante care se impun societăţilor înapoiate capitaliste şi care sînt de natură burgheză, de ce socialiştii n-ar intra în rîndurile burgheziei ca să lupte pentru realizarea lor ? Pe de altă parte, socialiştii, intimidaţi de această argumentare cvasi-logică, încep a nega cu totul sau a contesta importanţa acestor probleme sub cuvînt că ele sînt burgheze. Greşeala unora şi a altora, după cum am mai spus-o rezidă în lipsa de orientare clară în aceste chestiuni atît de complexe. Se înţelege că sînt probleme burgheze care se impun societăţilor înapoiate capitaliste, se înţelege că aceste probleme sînt uneori foarte importante *dar faţă cu aceste probleme social-democratul are propriul lui rost, propriul lui rol necesar, deosebit de al tuturor celorlalţi şi determinat de concepţia şi convincţiile lui socialiste.*

Sper că e destul de clar. E adevărat însă că din faptul că social-democratul are de lucrat în ţările înapoiate asupra unui material social şi faţă de probleme sociale condus de o concepţie izvorîtă din viaţa ţărilor înaintate, ce au în cîtva alte probleme şi alt material social, e adevărat, zic, că din acest fapt rezultă pentru social-democratul ţărilor înapoiate multe şi varii greutăţi de orientare, de orientare şi teoretică, şi practică. E adevărat că, din cauza acestor însemnate greutăţi de orientare, sînt posibile iarăşi multe greşeli şi teoretice, şi practice ; exemple de acestea ne-ar putea da, din nenorocire destule, spre pildă, mişcarea socialistă din Rusia. Ne-ar da, desigur, şi cea românească. Şi cea mai comună greşeală e disproporţionata importanţă dată unor probleme pentru că ele au atare importanţă în ţările înaintate şi negiija-

rea relativă a unor probleme foarte importante pentru țările înapoiate pentru că n-au aceeaşi importanță în țările dezvoltate capitaliste ş.a.m.d. *De aceste greşeli însăm de vină nu e concepția socialistă, ci aplicarea ei greşită,* şi leacul ei... vremea, dascălul nostru, al tuturora.

Dar de aceasta nu poate fi vorba aici, asta priveşte deja aplicarea principiului — şi noi, după cum am zis, vorbim aici din principiu şi în principiu. Şi pentru mai marea lămurire a principiului vom lua încă un exemplu, de astă dată din viața țării noastre — acest exemplu e problema dezvoltării noastre capitaliste şi industriale, problema industrializării țării. Această problemă, ca şi cea din Rusia, despre care am vorbit mai sus, e de natură burgheză, nu socialistă ; deosebirea e numai că problema din Rusia e o problemă politică, pe cînd cea de la noi e economică. Să vedem care va fi atitudinea feluritelor grupări şi concepții sociale față de această problemă. Clasa proprietății noastre latifundiare este şi va fi împotriva dezvoltării industriale. Dezvoltarea industrială ar distrage atenția şi protecția statului de la agricultură la industrie, ar distrage de acolo şi forțele producătoare şi de aceea : ce ne mai trebuie industrie cînd avem agricultură, din care decurg foloase aşa de însemnate pentru... marii agricultori. Poporaniştii consecvenți sînt, ca şi conservatorii agrari, împotriva dezvoltării capitaliste şi industriale a țării, dar în acord cu concepția lor din cauze şi motive cu totul diferite. Poporaniştii consecvenți socotesc capitalismul şi industrialismul ca o mare nedreptate socială, îl socotesc ca un rău în sine şi, de aceea, vor să ne retragem din drumul dezvoltării moderne capitaliste la o parte, să ne organizăm acolo pentru propria-ne întrebuințare o democrație rurală semisocialistă şi, stînd în această idilă rustică, sunînd din bucium şi cîntînd din fluier, să aşteptăm pînă ce carul progresului modern, trecînd prin gropi, prin toate piedicile, pericolele şi mizeriile drumului capitalist, va ieşi, în sfîrşit, în drumul cel larg al societății socialiste realizate ; atunci ne suim şi noi în car şi mergem înainte pe calea largă a societății viitoare. In felul acesta, şireți cum sîntem, vom înşela vigilența istoriei şi *vom ocoli capitalismul.*

D-l Stere nu e un poporanist consecvent şi pricepe importanța unei dezvoltări industriale în sensul celei occidentale, dar *nu crede în posibilitatea unei atare dezvoltări la noi;* şi în sprijinul părerii lui aduce, dealtfel, foarte serioase argumente poporaniste. Se înțelege că, consecvent cu felul lui de a vedea, e de părere că nici nu trebuie să ne batem capul şi să luptăm cu imposibilități. In sfîrşit, eu, ca social-democrat marxist, cred că concepția poporanistă, cu ocolirea capitalismului, e o himeră naivă, că sîntem deja în capitalism, că dezvoltarea capitalisto-industrială ni se impune, că trebuie să o dorim ca pe un mare progres asupra stării noastre înapoiate, că o dezvoltare capitalisto-industrială e posibilă, şi nu numai posibilă, dar şi necesară, şi nu numai necesară, dar e chiar o condiție de existență în viitor a țării, o condiție de a fi ori a nu fi. Iată deci cum din deosebite concepții sociale rezultă deosebiri profunde în priceperea aceleiaşi probleme sociale şi de aci rezultă, bineînțeles, şi atitudini cu totul deosebite practice, activități sociale cu totul diferite față de ea. Se va zice poate: aşa e, atitudinea conservatorului agrarian, a poporanistului consecvent şi a social-democratului față de problema dezvoltării capitaliste şi industriale a țării e profund deosebită din cauza însăşi a concepțiilor sociale respective deosebite ; dar nu e acelaşi lucru cu burghezimea capitalistă cultă şi reprezentantul ei politic, liberalismul luminat ; atitudinea acestora din urmă față de problema industrializării țării e aceeaşi ca şi a social-democratului, şi ei pricep, sau trebuie să priceapă, şi posibilitatea, şi necesitatea, şi importanța superioară şi vitală a acestei dezvoltări pentru însăşi existența țării. Dat fiind însă că problema aceasta e de natură burgheză, după cum o recunoaşteți singur, de ce n-ar intra social-democrația în rîndurile burghezimii liberale, pentru ca, cu puteri comune şi unite, să realizeze această industrializare, chit că pe urmă, după ce împreună cu industria se va crea un puternic proletariat industrial, social-democrația să înceapă propria ei existență în forma şi pe baze occidentale ? Obiecția aceasta s-a făcut de atîtea ori.

Şi este ceva adevărat într-însa. E adevărat că este o asemănare în atitudinea social-democratismului şi liberalismului luminat, bineînțeles vorbesc de un liberalism luminat față de problema dezvoltării capitaliste şi industriale a țării, întrucît şi unul, şi altul pricep importanța şi necesitatea ei vitală şi întrucît şi unul, şi altul au de dus o luptă comună împotriva tuturor rămăşițelor feu-

dale ce stau în calea dezvoltării capitalismului industrial în ţările înapoiate. Dar, dacă este o asemănare, cîte deosebiri în schimb, în priceperea problemei şi, dacă lupta e asemănătoare, cîte deosebiri reies pentru această luptă deja din faptul că unul şi altul se adresează în lupta lor la clase sociale deosebite ! Şi mai întîi e o deosebire profundă în înseşi motivele sociale şi etice, în îndemnurile sufleteşti ale activităţii unuia şi altuia.

In adevăr, care sînt motivele şi îndemnurile burghezimii capitaliste şi liberalismului în lupta lor pentru dezvoltarea industrială ? Evident că motivele sînt materiale, dorinţa de îmbogăţire. Şi nu spun aceasta cu vreun gînd de reprobare. O, nu ! Social-democratul marxist nu e un călugăr moralizant. El ştie foarte bine că interesul material a fost cea mai puternică pîrghie a progresului omenirii, ştie că interesul de îmbogăţire a fost unul din acele imbolduri care au făcut ca burghezimea să creeze marea civilizaţie burgheză ; dar nu acesta e domeniul motivelor de activitate social-democrată. Aici e aici. Social-democraţia tinde spre industrializarea ţării, pentru că un stat industrial creează relaţii omeneşti superioare statelor înapoiate, cum sîntem noi; în societatea industrială se creează mai bune condiţii de trai pentru muncitorime, condiţii materiale, morale, intelectuale, se creează şi mai bune condiţii de luptă pentru emanciparea muncii. în societatea industrială se creează posibilităţi şi elemente pentru dezvoltarea ulterioară a societăţii, la termenul cărei dezvoltări social-democraţia îşi întrevede idealul. Iată care e domeniul motivelor social-democraţiei rezultînd din concepţia socială şi convincţiile socialiste. Se înţelege că şi activitatea practică ce rezultă dintr-o concepţie şi din motive aşa de deosebite de cele ale burghezimii va fi şi ea foarte deosebită, uneori ireductibilă. Aşa, spre pildă, burghezimea capitalistă, în interesul dezvoltării industriale, va cere protecţia statului sub forma, să zicem, a taxelor vamale urcate asupra articolelor de importaţie străină. Social-democraţia, chiar în marginile în care această protejare e în adevăr necesară pentru dezvoltarea industrială — cererile industriei născînde întrec de obicei cu mult aceste margini — social-democraţia va avea de luptat ca sacrificiile ce trebuiesc făcute să atingă cît se poate de puţin interesele muncitorimii şi ale claselor nevoiaşe, să nu fie făcute pe spinarea lor. Altă pildă. Producţia capitalistă-burgheză e bazată pe exploatarea claselor producătoare, dealtfel ca şi toate celelalte forme de producţie anterioare ei (vorbim de vremurile istorice), aceasta e, desigur, o necesitate pentru existenţa însăşi a acestor societăţi. Dar această exploatare, după cum ne arată istoria dezvoltării industriale, e foarte intensă mai ales la început, atunci mai ales exploatarea ia nişte forme cu totul exagerate şi deşănţate, care sînt foarte păgubitoare înseşi dezvoltării industriale ca atare, întrucît tind să degradeze şi chiar să distrugă elementul cel mai important pentru dezvoltarea industrială — pe lucrător. Rolul social-democraţiei e să lumineze muncitorimea, să-i ridice nivelul cultural şi moral, să organizeze rezistenţa ei împotriva acestei exploatări deşănţate, pentru ca astfel să capete mai bune condiţii de trai. Şi, lucrînd aşa, social-democraţia lucrează şi pentru interesele bineînţelese ale dezvoltării industriale. Aşa d-l Stere, în unul din articolele d-sale, arată foarte bine că una din condiţiile esenţiale ale unei dezvoltări industriale e lucrătorul sănătos la trup şi suflet, inteligent, cult, avînd spirit de independenţă morală şi politico-socială, cum e, spre pildă, lucrătorul american. Lipsa unui astfel de lucrător la noi în ţară e chiar unul din principalele argumente ale d-lui Stere din care deduce imposibilitatea creării la noi a unei industrii ca cea din Occident. Deci social-democraţia, întru cît se străduieşte pentru crearea unui astfel de lucrător, lucrează şi pentru interesele bineînţelese ale dezvoltării noastre industriale, deşi aceasta poate fi împotriva intereselor *momentane* ale unor industriaşi. Burghezimea grupează lucrătorii în industrii, subiectiviceşte în interesul îmbogăţirii ei de clasă, obiectiviceşte în interesul producţiei ţării.

Social-democraţia îi grupează, mai întîi, pentru apărarea intereselor lor de clasă muncitoare, al doilea pentru a-i preface într-un element de dezvoltare intelectuală, morală şi democratică a ţării şi, în sfîrşit, îi grupează pentru a-i preface în *forţa şi elementul conştient* al dezvoltării sociale, la termenul căreia e, cum am zis, *idealul.* Am putea să înmulţim foarte mult aceste exemple pentru a arăta *că faţă cu toate problemele sociale importante ale ţărilor semicapitaliste va fi acelaşi lucru ca şi cu problema industrializării ţării. Faţă cu toate problemele impor-*

tante ale țării, atitudinea și teoretică, și practică a social-democrației va fi mai mult sau mai puțin deosebită de a celorlalte grupări sociale întru cît mai mult sau mai puțin deosebite vor fi concepția și convincțiile lor sociale, întru cît va fi deosebită concepția lor asupra lumii. Felul teoretic și practic de a pricepe aceste fenomene, metoda de cercetare a acestora, valoarea lor etică, motivele sociale și etice ale activității — de aici, bineînțeles, însăși activitatea practică —, într-un cuvînt întreaga atitudine socială a social-democratului se va deosebi de a altora întru cît se deosebesc concepțiile lor sociale. Se înțelege, orientarea socială și teoretică și practică e foarte grea chiar în țările occidentale înaintate capitaliste, unde relațiile sociale, economice sînt mult mai clare ca în țările înapoiate ; cu atît mai grea deci va fi această orientare în țările înapoiate, semicapitaliste. Se înțelege că această greutate a orientării poate duce la greșeli fie teoretice, fie practice, dar aceasta aparține deja domeniului aplicării principiului, de care nu ne ocupăm aici. In principiu însă e, cred, destul de clar chiar *apriori* — din cele puține, prea puține zise mai sus — că *social-democrația, chiar și în țările înapoiate, are propriul ei rost, are propria ei lucrare de îndeplinit, are propriul ei domeniu de activitate, determinat de propria ei concepție a[supra] oamenilor și a lucrurilor.* Această lucrare în societate trebuie s-o facă ea, pentru că nimeni n-o va face în locul ei.

Dar această lucrare, această activitate, dar rezultatele er în țările înapoiate nu pot fi decît foarte modeste în comparație cu aceeași lucrare și rezultate din țările înaintate capitaliste. Fie. Deși în anumite împrejurări și în unele privințe — cum sînt, spre pildă, lucrarea și influența culturală și morală — ele pot fi tot așa de importante. Dar chiar așa să fie, apoi mai întîi aceasta n-ar fi ceva specific social-democratismului din țările înapoiate, ci și celorlalte concepții și activități sociale ; și în orice caz rămîne adevărată vechea vorbă : „Mon verre est petit, rriais je bois dans mon verre"[106]. Și afară de asta și mai presus de toate stă următorul fapt și considerație. Nici în țările înaintate social-democrația nu trebuie să considere activitatea sa numai sub aspectul și cu criteriul succeselor briliante momentane, iar în țările înapoiate social-democrația cu atît mai mult trebuie să considere activitatea sa sub acel aspect și cu acel criteriu pe care 1-a dat marele Spinoza pentru orice activitate omenească — estetică, etică sau politico-socială : *Sub speciae aeternitatis.*

Mă opresc, și cred că e și vremea. Aceasta e doar un post-scriptum, nu altceva. Aici nu poate fi, bineînțeles, nici vorba de a discuta chiar în treacăt multele chestiuni importante ridicate de d-l Stere în articolele d-sale, chiar prea multe pentru cadrul acestor articole. Scopul meu, după cum am și spus, e mult mai modest. In acest mic post-scriptum am vrut numai să reînviu unele din argumentele și considerațiile zise altădată, împrăștiate prin trecutele scrieri socialiste și..., cum văd, uitate *. Și, vai, cum se uită de ușor în țara noastră chiar lucrurile cele mai recente, parcă ar fi... cuvinte din bătrîni !

Că cunoașterea celor zise și făcute e necesară, asta nu mai cere nici o dovadă, e necesară în multe privințe ; între altele și pentru evitarea unor quiproquo-uri **, ca acela al amicului meu Ibrăileanu cînd vrea să mă învețe că în societatea antică au fost alte antagonisme sociale ca [și] în cea capitalistă modernă, că nu sîntem o țară cu un capitalism dezvoltat, ca Belgia și Englitera, că legile sociale nu sînt imuabile ș.a.m.d. Sau cînd însuși d-l Stere se străduiește să dovedească social-democrației și democrației în general că în țară la noi tactica și calea violențelor revoluționare nu pot și nu trebuie să fie întrebuințate. Și nu că dumnealui n-are dreptate, *aici,* dimpotrivă, are perfectă dreptate — decît, dacă e ceva care e zis, rezis, făcut, dovedit și cu alt fel de puternice argumente dovedit, cu argumente hotărîtoare, dovedit definitiv, apoi desigur e aceasta. Și din aceste dovezi definitive teoretice au urmat consecvent o tactică și o cale practică — faimoasa și clasica *cale legală* —, pe care socialiștii au urmat-o și o urmează, iată mai bine de un sfert de veac. Și, fiindcă lucrurile adevărate și clare nu

*** Cele zise aici sînt, cum am spus mai sus, contemporaneizate numai prin prilejurile și polemicile noi și duse uneori pînă la ultima consecvență.**

**** [Quiproquo (fr.) — confuzie, încurcătură.]**

cer multe cuvinte şi disertaţiuni, mă încumet ca să reproduc aici în cîteva cuvinte toate aceste argumente definitive.

Primul, decisiv şi el, e teoria, practica, tactica social-democraţiei occidentale ea însăşi, sau mai bine zis a social-democraţiei universale. Se ştie că social-democraţia *tuturor ţărilor constituţionale* nu admite nicăieri tactica violentă revoluţionară, iar social-democraţia germană a inventat chiar un termen special de batjocură pentru o astfel de tactică, zicîndu-i *revolutionärer Putsch,* unde cuvîntul *Putsch* însemnează un amestec de *bluff* şi înscenare ridicolă. Cauza acestei relaţii negative faţă de tactica pucisto-revoluţionară (ca să românizăm şi noi un termen german) din partea social-democraţiei universale e foarte de înţeles şi clară. în vremea noastră se poate concepe şi pricepe o revoluţie politică cu scopuri progresiste sau reacţionare, pentru schimbarea unui rege cu altul, a unei monarhii în republică sau a unei republici în monarhie. Revoluţia odată făcută, noul rege sau preşedinte de republică guvernează mai departe cu aceiaşi miniştri sau cu alţii, cu acelaşi parlament sau cu altul, cu aceeaşi administraţie sau cu alta, şi maşina socială, după mai multe zguduiri, încurcături şi nepotriviri, reîncepe să funcţioneze, producînd rezultate mai bune sau mai rele, după felul şi scopul cu care a fost făcută revoluţia. Dar o revoluţie socialistă ? Societatea socialistă presupune o bază şi o organizaţie economico-materială de trai cu desăvîrşire alta ca acuma, relaţii economice între oameni cu totul deosebite de azi, relaţii internaţionale economice asemenea. Ca să poată exista o astfel de organizaţie economică, *un trai de toate zilele cu desăvîrşire deosebit de cel de azi,* trebuie să se producă o corepunzătoare schimbare în moravurile şi în morala oamenilor, trebuie să se producă o schimbare corespunzătoare în cultura omenească, *într-o societate socialistă, toate relaţiile sociale, şi cele materiale-economice, şi cele morale şi culturale şi juridice, sînt profund deosebite de cele de azi, şi ca o atare societate să poată exista, ea trebuie să aibă pregătite condiţiunile obiective materiale necesare traiului ei şi condiţiuni subiective morale şi culturale.* Dacă deci am presupune că social-democraţia, prin vreo minune oarecare, printr-o revoluţie violentă, conjuraţie etc..., ar reuşi să puie mîna pe maşina socială, această maşină socială n-ar putea să funcţioneze nici 24 de ore ca o societate socialistă tocmai pentru că n-are încă dezvoltate condiţiunile necesare obiective şi subiective de trai ; şi după foarte scurtă vreme s-ar reconstitui societatea cea veche, burgheză, probabil în condiţiuni mai rele şi mai puţin prielnice pentru proletariatul soeial-democrat. E dar de ultima evidenţă pentru cei care ştiu cîte ceva din socialism că prefacerea societăţii burghezo-capitaliste în societate socialistă e *un proces de o complexitate imensă, şi această prefacere nu se poate deci efectua decît ca un proces de creştere şi dezvoltare organică socială, ca un proces de creştere gradată organică din societatea capitalistă în societatea socialistă, „Hineinwachsen" *,* cum zic aşa de bine social-democraţii germani. E adevărat că în însăşi social-democraţia occidentală există o divergenţă de păreri şi o polemică în privinţa următorului fapt. Cînd societatea va creşte, se va dezvolta şi va ajunge să aibă deja condiţiunile de trai necesare obiective şi subiective pentru o societate socialistă, atunci trecerea ei din societatea actuală în cea viitoare, acea ultimă etapă a prefacerii sociale, se va face oare în chip paşnic sau în chip violent revoluţionar ? Cred că toate aceste speculaţiuni asupra viitorului depărtat sînt destul de zadarnice, dar, oricum ar fi, ele nu influenţează întru nimic tactica actuală, şi pentru timpurile de faţă social-democraţia e unanimă în a condamna o tactică pucisto-revoluţionară ca rea, absurdă şi ridicolă. Dar, dacă ea e absurdă în societăţile înaintate occidentale, ea ar fi înzecit de ridicolă şi absurdă în societăţile înapoiate, cum e, între altele, ţara noastră. Noi nu numai că nu avem condiţiuni obiective şi subiective de' existenţă pentru o societate socialistă — acestea, cum am văzut, nu le au încă nici societăţile capitaliste înaintate —, noi n-avem încă în parte condiţiunile obiective şi subiective pentru existenţa unei societăţi burghezo-capitaliste ca cele din Occident. *Noi trebuie să dezvoltăm încă forţele noastre productive, trebuie să prefacem relaţiile noastre economice, trebuie să schimbăm încă moravurile noastre semiorientale, relaţiile noastre semifeudale de morală, de cultură, de drept uzual ca să ajungem să avem condiţiuni subiective şi obiective de trai pentru o societate dezvol-*

*** [Creştere, integrare în.]**

tată burghezo-capitalistă, nu socialistă. Ce noimă deci ar putea să aibă la noi o tactică violentă revoluţionară cu scopuri social-democratice ? Asta ar fi curat, dar curat cum s-ar face conjuraţii, atentate şi înscenări revoluţionare pentru a preface deodată un copil de cinci ani în flăcău de însurat.

Argumentele de mai sus sînt luate din teoria şi practica social-democraţiei occidentale ; dar este unul mai important, întrucît e luat din însăşi viaţa şi condiţiunile sociale adînci ale ţării noastre şi care arată că social-democraţia română nu numai că nu poate şi nu trebuie să urmeze o tactică pucisto-revoluţionară în ţară la noi, dar trebuie să fie legalistă, şi nu numai legalistă ca social-democraţia occidentală, ci, îndeosebi de ea, legalistă din principiu. Aceasta fiind de foarte mare însemnătate, îmi voi permite să insist în mai multe cuvinte chiar în acest *post-scriptum.*

Una din cauzele obişnuite, aş putea zice cauza clasică a revoluţiunilor sociale, e dezacordul şi antagonismul între fondul economico-material, moral şi cultural al societăţii şi forma ei politico-socială, *între starea ei reală de fapt şi între starea ei formală de drept.* O societate se dezvoltă, îşi dezvoltă puterile productive, se schimbă şi creşte economiceşte. Cu dezvoltarea materială se schimbă relaţiile economice între oameni, se creează grupări şi clase noi, se deplasează puterea materială între clasele cele vechi. împreună cu creşterea economică se dezvoltă şi creşte cultura, iar împreună cu schimbările economice se schimbă relaţiile între oameni, şi împreună cu ele moravurile, morala societăţii.

Faţă cu aceste schimbări adînci ale fondului social, ale stării reale de fapt a societăţii, stă de obicei o întocmire politico-socială, o stare de drept învechită, ultima redută a claselor vechi sociale privilegiate, care găsesc aici un ultim refugiu al privilegiilor lor. De aici de obicei conflict sîngeros între noua stare reală de fapt şi starea veche de drept; între fondul social — starea nouă de fapt — reprezentat prin grupările, clasele şi interesele dezvoltate în urmă şi între forma politico-socială — starea veche de drept — reprezentată prin clasele privilegiate de această întocmire politică. O astfel de stare de lucruri avem acum în Rusia. In Rusia, după desfiinţarea iobăgiei ruseşti (krepostnicestvo) s-au dezvoltat forţele productive economice, s-au modificat mult relaţiile economico-materiale şi, împreună cu ele, moravurile, morala, s-a dezvoltat foarte mult în clasele mijlocii şi superioare cultura ; aceasta din urmă pe de o parte sub influenţa culturii occidentale, pe de alta prin faptul că toate forţele vii ale Rusiei, înlăturate de la trebile publice, s-au concentrat în cultivarea spiritului. Faţă cu acest fond social superior, această stare reală de fapt atît de schimbată, stă o formă politică, o stare formală de drept absolutisto-ţaristă, birocrato-asiatică, care nu mai corespunde cu fondul social, o haină veche care nu mai încape pe corpul crescut al Rusiei şi care crapă în toate direcţiile. în acest dezacord adînc dintre fondul social şi forma politico-juridică şi în conflictele acute ce rezultă de aici — conflicte agravate încă prin condiţiile speciale istorice ale Rusiei, întinderea ei imensă, mulţimea de popoare care o populează, aşa de deosebite ca limbă, treaptă de dezvoltare economică, culturală — găsim explicaţia stării anarhico-revoluţionare a Rusiei, din care Dumnezeu ştie cum va scăpa. Dar starea noastră în această privinţă e oare asemănătoare cu a Rusiei ? Nu numai că nu e asemănătoare, dar nu e nici deosebită, ci *diametral opusă.*

în Rusia, starea de drept a rămas în urma stării reale de fapt, la noi, dimpotrivă, starea reală de fapt a rămas în urma celei de drept; la noi, contrar Rusiei, starea de drept e superioară celei reale de fapt.

La noi, acum mai bine de patruzeci de ani, era cam următoarea stare reală de fapt : o treaptă economică de dezvoltare foarte înapoiată, relaţii economice semifeudale, moravuri semiorientale, o stare culturală primitivă ; pe acest fond social, pe această stare reală de fapt, s-a altoit o stare formală de drept luată din Occident, o stare de drept care corespundea şi era produsă de o stare de fapt, de o stare economică, morală şi culturală incomparabil superioară nouă. Dar odată cu introducerea acestei întocmiri politice şi juridico-sociale superioare nu s-au schimbat în mod corespunzător şi organizaţia şi relaţiile economice ; dimpotrivă, acestea au rămas în bună parte semifeudale ; şi tot aşa şi relaţiile care izvorăsc dintre dînsele au rămas şi ele aceleaşi. *De aici a urmat un dezacord profund între starea noastră formală de drept superioară şi starea reală de fapt inferioară, un dezacord*

care a avut de rezultat că starea noastră legală a rămas, cel puțin în parte, nerealizată, a rămas numai pe hîrtie. Rezultatul — de o foarte mare importanță pentru întreaga noastră dezvoltare socială — a fost că, pe lîngă regimul legal, s-a creat un regim de ilegalitate, sub care, în parte cel puțin, trăim și acuma. Bineînțeles că aici nu poate fi vorba de a analiza toate consecvențele [consecințele] acestui fapt social de foarte mare importanță pentru întreaga noastră dezvoltare socială — pentru aceasta ar trebui un alt articol sau mai multe ; și sper să revin mai pe larg altădată —, aici voi atinge numai în cîteva cuvinte acele consecvențe care sînt în legătură directă cu subiectul articolului nostru. Urmările acestui regim de ilegalitate au fost foarte deosebite pentru feluritele clase sociale. Pentru clasele dominante și oligarhia politicianistă, regimul de ilegalitate avea de urmare (și are încă, deși nu în aceeași măsură) că aceste clase și această oligarhie pot uza și abuza de lege, o pot și eluda în relațiile lor cu cei mai mici și mai umili, și în special cu poporul muncitor.

In țară la noi domnește în relațiile dintre cei mari și tari, de o parte, și cei mici și slabi, de alta, nu legea, ci bunul plac și interesele celor tari ; aceasta e, cred, un fapt care nu mai cere nici o dovadă. Cei tari nu sînt legați de lege în relațiile lor cu cei mici (vorbim, bineînțeles, relativ, nu absolut), ei își' valorează interesele lor față de cei mici după lege dacă le convine, în afară de lege dacă le e util. Aceasta a ajutat la prosperarea materială a claselor oligarhice, nu însă și la prosperarea lor morală, sufletească și culturală, nu, deloc, dimpotrivă ! Asupra claselor muncitoare, acest regim de ilegalitate a avut o influență dezastruoasă.

Clasele muncitoare (mai ales cele sărace de la țară) trăiau și trăiesc încă lipsite aproape de protecția legii, scoase de fapt din lege', cel puțin întrucît privește relațiile lor cu cei tari (nu e vorba, bineînțeles, de absolut). Cei slabi n-au cele mai elementare garanții legale personale, n-au garanția legală a persoanei lor, a averii lor, a familiei lor, a muncii lor, acele garanții legale personale fără de care însăși viața e depreciată și pierde orice valoare. Pentru a arăta ce influență dezastruoasă a avut și are acest fapt asupra vieții morale, sufletești și culturale a poporului muncitor și, bineînțeles, și asupra energiei lui

de muncă și a vieții lui materiale, ar trebui scris un articol special, care ar fi pe cît de lung, pe atît de trist. Intronarea regimului de legalitate pentru clasele de jos în general, pentru clasele muncitoare în special e deci o problemă de cea mai mare importanță, care atinge interesele lor cele mai vitale, e, pentru ele, desigur, cea mai importantă problemă politico-socială, bineînțeles nu și economico-socială. Ca să pricepem toată importanța acestei probleme pentru clasele muncitoare, ajunge să ne aducem doar aminte (și, nu-i vorba, e așa de ușor de uitat aceasta, ca tot ce are puțină realitate) că întocmirea noastră politico-socială, starea noastră de drept e aceea din Belgia, din Occidentul european civilizat ; realizarea stării noastre de drept ar însemna deci, nici mai mult nici mai puțin, decît introducerea unor relații de drept la noi la țară asemănătoare cu acele din Occidentul european ; țăranul nostru, de pildă, într-o situație legală în relațiile lui sociale asemănătoare cu aceea a țăranului belgian... e un vis ! Afară de marea însemnătate pe care ar avea-o realizarea stării noastre de drept pentru cele mai vitale interese ale claselor de jos, ea mai are încă și o altă importanță mare.

Am zis mai sus că starea noastră formală de drept, fiind superioară, dar, totodată, în dezacord cu starea noastră reală de fapt, a rămas în bună parte numai pe hîrtie. Aceasta e adevărat, dar adevărat nu absolut, ci numai în parte. O stare formală de drept, odată introdusă, tinde tot mai mult, prin însăși existența ei, să se realizeze în viață. Din altă parte, e adevărat, cum am zis, că starea de drept e un rezultat al stării de fapt, un reflex al dezvoltării economico-materiale, morale și culturale a societății. Aceasta nu vrea să zică însă că starea de drept e o categorie socială absolut pasivă, care urmează în mod pasiv dezvoltarea economică și culturală a societății, ba nicidecum, ci, Ia rîndul ei, această categorie socială formală influențează starea reală economico-culturală. Cînd deci o întocmire politico-socială, o stare superioară formală de drept, e introdusă într-o societate înapoiată, în care nu găsește un substrat real corespunzător în starea reală de fapt — după legea sociologică enunțată mai sus —, această stare superioară de drept tinde, în măsura realizării ei, să influențeze și starea inferioară de fapt în sensul său,

tinde s-o ridice pînă la ea *. Cu alte cuvinte, starea legală, pe măsură ce se realizează, influenţează în sens progresiv şi moravurile şi cultura şi, mai mult decît s-ar crede, chiar dezvoltarea economică a societăţii, e deci un factor civilizator pentru ţara noastră. E destul de evident deci că în ţara noastră social-democraţia trebuie să lupte pentru realizarea stării legale, a regimului de legalitate, aceasta în dubla sa calitate : de reprezentantă a intereselor claselor muncitoare, de apărătoare a intereselor celor slabi şi nedreptăţiţi şi de campioană a propăşirii ţării către un tip de societate mai înalt. Totodată, lupta ei trebuie s-o ducă împotriva regimului de ilegalitate, atît de funest claselor apăsate. In această luptă, social-democraţia ar putea să meargă alături şi împreună cu toate grupările şi elementele adevărat democratice din ţară, pentru că regimul de ilegalitate împiedică dezvoltarea democratică a ţării şi e funest tuturor claselor *Demosului*[107]. în schimb, ilegalismul e foarte prielnic claselor dominante, sau unora din aceste clase, şi îndeosebi e folositor oligarhiei noastre politice, care e chiar în parte o creaţie a acestui regim.

E de ultima evidenţă, că dacă poate exista undeva un regim de ilegalitate, trebuie să fie puternice interese care să-l susţină, căci de n-ar fi folositor nimănui şi deci păgubitor tuturor el n-ar putea să existe nici o zi; în 24 de ore s-ar realiza, în totalitatea ei, domnia legilor. Dacă acest regim funest poate exista şi înflori, e evident că trebuie să fie puternice interese care-1 susţin, cărora le e folositor, şi nu e, cred, greu de ghicit cui foloseşte, *cui prodest.*

Acum cred că e clar de ce am zis că este şi trebuie să fie o deosebire importantă între atitudinea şi tactica legalistă a social-democraţiei române şi cea a social-democraţiei occidentale. în adevăr, social-democraţia germană, de pildă, e, de asemenea, legalistă, dar pentru ea *legea* e un mijloc pentru scopurile ei de transformare pe cale paşnică a societăţii actuale burgheze în societate socialistă. „Pe noi, zicea Bebel, legalismul nostru ne face să prosperăm şi ucide pe adversarii noştri". Legalismul

*** Acest fapt, ca şi altele dealtfel, a scăpat din vedere doctrinarilor conservatorismului nostru în lupta lor cu liberalii împotriva introducerii instituţiilor înaintate burgheze.**

e deci pentru ei o chestiune de tactică şi de tact. La ei, starea legală, fiind adecvată cu starea reală, se confundă împreună cu ea, formînd aceeaşi realitate socială ; social-democratul, fiind şi luptînd împotriva realităţii sociale existente, *ipso facto* luptă în aceeaşi măsură şi împotriva stării legale, expresia adecvată a acelei reale de lucruri, iar tactica legalistă e un mijloc pentru realizarea anumitului scop.

Pentru un social-democrat român, legalismul e, de asemenea, un mijloc, ca şi pentru cel german, dar legea, afară de asta, e pentru el şi un scop în sine încă pentru multă vreme *.

Ar fi încă multe de zis, dar am depăşit şi aşa, demult, marginile unui *post-scriptum.*

Toate cele de mai sus, zise şi dezvoltate teoreticeşte altădată, au fost formulate într-o singură frază lapidară în parlamentul român, acum vreo 15 ani, de reprezentanţii socialişti — atunci cînd a avut şi socialismul român reprezentanţi în parlament — ; această frază sună astfel : „Cea mai mare revoluţie în ţara românească ar fi întronarea domniei legilor". Da, desigur, aceasta ar fi o revoluţie mai mare şi mai importantă decît acea de la patruzeci şi opt. Prin revoluţia de atunci a fost proclamată o stare de lucruri pe hîrtie, ceea ce nu e, desigur, de puţină importanţă ; prin întronarea domniei legilor, *înţeleasă în sensul vast de mai sus,* cele de pe hîrtie s-ar introduce în moravurile şi viaţa reală a ţării, ceea ce, desigur, e mult mai greu, mai greu, dar şi mai rodnic.

Ultimul cuvînt. Sînt absolut convins că prin clara sa activitate teoretică, ca şi prin cea practică, social-democraţia română a făcut şi face imposibil în ţară la noi pucismul revoluţionar ca şi sminteala anarhismului, de care n-au fost cruţate ţările mai înaintate ca noi în cultură.

*** Bineînţeles că aicea vorbim de legea în genere, ca expresia unei anumite întocmiri politice şi juridico-sociale, şi nu de fiecare lege specială în parte. Lupta pentru modificarea unora din ele, precum e legea electorală, e mai mult decît justificată prin totalitatea condiţiunilor vieţii noastre sociale.**

Mă opresc de-acum de-a binelea ! Constat cu destulă mirare că *post-scriptum-ul* acesta a depăşit de mult şi ca întindere, şi ca conţinut însuşi articolul. De, o fi şi aici manifestarea aceleiaşi legi de dezvoltare a societăţilor înapoiate de care am vorbit mai sus : în ţările înaintate, un post-scriptum e o mică şi neînsemnată adăugire la un articol, în ţară la noi articolul e o neînsemnată adăugire la post-scriptum. Apoi dacă aşa e legea !...

C. Dobrogeanu-Gherea

VIITORUL SOCIAL ***(IAŞI), ANUL I, NR. 10, MAI 190S, P. 251—274***

UN INTERVIU CU TOV. DOBROGEANU-GHEREA

Campania pentru votul universal

La întrunirea care a avut loc duminică la Ploieşti[108], a asistat şi tov. Gherea. Fireşte că oricînd e o mare mulţumire intelectuală să asculţi vorbind pe tov. Gherea ; dar în împrejurările de astăzi, cînd muncitorimea organizată de la noi a pornit lupta pentru cucerirea votului obştesc, părerile şi sfaturile marelui nostru tovarăş au o însemnătate netăgăduită. Problema reformei electorale nu poate decît să cîştige în expunerea precisă şi limpede a celui mai profund cunoscător al doctrinelor sociale ; iar clasa muncitoare va înţelege astfel mai lămurit cît de îndreptăţite sînt, din punct de vedere ştiinţific, năzuinţele şi luptele ei. Convins că voi face astfel un mare serviciu cititorilor acestui ziar, am rugat pe tov. Gherea să-mi acorde un interviu. La auzul cuvîntului „interviu", fruntea tov. Gherea s-a înnourat. Numai după ce i-am arătat că nu e vorba de unul din acele banale interviuri pe care le acordă politicienii noştri, ci că i-1 cer spre deplina luminare şi folosul clasei muncitoare, numai astfel tov. Gherea s-a hotărît să-mi răspundă.

— Mă întrebi dacă în momentele acestea de tulburări balcanice[109] e bine să începeţi acţiunea pentru cucerirea votului universal. Ca socialist cred că orice moment e potrivit. Niciodată nu e prea devreme sau prea tîrziu. Votul universal trebuie să fie prima revendicare a proletariatului, căci fără dreptul cetăţenesc orice încercare de dezrobire economică va fi zădărnicită, va fi sfărîmată de oligarhia stăpînitoare. Nu numai socialismul, dar nici măcar democratismul cel mai palid nu va fi o

realitate în ţara asta, cît timp vor dăinui colegiile restrânse. Acum, dacă socotesc că orice moment e potrivit, nu încape vorbă că momentele de criză sînt adeseori cele mai prielnice mişcărilor proletare. Proclamarea independenţei bulgare, conştiinţa cetăţenească pe care au dovedit-o locuitorii unui stat educaţi sub regimul votului universal au trebuit să deschidă ochii multora şi la noi. Nemulţumirile ce se manifestează tot cu mai multă tărie împotriva politicii noastre externe sînt poate întîile semne ale trezirii conştiinţelor[110]. Rămîne de văzut dacă promotorii acestor manifestări se vor mulţumi să declame, să arunce în atmosfera înfierbîntată a sălilor de întrunire cuvinte şi ameninţări zadarnice sau dacă vor înţelege că a venit vremea să clădească o operă durabilă pe temelia celei mai esenţiale reforme democratice, votul universal. în orice caz şi oricare ar fi căile urmate şi soarta agitaţiilor proiectate, proletariatul socialist are datoria să iasă din inacţiune, să-şi spuie el cuvîntul, să pornească el lupta pentru cucerirea votului obştesc.

— Tov. Gherea, nu credeţi că partidele politice vor fi silite să acorde reforma electorală, chiar dacă muncitorii n-ar da nici un semn de viaţă ?

— Nu. Din propria lor iniţiativă, partidele politice nu se vor atinge niciodată de colegiile cenzitare. Numărul mic al alegătorilor actuali şi felul cum se fac alegerile prezintă prea multe foloase politicienilor şi fracţiunilor politice ca să se renunţe aşa de uşor la un mijloc practic şi simplu de guvernare şi de spoliaţiune a averii publice. Nu numai că nu se va acorda nimic de bunăvoie, dar prevăd o luptă îndelungată şi intensă. Toate forţele noastre unite abia vor putea smulge cînd şi cînd cîte un punct numai din marea reformă electorală. Dar perspectiva aceasta, în loc să ne descurajeze, trebuie să ne oţelească. Trebuie să ne spunem, trebuie să repetăm muncitorimii că cu cît lupta va fi mai grea, cu cît nu ne vom putea bizui decît pe propriile noastre puteri, cu atît şi meritul nostru va fi mai mare, cu atît se va dovedi că în aceste zile, de materialism brutal, de mohoreală, de lipsă de idealuri, singur proletariatul socialist reprezintă forţa cea mai înaltă de civilizaţie şi de progres.

— Dar oare cucerirea votului universal va răsplăti vreodată îndeajuns munca şi luptele noastre ? Oare cînd dreptul de vot va aparţine tuturor locuitorilor starea de lucruri actuală se va •schimba definitiv spre bine ?

Tov. Gherea clătină din cap, îngîndurat şi trist:

— Votul universal nu e leacul universal. Nu e bine să ne facem iluzii prea mari. Dreptul de vot nu va schimba deodată faţa lumii şi faptele oamenilor. Adevărul e că oamenii vor continua multă vreme să fie răi, invidioşi, cruzi cu semenii lor şi totdeauna gata să exploateze munca altora. După cîştigarea votului universal vor trece poate ani îndelungaţi în care partidele politice vor desfăşura aceeaşi privelişte întristătoare — de corupere, de preocupări josnice, de anarhie intelectuală şi morală. Poate că tocmai noi, socialiştii, vom triumfa mai greu în sufletul întunecat al mulţimilor. Poate că adversarii noştri, naţionalişti, antisemiţi şi alţii, care se adresează patimilor şi instinctelor celor mai comune de ură, ne vor lua înainte.

Dar iarăşi perspectiva aceasta nu trebuie să ne îngheţe entuziasmul. Să ne spunem că votul universal nu e un ţel, ci o şcoală. în această şcoală, în care noi vom fi liberi să propovăduim, să afirmăm doctrina noastră de dezrobire şi de înfrăţire universală, încet dar sigur, vom găsi tot mai multe suflete şi minţi capabile să înţeleagă idealul nostru şi să se jertfească pentru dînsul. Astăzi nu ne putem adresa decît unui număr restrîns de muncitori ; atunci, cînd votul universal va chema mulţimile mari la viaţa cetăţenească şi socială, ne vom .putea adresa acestor mulţimi.

în inima lor vom sădi setea de lumină şi nevoia unei vieţi mai drepte şi mai bune. Principiile mari ale socialismului, dacă nu vor triumfa din ziua întîi, vor găsi însă în votul universal mijlocul cel mai bun de răspîndire şi infiltrare în straturile profunde ale poporului. Votul universal, nefiind leacul universal, va fi unealta şi pîrghia cea mai puternică a viitoarei propăşiri omeneşti.

Şi într-aceasta, în lipsa de interes imediat, în abnegaţia cu care proletariatul luptă pentru smulgerea unei reforme care nu va folosi decît generaţiilor depărtate, stă încă o dată dovada că muncitorimea organizată re-

prezintă singura forţă socială de civilizaţie şi de progres. Pe cînd toate clasele societăţii nu văd şi nu se îngrijesc decît de interesele zilei de astăzi, proletariatul socialist sacrifică interesele lui imediate realizării unei lumi pe care cine ştie cînd vor apuca-o urmaşii noştri.

Tov. Gherea rămase pe gînduri. în **ochii măriţi şi blînzi străluci o clipă viziunea lumii viitoare.**

ROMÂNIA MUNCITOARE *(BUCUREŞTI), ANUL IV. SERIA A II-A, NR. 45 DIN 19 OCTOMBRIE 1908*

RĂZBOI SAU PACE?

Va fi ori nu va fi război ? Iată o întrebare pe care şi-o pune fiecare cu grijă amestecată cu groază. Dar cînd observi toate zbuciumările diplomaţiei moderne, toate tribulaţiunile puterilor europene, cînd vezi cum discută, intervin amical şi neamical, se sfădesc, se împacă, iar se sfădesc, se ameninţă reciproc, mobilizează, demobilizează, trimit armate la graniţă, le retrag, iar le trimit, cînd vezi cum în fiecare zi răspîndesc ştiri alarmante de război pentru ca să le dezmintă a doua zi, cînd vezi toate acestea, apoi la sentimentul de grijă şi groază se amestecă fără voie şi un sentiment de un comic irezistibil. Puterile europene se aseamănă acum foarte mult cu acel evreu din anecdotă care, stînd la răspîntie, se lega, provoca şi ameninţa toată lumea pentru că-i era straşnic frică de bătaie.

Care e explicaţia acestei frici de război în diplomaţia de azi ? Altădată doar pentru cauze mult mai neînsemnate s-ar fi făcut zece războaie. Am dat şi altădată explicaţia de ce războaiele devin tot mai mult şi mai mult neprobabile ; s-o mai repet şi aici în cîteva cuvinte.

K. Marx a arătat atît de luminos cum, în societatea modernă capitalistă, burghezimea, capitalismul nici nu pot să existe fără să revoluţioneze neîncetat, mereu .şi mereu, fără să ducă tot la mai mare şi mai mare perfecţiune mijloacele de producţie, tehnica industrială. Dar împreună cu dezvoltarea nemăsurată a tehnicii industriale — rezultat necesar şi fatal al dezvoltării societăţii

capitaliste — se dezvoltă ştiinţa aplicată la industrie, iar împreună cu ele şi mai mult chiar decît amîndouă se dezvoltă industria şi tehnica războinică, industria, tehnica şi ştiinţa măcelăririi de oameni.

In această privinţă am ajuns în zilele noastre la nişte rezultate cu adevărat fantastice. Nu de mult se discuta invenţia unui tun monstru care prin electricitate ar putea să arunce nişte ghiulele cu explozibile la distanţe enorme, care egalează depărtarea de la Londra la Paris. In cazul deci al unui război, Londra şi Paris, cele mai mari oraşe din lume, ar putea să se distrugă reciproc fără să se mai deranjeze deplasîndu-se de acasă. Nu-i vorbă, pentru moment, invenţia aceasta pare încă o fantezie, dar cine ar putea garanta că mîine, poimîine nu va deveni o realitate ? Interesul pe care-l arată cei puternici, inclusiv împăraţii, aeronauticii, baloanelor dirijabile nu e dictat de iubirea de ştiinţă şi progres, ci de interese militare. O flotilă de baloane dirijabile ar putea de acolo, de sus, aruncînd explozibile puternice într-o noapte, în cîteva momente, să fulgere şi să distrugă oraşe întregi, armate întregi.

Dar, afară de tehnica şi invenţiile războinice care vor deveni o realitate în viitor şi acelea care există de acuma şi din care multe sînt ascunse de guvernele respective şi necunoscute cu tot spionajul militar, şi cele existente sînt îndestulătoare pentru a preface un război de azi într-o distrugere şi pustiire fără seamăn.

Intr-o conflagraţie europeană în ziua de azi, cînd milioane de soldaţi înarmaţi cu arme moderne, cu tehnica războinică de azi ar porni pe ucidere şi jaf, ar fi un măcel îngrozitor, care întrece închipuirea omenească, şi ar fi un măcel absurd, grozav, lipsit de acel element romantic şi cavaleresc pe care l-au avut războaiele în trecut, cînd războinicii se luptau piept la piept, pe cînd acuma s-ar măcelări mai ales la distanţă, fără să se vadă măcar. Şi alăturea cu un măcel fără seamăn ce s-ar alege din cîmpiile înflorite ale societăţilor civilizate, ce s-ar alege din industria lor, de cultura lor, de toată această muncă şi cultură acumulate în de-a lungul secolelor, de zeci şi zeci de generaţii ?

Un război general între ţările civilizate ar ameninţa cu ruina, şi materială şi culturală, lumea întreagă, un astfel de război ar avea de urmare un faliment financiar, economic, material şi cultural, şi, fiindcă în societăţile moderne viaţa economică a unei ţări e intim legată de viaţa celorlalte, acest faliment, şi material şi cultural, s-ar întinde de la ţările învinse la cele ale învingătorilor. Or, în acest caz, războiul ameninţă nu numai interesele claselor muncitoare, asta se înţelege de la sine, dar şi interesele claselor dominante ale ţărilor învinse, şi chiar şi [pe] ale celor învingătoare. Chiar pentru învingători, pierderile imense ale unui război european nu pot fi compensate prin foloasele posibile. In felul acesta însă, războiul, chiar şi pentru clasele dominante, devine nu numai o afacere nerentabilă, dar de-a dreptul dezastruoasă. Şi aici tocmai avem cea mai bună garanţie a păcii.

O altă garanţie a păcii este tot un rezultat al dezvoltării societăţilor capitaliste, acesta e proletariatul socialist. Cunoscutul învăţat W. Sombart, în lucrarea lui din urmă asupra lui K. Marx, socoteşte la douăzeci de milioane numărul acelor proletari din lumea întreagă care stau sub influenţa socialismului marxist[111]. Douăzeci de milioane ! O armată imensă de proletari ! Şi să nu uităm că aceste douăzeci de milioane de proletari reprezintă floarea, fruntea clasei muncitoare, partea ei cea mai cultă şi conştientă, şi e natural ca restul de sute de milioane să fie mai mult ori mai puţin sub influenţa cestorlalţi. Or, pentru proletarii socialişti şi pentru socialişti în general, războiul e o abominaţiune, o ucidere şi măcelărire de fraţi. Spiritul de solidaritate al omenirii în general, al muncitorilor proletari în special a pătruns adînc în conştiinţa oamenilor, şi mai ales în a lucrătorilor, şi armatele doar sînt formate mai ales din ei. Armatele de acuma nu mai sînt acelea ce au fost altădată. Dar mai important decît acele zeci de mii de proletari conştienţi care pleacă în război sînt acele milioane şi milioane care rămîn. Cine garantează că după ce vor începe groaznicele măceluri şi pustiiri nemaipomenite aceste milioane nu vor apuca de piept pe conducătorii popoarelor şi nu-i vor întreba : Ce faceţi cu viaţa şi sîngele copiilor noştri, ce faceţi cu avutul, cu cultura însăşi omenească pentru care au muncit şi au suferit sute de generaţii ? Rusia semibarbară a făcut un război peste mări şi peste ţări şi s-a ales cu o revoluţiune internă[112], ce va fi cînd războaiele se vor petrece în mijlocul însuşi al popoarelor civilizate ?

Faptul că războiul în ziua de azi a devenit o întreprindere nu numai peste măsură de riscantă, dar cu cea mai mare probabilitate o întreprindere dezastruoasă, faptul că războiului poate să-i urmeze şi un dezastru politico-social, acestor fapte se datorează că clasele conducătoare, guvernanţii, diplomaţii, oamenii de stat au devenit aşa de prevăzători, aşa de prudenţi, aşa de iubitori de pace. Oamenii de stat, care nu demult încă socoteau congresele interparlamentare de pace ca nişte copilării umanitare, utopice, acuma iau parte la aceste congrese, cancelarii imperiilor ospătează pe congresişti şi îi tratează cu şampanie — oamenii de stat în ziua de azi s-au îmbolnăvit cu toţii de un pacifism acut.

De această stare de lucruri şi de această stare de spirit pare că îşi dă seama mica Serbie cînd cu atîta îndrăzneală şi temeritate provoacă lumea întreagă.

„Ori îmi daţi — zice Serbia — ceea ce cer eu, ori fac război".

„Dar cum poţi să faci război — intervin amical marile puteri : Anglia, Franţa, Germania, Rusia, Italia —, cum poţi să te lupţi, ţară mică, săracă, dezorganizată, cu un colos ca Austria ?"

Iar Serbia pare a răspunde : „Dar ce aveţi voi cu paguba mea ? Asta mă priveşte. Vorba e, îmi daţi ce cer eu, că altfel fac război şi dau foc Europei întregi". Şi socoteala Serbiei poate să nu fie tocmai aşa de greşită.

Cînd te gîndeşti însă că, cu toată prudenţa diplomaţilor, cu toate că sîntem în veacul al XX-lea, cît de puţin trebuie ca să se dezlănţuiască un război care ar avea de urmare măcelărirea a sute de mii de oameni, distrugerea avutului strîns în sute de ani, periclitarea însăşi a culturii omeneşti, nu poţi să-ţi comprimi un gînd amar şi descurajator ? Oh ! cît de barbari sîntem încă !

C. Dobrogeanu-Gherea

ROMÂNIA MUNCITOARE (BUCUREŞTI), ***ANUL V, SERIA A II-A, NR. 1, 2, 3 DIN 1,*** **5,** ***8 MARTIE 1909***

GHEREA DECORAT

Interviu expres[113]

• Intîlnind ieri pe cunoscutul nostru critic d-l C. Dobrogeanu-Gherea şi ştiind că ministrul instrucţiunii îi acordase o aşa de meritată distincţiune, mă grăbesc să salut pe literatul decorat:

— Felicitările mele, coane Costică, la mai mare! Ai fost decorat cu „Bene-Merenti" cl. I.

— Da, am văzut din ziare, cu toate că nu mi s-a comunicat încă decretul. Regret însă că mă găsesc în neplăcuta situaţie de a nu putea primi această distincţie, care mă măguleşte, dar pe care principiile mele îmi interzic de a o accepta.

— Va să zică nu accepţi ?

— Se înţelege. Cu toate că e totdeauna greu de a refuza ceea ce ţi se oferă, în definitiv, cu bunăvoinţă, cu atît mai mult cu cît aceasta ar putea fi interpretat de unii ca o lipsă de delicateţe sau o reclamă personală, cu totul străină firii mele, dar nu pot face altfel pentru că, încă o dată, principiile mele mă opresc de a primi orice soi de decoraţie.

Am strîns cu căldură mîna criticului nostru gîndindu-mă cu mulţumire că tot se mai găsesc în ţara noastră oameni care nu se dezmint.

fi.

DIMINEAŢA (BUCUREŞTI), ***ANUL VI, NR. 1*** **836 DIN 2 APRILIE** ***1903***

DIN PROBLEMELE SINDICALISMULUI[1]

N-am pretenția să arăt aici toate foloasele sindicalismului, vreau să indic numai în cîteva cuvinte unele din caracterele lor principale.

Aceste foloase s-ar putea împărți în două categorii : unele de ordin material, altele de ordin moral, intelectual. Cele dintîi sînt chiar prin natura lor mărginite, despre cele de-a doua categorie se poate însă zice. cu drept cuvînt, că sînt nemărginite. Să mă explic.

Cele mai importante foloase materiale ca rezultat al luptei sindicale sînt : mărirea salariului şi reducerea orelor de lucru. Se înțelege însă că şi una, şi alta au anumite margini, şi anume în productivitatea muncii, de o parte, şi în întinderea exploatării muncii, de altă parte. In adevăr. Să ne închipuim un atelier unde sînt ocupați o sută de lucrători şi patronul cîştigă cincizeci de mii de franci anual. In acest caz, patronul va încasa de la fiecare lucrător o plusvaloare de 500 de franci şi lucrătorul ar avea şanse prin lupta lui să-şi ridice salariul, să zicem, cu un franc pe zi ; cîştigul patronului fiind şi mai mare, lucrătorul ar avea şanse să-şi ridice salariul în aceeaşi proporție, dar în orice caz această ridicare e mărginită prin însăşi suma plusvalorii ce încasează patronul.

Dar, dacă acest folos material e mărginit, asta nu vrea să zică că nu e important. O, nu, e de cea mai mare importanță. Un franc sau doi franci pe zi mai mult e enorm, aceasta reprezintă o îmbunătățire esențială în hrana, locuința, îmbrăcămintea şi întreaga viață materială

a familiei unui lucrător. Acelaşi lucru e cu reducerea orelor de lucru, care are şi ea anumite margini, şi, după cum se ştie, proletariatul internațional luptă pentru reducerea orelor de lucru la opt ceasuri pe zi.

Dar dacă foloasele materiale care rezultă din sindicalism sînt prin firea lucrurilor mărginite, foloasele morale, culturale sînt cu drept cuvînt nemărginite. Cu cît s-a ridicat cultura lucrătorilor prin sindicate o arată *Trades-Unions* engleze şi *Gewerkschaften* germane. In sindicatele germane se face de multe ori darea de seamă a cărților pe care le citesc lucrătorii, şi numai acolo vezi la ce grad de cultură au ajuns ei. Alăturea de cărți serioase de literatură clasică, vezi cărți de istorie, de ştiințe exacte şi de multe ori cărți abstracte de filozofie. Sindicatele germane dau foarte des la lumină monografii sociologice şi lucrări de statistică care ar putea fi invidiate de profesori universitari. Cine ar putea să prețuiască acest imens folos cultural produs în primul rînd de asocierea lucrătorilor între ei ? Pe urmă vine marele folos moral. In loc să petreacă la circiumă, la berărie, lucrătorul, în ceasul lui de odihnă, merge la sindicatul lui, se ocupă de interesele materiale şi morale ale breslei lui, prin aceasta se lărgeşte nu numai orizontul lui intelectual, dar se lărgeşte în inima lui şi simțămîntul solidarității omeneşti, care cuprinde pe tovarăşii lui de breaslă de la început, pe întreg poporul muncitor în urmă, cînd lucrătorul devine mai conştient. Dacă un tată bun, numai prin faptul înnobilatorului simțămînt de iubire de tată, devine cetățean mai bun, ce să mai zicem de acela al cărui simțămînt de solidaritate cuprinde breasla întreagă, poporul întreg !

Un alt folos foarte însemnat al sindicalismului e ridicarea demnității de caracter, a puterii de rezistență şi a curajului lucrătorului în lupta lui pentru viață. In societatea capitalistă, omul în general, lucrătorul în special e supus unor forțe şi legi sociale dezorganizate cum e : libera concurență, legea ofertei şi a cererii ş.a.m.d., nişte legi economice şi forțe sociale oarbe, care îi distrug puterile de rezistență, care îl robesc, îl fac slab şi laş față cu nişte puteri pe care nici nu le pricepe şi ale căror urmări numai le simte aşa de greu şi amar. Prin cultură, lucrătorul de o parte începe să priceapă aceste legi, iar prin sindicate, prin asociere cu tovarăşii lui de muncă

el se simte mai tare, mai hotărît, mai sigur în înfruntarea tuturor urmărilor acestor forțe sociale oarbe.

Am arătat aici unele din principalele foloase culturale şi morale ale asocierii, ale sindicării lucrătorilor, care sînt, dealtfel, foarte cunoscute şi comune tuturor țărilor civilizate sau semicivilizate. Dar sînt alte foloase şi sînt alte probleme care se impun lucrătorilor organizați ai unei țări, în concordanță cu condițiile ei speciale de viață. La noi, una din problemele speciale care se impun sindicatelor noastre e lupta împotriva ilegalității şi împotriva samavolniciei nemaiauzite a stăpînirii şi a claselor dominante față cu muncitorimea. Am arătat, în altă parte, marea importanță a problemei ilegalismului pentru întreaga noastră viață socială[115], iar într-un studiu la care lucrez acuma[116] voi arăta cauzele lui adînci economico-soeiale. Dar muncitorul n-are nevoie să citească analiza regimului de ilegalitate, el îl simte pe spinare, în toată viața lui. Lipsa de garanții legale e la noi unul din relele cele mai mari ale vieții muncitoreşti. Şi această ilegalitate față de omul mic şi nevoiaş ia uneori proporții cu adevărat barbare, înfiorătoare.

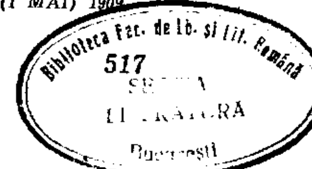
De cîte ori nu citim în gazete că vecinii polițiilor din cutare şi cutare oraş au reclamat că nu mai pot să doarmă din cauza vaietelor şi a strigătelor de durere ce se ridică din beciurile polițiilor noastre. Şi cititorul îmbuibat al gazetei mai că e gata să compătimească pe bieții vecini, care sînt deranjați în somnul lor, iar gazetarul, de obicei, face o morală prefectului ca să-şi mai astîmpere copoii. Şi numai cînd grozăveniile trec orice margine, cînd torturatorii în furia lor bestială omoară victima, atunci opinia publică se mai alarmează, gazetele mai protestează, se fac chip[urile] nişte anchete şi, după obiceiul țării, torturatorul se alege cu cîteva săptămîni de arest şi cu o avansare în urmă, ca o compensare pentru dezagrementele suferite. Şi nimenea nu se gîndeşte să pătrundă, cu imaginația numai, în aceste vizuini de grozăvie, unde sînt torturați bătrîni, neveste, fete, nevîrstnici aproape copii. Şi acestea se petrec în oraşe, chiar în capitală, dar ce grozăvenii se petrec acolo, în întunecimea satelor ! Totdeauna m-au tulburat şi revoltat adînc aceste vestigii mizerabile ale feudalismului inchizițional.

Dar într-o zi am avut şi eu satisfacția să citesc prin gările noastre nişte afişe mici, cu mai multe maxime morale, ca următoarea : „Cruzimea înjoseşte pe om" ş.a.m.d.

Mă gîndeam : „Se înțelege, e o copilărie şi o naivitate a crede că poți să corijezi moravurile barbare învechite prin maxime morale afişate prin gări. Dar, în sfîrşit, e un început, opinia publică începe să se alarmeze". încolo ce era ? Erau maxime afişate de S.P.A. — *Societatea pentru protecția animalelor.* Intr-o țară unde bătaia şi maltratarea sînt o instituție de stat, unde *vecinii* nu pot dormi din cauza vaietelor de durere ale torturaților, unde în beciurile poliției se torturează ca în evul mediu, se formează o societate pentru protecția animalelor ! Se poate o mai sîngeroasă ironie a întregii noastre deşertăciuni sociale ! Se va zice : „Bine, e adevărat că în beciurile polițiilor noastre se torturează încă, sînt vestigiile barbariei trecute, totuşi aceste cazuri de tortură sînt rare". Se înțelege, cazurile de torturare pînă la moarte sînt rare, atît ar mai trebui să fie şi dese (celelalte fără sfîrşituri aşa de tragice sînt mult mai dese), dar e vorba că fiecare muncitor trăieşte sub amenințarea, sub veşnica amenințare că fără nici o vină, prin o denunțare falsă, prin vreo năpastă el şi ai lui pot să ajungă în beciurile poliției, la discreția absolută a torturatorilor. Ce influență degradatoare, distrugătoare trebuie să aibă acest fapt asupra caracterelor, asupra întregii vieți muncitoreşti ! Ceea ce se impune în primul rînd sindicatelor noastre organizate este lupta împotriva regimului nostru de ilegalitate în general, un regim care depreciază întreaga viață a muncitorului, şi o luptă aprigă împotriva acestor mizerabile vestigii barbare din beciurile polițieneşti. Prin aceasta, ei nu se vor juca a sentimentalism ca societatea S.P.A. Ei vor face, de asemenea, o societate de protecție şi apărare, dar aceasta va fi o societate de apărare şi de protecție a onoarei, a demnității omeneşti, a vieții lor şi a părinților lor, a copiilor lor şi prin aceasta ei se vor erija, totodată, în adevărații apărători ai *legii* împotriva destructorilor ei.

C. Dobrogeanu-Gherea

ROMÂNIA MUNCITOARE *(BUCUREŞTI), ANUL V, SERIA A II-A, NR. 14 DIN 18 APRILIE (1 MAI) 1909.*

ESTE RACOVSKI ANARHIST?[11"]

Este cunoscută vorba unui filozof că „în luptele politice, cînd patimele sînt aprinse, adevărurile cele mai evidente se prefac în nonvalori, și în luptele sociale **2** X 2 nu fac patru, ci o luminare de spermanțet". Astfel, din cauza pasiunilor luptelor politice, sînt întunecate și nimicite adevărurile în chestia Racovski.

Racovski anarhist ! De unde ? Cum ? Ce ?

Nu-i vorbă, și anarhist să fi fost, tot nu putea să fie expulzat din țară de îndată ce este cetățean. Se înțelege, sînt tot felul de anarhiști : și Ferrer, Kropotkin, Reclus sînt anarhiști. Deci nu e vorba că Racovski n-ar *putea* fi anarhist, dar vorba e că *n-a fost* și *nu e.* Și sper că, la noi în țară, nimeni poate mai mult decît subsemnatul nu e autorizat să se pronunțe în toată cunoștința de cauză în asemenea chestiuni.

Mai întîi în teorie :

Am scris și m-am ocupat toată viața de chestia anarhismului, față de social-democratism în special ; și unele din lucrările mele, cum e aceea despre teoreticianul anarhist Stirner[118], au fost privite și în străinătate ca lucrări însemnate. îmi pare rău că de data asta sînt nevoit să mă laud singur.

Apoi, ca practică.

Directorul *Voinței naționale*[119] a recunoscut de atîtea ori că mișcarea socialistă de acum douăzeci și cinci de ani fusese începută pe baze și cu caracter anarhist — și eu am fost acela care am întors-o pe calea social-democratismului marxist ; pe de altă parte, foștii mei prieteni de idei — care se găsesc acuma nu numai în partidul liberal, dar și în cel conservator și în cel junimist — vor putea mărturisi cîte silințe mi-am dat, în de-a lungul unui sfert de veac, pentru a ține mișcarea asta în marginile social-democratice și a nu o lăsa să alunece pe panta anarhismului. Și doară lucrul acesta nu e tocmai ușor la noi, unde există atîta anarhie în cugetare și în fapte.

Și cunosc pe Racovski așa cum nu-1 cunoaște nimeni : îl cunosc de copil, îl cunosc așa cum îmi cunosc propriii mei copii. Ei bine, afirm cu absolută siguranță că Racovski n-a fost niciodată și nu este anarhist. Mai mult decît atîta : în toată viața lui politică și oriunde a luat parte la viața politică, a combătut anarhismul cu ultima energie și ultima vehemență.

Se va zice, poate, că sînt influențat de propriile mele sentimente și de simpatia caldă ce [o] am pentru Racovski. Dar atunci cum se face că tot de această părere este și toată social-democrația din străinătate ? Și cum poate să fie anarhist un om care face parte din Biroul Socialist Internațional ? Știu doară și profanii că un anarhist ar putea tot așa de puțin să facă parte din Biroul Socialist Internațional pe cît de puțin ar putea face parte un preot catolic militant.

Dealtfel au simțit și potrivnicii lui Racovski că e prea din cale afară absurdă afirmarea că el e anarhist față de o lume întreagă care știe contrariul. Și atunci au insinuat că în adevăr Racovski a fost și este soeial-democrat în străinătate, dar că în țară el lucrează ca anarhist.

Dar ce ar fi putut determina pe un om de corectitudinea și sinceritatea lui Racovski să facă o sohimbare de front și, după o vreme îndelungată de social-democratism în străinătate, să-și compromită întreaga viață, făcută din lupte și sacrificii, prin pornirea unei acțiuni anarhiste tocmai la noi, adică într-o țară care mai puțin decît oricare alta se pretează la anarhism ? Este serios aceasta ?

Să lăsăm însă considerațiile logice. Faptele sînt întotdeauna mai convingătoare. Ei bine, pe cînd nu ni se citează *nici un fapt* care ar dovedi anarhismul lui Racovski, eu voi cita două fapte care arată absurditatea acestor asertiuni.

Intîiul fapt.

Se ştie că anarhiştii socotesc ca o trădare a ideilor lor participarea la luptele politico-parlamentare. Or, la ultimele alegeri parţiale, ridicîndu-se chestia dacă socialiştii trebuie să ia parte la luptă, pe cînd toţi eram pentru abţinere de teama că după o atît de lungă întrerupere, partizanii socialişti nefiind destul de numeroşi, rezultatul ar putea fi ridicol, Racovski, prin scrisori şi o serie de articole, a cheltuit întreaga sa energie pentru a determina pe lucrători să ia parte la alegeri cu riscul chiar de a obţine un număr ridicol de voturi, numai şi numai ca muncitorimea să se afirme ca partid deosebit, social-democrat şi legal.

Al doilea fapt şi mai caracteristic.

In *România muncitoare,* la un moment dat, unii din tinerii socialişti au publicat traduceri de articole franceze revoluţionare, în care se vorbea de acţiunea directă, sabotaj şi altele, bineînţeles, nu cu aplicaţie la ţara noastră, ci ca o ilustrare a unor anumite curente din Franţa.

Şi atunci Racovski, temîndu-se tocmai că muncitorii ar putea să nu sesizeze nuanţa şi să fie înclinaţi a aplica la noi nişte idei care nici în Franţa n-au rost, a intervenit el cu toată energia de care e capabil şi nu s-a lăsat pînă cînd traducerile" herveiste[120] n-au dispărut din gazetă. Astfel, Racovski, pretinsul anarhist, veghează şi de departe ca mişcarea lucrătorilor să nu alunece pe o pantă anarhistă, ci să rămîie o mişcare social-democrată. Şi astea nu sînt vorbe : colecţia *României muncitoare* e de faţă.

Prin urmare ce fel de anarhist o mai fi şi ăsta ?

Socot că de astă dată chiar şi potrivnicii cei mai înverşunaţi ai lui Racovski, care sînt de bună-credinţă, se vor convinge că au greşit.

' Şi.acum să vedem ce este şi cu anarhismul mişcării sindicaliste române.

C. Dobrogeanu-Gherea

ADEVĂRUL *(BUCUREŞTI), ASUL XXI, NR. 7 246 DIN 7 NOIEMBRIE 1909*

MIŞCAREA SINDICALISTĂ ÎN ROMÂNIA

Este ea arnarhistă sau nu ?[121]

Se asurzeşte lumea, de doi ani de zile, cu anarhismul sindicalismului român. Dar în ce constă anarhismul acesta ? Cel mult în asemănarea de nume dintre sindicalismul român şi sindicalismul revoluţionar francez. Dar asemănări de nume se găsesc multe. N-avem noi şi un sindicat al marilor proprietari ?

Altă dovadă a anarhismului sindicaliştilor s-a căutat în violenţa lor de limbaj şi în însuşi diapazonul luptei, prea ridicat. Fie. Dar este asta ceva specific sindicaliştilor ? Violenţa de limbaj nu este oare caracteristica generală a tuturor luptelor şi discuţiilor de la noi ? Iată un adversar hotărît şi convins al socialismului — dar un om cult, inteligent şi de bună-credinţă — d-l C. Rădulescu-Motru, care într-un articol recent îşi punea chiar ca problemă de rezolvat de ce la noi tonul presei socialiste este mai puţin violent decît al ziarelor de partid ? Şi atunci ?

Să admitem însă că limbajul sindicaliştilor e prea violent şi diapazonul prea ridicat, dar nu-şi are lucrul acesta explicaţia firească în condiţiile anormale în care a fost pus sindicalismul la noi ?

Să recapitulăm faptele :

Exista în ţară un partid social-democrat, avînd un strălucit şi foarte numeros — poate chiar prea numeros — stat-major de membri ai păturii culte. La un moment

dat, întregul stat-major intelectual trece la un partid advers.[122] Muncitorii rămîn dezorientaţi, cu atît mai mult cu cît prea numerosul stat-major intelectual le atrofiase spiritul de iniţiativă şi conducere. Se înţelege că dezorientarea aceasta nu putea să dureze veşnic. Făcîndu-se o întrunire de protestare[123] împotriva barbariilor ruseşti, participanţii, în număr de cîteva mii, au o plăcută surprindere cînd constată că sînt *tot ei,* tot aceiaşi care alcătuiau, pînă nu de mult, armata socialistă. Va să zică, armata exista, mişcarea putea şi trebuia să reînceapă chiar din acest moment. Lipsea numai un conducător. Ei bine, s-a găsit şi acesta în persoana lui Racovski[124], om tînăr, cult, energic, plin de viaţă, absolut devotat, îndeplinind toate condiţiile pentru o asemenea misiune.

Mişcarea reîncepu şi — lucru foarte natural după o asemenea epocă de comprimare — porni în mod mai zgomotos.

Ce se întîmplă însă ? Guvernanţii noştri, în loc să păstreze faţă de această mişcare atitudinea ce se păstrase mai tot timpul şi faţă de cea trecută — ceea ce ar fi avut de rezultat o mişcare paşnică precum fusese şi înainte, numai de astă dată cu un caracter pur muncitoresc şi pur soeial-democrat —, guvernanţii noştri din primul moment încep s-o trateze ca pe o mişcare anarhist-teroristă. Sute de lucrători expulzaţi, drepturile de întrunire, de organizare, de cuvînt, cu care se învăţaseră lucrătorii, sau stingherite, sau — uneori — direct suprimate ; lucrătorii trimişi „la urma lor" ca vagabonzi, de îndată ce trec dintr-un oraş într-altul pentru propagarea ideilor — şi întreaga mişcare decapitată prin exilarea conducătorului, adică a omului care, avînd răspunderea morală a mişcării, prezenta o garanţie tocmai că aceasta va rămîne eminamente social-democrată.

Or, nu există mijloc mai sigur de a preface o mişcare socială paşnică într-una anarhico-teroristă decît acela de a o trata ca atare.

N-au lipsit însă nici provocările directe la anarhism. Membrii secţiei noastre a treia se înscriau în organizaţiile muncitorilor, deveneau deci „tovarăşi" şi în această calitate ţineau discursuri, spunînd că trebuie fapte, nu vorbe şi făcînd apel direct la bombe. Astfel, sub cuvînt că manevrează pentru descoperirea unor anarhişti neexistenţi, poliţia căuta să creeze anarhişti existenţi.

In astfel de condiţii nu sînt de mirare nici limbajul violent, nici diapazonul ridicat. De mirare, cu adevărat de mirare, e că mişcarea aceasta n-a devenit în adevăr anarhistă şi lucrătorii, dimpotrivă, cu orice ocazie şi cu toată energia repudiază anarhismul.

Explicaţia acestui fenomen, pe cît de îmbucurător pe atît de neînţeles la prima vedere, e următoarea: mai întîi, educaţia social-democrată, teoretică şi practică ce timp de douăzeci de ani s-a dat lucrătorilor şi care le-a intrat adînc şi în cap şi în suflet ; pe urmă e faptul că în ţările constituţionale orice mişcare modernă de lucrători caută, prin însăşi logica lucrurilor, să devie o mişcare social-democrată, şi, în sfîrşit — ceea ce nu-i mai puţin important — este influenţa lui Racovski el însuşi, care, deşi exilat, nu era omul să se ia după resentimente personale, ci a urmat să influenţeze mişcarea, imprimîndu-i caracterul soeial-democrat, căci el pricepea foarte bine că primejdia pentru o mişcare de lucrători la noi în ţară nu poate să vie de la *lege,* ci de la *ilegalitate.*

Iar concluzia : reintrarea în legalitate. In ţara noastră, unde starea legală este civilizată-occidentală, iar fondul vieţii e în bună parte încă semifeudal şi oriental, intrarea în legalitate este încă un remediu pentru multe rele. Intrarea în legalitate faţă de mişcarea social-democrată a lucrătorilor şi tratarea ei ca o mişcare legală şi social-democrată, aşa cum este ea în realitate şi cum şi trebuie să fie ; şi intrarea în legalitate faţă de Racovski, dîndu-i-se posibilitatea largă şi prin nimic împiedicată ca să-şi dovedească dreptatea cauzei sale faţă cu ţara şi justiţia ei.

C. Dobrogeanu-Gherea

ADEVĂRUL *(BUCUREŞTI),* *ANUL XXI,* *NR.* 7 247 **DIN** 8 *NOIEMBRIE* 1909

